

ROBERT KLEMENTOWSKI

U
RZĄD
B **EZPIECZEŃSTWA**

W JELENIEJ GÓRZE
(1945–1956)

**URZĄD
BEZPIECZEŃSTWA
W JELENIEJ GÓRZE
(1945–1956)**

ROBERT KLEMENTOWSKI

**URZĄD
BEZPIECZEŃSTWA
W JELEŃEJ GÓRZE
(1945–1956)**

JELENIA GÓRA 2024

Recenzja

dr Ivo Łaborewicz

Projekt okładki

Robert Klementowski

Redakcja językowa

Ewa Klementowska

Korekta

Ewa Klementowska

Skład i łamanie

Robert Klementowski

W książce wykorzystano zdjęcia i reprodukcje z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej oraz zbiorów prywatnych autora.

© Copyright by Książnica Karkonoska, Jelenia Góra 2024

ISBN 978-83-63442-07-1

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	9
URZĄD BEZPIECZEŃSTWA W JELENIEJ GÓRZE	23
Pierwsze miesiące działalności.....	24
Utrwalenie struktury (1946–1947).....	34
Od reorganizacji do reorganizacji (1947–1952).....	43
Reforma struktur powiatowych latem 1952 r.....	52
Od reformy do likwidacji (1952–1956).....	56
KADRY UB W JELENIEJ GÓRZE	69
Kadra kierownicza UB w Jeleniej Górze (1945–1956).....	70
Funkcjonariusze UB w Jeleniej Górze (1945–1956).....	78
ŚRODKI I METODY PRACY URZĘDU BEZPIECZEŃSTWA	213
Praca operacyjna.....	214
Osobowe źródła informacji.....	220
AKTYWNOŚĆ OPERACYJNA UB W JELENIEJ GÓRZE	229
Wprowadzenie.....	230
Kontrwywiad.....	235
Budowanie i utrwalanie władzy.....	273
Opozycja i opór.....	308
Likwidacja bandytyzmu.....	344
Gospodarka.....	362
Zwalczanie religii.....	386
PODSUMOWANIE	415
Aneksy.....	441
Wykaz skrótów.....	442
Bibliografia.....	446
Indeks osobowy.....	454

The image features a large, circular, faded seal of the Municipality of Jelenia Góra. The seal contains a central eagle with spread wings, perched on a branch. The text around the eagle reads "URZĄD MIASTO I POWIĄZ JELEŃSKA GÓRA" and "URZĄD MIASTO I POWIĄZ JELEŃSKA GÓRA" at the bottom. A small star is visible at the bottom center of the seal.

WPROWADZENIE

Z gruzów,
z ruin
rośnie budowa,
robociarz rządu,
kolejarz,
hutnik.
Towarzyszu,
wam tylko powiem,
jakże bywa tu czasem trudno.
Jeszcze gnieździ się różna swołocz
po zapadłych, ciemnych powiatach,
ale my musimy podołać,
Rewolucja nam podpowiada.

Major pięści zaciska,
a pięści ma ciężkie, czerstwe
i idzie Feliks Dzierżyński
z majorem przez gmach Bezpieczeństwa¹.

Rok 1989 stanowi istotną cezurę dla historiografii, zwłaszcza dla badaczy dziejów lokalnych, regionalistów czy biografów. Wraz z odrzuceniem władzy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i stopniowym demontażem instytucji państwa autorytarnego, w tym cenzury², komunistycznych służb specjalnych³, zlikwidowano gorset ideologiczny, jakim dla historyków była poprawność polityczna, wpływająca na dobór tematów, selekcję treści i interpretacje przeszłości⁴.

¹ Fragment wiersza jednego z czołowych poetów socrealizmu polskiego (polski był jego trzecim językiem, po ormiańskim i rosyjskim) Andrzeja Mandaliana *Towarzyszom z Bezpieczeństwa* z tomu *Słowa na co dzień*, Warszawa 1950. Mandalian był klasycznym przykładem losu intelektualistów pokolenia Kolumbów, który przebył drogę od fascynacji do rozczarowania komunizmem. W latach siedemdziesiątych był już działaczem opozycji (A. Bikont, J. Szczęsna, *Lawina i kamienie. Pisarze wobec komunizmu*, Warszawa 2006).

² Cenzura została oficjalnie zniesiona w 1990 r. (Ustawa z dnia 11 IV 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy - Prawo prasowe, Dz.U. z 1990 r., nr 29, poz. 173).

³ Stało się to formalnie po utworzeniu Urzędu Ochrony Państwa w miejsce Służby Bezpieczeństwa w maju 1990 r. i Policji w miejsce Milicji Obywatelskiej.

⁴ Nie oznacza to oczywiście, że w systemie demokratycznym nie ma mechanizmu kształtującego postawę historyka dworskiego. Jest to jednak już problem jednostkowego wyboru osoby, podejmującej się wypowiadać o przeszłości.

Jednym z zagadnień pozostających poza obszarem opisu ówczesnej historiografii była działalność Resortu Bezpieczeństwa Publicznego po 1944 r.⁵ Pojawiające się na temat tej instytucji teksty były mocno ograniczone zarówno w zakresie faktografii, jak i ocen, a podstawowym problemem, przed którym stawali piszący o dziejach najnowszych (np. miast powiatowych), był brak dostępu do materiałów źródłowych. Jak wiemy, służby te odgrywały szczególnie istotną rolę w pierwszym okresie po zakończeniu II wojny światowej. Były, jak przekonywała ówczesna propaganda, narzędziem „budowania i utrwalania władzy ludowej”. Opracowania rekonstruujące dzieje Polski po 1945 r. przed 1989 r. pozostają ułomne w tym sensie, że odtwarzają jedynie część faktów, nie potrafią jednak wyjaśnić w pełni logiki procesów dziejowych, jakie do nich prowadziły. Musiałyby bowiem ujawnić istnienie ważnego elementu sprawowania władzy, jakim był aparat represji, w tym też struktury Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego⁶.

Dotyczy to rzecz jasna także Jeleniej Góry, miasta, które wprawdzie doczekało się wielu publikacji z zakresu dziejów najnowszych⁷, ale nie poruszały one kwestii struktury, funkcjonowania czy rezultatów działań policji politycznej. Krótka

⁵ Od 31 XII 1944 r. Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego a od 7 XII 1954 r. Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów.

⁶ Aparat represji należy rozumieć jako zespół instytucji i aktów prawnych, służących utrzymaniu systemu politycznego budowanego w Polsce po II wojnie światowej. Zakres przedmiotowy tego pojęcia może być przedmiotem dyskusji. Na potrzeby pracy przyjęto, że do aparatu represji należy zaliczyć wojskowe i cywilne służby specjalne, sądownictwo i prokuraturę (sądy specjalne i wojskowe), więziennictwo, oficjalne media, częściowo jednostki wojskowe (Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego) oraz część administracji (np. Urząd ds. Wyznań).

⁷ Trzeba tu wymienić przede wszystkim artykuły drukowane na łamach „Rocznika Jeleniogórskiego”, który ukazywał się od 1963 r. oraz tygodnika „Nowiny Jeleniogórskie”. Warto zwrócić uwagę na suplement „Rocznika Jeleniogórskiego” z 2008 r. zatytułowany *Jelenia Góra i Jeleniogórzanie – 900 lat tradycji*, pochodzący z konferencji naukowej pod tym tytułem. W 1989 r. nakładem wydawnictwa Ossolineum ukazała się monografia *Jelenia Góra. Zarys rozwoju miasta* pod red. Z. Kwaśnego. Z innych opracowań można wymienić: S. Dąbrowski, *Ruch ludowy na Dolnym Śląsku 1945–1950*, Warszawa–Wrocław 1985; M. Iwanek, *Kotlina Jeleniogórska w latach 1945–1950 (studium historyczno-polityczne)*, Jelenia Góra 1979; *idem*, *Pierwsze miesiące powrotu do macierzy*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII, s. 71–84; *idem*, *Rozwój społeczno-gospodarczy i kulturalny Jeleniej Góry w 35-leciu PRL*, „Rocznik Jeleniogórski” 1980, t. XVIII, s. 7–33; *idem*, *Życie polityczne i społeczne w Kotlinie Jeleniogórskiej 1945–1948*, Jelenia Góra 1982; M. Jarmolukowa, *40 lat miasta*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII, s. 7–70; B. Pasierb, *Ruch ludowy na Dolnym Śląsku w latach 1945–1949*, Warszawa 1972; *idem*, *Życie polityczne Dolnego Śląska 1950–1945*, Warszawa–Wrocław 1979; H. Szoka, *Wróciliśmy na Zachód*, „Rocznik Jeleniogórski” 1983, t. XXI, s. 65–82; E. Zych, *Nazwy miejscowe ziemi jeleniogórskiej*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 78–98.

wzmianka o powstaniu jednostki lokalnej Urzędu Bezpieczeństwa znalazła się w jedynej dotąd monografii miasta⁸. Jeleniogórski UB wspominany jest także w opracowaniach poświęconych strukturalizmowi resortu na Dolnym Śląsku⁹. Po 1989 r. do wyjątków należą prace badawcze autorstwa Jana Ryszarda Sielezina, Krzysztofa Szwagrzyka, Tomasza Balbusa oraz Roberta Klementowskiego. Ten pierwszy wykorzystywał materiały źródłowe przy omawianiu dziejów Polskiego Stronnictwa Ludowego, regionu jeleniogórskiego NSZZ „Solidarność” oraz biografii miejscowych księży¹⁰. Wątki jeleniogórskie znajdziemy w klasycznych już opracowaniach Krzysztofa Szwagrzyka, który jako pierwszy, jeszcze w latach dziewięćdziesiątych, analizował działania sądownictwa specjalnego i prokuratury wojskowej¹¹. Należy zwrócić także uwagę na prace Tomasza Balbusa nad konspiracją spod znaku Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość w południowo-zachodniej Polsce¹². Robert Klementowski poruszał natomiast kwestie *stricte* związane z funkcjonowaniem aparatu bezpieczeństwa w kontekście działań operacyjnych przeciwko jednej z miejscowych konspiracyjnych organizacji młodzieżowych, pierwszych miesięcy funkcjonowania PUBP czy

⁸ *Jelenia Góra. Zarys...*

⁹ W. Fijałkowski, *Milicja Obywatelska i Służba Bezpieczeństwa w województwie wrocławskim w latach 1945–1987*, Wrocław 1989; M. Sodel, *W walce o ład i bezpieczeństwo na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979.

¹⁰ A. Kudłaszyk, J.R. Sielezin, *Niszczenie PSL na D. Śląsku w ostatnich tygodniach 1946 r.*, „Poglądy i Doświadczenia” 1996, nr 3; J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium (sierpień 1945 – marzec 1947)*, Wrocław 1997; *idem*, *Sytuacja Polskiego Stronnictwa Ludowego na Dolnym Śląsku w latach 1945–1947 w świetle relacji opinii publicznej*, „Rocznik Jeleniogórski” 1989, t. XXVII; *idem*, *Sytuacja PSL na Dolnym Śląsku w okresie przygotowań do wyborów 1947 r.* [w:] *Śląsk a czynniki zewnętrzne w XIX i XX wieku*, red. L. Smołka, Wrocław 1992; *idem*, *Walka z opozycją polityczną w powiecie jeleniogórskim w okresie kampanii przedwyborczej do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r.*, *Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”* 1998, t. 53, nr 1–2, s. 137–147; *idem*, *Powstanie i działalność Stronnictw Ludowych na Dolnym Śląsku w latach 1945–1949* [w:] *Z dziejów ruchu ludowego w Polsce i na Dolnym Śląsku*, red. J.R. Sielezin, Wrocław 1995.

¹¹ K. Szwagrzyk, *Golgota wrocławska 1945–1956*, Wrocław 1996; *idem*, *Winni? Niewinni? Dolnośląskie podziemie niepodległościowe (1945–1956) w świetle dokumentów sądowych*, Wrocław 1999; *idem*, *Kryptonim „mordercy” (Sprawa ppor. Mieczysława Bujaka). Studium prowokacji i terroru*, Wrocław 2009.

¹² T. Balbus, *O Polskę Wolną i Niezawisłą (1945–1948). WiN w południowo-zachodniej Polsce (geneza – struktury – działalność – likwidacja – represje)*, Kraków 2004. Tam też znajdzie czytelnik bibliografię.

w końcu możliwości wykorzystywania w badaniach regionalnych dokumentacji wytworzonej przez resort bezpieczeństwa¹³.

Niewielka liczba opracowań dotycząca miejscowego aparatu bezpieczeństwa wynikała z ograniczonego dostępu do źródeł (dokumentacja wytworzona przez resort była tajna do końca XX w.). Odtwarzanie dziejów aparatu represji stało się możliwe dopiero po utworzeniu w 1998 r. Instytutu Pamięci Narodowej, w którego archiwach znalazły się dokumenty wytworzone przez jednostki podległe Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego, stopniowo udostępniane badaczom, dziennikarzom oraz ofiarom Urzędów Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. W rezultacie prac badawczych Oddziału IPN we Wrocławiu ukazały się dwie zbiorowe publikacje, poświęcone osobom skazanym oraz straconym z wyroków Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu. Tam po raz pierwszy pojawiły się informacje na temat działalności funkcjonariuszy UB w Jeleniej Górze¹⁴. Od tego czasu przygotowano i drukiem wydano dzieje sąsiednich powiatowych struktur bezpieki – Lwówka Śląskiego, Bolesławca, Złotoryi, Lubina, Zgorzelca, Wołowa i Oławy¹⁵.

W monografii poświęconej policji politycznej w powiecie jeleniogórskim wykorzystano bogatą literaturę dotyczącą dziejów Polski w okresie pierwszej powojennej dekady¹⁶. Została ona wykorzystana w celu zarysowania tła przedstawianych wyda-

¹³ R. Klementowski, *Jelenia Góra 1952. Miasto i region w oczach bezpieki* [w:] *W kręgu historii i archiwistyki. Księga jubileuszowa ofiarowana Czesławowi Margasowi w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J.R. Sielezin, Jelenia Góra 2015, s. 117–133; *idem*, *Jeleniogórskie „Orlęta”*, Wrocław 2011; *idem*, „Pionierzy” jeleniogórskiego Urzędu Bezpieczeństwa [w:] *Jelenia Góra i region Karkonoszy w XX wieku*, red. I. Łaborewicz, M. Szajda, Wrocław 2019, s. 79–97. Podstawowe informacje znajdzie czytelnik także w monografii WUBP we Wrocławiu *Urząd Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1956. Z badań nad organizacją i działalnością aparatu bezpieczeństwa*, red. R. Klementowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2012.

¹⁴ *Skazani za działalność w organizacjach niepodległościowych na Dolnym Śląsku. Wyroki Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu (1945–1955)*, red. M. Kała, K. Szwagrzyk, Wrocław 2005.

¹⁵ T. Gałwiazek, *Urząd Bezpieczeństwa w Oławie 1945–1956*, Wrocław 2012; R. Klementowski, „My wszyscy są od pracy fizycznej...”. *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bolesławcu (1945–1956)*, Bolesławiec–Wrocław 2012; *idem*, *Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie 1945–1956*, Lubin–Wrocław 2007; *idem*, *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006; *idem*, *Urząd Bezpieczeństwa w Złotoryi (1945–1956)*, w druku; *idem*, *Utrwalacze władzy ludowej. Kadry powiatowego aparatu bezpieczeństwa w Lubinie w latach 1945–1975*, Warszawa–Wrocław–Lubin 2021; *idem*, *Zgorzelecka bezpieka 1945–1990*, Wrocław 2014; J. Syrnyk, *Urząd Bezpieczeństwa w Wołowie (1945–1956)*, Wrocław 2010.

¹⁶ Autor odwołuje się tu m.in. do publikacji z „Rocznika Jeleniogórskiego” (oprócz artykułów – kalendarium za lata 1945–1956); wykorzystano także materiały publikowane w ramach „Wrocławskich Spotkań z Historią Gospodarczą” (do 2019 r. opublikowano 13, czasami dwutomowych opracowań);

rzeń. Zrezygnowano przy tym z wyodrębnienia osobnego rozdziału, w którym scharakteryzowano lub opisano samo miasto czy powiat. Zamiarem autora jest bowiem wskazanie w jakim stopniu istnienie i działania funkcjonariuszy UB w Jeleniej Górze wpływały na zachodzące procesy społeczne, polityczne czy gospodarcze. Dlatego informacje na temat sytuacji Jeleniej Góry oraz przyległego terenu zostały wplecione w narrację opisującą działania operacyjne miejscowego Urzędu Bezpieczeństwa.

Podstawą źródłową monografii są dokumenty wytworzone przez pracowników Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego szczebla centralnego, wojewódzkiego i powiatowego. Są to materiały o charakterze administracyjnym, personalnym oraz operacyjnym, przechowywane obecnie w archiwach Instytutu Pamięi Narodowej w całym kraju. Jest to zespół dość zwarty, niestety niejednorodny pod względem stopnia zachowania. Z trudnych do wyjaśnienia przyczyn nie zachowały się na przykład sprawozdania z działalności jednostki za pierwsze lata istnienia PUBP w Jeleniej Górze¹⁷. Zmusza to autora do posiłkowania się danymi pośrednimi – dokumentacją rozpracowań jednostkowych, sprawozdaniami tworzonymi na szczeblu wojewódzkim, gdzie uwzględniano sprawy jeleniogórskie czy w końcu nielicznymi, ale interesującymi materiałami związanymi z przebiegiem służby poszczególnych funkcjonariuszy.

Charakter pomocniczy stanowią źródła innej proveniencji, pochodzące z archiwów państwowych oraz źródła wywołane, drugiego stopnia (wspomnienia, relacje, dzienniki). Te pierwsze, do których należą przede wszystkim archiwa PPR czy PZPR lub innych instytucji, jeżeli w ogóle zawierają jakieś dane o bezpieczeństwie, to raczej w kontekście wzajemnych relacji. Co ciekawe, najczęściej dotyczyły one sytuacji spornych między kierownictwem partyjnym szczebla powiatowego a szefostwem UB¹⁸. Z kolei wszelkiego rodzaju źródła wywołane mają charakter subiektywny i muszą być poddawane starannej ocenie, w zależności bowiem od

Przemiany ludnościowo-osadnicze i społeczno-gospodarcze na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej, „Studia Geograficzne”, R. LXI, red. J. Łoboda, Wrocław 1994; *Ziemia Zachodnie i Północne Polski w okresie stalinowskim*, red. C. Osękowski, Zielona Góra 1999.

¹⁷ Zarządzanie zespołem archiwalnym MBP, częściowe brakowanie, reorganizacje struktur administracyjnych, reorganizacje służb (w tym po 1989 r.) odbiły się na stanie zachowania dokumentów. Są one albo niepełne, albo nieuporządkowane. Dzisiaj trudno przesądzać czy archiwalia, które powinny istnieć (np. związane ze sprawozdawczością) zostały zniszczone czy źle skatalogowane. Istnieje więc możliwość, że zostaną odnalezione w przyszłości.

¹⁸ Sytuacje takie były możliwe przede wszystkim na gruncie ambicjonalnych pretensji o to, kto jest ważniejszy na danym terenie, głównie w pierwszym okresie budowania struktur władzy i to właśnie przede wszystkim na najniższym szczeblu administracyjnym. Wyżej w hierarchii rządzących istniała już większa świadomość konieczności współdziałania i nie dopuszczano, aby ewentualne animozje przybierały charakter otwartej wojny, jak np. w Bolesławcu, czy jawnego wypowiedziania

osoby mogą wiele wnosić do oglądu funkcjonowania tej instytucji albo powiełać stereotypy czy wręcz fałszować historię, nawet nieintencjonalnie. Inaczej bowiem swoją służbę będzie opisywać były funkcjonariusz, inaczej osoba przez niego aresztowana, poddawana różnego rodzaju szykanom, inaczej w końcu niezaangażowany w ówczesne konflikty mieszkaniac miasta, którego wiedza na temat zarówno instytucji, jak i osób, które miały z nią do czynienia była i jest znacznie ograniczona, a czasami wręcz żadna.

Dodatkowy problem stanowi dość częste współcześnie dualistyczne podejście do rzeczywistości, postrzegające tylko kata i ofiarę, a ignorujące motywacje działań postaci tej historii. Taki redukcjonizm (będący w istocie rzeczy próbą zastosowania odpowiedzialności zbiorowej) powoduje, że nie dostrzega się niuansów, a więc sytuacji, gdy oficer UB został zwolniony dyscyplinarnie lub zwolnił się na własną prośbę po kilku tygodniach, lub też gdy aresztowany faktycznie popełnił przestępstwo, wykroczenie niemające charakteru politycznego (np. na niwie gospodarczej – łapówki, marnotrawstwo, nieprzestrzeganie przepisów bhp, doprowadzenie do wypadku itd.). Po kilkudziesięciu latach relacje osób na temat tego, co się z nimi działo, mogą być zniekształcone, przekłamane, a ściśle szufladkowanie, kategoryzowanie przez współczesnych (funkcjonariusz = kat, aresztowany = ofiara) nieprecyzyjne czy wątpliwe. Zawsze takie uogólnienie jest rezultatem emocji niepożądanego w procesie badawczym. W pracy w niewielkim stopniu korzystano z tego typu źródeł, głównie z powodu braku żyjących świadków historii. Zachowały się nieliczne wspomnienia z procesów o odszkodowania, relacji osób skazywanych za działalność opozycyjną.

Książka *Urząd Bezpieczeństwa w Jeleniej Górze (1945–1956)* składa się z sześciu części. Rozpoczynający monografię wstęp przedstawia historię powstania policji politycznej w Polsce, wskazuje na konteksty zarówno polityczne, jak i organizacyjne z czasów wojny i pierwszych miesięcy pokoju. Podstawą narracji była tu literatura poświęcona dziejom aparatu bezpieczeństwa oraz opracowania i prasa zajmująca się historią lokalną.

W kolejnej części książki omówiono zmiany organizacyjne, jakie przeprowadzono w Urzędzie Bezpieczeństwa w Jeleniej Górze od czerwca 1945 r. do początku 1957 r., kiedy to powstała nowa struktura resortowa w postaci Służby Bezpieczeństwa. Można ów czas podzielić na odcinki, których cezurami są reorganizacje resortu w centrali lub na poziomie powiatów. W wypadku Jeleniej Góry takimi swoistymi kamieniami milowymi były: jesień 1947 r., maj 1952 r. i grudzień 1956 r. Dla każdego okresu przedstawimy zakres zmian organizacyjnych, zachodzących na szczeblu powiatowym oraz generalne procesy związane z prowadzoną ówczesnie polityką kadrową. Obie płaszczyzny przenikały się, reorganizacje wiązały się najczęściej z po-

posłuszeństwa przez członków kierownictwa UB, jak np. we Lwówku Śląskim (R. Klementowski, „*My wszyscy są od pracy fizycznej...*”; *idem, Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski...*).

rządkowaniem przydziałów służbowych, zakresów obowiązków oraz rozliczeniami. Następną część monografii to alfabetyczne zestawienie biografii pracowników UB w Jeleniej Górze. Oprócz podstawowych danych osobowych, notki biograficzne zawierają oceny pracy funkcjonariuszy oraz ich drogę służbową (wykraczającą poza zakres chronologiczny, przyjęty w książce). W ocenie autora, istotne jest bowiem wskazanie różnych modeli odbywania służby w tak specyficznym resorcie oraz podkreślenie faktu, że zdarzały się przypadki ciągłości zatrudnienia przez cały okres istnienia Polski Ludowej i PRL. Przeczy to ugruntowanym sądom o radykalnych zmianach aparatu represji po 1956 r.

Kolejne dwie części opracowania zostały poświęcone działalności aparatu bezpieczeństwa. Na początku przedstawiono zasady organizacji pracy resortu, które były dość schematyczne i charakterystyczne dla wszystkich jednostek, bez względu na ich lokalizację. W trakcie omawiania różnych zagadnień (np. dotyczących działań operacyjnych) zachowano język służb specjalnych, ponieważ nie można znaleźć dla niego synonimów w polszczyźnie potocznej. Każdorazowo wyjaśniono znaczenie takiego określenia¹⁹. Przedstawiono: kolejność działań służb, proces werbunku i pracy z tajnymi współpracownikami aparatu represji. Omawiając kwestię osobowych źródeł informacji, zrezygnowano z ujawniania ich nazwisk. Podawano je w wypadku, gdy takie dane funkcjonują już w obiegu publicznym (w opracowaniach naukowych) lub gdy informacja taka była niezbędna w procesie odtwarzania opisywanych zdarzeń. Zwrócono także uwagę na kwestię liczebności agentury na przestrzeni lat i wskazano na problemy związane z próbami oceny jej wiarygodności i wartości operacyjnej.

Przedmiotem dalszych rozważań monografii jest przedstawienie przebiegu działań aparatu bezpieczeństwa na przestrzeni ponad 10 lat jego funkcjonowania w powiecie jeleniogórskim. Zrezygnowano w tym wypadku z jednolitego schematu prowadzonej narracji, dopasowano ją do analizowanego problemu. Jednocześnie należy podkreślić, że działalność pracowników operacyjnych jednostki była wynikiem zarówno rozkazów odgórnych, własnej inicjatywy, jak i reakcji na zdarzenia, do jakich dochodziło na terenie miasta i powiatu. Aktywność funkcjonariuszy polegała na zbieraniu informacji o osobach, środowiskach, obiektach, rozmowach prewencyjnych, dokonywaniu prowokacji i aresztowań. Zakres zainteresowania aparatu bezpieczeństwa był w końcu wypadkową sytuacji politycznej i potrzeb partii robotniczej (PPR/PZPR), stąd stopień zaangażowania ulegał zmianom.

¹⁹ Zakres znaczeniowy poszczególnych pojęć jest bowiem swoisty tylko dla tego środowiska, poszczególne słowa czy wyrażenia można przedstawić w sposób opisowy, ale jest to kłopotliwe i niewskazane przy prowadzeniu narracji w książce. Badacze służb specjalnych, posługujący się terminologią używaną przez funkcjonariuszy, liczą w tym zakresie na zrozumienie i kompetencje czytelników.

W wypadku każdego powiatu nadgranicznego na Ziemiach Zachodnich jedną z najpilniejszych do rozwiązania kwestii w pierwszych miesiącach po wojnie była sprawa ludności niemieckiej. Omawianie działalności PUBP w Jeleniej Górze rozpoczęto zatem od zagadnień będących w zakresie zainteresowania pionu kontrwywiadu – zaangażowanego w inwigilację ludności niemieckiej, zwalczanie szpiegostwa, ochronę kontrwywiadowczą jednostek specjalnych (w tym wojskowych), przeciwdziałanie ucieczkom za granicę, obserwację osób wracających z krajów Europy Zachodniej oraz zwalczanie rewizjonizmu.

Kolejną z omawianych kwestii jest zaangażowanie aparatu bezpieczeństwa w zmiany polityczne zachodzące w powiecie jeleniogórskim od czerwca 1945 r., zmierzające do stopniowego przejmowania władzy przez środowisko działaczy skupionych w PPR, a później PZPR. Wydaje się kluczowym przedstawienie w jaki sposób, jakimi metodami doszło do ustanowienia systemu *de facto* jednopartyjnego i jakie miało to skutki praktyczne. Wiedza na temat mechanizmów rewolucji, nie tylko na szczeblu centralnym, ale i w terenie, jest w społeczeństwie ciągle znikoma.

Elementem walki o przejęcie kontroli nad społeczeństwem było eliminowanie środowisk wrogich lub potencjalnie wrogich wobec wprowadzanego systemu. Tym zagadnieniom poświęcone są dwa podrozdziały. W pierwszym zaprezentowano przejawy oporu i opozycji na terenie miasta i powiatu, w drugim represje wobec Kościoła katolickiego. Oba mają charakter kroniki działań podejmowanych wobec organizacji, grup, środowisk antykomunistycznych (lub za takie uważanych) oraz duchowieństwa. Zwrócono uwagę na problematyczność oceny działań, klasyfikowanych przez służby jako bandyckie lub kontrewolucyjne. Ze względu na obszerność zaangażowanych środków, jak i ilość osób przechodzących przez rozpracowania służb, należy traktować tę część książki jako punkt wyjścia do przygotowania większej monografii, w której zasygnalizowane w niniejszej publikacji kwestie zostaną rozwinięte.

Kolejnym omawianym wątkiem jest zaangażowanie funkcjonariuszy aparatu represji w zabezpieczenie procesów gospodarczych, stopniowo uruchamianych przez władze w ramach przekształceń systemowych. Często nie zauważa się faktu, że jednym z filarów nowego ustroju były właśnie zmiany w stosunkach własnościowych i sposobie zarządzania gospodarką. Centralne planowanie, społeczna własność środków produkcji, modernizacja, likwidacja mechanizmów rynkowych miały służyć w pierwszej kolejności budowaniu siły państwa, dopiero w kolejnej sprawiedliwemu podziałowi wyników pracy ludzi. Zadaniem policji politycznej było tu: pilnowanie własności społecznej (państwowej), jej ochrona przed niszczeniem, dostarczanie danych o stanie faktycznym gospodarki, eliminowanie oporu wobec zachodzących zmian ustrojowych i prowadzonej polityki gospodarczej.

W podsumowaniu przedstawiono w jaki sposób jeleniogórski PUBP oceniali przełożeni. Prezentowana w części drugiej działalność miejscowego UB bazuje na sprawozdaniach wytworzonych przez szefów jednostki w Jeleniej Górze. Pod-

legali oni jednak także wewnętrznej ocenie resortowej, dokonywanej okresowo przez funkcjonariuszy z Wrocławia. To zderzenie osiągnięć z oceną (podkreślmy raz jeszcze wewnętrzną) przynosi interesujące refleksje na temat rzeczywistego zakresu, skuteczności i zasadności działań aparatu represji. Kontrole, częste w latach pięćdziesiątych nakładały się na zjawisko stopniowych rozliczeń działalności aparatu bezpieczeństwa, dyskusji toczonych często publicznie – co było ewenementem w historii służb PRL. Tę część poświęcono analizie kadr miejscowego UB pod kątem problemów, jakie pojawiały się w funkcjonowaniu tej specyficznej grupy zawodowej, dotyczących nie tylko dyscypliny, lecz także relacji ludzkich w obrębie jednostki i pytania w jakim stopniu mogły one wpływać na efektywność działania tej instytucji. Wskazano w końcu kierunki dalszych badań nad tym tematem, dotyczące dziejów zarówno aparatu bezpieczeństwa jak i samego powiatu po II wojnie światowej. Publikację wzbogacają ilustracje ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej, osób prywatnych oraz autora.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce

Policja polityczna znana pod nazwą Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, kształtowała się w Związku Sowieckim w czasie II wojny światowej. Za cezurę pojawienia się decyzji o organizacji polskiej Czeki²⁰ należałoby uznać rok 1943, prawdopodobnie wówczas Stalin przesądził o powojennym losie Polski jako państwa pozostającego w strefie wpływów Moskwy. W praktyce oznaczało to konieczność zainstalowania nad Wisłą władz posłusznych czy przynajmniej przychylnych Związkowi Sowieckiemu. Stalin zapewne nie miał złudzeń co do poziomu poparcia dla komunistów w Polsce. Wynikało to zarówno z relacji polsko-rosyjskich w dwudziestoleciu międzywojennym, konsekwencji agresji z 17 września 1939 r., jak i późniejszej polityki wobec obywateli polskich (wywózka setek tysięcy mieszkańców Kresów na wschód, zbrodnia katyńska), więc zmiana relacji z sąsiadem ze wschodu (na przyjazne) musiała być wstrząsem i budzić opór. Zamiary

²⁰ CzeKa – Wsierossijskaja czeriezwydzajnaja komissija po bor'bie s kontrrewolucyjnej i sabotażom (Wszechrosyjska Komisja Nadzwyczajna do Walki z Kонтrewolucją i Sabotażem) – legendarna w środowisku bezpieki krajów komunistycznych policja polityczna Rosji Bolszewickiej, założona w 1917 r. i kierowana przez Feliksa Dzierżyńskiego. Dla podkreślenia swego przywiązania do Związku Sowieckiego, ideologii, praktyki i bezwzględnej lojalności wobec komunizmu, a jednocześnie bezkompromisowości w zwalczaniu wrogów używano tej nazwy w różnych konfiguracjach – „wzorowy czekista”, „czekistowska moralność”, „czekistowskie metody” itd. W propagandzie miała ona charakter nobilitujący, ponieważ odwoływała się do mitycznych, bohaterkich początków komunizmu. Obecnie używana przez historyków wobec polskiej policji politycznej raczej w znaczeniu negatywnym dla podkreślenia jej zależności od Sowietów.

Stalina wobec Polski stopniowo ewoluowały w kierunku pełnego podporządkowania, co oznaczało konieczność przeprowadzenia głębokich zmian ustrojowych, mających dla Polaków charakter rewolucji. Zadaniem służb specjalnych było bezwzględne zwalczanie oporu wobec nowej władzy i wprowadzanych przez nią porządków.

Przygotowania rozpoczęto w 1943 r., korzystano z możliwości organizacyjnych na miejscu, w tym też z doświadczenia i przygotowania ludzi, których szkolono do celów wywiadowczych i dywersyjnych od wybuchu II wojny światowej. Do dyspozycji byli więc: absolwenci Szkoły Aleksandryjskiej w Smoleńsku (szkolącej wywiadowców, dywersantów za linią frontu), partyzanci Armii Ludowej, żołnierze Polskiego Samodzielnego Batalionu Szturmowego, żołnierze 1 Dywizji Wojska Polskiego im. Tadeusza Kościuszki, komuniści skupieni w Centralnym Biurze Komunistów Polskich i Związku Patriotów Polskich w ZSRS. Procesy organizacyjne przyspieszyły w momencie zbliżania się frontu do granic Polski. W kwietniu 1944 r. przeprowadzono pierwsze szkolenie w Kujbyszewie, którego absolwenci (potocznie nazywani potem kujbyszewiakami²¹) po kilku miesiącach zostali oddani do dyspozycji zapowiedzianego w Manifeście PKWN Resortu Bezpieczeństwa Publicznego, na którego czele stanął Stanisław Radkiewicz²².

Formalnie proces budowania struktur bezpieczeństwa rozpoczął się więc w lipcu 1944 r. Stopniowo, w miarę zajmowania kolejnych terenów przez wojska sowieckie i podporządkowane im jednostki polskie, do pozostałych miast były rozsyłane grupy operacyjne w celu tworzenia najpierw wojewódzkich, a potem powiatowych struktur bezpieczeństwa publicznego (odpowiednio WUBP i PUBP). Zasadnicze znaczenie w pierwszych miesiącach faktycznie mieli wspomniani kujbyszewiaczy, jednak szeregi bezpieczeństwa zapępniały się również dzięki masowemu przechodzeniu do nowej służby członków Armii Ludowej, Polskiej Partii Robotniczej czy też Związku Walki Młodych.

Na teren Dolnego Śląska grupa operacyjna została wysłana z Krakowa w kwietniu 1945 r. Pierwszą siedzibą WUBP były Kąty Wrocławskie (o Wrocław toczyły się

²¹ M. Korkuć, *Kujbyszewiaczy – awangarda UB*, „Arcana” 2002, nr 4–5; *Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, wstęp S. Poleszak, wybór i oprac. L. Pietrzak et al., Warszawa 2004; R. Terlecki, *Tarcza i miecz komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007, s. 11.

²² Stanisław Radkiewicz, ur. w 1903 r. w Rozmierkach na Polesiu, gen. dyw. Członek KZMP, KPP, PPR, PZPR, absolwent szkoły Kominternu w Moskwie w latach dwudziestych. Działacz komunistyczny przed wojną, m.in. w Zagłębiu Dąbrowskim, skazany na 4 lata więzienia. W czasie wojny na terenie ZSRS, od 1943 r. oficer polityczny w 1 DP im. T. Kościuszki; sekretarz CBKP i członek ZG ZPP. Członek PPR i PZPR, kierownik Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, następnie minister Bezpieczeństwa Publicznego, minister Państwowych Gospodarstw Rolnych. W 1957 r. wykluczony z PZPR, przyjęty ponownie w 1960 r. Zmarł w 1983 r.

wówczas walki), stąd rozsyłano kolejne grupy do wyzwalanych spod władzy niemieckiej powiatów. Proces ten przeciągnął się aż do sierpnia 1945 r., wtedy formalnie działały już wszystkie jednostki powiatowe na terenie powojennego województwa wrocławskiego. W rzeczywistości jednak chaos organizacyjny trwał tak naprawdę do przełomu 1945 i 1946 r., i wynikał z trzech przyczyn. Po pierwsze przedłużało się instalowanie urzędów. Najlepszym tego przykładem był WUBP, który w czerwcu 1945 r. przeniósł się do Legnicy (zniszczony Wrocław nie zapewniał dogodnej lokalizacji), skąd powrócił dopiero jesienią (październik/listopad)²³. Podobnie było w wielu miastach powiatowych, gdzie wybór lokalizacji stanowił problem ze względu na potrzeby lokalowe innych instytucji oraz wojsk, zwłaszcza sowieckich. Bywało więc, że funkcjonariusze musieli opuszczać już zajęty przez siebie gmach²⁴.

Drugi powód trwania chaosu wynikał z ówczesnej polityki kadrowej, w wyniku której do służby przyjmowano ludzi do niej nieprzygotowanych. Na przełomie 1945 i 1946 r. można mówić o pierwszej odgórnie przeprowadzonej „czystce” w szeregach UB, co w pewnym stopniu ustabilizowało sytuację. Do tego czasu fluktuacja kadr była bardzo duża, a poszczególne komórki cierpiały na brak pracowników.

Trzeci powód, będący wypadkową tego, co napisano powyżej, wiązał się z indolencją kadr powiatowych UB, złożonych na poziomie powiatów z ludzi najczęściej przypadkowych, niewykształconych a nawet zwykłych kryminalistów. Trudno w tej sytuacji mówić o skoordynowanych, przemyślanych działaniach operacyjnych. Ponadto kształtowanie się nowej władzy w terenie oznaczało w praktyce walkę o to, kto naprawdę rządzi – o prym walczyły lokalne władze samorządowe, partyjne, gospodarcze (tam, gdzie istniał duży przemysł) oraz wojskowe. Dotyczyło to także Jeleniej Góry.

²³ T. Balbus, *Organizacja struktur Organów Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku* [w:] *Urząd Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1956. Z badań nad organizacją i działalnością aparatu bezpieczeństwa*, red. R. Klementowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2012, s. 32–33.

²⁴ Tak było w Bolesławcu i w Złotorzy. W tym ostatnim mieście przenosiny odbyły się na wniosek kierownictwa miejscowego UB, które upatrzyło sobie budynek zajęty przez Dyрекcję Lasów Państwowych (R. Klementowski, „*My wszyscy są od pracy fizycznej...*”, s. 16).

The image features a large, circular, faded watermark seal in the background. The seal contains a central eagle with spread wings, perched on a shield. The text around the eagle reads "MIASTO I POWIAT JELENIA GÓRA" at the top and "URZĄD BEZPIECZEŃSTWA" at the bottom, with a small star symbol between the two phrases.

**URZĄD BEZPIECZEŃSTWA
W JELENIJ GÓRZE**

PIERWSZE MIESIĄCE DZIAŁALNOŚCI

Hirschberg został zajęty 9 maja 1945 r. przez 31 Armię Sowiecką¹. Grupa operacyjna, której zadaniem była organizacja Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze dotarła na miejsce w drugiej połowie czerwca 1945 r. Na siedzibę urzędu wybrano budynek przy ulicy Mickiewicza 6², niedaleko dzisiejszej siedziby Sądu Rejonowego i Aresztu Śledczego (część pomieszczeń wykorzystywana była jako mieszkania dla pracowników). W skład grupy operacyjnej wchodził por. Marian Stępień jako kierownik, jego zastępca Julian Wadowiec oraz Stanisław Kopczyk³. Z uwagi na brak rozkazu organizacyjnego szefa WUBP z 1945 r. trudno wskazać, kto jeszcze należał do grupy Stępnia. Pod koniec czerwca do pomocy w organizacji urzędu oddelegowano z KP MO Zofię Orlik która, poza obowiązkami maszynistki, wykonywała także zadania sekretarza i referenta personalnego. Od lipca kadry były zasilane członkami rozmaitych organizacji z różnych stron Polski.

Funkcjonariusze PUBP stosunkowo krótko zasiedlali budynek przy ulicy Mickiewicza. Najpierw pod koniec lipca 1945 r. do innych lokali wykwaterowano mieszkających w nim funkcjonariuszy UB. Jak twierdził Stefan Sobieraj, 26 lipca zostali oni zameldowani w Jeleniej Górze. Właśnie wówczas części pracownikom UB wpisano w dokumentach osobowych początek pracy w tej instytucji, inni tego dnia napisali formalne podanie o przyjęcie do służby⁴. W połowie sierpnia urząd

¹ Na temat dziejów Jeleniej Góry i powiatu w pierwszej dekadzie powojennej zob. M. Iwanek, *Pierwsze miesiące powrotu do macierzy*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII, s. 71–84; *idem*, *Rozwój społeczno-gospodarczy i kulturalny Jeleniej Góry w 35-leciu PRL*, „Rocznik Jeleniogórski” 1980, t. XVIII, s. 7–33; M. Jarmolukowa, *40 lat miasta*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII, s. 7–70; H. Szoka, *Wróciliśmy na Zachód*, „Rocznik Jeleniogórski” 1983, t. XXI, s. 65–82; E. Zych, *Nazwy miejscowe ziemi jeleniogórskiej*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 78–98.

² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 0297/16, t. 14, Organizacja – struktura aparatu BP oraz przejawów wrogiej działalności reakcyjnego podziemia i przeciwdziałanie organów w latach 1945–1960, województwo wrocławskie, k. 14; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział we Wrocławiu (dalej: AIPN Wr), 054/663, Organizacja jednostek MO i UB w województwie wrocławskim w 1945 r., k. 6.

³ AIPN, 0297/16, t. 14, Organizacja – struktura aparatu BP oraz przejawów wrogiej działalności reakcyjnego podziemia i przeciwdziałanie organów w latach 1945–1960, województwo wrocławskie, k. 14; AIPN Wr, 054/663, Organizacja jednostek MO i UB w województwie wrocławskim w 1945 r., k. 6.

⁴ AIPN Wr, 056/892, Akta osobowe Stefana Sobieraja, Pismo Stefana Sobieraja do WUSW we Wrocławiu, Łódź, 4 XII 1986 r., k. 7; AIPN Wr, 056/739, Akta osobowe Tadeusza Pałki, Podanie do PUBP w Jeleniej Górze, Jelenia Góra, 26 VII 1945 r., k. 8.

N WR 056/204
2/IX

PROTOKÓŁ

15 23

W dniu 7 maja 1946 r.

w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego.

przedemną Petiū. Reqdū. R.P. obw. 29. Szabakū Wojciechū

w Jeleniej Górze i w obecności Petiū. Reqdū. R.P. obw. 30.

Obw. Grochulskim. Kōm. Jariū. sekret. pow. P.P.P. sekret. pow. P.P.S. sekret. m. P.P.S.
maj. K. piūtkim. Mrozowski m. Bil. Sioim. Odlewis.

Obywatel Baumgartēn Edward

mianowany (a) rozkazem Szefa W.U.B.P. Wrocław.

z dnia 10 Syczerūia 1946 r. Nr. 31. na stanowisko Szefū

Szefa Urzēdu. w Powiatowym Urzędzie

Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze.

złożył ślubowanie następującej treści:

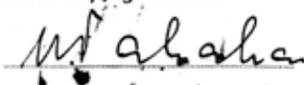
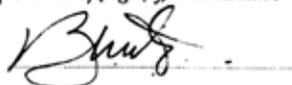
„POMNY DODRA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ ŚLUBUJĘ, ŻE NA POWIERZONYM MI STANOWISKU URZĘDOWYM PRZYCZYNIĄC SIĘ BĘDĘ W MYM ZAKRESIE DZIAŁANIA ZE WSZYSTKICH SIŁ DO UGRUNTOWANIA WOLNOŚCI, NIEPODLEGŁOŚCI I POTĘGI DEMOKRATYCZNEGO PAŃSTWA POLSKIEGO, KTÓREMU WIERNIE SŁUŻYĆ BĘDĘ.

ŚLUBUJĘ STAĆ NA STRAŻY KONSTITUCJI Z DNIA 17 MARCA 1921 R. ORAZ PRAW STANOWIONYCH PRZEZ KRAJOWĄ RADĘ NARODOWĄ JAKO NACZELNĄ WŁADZĘ USTAWODAWCZĄ ODRODZONEGO PAŃSTWA POLSKIEGO.

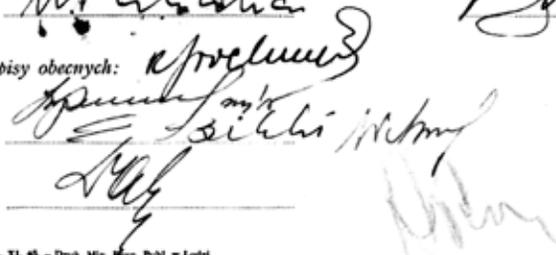
ŚLUBUJĘ OBOWIĄZKI URZĘDU MEGO SPEŁNIAĆ CORLWIE I SUMIENNIE, POLECENIA MYCH PRZEŁOŻONYCH WYKONYWAĆ DOKŁADNIE, TAJEMNICY URZĘDOWEJ PRZESTRZEGAĆ, A W POSTĘPOWANIU SWOIM KIEROWAĆ SIĘ ZASADAMI HONORU, UCZCIWOŚCI I RÓWNOŚCI SPOŁECZNEJ”.

Podpis odbierającego ślubowanie:

Podpis składającego (ej) ślubowanie:

Podpisy obecnych:

10000 - XI. 45. - Druk. Mie. Kraj. Publ. w Łodzi

16
strona: 0040

przeniósł się do nowej siedziby⁵. Jak wskazuje Ivo Łaborewicz, mógł to być budynek przy ulicy Kasprowicza 15 (poniemiecki budynek gospody „Alte Hoffnung”)⁶. Potwierdzają to listy byłych funkcjonariuszy Antoniego Magiery, Edwarda Belaniuka oraz Mariana Przeździeka⁷. Już w 1945 r. jednostka funkcjonowała jako Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra. W celu ułatwienia wyводу autor będzie zamiennie posługiwał się pojęciami: PUBP, UBP i UB na MiP.

Najważniejszym zadaniem por. Stępnia było zbudowanie kadr jeleniogórskiej placówki. Na przełomie czerwca i lipca 1945 r. nie miał on zbyt wielu kandydatów do wyboru, nie mógł liczyć na pomoc ze strony WUBP we Wrocławiu, a Polaków na tym terenie było jeszcze niewielu. Nieco światła na temat początków budowania kadr rzucił wspomniany już Stefan Sobieraj⁸. W 1945 r. był członkiem zarządu łódzkiego Związku Walki Młodych⁹, w czerwcu 1945 r. został skierowany do Jeleniej Góry, aby zakładać tam jej komórki. W dacie rozpoczęcia pracy przez Sobieraję pojawia się rozbieżność, on sam twierdził, że służbę w UB rozpoczął 18 czerwca 1945 r., natomiast zgodnie z rozkazem personalnym na stanowisko p.o. kierownika Sekcji 6 mianowany został 3 września¹⁰. Wziąwszy pod uwagę początkowy chaos i zamieszanie, bardziej prawdopodobna wydaje się data czerwcowa, tym bardziej że, jak pisał Sobieraj, dopiero na początku września nastąpiło „właściwe zorganizowanie i zawiązanie sekcji”¹¹. Oprócz Stępnia i Sobieraja młodzieżowcami z ZWM byli: Tadeusz Pałka (sekretarz urzędu), Edward Szymański (śledczy), Zdzisław Tomczak

⁵ AIPN Wr, 053/384, Sprawozdania dekadowe Sekcji WUBP do Departamentu MBP za 1945 r., Sprawozdanie za okres od dnia 21 VIII 1945 r. do dnia 31 VIII 1945 r., Legnica, 1945 r., k. 22.

⁶ Tejo, *Tu był zajazd i katownia UB*, <https://www.jelonka.com/tu-byl-zajazd-i-katownia-ub-22279> [dostęp: 26 IX 2018 r.].

⁷ AIPN Wr, 039/9127, Akta śledztwa Mariana Przeździeka, Wezwanie świadka Mieczysława Prusaka, Jelenia Góra [X 1947 r.], k. 30; AIPN Wr, 056/631, Akta osobowe Antoniego Magiery, Pismo do zastępcy komendanta ds. Bezpieczeństwa KW MO we Wrocławiu, Katowice, 13–18 XII 1979 r., k. 14.

⁸ T. Balbus, *Urząd Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1956. Z badań nad organizacją i działalnością aparatu bezpieczeństwa*, red. R. Klementowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2012, s. 60–61.

⁹ AIPN Wr, 056/892, Akta osobowe Stefana Sobieraja. Na temat powstawania kół ZWM w województwie wrocławskim zob.: M. Palczyński, *Związek Walki Młodych na Dolnym Śląsku. Próba polemiki z oficjalną propagandą* [w:] *Letnia Szkoła Historii Najnowszej 2011. Referaty*, red. P. Gasztold-Seń, Ł. Kamiński, Warszawa 2012, s. 119–132.; *idem*, *Związek Walki Młodych i jego członkowie na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948. Zarys problemu*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 1 (23), s. 309–338; *idem*, „Łączmy się przeciw wrogom jedności!” *Związek Walki Młodych i inne organizacje dla młodzieży na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław 2014.

¹⁰ AIPN Wr, 056/892, Akta osobowe Stefana Sobieraja, Pismo Stefana Sobieraja do WUSW we Wrocławiu, Łódź, 13 XI 1986 r., k. 6.

¹¹ *Ibidem*.

**URZĄD BEZPIECZEŃSTWA
PUBLICZNEGO NA MIASTO I POWIAT
W JELENIEJ GÓRZE**

Pieczętka Urzędu Bezpieczeństwa
Publicznego na miasto i powiat w Jeleniej Górze

(brak danych o funkcji). Lekarzem PUBP w Jeleniej Górze był wówczas Stanisław Horak¹². Na Ziemiach Zachodnich kandydatów do służby w UB szukano także wśród robotników przymusowych, byłych więźniów obozów (pracy, koncentracyjnych, jenieckich), reemigrantów z Zachodu (górnicy z Francji,

Belgii), a więc wśród wszystkich przemieszczających się na wschód, do domów, poszukujących rodzin czy miejsca do życia.

Wydaje się, że w pierwszych powojennych miesiącach politykę kadrową w terenie kształtowały mechanizmy oparte na zwykłych ludzkich relacjach. W panującym chaosie i poczuciu zagrożenia otaczano się w miarę możliwości ludźmi, którym ufano (podtrzymywano znajomości związane z miejscem zamieszkania w czasie wojny, wspólnymi doświadczeniami okupacyjnymi czy obozowymi). Grupa ze twuemowska mogła znać się z kierownikiem grupy operacyjnej z Łodzi. W końcu Ziemi Zachodnie, także w rozumieniu socjologicznym, dla wszystkich były *terra incognita*. Budowa kadr jeleniogórskiego UB to wypadkowa wszystkich wspomnianych wyżej czynników (braki kadrowe, niewielka liczba osadników polskich, migracje ludności oraz zjawisko nepotyzmu).

W tym czasie przyjmowanie do służby odbywało się w sposób chaotyczny, obsadę personalną uzupełniano bez dbałości o potwierdzenie przygotowania ludzi do pracy. Zatrudnienie było tymczasowe, bez zatwierdzenia ze strony WUBP, nie przywiązywano również wagi do prawidłowego zabezpieczenia wszystkich dokumentów kadrowych. Brak akt osobowych uniemożliwia ustalenie bliższych danych, utrudnia pracę badacza, który w celu zrekonstruowania obsady PUBP musi posiłkować się rozkazami personalnymi. Tak jest w wypadku pojawiających się w dokumentacji Władysława Rejdycha, Bolesława Zazyka czy Ryszarda Karpowicza. Kolejny, Teodor Okwiet, zatrudniony został na stanowisku telegrafisty. Pojawia się także nazwisko Stefana Jaśki, który zgodnie z aktami osobowymi pracował raczej w PUBP w Górze Śląskiej, nie w Jeleniej Górze.

Brak powyższej dokumentacji utrudnia także przyporządkowanie konkretnych nazwisk do stanowisk i zakresów obowiązków. W chwili organizowania sieci jednostek powiatowych na terenie Dolnego Śląska struktura aparatu bezpieczeństwa była już ukształtowana. Od początku 1945 r. pion operacyjny MBP, czyli Departament I

¹² AIPN Wr, 195/12, Listy płac PUBP Jelenia Góra 1945–1947; AIPN Wr, 054/655, Relacje ustne, wypisy z listy płac, rozkazy personalne z teczek pracowników UB na Dolnym Śląsku za 1945 r., k. 30.

podzielony był na 8 wydziałów, których odpowiedniki organizowano w jednostkach wojewódzkich i powiatowych (tu jako sekcje). W zakresie działań tych ostatnich były odpowiednio:

- Sekcja 1 – osoby współpracujące z Niemcami, folksdojczce, osoby wracające z Niemiec;
- Sekcja 2 – zwalczanie organizacji podziemnych;
- Sekcja 3 – kontrolowanie organizacji, duchowieństwa, administracji;
- Sekcja 4 – nadzór nad zakładami przemysłowymi;
- Sekcja 5 – nadzór nad rolnictwem i realizacją reformy rolnej;
- Sekcja 6 – zabezpieczenie transportu drogowego i kolejowego;
- Sekcja 7 – wywiad, obserwacja;
- Sekcja 8 – aresztowania i prowadzenie śledztw¹³.

Od kwietnia 1945 r. istniał także w strukturze MBP (a więc województw i powiatów) Wydział Walki z Bandytyzmem, wspierający działania Sekcji 2¹⁴. Obsadzenie wszystkich sekcji w wielu powiatach, nie tylko w Jeleniej Górze, było niemożliwe ze względu na braki kadrowe z jednej strony, a z drugiej brak odpowiednich kompetencji zatrudnionych. Dlatego sytuacja organizacyjno–kadrowa niemal do końca 1945 r. była nieuporządkowana. Formalnie sprawozdania przygotowywano według sekcji, ale w terenie funkcjonariusze zajmowali się często sprawami zlecanymi im na bieżąco przez kierującego jednostką, zgodnie z potrzebą chwili. Przyporządkowanie pracowników do sekcji było więc raczej umowne, a zapisy w aktach wielu z nich dość enigmatycznie wskazują na zatrudnienie w charakterze referenta (bez przydziału). Problemem była też duża rotacja i sytuacja taka trwała aż do jesieni 1947 r.

We wrześniu 1945 r., kiedy struktury jeleniogórskiego UB jeszcze nie okrzepły, przeprowadzono na szczeblu centralnym kolejną reorganizację, polegającą na wydzieleniu z Departamentu I samodzielnych jednostek: Departamentu IV (gospodarczy), Departamentu V (społeczno-polityczny). W zakresie działań Departamentu I pozostały kwestie kontrwywiadowcze. Organizację powiatowych struktur regulował rozkaz z 24 października 1945 r., na mocy którego na najniższym szczeblu resortowym powielono rozwiązania z centrali¹⁵. Proces tworzenia odpowiednich komórek (sekcji) w różnych powiatach często odbiegał od planowanych założeń.

¹³ M. Kasprzycki, *Organ ładu i spokoju w rękach demokracji... Aparat bezpieczeństwa w powiecie nowosądeckim w latach 1945–1975*, Kraków 2020, s. 113.

¹⁴ AIPN, 1572/2675, Etaty ramowe dla powiatowych i miejskich urzędów bezpieczeństwa publicznego, Etat Sekcji Walki z Bandytyzmem, Warszawa, b.d., k. 23.

¹⁵ W. Frazik, *Struktura organizacyjna Urzędu Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1956 w świetle aktów normatywnych [w:] Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009, s. 14.

Zdarzało się, że odpowiednie struktury albo nie powstawały, albo nie funkcjonowały zgodnie z powyższym rozkazem. Właśnie dlatego w sprawozdaniach z powiatów, tak też było w Jeleniej Górze, dokumenty były tworzone nie przez sekcje, lecz „po linii” np. Wydziału IV.

Pierwszym oficjalnym dokumentem dotyczącym jednostki jeleniogórskiej była lista zatwierdzonych pracowników PUBP z końca września 1945 r. W rozkazie personalnym podawane są jako formalne daty rozpoczęcia służby dni między 1 a 3 września, mimo że jak już wcześniej wskazywano, niektórzy z zatrudnionych pozostawali w służbie od kilku tygodni. Wykaz pracowników z końca września 1945 r. przedstawiony został w tabeli poniżej.

Tabela 1. Wykaz (części) pracowników UB w Jeleniej Górze pod koniec września 1945 r.

Nazwisko i imię	Stanowisko
Pestak Tadeusz	kierownik Sekcji 8
Baumgarten Edward	starszy referent Sekcji 1 p.o. kierownik sekcji
Sobieraj Stefan	starszy referent Sekcji 6 p.o. kierownik sekcji
Zieliński Henryk	starszy referent Sekcji 6 p.o. zastępca kierownika sekcji
Pałka Tadeusz	sekretarz Sekretariatu kierownictwa
Orlik Zofia	maszynistka Sekretariatu
Konopnicki Zbigniew	referent gminny w Miłkowie
Rusiecki Władysław	referent Sekcji 2
Juszczak Tadeusz	referent Sekcji 2
Świstak Stanisław	referent Sekcji Walki z Bandami
Giza Edward	referent Sekcji 3
Kozik Bernard	referent Sekcji 6
Dziobek Tadeusz	młodszy referent Sekcji 2
Kwiałkowski Mieczysław	młodszy referent Sekcji Walki z Bandami
Prokop Tadeusz	młodszy referent Sekcji Walki z Bandami
Kasperkiewicz Karol	młodszy referent Sekcji 6
Chmielewski Marian	młodszy referent Sekcji 1
Lubieniecki Mieczysław	młodszy referent Sekcji 5
Machała Władysław	młodszy wywiadowca Sekcji 8
Szymański Jan	młodszy oficer śledczy Sekcji 8
Wasilewski Franciszek	telefonista
Okwiet Teodor	telefonista
Pikus Stefan	komendant warty plutonu ochrony
Nasternak Stanisław	wartownik plutonu ochrony
Rusiecki Tomasz	wartownik plutonu ochrony

Pikus Władysław	wartownik plutonu ochrony
Malinowski Jan	wartownik plutonu ochrony
Filipczak Gustaw	wartownik plutonu ochrony
Działak Stefan	wartownik plutonu ochrony
Tyślik Kazimierz	wartownik plutonu ochrony
Banaczkowski Władysław	brygadier aresztowań Sekcji 8

Źródło: AIPN Wr, 056/892, Rozkazy personalne szefa WUBP we Wrocławiu za 1945 r., Wrocław, 3 XI 1945 r., k. 10–11.

Na liście zabrakło kilku nazwisk osób, które jak wiemy, były wówczas pracownikami urzędu. Dotyczy to, oprócz wymienionych wcześniej, Zdzisława Tomczaka (brak bliższych danych), Wiktora Ćwiakowskiego¹⁶ (młodszy referent Sekcji 1), Antoniego Magiery¹⁷ (referent p.o. kierownik Sekcji 2), Edmunda Worocha (brak bliższych danych), Pawłaka (brak innych danych), Mieczysława Ludwiga (zastępca dowódcy warty¹⁸), Józefa Jeża (młodszy referent Sekcji 4¹⁹), Stefana Michalewicza (młodszy wywiadowca Sekcji 8²⁰). Opiekę medyczną sprawował nadal doktor Stanisław Horak²¹. Jak wspomniano wcześniej, cechą charakterystyczną pierwszych miesięcy była duża fluktuacja kadr, a powody tego były bardzo różne, o czym świadczą informacje zawarte w tabeli poniżej.

Tabela 2. Zwolnienia pracowników UB między jesienią 1945 r. a styczniem 1946 r.

Nazwisko, imię, stanowisko	Data i powód zwolnienia
Magiera Antoni kierownik Sekcji 2	listopad 1945 r., aresztowany za szaber ²²
Zdziech Ryszard referent Sekcji 1	październik 1945 r., brak danych

¹⁶ AIPN Wr, 056/268, Akta osobowe Wiktora Ćwiakowskiego, Zobowiązanie, Warszawa [Jelenia Góra], 15 VI 1945 r., k. 11.

¹⁷ AIPN Wr, 056/631, Akta osobowe Antoniego Magiery, Wniosek personalny, Warszawa [Legnica], 26 VII 1945 r., k. 5.

¹⁸ AIPN Wr, 056/610, Akta osobowe Mieczysława Ludwiga, Życiorys, Jelenia Góra, 31 VIII 1945 r., k. 23.

¹⁹ AIPN Wr, 056/445, Akta osobowe Józefa Jeża, Charakterystyka, Jelenia Góra, 6 VII 1946 r., k. 75.

²⁰ AIPN Wr, 0219/1075, Akta osobowe Stefana Michalewicza. Karierę kontynuował potem w KW MO we Wrocławiu (m.in. kierownik Komisariatu Kolejowego MO Wrocław Główny) do 1969 r.

²¹ AIPN Wr, 195/12, Listy płac PUBP Jelenia Góra 1945–1947; AIPN Wr, 054/655, Relacje ustne, wypisy z listy płac, rozkazy personalne z teczek pracowników UB na Dolnym Śląsku za 1945 r., k. 30.

²² AIPN Wr, 056/631, Akta osobowe Antoniego Magiery, Pismo do zastępcy komendanta ds. Bezpieczeństwa KW MO we Wrocławiu, Katowice, 13–18 XII 1979 r., k. 12–15.

Wasilewski Franciszek telefonista	listopad 1945 r., brak danych
Sobieraj Stefan kierownik Sekcji 6	listopad 1945 r., r., odszedł do pracy w starostwie ²³
Pikus Władysław wartownik	grudzień 1945 r., r., miał świecić przykładem; po trzech miesiącach pisano, że zajmuje się głównie szabrem, nie wywiązuje z obowiązków i często upija ²⁴
Kasperkiewicz Karol	grudzień 1945 r., nie wywiązywał się z obowiązków służbowych
Rusiecki Władysław	grudzień 1945 r., r., zwolniony dyscyplinarnie za ciągłe upijanie się i awanturowanie, podczas których strzelał z broni ²⁵
Juszczak Tadeusz referent Sekcji 2, referent gminny na gminę Sobieszów	grudzień 1945 r., r., nie przykładał do pracy; twierdził, że zwolnił się na własną prośbę po wypadku motocyklowym, jaki mu się przydarzył 20 października 1945 r. ²⁶
Świstak Stanisław referent Sekcji Walki z Bandami	grudzień 1945 r., nie przykładał się do pracy ²⁷
Giza Edward referent Sekcji Walki z Bandami	grudzień 1945 r., przeniesiony do PUBP w Bolesławcu ²⁸
Ćwiakowski Wiktor wartownik	styczeń 1946 r., najpierw przeniesiony na stanowisko wartownika, następnie zwolniony z powodu choroby wenerycznej ²⁹
Chmielewski Marian referent gminny	styczeń 1946 r., zwolniony dyscyplinarnie „za pijaństwo”
Tyślik Kazimierz wartownik	styczeń 1946 r., zwolniony dyscyplinarnie z powodu choroby wenerycznej
Banaczkowski Władysław oficer śledczy	styczeń 1946 r., zwolniony, ponieważ „sabotuje pracę, spraw reakcyjnych nie rozpracowuje, jest w kontakcie z klucznikiem, który ułatwia kontaktowanie się z osobami obcymi więźniom”, „pracuje do 7.00 wieczór i kończy” ³⁰

²³ AIPN Wr, 056/892, Akta osobowe Stefana Sobieraja.

²⁴ AIPN Wr, 056/763, Akta osobowe Władysława Pikusa.

²⁵ AIPN Wr, 056/830, Akta osobowe Władysława Rusieckiego.

²⁶ AIPN Wr. 056/455, Akta osobowe Tadeusza Juszczaka.

²⁷ AIPN Wr, 056/932, Akta osobowe Stanisława Świstaka.

²⁸ AIPN Wr, 056/355, Akta osobowe Edwarda Gizy; R. Klementowski, *„My wszyscy są od pracy fizycznej...”*. *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bolesławcu (1945–1956)*, Bolesławiec–Wrocław 2012, s. 20, 43, 58.

²⁹ AIPN Wr, 056/268, Akta osobowe Wiktora Ćwiakowskiego, Wniosek personalny, Wrocław, 31 I 1946 r., k. 14.

³⁰ AIPN Wr, 056/192, Akta osobowe Władysława Banaczkowskiego.

Pałka Tadeusz sekretarz Sekretariatu	styczeń 1946 r., oskarżony o wtrącanie się do spraw operacyjnych oraz samowolnie zwolnienie zatrzymanego akowca; karany za doprowadzenie do kradzieży pieniędzy osób zatrzymanych, pisano, że „Sekcję 2 rozłożył”; ponadto był wrogi wobec ZSRS, odmówił wydania samochodu doradcy sowieckiemu kłamał, że nie dysponuje wolnym pojazdem; zwolniony dyscyplinarnie jako niepewny politycznie ³¹
Krzysztofik Jan referent Sekcji 1	luty 1946 r., ukrył fakt zatrudnienia i zwolnienia z UB w Łodzi ³²
Zieliński Henryk zastępca kierownika Sekcji 6	styczeń 1946 r., niejasna przeszłość; były członek Korpusu Obrońców Polski, następnie Polskiej Armii Ludowej, ps. „Buda”, po demobilizacji (większość członków PAL wstąpiła do ludowego WP) wrócił w rodzinne strony i z donosu PPR został aresztowany przez NKWD pod zarzutem przynależności do AK ³³
Rusiecki Tomasz wartownik	styczeń 1946 r., r., zwolniony dyscyplinarnie; „podczas okupacji był w oddziałach PPR. Orientuje się bardzo słabo. Flegmatyczny i ciężko myślący. Pisać nie umie” ³⁴ .
Pestak Tadeusz kierownik Sekcji Śledczej	luty 1946 r., w styczniu 1946 r. zdezerterował ³⁵
Konopnicki Zbigniew	luty 1946 r., , pracował w UB i jednocześnie był sołtysem i właścicielem restauracji w Miłkowie
Pikus Stefan komendant plutonu ochrony, wartownik	luty 1946 r., r., zwolniony na własną prośbę; nie mógł utrzymać rodziny, poza tym miał przejąć gospodarstwo po teściu ³⁶

Źródło: Zestawienie własne autora na podstawie akt osobowych funkcjonariuszy UB oraz rozkazów personalnych szefa WUBP za lata 1945, 1946.

Zwolnienia z przełomu 1945 i 1946 r. były związane z realizacją rozkazu nr 75 ministra Radkiewicza z 20 listopada 1945 r., który nakazywał „systematyczną czystkę i specjalne sprawdzanie wszystkich zatrudnionych w aparacie Urzędów Bezpieczeństwa, usunięcie stanowczo elementu obcego, zdemoralizowanego i politycznie niepewnego”³⁷. W praktyce wyglądało to w ten sposób, że do Jeleniej Góry przyjechał funkcjonariusz (lub funkcjonariusze) z WUBP, który na miejscu dokonywał oceny zatrudnionych oraz kierownictwa. W aktach osobowych pracowników zachowały się odręcznie pisane notatki i komentarze. Eliminowano wówczas osoby unikające

³¹ AIPN Wr, 056/739, Akta osobowe Tadeusza Pałki. Zmarł w 1965 r.

³² AIPN Wr, 056/557, Akta osobowe Jana Krzysztofika.

³³ AIPN Wr, 056/1067, Akta osobowe Henryka Zielińskiego.

³⁴ AIPN Wr, 056/831, Akta osobowe Tomasza Rusieckiego.

³⁵ AIPN Wr, 056/747, Akta osobowe Tadeusza Pestaka. Na początku lat sześćdziesiątych okazało się, że uciekł na północ z 4 sztukami broni krótkiej i dużą ilością amunicji. Sprawa wyszła na jaw, ponieważ miejscowa komenda MO prowadziła dochodzenie o nielegalne posiadanie broni w latach 1949–1950 przez Stanisława Brzezickiego – pod takim nazwiskiem ukrywał się w Koszalinie.

³⁶ AIPN Wr, 056/762, Akta osobowe Stefana Pikusa.

³⁷ AIPN, 01258/126, Instrukcje, rozkazy, okólniki, rozkaz nr 75 z 20 XI 1945 r., k. 7.

pracy, nadużywające alkoholu, z różnych powodów skompromitowane. Nie było także miejsca w urzędzie dla tych, których przeszłość mogła budzić wątpliwości (np. gdy nieopatrzenie przyznali się do przynależności do AK). U pracowników funkcyjnych oceniano umiejętności zarządzania ludźmi i organizacji pracy podległych osób. W czasie reorganizacji z 24 października 1945 r. wskazywano liczbę etatów do obsadzenia w jednostkach powiatowych (patrz tabela poniżej).

Tabela 3. Obsada urzędu powiatowego według etatu P20 z 24 października 1945 r.

Stanowisko	Etaty
Kierownik urzędu	1
Zastępca kierownika urzędu	1
Sekretarz	1
Referent personalny	1
Pracownik szyfrowy	1
Referent ewidencji operacyjnej	1
Buchalter (intendent)	1
Kurier poczty specjalnej	1
Maszynistka	1
Goniec	1
Szofer	1
Referenci (starszy referent, referent)	1–2 na gminę; 2–5 na miasto
Grupa Walki z Bandytyzmem (starszy referent, referent, młodszy referent)	według specjalnej dyslokacji
Kontrwywiad wojskowy	1
Grupa śledcza (starszy oficer, oficer śledczy)	3
Ochrona (komendant urzędu, dowódca warty, wartownik, szofer)	18 (1, 1, 15, 1)
Kucharka	1
Pomoc kuchenna	1
Kelnerka	1
Sprzątaczką	1
Woźnica	1
Razem	41–45 + funkcjonariusze Sekcji Walki z Bandytyzmem

Źródło: AIPN, 1572/2675, Etat nr P20, 24 X 1945 r., k. 25–26.

UTRWALENIE STRUKTURY (1946–1947)

W listopadzie 1945 r. w PUBP w Jeleniej Górze zatrudnionych było 85 pracowników, w grudniu 73, w styczniu 1946 r. już 80. Z całą pewnością w tym czasie obsadzone były wszystkie pionory operacyjne. Jednocześnie nie zgadzało się to z etatem P20 – liczba w styczniu przekraczała normę o co najmniej 35 zatrudnionych. W styczniu 1946 r. powołano do życia Departament VII, który po scaleniu z Wydziałem Walki z Bandytyzmem został przemianowany na Departament III. W powiatach tworzone referaty lub sekcje o numerze 3. Pracownicy tego pionu zajmowali się zwalczaniem podziemia zbrojnego, politycznego oraz pospolitym bandytyzmem. Były to najważniejsze zmiany organizacyjne do jesieni 1947 r.

Wygrane wybory w styczniu 1947 r. i amnestia dla członków podziemia doprowadziły do pewnego unormowania sytuacji politycznej z punktu widzenia komunistów z PPR. Formalnie rzecz biorąc, w oczach opinii międzynarodowej i częściowo krajowej zdobyli oni w wyborach prawo kontroli nad państwem. Podejmowane decyzje miały więc znamiona prawomocnych, a opór mógł być traktowany jako wymierzony w legalnie wybraną władzę. Udany z punktu widzenia władz przebieg amnestii obniżył też znacząco ryzyko występowania zbrojnego podziemia. O zadaniach dla aparatu bezpieczeństwa w tym właśnie czasie mówił minister Radkiewicz na spotkaniu z szefami jednostek powiatowych latem 1947 r.³⁸

W tej sytuacji uznano za konieczne dokonanie zmian organizacyjnych w aparacie bezpieczeństwa, który miał przejść z trybu działań walki z legalnie i nielegalnie funkcjonującymi krytykami komunistów do trybu utrwalania i poszerzania władzy PPR. Druga połowa 1947 r. to okres weryfikacji kadr MBP, głównie w terenie, ujednocniania struktur, nazewnictwa pionów operacyjnych. Przyjęto też istotną dla dalszych losów jednostek powiatowych zasadę scentralizowania działań operacyjnych przez zwiększenie nadzoru nad tymi ostatnimi i wzmocnienie kadrowe WUBP. Listę pracowników Powiatowego Urzędu na miasto i powiat Jelenia Góra w tym okresie (od 1945 do jesieni 1947 r.) pokazuje tabela 4.

Tabela 4. Zatrudnieni w UB w Jeleniej Górze od 1945 do jesieni 1947 r.

Funkcjonariusz	Stanowisko	Okres służby	Dalsze losy
Banaczkowski Władysław	brygadier aresztowań Sekcji 8	3 IX 1945 – 31 I 1946	zwolniony
Baumgarten Edward	starszy referent Sekcji 1 p.o. kierownik sekcji	31 VIII 1945 – 1 X 1947	zwolniony w 1948 r.
Beloniak Edward	wartownik	15 IX 1946 – 1 X 1947	wartownik

³⁸ *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956: taktyka, strategia, metody*, cz. 1: *Lata 1945–1947*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1994, s. 118–125.

Bębenek Władysław	referent Ekspozytury Kolejowej	15 X 1946 – 10 VII 1947	Kłodzko
Biel Zofia	maszynistka	2 IX 1945 – 22 X 1945	intendent
	intendent	22 X 1945 – 24 VI 1947	Wrocław
Bobowski Czesław	wartownik	1 II 1947 – 1 IX 1947	Referat IV
Chmielewski Marian	młodszy referent Sekcji 1	2 IX 1945 – XII 1945	referent gminny
	referent gminny	XII 1945 – 30 I 1946	zwolniony
Chmielewski Ryszard	młodszy referent Sekcji 6	5 IX 1945 – 31 I 1946	zwolniony
Chojnacki Władysław	referent Sekcji 5	21 VIII 1947 – 1 X 1947	Sekcja 5
Cichosz Aleksander	wartownik	1 IX 1945 – 1 X 1947	wartownik aresztu
Cieślík Henryk	referent Sekcji Powiatowej	1 IV 1947 – 1 X 1947	Sekcja 3
Czekała Franciszek	referent Sekcji Walki z Bandytyzmem	VII 1945 – 16 IV 1946	Sekcja Powiatowa
	referent Sekcji Powiatowej	16 IV 1946 – 1 VIII 1946	sekretarz
	sekretarz	1 VIII 1946 – 1 X 1947	Placówka BP Cieplice
Czekaj Władysław	wartownik plutonu ochrony	21 IX 1945 – 31 I 1946	zwolniony
Czmerek Edward	referent Referatu I	10 II 1946 – 1 V 1946	referent śledczy
	oficer śledczy	1 V 1946 – 1 X 1947	referent śledczy
Ćwiakowski Wiktor	młodszy referent Sekcji 1	15 VI 1945 – XII 1945	wartownik
	wartownik	XII 1945 – 31 I 1946	zwolniony
Ćwikła	kierowca	VI/VII 1945 – brak danych	brak danych
Dąbrowski Zenon	referent gminny	7 IX 1945 – brak danych	brak danych
Dresiewicz Tadeusz	referent p.o. kierownik Sekcji Walki z Bandytyzmem	VII 1945 – 16 III 46	zwolniony, dezerter
Działak Stefan	wartownik plutonu ochrony	3 IX 1945 – VI 1947	zwolniony
Dziobek Tadeusz	młodszy referent Sekcji 2	28 VIII 1945 – 12 XII 1945	referent gminny
	referent gminny	12 XII 1945 – 1 X 1947	Placówka UB Cieplice
Fajer Stanisław	wartownik	1 VII 1947 – 15 X 1947	zwolniony
Filipczak Gustaw	wartownik plutonu ochrony	4 IX 1945 – 1 VIII 1946	Sekcja Powiatowa
	referent powiatowy	1 VIII 1946 – 16 VI 1947	zwolniony
Formago Leon	wartownik	6 XII 1946 – 1 X 1947	wartownik ochrony
Giza Edward	referent Sekcji 3	3 IX 1945 – XII 1945	Bolesławiec
Głuszek (Okwiet) Helena	kucharka, kelnerka	VII 1945 – 1946	zwolniona
Hołajda Stanisław	referent Referatu V	brak danych – 1 X 1947	Referat IV

Janas Roman	młodszy referent Sekcji 4	16 IV 1947 – 1 X 1947	referent Sekcji 4
Janicki Władysław	referent Sekcji 2	15 XI 1945 – 12 II 1946	Sekcja Powiatowa
	starszy referent Sekcji Powiatowej	12 II 1946 – 20 XII 1947	kurs szefów PUBP, Trzebnica
Janikowski Edward	kierownik PUBP	15 VII 1945	brak danych
Jank Zenon	wartownik	1 XI 1946 – 9 VIII 1947	zgon
Jarosz Edmund	referent ewidencji operacyjnej	1 XII 1946 – 1 X 1947	Referat II
Jeż Józef	referent Sekcji 4	5 IX 1945 – 12 III 1946	Sekcja Powiatowa
	referent Sekcji Powiatowej	12 III 1946 – 1 X 1947	Sekcja Śledcza
Juszczak Tadeusz	referent Sekcji 2	1 IX 1945 – 15 IX 1945	referent gminny
	referent gminny Sobieszów	15 IX 1945 – 12 XII 1945	zwolniony
Kamiński Tadeusz	referent gminny	5 IX 1945 – 13 II 1946	zwolniony
Kanar Władysław	kierowca	20 II 1946 – 1 X 1947	kierowca
Karpowicz Ryszard	brak danych	brak danych	brak danych
Kasperkiewicz Karol	młodszy referent Sekcji 6	3 IX 1945 – 12 XII 1945	zwolniony
Kazimierczak Seweryn	wartownik	15 IX 1946 – 15 X 1947	zwolniony
Konopnicki Zbigniew	referent gminny Miłków (w 1945 r. Ansdorf, do marca 1946 r. Hlondów)	4 IX 1945 – 14 XII 1945	Sekcja 5
	referent Sekcji 5	14 XII 1945 – 14 II 1946	zwolniony
Kopczyk Stanisław	młodszy referent Sekcji 1	17 VI 1945 – 31 I 1946	Referat I
	referent Referatu I	31 I 1946 – 1 III 1946	Sekcja 3
	referent Sekcji 3	1 III 1946 – 1 X 1947	Referat I
Koper Celina	pomoc biurowa	5 IX 1946 – 1 X 1947	maszynistka
Koppel Zygmunt	referent Sekcji 5	29 VIII 1946 – 1 X 1947	Sekcja 5
Kozik Bernard	referent Sekcji 6	5 IX 1945 – 11 XII 1945	referent gminny
	referent gminny	11 XII 1945 – 31 I 1946	Sekcja 4
	starszy referent Referatu 4	31 I 1946 – VI 1946	CS MBP, Sekcja Powiatowa
	starszy referent Sekcji Powiatowej	VI 1946 – 1 X 1947	Placówka BP Szklarska Poręba
Krawczyk Lech Antoni	młodszy referent	1 V 1947 – 1 X 1947	Sekcja 5
Krężel Jan	wartownik plutonu ochrony	15 XII 1945 – 1 X 1947	wartownik plutonu ochrony
Krzysztofik Jan	referent Sekcji 2	20 X 1945 – 23 II 1946	zwolniony
Kusiak Bolesław	wartownik	1 V 1946 – 30 IX 1946	zwolniony

Kwiatkowski Mieczysław	młodszy referent Sekcji Walki z Bandami	1 IX 45 – areszt	po areszcie kurs szyfrowy
	referent Referatu V	31 I 1946 – II 1946	referent ewidencji operacyjnej
	referent ewidencji operacyjnej	II 1946 – 1 VIII 1946	pracownik szyfrów
	pracownik szyfrów	1 VIII 1946 – 1 VII 1948	Sekcja 5
Labno Roman	referent	3 VIII 1945 – 5 I 1946	Syców
Lewoszewski Michał	wartownik	12 II 1947 – 1 X 1947	wartownik
Lipski Paweł	wartownik	12 II 1947 – 8 X 1947	samobójstwo
Lubieniecki Mieczysław	młodszy referent Sekcji 5	3 IX (14 VII) 1945 – 1 III 1946	brak danych
	kierownik Sekcji Powiatowej	1 III 1946 – 7 VI 1947	Bolesławiec
Ludwig Mieczysław	zastępca dowódcy warty	4 IX 1945 – 31 I 1946	Sekcja 4
	młodszy referent Sekcji 4	31 I 1946 – 12 III 1946	Sekcja Powiatowa
	referent Sekcji Powiatowej Cieplice	12 III 1946 – 1 X 1947	Sekcja 3
Łabuda Tadeusz	referent Sekcji 3	18 X 1945 – 18 IV 1946	Sekcja 3
	starszy referent Sekcji 3	18 IV 1946 – 1 X 1947	Sekcja 3
Łaskawski Jan	referent personalny	1 II 1946 – 1 X 1947	referent personalny
Machała Władysław	młodszy wywiadowca Sekcji 8	2 IX 45 – 12 XII 1945	referent gminny
	referent gminny	12 XII 1945 – 4 IV 1947	zwolniony
Maciejewski Władysław	referent Sekcji 5	26 VI 1946 – 1 X 1947	Sekcja 5
Macur Józef	referent gminny Kowary	X 1945 – brak danych	brak danych
Magiera Antoni	p.o. kierownik Sekcji 2	26 VII 1945 – 18 II 1946	zwolniony
Malinowski Jan	wartownik plutonu ochrony	4 IX 1945 – 2 VIII 1946	zwolniony
Mendel Lander	buchalter	1 VI 1947	zwolniony
Marciniak Władysław	wartownik	1 IX 1947 – 15 X 1947	zwolniony
Michalewicz Stefan	młodszy wywiadowca Sekcji 8	5 IX 1945 – 31 I 1946	referent gminny
	referent gminny	31 I 1946 – 1 X 1947	Placówka BP Szkłarska Poręba
Mikołajczyk Edward	młodszy referent Sekcji 5	14 II 1946 – 7 V 1946	zwolniony (areszt)
Mikulski Eugeniusz	referent Sekcji 5	20 II 1946 – 18 IV 1946	Ekspozytura Kolejowa
	referent Ekspozytury Kolejowej	18 IV 1946 – 30 VI 1947	Wrocław

Mszycza Piotr	wartownik plutonu ochrony	15 XII 1945 – 1 II 1947	zwolniony
Musiałek Jerzy	referent Sekcji 5	1 IX 1945 – 1 X 1947	Sekcja 5
Nalborczyk Władysław	wartownik	15 XII 1945 – 1 VI 1947	zwolniony
Nasternak Stanisław	wartownik plutonu ochrony	2 IX 1945 – 15 IV 1946	zwolniony
Niewiarowski Waclaw	wartownik	15 VII 1947 – 15 X 1947	zwolniony
Nowak Bogusław	goniec	12 XII 1946 – 1 X 1947	Placówka BP Szklarska Poręba
Nowak Bronisława	Sekcja Śledcza, właściwie jako cenzor	XI 1945 – IV 1946	Centralne Biuro Kontroli Prasy
Okwiet Teodor	wartownik/telefonista	15 VII 1945 – 11 XII 1945	referent gminny
	referent gminny	11 XII 1945 – 15 III 1946	Sekcja 4
	referent Sekcji 4	15 III 1946 – 1 III 1949	Kamienna Góra
Orlik Zofia	maszynistka Sekretariatu	3 IX 1945 – 1 X 1947	oficer śledczy
Palczyński Franciszek	buchalter	1 VIII 1947 – 30 VI 1948	zwolniony
Pałka Tadeusz	sekretarz Sekretariatu kierownictwa	1 IX 1945 – 31 I 1946	zwolniony
Pegza Edmund	wartownik	1 V 1946 – 9 X 1946	dezertor
Pestrak Tadeusz	kierownik Sekcji 8	VII 1945 – 31 I 1946	dezercja / II 1946 zwolniony
Pikus Stefan	komendant warty plutonu ochrony	1 IX 1945 – 20 II 1946	zwolniony
Pikus Władysław	wartownik plutonu ochrony	1 IX 1945 – 11 XII 1945	zwolniony
Piłat Zenon	wartownik	18 II 1947 – 2 V 1947	zwolniony
Prokop Tadeusz	młodszy referent Sekcji Walki z Bandami	16 VI 1945 – 12 XII 1945	referent gminny
	referent gminny	12 XII 1945 – 15 III 1946	Sekcja Powiatowa
	referent powiatowy	15 III 1946 – 1 X 1947	referent Sekcji 4
Przeździek Marian	referent Ekspozytury Kolejowej	brak danych	brak danych
Reiss Edmund	sekretarz	16 I 1946 – 1 VIII 1946	Referat I
	referent Referatu I	1 VIII 1946 – 1 IX 1946	zwolniony
Rejdych Władysław	brak danych	brak danych	brak danych
Rózga Edward	referent Referatu V	IX 1945 – 30 IX 1946	zwolniony
Rusiecki Tomasz	wartownik plutonu ochrony	2 IX 45 – 31 I 1946	zwolniony
Rusiecki Władysław	referent Sekcji 2	1 IX 45 – 18 IX 1945	zwolniony
Serdyński Tomasz	wartownik	19 X 1945 – 1 VI 1946	referent Sekcji Powiatowej
	referent Sekcji Powiatowej	1 VI 1946 – 15 X 1947	zwolniony

Sigajło Jan	wartownik	18 II 1947 – 30 XI 1947	zwolniony
Sikora Marian	wartownik	21 II 1946 – 31 I 1947	zwolniony
Sikora Zbigniew	oficer śledczy (p.o. zastępca kierownika – niezatwierdzony)	31 I 1946 – 6 IX 1947	CS MBP
Simenauer Jan	intendent	1 VII 1947 – 1 X 1947	intendent
Sobieraj Stefan	starszy referent Sekcji 6 p.o. kierownik sekcji	VI 1945 – XI 1945	zwolniony
Stefaniak Remigiusz	referent Sekcji Powiatowej	1 IV 1946 – 1 VIII 1946	zwolniony (dezercja)
Stępień Marian	referent p.o. kierownik PUBP	VI 1945 – VII 1945	przeniesiony
Stryjniak Stefan	referent gminny	15 I 1946 – 1 VIII 1946	zwolniony
Szczepanik Eugeniusz	referent Sekcji 3	27 VIII 1946 – 15 V 1947	Lwówek
Szczepańczyk Mieczysław	wartownik plutonu ochrony	6 IX 1945 – 1 III 1947	zwolniony
Szponarski Dominik	wartownik	12 II 1947 – 1 XII 1947	Lubań
Szymański Edward	śledczy Sekcji 8	VI 1945 – 15 XII 1945	zwolniony
Szymański Jan	młodszy oficer śledczy Sekcji 8	3 IX 45 – 28 XII 1946	zwolniony
Śmiechowski Józef	referent Sekcji 2	X 1945 – 29 I 1946	Sekcja 7 (Sekcja Walki z Bandytyzmem)
	referent Sekcji 7	28 I 1946 – 1 III 1946	Sekcja 4
	referent Sekcji 4	1 III 1946 – 13 VIII 1946	zwolniony
Świstak Stanisław	referent Sekcji Walki z Bandami	1 IX 1945 – 14 XII 1945	zwolniony
Tarka Zygmunt	kurier	31 I 1946 – 1 X 1947	wartownik ochrony
Tekieli Jan	referent Ekspozytury Kolejowej	5 V 1947 – 1 X 1947	Ekspozytura Kolejowa
Tkocz Rufin	referent Ekspozytury Kolejowej	15 VII 1947 – 1 X 1947	Ekspozytura Kolejowa
Tomczak Zdzisław	brak danych	VI 1945	brak danych
Turek Franciszek	referent Sekcji Powiatowej	15 IX 1946 – 1 IX 1947	starszy referent Sekcji 4
Tyślik Kazimierz	wartownik plutonu ochrony	5 IX 45 – 31 I 1946	zwolniony
Wacławek Henryk	wartownik	8 II 1946 – 19 II 1947	zwolniony
Wadowiec Julian	zastępca kierownika PUBP	VIII 1945 – II 1946	WUBP Wrocław
Wasilewski Franciszek	telefonista	3 IX 1945 – brak danych	brak danych
Weitznerowski Jakub	referent gminny	4 II 1946 – 31 V 1946	zwolniony

Wiener Natan	oficer śledczy	16 I 1946 – 1 IX 1946	zwolniony
Wilk Stanisław	dowódca warty, wartownik	19 X 1945 – 1 X 1947	Sekcja 3
Wiszniewski Marek	pomoc biurowa	5 IX 1945 – 10 III 1946	Sekcja 3
	referent Sekcji 4	10 III 1946 – 25 IX 1946	Wrocław
Zamojski Franciszek	referent	28 V 1947 – 1 X 1947	Placówka BP Cieplice
Zawiśła Jan	kierowca	1946–1949	brak danych
Zazyk Bolesław	brak danych	brak danych	brak danych
Zdziech Ryszard	referent Sekcji 1	20 X 1945 – 31 I 1946	referent gminny
	referent gminny	31 I 1946 – 15 X 1946	Referat I
	referent Referatu I	15 X 1946 – 12 XI 1946	zgon
Zieliński Henryk	starszy referent Sekcji 6 p.o. zastępca kierownika sekcji	1 IX 45 – 19 XII 1945	Sekcja 4
	starszy referent Sekcji 4	19 XII 1945 – 31 I 1946	zwolniony
Zwierzycowska (Rogalska) Eleonora	maszynistka	11 VIII 1947 – 1 X 1947	PUBP Lwówek Śląski
Żarnotal Zofia	maszynistka	2 IV 1946 – 1 X 1947	maszynistka
Żółkoś Andrzej	referent Referatu I	11 II 1947 – 1 XII 1948	zwolniony, areszt

Źródło: AIPN Wr, 056/892, Rozkazy personalne szefa WUBP we Wrocławiu za 1945 r., Wrocław, 3 XI 1945 r., k. 10–11.

To w drugiej połowie 1947 r. ukształtował się także klasyczny (w sensie także potocznego rozumienia zadań policji politycznej w Polsce) podział na pionery merytoryczne (w zależności od urzędu jako referaty lub sekcje) i nieoperacyjne z przyporządkowanymi im zadaniami:

- Referat I – kontrwywiad;
- Referat II – pozostał jako pion nieoperacyjny (poczta, archiwa, szyfry);
- Referat III – zwalczanie podziemia zbrojnego;
- Referat IV – zabezpieczenie gospodarki;
- Referat V – polityczny (partie, organizacje, związki religijne);
- Referat Śledczy
- Referat Administracyjno-Gospodarczy (płatnik, rachmistrz, kierowcy, zbrojmistrz itd.);
- Sekretariat;
- pion ochrony (wartownicy).

Tej ogólnej strukturze od 1 października 1947 r. przyporządkowano pracowników wszystkich powiatowych struktur UBP, w tym w Jeleniej Górze. Do jesieni 1947 r. w miejsce dotychczasowych etatów wprowadzono nowe z podziałem w zależności od

typu powiatu (oceniało różne zagrożenia i wielkości terenu). Jelenia Góra została zakwalifikowana do urzędów typu „C”, co oznaczało 86 etatów do obsadzenia³⁹.

Tabela 5. Etat nr 35/250 dla UBP w Jeleniej Górze latem 1947 r.

Komórka	Stanowiska	Etaty
Kierownictwo	szef urzędu	1
	zastępca szefa urzędu	1
	starszy referent	1
Sekretariat	sekretarz	1
	maszynistka	2
Referat Personalny	starszy referent personalny	1
Sekcja 1	kierownik sekcji	1
	starszy referent	1
	referent	2
	młodszy referent	1
Referat II	referent ewidencji operatywnej	1
	szyfrant-fotograf	1
	kurier poczty specjalnej, potem zlikwidowany	1
Sekcja 3	kierownik sekcji	1
	starszy referent	1
	referent	3
	młodszy referent	2
Sekcja 4	kierownik sekcji	1
	starszy referent	2
	referent	4
	młodszy referent	2
Sekcja 5	kierownik sekcji	1
	starszy referent	2
	referent	3
	młodszy referent	1
Sekcja Śledcza	kierownik sekcji	1
	starszy oficer śledczy	1
	oficer śledczy	2

³⁹ Zgodnie z nowym Etatem nr 35/250 (W. Frazik, *Struktura organizacyjna Urzędu Bezpieczeństwa...*, s. 51).

Referat „B” Referat ds. Wywiadu (3 etaty), potem zlikwidowany	starszy referent	1
	referent	1
	młodszy referent	3
Placówka Kolejowa BP w Jeleniej Górze, w 1950 r. Referat Kolejowy	starszy referent	1
	referent	2
	młodszy referent	1
Placówka UBP Cieplice	starszy referent	1
	referent	2
	młodszy referent	1
Placówka UBP Karpacz	starszy referent	1
	referent	1
	młodszy referent	1
Placówka UBP Szklarska Poręba	starszy referent	1
	referent	1
	młodszy referent	1
Aparat gospodarczy, potem Sekcja Gospodarcza (5/6 etatów)	intendent	1
	buchalter	1
	administrator	1
	szofer	2
	sprzątaczką (kontraktowy)	2
	woźnica (kontraktowy)	1
Ochrona	komendant	1
	wartownik	10
Areszt	oddziałowy	1
	wartownik	3
Ambulatorium	lekarz	1
	siostra (kontraktowy)	1
Razem		86

Źródło: AIPN, 1572/2682, Etat nr 35/250 PUBP w Jeleniej Górze.

OD REORGANIZACJI DO REORGANIZACJI (1947–1952)

1 października 1947 r. przyporządkowano pracowników UB w Jeleniej Górze do nowych stanowisk. Ich wykaz przedstawia tabela 6. Zestawienie należy uzupełnić o stanowiska kierownicze – szefa Urzędu i jego zastępcy.

Tabela 6. Pracownicy UB w Jeleniej Górze na dzień 1 października 1947 r.

Funkcjonariusz	Dotychczasowe stanowisko	Nowe stanowisko z dniem rozkazu
Bobowski Czesław	młodszy referent Referatu IV	młodszy referent Sekcji 4
Borenstein Karol	komendant	komendant ochrony
Cichosz Aleksander	wartownik	wartownik aresztu
Chojnacki Władysław	-	referent Sekcji 5 (od 21 VIII 1947)
Cieślik Henryk	referent	referent Sekcji 3
Czekała Franciszek	sekretarz	starszy referent Placówki UB P Cieplice
Czmerek Edward	oficer śledczy	starszy oficer śledczy p.o. kierownik Sekcji Śledczej
Ćwiekała Kazimierz	szofer	szofer aparatu gospodarczego
Dziobek Tadeusza	referent gminny	referent Placówki UB P w Cieplicach
Formago Leon	wartownik	wartownik ochrony
Garbol Bolesław	wartownik	młodszy referent Sekcji 4
Garbol Stefan	młodszy referent Referatu V	młodszy referent Sekcji 5
Hołajda Stanisław	referent Referatu V	referent Sekcji 4
Janas Roman	referent	referent Sekcji 4
Jarosz Edmund	referent ewidencji operatywnej	referent ewidencji operatywnej Referatu II
Jeż Józef	referent Sekcji Powiatowej	starszy oficer śledczy Sekcji Śledczej
Jurek Gabryel	wartownik	wartownik ochrony
Künstlich Hanna	referent Referatu IV	sekretarka Sekretariatu
Kopczyk Stanisław	referent Referatu III	starszy referent Sekcji 1
Koper Celina	pomoc biurowa	maszynistka Sekretariatu
Koppel Zygmunt	referent Referatu V	referent Sekcji 5
Kostecki Henryk	referent	młodszy referent Sekcji 1
Kowel Ryszard	wartownik	wartownik aresztu
Kozik Bernard	starszy referent Sekcji Powiatowej	starszy referent Placówki UB P Szklarska Poręba
Krawczyk Lech Antoni	referent Referatu V	referent Sekcji 5
Krężel Jan	wartownik	wartownik ochrony
Lewoszewski Michał	wartownik	wartownik ochrony
Lipski Paweł	wartownik	wartownik ochrony
Lisowski Jan	wartownik	wartownik ochrony

Lorenc Józef	kurier poczty specjalnej	kurier poczty specjalnej Referatu II
Ludwik Mieczysław	referent Sekcji Powiatowej	referent Sekcji 3
Łabaj Tadeusz	młodszy referent Referatu I	młodszy referent Sekcji 3
Łabuda Tadeusz	starszy referent Referatu III	starszy referent Sekcji 3
Maciejewski Władysław	referent Referatu V	starszy referent p.o. kierownik Sekcji 5
Malpa Wiktor	dowódca warty	oddziałowy aresztu
Mazurski Józef	starszy referent Sekcji Powiatowej	starszy referent Placówki UBP Karpacz
Michalewicz Stefan	referent gminny	referent Placówki UBP Szklarska Poręba
Modrzejewski Leon	starszy referent Referatu I	kierownik Sekcji 1
Musiałek Jerzy	referent Referatu IV	referent Placówki UBP Karpacz
Nowak Bogusław	goniec	młodszy referent Placówki UBP Szklarska Poręba
Nowotyński Tadeusz	wartownik	wartownik aresztu
Okwiet Teodor	starszy referent Referatu IV	kierownik Sekcji 4
Orlik Zofia	maszynistka	młodszy oficer śledczy Sekcji Śledczej
Palczyński Beniamin	buchalter	buchalter aparatu gospodarczego
Prokop Tadeusz	referent Sekcji Powiatowej	referent Sekcji 4
Raczkowski Adolf	wartownik	wartownik ochrony
Rajski Zygmunt	wartownik	wartownik ochrony
Sieniutowicz Tadeusz	referent	referent Sekcji 1
Simenauer Jan	intendent	intendent aparatu gospodarczego
Straś Władysław	wartownik	wartownik ochrony
Stuła Aleksander	referent Referatu I	referent Sekcji 1
Tarka Zygmunt	wartownik	wartownik ochrony
Tekieli Jan	referent Ekspozytury Kolejowej	starszy referent Placówki Kolejowej BP stacja Jelenia Góra
Tkocz Rufin	referent Ekspozytury Kolejowej	referent Placówki Kolejowej BP stacja Jelenia Góra
Turek Franciszek	starszy referent	starszy referent Sekcji 4
Wilk Stanisław	wartownik	referent Sekcji 3
Zamojski Franciszek	referent	referent Placówki UBP Cieplice
Zawisła Jan	szofer	szofer aparatu gospodarczego
Zwierzichowska Eleonora	maszynistka	maszynistka Sekretariatu PUBP Lwówek
Żarnotal (Zarnotal) Zofia	maszynistka	maszynistka Sekretariatu

Źródło: AIPN Wr, 158/3, Rozkazy personalne szefa WUBP we Wrocławiu za 1947 r., Rozkaz personalny nr 66, Wrocław, 1 X 1947 r., k. 275–279.

Przez kilka lat ten układ etatów i struktury organizacyjnej niemal się nie zmienił. Od 1948 r. w ramach poszerzania nadzoru nad gospodarką rozpoczęto organizowanie specjalnych komórek w najważniejszych zakładach przemysłowych: referatów ochrony (RO) oraz referatów wojskowych (RW). Choć pierwotnie miały pozostawać w strukturach jednostek gospodarczych, a tylko operacyjnie podlegać UB, to dość szybko zostały włączone w struktury jednostek terenowych Urzędu Bezpieczeństwa⁴⁰. Ich liczebność zależała od strategicznego znaczenia jednostek produkcyjnych. W powiecie jeleniogórskim utworzono te specjalne komórki w „Celwiskozie”, Państwowej Wytwórni Optycznej, Hucie Szkła Kryształowego „Józefina”, Państwowej Fabryce Maszyn Papierniczych, Jeleniogórskich Zakładach Farmaceutycznych i Fabryce „Orzeł” w Mysłakowicach.

Od początku lat pięćdziesiątych w ramach struktury powiatowej w Jeleniej Górze pojawili się jeszcze pracownicy specjalnych stacji łączności (stacje TKN) w Kowarach (Obiekt nr 1 z pięcioma etatami) oraz w Miedziance (Obiekt nr 2 z pięcioma etatami). W praktyce odpowiadały one przed WUBP. Stację w Miedziance dość szybko zamknięto wraz z likwidacją kopalni uranu.

Kolejna reorganizacja jednostek powiatowych UB związana była z oporem społecznym wsi wobec stalinizacji (kolektywizacja) oraz akcji na rzecz państwa (skup zboża, mięsa). Ze względu na obowiązującą do tego czasu organizację struktur UB nie dysponowano w terenie dostatecznie licznymi kadrami, pozwalającymi na monitorowanie przebiegu wprowadzania zmian w polityce rolnej. Już w grudniu 1951 r. wskazywano na konieczność zwiększenia zatrudnienia w referatach II PUBP oraz zmianę podziału obowiązków wśród zatrudnionych tam pracowników. Za przykład stawiano Jelenią Górę, gdzie w ewidencji zatrudniano aż 2 pracowników, co skutkowało brakiem realizacji innych zadań. Fotografowie-szyfranci w większości urzędów w niewielkim stopniu zajmowali się wykonywaniem dokumentacji fotograficznej (a więc nie dostarczali materiałów przydatnych w śledztwach). W wypadku Jeleniej Góry niedostateczna była również liczba wywiadowców zatrudnionych w pionie „B”. Był to powiat nadgraniczny z kurortami wypoczynkowymi oraz ważnym przemysłem, ilość zbieranych danych była duża i nie nadążano z ich opracowywaniem. Dlatego sugerowano zwiększenie liczby pracowników Referatu II do 17, na którą to liczbę miały się składać etaty: kierownika, 2 referentów operacyjnych, referenta ewidencji, młodszego referenta kartoteki, 11 referentów pionu „B” oraz foto-szyfranta⁴¹. Na przeszkodzie wprowadzenia takich zmian stał brak chętnych do pracy.

⁴⁰ AIPN, 1572/427, Referaty ochrony i referaty wojskowe, Etaty organizacyjne MBP, 1950 r. W zależności od liczby funkcjonariuszy projektowano 4 typy RO: „A” z 3 stanowiskami, „B” – 4, „C” – 5, „D” – 6.

⁴¹ AIPN Wr, 053/426, Pismo szefa WUBP we Wrocławiu do dyrektora Departamentu II MBP, Wrocław, grudzień 1951 r., k. 6–10.

W grudniu 1951 r. przedstawiono także zasady pracy funkcjonariuszy UB po przeprowadzeniu zmian organizacyjnych, jakie miały wejść w życie latem roku następnego. Podstawą był nowy podział pracowników operacyjnych na referentów gminnych i powiatowych. Ci ostatni realizowali zadania w ramach pionów obowiązujących w WUBP i MBP⁴². Zakładano, że w związku z zagrożeniami i obszarem działania jednostka jeleniogórska będzie miała kategorię I, co oznaczało, że szef Urzędu powinien być w stopniu majora⁴³. Postulowano pozostawienie Referatu VIII (według nowego podziału był odpowiedzialny za komunikację) ze względu na to, że stacja kolejowa była ważnym węzłem komunikacyjnym obsługującym teren o dużym nasyceniu przemysłem oraz że funkcjonowała tu duża parowozownia (zatrudniała 800 pracowników). W powiecie były także inne istotne obiekty, związane z szeroko rozumianą komunikacją np.: PKS, Przedsiębiorstwo „Orbis”, lotnictwo sportowe, sanatoria PKP, stacje kolejowe. Były to jednostki leżące na terenie przygranicznym⁴⁴. Nowa struktura organizacyjna oznaczała także zmiany kadrowe. Dla Jeleniej Góry zaplanowano 75 etatów. W tabeli 7 przedstawiono ich rozmieszczenie według komórek organizacyjnych.

Tabela 7. Wykaz etatów projektowanych dla PUBP w Jeleniej Górze od lata 1952 r.

Stanowisko	Liczba	Stanowisko	Liczba
szef Urzędu	1	starszy referent gm. Karpniki	1
zastępca szefa Urzędu	1	starszy referent gm. Szklarska Poręba	1
starszy referent kierownictwa	1	referent gm. Szklarska Poręba	1
sekretarz	1	starszy referent gm. Janowice Wielkie	1
maszynistka	2	starszy referent gm. Łomnica	1
ekspedytor	1	referent gm. Łomnica	1
kierownik Sekcji 1	1	starszy referent gm. Stara Kamienica	1
starszy referent Sekcji 1	1	starszy referent gm. Jeżów	1
referent Sekcji 1	1	starszy referent gm. Sobieszów	1
starszy referent Referatu II	1	referent gm. Sobieszów	1
referent Referatu II	3	starszy referent gm. Piechowice	1
referent ewidencji operacyjnej	1	starszy referent gm. Siedlęcín	1
foto-szyfrant	1	kierownik Sekcji Śledczej	1
starszy referent Referatu III	1	starszy oficer śledczy	1
starszy referent Referatu IV	1	oficer śledczy	1

⁴² AIPN Wr, 053/426, Projekt dotyczący pracy Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego po przeprowadzonej reorganizacji, Wrocław, 1951 r., k. 11–15.

⁴³ Wyższy stopniem miał być jedynie szef urzędu w Wałbrzychu – podpułkownik.

⁴⁴ AIPN Wr, 053/426, Raport do zastępcy szefa WUBP we Wrocławiu, Wrocław, 28 XI 1951 r., k. 20.

referent Referatu IV	1	referent wojskowy	1
młodszy referent Referatu IV	1	starszy referent gospodarczy	1
starszy referent Referatu V	1	rachmistrz płatnik	1
referent Referatu V	1	komendant ochrony	1
starszy referent Referatu VIII	1	wartownik ochrony	10
referent Referatu VIII	1	oddziałowy aresztu	1
starszy referent ds. wywiadu	1	wartownik aresztu	3
referent ds. wywiadu	1	kierowca	2
kierownik Sekcji Miejskiej	1	lekarz	1
starszy referent Sekcji Miejskiej	1	sanitariuszka	1
referent Sekcji Miejskiej	1	bibliotekarz	1
starszy referent gm. Cieplice	1	sprzątaczką	2
referent gm. Cieplice	1	palacz	2
starszy referent gm. Karpacz	1	Razem	75
referent gm. Karpacz	1		

Źródło: AIPN Wr, 053/426, Kopie projektów etatów dla wszystkich PUBP województwa wrocławskiego 1951 r., [Wrocław, 1 XII 1951 r.], k. 51–52.

Z oczywistych względów musiała zmienić się także liczba zatrudnionych. Fluktuację kadr między jesienią 1947 r. a kwietniem 1952 r. pokazuje tabela poniżej.

Tabela 8. Funkcjonariusze UB w Jeleniej Górze między jesienią 1947 a kwietniem 1952 r.

Funkcjonariusz	Stanowisko	Daty	Stanowisko po zmianach
Adamczyk Mieczysław	młodszy referent Sekcji 4 / referent Sekcji 4	4 IV 1949 – 1 V 1952	starszy referent Sekcji 4
Akawiec Andrzej	starszy referent Sekcji 1 / kierownik Sekcji 1	1 X 1950 – 1 VI 1952	zwolniony
Aleksandrowicz Teresa	maszynistka	1 IX 1951 – 1 V 1952	maszynistka RO
Baran Zdzisław	młodszy referent Sekcji 5 / referent Sekcji 5	22 X 1950 – 1 II 1952	referent RW PWO
	referent RW PWO	1 II 1952 – 1 V 1952	referent RW PWO
Bednarski Jan	referent Referatu Kolejowego	1 IV 1950 – 1 XI 1951	referent Sekcji 4
	referent Sekcji 4	1 XI 1951 – 1 V 1952	referent terenowy
Beloniak Edward	wartownik	1 X 1947 – 15 XI 1947	zwolniony
Bielawska Janina	maszynistka RO FMP Cieplice	1 IX 1951 – 1 V 1952	maszynistka RO
Bobowski Czesław	młodszy referent Referatu IV	1 IX 1947 – 31 III 1948	zwolniony
Brawański Eryk	referent ds. wywiadu	1 XII 1948 – 1 V 1952	Sekcja „A”

Chojnacki Władysław	referent Sekcji 5	1 X 1947 – 1 XI 1949	p.o. kierownik Sekcji 5
	p.o. kierownik Sekcji 5	1 XI 1949 – 1 V 1952	starszy referent Sekcji 5
Cieślak Henryk	referent Sekcji 3	1 X 1947 – 31 III 1951	zwolniony
Czekała Franciszek	starszy referent Placówki BP w Cieplicach	1 X 1947 – 1 VIII 1948	referent ewidencji operacyjnej
	referent ewidencji operacyjnej	1 VIII 1948 – 1 X 1948	Kalisz
Czmerek Edward	oficer śledczy p.o. kierownik Sekcji Śledczej	1 X 1947 – 20 V 1948	kurs śledczych MBP / Wrocław
Dumański Marian	młodszy referent Placówki BP w Karpaczu	4 XI 1951 – 1 V 1952	Sekcja 1
Dziobek Tadeusz	referent Placówki BP w Cieplicach	1 X 1947 – 1 XII 1948	Sekcja 1
	referent Sekcji 1	1 XII 1948 – 30 XI 1949	zwolniony
Figura Stefan	młodszy referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie (Referat Kolejowy)	1 XI 1950 – 31 VII 1951	zwolniony
Formago Leon	wartownik	1 X 1947 – 1 IV 1950	rachmistrz-płatnik
	rachmistrz-płatnik	1 IV 1950 – 1 V 1952	rachmistrz-płatnik
Gajek Krystyna	maszynistka	20 XI 1950 – 15 IX 1952	Lublin
Gądek Tadeusz	wartownik	1 XII 1948 – 1 X 1949	referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie
	referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie	1 X 1949 – 1 VIII 1950	Sekcja 1
	referent Sekcji 1	1 VIII 1950 – 1 V 1952	referent terenowy
Gola Waclaw	młodszy referent Sekcji 3	1 VII 1950 – 1 V 1952	pomocnik komendanta gmachu
Hołajda Stanisław	referent Sekcji 4	1 X 1947 – brak danych	brak danych
Jachimowicz Wiesław	starszy referent Sekcji 5	1 IX 1950 – 31 I 1951	zwolniony
Jakubieni Władysław	młodszy referent Sekcji 4	15 XII 1949 – 1 VII 1950	referent Referatu Kolejowego
	referent Referatu Kolejowego	1 VII 1950 – 1 XII 1951	referent RO PWO
	referent RO PWO	1 XII 1951 – 1 V 1952	Sekcja „A”
Janas Roman	referent Sekcji 4	1 X 1947 – 1 XII 1950	Lubań
Jarosz Edmund	referent ewidencji operacyjnej Referatu II	1 X 1947 – 1 VII 1948	Referat V
	starszy referent Referatu V	1 VII 1948 – 1 I 1949	Referat II
	starszy referent Referatu II	1 I 1949 – 1 IV 1951	Wrocław
Jeż Jerzy	starszy oficer śledczy	1 X 1947 – 20 IX 1948	zwolniony

Jordan Jerzy	oficer śledczy	15 I 1949 – 31 VI 1949	zwolniony
Junkiewicz Marian	młodszy referent Sekcji 4	15 III 1952 – 1 V 1952	referent terenowy Jeżów
Kacprzyński Stanisław	oficer śledczy	1 VI 1951 – 1 V 1952	oficer śledczy
Kalinowski Tadeusz	młodszy referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie	13 XI 1951 – 1 V 1952	Sekcja „A”
Kanał Władysław	kierowca	1 X 1947 – 1 IV 1949	wartownik
	wartownik	1 IV 1949 – 15 II 1950	Strzelin
Koń Henryk	oficer śledczy	1 IV 1950 – 1 IV 1951	Bolesławiec
Kopczyk Stanisław	referent Sekcji 1 / kierownik Sekcji 1	1 X 1947 – 1 X 1950	Złotoryja
Koper Celina	maszynistka	1 X 1947 – brak danych	brak danych
Koppel Zygmunt	referent Sekcji 5	1 X 1947 – 1 X 1948	starszy referent przy kierownictwie
	starszy referent przy kierownictwie	1 X 1948 – 1 VII 1950	Wrocław
Kosiorowski Franciszek	młodszy referent Sekcji 5	17 X 1950 – 1 V 1952	Sekcja 5
Kostecki Henryk	młodszy referent Sekcji 1	1 X 1948 – 1 X 1950	Złotoryja
Kozik Bernard	starszy referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie	1 X 1947 – 24 XI 1948	Lubań
Krawczyk Lech	młodszy referent Sekcji 5	1 X 1947 – II 1948	CW MBP w Legionowie
Krawiec Bronisław	młodszy referent Sekcji 1	1 VII 1950 – 10 I 1952	Wałbrzych
Krawiec Genowefa	sekretarka	15 V 1951 – 1 V 1952	sekretarka
Krawiec Wiesław	starszy referent Referatu II	15 II 1951 – 1 V 1952	starszy referent Referatu II
Krężel Jan	wartownik	1 X 1947 – 31 XII 1949	zwolniony
Krupski Józef	kierowca	1 II 1950 – 31 III 1952	zwolniony
Kuznowicz Roman	kurier	30 V 1950 – 1 VIII 1950	Sekretariat
	ekspedytor Sekretariatu	1 VIII 1950 – 1 V 1951	wartownik
	wartownik	1 V 1951 – 1 V 1952	zwolniony
Kwiakowski Mieczysław	referent Referatu V	1 VII 1948 – 1 XII 1948	referent ewidencji operacyjnej
	referent ewidencji operacyjnej	1 XII 1948 – 1 V 1952	Punkt „B”
Lewoszewski Michał	wartownik	1 X 1947 – 1 IV 1951	Świdnica
Lisowski Jan	wartownik	12 II 1947 – 1 IX 1950	Sekcja 3
	referent Sekcji 3	1 IX 1950 – 1 V 1952	Sekcja 3
Lorenc Józef	kurier	1 X 1947 – 1 VI 1948	Referat II
	młodszy referent Referatu II	1 VI 1948 – 31 XII 1949	zwolniony

Ludwig Mieczysław	referent Sekcji 3	1 X 1947 – 31 XII 1949	zwolniony
Łaskawski Jan	referent personalny	1 X 1947 – 1 VII 1948	KP MO Jelenia Góra
Łabuda Tadeusz	starszy referent Sekcji 3	1 X 1947 – 1 III 1948	Wrocław
Maciejewski Władysław	kierownik Referatu V	1 X 1947 – 1 XII 1949	zwolniony
Madela Józef	referent Sekcji 1	13 III 1950 – 31 XII 1950	zwolniony
Markiewicz Henryk	oddziałowy aresztu	14 X 1950 – 1 V 1952	pomoc komendanta gmachu
Michalewicz Stefan	referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie	1 X 1947 – 1 XII 1948	Referat V
	referent / starszy referent Referatu V	1 XII 1948 – 1 XI 1950	Powiatowe Biuro Paszportów przy KP MO Jelenia Góra
Mirocznik Stefan	referent Placówki BP w Cieplicach	1 I 1950 – 1 VII 1950	starszy referent Sekcji 4
	starszy referent Sekcji 4	1 VII 1950 – 1 V 1952	kierownik Sekcji 4
Modrzejewski Leon	kierownik Sekcji 1	1 X 1947 – 15 VII 1948	Wrocław
Musiątek Jerzy	referent Placówki BP Karpacz	1 X 1947 – 15 I 1949	Dzierżoniów
Nowak Bogusław	młodszy referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie	1 X 1947 – 29 II 1948	zwolniony
Orlik (Maciejewska) Zofia	oficer śledczy	1 X 1947 – 1 XII 1949	zwolniona
Ostrowski Stanisław	kierownik Sekcji Śledczej	1 XI 1951 – 1 V 1952	Referat Ochrony
Paciorek Władysław	młodszy referent Placówki BP w Cieplicach	10 II 1951 – 31 III 1952	zwolniony
Polowczyk Kazimierz	młodszy referent ds. wywiadu	1 I 1949 – 1 V 1952	Sekcja „A”
Popowska (Bednarek) Eugenia (Genowefa)	referent Sekcji Techniczno-Operacyjnej i Łączności w Kowarach Wydziału II	1 VII 1949 – 15 VI 1952	zwolniona
Prokop Tadeusz	referent Sekcji 4	1 X 1947 – 2 IX 1950	roczna szkoła MBP
	roczna szkoła MBP	2 IX 1950 – 1 XI 1951	Włoszczowa
Rajski Zygmunt	wartownik	1 X 1947 – 1 VIII 1948	młodszy referent Sekcji 3
	młodszy referent Sekcji 3	1 VIII 1948 – 1 V 1950	Syców
Rudnik Jarek	starszy referent Referatu Komunikacyjnego	1 V 1951 – 1 V 1952	Sekcja 8
Sieniutowicz Tadeusz	referent Sekcji 1	1 X 1947 – 1 1950	Wrocław (sanatorium w Korczakowie)

Simenauer Jan	intendent	1 X 1947 – 1 X 1948	Referat II
	referent Referatu II	1 X 1948 – 1 I 1949	starszy referent Sekcji Gospodarczej
	starszy referent Sekcji Gospodarczej	1 I 1949 – 15 V 1950	Wrocław
Tarka Zygmunt	wartownik ochrony	1 X 1947 – 1951	szkoła UB Wrocław
	młodszy referent Sekcji 4	1 XI 1951 – 1 V 1952	referent gminny
Tekieli Jan	referent Ekspozytury Kolejowej	1 X 1947 – 18 IX 1948	Wrocław
Tkocz Rufin	referent Ekspozytury Kolejowej	1 X 1947 – 1 XII 1949	zwolniony
Turek Franciszek	starszy referent Sekcji 4	1 IX 1947 – 1 IV 1948	Wrocław
Walerych Marian	młodszy referent Sekcji 3	20 XI 1947 – 1 X 1948	Wrocław
Zamojski Franciszek	referent Placówki BP w Cieplicach	1 X 1947 – 1 XII 1949	zwolniony
Zawiśła Jan	kierowca	1 X 1947 – 1 X 1949	zwolniony
Żarnotal Zofia	maszynistka	1 X 1947 – brak danych	brak danych

Źródło: Zestawienie własne autora na podstawie akt osobowych funkcjonariuszy.

REFORMA STRUKTUR POWIATOWYCH LATEM 1952 R.

Reorganizacja powiatowych jednostek UB została wprowadzona rozkazem nr 010/52 ministra bezpieczeństwa publicznego z 2 kwietnia 1952 r., który uzupełniono instrukcjami dotyczącymi organizacji działań operacyjnych w PUBP oraz organizacji pracy referenta na terenie gminy⁴⁵. Zmiana przeprowadzona na początku maja 1952 r. miała poprawić jakość pracy jednostki. Mimo kilkumiesięcznych przygotowań pod okiem przełożonych z Wrocławia nie obyło się bez zamieszania związanego z przekazywaniem obowiązków czy sieci informatorów. Powiat podzielony został między 9 referentów gminnych, reszta pracowników pozostała w poszczególnych sekcjach i referatach. W sumie na dzień 5 maja 1952 r. kadra PUBP w Jeleniej Górze składała się z 49 pracowników operacyjnych i nieoperacyjnych, szefa urzędu i jego zastępcy⁴⁶. Strukturę oraz obsadę poszczególnych stanowisk przedstawia tabela 9.

Tabela 9. Zatrudnienie w PUBP w Jeleniej Górze 1 maja 1952 r.

Funkcjonariusz	Poprzednie miejsce pracy	Stanowisko od 1 V 1952 r.
Gajek Krystyna	maszynistka	starsza maszynistka
Krawiec Genowefa	sekretarka	sekretarka
Akawiec Andrzej	starszy referent Sekcji 1	starszy referent Sekcji 1
Zychowicz Zdzisław	młodszy referent Sekcji 1	referent Sekcji 1
Swakoń Józef	kierownik Sekcji 3	kierownik Sekcji 3
Straś Władysław	młodszy referent Sekcji 3	referent Sekcji 3
Lisowski Jan	młodszy referent Sekcji 3	referent Sekcji 3
Mirocznik Stefan	kierownik Sekcji 4	kierownik Sekcji 4
Adamczyk Mieczysław	referent Sekcji 4	starszy referent Sekcji 4
Chojnacki Władysław	starszy referent Sekcji 5	starszy referent Sekcji 5
Kosiorowski Franciszek	referent Sekcji 5	referent Sekcji 5
Czopp Zbigniew	referent Sekcji 5	referent Sekcji 5
Polowczyk Kazimierz	referent ds. wywiadu	referent Sekcji „A”
Muck Stefan	starszy referent Sekcji 4	starszy referent terenowy Szklarska Poręba i Piechowice
Maszyński Marian	starszy referent Sekcji 3	starszy referent terenowy Sobieszów i Cieplice
Gądek Tadeusz	referent Sekcji 1	starszy referent terenowy Kowary i Karpacz

⁴⁵ AIPN, 01258/19, Rozkazy i instrukcje MBP, Notatka, Warszawa, 13 XI 1951 r., k. 157; AIPN, 1572/72, Rozkaz organizacyjny nr 05/org z 21 III 1952 r. z załącznikami, k. 26–32.

⁴⁶ AIPN Wr, 158/11, Rozkaz personalny nr 91/z, Wrocław, 5 V 1952 r., k. 271–274.

Kielek Daniel	referent Sekcji 5	referent terenowy Łomnica
Mosakowski Karol	młodszy referent Sekcji 4	referent terenowy Stara Kamienica
Tarka Zygmunt	młodszy referent Sekcji 4	referent terenowy Siedlęcín
Junkiewicz Marian	młodszy referent Sekcji 4	referent terenowy Jeżów
Bednarski Jan	referent Sekcji 4	referent terenowy Janowice Wielkie
Majchrzak Zygmunt	młodszy referent Placówki BP Cieplice	referent terenowy Karpniki
Smaza Władysław	starszy oficer śledczy	starszy oficer śledczy
Kacprzyński Stanisław	oficer śledczy	oficer śledczy
Rudnik Jarek	starszy referent Referatu Komunikacyjnego	starszy referent Sekcji 8
Siwik Czesław	młodszy referent Referatu Komunikacyjnego	referent Sekcji 8
Krawiec Czesław (Wiesław)	starszy referent Referatu II	starszy referent Referatu II
Ćwikliński Stefan	szyfrant-fotograf Ref II	starszy referent Referatu II
Kwiałkowski Mieczysław	referent Referatu II	starszy referent Punktu „B”
Kowalski Jan	referent ds. poboru	referent ds. poboru
Malpa Wiktor	komendant ochrony	pomoc komendanta gmachu
Gola Waclaw	młodszy referent Sekcji 3	komendant gmachu
Markiewicz Henryk	oddziałowy aresztu	pomoc komendanta gmachu
Cichosz Aleksander	wartownik aresztu	wartownik ochrony
Ćwiek Zygmunt	wartownik ochrony	wartownik ochrony
Szymański Wojciech	wartownik ochrony	wartownik ochrony
Smołka Władysław	starszy referent kierownictwa	kierownik Sekcji „A”
Brawański Eryk	referent ds. wywiadu	referent Sekcji „A”
Grygielewicz Władysław	młodszy referent Sekcji 5	referent RO w ZZPF
Gawrylczuk Michał	referent Placówki BP Karpacz	referent Punktu „B”
Aleksandrowicz Teresa	maszynistka	sekretarka maszynistka RO w Hucie Szkła Kryształowego w Szklarskiej Porębie
Dumański Marian	młodszy referent Placówki BP Karpacz	referent Sekcji 1
Ptaszek Władysław	młodszy referent Sekcji 4	referent Sekcji 4
Kalinowski Tadeusz	młodszy referent Placówki BP Szklarska Poręba	referent Sekcji „A”
Sznuronek Stanisław	referent broni Sekcji Gospodarczej	referent broni Referatu Gospodarczego
Sowiński Stanisław	kierowca samochodu Sekcji Gospodarczej	kierowca samochodu Referatu Gospodarczego
Formago Leon	rachmistrz-płatnik Sekcji Gospodarczej	Rachmistrz-płatnik Referatu Gospodarczego

Serewa Eugeniusz	wartownik ochrony	kancelista Sekretariatu
Talik Jan	technik Stacji TKN	technik stacji TKN

Źródło: AIPN Wr, 158/11, Rozkaz personalny nr 91/z 5 V 1952 r., Wrocław, 5 V 1952 r., k. 270–273.

Poszczególne sekcje miały zatrudniać od 2 do 3 funkcjonariuszy. Kierownictwo jednostki wskazywało, że to za mało do obsługi choćby sieci informacyjnej i konieczne są wzmocnienia kadrowe⁴⁷. Czasowo do Jeleniej Góry oddelegowano z PUBP we Wrocławiu starszego referenta Sekcji 8 Jerzego Bielaka. Tymczasem do innych urzędów odeszli następujący pracownicy: do Lubania intendent Fryderyk Rak, do WUBP we Wrocławiu kierownik Sekcji Gospodarczej Eugeniusz Paluch, do więzienia w Jeleniej Górze wartownik Kazimierz Kępnia. Zwolnieni zostali: młodszy referent Sekcji 3 Mieczysław Nawrocki, spedytor poczty specjalnej Wiktor Madej oraz wartownicy Henryk Konowalik i Zenon Skibiszewski⁴⁸. Poza wyżej wymienionymi w omawianym okresie (w całym 1952 r.), przez komórki organizacyjne UB w Jeleniej Górze przewinęło się około 40 osób (zwolnione przed reorganizacją majową lub później).

Tabela 10. Wykaz stanowisk z obsadą po reorganizacji w maju 1952 r.

Komórka	Stanowisko	Obsada
Kierownictwo	szef urzędu	Feliks Solarski
Sekretariat	sekretarka	Krawiec Genowefa
	maszynistka	Gajek Krystyna
	sekretarka maszynistka RO	Aleksandrowicz Teresa
	kancelista Sekretariatu	Serewa Eugeniusz
Sekcja 1	starszy referent Sekcji 1	Akawiec Andrzej
	młodszy referent Sekcji 1	Zychowicz Zdzisław
	referent Sekcji 1	Dumański Marian
Referat II	starszy referent	Krawiec Wiesław
	referent jednostki szyfrującej	Ćwikliński Stefan
Punkt „B”	starszy referent Punktu „B”	Kwiałkowski Mieczysław
	referent Punktu „B”	Gawrylczuk Michał
Sekcja „A”	kierownik Sekcji „A”	Smołka Władysław
	referent Sekcji „A”	Brawański Eryk
	referent Sekcji „A”	Kalinowski Tadeusz

⁴⁷ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 115.

⁴⁸ *Ibidem*, k. 116.

Sekcja 3	kierownik Sekcji 3	Swakon Józef
	młodszy referent Sekcji 3	Straś Władysław
	młodszy referent Sekcji 3	Lisowski Jan
Sekcja 4	kierownik Sekcji 4	Mirocznik Stefan
	referent Sekcji 4	Adamczyk Mieczysław
	młodszy referent	Ptaszek Władysław
Sekcja 5	starszy referent Sekcji 5	Chojnacki Władysław
	referent Sekcji 5	Kosiorowski Franciszek
	referent Sekcji 5	Czopp Zbigniew
Referat ds. Wywiadu	referent Referatu ds. Wywiadu	Polowczyk Kazimierz
Gmina Szklarska Poręba i Piechowice	starszy referent terenowy	Muck Stefan
Gmina Sobieszów i Cieplice	starszy referent terenowy	Maszyński Marian
Gminy Kowary i Karpacz	starszy referent terenowy	Gadek Tadeusz
Gmina Łomnica	referent terenowy	Kiełek Daniel
Gmina Stara Kamienica	referent terenowy	Mosakowski Karol
Gmina Siedlęcin	referent terenowy	Tarka Zygmunt
Gmina Jeżów	referent terenowy	Junkiewicz Marian
Gmina Janowice Wielkie	referent terenowy	Bednarski Jan
Gmina Karpniki	referent terenowy	Majchrzak Zygmunt
Referat Śledczy	starszy oficer śledczy	Smaza Władysław
	oficer śledczy	Kacprzyński Stanisław
Sekcja 8	referent	Rudnik Jarek
	referent	Siwik Czesław
Referat ds. Poboru	referent ds. poboru	Kowalski Jan
Ochrona	pomoc komendanta gmachu	Malpa Wiktor
	pomoc komendanta gmachu	Gola Waclaw
	pomoc komendanta gmachu	Markiewicz Henryk
	wartownicy	Cichosz Aleksander Ćwiek Zygmunt Szymański Wojciech
	referent RO	Grygielewicz Władysław
Referat Gospodarczy	referent broni	Sznuronek Stanisław
	kierowca samochodowy	Sowiński Stanisław
	rachmistrz-płatnik	Formago Leon
Stacja TKN	technik	Talik Jan

Źródło: AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 115.

OD REFORMY DO LIKWIDACJI (1952–1956)

Jesienią 1952 r. przebieg reorganizacji był kontrolowany przez WUBP we Wrocławiu. W rezultacie przez następne kilkanaście miesięcy wprowadzano drobne korekty, związane z ruchami kadrowymi i analizą potrzeb operacyjnych, np. w czerwcu 1953 r. wskazano zakres odpowiedzialności poszczególnych pracowników operacyjnych i nadzoru nad nimi⁴⁹. Zmiany pokazuje tabela 11.

Tabela 11. Rozstawienie kadr w 1953 r. według zagadnień operacyjnych

Zagadnienie	Odpowiedzialny i nadzór
Ochrona granicy	Borkiewicz, p.o. kierownik Sekcji 1, nadzór: Feliks Solarski
Ochrona przemysłu „po linii Wydziału IX”	Lipowski Henryk, starszy referent + 1 referent, nadzór: Feliks Solarski
Ochrona obiektu specjalnego JWO	Adamczyk Mieczysław, kierownik RW, nadzór: Feliks Solarski
Ochrona „Celwiskozy”	Szczepański Stefan, kierownik RO z aparatem, nadzór: Feliks Solarski
Ochrona Fabryki Maszyn Papierniczych w Cieplicach	Jaśkiewicz Józef, referent RO + 1 pracownik, nadzór: Feliks Solarski
Zabezpieczenie Państwowej Fabryki Chemiczno-Farmaceutycznej „Lapofarma” w Jeleniej Górze	Gumińtowicz Władysław, kierownik RO + 1 pracownik, nadzór: Feliks Solarski
Zagadnienie podziemia i pion III	Swakoń Józef, kierownik Sekcji 3 + pracownicy, nadzór: Feliks Solarski
Zabezpieczenie gospodarki narodowej (pozostałe zakłady)	Mirocznik Stefan, kierownik Sekcji 4 + pracownicy, nadzór: Tadeusz Ścibor
Kler	Ścibor Tadeusz, zastępca szefa UB, nadzór: Tadeusz Ścibor
„Sekty i organizacje katolickie”	Gorzelańczyk Józef, kierownik Sekcji 5, nadzór: Tadeusz Ścibor
Pozostałe „po linii Wydziału V” (młodzież, instytucje, urzędy, organizacje)	Gorzelańczyk Józef, kierownik Sekcji 5 z braku obsady, nadzór: Tadeusz Ścibor
Zabezpieczenie obiektu „Orzeł” i „Józefina”	„Orzeł” w Mysłakowicach: Świątkowski Antoni, kierownik RO z braku obsady; „Józefina” w Szklarskiej Porębie z podległymi zakładami w Sobieszowie i Piechowicach: Stawarczyk Stanisław kierownik RO czasowo z braku obsady, nadzór: Tadeusz Ścibor i kierownik Sekcji 4 Stefan Mirocznik
Zabezpieczenie terenowe	gmina Szklarska Poręba: Mosakowski Karol, nadzór: Feliks Solarski
	gmina Sobieszów i miasto Cieplice: Majchrzak Zygmunt, nadzór: Feliks Solarski
	gmina Karpacz i miasto Kowary: wakat, nadzór: Feliks Solarski

⁴⁹ AIPN Wr, 053/437, Plan podziału pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra według zagadnień między kierownictwem Urzędu, Jelenia Góra, 10 VI 1953 r., k. 63–75.

Pozostałe gminy (głównie kwestie wsi)	gmina Stara Kamienica: Kalinowski Tadeusz, nadzór: Tadesz Ścibor
	gmina Siedlęcin: Tarka Zygmunt, nadzór: Tadesz Ścibor
	gmina Jeżów: Tarka Zygmunt, nadzór: Tadesz Ścibor
	gmina Janowice Wielkie: Bednarski Jan, nadzór: Tadesz Ścibor
	gmina Karpniki: wakat, nadzór: Tadesz Ścibor
	gmina Mysłakowice: Kielek Daniel, nadzór: Tadesz Ścibor
Zagadnienie Referatu II i Sekcji „B”	Punkt „B”: Kwiałkowski Mieczysław Referat II: Kwiałkowski Mieczysław czasowo ze względu na wakat, nadzór: II zastępca szefa, czasowo Tadesz Ścibor
Zabezpieczenie komunikacji i transportu	Rudnik Jarek z Sekcji 8, nadzór: Tadesz Ścibor
Referent finansowy, nadzór: Feliks Solarski	
Sekretariat, nadzór: Tadesz Ścibor	
Sekcja „A”, II zastępca szefa, czasowo Tadesz Ścibor	
Sekcja Śledcza, II zastępca szefa, czasowo Tadesz Ścibor	
Referent ds. poboru, II zastępca szefa, czasowo Tadesz Ścibor	
Referent gospodarczy, II zastępca szefa, czasowo Tadesz Ścibor	
Ochrona i areszt, II zastępca szefa, czasowo Tadesz Ścibor	
TKN, II zastępca szefa, czasowo Tadesz Ścibor	

Źródło: AIPN Wr, 053/437, Plan podziału pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra według zagadnień między kierownictwem Urzędu, Jelenia Góra, 10 VI 1953 r., k. 63–75.

Rozkazem nr 04/54 z 27 lutego 1954 r. przygotowano projekt redukcji etatów aparatu bezpieczeństwa na terenie całego województwa wrocławskiego. W wypadku jednostki w Jeleniej Górze nowy etat zakładał zmniejszenie zatrudnienia z 81 do 72 osób. Do tego czasu i tak obsadzonych było tylko 66 stanowisk. Przewidywano następujące zatrudnienie w poszczególnych pionach: kierownictwo – 3 osoby; Sekretariat – 4; grupa terenowa – 9; Sekcja 1 – 5; Referat II – 3; Sekcja 3 – 6; Sekcja 4 – 7; Sekcja 5 – 4; Sekcja 8 (transport) – 4; Sekcja „A” – 9; Referat ds. Poboru – 1; Referat Gospodarczy – 6; ochrona – 6; ambulatorium – 2⁵⁰.

Kolejne zarządzenie, dotyczące reorganizacji powiatowych urzędów (nr 038/54) wprowadzono wczesną jesienią 1954 r. W Jeleniej Górze nastąpiła zmiana w zakresie przyporządkowania obsady terytorialnej.

⁵⁰ AIPN Wr, 053/444, Projekt redukcji etatów jednostek aparatu bezpieczeństwa województwa wrocławskiego, Wrocław, 1954 r., k. 16, 29–30.

Tabela 12. Propozycje zmian w obsadzie terenowej z jesieni 1954 r.

Gmina/zagadnienie	Funkcjonariusz
Cieplice i Sobieszów	Jaśkiewicz Józef
Szklarska Poręba i Piechowice	Tarka Zygmunt
Karpniki	Bednarski Jan
Mysłakowice	Baran Zdzisław
Karpacz i Kowary	Kiełek Daniel
Janowice Wielkie	Cetera Bogdan
Stara Kamienica	Wojtyniak Waclaw
Siedlęcin	Dzwonnik Edward
Jeżów	Ziewiec Józef
Instytucje związane z wsią: POM, PZGS i inne	Jarosz Edmund

Źródło: AIPN Wr, 053/437, Pismo do WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 14 IX 1954 r., k. 58–60; AIPN Wr, 053/437, Notatka służbowa do szefa WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 22 IX 1954 r., k. 61–62.

Ważnym wydarzeniem w PRL w tym okresie była ucieczka z Polski, podczas pobytu w Berlinie w grudniu 1953 r., płk. Józefa Światły, zastępcy dyrektora Departamentu X MBP. Konsekwencje jego wywiadów, emitowanych od drugiej połowy 1954 r. w Radiu Wolna Europa, były dotkliwe szczególnie dla aparatu bezpieczeństwa, ponieważ ujawniono jego struktury i działalność. Wprawdzie zasadnicze znaczenie dla losów resortu miały głosy krytyki, jakie padły w uchwale trzeciego plenum KC PZPR w styczniu 1955 r., ale pierwsze zapowiedzi zmian pojawiły się już w grudniu 1954 r.⁵¹ To wówczas likwidacji uległo Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego i utworzono Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Pochodząca z tego okresu instrukcja pracy operacyjnej wskazywała jako główne cele dla funkcjonariuszy UB zwalczanie: szpiegów, terrorystów, dywersantów, sabotażystów, rewizjonistów, członków nielegalnych organizacji, kleru, kułaków, byłych obszarników, kapitalistów⁵².

⁵¹ Ramowe wytyczne dla szefów WUBP w sprawie opracowania projektów organizacyjnych i etatowych wojewódzkich urzędów do spraw bezpieczeństwa publicznego i powiatowych urzędów (delegatur) do spraw bezpieczeństwa publicznego z dnia 9 XII 1954 r. [w:] *Księga bezprawia. Akta normatywne kierownictwa Resortu Bezpieczeństwa Publicznego (1944–1956)*, wybór i oprac. B. Kopka, Warszawa 2011, s. 810–815; Zarządzenie nr 04/54 Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego z 28 XII 1954 r. [w:] *Księga bezprawia...*, s. 321–324.

⁵² Uchwała Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego z 11 III 1955 r. o zasadach pracy z agenturą, prowadzeniu rozpracowań agenturalnych i ewidencji operacyjnej [w:] *Księga bezprawia...*, s. 845.

Za zmianami związanymi z metodami działań operacyjnych szły także przekształcenia organizacyjne, które w powiatach nastąpiły 1 kwietnia 1955 r.⁵³ Podzielono wówczas jednostki powiatowe na dwie grupy i w zależności od skali zagrożeń stworzono delegatury Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego (mniejsze kadrowo jednostki) lub Powiatowe Urzędy ds. Bezpieczeństwa Publicznego (liczniejsze kadrowo). W Jeleniej Górze utworzono Powiatowy Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego. W stosunku do stanu dotychczasowego liczba etatów miała się zmniejszyć.

Redukcja związana była z likwidacją części pionów: Referatu Śledczego, aresztu, Referatu II (obowiązek prowadzenia kartoteki przejął Sekretariat), ambulatorium, stanowiska referenta broni i rachmistrza-płatnika⁵⁴. Nie dzielono już pracowników na terenowych i powiatowych, od kwietnia 1955 r. w rozkazach personalnych występują jako referenci operacyjni (od 1 kwietnia 1956 r. oficerowie operacyjni). Dalej jednak byli przydzielani do obsługi konkretnych gmin i miast. Nie zmieniło tego kolejne zarządzenie z 23 listopada 1955 r., uchylające Rozkaz nr 010/52⁵⁵. Brak w dokumentacji danych, które pozwoliłyby określić dokładnie zakres odpowiedzialności poszczególnych pracowników operacyjnych jeleniogórskiego UB. Wiemy, że nie wszystkie etaty były obsadzone i dotyczyło to także stanowisk kierowniczych, np. na początku stycznia 1956 r. w jednostce jeleniogórskiej brakowało zastępcy kierownika. Fluktuację zatrudnienia w UB w Jeleniej Górze od maja 1952 do końca 1956 r. przedstawia tabela 13.

URZĄD BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO NA MIASTO I POWIAT W JELENIEJ GÓRZE

⁵³ AIPN, 1583/42, Rozkaz organizacyjny nr 041/org przewodniczącego KdsBP z 16 III 1955 r., k. 67–68.

⁵⁴ *Ramowe wytyczne dla szefów WUBP...*, s. 810–815.

⁵⁵ Zarządzenie nr 0121/55 przewodniczącego KdsBP z 23 XI 1955 r. o organizacji pracy agenturalno-operacyjnej Powiatowych Urzędów (Delegatur) do spraw Bezpieczeństwa Publicznego ze szczególnym uwzględnieniem pracy na wsi [w:] *Instrukcje i zarządzenia regulujące organizację i funkcjonowanie powiatowego aparatu bezpieczeństwa PRL w latach 1952–1956*, oprac. M. Kasprzycki, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2011, nr 31, s. 252–261.

Tabela 13. Kadra UB w Jeleniej Górze od 1 maja 1952 r. do końca 1956 r.

Funkcjonariusz	Stanowisko	Okres służby	Odejście
Adamczyk Mieczysław	starszy referent Sekcji 4	1 V 1952 – 1 XII 1952	kierownik RO w JWO
	kierownik RO w JWO	1 XII 1952 – 15 IX 1953	kurs w Legionowie
Aleksandrowicz Teresa	maszynistka huty szkła	1 V 1952 – 30 IX 1952	zwolniona
Baran Zdzisław	referent RW w PWO	1 V 1952 – 1 XII 1952	starszy referent Sekcji 4
	starszy referent Sekcji 4	1 XII 1952 – 1 X 1954	starszy referent terenowy
	starszy referent terenowy	1 X 1954 – 1 IV 1955	starszy referent operacyjny
	starszy referent operacyjny / oficer operacyjny Sekcji 4	1 IV 1955 – 31 XII 1956	zwolniony
Baszak Kazimierz	referent Punktu „B”	1 VII 1952 – 1 III 1953	PUBP Zgorzelec
Bednarski Jan	referent terenowy	1 V 1952 – 1 IV 1955	starszy referent operacyjny
	starszy referent operacyjny	1 IV 1955 – 1 IX 1955	sluchacz CW MBP
	oficer operacyjny Referatu III	1 IX 1956 – 31 XII 1956	SB Jelenia Góra
Bielak Jerzy	starszy referent Sekcji 8	1 V 1952 – 15 IX 1952	WUBP Wrocław
Bielawska Janina	maszynistka RO	1 V 1952 – 28 II 1955	zwolniona
Białys Jan	brak danych	brak danych	brak danych
Borkiewicz (z d. Błaszczyk) Stefania	referent Sekcji „A” (właściwie „B”)	1 II 1954 – 1 IV 1955	zwolniona
Brawański Eryk	referent Sekcji „A”	1 V 1952 – 31 VII 1953	zwolniony
Bykowski Zygmunt	referent Sekcji 5	20 IV 1953 – 15 IX 1953	szkoła BP; Środa Śląska
Cetera Bogdan	referent terenowy Jeżów	15 VIII 1954 – 1 X 1954	referent terenowy Janowice Wielkie
	referent terenowy Janowice Wielkie	1 X 1954 – 1 IV 1955	referent Sekcji 4
	referent Sekcji 4	1 IV 1955 – 1 IV 1956	oficer operacyjny Sekcji 4
	oficer operacyjny Sekcji 4	1 IV 1956 – 31 XII 1956	SB Jelenia Góra
Chojnacki Władysław	starszy referent Sekcji 5	1 V 1952 – 1 XI 1952	Wrocław
Cichosz Aleksander	wartownik ochrony	1 V 1952 – 1 II 1954	komendant ochrony
	komendant ochrony	1 II 1954 – 31 III 1955	zwolniony
Czopp Zbigniew	młodszy referent Sekcji 5	15 VI 1950 – 1 VI 1951	szkoła BP
	referent Sekcji 5	1 XI 1951 – 1 V 1954	referent Referatu II
	referent Referatu II	1 V 1954 – 28 II 1955	zwolniony

Ćwiek Zygmunt	wartownik ochrony	20 IV 1950 – 31 III 1955	zwolniony
Ćwikliński Stefan	szyfrant-fotograf	1 IV 1949 – 1 IV 1955	starszy referent Referatu IX
	starszy referent Referatu IX	1 IV 1955 – 1 I 1956	starszy referent Referatu „W”
	starszy referent Referatu „W”	1 I 1956 – 31 XII 1956	KP MO Jelenia Góra
Dąbrowski Ryszard	brak danych	brak danych	brak danych
Dratwa Józef	brak danych	brak danych	brak danych
Dumański Marian	Sekcja 1	1 V 1952 – VII 1952	Wrocław
Dzwonnik Edward	referent Sekcji 1	1 VII 1952 – 1 X 1954	referent terenowy
	referent terenowy	1 X 1954 – 1 IV 1955	referent operacyjny
	referent operacyjny	1 IV 1955 – 1 IV 1956	oficer operacyjny
	oficer operacyjny	1 IV 1956 – 31 XII 1956	brak danych
Formago Leon	rachmistrz-płatnik	1 V 1952 – 15 IX 1952	Lubin
Fusiara Kazimierz	referent terenowy	1 V 1953 – 31 I 1955	zwolniony
Gaber (z d. Matuszek) Adela	sekretarka maszynistka RO Huty Szkła w Szklarskiej Porębie	15 IX 1952 – 1 IV 1955	referent Referatu IX
	referent Referatu IX	1 IV 1955 – 1 VIII 1955	maszynistka UBP w Jeleniej Górze
	maszynistka UBP w Jeleniej Górze	1 VIII 1955 – 31 XII 1956	zwolniona
Gajek Krystyna	sekretarka maszynistka	20 XI 1950 – 15 IX 1952	WUBP Lublin
Gajek Tadeusz	brak danych	brak danych	brak danych
Gawrylczuk (Gawrylczyk) Michał	starszy referent Sekcji 3	15 X 1948 – 15 V 1950	referent Placówki BP w Karpaczu
	referent Placówki BP Karpacz	15 V 1950 – 1 V 1952	referent Referatu „B”
	referent Referatu „B”	1 V 1952 – 1 IV 1955	referent Referatu IX
	referent Referatu IX	1 IV 1955 – 1 I 1956	referent Referatu „W”
	referent Referatu „W”	1 I 1956 – 30 IX 1956	zwolniony
Gądek Tadeusz	Starszy referent terenowy Karpacz, Kowary	1 V 1952	szkoła MBP
	szkoła MBP	1952 – 1 IX 1953	Sekcja 4
	starszy referent Sekcji 4	1 IX 1953 – II 1954	RO w „Celwiskozie”
	kierownik RO w „Celwiskozie”	II 1954 – 1 IV 1955	Sekcja 4
	starszy referent Sekcji 4	1 IV 1955 – 30 IX 1955	zwolniony
Gerberg Jerzy	zastępca kierownika	1 IV 1955 – 1 X 1955	Wrocław

Gorzelańczyk Józef	referent	1946 – 1 X 1947	referent Referatu V
	referent Referatu V	1 X 1947 – 1 V 1952	komendant gmachu
	komendant gmachu	1 V 1952 – 1 XI 1952	referent Referatu V
	referent Referatu V	1 XI 1952 – 28 II 1955	zwolniony
Gola Waclaw	pomocnik komendanta gmachu	1 V 1952 – 1 X 1952	Oleśnica
Grabiec Jakub	referent Sekcji 3	1 VII 1952 – 31 X 1954	zwolniony
Gregorczyk Mieczysław	brak danych	brak danych	brak danych
Grygielewicz Władysław	wartownik ochrony	20 IV 1950 – 1 XI 1951	starszy referent Sekcji 5
	starszy referent Sekcji 5	1 XI 1951 – 1 V 1952	referent RO w ZZPF
	referent RO w ZZPF	1 V 1952 – 1 IV 1955	referent operacyjny
	referent operacyjny	1 V 1955 – 31 XII 1955	zwolniony
Huminiłowicz Władysław	referent RO w PFMP	20 II 1950 – 1 XI 1952	kierownik RO w ZZPF
	kierownik RO w ZZPF	1 XI 1952 – 1 I 1954	kierownik Sekcji 5
	kierownik Sekcji 5	1 I 1954 – 28 III 1955	zwolniony
Jakubieni Władysław	referent Sekcji „A”	1 V 1952 – 1 XI 1952	starszy referent terenowy Karpacz, Kowary
	starszy referent terenowy Karpacz, Kowary	1 XI 1952 – 31 VII 1953	zwolniony
Jaśkiewicz Józef	referent broni	1 I 1949 – 31 XII 1949	zwolniony
Jędrzejewski Franciszek	brak danych	brak danych	brak danych
Junkiewicz Marian	referent terenowy Jeżów	1 V 1952 – 31 III 1953	zwolniony
Kacprzyński Stanisław	oficer śledczy	1 V 1952 – 1 V 1953	Złotoryja
Kaczmarek	brak danych	brak danych	brak danych
Kalinowski Tadeusz	referent Sekcji „A”	1 V 1952 – 1 VII 1952	Sekcja 4
	referent Sekcji 4	1 VII 1952 – 1 I 1954	starszy referent terenowy Stara Kamienica
	starszy referent terenowy Stara Kamienica	1 I 1954 – 1 X 1954	referent Sekcji 4
	referent Sekcji 4	1 X 1954 – 31 III 1955	zwolniony
Kawczak Stanisław	referent Sekcji „A”	II 1953 – 31 VIII 1953	aresztowany
Kępiak Kazimierz	wartownik ochrony	20 VIII 1951 – 1 V 1952	więzienie Jelenia Góra

Kielek Daniel	referent Sekcji 5	26 VI 1949 – 1 V 1952	referent terenowy Łomnica
	referent terenowy Łomnica	1 V 1952 – 1 X 1954	referent terenowy Karpacz, Kowary
	referent terenowy Karpacz, Kowary	1 X 1954 – 1 IV 1955	starszy referent operacyjny
	starszy referent operacyjny	1 IV 1955 – 1 IV 1956	oficer operacyjny
	oficer operacyjny	1 IV 1956 – 1 X 1956	oficer operacyjny Referatu II
	oficer operacyjny Referatu II	1 X 1956 – 31 XII 1956	SB Jelenia Góra
Kondraciuk Władysław	referent Sekcji 4	1 VII 1952 – 30 III 1954	zwolniony
Konowalik Henryk	wartownik ochrony	2 I 1951 – 30 IV 1952	zwolniony
Korzon Piotr	referent Sekcji 5	15 III 1954 – 1 IV 1955	referent Referatu III
	referent Referatu III	1 IV 1955 – 1 XII 1955	referent Referatu II
	referent Referatu II	1 XII 1955 – 1 IV 1966	Lubań
Kosiorowski Franciszek	referent Sekcji 5	1 V 1952 – 31 III 1953	zwolniony
Kowalski Jan	brak danych	brak danych	brak danych
Krawiec Genowefa	maszynistka	1 V 1952 – 17 IX 1953	zwolniona
Krawiec Wiesław	starszy referent Referatu II	1 V 1952 – 31 I 1953	zwolniony
Krzywiński Józef	rachmistrz-płatnik	15 X 1952 – 1 VII 1954	starszy referent Referatu Gospodarczego
	starszy referent Referatu Gospodarczego	1 VII 1954 – 1 IV 1955	referent ds. ogólnych
	referent ds. ogólnych	1 IV 1955 – 31 XII 1956	zwolniony
Kurek Mieczysław	referent terenowy Jeżów	1 XII 1953 – 15 VI 1954	Jawor
Kwiałkowski Mieczysław	starszy referent Punktu „B”	1 V 1952 – 28 II 1955	zwolniony
Laszkiewicz Roman	brak danych	brak danych	brak danych
Lawera Stefan	brak danych	brak danych	brak danych
Lisowski Jan	referent Sekcji 3	1 V 1952 – 15 VII 1954	Kamienna Góra
Lizak Leonard	referent Sekcji „A”	23 XII 1953 – 25 II 1955	zwolniony
Leśniak Józef	zastępca szefa PUdsBP	1 VII 1952 – 1 X 1954	Trzebnica
Łukowski Józef	referent Sekcji „A”	1 IX 1952 – 1 VIII 1953	WUBP Wrocław
Madej Wiktor	wartownik ochrony	30 V 1950 – 1 VIII 1951	ekspedytor Sekretariatu
	ekspedytor Sekretariatu	1 VIII 1951 – 30 IV 1952	brak danych

Majchrzak Zygmunt	młodszy referent Placówki BP w Cieplicach	7 VIII 1951 – 1 V 1952	referent terenowy Karpniki
	referent terenowy Karpniki	1 V 1952 – 1 VIII 1953	referent terenowy Cieplice, Sobieszów
	referent terenowy Cieplice, Sobieszów	1 VIII 1953 – 1 IX 1954	szkoła BP
Margula Edward	kierownik RO w ZZPF	1 VII 1952 – 1 XI 1952	kierownik RO w PFL „Orzeł”
	kierownik RO w PFL „Orzeł”	1 XI 1952 – 30 IV 1953	zwolniony
Markiewicz Henryk	pomoc komendanta gmachu	1 V 1952 – 1 XI 1954	Lubań
Mikołajczyk Józef	referent Sekcji 3	1 VII 1953 – 15 I 1954	zwolniony
Mirocznik Stefan	kierownik Sekcji 4	1 V 1952 – 1 VIII 1954	Wałbrzych
Morga Jan	brak danych	brak danych	brak danych
Mosakowski Karol	młodszy referent Sekcji 4	25 VIII 1950 – 1 V 1952	referent terenowy
	referent terenowy	1 V 1952 – 1 IV 1954	referent powiatowy
	referent powiatowy	1 IV 1954 – 1 IV 1955	starszy referent operacyjny
	starszy referent operacyjny	1 IV 1955 – 1 IV 1956	oficer operacyjny
	oficer operacyjny	1 IV 1956 – 1 IX 1956	szkoła BP
Mućk Stefan	referent Sekcji 4	1 IX 1950 – 1 V 1952	starszy referent terenowy Szklarska Poręba, Piechowice
	starszy referent terenowy Szklarska Poręba, Piechowice	1 V 1952 – 1 XI 1952	referent Sekcji 1
	referent Sekcji 1	1 XI 1952 – 1 IV 1955	starszy referent Referatu II
	starszy referent Referatu II	1 IV 1955 – 10 II 1956	WUdsBP Wrocław
Musiał Edward	brak danych	brak danych	brak danych
Nawrocki Mieczysław	młodszy referent Placówki BP w Cieplicach	25 X 1950 – 30 IV 1952	zwolniony
Ogórek Tadeusz	młodszy referent Referatu Gospodarczego	1 V 1952 – 30 VI 1953	zwolniony
Olczyk Tadeusz	referent Sekcji „A”	15 XI 1953 – 1 X 1954	Wrocław
Ostrowski Stanisław	kierownik RO w Fabryce Lniarskiej	1 V 1952 – 1 X 1952	Wrocław
Owczarz Jan	referent RO	20 XII 1949 – 31 III 1955	zwolniony
Pabian Stanisław	młodszy referent Sekcji 4	1 VII 1952 – 1 IV 1955	referent operacyjny
	referent operacyjny	1 IV 1955 – 30 XI 1955	zwolniony
Pająk Józef	pomocnik komendanta gmachu	1 V 1952 – 1 VII 1954	Złotoryja

Paluch Eugeniusz	starszy referent Sekcji Gospodarczej	15 V 1950 – 1 III 1951	kierownik Sekcji Gospodarczej
	kierownik Sekcji Gospodarczej	1 III 1951 – 1 V 1952	WUBP Wrocław
Polowczyk Kazimierz	referent/kierownik Sekcji „A”	1 V 1952 – 1 IV 1955	Referat IX
	starszy referent Referatu IX	1 IV 1955 – 1 I 1956	referent operacyjny
	referent operacyjny	1 I 1956 – 29 II 1956	zwolniony
Popowska (Bednarek) Eugenia (Genowefa)	referent Sekcji Techniki Operacyjnej i Łączności w Kowarach Wydział II	1 V 1952 – 15 VI 1952	zwolniona
Przybelski Sylwester	pomocnik komendanta gmachu	1 II 1953 – 31 III 1955	zwolniony
Przybyszewski Zbigniew	referent RO w Państwowej Fabryce Lniarskiej „Orzeł”	7 VII 1953 – 1 VII 1954	Legnica
Rachmiel Janina	brak danych	brak danych	brak danych
Rudnik Jarek	starszy referent Sekcji 8	1 V 1952 – 1 IV 1955	Wałbrzych
Rudziołek Halina	brak danych	brak danych	brak danych
Serewa Eugeniusz	wartownik ochrony	20 XI 1951 – 1 V 1952	kancelista Sekretariatu
	kancelista Sekretariatu	1 V 1952 – 20 XI 1952	zwolniony
Serewis Czesława	sekretarka maszynistka RO w PFL „Orzeł”	5 IV 1950 – 31 I 1952	zwolniona
Siemionow Eugeniusz	Fabryka Włókien Sztucznych	1 IX 1951 – 30 VIII 1952	zwolniony dyscyplinarnie
Siwik Czesław	młodszy referent Referatu Komunikacyjnego	2 IV 1951 – 1 XI 1951	referent Sekcji 8
	referent Sekcji 8	1 XI 1951 – 1 VIII 1954	referent Sekcji 1
	referent Sekcji 1	1 VIII 1954 – 30 IX 1954	zwolniony dyscyplinarnie
Skibiszewski Zenon	wartownik ochrony	30 IX 1951 – 31 V 1952	zwolniony
Smaza Władysław	starszy oficer śledczy	1 VII 1951 – 1 IV 1955	Wrocław
Smołka Władysław	starszy referent Kierownictwa	1 XI 1951 – 1 V 1952	kierownik Sekcji „A”
	kierownik Sekcji „A”	1 V 1952 – 15 IX 1952	zastępca szefa Urzędu
	zastępca szefa Urzędu	15 IX 1952 – 1 II 1953	PUBP Lubań
Sobczak Eugeniusz	starszy referent Referatu II	20 VIII 1953 – 31 III 1955	zwolniony
Sowiński Stanisław	szofer/kierowca Referatu Gospodarczego	5 XII 1948 – 15 I 1953	zwolniony
Stawarczyk Stanisław	referent RO przy Hucie kryształów „Józefina” / referent Referatu IX/referent Referatu „W”	27 VIII 1951 – 31 XII 1956	SB Jelenia Góra

Straś Władysław	wartownik ochrony	1946 – 1 VI 1951	szkoła międzywojewódzka
	referent Sekcji 3	1 XI 1951 – 31 III 1953	zwolniony
	referent Sekcji 3	7 II 1954 – 15 VIII 1954	zwolniony
Suchowirski Jan	Referent RO w Fabryce „Orzeł” w Mysłakowicach / referent ds. wywiadu	23 VII 1951 – 31 V 1952	zwolniony
Swakoń Józef	kierownik Sekcji 3	1 II 1951 – 1 IV 1955	Wałbrzych
Szczepański Kazimierz	kierownik RO w PFSW	1 XI 1952 – 1 II 1954	Złotoryja
Szczepański Stefan	brak danych	brak danych	brak danych
Szuronek Stanisław	referent broni	9 II 1951 – 28 II 1955	zwolniony
Szymczak Leon	referent Sekcji „A”	1 V 1952 – 28 II 1955	zwolniony
Ścibor Tadeusz	zastępca szefa	2 II 1953 – 31 III 1955	zwolniony
Świątkowski Antoni	referent RO w PFL „Orzeł”	1 IV 1953 – 28 II 1955	zwolniony
Talik Jan	technik Stacji TKN Kowary	1 IX 1952 – 1 V 1954	WUBP Rzeszów
Tarka Zygmunt	referent gminny Siedlęcín	1 V 1952 – 1 X 1954	starszy referent terenowy Szklarska Poręba, Piechowice
	starszy referent terenowy Szklarska Poręba, Piechowice	1 X 1954 – 1 IV 1955	starszy referent operacyjny
	starszy referent operacyjny	1 IV 1955 – 1 IV 1956	oficer operacyjny
	oficer operacyjny	1 IV 1956 – 31 XII 1956	SB Jelenia Góra
Tołstołucki Władysław	młodszy referent Sekcji 4	15 III 1949 – 31 I 1952	zwolniony
Trojanowski Henryk	oficer śledczy	1 III 1950 – 1 II 1951	Legionowo – kurs
Wesołowski Antoni	referent Sekcji „A”	1 VII 1952 – 28 II 1955	zwolniony
Wiśniewski Henryk	kierowca samochodu	1 V 1952 – 31 XII 1956	zwolniony
Wojtyniak Waclaw	starszy referent Sekcji 5	7 VIII 1953 – 1 IV 1955	starszy referent operacyjny
	starszy referent operacyjny	1 IV 1955 – 1 IV 1956	oficer operacyjny
	oficer operacyjny	1 IV 1956 – 1 X 1956	oficer operacyjny Referatu II
	oficer operacyjny Referatu II	1 X 1956 – 31 XII 1956	zwolniony
Worach Bronisław	oficer śledczy	1 V 1952 – 1 IV 1955	Złotoryja
Woroch Edmund	brak danych	brak danych	brak danych

Wójcik Ryszard	referent Sekcji 3	26 VIII 1952 – 10 IX 1952	szkoła międzywojewódzka
	referent Sekcji 3	7 VII 1953 – 31 III 1955	zwolniony
Zabawski Bolesław	referent Referatu II	1 IX 1952 – 28 II 1954	zwolniony
Ziewiec Józef	młodszy referent RO w PWO	18 XI 1951 – 1 XII 1951	szkoła międzywojewódzka
	referent Sekcji 4	1 VII 1952 – 1 IV 1955	referent operacyjny Referatu III
	referent operacyjny Referatu III	1 IV 1955 – 1 IV 1956	Roczna Szkoła Nr 3
Zychowicz Zdzisław	młodszy referent Sekcji 1	15 IV 1952 – 31 VIII 1952	zwolniony

Źródło: Zestawienie własne autora na podstawie akt osobowych funkcjonariuszy.

Wydarzenia drugiej połowy 1956 r., a przede wszystkim powrót do władzy Władysława Gomułki, przesądziły o losie dotychczasowych struktur policji politycznej, zaangażowanej wcześniej w szykany przeciwko nowemu I sekretarzowi KC PZPR. Trudno oczywiście przesądzać, w jakim stopniu funkcjonariusze mieli świadomość nadchodzących zmian, zwłaszcza w strukturach lokalnych, terenowych. Odczuwali jednak zapewne przejawy publicznej krytyki działań służb i prób wewnętrznych rozliczeń. Po przyjęciu w listopadzie 1956 r. uchwały o likwidacji Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego⁵⁶, rozpoczął się proces weryfikacji kadr następcy Urzędu Bezpieczeństwa – Służby Bezpieczeństwa w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Nowe etaty przygotowywano według Rozkazu organizacyjnego 020 ministra spraw wewnętrznych z 27 grudnia 1956 r. Liczba etatów miała być zmniejszona, stąd powstawał problem z kadrami. Część pionów miała zostać przeniesiona w struktury milicyjne, a pracownicy operacyjni mieli wybór – przeniesienie do MO lub zwolnienie. Rozmowy z pracownikami UB w Jeleniej Górze w grudniu 1956 r. przeprowadzały specjalne komisje złożone z oficerów z Wrocławia, m.in. kpt. Zdzisława Niewiarowskiego, por. Eugenii Marzenty, ppor. Tadeusza Rosłonia⁵⁷, mjr. Edwarda Jary, por. Sawickiego, mjr. Jabłońskiego⁵⁸.

31 grudnia 1956 r. zwolniony został Józef Krzywiński. Propozycję pozostania w resorcie odrzucił ppor. Zygmunt Bykowski. Na kontynuację pracy w służbach zdecydowali się: Jan Bednarski, Bogdan Cetera, Edward Dzwonnik, Mieczysław Gregorczyk, Edmund Jarosz, Daniel Kiełek, Jan Rusak, Stanisław Stawarczyk oraz Zygmunt Tarka.

⁵⁶ Zob. uchwałę Rady Ministrów nr 707/56 z 13 XI 1956 r. (M.P. 1956, nr 96, poz. 1056).

⁵⁷ AIPN Wr, 059/3526, Akta osobowe Zdzisława Bykowskiego.

⁵⁸ AIPN Wr, 056/328, Akta osobowe Jana Filusia.

KADRY UB W JELENIEJ GÓRZE

KADRA KIEROWNICZA UB W JELENIEJ GÓRZE (1945–1956)

Kierownik grupy operacyjnej Marian Stępień miał 22 lata, pochodził z Zagórza. Ukończył szkołę powszechną, w czasie wojny krótko przebywał na robotach przymusowych, następnie był robotnikiem Huty Szkła w Strzemieszycach. W 1945 r. był zatrudniony jako pracownik umysłowy w hucie w Szczakowie. W 1945 r. wstąpił do Związku Walki Młodych, która to organizacja skierowała go do pracy w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego. W Urzędzie Bezpieczeństwa w Katowicach został formalnie zatrudniony w marcu 1945 r. i wysłany na kurs do Centralnej Szkoły MBP w Łodzi¹. Już dwa miesiące później dostał przydział do WUBP we Wrocławiu z adnotacją o przydatności do służby śledczej. Został referentem Sekcji 6, jako kierownik grupy operacyjnej wysłany z kilkoma funkcjonariuszami do Jeleniej Góry². Co istotne, nie był wówczas zatwierdzony na to stanowisko.

Zastępcą Stępnia mianowano Juliana Wadowca (29 lat), członka Batalionów Chłopskich (grupa „Aleksandra”³). Wadowiec pochodził z miejscowości Sielce, przed wojną ukończył 5 klas szkoły powszechnej, pracował w gospodarstwie rodzinnym oraz bibliotece Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Powołany do odbycia służby wojskowej w 1938 r., ukończył szkołę podchorążych. W czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli, z której uciekł w 1941 r. Po przejściu frontu wstąpił w szeregi MO, skąd skierowano go do pracy w WUBP w Kielcach. Tam od grudnia 1944 r. był kierownikiem stołówki. W kwietniu 1945 r. oddelegowano go do grupy operacyjnej na Dolny Śląsk. 25 sierpnia 1945 r. został formalnie zatwierdzony na stanowisko zastępcy kierownika PUBP w Jeleniej Górze⁴.

Do zmiany na stanowisku kierownika urzędu doszło bardzo szybko, ponieważ Stępień nie sprawdził się. W dokumentacji znalazła się notatka, w której napisano, że „w pracy nie tylko, że był niedbały, lecz zaprowadził chaos i demoralizację u pra-

¹ AIPN Wr, 059/3410, Akta osobowe Mariana Stępnia, Pismo do naczelnika Wydziału Personalnego WUBP we Wrocławiu, Będzin, 8 XI 1952 r., k. 33. Więcej na temat CS MBP w Łodzi zob. K. Lesiakowski, *Centralna Szkoła Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1945–1947*, Łódź 2017. W zawartym w książce wykazie absolwentów szkoły nie ma Stępnia. Wykaz ten stworzony został na podstawie opracowań monograficznych powiatowych urzędów bezpieczeństwa, a nie na dokumentach wytworzonych przez administrację MBP.

² AIPN Wr, 059/3410, Akta osobowe Mariana Stępnia; AIPN Wr 054/1215, Dokumentacja dotycząca kadry kierowniczej UB/SB i MO na Dolnym Śląsku, k. 9.

³ Chodzi zapewne o Aleksandra Liszaja (G. Rutkowski, *Udział Batalionów Chłopskich w odbiorze zrzutów lotniczych z Zachodu na terenie okupowanej Polski* [w:] *Zimowa Szkoła Historii Najnowszej 2012. Referaty*, red. Ł. Kamiński, G. Wołk, Warszawa 2012, s. 15–25).

⁴ AIPN Wr, 059/676, Akta osobowe Juliana Wadowca.

46

Lignica, dnia 12.VIII 1945

Rzeczpospolita Polska
grodzki Urząd Bezpieczeństwa
Publicznego
w Lignicy.

WNIOSK

O zatwierdzenie ob. *Janikowskiego Edwarda*
na stanowisko *niezawisła Pomiatowego Urzędu*
Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej-Górze
z dniem *15.VIII.1945*

Kierownik Wydziału Personalnego:
1-7 Opalko

j. Urz. Bezp. Publ.
Lignicy
1-7 Imiolek

46

Wniosek o zatwierdzenie Edwarda Janikowskiego na stanowisko kierownika UB w Jeleniej Górze

cowników⁵. W niewyjaśnionych okolicznościach został przypadkowo postrzelony w lewe ramię. Trafił na leczenie najpierw do szpitala miejscowego, jednak konieczna była operacja, którą przeprowadzono w klinice chirurgicznej w Krakowie. Nie udało się przywrócić pełni władzy w ręce⁶. Prawdopodobnie głównym powodem odwołania Stępnia był bliżej nieopisany konflikt z władzami administracyjnymi powiatu. Jego usunięcia ze stanowiska i zastąpienia członkiem PPS żądał od kierownika WUBP Władysława Imiołka starosta grodzki (chodzi zapewne o pełnomocnika na miasto) w Jeleniej Górze⁷. Pierwszy kierownik UB w Jeleniej Górze nie został wy-

⁵ AIPN Wr, 059/3410, Akta osobowe Mariana Stępnia, Wniosek [o zwolnienie] Mariana Stępnia, Wrocław, 6 I 1946 r., k. 58.

⁶ *Ibidem*, Orzeczenie komisji lekarskiej, Wrocław, 26 VII 1956 r., k. 89.

⁷ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Wydziału I WUBP za okres 11–20 VII 1945, b.p.

dalony z resortu, ponieważ zbyt wiele zainwestowano w jego szkolenie. W lipcu 1945 r. przeniesiono go na stanowisko p.o. szefa PUBP w Złotoryi⁸.

Kierownikiem Urzędu został Edward Janikowski, zajmujący dotąd analogiczne stanowisko w Żaganii. Urodzony w 1913 r. w Łodzi, ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 3 klasy kursu zawodowego. Z zawodu był ślusarzem-tokarzem, wojnę spędził w Łodzi. Po wojnie związał się z ruchem komunistycznym jako członek Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej i PPR. Został wysłany do pracy w UB jako funkcjonariusz MUBP w Łodzi. Ukończył kurs w CS MBP w tym mieście i został skierowany do dyspozycji kierownika WUBP we Wrocławiu, który zlecił mu zadanie zorganizowania jednostki w Żaganii⁹. Formalnie objął stanowisko p.o. kierownika PUBP w Jeleniej Górze 15 lipca 1945 r.¹⁰ Jego kariera zakończyła się niemal równie szybko jak poprzednika i to w atmosferze skandalu, związanego z aresztowaniem. Jeden z funkcjonariuszy urzędu, prawdopodobnie kierownik Sekcji 8 Tadeusz Piestrak doniósł przełożonym, że 25 sierpnia oraz 21 września 1945 r. Janikowski razem z kierownikiem Sekcji 2 Antonim Magierą, kierownikiem Sekcji 4 Edmundem Worochem, Mieczysławem Kwiatkowskim oraz zastępcą Magierę – Pawlakiem dokonali rewizji w domach dwóch Niemców i przywłaszczyli sobie złoto, ubrania, bieliznę, rowery, papierosy i jedzenie. W późniejszej dokumentacji można znaleźć próbę usprawiedliwiania aresztowanych. Pisano, że donosiciel okazał się być z pochodzenia Niemcem, byłym współpracownikiem gestapo, został ujawniony i skazany na karę śmierci, którą wykonano – co nie było prawdą¹¹. Janikowski z kolegami trafili do prokuratury, następnie przed oblicze Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu, który wykazał niezwykłą pobłażliwość wobec oskarżonych. 13 września 1946 r. uwolnił ich od zarzutów i zwolnił. Janikowski spędził jednak 11 miesięcy w więzieniu i domagał się przywrócenia do służby, pisał listy do WUBP, MBP a nawet kierownictwa PPR. W rezultacie przywrócono go na stanowisko, ale już nie w Jeleniej Górze, lecz w Brzegu¹².

⁸ Tam także się nie sprawdził i został przeniesiony do Wydziału Ogólnego WUBP we Wrocławiu, gdzie nawet pełnił funkcję zastępcy naczelnika wydziału. Od czasu reorganizacji 1955 r. starano się znaleźć mu inne stanowisko, także operacyjne, ostatecznie jednak zwolniono w stopniu kapitana 31 VII 1956 r. (AIPN Wr, 059/3410, Akta osobowe Mariana Stępnia, Karta zwolnienia, Wrocław, 31 VII 1956 r., k. 85).

⁹ AIPN Wr, 059/2925, Akta osobowe Edwarda Janikowskiego; AIPN Wr, 053/48, k. 92, Charakterystyki zwalnianych funkcjonariuszy za okres 20 X 1954 – 28 II 1956; AIPN, 0990/3, t. 1, Rozkaz personalny nr 27 kierownika Wydziału Personalnego MBP z 5 II 1946, k. 55.

¹⁰ AIPN Wr, 059/2925, Akta osobowe Edwarda Janikowskiego, Wniosek o zatwierdzenie Janikowskiego Edwarda, Lignica, 12 VIII 1945 r., k. 68.

¹¹ Zobacz biogram Tadeusza Piestraka w dalszej części książki.

¹² AIPN Wr, 059/2925, Akta osobowe Edwarda Janikowskiego.

W czasie pobytu Janikowskiego w areszcie obowiązki szefa powierzono kierownikowi Referatu I Edwardowi Baumgartenowi¹³. Ten już po dwóch tygodniach przekazał władzę ppor. Adasiowi Najmanowi (od 1952 r. w dokumentach figuruje jako Adam Nowak). Formalnie, według akt osobowych, Nowak objął funkcję 1 lutego 1946 r. (wcześniej kierował jednostką w Bystrzycy). Wydawał się człowiekiem wiernym władzy, w swoim życiorysie powoływał się na duże zaangażowanie w działalność komunistyczną przed wojną, za co był wówczas represjonowany. Jego zastępcą tymczasowo został Jan Szumlak, pochodzący spod Itły wartownik WUBP w Łodzi¹⁴.

Szumlak miał wówczas 40 lat, za sobą służbę w AL i współpracę z Mieczysławem Moczarem. Przeniósł się na Ziemię Zachodnie, ponieważ tu osiedliło się wielu jego kolegów. Jak się szybko okazało, nie miał do tej funkcji żadnych predyspozycji i już w styczniu 1946 r., po wizytacji z Wrocławia planowano go zwolnić. Pod koniec lutego został przeniesiony do Namysłowa. Kilka tygodni wcześniej do Wrocławia odesłano także Wadowca, o którym jeszcze w 1945 r. jeden z funkcjonariuszy, Władysław Janicki pisał, że „nie dbał o pracę, tylko pił wódkę i strzelał po urzędzie”¹⁵. Ponadto miał problemy ze zdrowiem. W tej sytuacji w Jeleniej Górze pozostał Najman, który w ocenie kierownictwa z Wrocławia także nie radził sobie zbyt dobrze. Zdecydowano wówczas o powierzeniu funkcji zastępcy kierownika urzędu Baumgartenowi, który sprawdził się już na tym stanowisku.

Duet Nowak – Baumgarten przetrwał około roku. Nowak nie miał zbyt wysokich notowań u przełożonych i po wyborach 1947 r. został przeniesiony do Wrocławia. Jego obowiązki przejął dotychczasowy zastępca, któremu miał pomagać Zbigniew Sikora, oficer śledczy Urzędu w Jeleniej Górze. Formalnie obowiązki przejął w maju, ale już we wrześniu 1947 r. został w nagrodę za wyniki w pracy śledczej wysłany na kurs zastępców szefów w Centrum Wyszkozenia MBP. Po jego ukończeniu nie wrócił już do Jeleniej Góry¹⁶.

Kolejna zmiana na stanowisku szefa PUBP związana była z niejasnościami w życiorysie Baumgartena, którego oskarżono o współpracę z władzami okupacyjnymi i zwolniono w lutym 1948 r. Na jego miejsce z Wydziału V WUBP we Wrocławiu przeniesiono Tadeusza Kucharskiego, który kierował jeleniogórskim urzędem ponad trzy lata. Roztaczał wokół siebie aurę człowieka ideologicznie głęboko zaangażowanego przed wojną w ruch lewicowy, ofiarę sanacji, a podczas wojny

¹³ AIPN Wr, 056/204, Akta osobowe Edwarda Baumgartena.

¹⁴ AIPN Wr, 0126/1538, Akta osobowe Jana Szumlaka; AIPN, 0990/2-5, Rozkazy personalne ministra MBP 1945–1946. Zob. też *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 483.

¹⁵ AIPN Wr, 059/1283, Akta osobowe Władysława Janickiego, Ankieta personalna, [Jelenia Góra, VI 1946 r.], k. 91–92.

¹⁶ Objął funkcję zastępcy szefa PUBP w Brzegu.

Marian Stępień

Julian Wadowiec

Edward Janikowski

Edward Baumgarten

Jan Szumlak

Tadeusz Kucharski

Sergiusz Bernacki

Feliks SolarSKI

Zbigniew Sikora

faszystów. Z całą pewnością zajmowały go rozrywki takie jak polowania. Cieszył się dobrą opinią u przełożonych i planowano awansować go na stanowisko zastępcy jednego z wojewódzkich urzędów (pierwotnie w Bydgoszczy, później w Rzeszowie). W tym czasie jednak w Wydziale ds. Funkcjonariuszy WUBP we Wrocławiu zbierano już informacje na temat przeszłości Kucharskiego, które stawiały go w niezbyt pozytywnym świetle – przynajmniej z punktu widzenia resortu i partii. Mimo to w połowie 1951 r. przeniesiono go do Rzeszowa, a jego miejsce w Jeleniej Górze zajął Feliks SolarSKI, do tego czasu szef PUBP w Bystrzycy.

W związku z pobytym Zbigniewa Sikory na szkoleniu, już w grudniu 1948 r. obowiązki zastępcy szefa pełnił Sergiusz Bernacki, starszy referent pracujący wcześniej we Wrocławiu. W połowie 1949 r. został formalnie mianowany na stanowisko kierownicze, na którym pozostał przez niemal trzy lata, do kwietnia 1952 r. Wybuchowy charakter oraz nadużywanie stanowiska, m.in. wobec kobiet, były przyczyną licznych konfliktów w zespole. Mimo wątpliwości, dotyczących także jego postawy w czasie wojny, został wysłany na szkolenie do Legionowa. Nie ukończył go, został bowiem dyscyplinarnie zwolniony z resortu.

Problemy Bernackiego przypadły na rozpoczęcie (sierpień 1951 r.) pełnienia funkcji szefa przez Feliksa SolarSKiego, który poprawił dyscyplinę oraz załagodził nieporozumienia między pracownikami, jakie pojawiły się za rządów poprzedniego szefa urzędu i jego zastępcy. Na stanowisku pozostał dość długo, aż do sierpnia 1954 r. i mimo zarzutów zbyt powierzchownego podejścia do najważniejszych zagadnień na tym terenie (ochrona granicy i rewizjonizm), był oceniany bardzo pozytywnie. Dlatego powierzono mu kierowanie Wydziałem III WUBP we Wrocławiu.

Nie do końca jasna pozostaje obsada stanowiska zastępcy szefa w czasie zarządzania urzędem przez SolarSKiego. Jeśli wierzyć dokumentom, to w pewnym momencie miał formalnie kilku zastępców¹⁷. W lipcu 1952 r. oddelegowano tu ze Strzelina Józefa Leśniaka. Jak sam dowodził, nikt z nim w tej sprawie nie rozmawiał, a on stanowczo odmawiał objęcia funkcji zastępcy szefa w Jeleniej Górze, groził nawet napisaniem skargi do Komitetu Centralnego PZPR. Pojawił się w nowym miejscu pracy dopiero we wrześniu, ale już w połowie listopada przeniesiono go do Wrocławia. Miejsce Leśniaka w Jeleniej Górze, od jesieni 1951 r., zajął Władysław Smółka (występuje także jako Smółka), formalnie jedynie kierownik sekcji, praktycznie pełnił obowiązki właśnie zastępcy szefa, na co zresztą bardzo liczył. Pisał o tym w skardze do szefa WUBP, że był mamiony obietnicami objęcia tego stanowiska od trzech lat. Na drodze jego kariery stanęła historia żony, którą obciążała przeszłość z okresu okupacji, pojawiły się bowiem oskarżenia o bardzo

¹⁷ *Twarze dolnośląskiej bezpieki. Obsada kierowniczych stanowisk Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1990. Informator personalny*, red. i oprac. P. Piotrowski, K. Szwagrzyk, W. Trębacz, Wrocław 2010, s. 56.

Por. pult. Orzech

Por. Gerberg w okresie wojny przeniósł na stanowisko szefa szefu KWP w Legnicy był nieetycznym pracownikiem, tymczasem w partii (Kam. Pol.) miał być do szefu przynajmniej.

W przedmiocie do Jeleniej Góry przed przeobrażeniem ukończył on studia w Szkole Wyższej w Krakowie i studiował do poprawy - ulega kierownictwu KWP, uprzedził się na temat skłaniającego go do tego, które w polsce - w dniu 5.10.1948 KWP przystąpił do zmiany - Orzech - uzyskał swoje polecenie i wyjechał na ten temat szefu płk. -

W tym celu szefu pnie do szefu szefu KWP w Krakowie ppłk. Kucharskiego zwrócić mu się w sprawie.

Pożądanie raportu o przeszłości do szefu pult. Orzech - choroby jego szefu -

musiał ukończyć jako nieporadnie, ponieważ nigdy przed tym nie stwierdził tej sprawy -

Rozm. cenne są obracanie w sprawie -

nie ulega: co jego ustwierzenie i ustalenie

Łca szefa
"Kucharski" Orzech
Wp. tak był

Czwartek 16. 5/48.

Józef Leśniak

Władysław Smółka

Tadeusz Ścibor

Jan Rusak

Mieczysław Gregorzczak

bliskie relacje z Niemcami, a nawet uprawianie prostytucji. Sprawa ta była znana w środowisku pracowników UB, dlatego też postanowiono przenieść go na inny teren, do Lubania. Na miejsce Leśniaka skierowano Tadeusza Ścibora, absolwenta Rocznej Szkoły Kierownictwa w CW MBP, który został pierwotnie wysłany do Wałbrzycha. Ścibor przepracował w Jeleniej Górze 12 miesięcy.

Kiedy pojawił się pomysł przeniesienia Solarskiego do innego miasta, przed kierownictwem we Wrocławiu stanął problem znalezienia dobrego organizatora. Ścibor w ocenie przełożonych nie radził sobie w pracy. Konieczne było więc wzmocnienie kierownictwa. Od lipca obowiązki szefa urzędu objął Mieczysław Gregorczyk. Kilka tygodni później na stanowisko zastępcy skierowano Jerzego Gerberga, do tego czasu starszego referenta przy kierownictwie PUBP w Środzie Śląskiej. Tę zagnatwaną sytuację kadrową rozwiązały zmiany resortu pod koniec 1954 i na początku 1955 r. Ścibor odszedł i prawie do końca opisywanego okresu jednostką jeleniogórską zarządzali Gregorczyk i Gerberg. W październiku 1955 r. ten ostatni został przeniesiony do Wrocławia w atmosferze konfliktu z przełożonym oraz oskarżeń o nadużywanie stanowiska do celów prywatnych. Jego miejsce zajął Jan Rusak absolwent Rocznej Szkoły Podnoszenia Kwalifikacji Kierowników Sekcji CW MBP w Legionowie. Razem z Gregorczykiem nie tylko dotrwali do końca 1956 r., lecz także zdecydowali się na pozostanie w Jeleniej Górze w nowych strukturach (Służby Bezpieczeństwa).

FUNKCJONARIUSZE UB W JELENIEJ GÓRZE (1945–1956)

Biogramy przedstawione poniżej zawierają podstawowe dane biograficzne oraz przebieg kariery w aparacie bezpieczeństwa. Podstawą zestawienia są akta osobowe funkcjonariuszy UB przechowywane w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

Mieczysław Adamczyk, s. Józefa, ur. 3 października 1921 r. w Nordhausen, gdzie ojciec „był na robotach”. W 1923 r. rodzina wróciła do Polski i osiedliła się w Sosnowcu. W 1936 r. ukończył 7 klas szkoły powszechnej, następnie pracował jako robotnik na terenie Czeladzi. Wojnę spędził na robotach przymusowych (m.in. w kopalni „Lena” koło Złotoryi). Po wojnie do 1947 r. pracował w kopalni węgla „Saturn” w Czeladzi, następnie jako rachmistrz w Urzędzie Skarbowym w Trzebnicy. W PUBP w Jeleniej Górze zatrudniony w Sekcji 4 jako młodszy referent od 4 kwietnia 1949 r., referent od 1 kwietnia 1950 r. i starszy referent od 1 maja 1952 r. Adamczyk, według charakterystyk, cieszył się dobrą opinią jako funkcjonariusz samodzielny, zdyscyplinowany, sprawnie pracujący z agenturą. Brał udział w aresztowaniu agenta wywiadu brytyjskiego Komorowskiego (1949), likwidacji organizacji Polska Rzeczpospolita Niepodległa (1950), zatrzymaniu trzech przestępców dokonujących morderstw (1951). Od 1 grudnia 1952 r. kierownik RW w Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej. Został tam przeniesiony, ponieważ dotychczasowy kierownik RW Zdzisław Baran miał „zaniedbać pracę”. 15 września 1953 r. skierowany w nagrodę na kurs do CW MBP w Legionowie. Dostrzegano jego potencjał. Od 27 sierpnia 1954 r. starszy referent Sekcji 2 Wydziału I Departamentu III. Przeniesiony ponownie do Wrocławia z uwagi na problem z uzyskaniem dla niego mieszkania w stolicy. Od 1 kwietnia 1955 r. zastępca kierownika PUdsBP w Legnicy, następnie starszy oficer operacyjny i zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa KMiP MO w Legnicy. Od 1 maja 1958 r. starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Jeleniej Górze. W latach 1963–1968 starszy oficer operacyjny i inspektor KW MO we Wrocławiu. Brał udział w eliminacji band działających na terenie Cieplic i Przesieki (1960 r.), w wykryciu mordercy funkcjonariusza SB Wierzby (1965 r.). Do końca służby oceniany pozytywnie. 31 października 1968 r. przeszedł na emeryturę. Kierownictwo uhonorowało go zegarkiem marki „Poliat”. Zmarł 23 listopada 1978 r., został pochowany w alei zasłużonych na cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu¹.

Andrzej Akawiec, właśc. Abram Akawiec, s. Jakuba, ur. 12 grudnia 1915 r. w Warszawie, narodowości żydowskiej (sądząc z imienia spolonizowany). Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, natomiast w ankiecie z 1946 r. przy przyjęciu do pracy podał,

¹ AIPN Wr, 059/4062, Akta osobowe Mieczysława Adamczyka.

że w 1935 r. ukończył gimnazjum im. Małachowskiego w Płocku. Od 1938 r. służył w wojsku, brał udział w kampanii wrześniowej, dostał się do niewoli sowieckiej, z której wybawiło go wstąpienie do armii Andersa. Został wydalony z wojska rzecko za lewicowe poglądy, pozostał w ZSRS i uczył języka niemieckiego w rosyjskiej szkole podstawowej. Do Polski wrócił w kwietniu 1946 r. Wstąpił do PPR w Ząbkowicach Śląskich, skąd dostał rekomendację do pracy w UB. Referent gminny i starszy referent PUBP w Ząbkowicach Śląskich od 5 maja 1946 r. Od 15 czerwca 1947 r., starszy referent Referatu V, od 1 lutego 1948 r., zastępca szefa PUBP w Zgorzelcu, a następnie od 1 listopada 1948 r. zastępca p.o. szef PUBP w Zgorzelcu. Od 15 lutego 1950 r., zastępca p.o. szef PUBP we Wrocławiu. Od 1 kwietnia 1950 r. zastępca naczelnika Wydziału V, od 1 września 1950 r. starszy referent Wydziału III WUBP we Wrocławiu. Od 1 października 1950 r. starszy referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze (przeniesiony dyscyplinarnie). 1 czerwca 1952 r. zwolniony decyzją dyrektora Departamentu Kadr MBP. Na karierze Akawca zawały sprawy dyscyplinarne i biograficzne. Ujawniono m.in. fakt nieprawidłowości pracy w Ząbkowicach, gdzie utrzymywał kontakty intymne z informatorką. Został z tego powodu zdegradowany i przeniesiony do Wydziału III WUBP. Jednocześnie Wydział ds. Funkcjonariuszy sprawdzał przeszłość Akawca i odkrył, że ten zataił przed przełożonymi fakt przynależności przed wojną do syjonistycznych organizacji (Brit Trumpeldor i Akiba) oraz że w rzeczywistości ukończył tylko szkołę powszechną. Ujawniono także, że prowadził korespondencję ze stryjem w Argentynie. Podejrzewano również, że jego zwolnienie z armii Andersa miało charakter planowego działania, celem prowadzenia akcji szpiegowskiej. W zainteresowaniu aparatu bezpieczeństwa pozostawał przez następne kilka lat. W 1957 r. wyjechał do Izraela. Miał czworo dzieci, ożenił się jeszcze podczas pobytu w ZSRS z obywatelką sowiecką².

Teresa Aleksandrowicz, c. Ludwika, ur. 5 maja 1934 r. w Hucie Klonowskiej, powiat Sieradz. Znana też jako Teresa Słowińska. Wojnę spędziła przy rodzicach w gospodarstwie. Ukończyła 7 klas szkoły powszechnej w 1948 r. Ze względu na warunki materialne była zmuszona do szukania pracy. Przed wstąpieniem do UB zatrudniona w Prezydium PRN w Jeleniej Górze jako kancelistka. Została polecona przez funkcjonariusza UB Kosiorowskiego. Od 1 września 1951 r. sekretarka maszynistka PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 maja 1952 r., sekretarka maszynistka RO w Hucie Szklą Krysztalowego w Szklarskiej Porębie. Była karana w lipcu 1952 r. razem z inną sekretarką Haliną Rudzianek za zlekceważenie polecenia szefa PUBP pozostania w pracy po godzinie 16.00 oraz za opuszczanie miejsca pracy w godzinach służbowych. 21 lipca 1952 r. ukradła z biurka sekretarki Krystyny Gajek 760 zł, należące

² AIPN Wr, 056/176, Akta osobowe Andrzeja Akawca.

do koła Ligi Kobiet. Sprawa wydała się dopiero dwa dni później (dzień wcześniej było święto). W dochodzeniu wewnętrznym od początku podejrzewano Aleksandrowicz, rewizja torebki ujawniła dorobiony klucz, więc kobieta przyznała się. Zwolniona dyscyplinarnie 30 września 1952 r. W latach osiemdziesiątych mieszkała w Kamiennej Górze (już pod innym nazwiskiem)³.

Władysław Banaczkowski, s. Wincentego, ur. 24 stycznia 1916 r. w Kunowie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, z zawodu był stolarzem. Przed 1939 r. odbył służbę wojskową, ukończył szkołę podoficerską. W czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli. W obozie jenieckim przebywał do 1945 r. Do pracy w UB został skierowany przez KP PPR w Jeleniej Górze. Od sierpnia 1945 r. brygadier aresztowań Sekcji 8. Od 2 września 1945 r. oficer śledczy. Zwolniony 31 stycznia 1946 r., zarzucano mu, że „sabotuje pracę, spraw reakcyjnych nie rozpracowuje, jest w kontakcie z klucznikiem, który ułatwia kontaktowanie się z osobami obcymi więźniom” oraz że „pracuje do 7 wieczór i kończy”⁴.

Zdzisław Baran, s. Pawła, ur. 15 grudnia 1925 r. w Łodzi. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej, był wychowywany przez matkę, ponieważ ojciec odsiadywał karę za przestępstwo pospolite. Rodzice zginęli w czasie wojny. Pracował w hurtowni papieru oraz w fabryce jako tkacz. Po wojnie wyjechał do Kleczy, ożenił się. Po odbyciu służby wojskowej pracował w Zarządzie Miejskim ZMP w Jeleniej Górze. Od 22 października 1950 r. młodszy referent, od 1 listopada 1951 r. referent Sekcji 5. Od 1 stycznia 1952 r. referent, a od 15 września kierownik RW Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej. Pełnił funkcję przewodniczącego ZMP w Urzędzie, ale nie wywiązywał się dobrze ze swoich obowiązków. W pracy oceniano, że nie ma wiedzy i umiejętności prowadzenia działań operacyjnych, nie zwerbował żadnej agentury, informacje pozyskiwał drogą jawną, „nie widział wroga”. Od 1 grudnia 1952 r. starszy referent Sekcji 4. Od 1 października 1954 r. starszy referent terenowy na gminę Mysłakowice. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent operacyjny, następnie oficer operacyjny Sekcji 4. Zwolniony 31 grudnia 1956 r. w związku z reorganizacją. W jego aktach osobowych znajduje się adnotacja, że „po zwolnieniu odbywał karę 6 tygodni aresztu za nadużycia”. W latach osiemdziesiątych pracował w Fabryce Narzędzi im. Wróblewskiego w Jeleniej Górze⁵.

Kazimierz Baszak, s. Anny, ur. 23 września 1928 r. w Buczowie, powiat Sambor. W 1940 r. ukończył 5 klas szkoły powszechnej, wojnę spędził przy rodzinie.

³ AIPN Wr, 056/177, Akta osobowe Teresy Aleksandrowicz.

⁴ AIPN Wr, 056/192, Akta osobowe Władysława Banaczkowskiego.

⁵ AIPN Wr, 056/195, Akta osobowe Zdzisława Barana.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej został wcielony do dystrybucyjnych batalionów, w których służył do 1946 r. Następnie razem z rodziną wyjechał do Polski i osiedlił się w powiecie trzebnickim. Po ukończeniu kursu traktorzystów w Drawsku, pracował w ośrodku maszynowym. W 1949 r. został powołany do służby wojskowej, po której w maju 1951 r. zwrócił się o przyjęcie do pracy w UB. Od 18 listopada 1951 r. wartownik ochrony PUBP w Kłodzku. Miesiąc później został wysłany na kurs do Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Tu oceniano go krytycznie jako człowieka o ograniczonej inteligencji, niezdyscyplinowanego, nienadającego się do pracy operacyjnej. Od 1 maja 1952 r. referent RO w PZPL „Lech” w Ołdrzychowicach PUBP w Kłodzku. Dwa miesiące później został przeniesiony do dyspozycji szefa WUBP. W czerwcu 1952 r. na peronie dworca PKP został rozpoznany jako członek bandy ukraińskiej z okresu wojny, czemu zaprzeczył (posługiwał się wówczas innym nazwiskiem). Od 1 lipca 1952 r. referent Punktu „B” (pracował w Sekcji 2) UB na MiP w Jeleniej Górze. Tu był kilkakrotnie karany za awanturowanie się (został nawet pobity przez uczestników wesela, na które chciał się wprosić). Nie był lubiany przez kolegów, donosił na nich, że piją alkohol w czasie służby i wysyłają młodszych pracowników po wódkę. Od 1 marca 1953 r. wartownik ochrony PUBP w Zgorzelcu (przeniesiony dyscyplinarnie). Zwolniony na własną prośbę 30 kwietnia 1953 r.⁶

Edward Baumgarten, s. Ozjasza, ur. w 1924 r. w Drohobyczu, pochodził z rodziny żydowskiej, jego ojciec był zatrudniony jako pracownik umysłowy w miejscowym przemyśle naftowym. Ukończył gimnazjum koedukacyjne i do wybuchu wojny niemiecko-rosyjskiej 2 klasy technikum. Znał język rosyjski i niemiecki. Do Jeleniej Góry przybył w sierpniu 1945 r. jako członek Grupy Operacyjnej Pełnomocnika Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów na Dolny Śląsk, która została utworzona w Krakowie. W ankiecie przy przyjęciu do UB podawał, że wojnę spędził w szeregach Armii Czerwonej (w kontrozwiedce, nosił ps. „Ozinkin”), miał być dwa razy ranny. Członek PPR. Od 28 sierpnia 1945 r. starszy referent Sekcji 1 p.o. kierownik sekcji. W połowie października objął czasowo (na trzy tygodnie) stanowisko p.o. szefa Urzędu. Od 31 stycznia 1946 r. zastępca szefa Urzędu. W połowie 1946 r. planowano przenieść go do Wołowa z uwagi na potrzeby operacyjne i zły stan zdrowia tamtejszego szefa UB. Zaangażowanie w sprawy jeleniogórskie spowodowało, że pozostawiono go na miejscu. W lutym 1947 r. został mianowany na stanowisko p.o. szefa Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra. Kiedy pojawiły się oskarżenia dotyczące ukrycia w życiorysie faktów z czasów wojny, przeprowadzono dochodzenie. Okazało się, że ojciec Baumgartena był wówczas kierownikiem obozu „Beskiden” w Drohobyczu (robotnicy żydowscy)

⁶ AIPN Wr, 056/203, Akta osobowe Kazimierza Baszaka.

i przyczynił się do śmierci więźniów, współpracował w policję ukraińską. Edward Baumgarten miał tam być kierownikiem stolarni i podobnie jak ojciec nadużywał swojego stanowisko do własnych celów (w tym do wykorzystywania więźniarek). Dane te pochodziły z zeznań świadków. Ozjasz Baumgarten został po wojnie skazany na 15 lat więzienia (w ZSRS), w sprawie Edwarda Baumgartena toczył się spór o to, czy skierować jego sprawę do sądu, czy tylko wydalic z szeregów BP. 27 października 1947 r. sam zwrócił się z podaniem o zwolnienie w związku z planami zatrudnienia się w handlu i podjęcia studiów w zakresie handlu zagranicznego. Prawdopodobnie wiedział o trwającym dochodzeniu. Zwolniony 29 lutego 1948 r.⁷

Jan Bednarski, s. Józefa, ur. 21 czerwca 1928 r. w Ćmielowie, powiat Opatów. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej oraz 3 klasy szkoły zawodowej. Od 1942 do 1947 r. pracował w Hucie Stalowa Wola jako pomocnik frezera. Następnie przez kilka miesięcy, od sierpnia 1947 r., brał udział w kursach przygotowawczych na wyższe uczelnie, ale ze względów rodzinnych musiał zrezygnować ze studiowania. W latach 1948–1949 jako frezer zatrudnił się w Kamiennej Górze. Członek PPR i ZMP. Od 20 maja 1949 r. młodszy referent Referatu IV PUBP w Kamiennej Górze. Oceniany jako przeciętny, słabo orientujący się, nie zdał egzaminu z kursu polityczno-wychowawczego. Od 1 lipca 1950 r. młodszy referent Sekcji 6 Wydziału IV WUBP we Wrocławiu. Od 1 września 1950 r. referent Referatu Kolejowego PUBP w Jeleniej Górze. Tu również zwrócono uwagę na jego braki w uświadomieniu politycznym (nie pracował nad sobą). Nie wykazywał zainteresowania pracą zawodową, co tłumaczył zanikami pamięci. Od 1 listopada 1951 r. referent Sekcji 4, od 1 maja 1952 r. referent terenowy PUBP w Jeleniej Górze na gminę Janowice Wielkie, w 1953 r. także na sąsiednią gminę Karpniki, mimo że oceniano go jako słabego i nieradzącego sobie. Od jesieni 1954 r. obsługiwał tylko gminę Karpniki. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent operacyjny PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 września 1955 do 31 lipca 1956 r. słuchacz CW w Legionowie (Roczna Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Referentów i Oficerów Śledczych Komitetu ds. Bezpieczeństwa). Od 1 września 1956 r. oficer operacyjny Referatu III PUdsBP w Jeleniej Górze. Po likwidacji UB pozostał w służbie jako oficer operacyjny Referatu Bezpieczeństwa KP MO w Jeleniej Górze od 1 stycznia 1957 r. Później pracował także jako starszy inspektor Wydziału Paszportów KW MO w Jeleniej Górze. Odszedł w stopniu kapitana w czerwcu 1980 r. ze względu na stan zdrowia. Komendant wojewódzki odrzucił wniosek o awans na stopień majora, ponieważ ocenił go jako pracownika miernego. W latach 1981–1982 zatrudnił się na pół etatu w miejscowej jednostce na stanowisku administracyjnym⁸.

⁷ AIPN Wr, 056/204, Akta osobowe Edwarda Baumgartena.

⁸ AIPN Wr 056/54, Akta osobowe Jana Bednarskiego.

Edward Beloniak, s. Ignacego, ur. 31 marca 1920 r. w Niemczech, ukończył 8 klas szkoły francuskiej. Ojciec i brat zginęli podczas wybuchu metanu w kopalni (we Francji). W życiorysie podawał przynależność do francuskiego ruchu oporu, pracował jako górnik. Po powrocie do Polski w 1946 r. osiedlił się w Wałbrzychu. Został skierowany do UB przez KP PPR w Wałbrzychu. Podczas rozmowy z funkcjonariuszem WUBP został opisany jako „człowiek słabo rozwinięty umysłowo”, mimo to zatrudniony na stanowisku wartownika od 15 września 1946 r. Zwolniony na własną prośbę 15 listopada 1947 r., którą uzasadniał złym stanem zdrowia. Ocena przełożonych na jego temat była dość wymowna: „niedołężny, a przy tym nie wykazuje starań w wywiązywaniu się z nałożonych na niego obowiązków, za co niejednokrotnie otrzymywał nagany. Dla naszego Urzędu nie przedstawia on pożądanej wartości. Pozostawał on w pracy dotychczas jedynie dlatego, że politycznie jest pewny”. W latach siedemdziesiątych zaliczono mu do stażu pracy udział w walkach z bandami, dzięki czemu mógł wstąpić do ZBoWiD. Dane te zweryfikowano dopiero pod koniec lat dziewięćdziesiątych⁹.

Sergiusz Bernacki, s. Stefana, ur. 27 stycznia 1920 r. w Dąbrowicy, powiat Sarny, województwo wołyńskie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz 3 klasy szkoły zawodowej. Z wykształcenia stolarz. Po wybuchu wojny jego ojciec, emerytowany kolejarz, został aresztowany i rozstrzelany przez władze sowieckie. Sergiusza z matką wywieziono do Kazachstanu. Tam pracował w kołchozach, sowchozach. Od 1943 r. żołnierz Wojska Polskiego w ZSRS, skąd przeszedł cały szlak bojowy. Zdemobilizowany w listopadzie 1945 r. wrócił po matkę do ZSRS, a następnie po przyjeździe do Polski zgłosił do Urzędu Pracy we Wrocławiu. Został skierowany do pracy biurowej w WUBP. Od 6 marca 1946 r. młodszy referent Sekcji 2 Wydziału IV, następnie starszy referent, a od czerwca 1948 r. starszy referent Sekcji 1 Wydziału IV WUBP we Wrocławiu. Od 15 grudnia 1948 r. starszy referent p.o. zastępca szefa PUBP w Jeleniej Górze. Pozytywnie oceniany przez przełożonych we Wrocławiu, praktycznie kierował jednostką jeleniogórską, ponieważ jej szef często przebywał na chorobowym. Od połowy 1949 r. formalnie zastępca szefa. Z uwagi na wybuchowy charakter, nie miał dobrych relacji z podwładnymi. Z tego tytułu jeden z nich zamierzał nawet przenieść się na inny teren. Od początku lat pięćdziesiątych do WUBP zaczęły docierać negatywne informacje dotyczące jego samego oraz rodziny, np. ojciec miał być ukraińskim nacjonalistą, współpracował z policją granatową i dlatego został rozstrzelany przez sowietów. Sam Sergiusz swoim zachowaniem (pijaństwo, zażyłe stosunki z pracownikami urzędu) podrywał autorytet swój i UB. Proponowano nawet przenieść go na teren Świdnicy. Prowadzone przez Wydział ds. Funkcjonariuszy dochodzenie ujawniło, że co najmniej dwie kobiety oskarżyły go o próby gwałtu.

⁹ AIPN Wr, 056/210, Akta osobowe Edwarda Beloniaka.

Do regularnych spotkań z Bernackim i „oddawanie mu się w celu wyciągnięcia informacji” przyznała się inna mężatka. Miał też wrogo wypowiadać się o ustroju panującym w ZSRS. W czasie trwania dochodzenia Bernackiego wysłano na Roczną Szkołę Oficerską do Legionowa i papiery z niedokończonym śledztwem zostały na początku 1951 r. przekazane do komendanta placówki. Okazało się, że kierownictwo UB we Wrocławiu złamało przepisy, ponieważ nie można było skierować na kurs człowieka, wobec którego toczyło się dochodzenie. Wiceminister MBP zażądał zwolnienia Bernackiego i wyciągnięcia konsekwencji wobec kierownictwa we Wrocławiu. Ostatecznie został zwolniony 30 kwietnia 1952 r.¹⁰

Władysław Bębenek, s. Franciszka, ur. 3 kwietnia 1921 r. w Krakowie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do Urzędu Bezpieczeństwa przeniósł się po odbyciu służby wojskowej. 15 października 1946 r. został zatrudniony jako referent Ekspozytury Kolejowej PUBP w Jeleniej Górze. Od 10 lipca 1947 r. referent p.o. kierownik Oddziału Ekspozytury Kolejowej PUBP w Kłodzku. Zwolniony dyscyplinarnie ze służby 30 listopada 1948 r.¹¹

Zofia Biel, c. Stanisława, ur. 28 września 1921 r. w Radogoszczy, powiat Dąbrowa. Miała wykształcenie średnie (tajne komplety – mała matura, matura w 1945 r.). Z zawodu stenotypistka i buchalterka. 1 września 1945 r. złożyła podanie o przyjęcie do UB w charakterze siły biurowej. Zatrudniona 2 września 1945 r. jako maszynistka PUBP w Jeleniej Górze. Od 22 października 1945 r. intendent. W kwietniu 1947 r. poprosiła o zwolnienie z pracy, co uzasadniała wyczerpaniem nerwowym. Przeniesiona do dyspozycji szefa Służby Zdrowia MBP w połowie 1947 r., planowano zatrudnić ją jako kierowniczkę administracyjną sanatorium w Szklarskiej Porębie. Kontrola z MBP wykryła nadużycia, w których brała udział razem z m.in. kierownikiem sanatorium Tadeuszem Szpruchem (przyjmowanie wbrew przepisom cywilnym pensjonariuszy, okradanie magazynu z produktów żywnościowych). Zwolniona dyscyplinarnie w 1947 r. w związku z przekazaniem do Prokuratury Wojskowej we Wrocławiu za nadużycia¹².

Jerzy Bielak, s. Józefa, ur. 4 lipca 1928 r. w Kaliszu. Do 1939 r. ukończył 7 klas szkoły powszechnej, a w czasie wojny 2 klasy gimnazjum mechanicznego. Podczas okupacji przebywał na robotach przymusowych i jako robotnik w Fabryce Lokomotyw w Chrzanowie. Z zawodu ślusarz. Po wojnie osiedlił się i pracował we Wrocławiu. Od 1948 r. w wojsku (KBW). Członek ZWM i PPR, był przewodniczącym

¹⁰ AIPN Wr, 056/211, Akta osobowe Sergiusza Bernackiego.

¹¹ AIPN Wr, 056/56, Akta osobowe Władysława Bębenka.

¹² AIPN Wr, 056/215, Akta osobowe Zofii Biel.

Mieczysław Adamczyk

Andrzej Akawiec

Teresa Aleksandrowicz

Władysław Banackowski

Zdzisław Baran

Kazimierz Baszak

Edward Baumgarten

Jan Bednarski

Edward Beloniak

organizacji młodzieżowej w fabryce wagonów. Od 1 stycznia 1951 r. młodszy referent Referatu Komunikacyjnego PUBP we Wrocławiu. W związku z likwidacją etatu we Wrocławiu (podczas reorganizacji) przeniesiony 1 maja 1952 r. na stanowisko starszego referenta Referatu VIII w Jeleniej Górze. Po poślubieniu pracownicy PUBP we Wrocławiu szukano dla niego nowego miejsca pracy bliżej Wrocławia. Od 19 września 1952 r. kierownik RO w kopalni skalenia i magnezytu w Strzeblowie PUBP we Wrocławiu. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent i oficer operacyjny PUdsBP we Wrocławiu, Legnicy. Z uwagi na ogólny słaby poziom uważano, że nie nadaje się do pracy w MSW. Zwolniony 31 grudnia 1956 r. Ponownie przyjęty do resortu jako milicjant. Pełnił służbę w jednostkach MO w Legnicy, Węglińcu, Zgorzelcu i ponownie Legnicy do 1976 r. W 1979 r. wrócił do resortu jako pracownik gospodarczy do spraw ORMO, następnie od 1984 r. był zatrudniony na pół etatu w Wydziale II WUSW w Legnicy. Pełnił także funkcję komendanta wojewódzkiego ORMO. Ostatecznie zwolniony ze służby 31 stycznia 1988 r.¹³

Janina Bielawska, c. Jana, ur. 25 grudnia 1926 r. w Nowej Nosowicy, powiat Dubno¹⁴. W czasie wojny pozostawała przy rodzinie, ukończyła kurs maszynopisania i 9 klas szkoły ogólnokształcącej. Członkini ZMP. Zatrudniona w Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach w Referacie Personalnym jako maszynistka. Na podaniu napisała, że chce „na tym odcinku przyczynić się do utrwalenia zdobyczy klasy robotniczej w Polsce Ludowej”. Od 1 września 1951 r. sekretarka maszynistka RO w Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach. Zarzucano jej brak zainteresowania sprawami ideologicznymi, w 1953 r. napisano, że „jej niski poziom przyczynia się do tego, że nawet uczęszcza do kościoła”, a na zwróconą uwagę nie reaguje. Karana za brak dyscypliny. Zwolniona 28 lutego 1955 r. w związku z reorganizacją. Ponownie przyjęta 15 lipca 1955 r. jako maszynistka Delegatury BP nr 10 w Kowarach. Miała dwoje małych dzieci i często nie dojeżdżała lub spóźniała się do pracy. Ostatecznie zwolniona 31 grudnia 1956 r., mimo że zgłaszała chęć przeniesienia do pracy w Jeleniej Górze.

Czesław Bobowski, s. Franciszka, ur. 13 grudnia 1924 r., w Kamieńczyku, powiat Radzymin. Z zawodu palacz, ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Przed 1939 r. pomagał ojcu w warsztacie szewskim, w 1941 r. został wywieziony na roboty przymusowe. Po powrocie w 1945 r. pracował w Państwowej Gorzelnii w Bielicach, województwo poznańskie, a od października 1946 r. w Państwowej Fabryce Farmaceutyczno-Chemicznej „Labopharma” jako palacz centralnego ogrzewania. Do UB został skierowany przez PPR. Od 1 stycznia 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej

¹³ AIPN Wr, 080/1196, Akta osobowe Jerzego Bielaka.

¹⁴ AIPN Wr, 056/216, Akta osobowe Janiny Bielawskiej.

Górze. Od 1 września 1947 r. młodszy referent Referatu IV. W marcu 1948 r. pijany razem z innym pracownikiem UB (Bolesław Garbol) pobili na ulicy przechodnia, którym okazał się goniec poczty specjalnej WUBP we Wrocławiu Zygmunt Jasiński. W tym samym dniu dokonali jeszcze jednego pobicia, przygodnego przechodnia. Bobowski został za to ukarany czternastodniowym aresztem i wydalony ze służby w Urzędzie Bezpieczeństwa 31 marca 1948 r.¹⁵

Teodor Bogacz, s. Tomasz, ur. 13 stycznia 1923 r. w Żarkach, powiat Chrzanów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, następnie do końca wojny pracował w gospodarstwie rodzinnym. Od 1944 r. członek AL. Służbę w aparacie represji rozpoczął w marcu 1945 r. jako wartownik PUBP w Chrzanowie. Po kursie w CS MBP w Łodzi (1945 r.) w dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu, następnie pełnił funkcje oficera śledczego i referenta w PUBP w Miliczu i w Wołowie. Oceniany w Miliczu jako pracownik nieprzysparzający problemów, ale słaby, bez inicjatywy, nie pracował z agenturą. Po przeniesieniu do PUBP w Wołowie, komisja lekarska uznała, że nadaje się tylko do pracy biurowej. Od 1 grudnia 1948 r. administrator aparatu gospodarczego PUBP w Jeleniej Górze. Ze względu na błędy w naliczaniu zarobków został obciążony finansowo (oddawał miesięcznie znaczną sumę). Zmieniono mu stanowisko na referenta Placówki w Cieplicach. Od 1 kwietnia 1949 r. oddziałowy więzienia w Jeleniej Górze. Pracował w administracji więzienia oraz Po- dośrodku w Rębiszowie. W więziennictwie pracował do zwolnienia w 1965 r.¹⁶

Borek, brak bliższych danych. Nazwisko to pojawia się w aktach funkcjonariusza Mendela i wynika z nich, że w połowie 1947 r. i w maju 1948 r. był referentem personalnym.

Stefania Borkiewicz (z d. Błaszczyk), c. Idziego, ur. 21 maja 1926 r. w Wielkiej Wsi, powiat Łask. Ukończyła 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny została wywieziona na roboty przymusowe, po jej zakończeniu krótko pracowała jako księgowa w powiecie nyskim, ukończyła kurs buchalterii (przy Lidze Kobiet w Kłodzku). W lipcu 1948 r. zwróciła się do WUBP we Wrocławiu o przyjęcie na kurs maszynopisania¹⁷. Zaczęła pracę w WUBP we Wrocławiu jako maszynistka w listopadzie 1948 r., następnie ze względów rodzinnych przeniosła się do Kłodzka, gdzie pracowała jako sekretarka i referent Punktu „B” w latach 1950–1953. Po wyjściu za mąż za Wiktora Borkiewicza (starszy referent Sekcji 1 UB w Jeleniej Górze) poprosiła o przeniesienie do Jeleniej Góry. Przez cały okres otrzymywała średnie oceny

¹⁵ AIPN Wr, 056/229, Akta osobowe Czesława Bobowskiego.

¹⁶ AIPN Wr, 264/2208, Akta osobowe Teodora Bogacza.

¹⁷ AIPN Wr, 059/3315, Akta osobowe Stefanii Borkiewicz.

co do jakości pracy, nisko też oceniano jej intelekt. Od 1 lutego 1954 r. referent Sekcji „A” PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. referent operacyjny (fikcyjnie, gdyż była w ciąży, przeznaczona już wcześniej do zwolnienia z powodu reorganizacji). Faktycznie zwolniona 31 sierpnia 1955 r.¹⁸

Wiktor Borkiewicz, s. Stanisława, ur. 21 października 1927 r. w Radomiu. Młodszy referent Placówki BP w Kudowie Zdroju PUBP w Kłodzku od 23 kwietnia 1950 r. Od 1 marca 1951 r. młodszy referent Sekcji 1 PUBP w Kłodzku. W latach 1951–1952 słuchacz w Rocznej Szkole Oficerskiej KOS MBP w Gdańsku. Od 1 sierpnia 1952 r. starszy referent Sekcji 1 UB na MiP w Jeleniej Górze. Od 1 stycznia 1954 r. kierownik RW w Zakładach Optycznych w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent RW PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 stycznia 1956 r. starszy referent Sekcji 4 PUdsBP w Jeleniej Górze. Pozostał w służbie w Jeleniej Górze w referacie SB po 1 stycznia 1957 r.¹⁹

Eryk Brawański, s. Antoniego, ur. 29 lipca 1925 r. we Francji. Z zawodu fryzjer. W czasie wojny przebywał we Francji, miał być w ruchu oporu (FTPF). Do Polski wrócił w grudniu 1945 r. i został zatrudniony w Departamencie Ochrony Rządu MBP w Warszawie. W związku z problemami zdrowotnymi na początku grudnia 1948 r. został przeniesiony do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu, następnie pracował jako referent ds. wywiadu PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 maja 1952 r. referent Sekcji „A”. Zwolniony z powodu choroby 31 lipca 1953 r. Po zwolnieniu został najpierw kierownikiem kina „Piaś” w Cieplicach, następnie MZBM w Cieplicach, w końcu ADM. Dwukrotnie udostępniał swoje mieszkania na lokale kontaktowe UB i SB: od 1953 r. jako LK krypt. „Pustelnik” (korzystali z niego – UB oraz Delegatura WSW w Jeleniej Górze), od 1977 do 1981 r. jako LK krypt. „Zdrój”²⁰.

Bronisław Byk, s. Jana, ur. 7 lipca 1898 r. w Nietulsku Dużym, powiat Opoczno. Ukończył 2 klasy szkoły powszechnej. Z zawodu cieśla, pracował w warsztatach w Starachowicach, a w czasie wojny prywatnie jako stolarz. Członek PPR, współpracował z AL, nosił ps. „Brzoza”. Zgłosił się do UB w Jeleniej Górze w połowie sierpnia 1945 r. Intendent PUBP w Jeleniej Górze formalnie od 2 września 1946 r. Ze względu na brak wykształcenia oraz wiek (pisano o nim jako człowieku „starszym”) nie wywiązywał się z obowiązków, był formalnie buchalterem, a w praktyce magazynierem. Sam poprosił o rozwiązanie umowy, zwolniony 20 kwietnia 1946.²¹

¹⁸ AIPN Wr, 059/3315, Akta osobowe Stefanii Borkiewicz.

¹⁹ AIPN Ra, 038/2, Akta osobowe Wiktora Borkiewicza.

²⁰ AIPN Wr, 056/328, Akta osobowe Eryka Brawańskiego.

²¹ AIPN Wr, 056/252, Akta osobowe Bronisława Byka.

Zygmunt Bykowski, s. Michała, ur. 30 stycznia 1928 r. w Podzamczu, powiat Kępno. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 klasy szkoły zawodowej. Do 1939 r. pozostawał na utrzymaniu rodziców, w czasie wojny został skierowany do pracy w mleczarni, uczył się też zawodu piekarza. Od 1945 r. mieszkał w Cieplicach, został zatrudniony w piekarni. Od 1949 do 1952 r. odbywał służbę wojskową, współpracował z Informacją Wojskową jako rezydent. Po jej zakończeniu pracował jako ślusarz w Fabryce Celulozy w Jeleniej Górze. Członek ZMP. Referent Referatu V PUBP w Jeleniej Górze od 10 kwietnia 1953 r. We wrześniu 1953 r. został skierowany na kurs w szkole międzywojewódzkiej. Do tego czasu oceniany pozytywnie, wskazywano jednak na brak doświadczenia. Po ukończeniu szkolenia został przeniesiony od września 1954 r. do PUBP w Środzie Śląskiej, gdzie pracował jako referent terenowy i oficer operacyjny. Zwolniony 31 grudnia 1956 r., ponieważ nie chciał dłużej pozostać w resorcie (tłumaczył to stanem zdrowia i chęcią uczenia się zawodu)²².

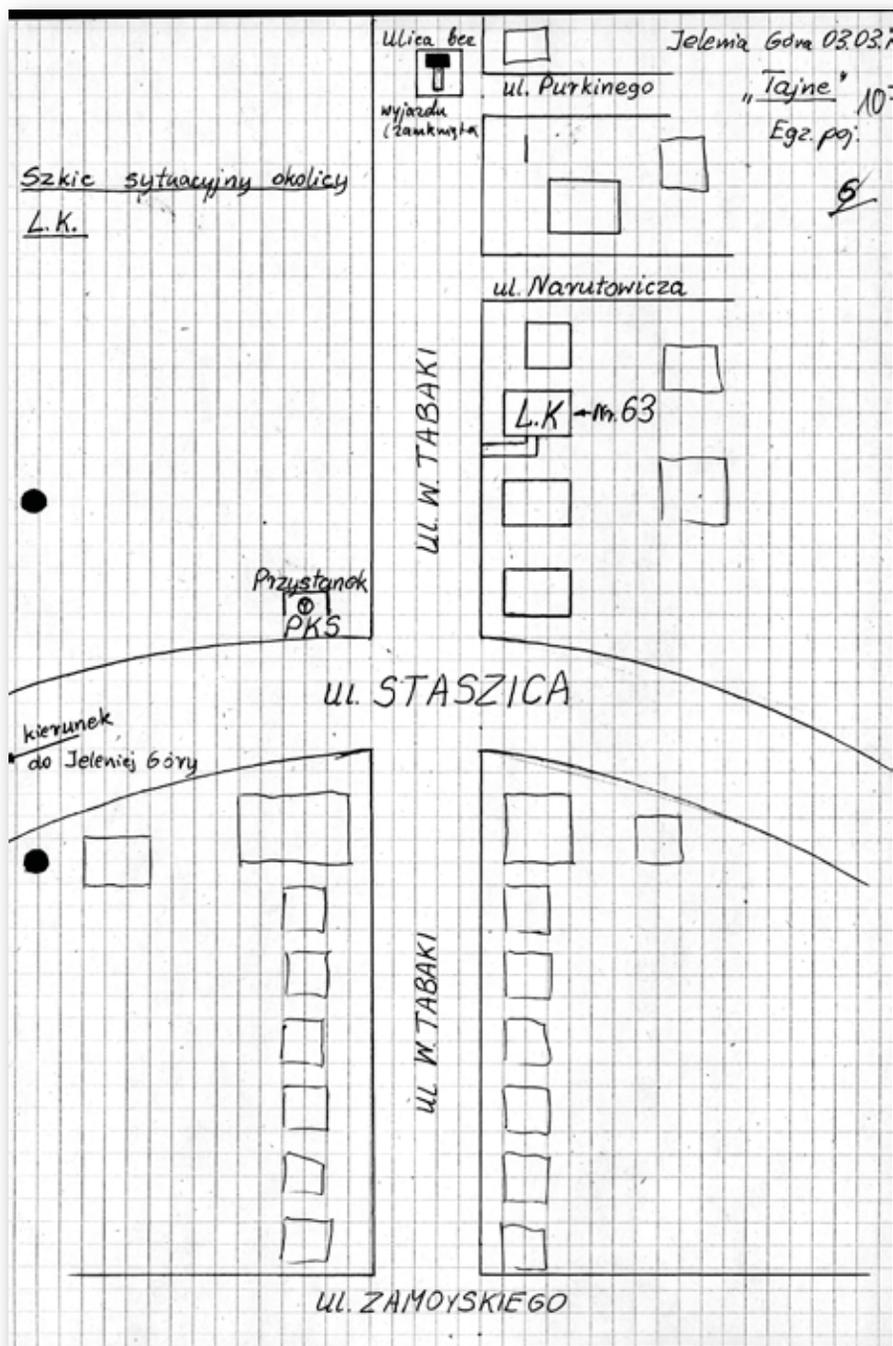
Całka, brak bliższych danych. Nazwisko to pojawia się w aktach funkcjonariusza Raczkowskiego i wynika z nich, że w 1948 r. był referentem personalnym, a w grudniu tego roku odbywał karę aresztu.

Bogdan Cetera, s. Władysława, ur. 20 kwietnia 1931 r. w miejscowości Wywła, powiat Włoszczowa²³. Przed wojną ukończył 6 klas szkoły powszechnej, w 1950 r. ukończył Szkołę Przemysłowo-Górnictw w Boguszowie. Zatrudniony w Spółdzielni Pracy w Wałbrzychu jako pomocnik ślusarski. Przyjęty 1 marca 1952 r. do pracy w UB jako referent RO w kopalni „Victoria” PUBP w Wałbrzychu. Po ukończeniu szkoły międzywojewódzkiej wrócił do RO. Od 15 sierpnia 1954 r. referent terenowy na gminę Jeżów UB P MiP w Jeleniej Górze. Od 1 października 1954 r. referent terenowy na gminę Janowice. Od 1 kwietnia 1955 r. referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze, faktycznie pracował w grupie operacyjnej. Od 1 kwietnia 1956 r. referent operacyjny, następnie oficer operacyjny. Został w służbie po 1 stycznia 1957 r. jako oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Jeleniej Górze. Po ukończeniu kursu w szkole oficerskiej w 1959 r. przeniesiony do Wrocławia, pracował w Wydziale II. Zwolniony ze służby 31 maja 1974 r.

Marian Chmielewski, s. Michała, ur. 2 maja 1926 r. w Pabianicach. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 gimnazjum. W czasie wojny uniknął wywiezienia na roboty, pracował w Łodzi u jubilera. Po wojnie członek ZWM. Podanie o przyjęcie do pracy w UB z 16 sierpnia 1945 r., pełne błędów językowych sugerowało duże ograniczenia intelektualne. Tymczasem w dokumencie dotyczącym przyjęcia do służby

²² AIPN Wr, 059/3526, Akta osobowe Zygmunta Bykowskiego.

²³ AIPN Wr, 059/4201, Akta osobowa Bogdana Cetera.

Szkic sytuacyjny okolicy lokalu kontaktowego krypt. „Zdrój”

Jelenia Góra, dnia 18 XII 1953rS c i s l e - T a j n e

U M O W A

o korzystanie z lokalu.

Zawarta dnia 18 XII 1953r. pomiędzy Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego na m.i pow. Jelenia Góra.a właścicielem lokalu przy ul. 15-go Grudnia Nr. 63 portu miejscowość CiepliceOb. Brawarański Eryk
właściciel wyżej wspomnianego lokalu ob. Brawarański Eryk
dobrowolnie wyraża zgodę na korzystanie z jego lokalu przy ul. 15-go Grudnia Nr. 63 przez P.U.B.P. na m.i pow. Jelenia Góra oraz zobowiązuje się zachować ściśle tajemnicę fakt korzystania przez P.U.B.P. na m.i pow. Jelenia Góra.

Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na m.i pow. Jelenia Góra zobowiązuje się :

- a/ Nie niszczyć żadnych urządzeń znajdujących się w lokalu w czasie jego użytkowania ;
- b/ Jako rekompensatę za wynajęcie lokalu i jego urządzeń płacić w wysokości 50 zł. miesięcznie właścicielowi lokalu ob. Brawarański Eryk

Kępczyński Bolesław.....
podpis pracownikaBrawarański Eryk.....
podpis właściciela lokalARCHIWUM
SZEF: WSW

napisano, że jest bardzo inteligentny i pisze dobrze, kaligraficznie. Od sierpnia 1945 r. młodszy referent Sekcji 1. Z powodu braku odpowiednich pracowników, przeniesiony na stanowisko referenta gminnego 11 grudnia 1945 r. Zwolniony dyscyplinarnie 31 stycznia 1946 r. za pijaństwo²⁴.

Ryszard Chmielewski, s. Michała, ur. 11 marca 1923 r. w Pabianicach, powiat Łask. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz 3 klasy wieczorowego kursu handlowego²⁵. W czasie wojny był zatrudniany w różnych miejscach, część okupacji spędził w obozie koncentracyjnym w Oranienburgu. Do Polski wrócił na początku sierpnia 1945 r. Członek ZWM. Twierdził, że na Ziemi Zachodnie został wysłany przez PPR. Przyjęty do pracy w UB w sierpniu 1945 r. (formalnie 5 września) jako młodszy referent Sekcji 6. W ankiecie (z listopada) podał, że w UB nadano mu ps. „Sęp”. Podczas przeglądu kadr na przełomie 1945 i 1946 r. oceniono, że nie ma żadnych wyników i nie nadaje się do pracy w UB. Zwolniony 31 stycznia 1946 r., prawdopodobnie wrócił do Pabianic. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Łasku.

Władysław Chojnacki, s. Aleksandra, ur. 27 czerwca 1920 r. w Aleksandrowie, powiat Lipowiec. Pochodzenia polskiego, obywatel sowiecki, ukończył 10 klas szkoły średniej oraz instytut nauczycielski w Humeniu. Z zawodu nauczyciel matematyki i fizyki. Po 1942 r. w Armii Czerwonej, dostał się do niewoli, z której udało mu się uciec. Do 1943 r. miał działać w partyzantce sowieckiej na terenie Ukrainy. W 1944 r. ponownie w Armii Czerwonej, został ranny, a po wyjściu ze szpitala we wrześniu tego roku przeniesiony do Wojska Polskiego (jednostka remontowa). Zdemobilizowany w 1945 r., osiadł na gospodarstwie w Przesiece. Członek PPR. W 1949 r. zmienił formalnie obywatelstwo na polskie. Od 21 sierpnia 1947 r. referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Był karany za picie alkoholu na służbie. Od 1 listopada 1949 r. starszy referent p.o. kierownik Sekcji 5 (zastępował dotychczasowego kierownika Maciejewskiego, który chorował i z którego przełożeni nie byli zadowoleni). W 1950 r. był m.in. sekretarzem POP PZPR przy PUBP w Jeleniej Górze. Planowano powierzyć mu stanowisko szefa PUBP w Sycowie, ale MBP nie wyraziło na to zgody (mimo poparcia ze strony KW PZPR we Wrocławiu), co tłumaczono „niejasną przeszłością”. W 1951 r. zwracał się o zwolnienie z pracy, chciał wrócić do zawodu nauczyciela. Sprawę tę omawiano nawet na egzekutywie POP PZPR. Prośbę o zwolnienie odrzucono, planowano natomiast skierować go na szkolenie pedagogiczne. Pozostał na stanowisku. W 1951 r. wyszło na jaw, że jego żona w czasie okupacji współpracowała z Niemcami przy typowaniu i wywożeniu ludzi na roboty przymusowe, co zataił w ankiecie personalnej. Był w tej sprawie

²⁴ AIPN Wr, 056/408, Akta osobowe Mariana Chmielewskiego, Wniosek, Wrocław, 29 I 1946 r., k. 28.

²⁵ AIPN Wr, 056/409, p. 48, Akta osobowe Ryszarda Chmielewskiego.

Zofia Biel

Jerzy Bielak

Janina Bielawska

Czesław Bobowski

Teodor Bogacz

Stefania Borkiewicz

Bronisław Byk

przesłuchiwany przez oficera śledczego MBP w Warszawie. Od 1 maja 1952 r. starszy referent Sekcji 5. Od 1 listopada 1952 r. przeniesiony do dyspozycji WUBP i skierowany na stanowisko wykładowcy Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu (przed zwolnieniem). Zwolniony 15 grudnia 1952 r. „z uwagi na to, że żona jego wysługiwała się okupantowi”. Jeszcze w 1954 r. Chojnackim interesował się Wydział Informacji 11 Pułku KBW we Wrocławiu²⁶.

Aleksander Cichosz, s. Antoniego, ur. 15 września 1914 r. w Cielcach, powiat Turek. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, z zawodu cieśla²⁷. W czasie wojny krótko przebywał na robotach przymusowych, pracował jako cieśla w fabryce w Łodzi. Po wojnie był milicjantem w Pabianicach, został zwolniony w związku z redukcją etatów. Wartownik PUBP w Jeleniej Górze od lipca 1945 r. (formalnie 28 sierpnia 1945 r.). Od 1946 r. komendant plutonu ochrony. Od 1 października 1947 r. wartownik aresztu PUBP w Jeleniej Górze. W związku z negatywną opinią dotyczącą jego biografii przed wojną planowano go zwolnić w październiku 1948 r., ale uznano, że na stanowisku wartownika może pozostać. Oceniany jako pracownik słaby. Od 1 maja 1952 r. wartownik ochrony PUBP w Jeleniej Górze. W 1953 r. proponowano, aby przenieść go na stanowisko referenta Sekcji 3. Podkreślano, że uczestniczył w pracy operacyjnej, nawet przewyższał niektórych pracowników. Wydział ds. Funkcjonariuszy sprzeciwił się temu z uwagi na fakt, że był karany za rozpowszechnianie plotek o mającej nastąpić podwyżce cen oraz za picie alkoholu z zatrzymanymi w areszcie. Od 1 lutego 1954 r. komendant Ochrony UB w Jeleniej Górze (dotychczasowego przeniesiono do WUBP w Warszawie). Kontrola aresztu przy PUBP w Jeleniej Górze w październiku 1954 r. wykazała liczne przypadki łamania regulaminu aresztu: brak spacerów lub zbyt krótkie spacery, brak opieki medycznej (np. badań przy przyjęciu), brak odpowiedniej ilości sortów pościelowych. Ukarano za to naganą Cichosza (oraz zastępcę szefa Ścibora). Zwolniony 31 marca 1955 r. w związku ze zmianami organizacyjnymi (likwidacja stanowiska). Mieszkał potem w Jeleniej Górze.

Henryk Cieślik, s. Jana, ur. 22 listopada 1922 r. Kunowie, powiat Opatów, województwo kieleckie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, pracował w rzeźni. W 1942 r. został wywieziony na roboty, wyzwolony przez wojska amerykańskie, służył w jednostkach wartowniczych na terenie Niemiec do wiosny 1946 r., następnie wrócił do Polski. We wrześniu 1946 r. złożył podanie o przyjęcie do pracy w UB na stanowisko wartownika. Prawdopodobnie namówili go pracownicy UB Władysław Pikus (starszy referent p.o. kierownik Referatu V) oraz Stanisław Wilk (wartownik), znajomi z Kunowa (z Wilkiem chodził do szkoły). Wartownik ochrony

²⁶ AIPN Wr, 056/412, Akta osobowe Władysława Chojnackiego.

²⁷ AIPN Wr, 056/262, Akta osobowe Aleksandra Cichosza.

od 1 października 1946 r. Chwalony za zaangażowanie, został przeniesiony na stanowisko referenta Sekcji Powiatowej w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra od 1 kwietnia 1947 r. Od 1 października 1947 r. referent Sekcji 3. Był karany po tym, jak nie przekazał paczki aresztowanemu w Urzędzie (żywność się zepsuła, inne rzeczy zaginęły). W tym roku prosił o zwolnienie i pozwolenie na pracę w zawodzie wyuczonym (rzeźnik) w konsumach. Ponownie zwrócił się o zwolnienie ze względów rodzinnych w lutym 1950 r., zaczął demonstracyjnie lekceważyć obowiązki służbowe (np. potrafił przerwać przesłuchanie, gdyż po godzinie 16.00 odmawiał pracy). Na początku 1951 r. próbował siłą zająć mieszkanie, na co nie miał pozwolenia. Odmówił wykonania rozkazu opuszczenia lokum, domagał się zwolnienia z pracy. Zwolniony dyscyplinarnie 31 marca 1951 r. powrócił w rodzinne strony do Kunowa²⁸.

Władysław Czekaj, brak bliższych danych. Wartownik od 21 września 1945 r. Zwolniony jako nienadający się do pracy 31 stycznia 1946 r.

Franciszek Czekala, s. Jana, ur. 13 października 1911 r. w Zofiówce, powiat Stopnica, województwo kieleckie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, odbył służbę wojskową, pracował w zakładach starachowickich. Dostał się do niewoli w czasie kampanii wrześniowej, zwolniony w 1940 r. Zatrudniony w Starachowicach pracował jako robotnik do 1945 r. Podanie o przyjęcie do PUBP, które złożył w lipcu 1945 r., zostało poparte przez KP PPR w Jeleniej Górze. Od września 1945 r. referent Sekcji Walki z Bandytyzmem. Od marca 1946 r. referent Sekcji Powiatowej. Niepełnosprawność (amputowana część stopy) utrudniała mu pracę operacyjną, starał się więc o zwolnienie. Od lipca 1946 r. sekretarz Urzędu. Od 1 października 1947 r. starszy referent Placówki UB w Cieplicach. Oceniano, że nie nadaje się do służby, nie ma odpowiedniego poziomu przygotowania ani chęci pracy, nie wykazywał inicjatywy. Od 1 sierpnia 1948 r. referent ewidencji operacyjnej Referatu II. Przeniesiony pod koniec września 1948 r. na własną prośbę do dyspozycji szefa WUBP w Poznaniu (sprawy rodzinne), służył później w Kaliszu²⁹. W 1994 r. Główna Komisja Bada-

²⁸ AIPN Wr, 056/259, Akta osobowe Henryka Cieślaka.

²⁹ Został usunięty z PZPR i zwolniony dyscyplinarnie 30 IX 1955 r., kiedy wyszły na jaw fakty dotyczące molestowania seksualnego pracownicy oraz picia w czasie służby. Po jego zwolnieniu sprawę przekazano do prokuratury wojskowej, która uznała, że brak jest podstaw i dochodzenie umorzono. Centralna Komisja Kontroli Partyjnej przywróciła mu prawa członka partii. Czekala odwołał się od uzasadnienia zwolnienia do Komisji dla Rozpatrywania Skarg i Zażaleń byłych Funkcjonariuszy Organów Bezpieczeństwa, która uchyliła rozkaz o dyscyplinarnym wydaleniu ze służby (na rzecz zwolnienia z jednomiesięcznym wynagrodzeniem). Komisja uznała, że fakt niemoralnego zachowywania się nie był dostatecznie umotywowany, a zwolnienie ze służby za fakt

Powiatowy Komitet
P. P. S.
w Jeleniej Górze

Jelenia Góra, dn. 26. VIII. 1945 R.

11

[Signature]

Zaswiadczenie

**Powiatowy Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej
w Jeleniej Górze zaswiadcza ze tow. Cichosz**

Aleksander ur. 15.IX. 1914 r. zam. w Jeleniej Górze

**jest członkiem P. P. S. w Jeleniej Górze. Zaswiadczenie
niniejsze służy jako tymczasowa legitymacja.**

I. Sekretarz
P. K. P. P. S.
[Signature]
(-) Błski Edward

Przewodniczący
P. K. P. P. S.
(-) Matyczynski Antoni

12

Zaświadczenie z PPS Aleksandra Cichosza

nr 096/412

POLSKA ZJEDNOCZONA PARTIA ROBOTNICZA
KOMITET WOJEWÓDZKI WE WROCŁAWIU
UL. CYBULSKIEGO 38 — TELEFONY CENTRALI: 24-51, 37-74, 37-72, 31-10, 24-78

L. 4535/IV/50/Le.

WROCŁAW, dnia 12 lipca 1950 r.

Wydział Kadr

Do
Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa
Publicznego

we Wrocławiu

=====

W odpowiedzi na pismo z dnia 1.7.50r. L.dz.H.-
3743/50 komunikujemy iż nie mamy zastrzeżeń przedłożonego mianowaniu
tow. CHOJNACKIEGO Władysława na stanowisko Szefa M.U.B.P.w Syco-
wie.

Z-ca Kierownika Wydziału Kadr
1-1 *[Signature]*

MP

16

0102

Zaświadczenie z PPR Władysława Chojnackiego

nia Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu prowadziła dochodzenie przeciwko Czekale w sprawie „stosowania niedozwolonych metod śledczych względem Henryka Puca i innych”³⁰.

Edward Czmerek, s. Józefa, ur. 22 lutego 1913 r. w Dąbrowie Górniczej, powiat Będzin. W latach dwudziestych wyjechał z rodziną do Francji, tam ukończył szkołę powszechną, uczył się zawodu piekarza, następnie pracował jako ślusarz w elektrowni. Członek CGT oraz Komunistycznej Partii Francji, w czasie wojny należał do ruchu oporu. Pracował wówczas w kopalni jako ślusarz. Pod koniec wojny miał się ukrywać przed władzami okupacyjnymi. We wrześniu 1945 r. wrócił do Polski i z polecenia PPR wnioskował o przyjęcie do pracy w WUBP w Katowicach. Został skierowany do szkoły międzywojewódzkiej w Katowicach, po której ukończeniu w lutym 1946 r. oddelegowano go do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu. Już na kursie zauważono, że jest słabo zorientowany w sprawach polskich, ponieważ ponad dwadzieścia lat spędził we Francji. Od 10 lutego 1946 r. referent Referatu I, od 1 maja 1946 r. oficer śledczy, następnie od 1 października 1947 r. starszy oficer śledczy p.o. kierownik Sekcji Śledczej PUBP w Jeleniej Górze. Latem 1947 r. podejrzewany o przyjęcie łapówki za pomoc w wyciągnięciu z aresztu repatrianta z Francji Antoniego Borowskiego, u którego znaleziono pistolet. Donos złożyła konkubina Borowskiego. Ustalono, że decyzją szefa PUBP Borowski został zwolniony z aresztu, po czym wrócił do urzędu i wręczył Czmerkowi 3 tys. zł ze słowami, że „to na piwo”. Czmerek napisał raport w tej sprawie, dołączył pieniądze i oddał teczkę do Referatu II. Nie meldował tego szefowi. Prawdopodobnie mężczyźni znali się wcześniej. 1 sierpnia 1948 r. skierowany na kurs śledczych w CW MBP. Po jego ukończeniu zatrudniony na początku 1949 r. na stanowisku referenta Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP we Wrocławiu. Tu kierownictwo poprosiło o jego przeniesienie, ponieważ nie radził sobie z najprostszymi obowiązkami. Nie potrafił nawet napisać prostego protokołu przesłuchania, był roztargniony, co zagrażało prowadzonym dochodzeniom. „W pracy powolny, ciężko myślący, bez inicjatywy i zmysłu operacyjnego”. Od 31 grudnia 1949 r. oficer śledczy Samodzielnej Sekcji Filtracyjnej przy więzieniu w Jaworze WUPB we Wrocławiu. Był członkiem orkiestry amatorskiej przy WUBP we Wrocławiu oraz „czynnym kolarzem”. Miał problemy językowe, co wpływało na pracę zawodową. Zauważono, że udziela się w akcjach społecznych (gazetki ścienne) i sporcie kosztem obowiązków zawodowych, „ogłędnie pochwała warunki życia we Francji”. W 1952 r.

picia wódki w gmachu urzędu to kara „niewspółmierna do wykroczenia i krzywdząca”. Pracował później w Kaliskich Zakładach Gastronomicznych w Kaliszu. Zmarł w 1985 r. (AIPN Ld, 0193/105, Akta osobowe Franciszka Czeakały).

³⁰ AIPN Ld, 0193/105, Akta osobowe Franciszka Czeakały.

zgubił w Zakopanem legitymację służbową, za co był karany. Od 1 sierpnia 1953 r. starszy oficer śledczy Sekcji „F” Wydziału I WUBP we Wrocławiu. Od 1 maja 1955 r. starszy oficer śledczy Sekcji Filtracyjnej WUBP we Wrocławiu. Po likwidacji Komitetu pozostał w resorcie jako oficer ewidencji operacyjnej KW MO we Wrocławiu. Zwolniony 30 września 1959 r. W 1994 r. Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu prowadziła dochodzenia w sprawie stosowania przez m.in. Edwarda Czmerka nielegalnych metod śledczych w 1948 r. względem Zbigniewa Boznańskiego³¹.

Zbigniew Czopp, s. Antoniego, ur. 27 listopada 1926 r. we Lwowie. Ukończył szkołę powszechną i 2 klasy gimnazjum kupieckiego. Do 1944 r. przebywał przy rodzicach, następnie pracował z ojcem na kolei we Lwowie. W tym też roku został zmobilizowany do służby wojskowej, brał udział w walkach z Niemcami. Zdemobilizowany w 1947 r. osiedlił się w Karpnikach na gospodarstwie (osadnik wojskowy). Jako inwalida wojenny zrzekł się gospodarstwa. Od 1949 r. zatrudniony w Fabryce Włókien Sztucznych nr 7 w Jeleniej Górze jako goniec. Od 15 czerwca 1950 r. młodszy referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. W 1951 r. odbył kurs w Szkole Międzywojewódzkiej UB we Wrocławiu. Według przełożonych nie był pracownikiem samodzielnym, nie miał osiągnięć i wymagał nadzoru. Od 1 maja 1952 r. referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 maja 1954 r., w związku z wakatem, starszy referent Referatu II. Podczas zmian w strukturze organizacyjnej aparatu bezpieczeństwa uznano, że nie nadaje się do pracy zarówno w UB, jak i w MO. Został zwolniony 28 lutego 1955 r. w związku z reorganizacją. Ponownie prosił o przyjęcie do pracy w resorcie (MO) w kwietniu 1956 r. Pracował wówczas w Jeleniogórskiej Przędzalni Czesankowej jako starszy inspektor techniczny³². W latach dziewięćdziesiątych Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu prowadziła śledztwo w sprawie stosowania niedozwolonych metod śledczych, m.in. wobec Henryka Puca³³.

Wiktor Ćwiakowski, s. Jana, ur. 16 listopada 1922 r. w Podlesiu, powiat Włoszczowa, ukończył 5 klas szkoły powszechnej. Wojnę spędził w gospodarstwie rodzinnym, był karany przez Niemców za uchylanie się od pracy. Członek PPR. W PUBP w Jeleniej Górze prawdopodobnie od połowy czerwca 1945 r. jako młodszy

³¹ AIPN Wr, 059/3909, Akta osobowe Edwarda Czmerka.

³² AIPN Wr, 056/285, Akta osobowe Zbigniewa Czoppa.

³³ Śledztwo dotyczyło także (oprócz Czoppa): Daniela Kielka (od 1963 r. w SB w Kielcach), Mieczysława Koziny, Mariana Kobieli, Józefa Siwego (oficer śledczy Sekcji Śledczej PUBP w Jeleniej Górze), Henryka Trojanowskiego, Stefana Michalewicz (od 1 X 1950 r. w KG MO w Warszawie), Henryka Kota i Franciszka Czekają (1 X 1948 r. przeniesiony do WUBP w Poznaniu).

referent Sekcji 1. Nie wywiązywał się ze swoich obowiązków i 12 grudnia 1945 r. przeniesiono go na stanowisko wartownika plutonu ochrony PUBP w Jeleniej Górze. W związku ze stwierdzeniem choroby wenerycznej został zwolniony 31 stycznia 1946 r.³⁴

Zygmunt Ćwiek, s. Franciszka, ur. 18 lutego 1925 r. w Borze Kunowskim, powiat Opatów. Nie ukończył szkoły powszechnej, w czasie wojny pracował jako drwal oraz przy budowie linii kolejowych w Kunowie. Po wojnie w 1946 r. został zatrzymany za nielegalne posiadanie broni. Zwolniony po kilku miesiącach, wyjechał z rodziną do Bielawy, gdzie zatrudnił się w PZPB nr 1. W 1948 r. powołany do odbycia służby wojskowej (KBW). Zwolniony na początku 1950 r. zgłosił chęć pracy w UB. Od 20 kwietnia 1950 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Nie został przyjęty do szkoły międzywojewódzkiej przez komisję jako zbyt słaby i nieorientujący się. Podobnie było w 1953 r., jako przykład podano, że „nie wie kto stoi na czele rządu w Chinach”. Sam starał się uzupełnić wykształcenie. Zwolniony 31 marca 1955 r. w związku z reorganizacją resortu³⁵.

Stefan Ćwikliński, s. Władysława, ur. 13 lipca 1923 r. w Borcuchach, powiat Iłża. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował jako robotnik rolny. Rozpoczął służbę jesienią 1945 r. w PUBP w Trzebnicy jako referent Sekcji 5, był karany dyscyplinarnie za niedbalstwo i pijaństwo. Po ukończeniu kursu szyfrantów został przeniesiony w czerwcu 1946 r. do Kamiennej Góry. Po odbyciu szkolenia w CW MBP, od 1 stycznia 1949 r., szyfrant-fotograf Referatu II PUBP w Jeleniej Górze. Jego poprzednika Mariana Stefańczyka przeniesiono do Środy Śląskiej. Od 1 maja 1952 r. referent jednostki szyfrującej PUBP w Jeleniej Górze. Prowadził szkolenia polityczne w Urzędzie. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent Referatu IX PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 stycznia 1956 r. starszy referent, od 1 kwietnia oficer techniki operacyjnej Referatu „W” PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 stycznia 1957 r., po likwidacji KdsBP, pozostał w resorcie jako technik dochodzeniowy KP MO w Jeleniej Górze, gdzie pracował do zwolnienia 31 lipca 1968 r.³⁶

Ćwikła, brak bliższych danych. Kierowca w PUBP w Jeleniej Górze jesienią 1945 r.³⁷

Zenon Dąbrowski, brak bliższych danych. Od 7 września 1945 r. referent gminny.

³⁴ AIPN Wr, 056/268, Akta osobowe Wiktora Ćwiakowskiego.

³⁵ AIPN Wr, 056/269, Akta osobowe Zygmunta Ćwieka.

³⁶ AIPN Wr, 0128/103, Akta osobowe Stefana Ćwiklińskiego.

³⁷ Zob. AIPN Wr, 056/631, Akta osobowe Antoniego Magiery.

Tadeusz Dresiewicz, s. Tomasz, ur. 27 sierpnia 1922 r. w Schodnicy, powiat Drohobycz, województwo lwowskie. Ukończył szkołę powszechną oraz 3 klasy szkoły technicznej, budowlanej. Jak twierdził, w czasie wojny został wywieziony na roboty przymusowe, skąd uciekł i ukrywał się przez kilka miesięcy. Miał brać udział w konspiracji, za co został aresztowany i przez półtora roku siedział w więzieniu na Montelupich. Wywieziony do obozu, uciekł i przystał ponownie do partyzantki. Skierowany przez KP PPR w Jeleniej Górze, prośbę o przyjęcie do pracy w UB złożył 1 lipca 1945 r. Został zatrudniony jako referent Sekcji Walki z Bandami formalnie dopiero od października 1945 r. Wydaje się jednak, że pracował wcześniej, jesienią został po prostu zatwierdzony. Od początku 1946 r. starszy referent Sekcji Walki z Bandytyzmem. Planowano wysłać go do szkoły MBP na kurs oficerów śledczych, został jednak odrzucony ze względu na „niepewną przeszłość” (członek PPS-WRN). 14 marca 1946 r. zgłosił zwolnienie lekarskie do 16 marca, ale więcej się w pracy nie pojawił. Według oświadczenia matki miał być w jakimś szpitalu, ale nie wiedziała w którym. Poszukiwania nie dały rezultatów, dlatego został uznany za dezertera³⁸.

Marian Dumański, s. Jana, ur. 6 września 1928 r. w Brzesku. Ukończył szkołę powszechną. W czasie wojny robotnik rolny, następnie wyjechał do Wrocławia, pracował w Państwowej Fabryce Wodomierzy jako kreślarz. Ukończył kurs przygotowawczy na studia wyższe. W latach 1949–1951 służył w KBW w kancelarii. Przyjęty 4 listopada 1951 r. jako młodszy referent Placówki BP w Karpaczu PUBP w Jeleniej Górze (pierwotnie miał trafić do Jawora). Już po miesiącu wysłany do Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu, po której został skierowany do Wrocławia, gdzie pracował w Wydziale I WUBP, Wydziale II WUdsBP oraz Wydziale III KW MO³⁹.

Stefan Działak, brak bliższych danych, od 3 września 1945 r. wartownik plutonu ochrony. Zwolniony na własną prośbę 31 grudnia 1946 r. Nie odnaleziono akt osobowych.

Tadeusz Dziobek, s. Jana, ur. 16 stycznia 1919 r. w Krakowie. Ukończył szkołę powszechną i klasę szkoły handlowej. Pracował jako przedstawiciel handlowy fabryki papierowej „Szenwetter”. W czasie wojny miał się różnych zajęć dorywczych, a od 1941 r. ukrywał przed wysłaniem na roboty przymusowe. W 1944 r. został

³⁸ AIPN Wr, 056/304, Akta osobowe Tadeusza Dresiewicza.

³⁹ AIPN Wr, 059/4276, Akta osobowe Mariana Dumańskiego. Zwolniony w 1956 r., skierowany do technikum mechanicznego, które ukończył w 1959 r., pracował w Zakładach ZREMB we Wrocławiu. W międzyczasie na Politechnice Poznańskiej uzyskał tytuł inżyniera. Powrócił do służby w 1972 r. na własną prośbę, pracował w KW MO do 15 XII 1977 r.

aresztowany przez gestapo i osadzony w więzieniu, skąd wyszedł po wkroczeniu wojsk sowieckich. Osiedlił się w Jeleniej Górze (zamieszkał u brata). Członek PPR. Od 3 września 1945 r. młodszy referent Sekcji 2 PUBP w Jeleniej Górze. Od 12 grudnia 1945 r. referent gminny, prawdopodobnie w Piechowicach. Karany dyscyplinarnie za lekceważenie pracy, „nieodpowiednie zachowanie”. 9 września 1946 r. urządził awanturę przed lokalem „Raj”, po czym razem z referentem Mieczysławem Lubienieckim wywieźli innych uczestników kłótni za miasto. Od 1 października 1947 r. referent Placówki UB w Cieplicach (w 1948 r. pisano w aktach, że w Piechowicach, potem referent w Karpaczu). W czasie pracy w UB zajmował się handlem różnymi towarami (samochody, pianino). Przełożeni uznali, że był leniwy i bezwartościowy jako pracownik. Zwolniony dyscyplinarnie 30 listopada 1949 r. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Krakowie⁴⁰. Komisja Ścigania Zbrodni w latach dziewięćdziesiątych prowadziła przeciwko niemu dochodzenie w sprawie stosowania w 1948 r., niedozwolonych metod śledczych wobec Zbigniewa Boznańskiego oraz Zdzisława Dadosa.

Edward Dzwonnik, s. Jana, ur. 9 września 1928 r. w Koziej Woli, powiat Końskie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował jako robotnik przy pracach drogowych. Po wojnie zatrudniony w odlewni żelaza w Końskich. Odbывał służbę wojskową (WOP), po której zwrócił się o przyjęcie do UB. Od 15 listopada 1951 r. wartownik PUBP w Górze. Po ukończeniu szkoły międzywojewódzkiej, 1 maja 1952 r., został przeniesiony na stanowisko pomocnika komendanta gmachu. Od 1 lipca 1952 r. referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Sekretarz TPPR. Od 1 października 1954 r. referent terenowy na gminę Siedlęcín. Od 1 kwietnia 1955 r. referent operacyjny, od 1 kwietnia 1956 r. oficer operacyjny PUdsBP w Jeleniej Górze. Oceniany jako pracownik przeciętny, ale starający się, nie zgłaszano wobec niego uwag natury dyscyplinarnej. Pozostał w służbie po 1956 r. jako: oficer operacyjny Referatu Służby Bezpieczeństwa KP MO w Jeleniej Górze, od 1961 r. oficer operacyjny Grupy „W”, oficer operacyjny (obiekty przemysłowe) i inspektor grupy operacyjnej Wydziału III KW MO w Jeleniej Górze. Zwolniony 30 września 1978 r.⁴¹

Stanisław Fajer, s. Jana, ur. 6 listopada 1924 r. w Amfort (Niemcy). Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej we Francji, następnie pracował w kopalni na terenie Belgii. Do Polski wrócił w 1946 r. Członek PPR. Osiedlił się w powiecie Lwówek Śląski. Skierowany do UB przez KP PPR. Od 8 lipca 1946 r. wartownik, od 1 stycznia 1947 r. kurier poczty specjalnej PUBP we Lwówku Śląskim. Na początku miał pozytywną opinię, przełożeni pisali, że jest najlepszym z wartowników. Już kilka miesięcy

⁴⁰ AIPN Wr, 056/316, Akta osobowe Tadeusza Dziobka.

⁴¹ AIPN Wr, 056/18, Akta osobowe Edwarda Dzwonnika.

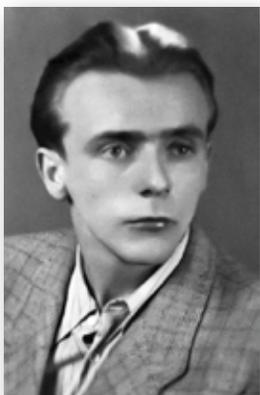
Zygmunt Bykowski

Bogdan Cetera

Marian Chmielewski

Ryszard Chmielewski

Władysław Chojnacki

Aleksander Cichosz

Henryk Cieślik

Franciszek Czekała

Edward Czmarek

później wskazywali jednak, że należy go zwolnić, ponieważ „mimo nałożonych nań kar dyscyplinarnych nie wykazuje żadnej poprawy, jest nałogowym pijakiem i awanturnikiem, przebywając stale w towarzystwie kobiet lekkich obyczajów, kompromitujące postępowaniem swym Urząd Bezpieczeństwa”. W obliczu groźby zwolnienia zobowiązał się zmienić postępowanie. Od 1 lipca 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony na własną prośbę 15 października 1947 r.⁴²

Stefan Figura, s. Leona, ur. 27 lutego 1927 r. w Lesie, powiat Warszawa. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pozostawał przy rodzinie. Po wojnie pracował w różnych przedsiębiorstwach do 1947 r., następnie został powołany do służby wojskowej (KBW). Od 1 listopada 1950 r. młodszy referent Placówki UB w Szklarskiej Porębie. Twierdził, że sobie nie radzi i prosił o zwolnienie. Negatywnie oceniany ze względu na pijaństwo, nadużywanie władzy (pobierał samochody z zakładu pracy do swojej dyspozycji), ubliżał sekretarzowi KP PZPR oraz groził mu bronią, poza tym był słaby operacyjnie. W uzasadnieniu zwolnienia podano, że doprowadził do tego, że informator ps. „Lis” odmówił dalszej współpracy, a na terenie zabezpieczanych zakładów wprowadzał „terror, grożąc pracownikom”. Od 1 sierpnia 1951 r. miał być wartownikiem, odmówił przyjęcia tej funkcji. Zwolniony dyscyplinarnie 31 lipca 1951 r. i aresztowany. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 24 listopada 1951 r. skazał go na 2 lata i 6 miesięcy więzienia. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Jaworznie⁴³.

Gustaw Filipczak, s. Izydora, ur. 21 maja 1924 r. w Paulinowie, powiat Opatów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Z zawodu ślusarz. Skierowany do pracy w UB przez KP PPR w Jeleniej Górze. Od 3 września 1945 r. wartownik plutonu ochrony, od 1 sierpnia 1946 r. referent Sekcji Powiatowej PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony dyscyplinarnie 16 czerwca 1947 r. za niewywiązywanie się z obowiązków służbowych⁴⁴.

Jan Filuś, s. Marcina, ur. 21 czerwca 1924 r. w Kalnej, powiat Biała. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W 1939 r. pracował jako inkasent. Od 1941 r. na robotach przymusowych w Niemczech. Wrócił do Polski w maju 1945 r. Skierowany do UB przez KP PPR w Białej. Zaczynał służbę w PUBP w Opolu jako wartownik ochrony od 23 października 1945 r., następnie młodszy referent i referent Referatu IV. Od 4 kwietnia 1949 r. młodszy referent Sekcji 4 Wydziału IX Departamentu IV MBP (ochrona kopalni w Kowarach). Od 1 lutego 1950 r. w Sekcji 1 tegoż wydziału.

⁴² AIPN Wr, 056/319, Akta osobowe Stanisława Fajera.

⁴³ AIPN Wr, 056/324, Akta osobowe Stefana Figury.

⁴⁴ AIPN Wr, 056/326, Akta osobowe Gustawa Filipczaka.

W 1951 r. przekazany do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu, od 1 czerwca referent Sekcji 1 Wydziału IX (Wydziału IX „K”) WUBP we Wrocławiu, następnie Sekcji 4. Miał przez cały okres pozytywne charakterystyki. W latach 1954–1955 odbył Dwuletni Kurs Przeszkolenia Oficerów BP w CW MBP w Legionowie, po którym wrócił do Wrocławia. Od 1 września 1956 r. kierownik Sekcji 4, od 1 października 1956 r. starszy oficer operacyjny PUdsBP w Jeleniej Górze. Po 1956 r. pozostał w SB. W 1961 r. został zastępcą komendanta powiatowego ds. SB we Lwówku Śląskim. W okresie 1962–1968 starszy oficer operacyjny, następnie inspektor operacyjny Referatu ds. Służby Bezpieczeństwa KP MO w Jeleniej Górze⁴⁵.

Leon Formago, s. Bartłomieja, ur. 13 listopada 1921 r. w Krzywoszynie, powiat Baranowice⁴⁶. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Przed wojną członek „Strzelca”. W czasie wojny pracował w gospodarstwie, następnie w nadleśnictwie. W 1944 r. został wcielony do Armii Czerwonej, następnie przeniesiony do Wojska Polskiego. Zdemobilizowany w 1946 r. Od 6 grudnia 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze, pełnił funkcję klucznika aresztu. Od 1 kwietnia 1950 r. rachmistrz-płatnik Referatu Gospodarczego. Dopiero w 1951 r. zrezygnował z obywatelstwa sowieckiego. 15 września 1952 r. przeniesiony do PUBP w Lubinie, zamienili się miejscami z jego odpowiednikiem z Lubina Józefem Krzywińskim⁴⁷.

Aleksander Frankowski, brak bliższych danych.

Adela Gaber, c. Otylii, ur. 16 października 1926 r. w Opolu, autochtonka. Ukończyła 8 klas szkoły powszechnej, w czasie wojny uczęszczała do szkoły zawodowo-handlowej i pracowała w sklepie tekstylnym. Od 1945 r. zatrudniona w Państwowym Technikum w Bytomiu. Od 20 kwietnia 1951 r. sekretarka maszynistka RO Elekrowni w Miechowicach PUBP w Bytomiu (wówczas jeszcze pod panięńskim nazwiskiem Matuszek). Na własną prośbę przeniesiona do województwa wrocławskiego (mąż pracował w Jeleniej Górze). Od 15 września 1952 r. sekretarka maszynistka RO w Hucie Szklą Kryształowego „Józefina” w Szklarskiej Porębie PUBP w Jeleniej Górze. Referent Referatu IX PUdsBP w Jeleniej Górze od 1 kwietnia 1955 r. Od 1 sierpnia 1955 r. maszynistka PUdsBP w Jeleniej Górze. Zwolniona 31 grudnia 1956 r.⁴⁸

⁴⁵ AIPN Wr, 056/328, Akta osobowe Jana Filusia.

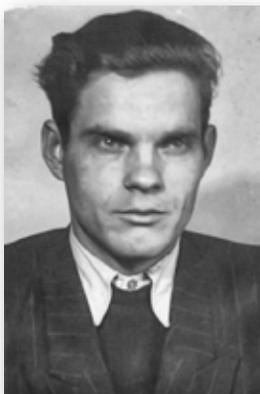
⁴⁶ AIPN Wr, 080/112, Akta osobowe Leona Formagi.

⁴⁷ R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie (1945–1956)*, Lubin–Wrocław 2007, s. 100–101.

⁴⁸ AIPN Wr, 056/338, Akta osobowe Adeli Gaber.

Zbigniew Czopp

Zygmunt Ćwiek

Stefan Ćwikliński

Tadeusz Dresiewicz

Marian Dumański

Tadeusz Dziobek

Resortowa odznaka
„10 lat w Służbie Narodu”

Stanisław Fajer

Stefan Figura

Krystyna Gajek (Szymendarska), c. Franciszka, ur. 20 grudnia 1925 r. w Hucie-Dąbrowej, powiat Łuków. Ukończyła 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny zatrudniona w gospodarstwie rolnym. W 1947 r. wyjechała na Ziemie Zachodnie, pracowała społecznie w ZWM i w przemyśle. Od 20 listopada 1950 r. maszynistka sekretarka PUBP w Jeleniej Górze. Członkini ZMP. Oceniana przez przełożonych pozytywnie. Po wyjściu za mąż (za oficera Franciszka Szymendarskiego), na własną prośbę przeniesiona od 15 września 1952 r. do dyspozycji szefa WUBP w Lublinie. W tym mieście pracowała w resorcie do 1981 r.⁴⁹

Michał Gawrylcuk, s. Michała, ur. 15 grudnia 1925 r. w Podosowcach, powiat Baranowicze. Ukończył 7 klas szkoły. W czasie wojny pracował na roli. W 1944 r. krótko był w konspiracji w AL, ps. „Wilk”. W styczniu 1945 r. zgłosił się do pracy w UB w Krasnymstawie. Od 1 lutego 1945 r. wartownik PUBP w Krasnymstawie, został skierowany na szkolenie do CW MBP w Łodzi. Od stycznia 1946 r. starszy referent Sekcji 3 Wydziału I WUBP w Lublinie. Do października 1948 r. pracował w UB w Hrubieszowie, tu podczas akcji w terenie (7 lipca 1947 r. okolice wsi Moniatycze) został ciężko ranny (w brzuch, szyję i kręgosłup). Niezdolny do służby został przeniesiony w kwietniu 1947 r. do dyspozycji szefa WUBP w Lublinie. Po wyjściu ze szpitala poprosił o przeniesienie na teren podgórski, zgodnie z zaleceniami lekarskimi. Od 15 października 1948 r. starszy referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Po roku w charakterystyce wskazano, że jest pracownikiem słabym zarówno w terenie (niepełnosprawność uniemożliwiała mu swobodne poruszanie się), jak i w pracy biurowej. Lekceważył szkolenia polityczne i niewłaściwie odnosił się do przełożonych. Często podkreślał, że jest bohaterem walk z reakcją. Proponowano przenieść go Referatu II lub Gospodarczego (w sanatorium lub domu wypoczynkowym). W maju 1950 r. planowano go zwolnić, ponieważ zajmował stanowisko, a był bezproduktywny, według przełożonych miał 80–90 proc. niezdolności do pracy. Zwolniony, udał się do szefa WUBP ppłk. Zabawskiego ze skargą, że stracił zdrowie „w walce z bandami, a obecnie zostaje zwolniony”. Decyzją szefa WUBP przywrócono go do pracy. Od 15 maja 1950 r. referent Placówki UB w Karpaczu. W grudniu tego roku oceniono, że może co najwyżej przesłuchiwać podejrzanych. Od maja 1950 r. w Referacie II. Od 1 maja 1952 r. referent Punktu „B”. Od 1 kwietnia 1955 r. referent Referatu IX PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 stycznia 1956 r. referent Referatu „W”. Zwolniony 30 września 1956 r. Zmarł w 1984 r. Jeszcze w 1999 r. komendant miejski Policji w Jeleniej Górze podpisał dokument, w którym napisano, że Gawrylcuk „walczył z bandami UPA i WiN”⁵⁰.

⁴⁹ AIPN Lu, 028/2198, Akta osobowe Krystyny Gajek (Szymendarskiej).

⁵⁰ AIPN Wr, 056/351, Akta osobowe Michała Gawrylcuka.

Tadeusz Gądek, s. Stefana, ur. 13 października 1925 r. w Raszkowie, powiat Włoszczowa. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych. Był osadzony w obozie koncentracyjnym. Po powrocie pracował w Zawierciu w Urzędzie Pocztowym, następnie służył w wojsku⁵¹. Od 1 grudnia 1948 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 października 1949 r. młodszy referent Placówki UBP w Szklarskiej Porębie. Od 1 sierpnia 1950 r. referent Sekcji 1. W 1952 r. ożenił się ze strażniczką więzienia karno-śledczego w Jeleniej Górze (pracownicą kontraktową PUBP), Feliksą Fiedorczyk. Od 1 maja 1952 r. starszy referent terenowy na gminy Kowary i Karpacz. W latach 1952–1953 przebywał na kursie w Rocznej Szkole CW MBP w Legionowie, gdzie był karany za brak dyscypliny i pijaństwo. Po powrocie od 1 września 1953 r. starszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Od lutego 1954 r. kierownik RO w Państwowej Fabryce Włókien Sztucznych. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent Sekcji 4. Angażował się w działalność sportową („Gwardia”). W związku z problemami zdrowotnymi został zwolniony na własną prośbę 30 września 1955 r.

Jerzy Gerberg, s. Zudyka, ur. 1 listopada 1919 r. w Borysławiu, powiat Drohobycz. Pochodzenia żydowskiego. Ukończył szkołę powszechną i następnie uczył się zawodu fryzjera. Od 1937 r. pracował w kopalni ropy. W 1940 r. został wcielony do Armii Czerwonej, w której służył do 1943 r. Do Polski wrócił w 1946 r., pracował jako szofer w zjednoczeniu węglowym. Od 27 lutego 1947 r. referent, od 1 października 1947 r. referent Sekcji 1 PUBP w Kłodzku. Od 1 czerwca 1948 r. starszy referent Referatu I PUBP w Oleśnicy. Od 15 marca 1950 r. starszy referent Referatu I, od 1 lipca 1951 r. starszy referent przy kierownictwie PUBP w Środzie Śląskiej. Od 1 września 1952 r. zastępca szefa PUBP w Legnicy. Od 1 października 1954 r. zastępca szefa PUBP w Jeleniej Górze, następnie od 1 kwietnia 1955 r. zastępca kierownika PUdsBP w Jeleniej Górze. Awansował, ponieważ ówczesny kierownik Solarzski odchodził do WUBP, a zastępca Ścibor był uważany za bardzo słabego. Oceniany jako pracownik przeciętny, bez autorytetu wśród załogi, nie potrafił porozumieć się z szefem urzędu. Oskarżany o wykorzystywanie stanowiska służbowego do celów prywatnych (np. zajęcie mieszkania i aresztowanie osób, starających się o ten sam lokal), kontrowersyjne kontakty z cywilami (handel złotem). Od 1 października 1955 r. zastępca naczelnika Wydziału „B” WUdsBP we Wrocławiu. Zwolniony 30 listopada 1956 r.⁵²

Edward Giza, s. Władysława, ur. 17 stycznia 1925 r. w Prokocimiu. Ukończył szkołę powszechną i klasę gimnazjum. W czasie wojny nie pracował do 1943 r., jak pisał,

⁵¹ AIPN Wr, 056/340, Akta osobowe Tadeusza Gądka.

⁵² AIPN Wr, 059/3420, t.1, Akta osobowe Jerzego Gerberga.

został wywieziony do Oświęcimia, skąd rzekomo uciekł i po jakimś czasie zatrudnił się na kolei jako strażnik. W lipcu 1945 r. przyjechał do Jeleniej Góry. 2 sierpnia 1945 r. zgłosił się do pracy w UB z polecenia PPR. Przyjęty jako referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze od sierpnia 1945 r. Tu po kilku miesiącach został oceniony jako jeden z najlepszych pracowników. Jesienią 1945 r. jeden z funkcjonariuszy WUBP w Legnicy zarzucił Gizie, że kiedy był zatrudniony na kolei donosił Niemcom, miał nawet zastrzelić jednego z kolejarzy. Od 15 stycznia 1946 r. przeniesiony do PUBP w Bolesławcu na referenta Sekcji 3, powodem miały być braki kadrowe⁵³. Zwolniony w lutym 1947 r. za niewywiązywanie się z obowiązków, awanturnictwo i pijaństwo⁵⁴.

Helena Gluszek, c. Jana, ur. 24 grudnia 1924 r. w powiecie Iłża. Ukończyła 7 klas szkoły powszechnej. Wojnę spędziła przy rodzicach. W 1945 r. przyjechała do Jeleniej Góry, gdzie została zatrudniona w miejscowym UB jako kucharka. W 1947 r. wyszła za mąż za funkcjonariusza Teodora Okwieta i zwolniła się z pracy. Została zatrudniona w Państwowej Fabryce Czesankowej nr 23 w Jeleniej Górze jako rewidentka.

Wacław Gola, s. Szymona, ur. 31 lipca 1922 r. w Starosiedlicach, powiat Iłża⁵⁵. Po ukończeniu 7 klas szkoły powszechnej miał się różnych zajęć w Warszawie i Starachowicach. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych. Do UB wstąpił w 1945 r. w Kamiennej Górze jako wartownik. Po ukończeniu Szkoły Wojewódzkiej we Wrocławiu został przeniesiony od 1 lipca 1950 r. na stanowisko młodszego referenta Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Okazał się zupełnie niezdatny do pracy operacyjnej, nieaktywny, zamykał się w pokoju i spał. Nie przejawiał własnej inicjatywy, w ocenie przełożonych źle się prowadził, m.in. utrzymywał kontakty poza środowiskiem kolegów z pracy. W grudniu 1950 r. oceniono, że nie nadaje się do pracy w resorcie, mimo to pozostał na stanowisku. Nadużywał alkoholu. W 1952 r. wnosił o zwolnienie z pracy, na co szef WUBP nie wyraził zgody. Od 1 maja 1952 r. przeniesiony na stanowisko pomocnika komendanta gmachu. 1 października 1952 r. przeniesiony do Oleśnicy, gdzie pracował do zwolnienia w 1955 r. jako referent powiatowy i referent terenowy.

Józef Gorzelańczyk, s. Jana, ur. 11 lutego 1920 r. w Brzezinach, powiat Konin. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, następnie pracował dorywczo. W czasie okupacji przebywał na robotach przymusowych w Niemczech. W 1945 r. zmobilizowany

⁵³ R. Klementowski, „*My wszyscy są od pracy fizycznej ...*”. *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bolesławcu (1945–1956)*, Bolesławiec–Wrocław 2012, s. 40.

⁵⁴ AIPN Wr, 056/355, Akta osobowe Edwarda Gیزی.

⁵⁵ AIPN Wr, 059/3282, Akta osobowe Wacława Goli.

do Samodzielnego Pułku Ochrony Rządu. Do UB skierowany przez KW PPR we Wrocławiu. Zatrudniony 9 sierpnia 1946 r. jako referent gminny, od 1 października 1947 r. młodszy referent, następnie referent Referatu V PUBP w Kamiennie Górze. Oceniany jako przeciętny, mało inteligentny i niepracujący nad sobą. Po wypadku motocyklowym w 1948 r. miał problemy z pamięcią. Starał się uzupełnić wykształcenie. Od 1 listopada 1950 r. starszy referent Referatu V PUBP w Oleśnicy. Tu był oceniany pozytywnie jako starający się dobrze wykonywać obowiązki, był też członkiem egzekutywy POP PZPR. Od 1 maja 1952 r. komendant gmachu (ochrony) UBP na MiP w Jeleniej Górze. Poprosił o przeniesienie do pracy operacyjnej (wyzdrowiał). Starszy referent Sekcji 5 od 1 listopada 1952 r. W 1953 r. został krytycznie oceniony jako człowiek bez osiągnięć, za to zarozumiał, przypisujący sobie osiągnięcia innych pracowników. Nie był przez to lubiany. Zgłaszał chęć przeniesienia do pracy administracyjnej (powoływał się na orzeczenie komisji lekarskiej). Zwolniony 28 lutego 1955 r. Później starał się o zatrudnienie na stanowisku instruktora kulturalno-oświatowego Domu Wypoczynkowego KdsBP w Kowarach, bez skutku⁵⁶.

Jakub Grabiec, s. Ludwika, ur. 25 lipca 1928 r. w Gnojnicy, powiat Dębica⁵⁷. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. Przed i w czasie wojny pozostawał przy rodzicach. Po wojnie pracował jako robotnik i na roli. Powołany do służby wojskowej w 1949 r. (WOP), został tam zwerbowany do UB. Od 25 października 1951 r. referent RO w Gazowni PUBP w Dzierżoniowie. Po miesiącu wysłany na kurs w Szkole Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 1 maja 1952 r. młodszy referent Punktu Przyjęć Repatriantów w Międzyzlesiu Wydziału I WUBP we Wrocławiu. Od 1 lipca 1952 r. referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Oceniany jako przeciętny, chaotyczny i bez większych sukcesów, wybuchowy. Bez zezwolenia przełożonych wziął ślub kościelny, podejrzewano, że chciał, aby z tego powodu zwolniono go z resortu. 31 października 1954 r. zwolniony na własną prośbę. W latach dziewięćdziesiątych Oddziałowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu prowadziła dochodzenie w sprawie stosowania, m.in. przez Grabca, niedozwolonych metod śledczych wobec Michała Gałuszki.

Mieczysław Gregorczyk, s. Karola, ur. 27 VII 1925 r. w Miłoszowej, powiat Chrzanów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej w 1939 r., w czasie wojny pracował w handlu oraz jako robotnik leśny do 1944 r. Od 4 sierpnia 1945 r. referent gminny PUBP w Wałbrzychu. Od 1 października 1947 r. referent Sekcji 5 PUBP w Wałbrzychu. Od 1 stycznia 1950 r. starszy referent Sekcji 5 pełniący obowiązki kierownika.

⁵⁶ AIPN Wr, 056/376, Akta osobowe Józefa Gorzelańczyka.

⁵⁷ AIPN Wr, 056/380, Akta osobowe Jakuba Grabca.

Od 1 października tego roku zastępca p.o. szef PUBP w Wołowie. W latach 1952–1953 przebywał na szkoleniu w Legionowie (Roczna Szkoła Oficerska w CW MBP). Od 1 września 1953 r. zastępca naczelnika Wydziału V WUBP we Wrocławiu. Od 15 lipca 1954 r. szef Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra. Oceniano jego pracę pozytywnie, wskazywano na podniesienie dyscypliny wśród pracowników. Kierował urzędem do końca istnienia UB. Po zmianach z końca 1956 r. pozostał na stanowisku szefa aparatu bezpieczeństwa, od 1 stycznia 1957 r. jako zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa publicznego KP MO w Jeleniej Górze, zrezygnował z funkcji już w lutym tego roku. Powodem tej decyzji był konflikt z komendantem powiatowym MO por. Wołowskim co do zakresu kompetencji. Obaj wyszukiwali na siebie materiały kompromitujące. W związku z faktem, że Gregorczyk odmawiał przeniesienia nawet za cenę rezygnacji z pracy, podjęto decyzję o jego zwolnieniu. Ponownie przyjęty na stanowisko zastępcy komendanta powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa 10 października 1957 r. Od 1 czerwca 1959 r. oficer operacyjny Wydziału II KW MO we Wrocławiu. Po kilku miesiącach na własną prośbę został przeniesiony do Katowic, gdzie pracował w Służbie Bezpieczeństwa (Katowice, Zawiercie) do zwolnienia 16 lipca 1966 r.⁵⁸

Władysław Grygielewicz, s. Tomasz, ur. 1 stycznia 1926 r. w Małych Sołecznicach, powiat Wilno. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rodzinnym. W 1944 r. został wcielony do wojska, brał udział w walkach. Po wojnie przeniesiony do WOP, zdemobilizowany w 1947 r. Pracował w ośrodku oświaty rolniczej w powiecie Lwówek Śląski. Od 20 kwietnia 1950 r. wartownik ochrony PUBP w Jeleniej Górze. Skierowany do Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 1 listopada 1951 r. młodszy referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Według charakterystyk brakowało mu samodzielności, inicjatywy, wykonywał głównie prace techniczne, z agenturą nie pracował. Od 1 maja 1952 r. referent RO w Zjednoczonych Zakładach Przemysłu Farmaceutycznego w Jeleniej Górze. Tu miał początkowo pozytywne oceny, po kilkunastu miesiącach już negatywne (wymagał pomocy i kontroli, operacyjnie słaby, nadużywał alkoholu). Od 1 kwietnia 1955 r. referent operacyjny PUdsBP w Jeleniej Górze. Z powodu problemów zdrowotnych zaproponowano mu przejście do pracy administracyjnej, na stanowisko sekretarza Urzędu w PUBP w Lubaniu. Zwolniony 31 grudnia 1955 r.⁵⁹

Stanisław Hołajda, brak bliższych danych.

Stanisław Horak, s. Józefa, ur. 3 stycznia 1927 r. Lekarz PUBP od 1945 r.

⁵⁸ AIPN Ka, 0227/61, Akta osobowe Mieczysława Gregorczyka.

⁵⁹ AIPN Wr, 056/390, Akta osobowe Władysława Grygielewicza.

Władysław Huminiłowicz, s. Jana, ur. 7 czerwca 1913 r. w Krakowie. Ukończył 6 klas gimnazjum i technikum górnicze. Pracował jako urzędnik, potem górnik. Odbił w latach trzydziestych służbę wojskową. W 1941 r. znalazł się z rodziną w ZSRS, pracował jako górnik. Od 1943 r. służył w wojsku (lotnictwo). Sam pisał, że współpracował z NKWD i Informacją Wojskową. Zdemobilizowany w 1946 r., osiedlił się w Jeleniej Górze, pracował w Jeleniogórskich Zjednoczonych Zakładach Szklarskich. W 1949 r. prosił o przyjęcie w charakterze pracownika RO. Od 20 lutego 1950 r. referent RO w Państwowej Fabryce Maszyn Papierniczych PUBP w Jeleniej Górze. Oceniany jako słaby operacyjnie, zarozumiały, później miał lepsze oceny. Od 1 listopada 1952 r. kierownik RO w Jeleniogórskich Zakładach Farmaceutycznych. Od 1 stycznia 1954 r. kierownik Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Po zmianach organizacyjnych z końca 1954 r. pracował w Sekcji 3. Oceniany wówczas jako przeciętny pracownik, nieprowadzący spraw agenturalnych, niesamodzielnym. Zwolniony 28 lutego 1955 r.⁶⁰

Wiesław Jachimowicz, s. Józefa, ur. 3 stycznia 1924 r. w Woli Nakonowskiej, powiat Włocławek. Ukończył 4 klasy gimnazjum. W czasie wojny miał się różnych zajęć. Został skierowany do UB w Aleksandrowie Kujawskim przez PPR. Wartownik PUBP w Aleksandrowie Kujawskim od 1 kwietnia 1945 r., następnie referent Referatu II. Przeniesiony do Lubania (ze względu na stan zdrowia) na stanowisko referenta personalnego, następnie starszego referenta Sekcji 5. Był kilkakrotnie karany za różne wykroczenia⁶¹, przywłaszczenie mebli, doprowadzenie do ucieczki aresztowanego oraz ostrą naganą za wysłanie do rodziny w Bydgoszczy dwóch czystych blankietów z nagłówkiem WUBP we Wrocławiu i swoim podpisem, które miały być przedstawione przed tamtejszym urzędem miejskim w celu w uzyskaniu mieszkania (jako forma nacisku). W 1949 r. był rozważany na stanowisko zastępcy szefa PUBP w Jaworze. Od 1 lipca 1950 r. starszy instruktor Sekcji 1 Wydziału Szkolenia WUBP we Wrocławiu. Od 1 września 1950 r. ze względu na stan zdrowia (gruźlica) został przeniesiony na stanowisko starszego referenta Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Nie przejawiał inicjatywy, głównie zajmował się pracą papierkową, często chorował i jak pisano wykorzystywał ten fakt podczas nawału pracy. Zwolniony 31 stycznia 1951 r. Pracował potem w Państwowym Przedsiębiorstwie „Uzdrowiska Państwowe”. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Bydgoszczy.

⁶⁰ AIPN Wr, 056/421, Akta osobowe Władysława Huminiłowicza.

⁶¹ AIPN Wr, 056/426, Akta osobowe Wiesława Jachimowicza.

Jakob, nazwisko pojawia się w sprawozdaniach, brak bliższych danych.

Władysław Jakubieni, s. Aleksego, ur. 20 września 1929 r. w Lidzie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Wojnę spędził przy rodzinie. Ojciec współpracował z partyzantką sowiecką. Od 1947 r. mieszkał w Jeleniej Górze, pracował w PKP, potem w ZMP⁶². Przyjęty do UB w listopadzie 1949 r., wysłany na dwuletnią Centralną Szkołę MBP. Ze względów rodzinnych poprosił o powrót do PUBP. Od 16 listopada 1949 r. referent Sekcji 4 PUBP w Bolesławcu. Od 15 grudnia 1949 r. referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 lipca 1950 r. referent Referatu Kolejowego (Referatu Komunikacji). Negatywnie opiniowany przez przełożonych za nieumiejętne organizowanie pracy operacyjnej, fałszowanie statystyk pracy z agenturą. Sam skarżył się, że nie uzyskał pomocy, a grożono mu ukaraniem za brak wyników. Referent RO w Państwowej Wytwórni Optycznej od 1 grudnia 1951 r. . Od 1 maja 1952 r. (nieformalnie od marca) przeniesiony do Sekcji „A” PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 listopada 1952 r. na stanowisku starszego referenta terenowego na gminę Karpacz i Kowary. Tu okazało się, że zdradza tajemnice służbowe (np. o wysiedlaniu osób „niepewnych” z terenu w związku z wydobywaniem uranu – dop. R.K.), upija się, nadużywa stanowiska (wymuszanie noclegów w domach wypożyczynkowych), przywłaszcza sobie pieniądze. Według przełożonych był zarozumiały i gadatliwy. Zwolniony dyscyplinarnie 31 lipca 1953 r.

Roman Janas, s. Józefa, ur. 28 maja 1924 r. w Radomiu. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i klasę gimnazjum mechanicznego w Radomiu. W czasie wojny pracował jako robotnik w różnych przedsiębiorstwach, ukrywał się przed wywózką na roboty przymusowe. Po wkroczeniu wojsk sowieckich, zmobilizowany do wojska (służył w KBW). Od 26 kwietnia 1947 r. młodszy referent Referatu 5 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 października 1947 r. referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Ukończył kurs szkoły wojewódzkiej we Wrocławiu (1949–1950). Od 1 września 1950 r. starszy referent kierownictwa PUBP w Lubaniu. Oceniany pozytywnie przez przełożonych. Od 1 grudnia 1950 r. zastępca szefa, od 1 kwietnia 1952 r. szef PUBP w Lubaniu. 1 listopada 1952 r. został śmiertelnie postrzelony na polowaniu przez cywila Edwarda Godlewskiego. Śledztwo w tej sprawie umorzono⁶³.

Władysław Janicki, s. Jana, ur. 10 maja 1916 r. we wsi Kozubów, powiat Pińczów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Bez zawodu. Przed wojną zgłosił się na ochotnika do wojska, w czasie wojny w AL (podawał, że był w I Brygadzie AL Ziemi Krakowskiej im. Bartosza Głowackiego). Członek PPR. W konspiracji nosił

⁶² AIPN Wr, 056/427, Akta osobowe Władysława Jakubieniego.

⁶³ AIPN Wr, 056/429, Akta osobowe Romana Janasa.

Jan Filuś

Leon Formago

Adela Gaber

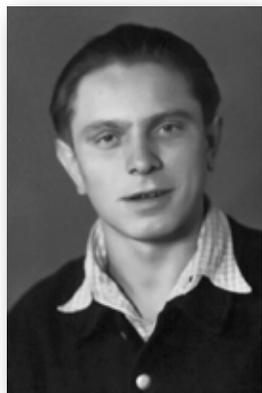
Krystyna Gajek

Michał Gawrylczuk

Tadeusz Gądek

Edward Giza

Wacław Gola

Józef Gorzelańczyk

ps. „Wrona”. Po wojnie przez kilka miesięcy organizował milicję i administrację w powiecie pińczowskim, był pełnomocnikiem do spraw reformy rolnej. Od 15 listopada 1945 r. referent Sekcji 2 PUBP w Jeleniej Górze. Od 12 marca 1946 r. referent Sekcji Powiatowej, od lipca 1946 r. kierownik Sekcji Powiatowej. W 1947 r. ukończył kurs szefów PUBP. Rozkazem z 20 grudnia 1947 r. przeniesiony do PUBP w Trzebnicy na stanowisko p.o. zastępca szefa. Miał poważne problemy zdrowotne (omdlenia, silne napady nerwowe), którymi tłumaczono brak rezultatów w pracy. 19 kwietnia 1950 r. po jednym z napadów postrzelił się w głowę z pistoletu. 1 stycznia 1951 r. został odwołany ze stanowiska i przekazany do dyspozycji szefa WUBP. 1 czerwca 1951 r. zwolniony ze względu na stan zdrowia⁶⁴.

Edward Janikowski, s. Michała, ur. 26 września 1913 r. w Łodzi. Poza szkołą powszechną ukończył kursy zawodowe, w tym kurs kreśleń. Z zawodu ślusarz. W życiu chwalił się przynależnością do młodzieżowych organizacji komunistycznych (KZMP) i roznoszeniem bibuły. Odbył zasadniczą służbę wojskową. Pracował jako tokarz metalowy w firmie Weigt w Łodzi. Brał udział w walkach o Warszawę, po kapitulacji powrócił na poprzednie miejsce pracy. Twierdził, że sabotował pracę zakładu, należał do konspiracji. Po wojnie wstąpił do PPR. Od lutego 1945 r. zatrudniony w WUBP w Łodzi. Od marca do czerwca odbywał kurs w CW MBP w Łodzi. Po jego ukończeniu przekazany do dyspozycji kierownika WUBP we Wrocławiu. Organizował jednostkę powiatową w Żaganiu. Od 15 lipca 1945 r. p.o. kierownik PUBP w Jeleniej Górze. 17 października aresztowany w związku z zarzutem nadużywania władzy (przywłaszczenie kosztowności po rewizji przeprowadzonej u osób narodowości niemieckiej). 15 października 1945 r. zwolniony dyscyplinarnie. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 13 września 1946 r. uniewinnił go, uznał, że padł ofiarą fałszywych oskarżeń. Wystąpił o przywrócenie na stanowisko. Od 17 stycznia 1947 r. zastępca szefa PUBP w Jeleniej Górze. Od 20 stycznia 1947 r. zastępca szefa PUBP w Brzegu. Ukończył kursu szefów PUBP, od 1 listopada 1947 r. zastępca szefa p.o. szef PUBP we Wrocławiu. 15 lutego 1950 r. przekazany do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu, oceniono, że jest nieudolny, nie radzi sobie z obowiązkami. Został umieszczony na stanowisku inspektora Wydziału Więziennictwa WUBP we Wrocławiu, następnie oddelegowany do pracy w Centrali Handlu Sprzętu Sportowego i Szkutniczego we Wrocławiu (jako kierownik Sklepu Łowieckiego nr 19 we Wrocławiu, gdzie handlowano bronią, amunicją, sprzętem myśliwskim). Od lutego 1952 r. kierownik RO Wydziału IV w Rafinerii Metali Kolorowych (lub Fabryce Materiałów Kolorowych). We Wrocławiu chciano go zatrudnić na stanowisku kierowniczym w RO Fabryki Wodomierzy, na co nie zgodziła się centrala w Warszawie, ponieważ na dotychczasowych stanowiskach kompletnie się nie sprawdzał,

⁶⁴ AIPN Wr, 059/1283, Akta osobowe Władysława Janickiego.

„rozkładał robotę”. Od 1 września 1954 r. kierownik RW w Zakładach Metalowych „Zakrzów”. Zwolniony z pracy 31 marca 1955 r.⁶⁵

Zenon Jank, s. Rudolfa, ur. 15 lutego 1927 r. we wsi Trawniki, powiat Lublin. Ukończył przed wojną 7 klas szkoły powszechnej, pracował potem jako pomocnik kowala oraz w parowozowni w Lublinie. Po przejściu frontu służył w Straży Pożarnej w Trawnikach. W 1946 r. zatrudnił się jako ślusarz w Jeleniogórskiej Fabryce Maszyn i Odlewni Żeliwa⁶⁶. Od 1 grudnia 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Ukarany za samowolne oddalenie się z miejsca pracy, picie na mieście i legitymowanie po pijanemu przechodniów. 8 sierpnia 1947 r. podczas doprowadzania do urzędu aresztowanego przez nieostrożne obchodzenie się z bronią postrzelił się w brzuch i jednocześnie zranił w rękę innego funkcjonariusza Tomasza Seredyńskiego. Jank zmarł po przewiezieniu do szpitala 9 sierpnia 1947 r.

Edmund Jarosz, s. Idziego, ur. 5 września 1922 r. w Śniadce, powiat Kielce. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny należał do partyzantki (AL w Górach Świętokrzyskich, nosił ps. „Ryszard”). Od 23 lutego 1945 r. starszy referent PUBP w Kielcach. Przekazany do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu 26 kwietnia 1946 r. Było to związane z zagrożeniem dla matki (rodziny), która miała być nękana, ponieważ syn był funkcjonariuszem UB i aktywnie „zwalczał bandy”. Od 1 lipca 1946 r. starszy referent, od 1 grudnia referent ewidencji operacyjnej PUBP w Jeleniej Górze (Referat II). Od 1 lipca 1948 r. starszy referent Referatu II. Przełożeni oceniali, że nie potrafi pracować operacyjnie, nadaje się co najwyżej do pracy administracyjnej. Od 1 marca 1951 r. referent Sekcji Techniki Operacyjnej i Łączności Wydziału II WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach (sekcja kowarska). W 1952 r. prosił o przeniesienie do Kielc. Zwolniony 31 marca 1954 r. Od decyzji o zwolnieniu odwołał się do Centralnej Komisji MBP, która poparła jego wniosek. Powtórnie przyjęty 1 sierpnia 1954 r. na stanowisko referenta Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. referent ewidencji, przeniesiony 1 kwietnia 1956 r. na stanowisko oficera operacyjnego. Po 1 stycznia 1957 r. został w resorcie jako oficer techniki operacyjnej, od 1 listopada starszy oficer techniki operacyjnej KP MO w Jeleniej Górze (Referat „W”). W okresie 1965–1967 oficer techniki operacyjnej Wydziału „W” KW MO we Wrocławiu, następnie do 1970 r. służył w Wydziale Kadr. Od 1 stycznia 1971 r. starszy inspektor Wydziału Śledczego SB KW MO we Wrocławiu. Zwolniony 31 lipca 1975 r. Przyjęty ponownie na to stanowisko 1 września 1982 r. Zwolniony ostatecznie 31 lipca 1987 r.⁶⁷

⁶⁵ AIPN Wr, 059/2925, Akta osobowe Edwarda Janikowskiego.

⁶⁶ AIPN Wr, 056/431, Akta osobowe Zenona Janka.

⁶⁷ AIPN Wr, 059/4552, Akta osobowe Edmunda Jarosza.

Franciszek Jasiński, s. Michała, ur. 16 lipca 1926 r. w miejscowości Kalusz, województwo stanisławowskie. Komendant ochrony od 28 stycznia 1946 r., następnie referent gminny PUBP w Jeleniej Górze. Zginął 28 sierpnia 1946 r. podczas konwojowania zatrzymanych z Kowar do Jeleniej Góry⁶⁸.

Józef Jaśkiewicz, s. Mikołaja, ur. 25 lutego 1925 r. w Kurzawach, powiat Brzeżany. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rodziców. W latach 1944–1945 służył w miejscowej milicji, następnie wyjechał na Ziemię Zachodnie. Od 1945 r. funkcjonariusz KW MO w Poznaniu, w okresie 1946–1947 był milicjantem (dyżurny, posterunkowy) KP MO w Kozuchowie. Od 1947 r. referent broni KP MO w Jeleniej Górze. Od 1 stycznia 1949 r. referent broni PUBP w Jeleniej Górze. Na jaw zaczęły wychodzić informacje o negatywnym zachowaniu Jaśkiewicza jako milicjanta w Kozuchowie i jego przeszłości. Zwolniony 31 grudnia 1949 r.⁶⁹

Stefan Jaśko, brak bliższych danych.

Józef Jeż, s. Stanisława, ur. w 5 lutego 1926 r. w Chyszowie, powiat Tarnów. Ukończył szkołę powszechną i zawodową, Pracował w czasie wojny na kolei jako praktykant, potem w straży przemysłowej w Tarnowie. Członek PPR, w sierpniu 1945 r. skierowany na Ziemię Zachodnie przez KP PPR w Tarnowie. Zatrudniony w PUBP w Jeleniej Górze jako młodszy referent Sekcji 4 na początku września 1945 r., następnie od lutego 1946 r. starszy referent tejże sekcji. Od 12 marca 1946 r. referent Sekcji Powiatowej (pracował jako referent gminny). Ze względów zdrowotnych odesłany ze szkoły międzywojewódzkiej. Od 1 października 1947 r. starszy oficer śledczy Sekcji Śledczej PUBP w Jeleniej Górze. Został nagrodzony (14 tys. zł) za zgłoszenie szefowi WUBP próby przekupstwa za wypuszczenie Niemca. W charakterystykach opisywany jako nałogowy pijak, był karany za przesłuchiwanie w stanie nietrzeźwym podejrzanego, a w 1948 r. zorganizował w urzędzie imprezę, podczas której spożywano alkohol z depozytu. Został za to aresztowany i zwolniony dyscyplinarnie 30 września 1948 r. W latach dziewięćdziesiątych Okręgowa Komisja Badania Zbrodni prowadziła śledztwo w sprawie stosowania przez Józefa Jeża niedozwolonych metod śledczych w 1948 r.⁷⁰

⁶⁸ *Księga pamięci funkcjonariuszy SB, MO i ORMÓ*, red. K. Cichoszewski, Warszawa 1971, s. 520; ...by inni mogli żyć spokojnie. Z dziejów walk o utrwalenie władzy ludowej na Dolnym Śląsku, red. M. Orzechowski, Wrocław 1967, s. 185.

⁶⁹ AIPN Wr, 056/439, Akta osobowe Józefa Jaśkiewicza.

⁷⁰ AIPN Wr, 056/445, Akta osobowe Józefa Jeża.

Jakub Grabiec

URZĄD BEZPIECZEŃSTWA
PUBLICZNEGO NA MIASTO I POWIAT
W JELENIEJ GÓRZE

Władysław Grygolewicz

Władysław Huminiłowicz

Wiesław Jachimowicz

Władysław Jakubieni

Roman Janas

Władysław Janicki

Edward Janikowski

51

Od
Kierownika Wydziału
Min. Bezp. Publ.
Nr: 1435/45/SB

ODPIS 32

Warszawa dnia 23 listopada 1945

DO
MINISTRA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

*Adela i wyplacil je
Sąd
24. XI 45
na zgodności z opinia
D. Port...*

T A J N E

Prawa przeciwko:
JANIKOWSKIEMU EDWARDOWI
Kierownikowi P.U.B.P.
MAGIERZE ANTONIEMU
Kierownikowi II-ej Sekcji
WOROCHOWI EDMUNDOWI
Kierownikowi IV-ej Sekcji
KWIATKOWSKIEMU MIECZYŚPAWOWI
funkcjonariuszowi, wszyscy
P.U.B.P. w Jeleniej Górze.

R A P O R T

Po zapoznaniu się ze sprawą przeciwko JANIKOWSKIEMU Edwardowi, kierownikowi P.U.B.P., Magierze Antoniemu, kierownikowi II-ej Sekcji, Worochowi Edmundowi, kierownikowi IV-ej Sekcji i Kwiatkowskiemu Mieczysławowi funkcjonariuszowi, wszyscy są z P.U.B.P. w Jeleniej Górze, ustaliliśmy, że

wyżej wymienieni w dniu 25 w dniu 25.VIII.45r. przeprowadzili rewizję u Niemca Hubnera Arnolda, zam. w Jeleniej Górze przy ul. Ogrodowej Nr.1, w toku której znaleźli większą ilość złota, futer, ubrania, materiałów ubraniowych i pościelowych, bielizny i rowerów. O przeprowadzeniu tej rewizji nie została powiadomiona wcale VIII Sekcja.

Wszystkie powyższe rzeczy były zabrane bez porządzenia protokołu rewizji domowej, ani bez pokwitowania zdania rzecz do magazynu P.U.B.P. w Jeleniej Górze.

Po przeprowadzeniu rewizji wyżej wymienieni podzielili się rzeczami i złotem, chociaż wiedzieli, że mienie poniemieckie należy do Skarbu Państwa /str.11 i 23 akt dochodzenia/.

Złote przedmioty były następujące:

zegarki kieszonkowe "Longin" i "Omega", 2 zegarki damskie z bransoletkami, 2 pierścionki damskie, w tym jeden z brylantem, drugi z dwoma, kolia z brylantem i perłami. /k.6 akt doch./.

Następnie w dniu 21.IX.45r. została przeprowadzona rewizja u Niemca Dobera, we wsi Giersdorf, przy której obecni byli kier. PUBP Janikowski, kierow. II-ej Sekcji Nagera i jego z. ca. awlak.

Z powyższej rewizji nie spisano protokołu ani pokwitowania z przywiezionych rzeczy do magazynu P.U.B.P.

Podczas rewizji zostały zabrane następujące przedmioty:
około 15 tys. papierosów, tytoń, beczka wódki, wino, buty, konserwy, oraz inne rzeczy /spis karta 33 i 34 akt dochodzenia/.

./.

Jerzy Jordan, s. Ludwika, ur. 18 listopada 1924 r. w Grajewie, powiat Szczuczyn⁷¹. Ukończył szkołę powszechną i rozpoczął naukę w gimnazjum w Kielcach, którą musiał przerwać z uwagi na wybuch wojny. W czasie okupacji pracował jako robotnik w fabryce, następnie na kolei, od 1944 r. w sklepie żelaznym ciotki. W czerwcu 1946 r. skierowany na Ziemię Zachodnie, pracował jako urzędnik. Należał do ZWM. Od lipca 1945 r. oficer śledczy Sekcji 8 PUBP w Świdnicy. Opisywany jako inteligentny, w pracy dobry, ale mało obowiązkowy, „na pracy mu nie zależy, na oficera śledczego nie odpowiada ze względów na przekonania polityczne”. Podejrzewano go także o bliskie stosunki z Niemką (mieszkał przy rodzinie niemieckiej w Świdnicy). W 1947 r. pojechał na odprawę oficerów śledczych do Wrocławia, zarejestrował się na zebraniu i wyszedł (za co był karany dyscyplinarnie). Od 15 października 1948 r. jako oficer śledczy WUBP we Wrocławiu był oddelegowany do Jeleniej Góry. Od 15 stycznia 1949 r. oficer śledczy Sekcji Śledczej PUBP w Jeleniej Górze. Został oskarżony o przystąpienie do grupy AK „Inspektorat Afryka” jeszcze w 1946 r. i przekazywanie organizacji w Świdnicy informacji o pracownikach PUBP oraz broni. Po aresztowaniu przyznał się, że złożył przysięgę organizacyjną, ale zaprzeczył, że przekazywał informacje tajne. Zwolniony dyscyplinarnie 30 czerwca 1949 r. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu skazał go na 10 lat więzienia. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Świdnicy. Wnioskował o uprawnienia kombatanckie, na co uzyskał odpowiedź, że „z wiadomych Obywatelowi przyczyn nie możemy udzielić rekomendacji w celach kombatanckich”.

Marian Junkiewicz, s. Feliksa, ur. 25 marca 1927 r. w Gliniszczach, powiat Pińsk. Po wybuchu wojny uciekł z rodziną do ZSRS i tam do 1943 r. kontynuował naukę. Od 1943 r. pracował jako ślusarz. W 1946 r. wrócił do Polski, osiedlił się w powiecie jeleniogórskim. Do 1948 r. uczęszczał do Państwowego Uniwersytetu Ludowego w Karpnikach, następnie został powołany do wojska, służył w KBW jako pisarz. Zdemobilizowany w 1950 r., sam zgłosił się do UB. Od 15 marca 1951 r. młodszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze, został wysłany na szkolenie do Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 1 listopada 1951 r. młodszy referent Sekcji 4, od 1 maja 1952 r. referent terenowy na gminę Jeżów PUBP w Jeleniej Górze. Na początku służby cieszył się dobrą opinią. Od 1952 r. uznano, że opuszcza się w pracy, ponadto bez zezwolenia wziął ślub kościelny (a zdjęciami chwalił się kolegom w pracy). Sprawę ślubu kościelnego tłumaczył, powołując się na konstytucję. Podejrzewano, że chce w ten sposób zmusić przełożonych do zwolnienia go z pracy. Jesienią 1952 r. wystąpił z taką prośbą, którą uzasadniał, że jest za słaby i się do służby nie nadaje. Groził, że jeśli go nie zwolnią, to napisze do premiera. Uznano, że nie

⁷¹ AIPN Wr, 056/447, Akta osobowe Jerzego Jordana.

ma z niego pożytku, demoralizuje młodych pracowników, dlatego przychylnono się do jego prośby i 31 marca 1953 r. zwolniono⁷².

Tadeusz Juszczyk, s. Jana, ur. 27 marca 1916 r. w wsi Grodziec, powiat Będzin. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej, a we Francji, gdzie przebywał z rodzicami do 1936 r. szkołę rzemieślniczą. W czasie wojny pracował w kopalni, elektrowni, gdzie jak sam pisał „sabotował robotę” przez uchylanie się od niej. Członek PPR. W Urzędzie Bezpieczeństwa od 15 sierpnia 1945 r., według jego słów najpierw w Sekcji 5, potem od 15 września 1945 r. jako referent gminny oddelegowany do Sobieszowa. Był zatrudniony w Sekcji 2. Na wniosku z grudnia 1945 r. pisano, że zupełnie nie przykłada się do pracy i należy go zwolnić. Sam twierdził, że odszedł na własną prośbę po wypadku motocyklowym. Zwolniony 12 grudnia 1945 r. Pracował potem w Państwowej Fabryce Armatur w Jeleniej Górze jako kierownik kadr. W 1949 r. przeniósł się do Warszawy⁷³.

Stanisław Kacprzyński, s. Antoniego, ur. 13 lipca 1927 r. w Borku, powiat Ostrołęka. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny do 1943 r. przebywał przy rodzicach, potem został skierowany do pracy przymusowej. Po wojnie pracował dorywczo. W latach 1948–1950 służył w KBW, odbył wówczas kurs w szkole bezpieczeństwa publicznego. Po demobilizacji od 5 listopada 1950 r. w Wydziale Śledczym WUBP jako aplikant. Od 1 czerwca 1951 r., po zdaniu egzaminów aplikanckich, oficer śledczy PUBP w Jeleniej Górze, w rzeczywistości był oddelegowany do Wrocławia. Na przełomie 1952 i 1953 r. odbył pięciomiesięczny kurs oficerów śledczych w CW MBP w Legionowie. Od 1 maja 1953 r. starszy oficer śledczy PUBP w Złotoryi. Od 1 kwietnia 1955 r. oficer śledczy i starszy oficer śledczy w WUdsBP, następnie KW MO we Wrocławiu. Od 1 czerwca 1966 r. kierownik grupy, następnie sekcji Wydziału Śledczego KW MO we Wrocławiu. W okresie od 1 grudnia 1985 do 30 kwietnia 1989 r. zastępca naczelnika Wydziału Śledczego WUSW we Wrocławiu⁷⁴.

Tadeusz Kalinowski, s. Franciszka, ur. 29 czerwca 1928 r. w Wymysłowie Dolnym, powiat Mogilno. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Wojnę spędził przy rodzinie. Po wojnie pracował w gospodarstwie rolnym, ukończył kurs szofera w Kamieniu Pomorskim. W 1945 r. milicjant Posterunku MO w Trzebiatowie KP MO w Gryficach. Od 1949 r. służył w WOP. Od 13 listopada 1951 r. młodszy referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie, następnie słuchacz Szkoły

⁷² AIPN Wr, 056/451, Akta osobowe Mariana Junkiewicza.

⁷³ AIPN Wr, 056/455, Akta osobowe Tadeusza Juszczyka.

⁷⁴ AIPN Wr, 059/4605, Akta osobowe Stanisława Kacprzyńskiego.

Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 1 maja 1952 r. referent Sekcji „A”, od 1 lipca 1952 r. referent Sekcji 4, od 1 stycznia 1954 r. referent terenowy na gminę Stara Kamienica i od 1 października 1954 r. ponownie referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 31 marca 1955 r. jako niezdatny do pracy operacyjnej, nie zgodził się na przejście do MO. Zatrudnił się w PKS w Jeleniej Górze⁷⁵.

Henryk Kalski, s. Antoniego, ur. 4 stycznia 1929 r. w Ostrowi Mazowieckiej. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Do 1949 r. mieszkał z rodzicami, następnie wyjechał na Ziemię Zachodnie. Pracował w Zakładach Przemysłu Bawełnianego w Mirsku (powiat Lwówek Śląski). Od 1951 służył w wojsku, po demobilizacji pracował na poczcie w Gryfowie Śląskim, na krótko zatrudnił się jako strażnik SOK w Jeleniej Górze. Od 15 listopada 1953 r. ekspedytor poczty specjalnej UBP na MiP w Jeleniej Górze. Początkowo oceniany pozytywnie, później krytykowany za alkoholizm. Zwolniony 31 marca 1955 r. w związku z reorganizacją⁷⁶.

Tadeusz Kamiński, s. Czesława, ur. 28 lutego 1921 r. w Wyczerpach Dolnych, powiat Częstochowa. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Uczestnik warsztatów mechanicznych. Podczas wojny przebywał na robotach przymusowych w Niemczech i Austrii. W lipcu 1945 r. miał być kierownikiem Sekcji Wypadowej MUBP w Warszawie, brak jednak bliższych danych. Od 5 września 1945 r. referent, od 5 grudnia 1945 r. referent gminny (Stara Kamienica) PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony z powodu choroby 13 lutego 1946 r.⁷⁷

Władysław Kanar, s. Franciszka, ur. 20 lipca 1921 r. w Parchocinie, powiat Katowice. Znany także jako Władysław lub Rudolf Kanarek. Przed wojną od 1925 r. przebywał we Francji, gdzie ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Z zawodu szofer. We Francji pracował w kopalni. Jak podawał, w czasie wojny działał w konspiracji we Francji. Po wkroczeniu aliantów wcielony do wojska francuskiego, walczył na froncie we Włoszech. Powrócił do Polski w 1945 r. Od 24 stycznia 1946 r. szofer PUBP w Jeleniej Górze. Do 1948 r. nosił nazwisko Kanarek, ale na polecenie Wydziału ds. Funkcjonariuszy zmienił na Kanar. W marcu 1949 r. postrzelił przez przypadek siostrę żony z nielegalnie posiadanego pistoletu. Ukarano go za to naganą i potrąceniem pensji. Od 1 kwietnia 1949 r. wartownik ochrony PUBP Jelenia Góra (już od kwietnia – maja 1948 r. był klucznikiem aresztu). Z uwagi na fakt, że był repatriantem z Francji polecono przenieść go do powiatu niegranicznego. Od 15 lutego 1950 r. wartownik PUBP w Strzelinie. Lekceważył obowiązki, krytycznie wypowiadał się

⁷⁵ AIPN Wr, 056/461, Akta osobowe Tadeusza Kalinowskiego.

⁷⁶ AIPN Wr, 056/462, Akta osobowe Henryka Kalskiego.

⁷⁷ AIPN Wr, 056/465, Akta osobowe Tadeusza Kamińskiego.

o rzeczywistości komunistycznej Polski, zachwalał swój pobyt we Francji. Zwolniony 30 kwietnia 1951 r.⁷⁸

Ryszard Karpowicz, brak bliższych danych.

Karol Kasperkiewicz, s. Bronisława, ur. 2 lipca 1916 r. w Rędzinach, powiat Częstochowa. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Z zawodu ślusarz. Przed wojną odbył służbę wojskową, został skierowany do szkoły podoficerskiej. Brał udział w kampanii wrześniowej. Do 1942 r. przebywał w niewoli, w obozie jenieckim, następnie na robotach przymusowych. Od 1942 r. pracował w Fabryce Przetworów Chemicznych w Rędzinach. Po wojnie wstąpił do PPR w Jeleniej Górze, która to organizacja skierowała go do pracy w miejscowym UB. Od 4 września 1945 r. młodszy referent Sekcji 6 PUBP w Jeleniej Górze. Za „zaniebywanie obowiązków, niewywiązywanie się z zadań” zwolniony 12 grudnia 1945 r.⁷⁹

Stanisław Kawczak, s. Władysława, ur. 10 maja 1927 r. w Osieku, powiat Biała Krakowska. Do 1941 r. przebywał przy rodzicach, następnie został wywieziony na roboty przymusowe. Wrócił w 1945 r., pracował w Zakładach Zbożowych w Świdnicy. Od 1 kwietnia 1950 r. zatrudniony w PUBP w Świdnicy jako kurier specpoczty, następnie ekspedytor sekretariatu. W 1951 r. ukończył kurs operacyjny. Od 1 marca 1951 r. młodszy referent Referatu V, od 1 grudnia 1951 r. młodszy referent ds. wywiadu, następnie referent ds. wywiadu PUBP w Świdnicy. Oceniany jako pracownik przeciętny, nieodpowiedzialny, nadużywający alkoholu. Z powodu samowolnego przedłużenia sobie urlopu został w lutym 1953 r. przeniesiony dyscyplinarnie na stanowisko referenta Sekcji „A” PUBP w Jeleniej Górze. Po dwóch tygodniach wyjechał do Świdnicy i podczas trzydniowej nieobecności wywołał w lokalu awanturę po pijanemu, następnie w drodze do Jeleniej Góry rozbił sobie głowę. Podobne sytuacje zdarzały się częściej. Okłamywał szefa PUBP w Jeleniej Górze co do przyczyn nieobecności, udawał chorego, a w rzeczywistości upijał się i opuszczał pracę. Na przełomie lipca i sierpnia 1953 r. został zauważony pijany przed lokalem „Klubowa” w Jeleniej Górze przez szefa PUBP, doprowadzony do urzędu i aresztowany. Oskarżono go o naruszenie socjalistycznej dyscypliny pracy. Zwolniony 31 sierpnia 1953 r. w związku z aresztowaniem. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu skazał go 22 grudnia 1953 r. na 3 lata więzienia za lekceważenie pracy i ujawnienie notatek służbowych osobie postronnej⁸⁰.

⁷⁸ AIPN Wr, 059/309, Akta osobowe Władysława Kanara.

⁷⁹ AIPN Wr, 056/470, Akta osobowe Karola Kasperkiewicza.

⁸⁰ AIPN Wr, 056/474, Akta osobowe Stanisława Kawczaka.

Seweryn Kazimierzczak (Kaźmierczak), s. Franciszka, ur. 27 grudnia 1925 r. w Poznaniu. Wyjechał z rodzicami do Francji w 1927 r., tam w 1939 r. skończył 8 klasę szkoły. Pracował następnie jako mechanik samochodowy, a następnie jako górnik. Skierowany do UB przez KP PPR w Wałbrzychu. Od 15 września 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Krytycznie oceniany jako lekceważący obowiązki, za co był wielokrotnie karany. Zwolniony na własną prośbę 15 października 1947 r. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Katowicach. Starał się o przyjęcie do ZBoWiD, pisał, że „brał niejednokrotnie udział w akcjach przeciwko elementom wrogim Polsce Ludowej”. Zaświadczenie otrzymał⁸¹.

Daniel Kiełek, s. Franciszka, ur. 15 listopada 1927 r. w Małyszynie, powiat Iłża. Ukończył szkołę powszechną i 2 klasy szkoły zawodowej. W czasie okupacji pracował jako uczeń tokarski w Starachowicach. W okresie kwiecień – lipiec 1945 r. pracował jako funkcjonariusz w PUBP w Starachowicach. Został zwolniony ze względu na stan zdrowia. Wyjechał do Jeleniej Góry, gdzie pracował jako poborca świadczeń rzeczowych, magazynier w fabryce, referent zaopatrzenia technicznego kopalni kowarskiej. Od czerwca 1949 r. młodszy referent, od lipca 1950 r. referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. W ankiecie personalnej podał, że w urzędzie nadali mu ps. „Lotny”, a w ROP w Kowarach ps. „Kot”. W okresie 1950–1951 słuchacz Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 1 maja 1952 r. referent terenowy na gminę Łomnica, od 1 sierpnia 1953 r. starszy referent. Od 1 października 1954 r. starszy referent terenowy na gminy Karpacz i Kowary UB na MiP w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent operacyjny. Od 1 kwietnia 1956 r. oficer operacyjny. Pozostał w Jeleniej Górze w Referacie SB po 1956 r. W 1963 r. przeniesiony do Wydziału II KW MO w Kielcach. Zwolniony 31 sierpnia 1968 r.⁸²

Henryk Kol, s. Ignacego, ur. 17 marca 1924 r. w Tomaszowie Mazowieckim. Ukończył 7 klas szkoły. Do 1944 r. przebywał przy rodzicach i pracował w fabryce mebli. Na początku 1944 r. wywieziony na roboty przymusowe. W 1945 r. komendant plutonu KM MO w Tomaszowie Mazowieckim. Od 5 grudnia 1945 r. oficer śledczy PUBP w Złotoryi. Dobrze oceniany przez przełożonych. W 1947 r. wysłany na kurs śledczych w CW MBP. Od 1 marca 1950 r. oficer śledczy Sekcji Śledczej PUBP w Jeleniej Górze, gdzie od dłuższego czasu nie było nikogo na tym stanowisku. Od 1 lipca 1950 r. starszy oficer śledczy. Tu również dobrze oceniany przez zwierzchników. Od 15 kwietnia 1951 r. szef PUBP w Bolesławcu⁸³. Kierował

⁸¹ AIPN Wr, 056/476, Akta osobowe Seweryna Kazimierzczaka.

⁸² AIPN Ki, 0045/1, Akta osobowe Daniela Kiełka.

⁸³ R. Klementowski, „*My wszyscy są od pracy fizycznej...*”, s. 34, 37.

Zenon Jank

Edmund Jarosz

Józef Jaśkiewicz

Józef Jeż

Jerzy Jordan

Marian Junkiewicz

Tadeusz Juszczak

Stanisław Kacprzyński

Tadeusz Kalinowski

następnie jednostkami w Strzelinie (1952) i Nowej Rudzie (1955). Od 1 stycznia 1957 r. zastępca kierownika ds. BP KP MO w Nowej Rudzie. Z powodów dyscyplinarnych został przeniesiony w 1963 r. do Wałbrzycha na stanowisko starszego oficera operacyjnego. Od 1965 r. pracownik SB KW MO we Wrocławiu (Wydział II, Wydział „C”, Wydział „W”). Zwolniony 31 lipca 1975 r.⁸⁴

Władysław Kondraciuk, s. Stanisława, ur. 19 czerwca 1928 r. w Częstochowie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do 1941 r. przebywał przy rodzicach w Częstochowie, następnie został wywieziony na Dolny Śląsk na roboty przymusowe. Po wojnie mieszkał w Radomiu. Służył w wojsku (WOP). Od 14 listopada 1951 r. wartownik ochrony PUBP w Bolesławcu. Skierowany do Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu w grudniu 1951 r. Od 1 maja 1952 r. referent Sekcji 8 PUBP w Bolesławcu. Od 1 lipca 1952 r. referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Tu oceniony po kilku miesiącach jako niesumienny, niezaangażowany, niepotrafiący pracować z agenturą, kompletnie nieprzydatny. Mimo to pozostał w służbie, kolejna opinia z grudnia 1953 r. była równie krytyczna, jak pisano w charakterystykach: „skupia się na przeprowadzaniu wywiadów beztreściwych”, posługuje się kłamstwem, na stanowisko się nie nadaje. Został uznany za najgorszego pracownika. Zwolniony 30 czerwca 1954 r. na własną prośbę⁸⁵.

Zbigniew Konopnicki, s. Stanisława, ur. 6 września 1922 r. w Dąbrowie Górniczej. Miał wykształcenie średnie. Wywieziony na roboty, za sabotaż osadzony na 11 miesięcy w KL Auschwitz, wyszedł w 1942 r. Po wojnie wstąpił do PPR. W Urzędzie Bezpieczeństwa od lipca, ale zatwierdzony dopiero we wrześniu 1945 r. jako referent gminny w Miłkowie (Ansdorf), gdzie był wójtem, a potem sołtysem. Jak podawał, w czasie pracy w PUBP w Jeleniej Górze używał ps. „Grom”. Prowadził też restaurację. Od 14 grudnia 1945 r. referent Sekcji 4. Zwolniony dyscyplinarnie 14 lutego 1946 r.⁸⁶

Henryk Konowalik, s. Wincentego, ur. 9 października 1923 r. w Szostakach. Ukończył 3 klasy szkoły powszechnej. Do 1944 r. pozostawał przy rodzinie, pracował w gospodarstwie. W 1944 r. powołany do wojska. Po wojnie brał udział w zwalczaniu UPA. Zdemobilizowany w 1947 r., osiedlił się w powiecie lwóweckim, miał gospodarstwo, sam pracował w spółdzielni budowlanej we Wleniu. Rodzina żony została wywieziona w 1940 r. do Kazachstanu, gdzie pracowała przy budowie linii kolejowej. Jedna z siostr żony mieszkała na Zachodzie i utrzymywała kontakt

⁸⁴ AIPN Wr, 059/4230, Akta osobowe Henryka Kola.

⁸⁵ AIPN Wr, 056/503, Akta osobowe Władysława Kondraciuka.

⁸⁶ AIPN Wr, 056/506, Akta osobowe Zbigniewa Konopnickiego.

listowny z rodziną, z czego Konowalik musiał tłumaczyć się przed przełożonymi. Od 2 stycznia 1951 r. wartownik ochrony PUBP w Jeleniej Górze. Członek koła myśliwskiego. Zwolniony na własną prośbę 30 kwietnia 1952 r.⁸⁷

Stanisław Kopczyk, s. Pawła, ur. 5 listopada 1923 r. w Myślachowicach, powiat Chrzanów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do 1939 r. pracował dorywczo, następnie był robotnikiem leśnym. Po wojnie krótko pracował w kopalni węgla w Trzebinii. Od 17 czerwca 1945 r. młodszy referent Sekcji 1, od 31 stycznia 1946 r. referent Referatu I, od 1 marca 1946 r. referent Referatu III, od 1 października 1947 r. starszy referent Referatu 1 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 maja 1950 r. kierownik Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. 1 października 1950 r. przeniesiony do PUBP w Złotorzy na stanowisko szefa. Tam „miał rozłożyć urząd”, zajmował się myślistwem, zaniedbywał pracę. 31 stycznia 1952 r. przekazany do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu, następnie przeniesiony do Wrocławia, gdzie służył do 1975 r. W okresie 1975–1980 naczelnik Wydziału Paszportów KW MO w Częstochowie. Zwolniony w stopniu pułkownika 14 marca 1980 r.⁸⁸

Zygmunt Kopel, s. Ignacego, ur. 12 grudnia 1910 r. w Kaliszu. Znany także jako Zygmunt Koppel, Zyskind Kopel. Pochodzenia żydowskiego. Po ukończeniu szkoły i podjęciu pracy związał się z ruchem komunistycznym, za co był kilkakrotnie aresztowany i skazany na karę więzienia. Członek KPP. W 1937 r. wyjechał do Francji (do żony). W 1938 r. na ochotnika wyjechał do Hiszpanii, gdzie walczył w XII Brygadzie Międzynarodowej im. Jarosława Dąbrowskiego (czerwiec–grudzień). Po powrocie do Francji został internowany, trafił do obozu (Francja, Afryka Północna), skąd zwolniono go w 1943 r. Razem z rodziną wyjechał do ZSRS, tam wstąpił do wojska. Do 1946 r. służył w KBW, gdzie zwerbowano go do pracy w UB. Od 29 sierpnia 1946 r. referent Referatu V PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 października 1947 r. referent Sekcji 5. Od 1 października 1948 r. starszy referent przy kierownictwie, miał się zajmować sprawami personalnymi (w związku z likwidacją etatu referenta personalnego). W ocenie naczelnika Wydziału V WUBP należało go przenieść, ponieważ „w terenie jest mu pracować ciężko (wygląd semicki), a dobrze jest zorientowany politycznie”. W charakterystykach opisywany jako zaangażowany politycznie, ale słaby jako pracownik operacyjny, bez inicjatywy, autorytetu, niedecyzyjny, nadający się co najwyżej na stanowisko w Wydziale Personalnym lub Szkoleniowym. Sam Kopel wielokrotnie prosił o zwolnienie (w maju i listopadzie 1949 r., w czerwcu 1950 r.), ponieważ nie radził sobie i chciał odejść do pracy partyjnej. 1 lipca 1950 r. został przeniesiony

⁸⁷ AIPN Wr, 056/507, Akta osobowe Henryka Konowalika.

⁸⁸ AIPN Wr, 0188/262, Akta osobowe Stanisława Kopczyka.

do Wrocławia na stanowisko starszego instruktora Wydziału Szkolenia Sekcji 2 WUBP we Wrocławiu. Z uwagi na fakt, że słabo władał językiem polskim, zatrudnił nauczyciela. We Wrocławiu służył do 31 grudnia 1962 r.⁸⁹

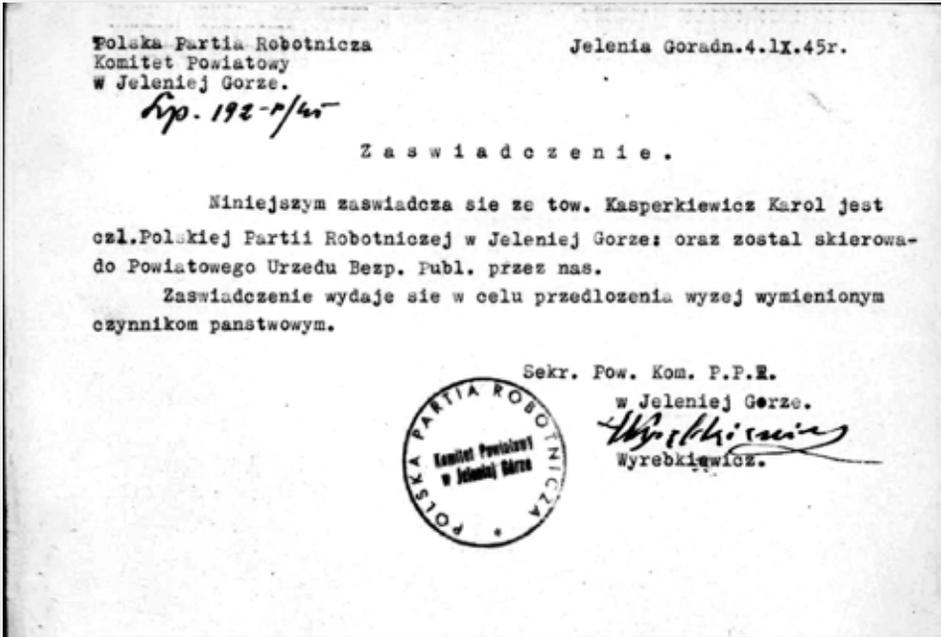
Celina Koper, c. Stanisława. Od 5 września 1946 r. pomoc biurowa.

Piotr Korzon, s. Wiktora, ur. 6 października 1932 r. w Łopatyczach, powiat Nieśwież. Po wybuchu wojny z rodziną wyjechał do ZSRS, tam ukończył 5 klas szkoły powszechnej. W 1946 r. jego rodzina wróciła do Polski, zamieszkała najpierw w Warszawie (ojciec służył w KBW), następnie wyjechała na Ziemie Zachodnie i osiedliła się w Janowicach Wielkich. Korzon w Polsce kontynuował kształcenie (klasy 8 i 9). Od 1949 r. pracownik etatowy Powiatowego Zarządu ZMP w Jeleniej Górze. Zgłosił się jako ochotnik do MBP i został wysłany do Dwuletniej Szkoły Oficerskiej CW MBP w Legionowie we wrześniu 1951 r. Od 11 sierpnia 1953 r. młodszy referent Sekcji 2 Wydziału II Departamentu X MBP. Przeniesiony na własną prośbę (względy zdrowotne i rodzinne), od 15 marca 1954 r. służył jako referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze, w rzeczywistości pracował w Sekcji 3 (zajmował się zagadnieniem rewizjonizmu). Od 1 kwietnia 1955 r. referent Referatu III, od grudnia 1955 r. starszy referent Referatu II PUdsBP w Jeleniej Górze. Oceniany jako jeden z najlepszych pracowników. Od 1 kwietnia 1956 r. zastępca kierownika PUdsBP w Lubaniu Śląskim, choć proponowano mu objęcie samodzielnego stanowiska w Środzie Śląskiej, to uznał, że nie ma dość doświadczenia. Po 1956 r. służył nadal w Lubaniu, w Kamiennej Górze, następnie w Dzierżoniowie i ponownie w Jeleniej Górze (zastępca komendanta ds. SB i naczelnik Wydziału Paszportów). Ze względów zdrowotnych od 1982 r. przebywał na zwolnieniach lekarskich. Zwolniony 15 lipca 1983 r.⁹⁰

Franciszek Kosiorowski, s. Karola, ur. 4 stycznia 1928 r. w Rzeszowie. Wojnę spędził w Rzeszowie, pracował w sklepie bławatnym. W 1947 r. ukończył gimnazjum mechaniczne. Od 1948 odbywał służbę wojskową (KBW), po której został przyjęty do UB. Od 17 października 1950 r. młodszy referent, następnie referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. W początkowych charakterystykach opisywany pozytywnie, z czasem wskazywano, że źle pracuje z agenturą, za co był nawet karany naganą. Ponadto związał się z kobietą, która była w zainteresowaniu UB za ukrywanie człowieka,

⁸⁹ AIPN Wr, 059/3972, Akta osobowe Zygmunta Kopela. Na podstawie zarządzenie ministra spraw wewnętrznych nr 172 z 20 X 1960 r. zaliczono mu do wysługi emerytalnej działalność komunistyczną przed wojną i udział w wojnie w Hiszpanii.

⁹⁰ AIPN Wr, 056/48, Akta osobowe Piotra Korzona.

Skierowanie z PPR do pracy w UB Karola Kasperkiewicza

Pozwolenie na broń Tadeusza Kamińskiego

Henryk Kalski

Tadeusz Kamiński

Władysław Kanar

Stanisław Kawczak

Seweryn Kazimierzak

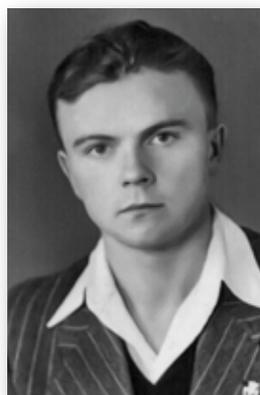
Daniel Kielek

Henryk Kol

Władysław Kondraciuk

Zbigniew Konopnicki

Bolesława Wrzosa, skazanego na 15 lat więzienia. Z powodu gruźlicy uznany za niezdolnego do służby. Zwolniony 31 marca 1953 r.⁹¹

Henryk Kostecki, s. Henryka, ur. 31 maja 1926 r. w Piaskach, powiat Będzin. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 4 klasy gimnazjum. Do 1942 r. przebywał przy rodzicach, następnie został skierowany do pracy w kopalni „Czeladź”. Po wojnie uczył się w gimnazjum technicznym w Katowicach. Pracował w fabryce produkującej przyrządy pokładowe w Jeleniej Górze. Członek ZWM. Jego starszy brat był funkcjonariuszem UB w Prudniku. Od 7 lutego 1947 r. referent, od 1 października 1947 r. młodszy referent Sekcji 1, od 1 marca 1948 r. referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Karany za kradzież rzeczy z rewizji oraz uderzenie przesłuchiwanego w twarz. Był to obywatel czechosłowacki i konsulat tego kraju złożył protest. Od 1 stycznia 1950 r. starszy referent Referatu I PUBP w Złotoryi. Od 1 maja 1952 r. starszy referent terenowy na gminy Chojnów i Krzywa PUBP Złotoryja. Zwolniony 30 listopada 1952 r. na własną prośbę⁹².

Koza, brak bliższych danych. Nazwisko to pojawia się w aktach funkcjonariusza Lorenza i wynika z nich, że w 1948 r. pracował jako wartownik.

Bernard Kozik, s. Władysław, ur. 20 grudnia 1920 r. w Książu Małym, powiat Miechów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i gimnazjum mechaniczne. W czasie wojny był na robotach przymusowych oraz pracował w Dąbrowie Górniczej jako pomocnik majstra. Od 5 września 1945 r. referent Sekcji 6, od 11 grudnia 1945 r. referent gminny, od 31 stycznia 1946 r. starszy referent Referatu IV PUBP w Jeleniej Górze. W 1946 r. uczestnik kursu w Centralnej Szkole MBP. Od 1 października 1947 r. starszy referent Placówki UB w Szklarskiej Porębie. W aktach zachowała się enigmatyczna adnotacja, że był karany „za nietaktowne zachowanie się w czasie przesłuchania podejrzanego”. Kierownictwo podejrzewało go o prowadzenie dodatkowej działalności, z której czerpał zysk (wynajmowanie koni i wozu). Z uwagi na stan zdrowia wnosił o zwolnienie ze służby. Od 24 listopada 1948 r. starszy referent Referatu I PUBP w Lubaniu. Zwolniony na własną prośbę 31 maja 1949 r.⁹³

Paweł Kozub, s. Franciszka, ur. 16 kwietnia 1922 r. w Mysłowicach, powiat Katowice. Od 1924 r. przebywał z rodzicami we Francji. W czasie wojny brał udział w walkach w Legii Cudzoziemskiej na terenie Francji i Afryki. Dostał się do niewoli, z której zbiegł do Francji. Członek partyzantki, następnie żołnierz batalionów polskich pod

⁹¹ AIPN Wr, 056/522, Akta osobowe Franciszka Kosiorowskiego.

⁹² AIPN Wr, 057/270, Akta osobowe Henryka Kosteckiego.

⁹³ AIPN Wr, 056/535, Akta osobowe Bernarda Kozika.

dowództwem mjr. Bolesława Jelenia. Wrócił do Polski w listopadzie 1945 r. Od 31 stycznia 1946 r. szofer PUBP w Jeleniej Górze. Od początku był z nim problem z uwagi na nadużywanie alkoholu. Przełożeni raportowali: „przez cały czas swoim nałogowym pijaństwem i awanturami zasługiwał na nagany i kary, które nie zawsze stosowaliśmy, ponieważ braliśmy pod uwagę, że jest on zasłużonym bojownikiem o Francję z oddziałów »Jeleniak«, liczyliśmy na to, że uda nam się go naprawić i robiliśmy w tym kierunku wszelkie starania”. Był oskarżany o kradzież motocykla. 5 września 1946 r. zwolniony dyscyplinarnie jako nienadający się do służby. W 1947 r. został zatrudniony jako pracownik kontraktowy MBP – konserwator w sanatorium MBP „Witoldówka” w Szklarskiej Porębie⁹⁴.

Lech Krawczyk, s. Lucjana, ur. 12 czerwca 1925 r. w Kaliszu. Od 1 maja 1947 r. młodszy referent PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 września 1947 r. referent Referatu V. Od lutego 1948 r. przebywał w Rocznej Szkole Oficerskiej CW MBP w Legionowie. Po jej ukończeniu sprawował kierownicze stanowiska we Wrocławiu (Wydział „A”, Wydział „B”), Warszawie (Biuro „B”). Od 1 listopada 1971 r. pełnił funkcję dyrektora Biura „B” MSW w Warszawie. Został zwolniony 31 sierpnia 1985 r.⁹⁵

Bronisław Krawiec, s. Jana, ur. 16 marca 1924 r. w Chrzanowie⁹⁶. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i rok gimnazjum. Jak twierdził, w czasie wojny był w GL/AL oraz PPR. W 1944 r. krótko służył w MO, skierowany został do szkoły oficerów polityczno-wychowawczych przy II Armii WP. W 1945 r. przeniesiony do WOP, skąd za nadużywanie alkoholu został zdemobilizowany. Współpracował wówczas jako rezydent z Informacją Wojskową, nosił ps. „Śmiały”. W latach 1948–1949 pracował w Fabryce „Rokita” w Brzegu Dolnym. 10 sierpnia 1949 r. został przyjęty do pracy w Referacie V PUBP w Wołowie. Od 1 lipca 1950 r. młodszy referent Sekcji 1, od 1 lutego 1952 r. kierownik Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze, oddelegowany do PUBP w Wałbrzychu. Następnie pracował we Wrocławiu. W resorcie do 1970 r.

Genowefa Krawiec, c. Franciszki, ur. 18 stycznia 1926 r. w Amiens (Francja)⁹⁷. Ukończyła szkołę powszechną i handlową. Była łączniczką w partyzantce, następnie w jednostkach polskich Bolesława Jelenia we Francji. Pracowała w organizacji młodzieżowej „Grunwald” jako sekretarka, następnie w ZWM w Katowicach. Przyjęta do pracy w WUBP Katowicach jako pomoc biurowa 1 maja 1945 r., następnie cenzor. Przeniesiona 1 lutego 1946 r. do WUBP w Łodzi pracowała jako cenzor,

⁹⁴ AIPN Wr, 056/539, Akta osobowe Pawła Kozuba.

⁹⁵ AIPN, 0604/854, Akta osobowe Lecha Krawczyka.

⁹⁶ AIPN Wr, 059/4089, Akta osobowe Bronisława Krawca.

⁹⁷ AIPN Wr, 056/544, Akta osobowe Genowefy Krawiec.

kontroler, młodszy referent. Od 1 listopada 1948 r. młodszy referent Referatu II PUBP w Wałbrzychu, następnie Bolesławcu (tu także jako sekretarka). W 1950 r. wyszła za mąż za Wiesława Krawca, pracownika UB w Bolesławcu. Sekretarka Sekretariatu PUBP w Jeleniej Górze od 15 maja 1951 r. Zwolniona 17 września 1953 r.⁹⁸

Wiesław Krawiec, s. Stanisława, ur. 12 lipca 1924 r. w Sosnowcu. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych, skąd trafił do obozu koncentracyjnego (Auschwitz, Oranienburg, Buchenwald). Podczas powrotu miał wypadek kolejowy, leczyl się w szpitalu do 1946 r. Przez Urząd Pracy w Sosnowcu wysłany do pracy w Kamiennej Górze jako pomocnik ślusarza. Do Urzędu Bezpieczeństwa skierowany przez PPR w Kamiennej Górze. Od 19 października 1946 r. w pracował w PUBP w Kamiennej Górze, następnie w Bolesławcu i ponownie w Kamiennej Górze⁹⁹. Prosił o przeniesienie z powodu tego, że był już znany przez ludność miejscową, ale też ze względu na „zadrażnienia” w urzędzie. Od 15 lutego 1951 r. starszy referent Referatu II PUBP w Jeleniej Górze, gdzie brakowało kadry. W 1953 r. okazało się, że wiedział o ucieczkach znajomych za granicę (także z okresu pracy w Kamiennej Górze) i nie zawiadomił o tym fakcie przełożonych oraz że utrzymują z żoną kontakty z jej kuzynami z Francji, od których otrzymywali pomoc finansową. 31 stycznia 1953 r. został zwolniony dyscyplinarnie. Miał odbyć karę 14 dni więzienia, od czego się odwołał. Podkreślał swój wkład w budowanie systemu, uzasadniał, że darowanie mu więzienia będzie bodźcem, aby „w innej pracy wzmocnić się do budowy jak najrychlej naszej kochanej Ojczyzny Polski Ludowej i marszu do Socjalizmu”¹⁰⁰.

Jan Krężel, s. Antoniego, ur. 3 lipca 1926 r. w Maruszowie, powiat Iłża. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej, następnie pracował w gospodarstwie rodzinnym. W czasie wojny pracował jako robotnik przymusowy, został zwolniony z powodu stanu zdrowia. Po wyzwoleniu, od 14 czerwca 1945 r., wartownik PUBP w Opocznie. Od 16 grudnia 1945 r. przeniesiony do dyspozycji kierownika WUBP we Wrocławiu. Od 15 grudnia 1945 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze¹⁰¹. Prosił o przeniesienie do Jeleniej Góry, ponieważ szefem był tam jego przyjaciel Szumlak (dowódca AL w czasie okupacji). Kierownik Wydziału Personalnego Opałko pisał do MBP w Warszawie, że podanie Krężela miało charakter żądania, a nie prośby, że skoro skierowano go z MBP, to winien mieć wolny wybór miejsca. Kiedy Krężel otrzymał informację, że wartowników nie potrzebują, w ogóle nie przychodził

⁹⁸ AIPN Wr, 056/544, Akta osobowe Genowefy Krawiec.

⁹⁹ R. Klementowski, „*My wszyscy są od pracy fizycznej...*”, s. 41.

¹⁰⁰ AIPN Wr, 056/546, Akta osobowe Wiesława Krawca.

¹⁰¹ AIPN Wr, 056/547, Akta osobowe Jana Krężela.

Henryk Konowalik

Stanisław Kopczyk

Zygmunt Kopel

Franciszek Kosiorowski

Henryk Kostecki

Bernard Kozik

Paweł Kozub

Bronisław Krawiec

do pracy. Nakazano wszcząć poszukiwania jak za dezerterem, ukarać i zwolnić. Formalnie został zwolniony decyzją kierownika WUBP 7 grudnia 1945 r. Tymczasem Krężel prawdopodobnie pojechał do Jeleniej Góry i pominął WUBP. Pod koniec 1949 r. kontrola wykazała, że dwukrotnie podczas pracy w UB w Opocznie, kiedy był w terenie z innymi pracownikami UB wpadał w zasadzkę uzbrojonych grup. Za pierwszym razem wszyscy zostali dotkliwie pobici (jeden popadł w chorobę umysłową), za drugim jeden z referentów UB z Opoczna został zastrzelony, Krężel zaś miał złożyć przysięgę, że nigdy w UB nie będzie już pracował. Podejrzewano, że mógł współpracować z „bandami”, ale nie można było tego udowodnić. Mimo to zdecydowano o zwolnieniu dyscyplinarnym. Zwolniony 31 grudnia 1949 r.

Józef Krupski, s. Józefa, ur. 6 grudnia 1924 r. w Mieczyszczowie, powiat Brzeżany. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Po wybuchu wojny wywieziony do ZSRS, pracował w kołchozie. Od 1943 r. w dywizji kościuszkowskiej, przeszedł szlak bojowy od Lenino, został zdemobilizowany w 1946 r. Do pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa zgłosił się sam, w uzasadnieniu podał konieczność utrzymania rodziny¹⁰². Od 1 lutego 1950 r. kierowca Sekcji Gospodarczej PUBP w Jeleniej Górze. Oceniany pozytywnie, mimo że, jak pisano, nie interesował się szkoleniem ideologicznym i lubił wódkę. Podejrzewano, że jego ojciec był granatowym policjantem. W 1951 r. ukończył siódmą klasę przy PUBP. Poprosił o skierowanie do pracy operacyjnej, ale nie było etatu i zasugerowano mu, że nie ma odpowiedniego wykształcenia. Być może powodem odmowy był fakt, że Krupski był bezpartyjny. Zwrócił się o zwolnienie ze względów materialnych. Zwolniony na własną prośbę 31 marca 1952 r.¹⁰³

Jan Krzysztofik, s. Jana, ur. 18 listopada 1925 r. w Ostrowcu. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował w różnych miejscach. Od 1944 r. służył w AL. Po przejściu frontu został zatrudniony 27 sierpnia 1945 r. jako wydawca Sekcji 8 WUBP w Łodzi. Zwolniony 1 października 1945 r. „za niedbałe wykonywanie obowiązków służbowych”. Wyjechał na Ziemię Zachodnie i tu ponownie zgłosił się do służby w UB. Przyjęty 21 października 1945 r. na stanowisko referenta Sekcji 2, od 31 stycznia 1946 r. młodszy referent Referatu I PUBP w Jeleniej Górze. Nie został jednak zatwierdzony w Warszawie ze względu na fakt zwolnienia z WUPB w Łodzi. Zwolniony 23 lutego 1946 r.¹⁰⁴

Józef Krzywiński, s. Antoniego, ur. 25 maja 1925 r. w Trójcy, powiat Śniatyn. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do 1939 r. przebywał przy rodzinie. Do 1944 r.

¹⁰² AIPN Wr, 056/552, Akta osobowe Józefa Krupskiego.

¹⁰³ W Urzędzie pozostał szofer o nazwisku Lewiński.

¹⁰⁴ AIPN Wr, 056/557, Akta osobowe Jana Krzysztofika.

pracował jako robotnik rolny, następnie wstąpił do partyzantki sowieckiej, był ranny w walkach i został odesłany na tyły. W 1945 r. przyjechał do Polski, osiedlił się w województwie poznańskim, a w 1947 r. w powiecie lubińskim. Pracował w Powiatowym Zarządzie ZMP w Lubiniu. Skierowany do MO przez KP PZPR w Lubinie. Od 1950 r. milicjant KM MO w Lubiniu, jeszcze w tym samym roku od 1 maja rachmistrz-płatnik PUBP w Lubinie. Od 15 października 1952 r. rachmistrz-płatnik UB na MiP w Jeleniej Górze. Został przeniesiony ze względu na konflikt z jednym z pracowników (Płaza), z którego żoną, sekretarką urzędu, miał utrzymywać bliskie kontakty. Od 1 lipca 1954 r. starszy referent Referatu Gospodarczego, wykonywał też obowiązki rachmistrza-płatnika. Od 1 kwietnia 1955 r. referent ds. ogólnych PUdsBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 31 grudnia 1956 r.¹⁰⁵

Tadeusz Kucharski, s. Józefa, ur. 1 lipca 1914 r. we wsi Jaskice, powiat Miechów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Pracował jako urzędnik. Od lat trzydziestych zaangażowany w ruch komunistyczny („Strzelec”, Koło Opieki Czerwonego Harcerza, KZMP). W czasie okupacji do 1943 r. przebywał w obozie karnym w Mysłowicach, następnie został wywieziony na roboty przymusowe, pracował jako robotnik w fabryce papieru. Od 1945 r. członek PPR, w czerwcu ukończył Centralną Szkołę PPR. Pracował krótko w MO w Zagórzcu. Od 12 czerwca 1945 r. starszy referent Wydziału III Departamentu I MBP. Od 27 lipca 1945 r. p.o. kierownik Wydziału I WUBP w Katowicach. Nie radził sobie i został przeniesiony na stanowisko p.o. kierownik Wydziału Społeczno-Politycznego WUBP w Katowicach. Od 1947 r. naczelnik Wydziału V WUBP we Wrocławiu. Od 15 grudnia 1947 r. (lub stycznia 1948 r.) szef PUBP w Jeleniej Górze. Według przełożonych był człowiekiem o chwiejnym charakterze, bez taktu, o miernych zdolnościach kierowniczych. Otrzymywał nagany za niestosowanie się do przepisów wewnętrznych. W 1951 r. planowano awansować go na stanowisko zastępcy szefa WUBP w Bydgoszczy (potem w Rzeszowie). W dodatkowym sprawdzeniu okazało się, że Kucharski ukrył wiele informacji o sobie i swojej rodzinie, m.in. to, że przed wojną był zaangażowany w działalność ZHP, „Sokoła”, „Strzelca”, nie sympatyzował z KPP. Podejrzewano go także o kradzieże podczas pracy w MO, jego rodzinę o bandytyzm, współpracę z gestapo. 1 sierpnia 1951 r. przeniesiony do dyspozycji Departamentu Kadr, faktycznie p.o. zastępca szefa WUBP w Rzeszowie. Oceniany krytycznie jako bezproduktywny¹⁰⁶. Został zawieszony 1 marca 1952 r. Zwolniony dyscyplinarnie 1 kwietnia 1952 r. „za ukrycie i zmyślenia faktów z przeszłości”. W związku z przyczyną zwolnienia miał problem z uzyskaniem pracy, pisał nawet do ministra BP o pomoc (miał 6 dzieci na utrzymaniu).

¹⁰⁵ AIPN Wr, 056/558, Akta osobowe Józefa Krzywińskiego.

¹⁰⁶ AIPN, 0193/6969, Akta osobowe Tadeusza Kucharskiego.

Hanna Künstlich, brak bliższych danych.

Mieczysław Kurek, s. Józefa, ur. 10 czerwca 1930 r. w Częstochowie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Po wojnie pracował i uczył się zawodu tokarza, m.in. na terenie Jeleniej Góry. W latach 1950–1952 odbywał służbę wojskową. Referent terenowy na gminę Jeżów PUBP w Jeleniej Górze od 1 grudnia 1953 r. Referent powiatowy PUBP w Jaworze od 15 czerwca 1954 r. Był karany za niemoralne zachowanie (awantury po pijanemu, utrzymywanie relacji z żoną aresztowanego). Zwolniony 28 lutego 1955 r. na własną prośbę¹⁰⁷.

Bolesław Kusiak, s. Franciszka, ur. 2 kwietnia 1928 r. w Rajgrodzie, powiat Wyrzysk. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. W czasie okupacji był robotnikiem rolnym, pracował przymusowo w gospodarstwie niemieckim. Po powrocie do Polski wstąpił do MO, został wysłany na szkolenie w wojewódzkiej szkole PPR w Bydgoszczy. Od 1 maja 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Już po kilku miesiącach zwolniony 30 września 1946 r. jako niezdolny do służby z powodu choroby¹⁰⁸.

Roman Kuznowicz, s. Nikodema, ur. 15 czerwca 1926 r. w Żychlinie, powiat Konin. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Od 1939 r. pracował w gospodarstwie, od 1943 r. na robotach przymusowych. Po zakończeniu wojny podejmował się różnych zajęć jako robotnik na terenie Pomorza Zachodniego. Członek ZMP i PPR. W latach 1947–1949 odbywał służbę wojskową (KBW we Wrocławiu). Z charakterystyki szefa Wydziału Informacji 11 Pułku KBW wynika, że został podczas służby zwerbowany jako rezydent, ale pracował jako informator. Po zwolnieniu z wojska zatrudnił się w ZPR-1 (Miedzianka). Od 30 maja 1950 r. kurier poczty specjalnej Referatu II PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 sierpnia 1950 r. ekspedytor Sekretariatu, od 1 maja 1951 r., na własną prośbę, wartownik aresztu PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 1 maja 1952 r. (m.in. za aroganckie zachowania wobec petentów oraz przełożonych)¹⁰⁹.

Mieczysław Kwiałkowski, s. Stanisława, ur. 8 czerwca 1926 r. w Nowym Sączu. Wykształcenie niepełne średnie, uczył się zawodu ślusarza. Po wojnie wstąpił do ZWM. Na teren Dolnego Śląska wysłany przez KP PPR w Nowym Sączu jako bezpartyjny. Od 1 września 1945 r. młodszy referent Sekcji Walki z Bandytyzmem PUBP w Jeleniej Górze. Został zatrzymany razem z Janikowskim za przywłaszczenie mienia niemieckiego, aresztowany na 2 miesiące. Zwolniony, ponieważ uznano,

¹⁰⁷ AIPN Wr, 057/307, Akta osobowe Mieczysława Kurka.

¹⁰⁸ AIPN Wr, 056/580, Akta osobowe Bolesława Kusiaka.

¹⁰⁹ AIPN Wr, 056/581, Akta osobowe Romana Kuznowicza.

Genowefa Krawiec

Wiesław Krawiec

Jan Krężel

Józef Krupski

Jan Krzysztofik

Józef Krzywiński

Mieczysław Kurek

Bolesław Kusiak

że jego wina była najmniejsza. Ukończył kurs szyfrantów i od sierpnia 1946 r. był pracownikiem szyfrów PUBP w Jeleniej Górze. Następnie od 1 sierpnia 1948 r. referent Sekcji 5. Od 1 stycznia 1949 r. referent ewidencji operacyjnej Referatu II. Od maja 1952 r. starszy referent Punktu „B”. Był kilkakrotnie karany za lekceważący stosunek do pracy, doprowadzenie do ucieczki więźnia, awantury i pobicie innego funkcjonariusza (złamał mu szczękę). Zwolniony 28 lutego 1955 r. z powodu upijania się, rozbijania rodzin, utrzymywania niewłaściwych kontaktów z inteligencją miejscową bez względu na jej poglądy polityczne¹¹⁰.

Roman Labno, brak bliższych danych. Referent, od 3 sierpnia 1945 r. przeniesiony do PUBP w Sycowie (rozkaz z 5 stycznia 1946 r.).

Alfred Lasota, brak bliższych danych. Nazwisko to pojawia się w aktach funkcjonariusza Kanarka i wynika z nich, że w lutym 1946 r. był karany.

Ewa Leśniak, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Palczyńskiego i wynika z nich, że pracowała jak kierowniczka konsumów PUBP w Jeleniej Górze, a po zwolnieniu Palczyńskiego w 1947 r. planowano zatrudnić ją jako buchaltera jednostki.

Józef Leśniak, s. Antoniego, ur. 16 października 1920 r. w Hutkach, powiat Olkusz. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 klasy szkoły rzemieślniczo-przemysłowej. W czasie wojny był na robotach przymusowych. Pracował jako ślusarz. Miał rodzinę w Argentynie i Francji. Członek PPR. W maju 1945 r. wstąpił ochotniczo do wojska, jednak już po miesiącu zdezerterował z jednostki w Olsztynie i wrócił do domu. Po miesiącu wyjechał na Ziemię Zachodnie, gdzie wstąpił do pracy w UB. Sprawa wyszła na jaw podczas kontroli specjalnej, jednak prokurator wojskowy umorzył śledztwo w 1949 r., a w gestii szefa WUBP pozostawił decyzję co do dyscyplinarnego ukarania funkcjonariusza za zatajenie tego faktu przed przełożonymi. W uzasadnieniu umorzenia podkreślono fakt, że Leśniak wstąpił do UB i przez ponad 3 lata miał pozytywne charakterystyki. On sam tłumaczył, że chciał trafić do wojsk lotniczych, a wysłano go do piechoty czym był rozczarowany. Chciał też wstąpić do UB już w Olkuszu, ale jak pisał „nie wypadało mi pracować wśród ludzi, gdzie częściowo byłem znany”. Od 20 lipca 1945 r. wartownik PUBP w Kłodzku. Od października 1945 r. referent w punkcie etapowym w Kudowie, następnie w Międzyzlesiu. Od stycznia 1946 r. w szkole wojewódzkiej, po której ukończeniu wrócił na stanowisko referenta gminnego. Od 1 października 1947 r. starszy referent Sekcji 5, faktycznie pracował w Seceji 3. Od 1 grudnia 1948 r.

¹¹⁰ AIPN Wr, 056/584, Akta osobowe Mieczysława Kwiałkowskiego.

kierownik Sekcji 3 PUBP w Kłodzku. Miał bardzo pozytywne oceny. Ukończył szkolenie w Legionowie. Od 1949 r. zastępca p.o. szef PUBP w Strzelinie, ponieważ nie było tam ani szefa, ani zastępcy. Od 1 września 1950 r. szef PUBP w Strzelinie. Prosił o przeniesienie na inny teren z powodu stanu zdrowia żony i dzieci. Zastępca szefa UB na MiP w Jeleniej Górze od 1 lipca 1952 r. Leśniak skarżył się w raporcie, że przenosiny uzgodniono bez jego udziału, a teren górski nie odpowiada mu zdrowotnie, dlatego poprosił o zmianę rozkazu lub zwolnienie z organów bezpieczeństwa. Faktycznie wysłano go do polikliniki na badania, które potwierdziły, że nie może być zatrudniony w terenie górskim. Leśniak początkowo nie wykonał rozkazu a do Jeleniej Góry pojechał pod koniec września i stamtąd wysłał kolejny list tym razem do MBP w Warszawie z prośbą o zmianę miejsca pracy i groźbą, że poskarży się w KC PZPR. Od 16 listopada 1952 r. zastępca naczelnika Wydziału II WUBP we Wrocławiu. Od 1 października 1954 r. szef PUdsBP w Trzebnicy. Zwolniony 31 marca 1955 r. w związku z reorganizacją (nie zgodził się na przejście do MO)¹¹¹.

Lewiński, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Krupskiego i wynika z nich, że pracował jako szofer w 1952 r.

Michał Lewoszewski, s. Feliksa, ur. 5 kwietnia 1926 r. w Kamienobrodzie, powiat Marchlewsk. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, uczył się zawodu ślusarza. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rodzinnym. Od 1944 do 1945 r. odbywał służbę wojskową, najpierw krótko w Armii Czerwonej, następnie w Wojsku Polskim. Po wojnie do 1947 r. był w KBW. Od 12 lutego 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Był karany za dopuszczenie do kontaktów więźniów z osobami z zewnątrz. W związku ze stanem zdrowia (był chory na serce i klimat górski mu nie służył) prosił o przeniesienie. Od 1 kwietnia 1951 r. wartownik, od 1 sierpnia 1951 r. młodszy referent Referatu III, od 1 maja 1952 r. pomocnik komendanta gmachu PUBP w Świdnicy. Zwolniony 31 marca 1955 r.¹¹²

Henryk Lipowski, s. Aleksandra, ur. 21 stycznia 1920 r. w Warszawie. Ukończył 4 klasy gimnazjum, miał się różnych zajęć, od 1939 r. pracował w fabryce zbrojeniowej. W 1941 r. został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Do Polski wrócił w maju 1945 r., został zatrudniony w PUR w Legnicy jako kancelista. Od 25 września 1947 r. młodszy referent Referatu IV PUBP w Bolesławcu. Po ukończeniu Wojewódzkiej Szkoły BP we Wrocławiu referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze od 1 marca 1948 r. Od 1 stycznia 1949 r. starszy referent do spraw wywiadu PUBP

¹¹¹ AIPN Wr, 059/3019, Akta osobowe Józefa Leśniaka.

¹¹² AIPN Wr, 058/635, Akta osobowe Michała Lewoszewskiego.

w Jeleniej Górze. Od 1 listopada 1951 r. kierownik RO w Fabryce Budowy Maszyn Papierniczych w Cieplicach. Od 1 stycznia 1954 r. kierownik RO w Jeleniogórskich Zakładach Farmaceutycznych. Zwolniony 28 lutego 1955 r.¹¹³

Paweł Lipski, s. Antoniego, ur. 10 lutego 1925 r. w Radyczu, powiat Emilczyn. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rodzinnym. Od 1943 r. miał pomagać partyzantce sowieckiej. Od 1944 r. w Wojsku Polskim, zdemobilizowany na początku lutego 1947 r. Do pracy skierowany przez 65 Pułk Piechoty Wojska Polskiego. Od 12 lutego 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. 8 października 1947 r. popełnił w koszarach samobójstwo, strzelając sobie w głowę. Jako powód podano chorobę weneryczną¹¹⁴.

Jan Lisowski, s. Wojciecha, ur. 25 września 1926 r. w Starym Chmerynie, powiat Emilczyn. Ukończył 7 klas szkoły. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rodzinnym. Od 1944 r. w Armii Czerwonej, po szkoleniu przeniesiony do Wojska Polskiego. Od 1945 do 1947 r. w KBW, stąd skierowany do pracy w UB. Od 12 lutego 1947 r. wartownik, następnie wartownik ochrony PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 września 1950 r. młodszy referent Sekcji 3. Jak pisano, bał się pracować z agenturą, nie miał inicjatywy i się nie przepracowywał. W 1951 r. ukończył kurs Szkoły Operacyjnej przy WUBP we Wrocławiu. Od 1 maja 1952 r. referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. W czasie służby uzupełniał wykształcenie (gimnazjum). Przejściowo oddelegowany do Referatu II, gdzie także sobie nie radził. Karany w 1954 r. za wulgarnie odnoszenie się do współpracowników. Jak podawano w raportach związał się „z kobietą obcoklasową”. Od 15 lipca 1954 r. przeniesiony do Kamiennej Góry na stanowisko referenta RO w Państwowych Zakładach Przemysłu Lniarskiego nr 16 „Odra” w Lubawce. Zwolniony 31 marca 1955 r.¹¹⁵

Leonard Lizak, s. Jana, ur. 17 lutego 1930 r. w Telatynie, powiat Tomaszów Lubelski. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej i 2 klasy szkoły zawodowej. Przed i w czasie wojny pozostawał na utrzymaniu rodziców. Następnie wyjechał do Wrocławia, tu się doksztalał i pracował w spółdzielni robotniczej „Przyszłość”. W latach 1951–1953 służył w KBW. Po demobilizacji zamieszkał u siostry w Szklarskiej Porębie. Od 23 grudnia 1953 r. referent Sekcji „A” PUBP w Jeleniej Górze. Opisano go jako pracownika słabego, nieangażującego się ideologicznie, nie chciał

¹¹³ AIPN Wr, 056/603, Akta osobowe Henryka Lipowskiego.

¹¹⁴ AIPN Wr, 056/604, Akta osobowe Pawła Lipskiego.

¹¹⁵ AIPN Wr, 056/605, Akta osobowe Jana Lisowskiego.

Roman Kuznowicz

Mieczysław Kwiątkowski

PAŃSTWOWE GIMNAZJUM
I LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE
DLA DOROSŁYCH
SZKOŁA ZAMKNIĘTA PRZY PUBP
w Jeleniej Górze

Jelenia Góra dnia 20.11. 1953r.

Nr. 2/1953/54

Z A S W I A D C Z E N I E

Kierownictwo Szkoły zamkniętej stopnia Licealnego przy Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze zaświadcza, że Ob. Kwiątkowski Mieczysław ur. dn. jest-był(a) uczniem(uczennicą) - ukończył semestr (klasę) klasę dziesiątą

Zaswiadczenie niniejsze wydaje się celem przejęcia władzy

K I E R O W N I K
Szkoły zamkniętej Stopnia Licealnego
przy P.U.B.P. Jelenia Góra

/-/ Zoboczynska Ida
Ida Zoboczynska

Zaświadczenie Mieczysława Kwiątkowskiego ze szkoły przy PUBP w Jeleniej Górze

nawet wstąpić do PZPR. Podczas reorganizacji uznano, że nie nadaje się do pracy. Zwolniony 28 lutego 1955 r.¹¹⁶

Józef Lorenc, s. Edwarda, ur. 4 czerwca 1919 r. w Warszawie. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny został wywieziony na roboty przymusowe, z których zwolniono go w 1941 r. Od 1943 r. służył w AL pod dowództwem Stanisława Dąbrowskiego ps. „Brzoza”. Brał udział w powstaniu warszawskim w szeregach AK (nie zdołał przedostać się do jednostek AL). Od 7 października 1945 r. referent Sekcji 2 PUBP we Lwówku. Według charakterystyk opuszczał pracę i się upijał. Od 29 stycznia 1946 r. kurier poczty specjalnej PUBP w Jeleniej Górze. Opisywany jako pracownik odpowiedzialny, ale niezbyt inteligentny. Od 1 lipca 1948 r. młodszy referent Referatu II PUBP w Jeleniej Górze. W listopadzie tego roku został przypadkowo postrzelony przez pijanego żołnierza. Sam uznawany był za nałogowego pijaka (związanego z pijaczką). Miało to negatywnie wpływać na innych pracowników, dlatego wnoszono o przeniesienie go na inny teren. 31 grudnia 1949 r. został zwolniony dyscyplinarnie. Wrócił do Warszawy, gdzie znalazł zatrudnienie w zakładach im. Waryńskiego¹¹⁷.

Mieczysław Lubieniecki, s. Franciszka, ur. 14 grudnia 1926 r. w Zawadzie, powiat Zamość. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował w leśnictwie oraz w tartaku w Kunowie. W 1944 r. został przymusowo (tak twierdził) zatrudniony w niemieckiej firmie budowlanej. Od 1945 r. w PPR. Podanie o przyjęcie do pracy w PUBP w Jeleniej Górze złożył 14 lipca 1945 r. W ankiecie personalnej podawał, że w PUBP nadali mu ps. „Lotnik”. Od 3 września 1945 r. młodszy referent Sekcji 5, od 1 marca 1946 r. starszy referent p.o. kierownik Sekcji Powiatowej PUBP w Jeleniej Górze. Dość szybko okazało się, że nie potrafił podołać zadaniom. Zdaniem przełożonych zaczął nawet sabotować obowiązki służbowe. Starszy referent PUBP w Bolesławcu od 7 czerwca 1947 r., od lutego 1948 r. w Kłodzku. Od 1 stycznia 1950 r. zastępca i p.o. szef, od 1 sierpnia 1951 r. szef PUBP w Żaganiu. Od 1 grudnia 1951 r. szef PUBP w Gorzowie Wielkopolskim. Od 1 lutego 1953 r. kierownik Sekcji 5 Wydziału IV WUBP w Zielonej Górze. Od 1 października 1954 r. zastępca naczelnika Inspektoratu Wiejskiego WUBP w Zielonej Górze. Zwolniony 31 sierpnia 1955 r.¹¹⁸

Mieczysław Ludwig, s. Romana, ur. 20 października 1912 r. w Krakowie. Ukończył szkołę powszechną i 3 klasy kursu dokształcającego, z zawodu wulkanizator.

¹¹⁶ AIPN Wr, 056/607, Akta osobowe Leonarda Lizaka.

¹¹⁷ AIPN Wr, 056/608, Akta osobowe Józefa Lorenc.

¹¹⁸ AIPN Po, 061/841, Akta osobowe Mieczysława Lubienieckiego.

Michał Lewoszewski

Paweł Lipski

wCZASO POLSKIS 55 Pułk Piechoty

Białystok, dnia 25...1947

SKIEROWANIE Nr. 38...

Do *Urzędu Kierownika Subterannego w Jeleniej Górze*.....

Dowództwo 65 Pułku Piechoty skieruje niniejszym
st. str. Lipski Paweł..... s. *Antoniago*.....
 urodz..... *1925 r.*..... z zamiaru *rolnik*.....
 celem *zajęcia ga. w m. w. K. P. P.*.....
 Specjalne zasługi lub uszczerbienie *z powodu wstąpienia do*
Partii z Bandami Politycznymi.....

Skierowanie niniejsze, zgodnie z zarządzeniem FUB Zarząd Centralny w Łodzi I.O/1744/46 z dnia 20.4.46r. służy na podstawie do uzyskania ulgowego biletu kolejowego do miejsca osiedlenia.

Z-ca D-aj-Pułku
 ds. spraw pol. w. ch.
[Signature]
 Pałucki - kpt.

Dowódca Pułku
[Signature]
 Pazowski ppik.

Skierowanie Pawła Lipskiego z WP do UB

Jan Lisowski

Leonard Lizak

W latach 1931–1937 służył w wojsku i Korpusie Ochrony Pogranicza w Czortkowie. W 1939 r. dostał się do niewoli, w której spędził całą wojnę. Po wojnie wstąpił do PPS w Brzesku. Od 4 września 1945 r. zastępca dowódcy warty, od 31 stycznia 1946 r. młodszy referent Referatu IV, od 12 marca 1946 r. referent Sekcji Powiatowej PUBP w Jeleniej Górze. Planowano skierować go do CW MBP na kurs śledczych, ale z powodu stanu zdrowia żony nie mógł pojechać. Od 1 października 1947 r. referent Sekcji 3. W 1949 r. przełożeni ocenili, że „ma tendencje spekulacyjne przez co może dopuścić się nadużyć, z pracy zawodowej nie wywiązuje się, posiada tendencje antysemickie, jest dość ordynarny w stosunku do funkcjonariuszy PUBP”. Zwolniony dyscyplinarnie i przeniesiony do rezerwy MON 31 grudnia 1949 r. Zmarł w 1971 r. Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu prowadziła śledztwo w sprawie byłych funkcjonariuszy PUBP w Jeleniej Górze, m.in. właśnie Ludwiga¹¹⁹.

Tadeusz Łabaj, s. Ludwika, ur. 24 czerwca 1921 r. w Bachowicach, powiat Wadowice. Przed wojną odbył szkolenie wojskowe. W 1939 r. zdał małą maturę. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rodzinnym, następnie został wysłany do prac przymusowych. Pod koniec czerwca 1945 r. wyjechał na Ziemię Zachodnie i 3 lipca 1945 r. zgłosił się do pracy w UB. W swoim życiorysie bardzo podkreślał przywiązanie do idei lewicowych. W jego aktach znajduje się kuriozalna adnotacja, że został zwolniony po trzech dniach służby z uwagą: „słaby charakter, maminskynek”¹²⁰.

Tadeusz Łabuda, s. Jana, ur. 5 stycznia 1924 r. we Lwowie. Ukończył szkołę weterynaryjną. W czasie wojny przebywał w ZSRS, był członkiem Związku Patriotów Polskich. Od 13 października 1945 r. starszy referent Referatu I PUBP w Bolesławcu. Od 11 lutego 1946 r. starszy referent Referatu I, od 18 kwietnia 1946 r. starszy referent Referatu VII PUBP w Jeleniej Górze. Był oceniany pozytywnie. Od 1 października 1947 r. starszy referent Sekcji 3 PUBP. Od 1 marca 1948 r. starszy referent Sekcji 2 Wydziału III WUBP we Wrocławiu. Kiedy zdecydowano o przeniesieniu go do Wrocławia, złożył prośbę o zwolnienie (w Jeleniej Górze miał dom i rodzinę). Oceniany był pozytywnie, miał się przyczynić do rozbicia okręgu lwowskiego AK-WiN, brał udział w zatrzymaniach na terenie kilku województw. Dalszą karierę blokowała niejasna działalność zarówno jego samego, jak i jego rodziny czasie okupacji (ojciec i bracia byli w AK, były też podejrzenia o utrzymywanie kontaktów z gestapo). Zwolniony 7 lutego 1949 r.¹²¹

¹¹⁹ AIPN Wr, 056/610, Akta osobowe Mieczysława Ludwiga.

¹²⁰ AIPN Wr, 057/338, Akta osobowe Tadeusza Łabaj.

¹²¹ AIPN Wr, 059/1735, Akta osobowe Tadeusza Łabudy.

Jan Łaskawski, s. Jana, ur. 12 stycznia 1915 r. w Koniecznie. Ukończył 8 klas gimnazjum, z zawodu ślusarz. Do 1933 r. pracował przy rodzicach w gospodarstwie rolnym. Od 1933 r. członek KZMP, za działalność komunistyczną kilkakrotnie zatrzymywany, a w 1937 r. skazany na więzienie. Po wybuchu wojny uciekł z rodzeństwem do ZSRS, gdzie zostali aresztowani. Do 1941 r. w łagrach. Od 1943 r. w I Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, brał udział w bitwie pod Lenino. W 1944 r. z grupą operacyjną zrzucony na tyły wojsk niemieckich. Członek AL (oddziały im. Bartosza Głowackiego). Członek PPR. Rekomendację do pracy w UB wystawił mu mjr Imiołek, który znał go z partyzantki. Od 12 maja 1945 r. referent p.o. zastępca kierownika Wydziału Personalnego WUBP we Wrocławiu. Od 1 lutego 1946 r. referent personalny UBP na MiP w Jeleniej Górze. Od 1 listopada 1947 r. starszy referent personalny PUBP w Jeleniej Górze. W 1948 r. tłumaczył się z działalności swojego rodzeństwa: brat i siostra wstąpili do armii Andersa, opuścili ZSRS. Brat przeszedł szlak bojowy (m.in. pod Monte Cassino) i w 1947 r. wrócił z Anglii. Siostra, zwolniona z wojska (sanitariuszka), została na Bliskim Wschodzie i związała się z Irańczykiem. Po powrocie do Polski w 1946 r. osiedliła się w Jeleniej Górze, rok później dołączył do niej jej partner z Iranu (miała z nim dzieci). 1 czerwca 1948 r. Łaskawski został przekazany do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu, a następnie od 1 lipca był inspektorem ds. dowodów osobistych PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 lipca 1950 r. przeniesiony do dyspozycji komendanta KG MO w Warszawie. Inspektor Biura Dowodów Osobistych KW MO we Wrocławiu od 1 listopada 1950 r., następnie od 1952 r. był kierownikiem Miejskiego Biura Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych KM MO we Wrocławiu. W 1952 r. postrzelił się w klatkę piersiową. W 1954 r. prosił o zwolnienie z powodu konfliktów w pracy. Zwolniony 31 lipca 1954 r.¹²²

Józef Łukowski, s. Stanisława, ur. 15 września 1922 r. we wsi Miększyn, powiat Wieluń. Ukończył 6 klasy szkoły powszechnej. W czasie wojny wywieziony na roboty przymusowe. Po wojnie od 1945 do 1952 r. pracował na PKP (kierowca drezyny, SOK) we Wrocławiu. Od 1 września 1952 r. referent Sekcji „A” UBP na MiP w Jeleniej Górze. Nie zachowały się dokumenty dotyczące przebiegu służby Łukowskiego w Jeleniej Górze. Prosił o przeniesienie do Wrocławia, ponieważ miał tam rodzinę (żona i troje dzieci), na co wyrażono zgodę. Od 1 sierpnia 1953 r. aplikant Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu. Od 1 kwietnia 1954 r. młodszy referent Sekcji 3 Wydziału VIII WUBP we Wrocławiu. W pionie śledczym miał same negatywne charakterystyki, w ocenie przełożonych nie nadawał się na oficera śledczego ani operacyjnego ze względu na niski poziom intelektualny i polityczny. Wpływały też skargi na niego i jego żonę dotyczące niewłaściwego zachowania wobec sąsiadów, którym groził aresztowaniem, „wykończeniem” i którzy

¹²² AIPN Wr, 061/1529, Akta osobowe Jana Łaskawskiego.

Wrocław dnia 26. XI. 48 r.

Zobowiązanie

Józef Lorenc Józef zobowiązuje się
 swym poziomem moralnym jak
 najwyżej podnieść do góry
 jak uczniem zobowiązuje się
 poziom ^{poprawy zachowania} ~~podnieść~~ podnieść jak
 najwyżej i być pracowitym
 jak najwyżej w swoim poziomie
 i przyrzeczką Ob. Seferi
 że więcej niż tego nie powtórzy
 żadnych pojacień.

Jm

jak mu się nie wyrażało swego
 znużenia na podwyższonym poziomie
 moralnym.

Józef Lorenc

określali małżeństwo jako aroganckie. Ponadto uznano, że jest klerykałem, ochrzcił dzieci, w mieszkaniu wisiały obrazy ze świętymi. Został zwolniony 31 sierpnia 1954 r.¹²³

Władysław Machała, s. Szczepana, ur. 17 czerwca 1922 r. w Biezanowie, powiat Kraków. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz 3 klasy gimnazjum handlowego. Brał udział w kampanii wrześniowej, dostał się do niewoli niemieckiej. Po zwolnieniu wysłany do pracy przymusowej, za próbę ucieczki więziony w obozie. Skierowany do pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa przez KP PPR w Jeleniej Górze. Od 2 września 1945 r. młodszy wywiadowca Sekcji 8. Jak twierdził nosił ps. „Pogoń”. Od 12 grudnia 1945 r. referent gminny PUBP w Jeleniej Górze. Karany za niewywiązywanie się z obowiązków, spóźnianie, opuszczanie zebrań, picie alkoholu. W marcu 1947 r. zwrócono się do kierownictwa we Wrocławiu o zwolnienie Machały, ponieważ „na skutek poważnej choroby wenerycznej stał się degeneratem moralnym”. Zwolniony 4 kwietnia 1947 r.¹²⁴

Władysław Maciejewski, s. Józefa, ur. 21 września 1925 r. w Wilnie. Miał małą maturę. Skierowany do UB przez KP PPR, gdzie był zatrudniony jako instruktor organizacyjny. W ankiecie personalnej pisał: „obecnie chcę pracować w organach bezpieczeństwa, ażeby wyplenić tę wszyszką swołocz, która chce spowodować zamieszanie w kraju”. Od 25 lipca 1946 r. referent Referatu V PUBP w Jeleniej Górze. Podczas kontroli specjalnej okazało się, że ukrył informację o przynależności do AK w czasie wojny. Uznano jednak, że jest na tyle dobrym pracownikiem, że należy go pozostawić resorcie. Od 1 października 1947 r. starszy referent p.o. kierownik Sekcji 5. Pod koniec 1947 r. ożenił się z Zofią Orlik, maszynistką UB. Dużą część 1948 r. przebywał w sanatorium w Barcinku na leczeniu (gruźlica). Od 1 stycznia 1949 r. kierownik Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Dwa miesiące później zarzucono mu brak pracowitości, dyscypliny, powierzchowność, złe odnoszenie się do podwładnych, arogancję, a nawet „tendencje nacjonalistyczne i antysemityzm”, które starał się ukrywać. Podsumowano, że nie nadaje się na stanowisko kierownicze z uwagi na liczne znajomości na terenie miasta oraz skłonność do wykorzystywania stanowiska do celów prywatnych (chwalił się, że jest funkcjonariuszem UB). Planowano przenieść go na inny teren. Zwolniony 1 grudnia 1949 r. jako „politycznie niepewny”. Miał odchodzić „z żalem”. Po zwolnieniu został zatrudniony jako kierownik personalny w dyrekcji FWP w Jeleniej Górze. W sierpniu 1949 r. złożył podanie o ponowne zatrudnienie w UB. Pozytywną opinię wystawił mu ówczesny szef UB w Jeleniej Górze. We Wrocławiu jednak wzięto pod uwagę fakt

¹²³ AIPN Wr, 059/1768, Akta osobowe Józefa Łukowskiego.

¹²⁴ AIPN Wr, 056/622, Akta osobowe Władysława Machały.

Jelenia Góra, dnia 29. sierpnia 1945 r.

Do

Panstwowego Urzędu Bezpieczeństwa

w Jeleniej Górze

Mieczysław L u d w i g, zam. w Jeleniej
Górze, ul. Prez. Bieruta

w sprawie : zaofiarowania posady w charakterze wywiadowcy lub innej

Dowiedziawszy się wypadkowo o wakujących posadach w Urzędzie Bezpieczeństwa niniejszym składam ofertę z prośbą o łaskawie zaofiarowanie mi posady w charakterze wywiadowcy lub też innej. Przedkładając swój życiorys, pozwolę sobie nadmienić, że sumiennością i gorliwością w pracy zasłużyłem na uznanie Swych Przełożonych.

Mam nadzieję, że Urząd Bezpieczeństwa łaskawie zechce przychylić się do mojej prośby i w oczekiwaniu engagement pozostaje

Z głębokim poważaniem

Mieczysław Ludwig

*Podjęty uchwała
mt. referata III sekcji
Kulla*

lekceważenia przez niego pracy i niejasną działalność z okresu wojny (AK) i wniosków odrzucono. W latach pięćdziesiątych związany z lokalną radą narodową¹²⁵.

Józef Macur, brak bliższych danych. W październiku 1945 r. kierownik komórki UB w Kowarach.

Wiktor Madej, s. Michała, ur. 19 marca 1926 r. w Staszówce, powiat Gorlice. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Pozostawał przy rodzinie, podczas wojny pracował w różnych miejscach (jako ogrodnik, przy kopaniu rowów) i ukrywał się przed wywózką na roboty przymusowe. Po wojnie pracował w gospodarstwie rodzinnym. Od 1947 r. służył w wojsku (KBW), ukończył szkołę podoficerską. W 1950 r. wyjechał do Miedzianki, gdzie pracował w kopalni w ramach PO „Służba Polsce”. Od 30 maja 1950 r. wartownik ochrony PUBP w Jeleniej Górze. W czasie służby dokształcał się. Od 1 sierpnia 1951 r. ekspedytor sekretariatu PUBP w Jeleniej Górze. W 1952 r. wnosił o zwolnienie, ponieważ chciał pomagać rodzicom w gospodarstwie. Zwolniony 30 kwietnia 1952 r. W 1959 r. pracował jako pracownik fizyczny w kamieniołomach w Strzelinie¹²⁶.

Józef Madela, s. Stanisława, ur. 12 marca 1913 r. w Starołęce, powiat Poznań. W 1929 r. wyjechał z rodziną do Francji. Pracował w kopalniach jako elektromonter. Członek CGT, po wojnie wstąpił do KPF oraz PPR. Do Polski wrócił w 1946 r. i został skierowany do UB przez PPR. Od 1 grudnia 1946 r. referent, od 1 października 1947 r. referent Referatu I PUBP w Środzie Śląskiej. Zbierał negatywne opinie, zaniedbywał obowiązki, m.in. nie odpisywał na korespondencję, nie odbywał spotkań z agenturą. Uznano, że potrzebuje nadzoru. Od 15 marca 1950 r. referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Tu także nie wywiązywał się z obowiązków co tłumaczył chorobą, prosił o zwolnienie. Według kierownictwa był niezdarny, opieszale, bez inicjatywy, opryskliwy wobec kolegów, ponadto na przełożonych „zbierał haki” i groził ich wykorzystaniem. Zwolniony 31 grudnia 1950 r. Z uwagi, że był wówczas na zwolnieniu lekarskim, odwołał się (skutecznie) do KC PZPR z żądaniem wypłaty trzymiesięcznego odszkodowania. Następnie zatrudnił się w Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach, gdzie został zwerbowany, najpierw jako kontakt poufny, a od jesieni 1952 r. jako rezydent. W 1953 r. był z tego tytułu oceniany bardzo pozytywnie, a dzięki jego informacjom zatrzymano i ukarano kilka osób za przestępstwa i chuli gaństwo. Planowano nawet przyjąć go ponownie do pracy w RO w FMP w Cieplicach. Sprawę załatwiono jednak odmownie z uwagi na wcześniejszy przebieg służby,

¹²⁵ AIPN Wr, 056/626, Akta osobowe Władysława Maciejewskiego.

¹²⁶ AIPN Wr, 056/629, Akta osobowe Wiktora Madeja.

rodzinę za granicą (Francja, Niemcy) oraz przeszłość kuzynów (służyli w wojsku niemieckim)¹²⁷.

Antoni Magiera, s. Władysława, ur. 13 czerwca 1914 r. w Inwałdzie. W 1934 r. zdał maturę w gimnazjum w Bielsku. W latach 1935–1936 służył w wojsku (szkoła podchorążych rezerwy piechoty w Zambrowie), następnie przez 2 lata uczył się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1938 r. wystąpił z seminarium z powodu „braku powołania”. Brał udział w kampanii wrześniowej. W czasie wojny był zatrudniony w kilku przedsiębiorstwach, wyuczył się zawodu księgowego. W 1945 r. powołany ponownie do wojska¹²⁸. Od 26 lipca 1945 r. referent p.o. kierownik Sekcji 2 PUBP w Jeleniej Górze¹²⁹. Używał ps. „Etna”. 28 sierpnia 1945 r. brał udział w bezprawnej rewizji (brak dokumentów) u Niemca Adolfa Hibnera w Jeleniej Górze, w czasie której przywłaszczył sobie wiele przedmiotów (w tym biżuterię i złoto). O zdarzeniu tym doniósł do WUBP we Wrocławiu kierownik Sekcji 8 PUBP w Jeleniej Górze Pestrak (ps. „Tygrys”). W czasie rewizji w mieszkaniu Magiery znaleziono wiele podobnych „precjozów”, w związku z czym został aresztowany 18 października 1945 r. Zwolniony z pracy 18 lutego 1946 r. Pisano: „w pracy był niedbały, natomiast uprawiał szaber na większą skalę”¹³⁰. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 13 września 1946 r. uznał jednak, że działo się to w specyficznych warunkach organizacyjnych (brak zarządzeń), socjalnych (brak zaopatrzenia funkcjonariuszy) i uniewinnił oskarżonego. Pracował później w różnych zakładach przemysłowych jako główny księgowy¹³¹.

Zygmunt Majchrzak, s. Maurycego, ur. 30 lipca 1927 r. w Grodźcu, powiat Będzin. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W 1941 r. został wywieziony na roboty przymusowe. Po wojnie zatrudniony w cementowni. Wyjechał na Ziemię Zachodnie, pracował m.in. w Fabryce Papieru w Janowicach koło Jeleniej Góry do 1948 r. Następnie powołany do wojska (KBW), służył do 1950 r. Wrócił do pracy w fabryce. Przed wstąpieniem do UB pracował w Prezydium GRN w Janowicach jako sekretarz. Od 7 lipca 1951 r. referent Placówki BP w Cieplicach. Od 1 maja 1952 r. referent terenowy na gminę Karpniki. Od 1 sierpnia 1953 r. starszy referent terenowy na gminy Cieplice i Sobieszów. Był oceniany pozytywnie, potrafił werbować i pracować z agenturą. Zarzucano mu jednak kontakty z kuzynem, który był oskarżany o współpracę z Niemcami w czasie wojny. Od 1 września 1954 r. słuchacz szkoły

¹²⁷ AIPN Wr, 056/630, Akta osobowe Józefa Madeli.

¹²⁸ AIPN Wr, 056/631, Akta osobowe Antoniego Magiery.

¹²⁹ *Ibidem*, Wniosek personalny, Warszawa [Legnica], 26 VII 1945 r., k. 5.

¹³⁰ *Ibidem*, Wniosek personalny, Wrocław, 18 II 1946 r., k. 11.

¹³¹ AIPN Wr, 21/578, Akta sądowe Edwarda Janikowskiego i towarzyszy.

BP w Stalinogrodzie, po której ukończeniu został skierowany na stanowisko starszego referenta operacyjnego PUdsBP w Zgorzelcu. Od 1 września 1955 r. referent operacyjny PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1956 r. oficer operacyjny. Zwolniony 31 grudnia 1956 r.¹³²

Kazimierz Makarowski, s. Stanisława, ur. 28 września 1931 r. w Pratkowcach. Od 15 grudnia 1952 r. oddziałowy aresztu WUBP we Wrocławiu. Aplikant Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu od 15 stycznia 1953 r. Od 1 maja 1953 r. oficer śledczy UB na MiP w Jeleniej Górze. We wrześniu 1954 r. wysłany na Roczny Kurs Przeszkolenia Oficerów Śledczych CW MBP w Legionowie. Zwolniony 31 stycznia 1955 r.¹³³

Jan Malinowski, s. Michała, ur. 3 lipca 1927 r. w Białowieży. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny wywieziony na roboty przymusowe. Skierowany do UB przez PPR. Podanie o przyjęcie do UB oraz życiorys złożył już 18 lipca 1945 r. i prawdopodobnie pracował od tego dnia, jednak bez zatwierdzenia przez WUBP. Formalnie od 4 września 1945 wartownik plutonu ochrony PUBP w Jeleniej Górze. Wielokrotnie karany za brak dyscypliny, lekceważenie rozkazów, pijaństwo, nieprzychodzenie do pracy, umożliwienie kontaktu osadzonego z rodziną (rozkonspirowanie sprawy). W marcu 1946 r. prosił o zwolnienie, chciał bowiem kontynuować naukę. Pod koniec sierpnia 1946 r. wyjechał na badania do Polikliniki we Wrocławiu i nie wrócił. Niemal miesiąc później zadzwoniono do Jeleniej Góry z Częstochowy z informacją, że Malinowski został tam zatrzymany bez rozkazu wyjazdu. Kierownictwo PUBP miało dylemat czy uznać go za dezertera. Zwolniony dyscyplinarnie 2 sierpnia 1946 r.¹³⁴ W latach siedemdziesiątych, a także w dziewięćdziesiątych domagał się zaświadczenia, że pracował w UB oraz że walczył z bandami, w tym z Werwolfem.

Wiktor Malpa, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Malinowskiego i wynika z nich, że pracował jako dowódca warty w 1946 r.

Władysław Marciniak, s. Czesława, ur. 6 kwietnia 1923 r. Rataje, powiat Gostynin. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej we Francji. Z zawodu górnik, od 1944 r. związany z podziemiem francuskim, członek francuskiego ruchu oporu (FTP). We wrześniu 1946 r. wrócił do Polski. Od 11 listopada 1946 r. wartownik CW MBP w Legionowie. Od 21 sierpnia 1947 r. w dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu.

¹³² AIPN Wr, 056/633, Akta osobowe Zygmunta Majchrzaka.

¹³³ AIPN Wr, 056/634, Akta osobowe Kazimierza Makarowskiego.

¹³⁴ AIPN Wr, 056/640, Akta osobowe Jana Malinowskiego.

Od 1 września 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Od początku narzekał na obowiązki, nie miał przeszkolenia wojskowego i lekcewał pracę. Zwolniony na własną prośbę 15 października 1947 r.¹³⁵

Edward Marguła, s. Romana, ur. 2 maja 1924 r. w Starachowicach, powiat Iłża. Skierowany do pracy w UB przez KM PPR w Stachowicach. Od 25 lipca 1945 r. kierownik Sekcji 5, od 9 stycznia 1946 r. referent gminny, od 17 kwietnia 1946 r. referent personalny, od 3 listopada 1947 r. starszy referent kierownictwa PUBP w Trzebnicy. Jako sekretarz koła PPR był krytykowany za arogancję i brak protokołów zebrań. W 1948 r. słuchacz kursów w CW MBP w Legionowie. Wrócił na swoje stanowisko w PUBP w Trzebnicy. Od 1 maja 1952 r. starszy referent powiatowy PUBP w Trzebnicy. W 1950 r. ujawniono, że był członkiem AK w czasie wojny (podobnie jak brat), do czego się nie przyznawał. Planowano usunąć go z aparatu bezpieczeństwa. Zgody nie wyraził wicedyrektor Departamentu Kadr MBP. Ożenił się z maszynistką miejscowego UB Cecylią Nowak. Według przełożonych słabo wywiązywał się z obowiązków. Od 1 lipca 1952 r. kierownik RO w Zjednoczonych Zakładach Przemysłu Farmaceutycznego nr 5 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 listopada 1952 r. kierownik RO w Państwowej Fabryce Lniarskiej „Orzeł” w Mysłakowicach. W dokumentacji znajduje się informacja, że pracował w RO w „Celwiskozie”. Zwolniony 30 kwietnia 1953 r.¹³⁶

Henryk Markiewicz, s. Stanisława, ur. 22 marca 1927 r. w Kolonii Kaliszany, powiat Puławy. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rodzinnym, od 1944 r. uczył się zawodu krawca. Po wojnie kontynuował naukę zawodu i pracował jako krawiec. Od 1948 do 1950 r. służył w wojsku (KBW) i tam został zwerbowany do pracy w UB. Od 14 października 1950 r. oddziałowy aresztu PUBP w Jeleniej Górze. Zarzucano mu umożliwianie aresztowanym kontaktów ze światem zewnętrznym. Zapobiegł ucieczce z aresztu. Od 1 maja 1952 r. pomocnik komendanta gmachu. Z uwagi na nadużywanie alkoholu i zaniedbywanie obowiązków służbowych zdecydowano się przenieść go na inny teren, aby zerwał z dotychczasowym środowiskiem. 1 września 1954 r. przeniesiony do Lubania na stanowisko pomocnika komendanta gmachu. Zwolniony 31 marca 1955 r.¹³⁷

Marian Maszyński, s. Teofila, ur. 13 marca 1923 r. w Małęczynie, powiat Radom. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 klasy szkoły rzemieślniczej. W 1940 r. wywieziony na roboty przymusowe, dwukrotnie uciekał. Po drugiej ucieczce wysłany

¹³⁵ AIPN Wr, 056/648, Akta osobowe Władysława Marciniaka.

¹³⁶ AIPN Wr, 056/651, Akta osobowe Edwarda Marguli.

¹³⁷ AIPN Wr, 056/652, Akta osobowe Henryka Markiewicza.

Józef Lorenc

Mieczysław Lubieniecki

Mieczysław Ludwig

*Łaboj Tadeusz
Został zwolniony
po 3 dniach, przesyła
stały charakter,
małżeństwo synek*

Opinia o Tadeuszu Łabaju, wyjaśniająca powód zwolnienia

Tadeusz Łabuda

Jan Łaskawski

do Kijowa, pracował w warsztacie samochodowym. Miał wstąpić do partyzantki sowieckiej, następnie współpracować z NKWD (kompania operacyjna). W 1945 r. przyjechał na Ziemię Zachodnie, wstąpił do MO w Jeleniej Górze. Został wysłany do szkoły do Wrocławia, po której skierowano go na stanowisko oficera kontrwywiadowczego do Sycowa. Po rozwiązaniu komórek kontrwywiadu, skierowany do pracy w UB. Członek PPR. Od 18 lipca 1946 r. referent, od 1 października 1947 r. starszy referent Referatu III PUBP w Sycowie. Oceniany jako pracownik słaby, bez inicjatywy, nadużywający alkoholu (pijany miał wypadek na motocyklu), nieprzydatny. Od 1 marca 1950 r. starszy referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze, pełnił obowiązki kierownika sekcji. Oceniany krytycznie, zaniedbał pracę, był karany za upijanie się i uczestnictwo w awanturach. Udowodniono mu wykorzystywanie stanowiska do celów prywatnych, np. próbował zastraszyć pracownika energetyki, który odciął mu dopływ prądu, co uznano za nadużycie praworządności. Od 1 maja 1952 r. starszy referent terenowy na gminy Sobieszów i Cieplice. Od 1 października 1952 r. starszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP we Wrocławiu. Tu dopuścił się kolejnych nadużyć (załatwienie po znajomości swojej kochance – poznanej jeszcze w Jeleniej Górze licealistce – lokalu we Wrocławiu, upijanie się), po których udowodnieniu zdecydowano o wyrzuceniu go z organów BP. Zwolniony dyscyplinarnie 4 lutego 1954 r.¹³⁸

Lander Mendel (Mieczysław), s. Henryka, ur. 12 marca 1915 r. w Kołomyi. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz 3 klasy szkoły zawodowej. Z zawodu kamieniarz. Przed wojną członek KZMP, pracował w fabryce kapeluszy we Lwowie, następnie w zakładzie kamieniarskim w Stanisławowie. Wojnę spędził w ZSRS, dwa lata służył w wojsku sowieckim. Do Polski wrócił w 1946 r., zatrudnił się jako strażnik w firmie „Arsen” w Złotym Stoku, gdzie założył koło PPR. Skierowany do UB przez PPR. Od 1 czerwca 1947 r. intendent PUBP w Jeleniej Górze. Skreślony z ewidencji w czerwcu 1948 r. Miał możliwość wyjazdu do Izraela w 1957 r., nie skorzystał z niej. Był kierownikiem sklepu we Wrocławiu (MHD). Wyemigrował w 1969 r.¹³⁹

Stefan Michalewicz, s. Izydora, ur. 11 września 1925 r. w Bydgoszczy. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Przed wojną pracował dorywczo w różnych miejscach. Wojnę spędził na robotach przymusowych. Do UB wysłany został przez PPR w Tarnowie. Od 5 września 1945 r. młodszy wywiadowca Sekcji 8, od 31 stycznia 1946 r. referent gminny (prawdopodobnie w Szklarskiej Porębie). Od 1 października 1947 r. starszy referent Placówki BP w Szklarskiej Porębie. Po ukończeniu szkoły WUBP

¹³⁸ AIPN Wr, 059/1837, Akta osobowe Mariana Maszyńskiego.

¹³⁹ AIPN Wr, 056/588, Akta osobowe Mendela Landera.

od marca 1948 r. w Referacie V. Od 1 grudnia 1948 r. referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Na początku listopada 1950 r. przeniesiono go na stanowisko kierownika Biura Paszportów przy KP MO w Jeleniej Górze. Od 1951 r. kierownik Powiatowego Biura Dowodów Osobistych. Od 1952 r. pracował w Strzelinie, a od 1955 r. we Wrocławiu. Zwolniony 29 lutego 1969 r.¹⁴⁰

Edward Mikołajczyk, s. Mariana, ur. 7 stycznia 1926 r. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i klasę szkoły zawodowej. W czasie wojny na pracach przymusowych w Niemczech, następnie na terenie Częstochowy. Po wojnie zatrudniony jako kolporter w KM PPR w Częstochowie. Na początku lutego 1946 r. skierowany przez PPR na Ziemię Zachodnie. Od 16 lutego 1946 r. młodszy referent Referatu V PUBP w Jeleniej Górze. Został wysłany na kurs w WUBP. Zwolniony 7 maja 1946 r. z powodu aresztowania za dokonanie napadu rabunkowego. Przekazany do dyspozycji Wojskowej Prokuratury Rejonowej we Wrocławiu 9 października 1946 r.¹⁴¹

Józef Mikołajczyk, s. Stanisława, ur. 13 lutego 1925 r. w Woźnikach, powiat Siedlce. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny przebywał w różnych miejscach na robotach przymusowych. Następnie pracował jako robotnik leśny, robotnik w zakładach odzieżowych w Żaganii. Od 1947 r. w wojsku (KBW). Od 7 listopada 1949 r. oddziałowy więzienia w Malborku. W okresie 1950–1951 słuchacz Oficerskiej Szkoły Służby Więziennej w Iławie. Następnie pracował jako referent Działu Specjalnego Ośrodka Pracy Więźniów w Jaroszowie (1951–1952) oraz referent Działu Bezpieczeństwa Ośrodka Pracy Więźniów w Wilkowie (1952). Po ukończeniu Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu od 7 lipca 1953 r. referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Przez cały okres służby wielokrotnie karany za nadużywanie alkoholu i kompromitowanie resortu. Zwolniony 31 grudnia 1953 r. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Szczecinie¹⁴².

Maria Mikowal (z d. Rudnicka), c. Jerzego, ur. 15 listopada 1924 r. w Nadwornej, województwo stanisławowskie. Ukończyła jedną klasę szkoły powszechnej¹⁴³. Pracowała w gospodarstwie rodzinnym do 1942 r., następnie już jako wdowa została wywieziona na roboty przymusowe. Od 12 lipca 1946 r. sprzątaczką kontraktową PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniona 16 maja 1947 r.

¹⁴⁰ AIPN Wr, 0219/1075, Akta osobowe Stefana Michalewicza. Karierę kontynuował potem w Milicji Obywatelskiej KW MO we Wrocławiu (m.in. kierownik Komisariatu Kolejowego MO Wrocław Główny) do 1969 r.

¹⁴¹ AIPN Wr, 056/668, Akta osobowe Edwarda Mikołajczyka.

¹⁴² AIPN Wr, 056/669, Akta osobowe Józefa Mikołajczyka.

¹⁴³ AIPN Wr, 056/670, Akta osobowa Marii Mikowal.

Eugeniusz Mikulski, s. Władysława, ur. 13 września 1923 r. w Wieliczce. Ukończył szkołę powszechną oraz 3 kursy dokształcające. W czasie i po wojnie pracował w PKP w Wieliczce. Od 23 sierpnia 1945 r. referent Sekcji 6 PUBP w Wałbrzychu. 1 września 1945 r. został postrzelony przypadkowo przez kolegę w prawy obojczyk i głowę. Komisja lekarska orzekła 80 proc. utraty zdolności do pracy zarobkowej. Mimo to pozostał w służbie. Od 15 lutego 1946 r. młodszy referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Słabo się orientował w tematyce tego pionu. Od 4 marca 1946 r. referent Ekspozytury Kolejowej PUBP w Jeleniej Górze. W maju tego roku wnoszono o przyznanie mu „pełnomocnictwa oficera śledczego”. Od 1 maja 1947 r. referent Ekspozytury Kolejowej Wydziału IV WUBP we Wrocławiu. W 1948 r. został skazany przez WSR we Wrocławiu na 4 lata więzienia za przywłaszczenie depozytu, karę darowano na mocy amnestii. Miał negatywne charakterystyki, sam przyznał się do próby gwałtu, nadużywał alkoholu, wywoływał awantury. Już w 1950 r. wskazywano, że należy go zwolnić, co uczyniono 30 kwietnia 1952 r. Pracował później w Zjednoczonych Zakładach „Archimedes” oraz w handlu detalicznym we Wrocławiu¹⁴⁴.

Stefan Mirocznik, s. Izaaka, ur. 3 czerwca 1919 r. w Równem, powiat Równe. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Od 1934 r. pracował jako ekspedient w różnych sklepach. Po wybuchu wojny zaangażował się we Lwowie w działania komunistów sowieckich (członek milicji, agitator). Od 1941 r. w ZSRS pracował jako robotnik. Od 1944 r. w Wojsku Polskim, skończył oficerską szkołę łączności. Zdemobilizowany w 1946 r. Skierowany do UB przez KP PPR w Koźuchowie. Od 28 września 1946 r. referent ewidencji operacyjnej PUBP w Koźuchowie. Referent Placówki UB w Nowej Soli od 1 października 1947 r. Od 1 stycznia 1950 r. referent Placówki UB w Cieplicach. Od 1 lipca 1950 r. starszy referent Sekcji 4, następnie od 1 grudnia 1951 r. kierownik Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Był oceniany jako bardzo dobry pracownik, zgodę na powierzenie mu stanowiska kierownika sekcji wydała egzekutywa KP PZPR. Od sierpnia 1954 r. kierownik Oddziału VIII w Wałbrzychu WUBP we Wrocławiu. Od 1 kwietnia 1955 r. w Oddziale V w Legnicy Wydziału V WUdsBP we Wrocławiu. Zwolniony 31 grudnia 1956 r.¹⁴⁵

Leon Modrzejewski, s. Walentego, ur. 5 czerwca 1923 r. w Kaliszu. Ukończył szkołę powszechną oraz gimnazjum (zakład jezuitów w Kaliszu). Przez pewien czas przebywał z rodziną we Francji. W czasie wojny został wywieziony do pracy przymusowej, przebywał w obozach koncentracyjnych. Powrócił do Polski w 1946 r.

¹⁴⁴ AIPN Wr, 059/1883, Akta osobowe Eugeniusza Mikulskiego.

¹⁴⁵ AIPN Wr, 059/3794, Akta osobowe Stefana Mirocznika.

Członek OMTUR w Kaliszu. Od 10 lipca 1946 r. referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Pozytywnie oceniany przez przełożonych, mimo braków kadrowych osiągał dobre wyniki w pracy. Od 1 października 1947 r. kierownik Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Nie został przyjęty na kurs zastępców szefów PUBP w Centrum Wyszkożenia MBP z powodu małego doświadczenia operacyjnego i niejasności w życiorysie. W 1948 r. Biuro Personalne MBP przeprowadzało inspekcję WUBP i w raporcie sugerowano zwolnienie z pracy Modrzejewskiego. On sam też o to prosił ze względu na stan zdrowia oraz pojawiające się zarzuty natury politycznej. Od 15 lipca 1948 r. inspektor Sekcji Mundurowej Wydziału Zaopatrzenia WUBP we Wrocławiu. Zwolniony 30 września 1948 r.¹⁴⁶

Karol Mosakowski, s. Adama, ur. 17 listopada 1924 r. w Popowie, powiat Pułtusk. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do 1942 r. przebywał przy rodzicach, następnie został wysłany na roboty do Niemiec. Zbiegł i się ukrywał do końca wojny, pracował dorywczo. Od 1947 r. na Ziemiach Zachodnich, zatrudniony w Fabryce Dywanów w Kowarach. Od 25 sierpnia 1950 r. młodszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 maja 1952 r. referent terenowy i starszy referent terenowy na gminę Stara Kamienica. Był karany za pobicie po pijanemu człowieka. Od 1 kwietnia 1954 r. referent powiatowy PUBP w Lubaniu. Został w aparacie bezpieczeństwa w Lubaniu po 1956 r. W sierpniu 1957 r. na własną prośbę przeniesiony do KP MO w Pruszczu Gdańskim, następnie KW MO w Gdańsku. Zwolniony ze służby 16 listopada 1968 r.¹⁴⁷

Stefan Mućk, s. Józefa, ur. 6 grudnia 1922 r. w Gołonogu, powiat Będzin. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Pracował z rodzicami w gospodarstwie. W czasie wojny wywieziony na roboty przymusowe, tam aresztowany za pomoc jeńcom wojennym. W obozie przebywał do końca wojny. Do Polski wrócił w 1946 r., pracował w kopalni węgla w Sosnowcu. Od 1947 r. mieszkał w Złotoryi. Od 13 czerwca 1947 r. młodszy referent PUBP w Kamiennej Górze. Od 1 października 1947 r. młodszy referent Referatu III, od 1 kwietnia 1948 r. referent Referatu IV PUBP w Kamiennej Górze. Czasowo był wyłączony ze służby ze względu na chorobę. W 1950 r. kierownictwo w Kamiennej Górze prosiło o przeniesienie go na inny teren, w uzasadnieniu opisano jego zły wpływ na innych pracowników, fakt związania się z kobietą „lekkich obyczajów” i nieprawidłowy stosunek do ZSRS. Sam Mućk miał żal o brak awansu, narzekał publicznie na WUBP. W opinii szefostwa przejawiał megalomanię i stał się „przykry dla współpracowników”. Od 1 września 1950 r. referent Sekcji 4, od 1 maja 1952 r. starszy referent terenowy na gminę Szklarska Poręba i Piechowice,

¹⁴⁶ AIPN Wr, 059/1904, Akta osobowe Leona Modrzejewskiego.

¹⁴⁷ AIPN Gd, 214/1514, Akta osobowe Karola Mosakowskiego.

Józef Łukowski

Władysław Machała

Wiktor Madej

Józef Madela

Władysław Maciejewski i opinia o nim PPR w Jeleniej Górze

Zygmunt Majchrzak

od 1 listopada 1952 r. starszy referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Był prelegentem szkoleń politycznych. Karany za awanturnictwo oraz za uderzenie więźnia w czasie przesłuchania. Od 1 marca 1954 r. kierownik Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent Referatu II PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 grudnia 1955 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału III WUdsBP we Wrocławiu. Zwolniony dyscyplinarnie 31 marca 1956 r. za publiczne grożenie bronią. Pracował później w Spółdzielni Pracy Stolarskiej „Przyszłość” w Jeleniej Górze jako pracownik umysłowy. W 1968 r., na fali wydarzeń marcowych, pisał do ówczesnego ministra spraw wewnętrznych Mieczysława Moczara, że w przeszłości „towarzysze narodowości żydowskiej, a obywatelstwa polskiego” wyrzucali z resortu uczciwych funkcjonariuszy¹⁴⁸.

Józef Musiała, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Edwarda Mikołajczyka i wynika z nich, że był pracownikiem UB i w 1946 r. został aresztowany.

Jerzy Musiałek, s. Stefana, ur. 23 września 1923 r. w Dąbrowie Górniczej. Ukończył szkołę powszechną i gimnazjum mechaniczne, z zawodu technik. Do 1940 r. przebywał przy rodzicach, następnie pracował jako tokarz w hucie. Od 1 września 1945 r. referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Jeszcze we wrześniu uczestniczył w pijaństwie i awanturze, został zatrzymany przez interweniujących Rosjan. Ówczesny kierownik Janikowski rozkazem personalnym nakazał aresztowanie Musiałka oraz Władysława Rusieckiego (ten użył publicznie broni) i skierował sprawę do sądu specjalnego do Legnicy. Musiałek był karany za lekceważenie rozkazu szefa UB o zakazie uczęszczania do lokali i picia wódki. W maju 1946 r. ukończył kurs w CW MBP w Łodzi. Od 1 czerwca 1946 r. referent Sekcji 4, od 1 października 1947 r. referent Placówki UBP w Karpaczu PUBP w Jeleniej Górze. Karany naganami za przewinienia dyscyplinarne, lekceważenie obowiązków służbowych. Od 15 stycznia 1949 r. referent Sekcji 4, od 15 lutego 1951 r. referent Referatu Komunikacyjnego, od lutego 1952 r. starszy referent Placówki BP w Niemczy PUBP w Dzierżoniowie. Od 1 maja 1953 r. starszy referent Sekcji 8 PUBP w Świdnicy. Od 1 sierpnia 1954 r. starszy referent Referatu I Oddziału VIII w Kłodzku WUPB we Wrocławiu. Zwolniony 28 lutego 1955 r.¹⁴⁹

Piotr Mszyca, s. Ignacego, ur. 1 lutego 1923 r. w Gnaszynie Dolnym. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, z zawodu malarz. Przed i w czasie wojny pracował jako robotnik. Skierowany do UB przez KP PPR w Jeleniej Górze. Wartownik

¹⁴⁸ AIPN Wr, 059/3389, Akta osobowe Stefana Mućka.

¹⁴⁹ AIPN Wr, 058/777, Akta osobowe Jerzego Musiałka.

Władysław Marciniak

Edward Margula

Henryk Markiewicz

Marian Maszyński

Lander Mendel

Stefan Michalewicz

Edward Mikołajczyk

Józef Mikołajczyk

Maria Mikowal

plutonu ochrony PUBP w Jeleniej Górze od 14 grudnia 1945 r., pełnił funkcję klucznika aresztu wewnętrznego. W sierpniu 1946 r. w Janowicach upił się do nieprzytomności i został zabrany nieprzytomny z dworca. Często był karany za picie na służbie. Nabawił się choroby wenerycznej. Przyłapano go na rewizjach u aresztantów, zabieraniu rzeczy więźniów, opuszczaniu miejsca pracy. 1 lutego 1947 r. został zwolniony za niewywiązywanie się z obowiązków¹⁵⁰.

Władysław Nalborczyk, s. Jana, ur. 6 stycznia 1923 r. w Roczynach, powiat Wadowice. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny został wywieziony na roboty przymusowe. 5 grudnia 1945 r. przyjęty jako wartownik do PUBP we Lwówku Śląskim, przez pomyłkę jego papiery, jako zwolnionego, wysłano do MBP. Na miejscu uznano, że we Lwówku jest zbyt dużo wartowników, dlatego zatrudniony został od 29 stycznia 1946 r. jako wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Kontrola specjalna wykazała, że jego rodzina jest przekonana reakcyjnych. 1 czerwca 1947 r. został zwolniony jako politycznie niepewny¹⁵¹

Stanisław Nasternak, s. Adama, ur. 1 września 1912 r. we wsi Połagiew, powiat Starachowice. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. Odbył służbę wojskową. W 1939 r. brał udział w kampanii wrześniowej. Pracował później w Fabryce Narzędzi Rolniczych w Kunowie. Po przejściu frontu wstąpił do MO. W lipcu 1945 r. został skierowany przez PPR do pracy w UB. Od 2 września 1945 r. wartownik plutonu ochrony PUBP w Jeleniej Górze. Kilkakrotnie prosił o zwolnienie, ponieważ nie mógł utrzymać rodziny. Zwolniony 15 kwietnia 1946 r.¹⁵²

Mieczysław Nawrocki, s. Antoniego, ur. 7 lipca 1928 r. w Drozdowie, powiat Łomża. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Wojnę spędził przy rodzicach. Uczył się zawodu szewca. Wyjechał na Ziemię Zachodnie, gdzie pracował jako robotnik w Zielonej Górze, a następnie w Boguszowie na Dolnym Śląsku. Od 1948 r. odbywał służbę wojskową (KBW), gdzie został zwerbowany do pracy w UB. Od 25 października 1950 r. młodszy referent Placówki UB w Cieplicach PUBP w Jeleniej Górze. Od 1951 r. młodszy referent Sekcji 4. W listopadzie 1951 r. karany za zażnięcie podczas przesłuchiwania więźnia, Zdzisława Woźniaka (zatrzymanego za napad rabunkowy). Oceniany jako słaby pracownik operacyjny. Zwolniony na własną prośbę 30 kwietnia 1952 r.¹⁵³

¹⁵⁰ AIPN Wr, 056/679, Akta osobowe Piotra Mszycy.

¹⁵¹ AIPN Wr, 056/685, Akta osobowe Władysława Nalborczyka.

¹⁵² AIPN Wr, 056/686, Akta osobowe Stanisława Nasternaka.

¹⁵³ AIPN Wr, 056/689, Akta osobowe Mieczysława Nawrockiego.

UMOWA M

Zawarta między Powiatowym Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze w którego imieniu działa Szef. pos. Nowak Adam z ob. Mikował Maria zamieszkałym w Jeleniej Górze ul. Demokracji 126 prace.

1. Ob. Mikował Maria przyjmuje na siebie pełnię obowiązków sprzątaczkę w biurach Urzędu z dniem 12. lipca 1946 r.

2. Umowa niniejsza zawarta zostaje:

- a) na czas nieokreślony.
- b) ~~na czas określony do~~
- c) z okresem próbnym na 1 miesiąc.

3. Ob. Mikował Maria otrzymywać będzie:

- a) wynagrodzenie pieniężne w sumie Zł. 1500 zł. miesięcznie,
- b) wyżywienie według norm M.B.P.,
- c) przydziały żywnościowe odpowiadające pracownikowi nieposretygowemu
- d) odzież specjalną, zgodnie z ustalonym regulaminem wewnętrznym, której zobowiązany jest zwrócić przy rozwiązaniu umowy chyba, że do tego czasu upłynął już oznaczony regulaminem okres zużycia odzieży,
- e) w razie podróży służbowych, delegacji względnie przesilenia ob. Mikował Marii przysługiwać będą należności na równi z innymi pracownikami.

4. Praca odbywać się będzie w czasie ustalonym regulaminem wewnętrznym, z treścią którego ob. Mikował Maria został zapoznany.

5. Ob. Mikował Maria zobowiązuje się sumiennie wypełniać zlecenia swoich przełożonych, oraz w wypadkach koniecznych wykonywać także czynności niewspierające w zakresie jego zwykłych obowiązków. O każdej przeszkodzie w pełnieniu służby winien natychmiast donieść swojej władzy zwierzchniej.

6. Pracownikowi nie wolno przyjmować żadnego stanowiska ani oddawać się zajęciom stojącym w sprzeczności z jego obowiązkami służbowymi.

7. W razie uchylenia obowiązkom służbowym mogą być nałożone na pracownika kary pieniężne w wysokości do 10 procent wynagrodzenia niezależnie od możliwości stosowania innych rygorów. Kary pieniężne będą potrącane przy wypłacie wynagrodzenia.

8. W razie rozwiązania stosunku służbowego nastąpi całkowite rozliczenie i wypłata należności pracownikowi. Pracownik zobowiązany będzie niezwłocznie zwrócić otrzymane zaliczki, o ile nie przekraczają wysokości jego należności i uregulować wszelkie zaciągnięte względem Powiatowego Urzędu zobowiązania (pieniężne, rzeczowe i służbowe).

9. Umowa niniejsza sporządzona zostaje w dwóch jednobieżniących egzemplarzach, z których jeden zostaje w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze drugi zaś otrzymuje ob. Mikował Maria.

Podpis pracownika: Mikował Maria
Data 12. lipca 1946 r.

Podpis przełożonego: [Signature]
Umowę zatwierdzam: [Signature]
(osobniczo stwierdzającego)

Umowa kontraktowa Marii Mikował

Wojciech Niemiec, s. Tomasza, ur. 11 marca 1898 r. w Głobikowej, powiat Pilzno. Ukończył 3 klasy szkoły powszechnej. Pracował na roli, następnie jako cieśla. W latach 1919–1921 służył w wojsku. W okresie międzywojennym był górnikiem w kopalni „Katowice” w Katowicach. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych. Od 1944 r. pozostawał bez pracy. Od 12 marca 1946 r. woźnica kontraktowy PUBP w Jeleniej Górze. Był oskarżany o złodziejstwo, wtrącanie się w sprawy operacyjne, zdradę tajemnicy służbowej. Zwolniony 1 grudnia 1946 r. jako nienadający się do pracy w UB¹⁵⁴.

Wacław Niewiarowski, s. Piotra, ur. 1 stycznia 1923 r. w Ochorowicach, powiat Łuniniec. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Przed wojną pracował w gospodarstwie rodzinnym. Od 1940 r. przebywał na terenie ZSRS. W 1944 r. wstąpił do wojska. Zdemobilizowany w 1947 r. Od 15 lipca 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony na własną prośbę 15 października 1947 r.¹⁵⁵

Adam Nowak, s. Walentego (Wolfa), ur. 11 czerwca 1918 r. w Częstochowie. Pochodzenia żydowskiego, jego pierwotne nazwisko brzmiało Najman Adaś, zmienione w marcu 1952 r. Za działalność w młodzieżówkach lewicujących, komunizujących miał być usunięty ze szkoły, a w 1936 r. aresztowany i osadzony w więzieniu (skazany na rok więzienia). W czasie wojny został osadzony w obozie w Częstochowie, gdzie spędził cały okres okupacji. Od marca 1945 r. słuchacz Centralnej Szkoły MBP. Od 1 września 1945 r. kierownik PUBP w Rozbarku. Od 15 lipca 1945 r. p.o. kierownik PUBP w Bystrzycy. Od 1 lutego 1946 r. p.o. kierownik UB na MiP w Jeleniej Górze. Od 24 czerwca 1947 r. zastępca szefa WUBP we Wrocławiu. Od marca 1948 r. zastępca szefa p.o. szef WUBP w Bydgoszczy. Od 1 maja 1952 r. zastępca szefa WUBP w Gdańsku. Od 16 listopada 1953 r. inspektor Inspektoratu Ministra MBP w Warszawie. Od 1 kwietnia 1955 r. zastępca naczelnika Wydziału V Departamentu IV KdsBP w Warszawie. Zwolniony 31 stycznia 1957 r.¹⁵⁶

Bogusław Nowak, s. Stefana, ur. 28 czerwca 1928 r. w Grabocinie, powiat Będzin. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. Od 1942 r. przebywał na robotach przymusowych. Od 1945 r. w Jeleniej Górze, pracował w straży przemysłowej Centralnego Zarządu Przemysłu Zbrojeniowego „Zachód”. Został skierowany do UB przez ORMO. Od 12 grudnia 1946 r. goniec, od 1 października 1947 r. młodszy referent Placówki UB w Szklarskiej Porębie PUBP w Jeleniej Górze. W styczniu 1948 r. Zofia Żarnotal i funkcjonariusz Józef Lorenc złożyli doniesienie

¹⁵⁴ AIPN Wr, 056/696, Akta osobowa Wojciecha Niemca.

¹⁵⁵ AIPN Wr, 056/698, Akta osobowe Wacława Niewiarowskiego.

¹⁵⁶ AIPN, 0193/8518, Akta osobowe Adama Nowaka.

na Nowaka dotyczące jego członkostwa w AK w czasie wojny. Zwolniony na własną prośbę 29 lutego 1948 r.¹⁵⁷

Bronisława Nowak (z d. Magiera), c. Władysława, ur. 13 kwietnia 1921 r. w Inwałdzie, powiat Wadowice. Z zawodu maszynistka. Od 4 sierpnia 1945 r. referent Sekcji 8 PUBP w Świdnicy. Od 25 sierpnia 1945 r. referent Sekcji 8 PUBP w Jeleniej Górze. W rzeczywistości pracowała jako cenzor, a nie śledczy. W maju 1946 r. została przeniesiona do dyspozycji dyrektora Centralnego Biura Kontroli Prasy MBP w Warszawie¹⁵⁸. Zwolniona 23 listopada 1946 r.

Tadeusz Nowotyński, s. Julii, brak dalszych danych. Wartownik od 12 lutego 1947 r.

Tadeusz Ogórek, s. Stanisława, ur. 2 listopada 1923 r. w Borkach, powiat Dąbrowa. Ukończył 6 klas szkoły, potem pozostawał przy rodzicach. W latach 1943–1944 był na przymusowych robotach. Od 1944 do 1947 r. służył w wojsku, w 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty (saper, zajmował się odminowywaniem terenu). Po demobilizacji zgłosił się do UB. Zatrudniony 27 marca 1947 r. jako strażnik, następnie starszy strażnik i oddziałowy więzienia w Kłodzku. Ze względów rodzinnych poprosił o przeniesienie. Od 1 sierpnia 1951 r. intendent gmachu w PUBP w Złotoryi. Od 1 maja 1952 r. starszy referent Referatu Gospodarczego PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 30 maja 1953 r. jako niepewny politycznie (brat należał do AK). Później zatrudnił się w Spółdzielni Przemysłu Ludowo-Artystycznego w Jeleniej Górze jako kierownik zaopatrzenia i zbytu¹⁵⁹.

Teodor Okwiet, s. Katarzyny, ur. 1 kwietnia 1924 r. w Wielkim Borze, powiat Częstochowa. Ukończył szkołę powszechną w 1939 r. W 1940 r. został wywieziony na roboty przymusowe na Dolny Śląsk. Po powrocie na początku lipca 1945 r. został skierowany przez PPR w Gnaszynie do pracy w UB w Jeleniej Górze. Jak pisał „po dwóch dniach zamieszkania w KP PPR zostałem przyjęty do Urzędu Bezpieczeństwa”. Od 15 lipca 1945 r. wartownik, od 3 września 1945 r. telefonista, od 11 grudnia 1945 r. referent gminny, od 15 marca 1946 r. referent Referatu IV, starszy referent Sekcji 4 od 1 kwietnia 1946 r., od 1 października 1947 r. kierownik Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Był lojalny i to wystarczało do awansów, mimo że operacyjnie nie był „zbyt mocny”. W 1948 r. wręcz stwierdzono, że „nie jest w stanie opanować całości pracy w tak uprzemysłowionym powiecie, jakim jest Jelenia Góra”, dlatego proponowano przenieść go do Strzelina. Pozostał jednak w Jeleniej Górze,

¹⁵⁷ AIPN Wr, 056/703, Akta osobowe Bogusława Nowaka.

¹⁵⁸ AIPN Wr, 056/704, Akta osobowe Bronisławy Nowak.

¹⁵⁹ AIPN Wr, 056/714, Akta osobowe Tadeusza Ogórka.

a za opieszałość i nieterminowość był nawet karany. Przeniesiony 1 marca 1949 r. do PUBP w Kamiennej Górze na stanowisko starszego referenta Referatu IV (brakowało tu obsady)¹⁶⁰. Od 1 grudnia 1950 r. zastępca szefa PUBP w Środzie Śląskiej (przełożeni uznali, że da sobie radę w powiecie rolniczym). Ostatecznie jednak od 1 stycznia 1951 r. zastępca szefa PUBP w Bystrzycy Kłodzkiej. Po ukończeniu Rocznej Szkoły CW MBP w Legionowie szef PUBP w Oleśnicy od 1 września 1952 r. Następnie od 1 kwietnia 1955 r. kierownik PUdsBP w Wołowie. Od 1 stycznia 1957 r. zastępca komendanta ds. bezpieczeństwa KP MO w Wołowie. Naczelnik Wydziału „W” KW MO w Częstochowie od czerwca 1975 r. W raportach pisano o nim, że „jest pionierem naszego aparatu”. Zwolniony 31 października 1980 r.

Zofia Orlik, c. Onufrego, ur. 9 sierpnia 1927 r. w Mikołowie Bodzechów, województwo kieleckie. Ukończyła 7 klas szkoły powszechnej. Pozostawała przy rodzinie, pisała, że była członkiem PPR w konspiracji w Ostrowcu, następnie ukrywała się do czasu wyzwolenia. Wyjechała na Dolny Śląsk, początkowo pracowała w Trzebnicy w PPR, potem przeniosła się z grupą Wojciecha Tabaki do Jeleniej Góry i pracowała w KP MO. Po przybyciu grupy operacyjnej UB została odesłana do pomocy w organizacji urzędu. Od 28 czerwca 1945 r. maszynistka sekretarka PUBP w Jeleniej Górze, pełniła jednocześnie funkcje personalnego i sekretarza urzędu. Wyszła za mąż w 1947 r. za funkcjonariusza Maciejewskiego (kierownik Sekcji 5). Od 1 października 1947 r. przeniesiona na etat młodszego oficera śledczego Sekcji Śledczej PUBP w Jeleniej Górze. Kilkakrotnie karana dyscyplinarnie za spóźnianie się do pracy, miała też nieodpowiednio odnosić się do szefa Urzędu. Przeniesiono ją z powrotem na stanowisko maszynistki. Krytykowana za zarozumiałość, nieposłuszeństwo, intryganctwo. Od początku 1949 r. zastępowała sekretarza urzędu. Zwolniona 1 grudnia 1949 r., po zwolnieniu męża¹⁶¹.

Stanisław Ostrowski, s. Marcina, ur. 22 marca 1912 r. w Warszawie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny został wywieziony na roboty przymusowe, skąd wrócił w 1946 r. Od 3 października 1946 r. referent, od 1 października 1947 r. oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Bolesławcu. W 1948 r. słuchacz kursu śledczego w CW MBP w Legionowie, po którym wrócił na wcześniejsze stanowisko. Od 1 grudnia 1950 r. starszy oficer śledczy PUBP w Bolesławcu. Dobrze sobie radził z prowadzeniem śledztw dotyczących podziemia i bandytyzmu, więc ze względu na „specyfikę terenu” zaproponowano mu przeniesienie do Jeleniej Góry. Od 1 listopada 1951 r. kierownik Sekcji Śledczej PUBP w Jeleniej Górze. Tu pracował głównie nad dochodzeniami dotyczącymi przestępstw gospodarczych.

¹⁶⁰ AIPN Wr, 059/2925, Akta osobowe Teodora Okwieta.

¹⁶¹ AIPN Wr, 056/624, Akta osobowe Zofii Maciejewskiej (Orlik).

Eugeniusz Mikulski

Leon Modrzejewski

Karol Mosakowski

W y c i ą g

z protokołu posiedzenia Egzekutywy Komitetu Powiatowego PZPR
odbytego w dniu 20 stycznia 1954 w Jeleniej Górze.

Obecni na posiedzeniu: tow. tow. I-szy Sekretarz K.P. FILAŃSKI
Sekretarz K.P. NIESENBAUM - Sekretarz K.P.
KOŁODZIAK - Szef F.U.B.P. SOLAŃSKI - Komosa
K.P.M.C. WOŁOSKI - Kier. Wydz. Pol. POM LEWIC
Przew. Rady Sakl. BOSKOWSKA - Kier. Salif. Sz.
NIEŚWIŁOWSKI - Przew. J.P. IMF STABLEC -
Przew. K.C. ORECKI - Przew. KW GORDONSKI

Nieobecni usprawiedliwieni tow. tow. Przew. PPH GRAJEŃSKI

Ad. 1. Sprawy personalne

Wniosek F.U.B.P. Jelenia Góra o zatwierdzenie kandydata tow.
MIRO CZYŃSKA Stefana na stanowisko kierownika Sekcji

Uchwała

Egzekutywa Komitetu Powiatowego PZPR postanowiła wniosek F.U.B.P.
zatwierdzić

Stefan Muć

za zgodą z protokołem
/ Kartkiewicz J. /

Jerzy Musiałek

Zatwierdzenie Stefana Mirocznika na stanowisko kierownika sekcji przez
egzekutywę KP PZPR w Jeleniej Górze, 1954 r.

W związku z likwidacją części etatów, od 1 maja 1952 r. tymczasowo pełnił funkcję kierownika RO w Państwowej Fabryce Lniarskiej „Orzeł” w Mysłakowicach. Od 1 października 1952 r. przeniesiony do Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu na stanowisko starszego oficera śledczego Sekcji 3. We Wrocławiu pracował w Wydziale Ogólno-Administracyjnym, Wydziale Administracyjno-Gospodarczym i Wydziale VII do zwolnienia 31 grudnia 1956 r.¹⁶²

Jan Owczarz, s. Antoniego, ur. 23 kwietnia 1911 r. w Łodzi. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do wybuchu wojny pracował w Łodzi w przędzalni Fabryki Szeiblera, następnie był zatrudniony jako robotnik w Miejskim Oddziale Drogowym. Członek KZMP i KPP przed wojną. Od 1946 r. mieszkał w Jeleniej Górze, pracował w Państwowej Fabryce Sprawdzianów i Przyrządów Pokładowych w Jeleniej Górze. Aktywny członek PPR. Od marca 1949 r. zatrudniony w RO w Fabryce Włókien Sztucznych, jeszcze zanim nadzór nad RO przejęło MBP. Od 20 grudnia 1949 r. referent RO w Fabryce Włókien Sztucznych „Cekwiskoza”. Nie miał większych osiągnięć. Zwolniony w związku z reorganizacją 31 marca 1955 r.¹⁶³

Stanisław Pabian, s. Władysława, ur. 2 października 1928 r. w Bobinie, powiat Pińczów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do 1947 r. pozostawał przy rodzicach, pracował w gospodarstwie rodzinnym. Uczył się krawiectwa. Od 1949 r. służył w wojsku (KBW), tam został zwerbowany do pracy w UB. Od 5 listopada 1951 r. młodszy referent Referatu III PUBP w Kamiennej Górze. W 1951 r. słuchacz Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 1 maja 1952 r. referent RO w PZPL nr 14 „Wisła” PUBP w Kamiennej Górze. Od 1 lipca 1952 r. referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Karany za udział w awanturze. Od 1 kwietnia 1955 r. referent operacyjny PUdSBP w Jeleniej Górze. Miał być zwolniony podczas reorganizacji w 1955 r., ponieważ oceniano go jako pracownika słabego, ale pozostał z powodu braku kadr. Jesienią tego roku poprosił o zwolnienie ze względów rodzinnych. Zwolniony 30 listopada 1955 r.¹⁶⁴

Władysław Paciorek, s. Jana, ur. 14 września 1924 r. w Ujsołach, powiat Żywiec. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny wywieziony na roboty przymusowe, skąd uciekł. Po złapaniu osadzony w obozie koncentracyjnym, a po zwolnieniu skierowany do pracy w fabryce papieru w Dąbrowicy. Pracował w niej także po wojnie. Od 10 lutego 1951 r. młodszy referent Placówki BP w Cieplicach PUBP w Jeleniej Górze, faktycznie pracował w Sekcji 1. Bardzo szybko poprosił

¹⁶² AIPN Wr, 059/3547, Akta osobowe Stanisława Ostrowskiego. Zmarł w 1986 r.

¹⁶³ AIPN Wr, 056/729, Akta osobowe Jana Owczarza.

¹⁶⁴ AIPN Wr, 056/733, Akta osobowe Stanisława Pabiana.

o zwolnienie ze względu na stan zdrowia. Chciał także wrócić do zawodu, oferował nawet pozostanie „donosicielem w fabryce”. W Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego uznano, że stan zdrowia to tylko pretekst i przekonano go do wycofania raportu. Już po kilku miesiącach kierownictwo UB pisało, że nic nie robi, niczym się nie interesuje i chce się zwolnić. Proponowano przychylić się do tej prośby lub skierować do pracy nieoperacyjnej. Od 1 lutego 1952 r. kierownik kancelarii tajnej przy RW Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej. Zwolniony na własną prośbę 31 marca 1952 r.¹⁶⁵

Beniamin Palczyński, s. Juliana, ur. 27 lutego 1926 r. w Telechanach, powiat Pińsk. Ukończył 4 klasy gimnazjum. Od 1942 r. pracował w tartaku, a po przejściu frontu w gospodarstwie rodzinnym. Od 1944 r. służył w Wojsku Polskim (w kancelarii), w latach 1945–1947 jego jednostka walczyła z UPA. Po demobilizacji w 1947 r. zgłosił się do UB. Od 1 sierpnia 1947 r. buchalter PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 października 1947 r. buchalter Aparatu Gospodarczego PUBP w Jeleniej Górze. Wielokrotnie karany za zaniechywanie pracy, oskarżany o sabotaż. Kilkakrotnie wnoszono o zwolnienie go z urzędu. Palczyński tłumaczył swoje zachowanie niechęcią intendenta, który chciał zatrudnić kogoś innego na to stanowisko i nie pozwalał mu się rozwijać. Poprosił nawet o delegowanie na inny teren. Od 20 stycznia 1948 r. został przeniesiony na okres próbny do PUBP w Lubaniu. Tu już pierwszego dnia upił się na zabawie i wdał w awanturę, w czasie której został dotkliwie pobity przez żołnierzy WOP. Po dwóch dniach zniknął na cztery dni i wrócił nietrzeźwy. Po odbyciu kary dyscyplinarnej (w areszcie WUBP we Wrocławiu), wrócił do Lubania i po dwóch dniach wyjechał do Wrocławia. Poszukiwany za dezercję od 25 kwietnia 1948 r., zatrzymany po awanturze w Hotelu Bristol we Wrocławiu, gdzie użył broni. Zwolniony dyscyplinarnie 30 czerwca 1948 r. W 1980 r. mieszkał w Międzyrzeczu¹⁶⁶.

Eugeniusz Paluch, s. Stefana, ur. 1 stycznia 1926 r. we Lwowie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz kursy – buchaltera i rzeźnika. Do 1942 r. mieszkał i pracował przy rodzicach. Został skierowany do pracy przymusowej. Od 1944 do 1947 r. służył w wojsku. Do UB został skierowany przez KP PPR w Brzegu. Od 16 sierpnia 1947 r. buchalter w PUBP w Lubinie, następnie intendent, starszy referent Referatu Gospodarczego. W maju 1950 r. po konflikcie z szefem jednostki przeniesiony dyscyplinarnie na stanowisko starszego referenta Sekcji Gospodarczej, od marca 1951 r. kierownik Sekcji Gospodarczej PUBP w Jeleniej Górze. 1 maja 1952 r. przeniesiony do WUBP we Wrocławiu na stanowisko kierownika Referatu Budowlanego służby

¹⁶⁵ AIPN Wr, 056/734, Akta osobowe Władysława Paciorka.

¹⁶⁶ AIPN Wr, 056/738, Akta osobowe Beniamina Palczyńskiego.

Piotr Mszyca

Władysław Nalborczyk

Stanisław Nasternak

Mieczysław Nawrocki

Wojciech Niemiec

Wacław Niewiarowski

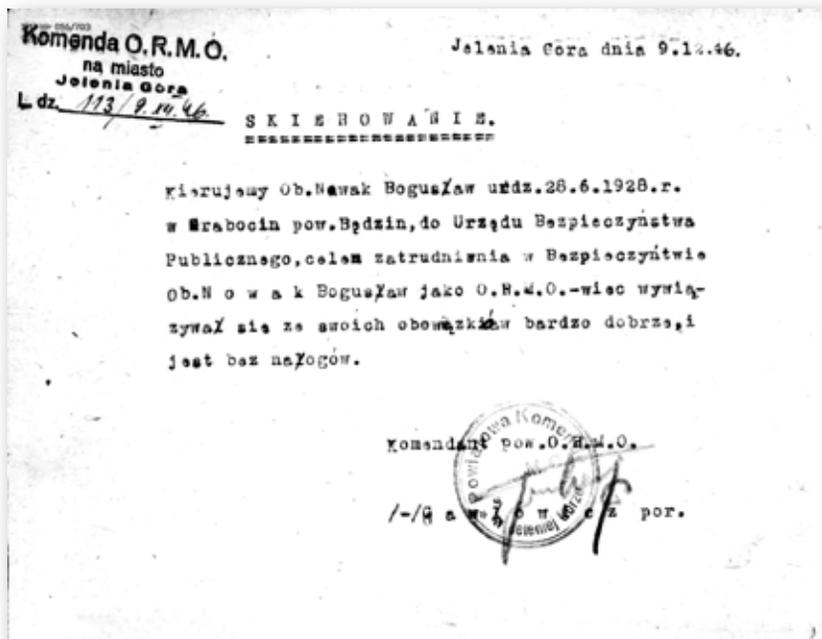
Bogusław Nowak

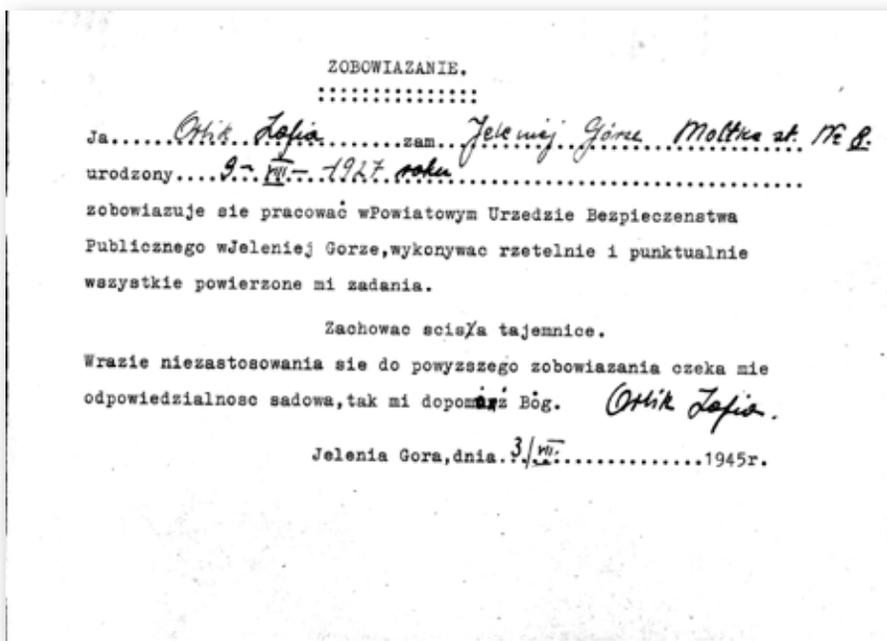
Tadeusz Ogórek

Teodor Okwiet

Skierowanie ORMO Bogusława Nowaka do UB

Zobowiązanie Zofii Orlicz ze słowami „tak mi dopomóż Bóg”

kwatremistrzowskiej. Kontynuował służbę we Wrocławiu w pionie transportowym. Zwolniony 30 września 1970 r. Powrócił do służby w listopadzie 1982 r. jako pomocnik ds. operacyjno-szkoleniowych szefa sztabu ZOMO we Wrocławiu. Ostatecznie zwolniony w 1985 r.¹⁶⁷

Tadeusz Pałka, s. Michała, ur. 22 października 1924 r. w Praszcze, powiat Wieluń. Ukończył 7 klas i część gimnazjum (do 1940 r.). W 1939 r. miał ochotniczo służyć w obronie stolicy. W czasie wojny wywieziony na roboty przymusowe. Po powrocie do Łodzi wstąpił do ZWM i z grupą operacyjną wyjechał na Dolny Śląsk do Jeleniej Góry. Od 1 września 1945 r. (podanie złożył 27 lipca) sekretarz Sekretariatu kierownika, jednocześnie referent personalny PUBP w Jeleniej Górze. Zarzucano mu, że wtrąca się do spraw operacyjnych, samowolnie zwolnił zatrzymanego akowca oraz na własną rękę przyjmował i ich zwalniał ludzi z pracy. Był karany za doprowadzenie do kradzieży pieniędzy osób zatrzymanych. W raporcie napisano, że „Sekcję 2 rozłożył”. Zarzucano mu też, że był wrogi wobec ZSRS (być może na podstawie zdarzenia, kiedy odmówił wydania samochodu doradcy sowieckiemu, twierdził, że pojazdu nie ma a w rzeczywistości był). Zwolniony dyscyplinarnie jako niepewny politycznie 31 stycznia 1946 r. Później rozgłaszał legendę dotyczącą swojego odejścia ze służb, twierdził że PUBP chciał powierzyć mu stanowisko dyrektora Jeleniogórskich Zakładów Ceramiki Budowlanej i zgodził się na przejście za porozumieniem stron. Zmarł 16 kwietnia 1965 r.¹⁶⁸

Euzebiusz Patrykiewicz, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Bogusława Nowaka.

Edmund Pegza, s. Konstantego, ur. 20 września 1927 r. w Makowiskach, powiat Radomsko. Od 1930 r. z rodzicami przebywał we Francji, tam ukończył 6 klas szkoły. Do 1944 r. pracował w gospodarstwie rolnym. Wstąpił do partyzantki francuskiej, a po wyparciu Niemców do wojsk francuskich. W kwietniu 1946 r. wrócił do Polski. Od 1 maja 1946 r. zatrudniony jako wartownik PUBP w Jeleniej Górze. 9 października 1946 r. zdezerterował, zabrał ze sobą broń (automat pepeszę, cztery granaty i pistolet parabellum), na którą nie miał pozwolenia. Świadkowie zeznali, że do munduru przypiął sobie gwiazdki porucznika. Pegza wyjechał do Bydgoszczy, gdzie wstąpił do bandy rabunkowej, wziął udział w czterech napadach na mieszkańców okolicznych wsi. Został schwytyany jeszcze w październiku 1946 r. na stacji w Gnieźnie. Twierdził, że do napadów namówili go koledzy, a pomysłodawcą zorganizowania grupy był zwolniony z UB w Jeleniej Górze Bolesław Kusiak.

¹⁶⁷ AIPN Wr, 0219/1826, Akta osobowa Eugeniusza Palucha.

¹⁶⁸ AIPN Wr, 056/739, Akta osobowe Tadeusza Pałki.

Funkcjonariusze UB oskarżyli go o przynależność do nielegalnej organizacji, której celem było obalenie ustroju demokratycznego.¹⁶⁹

Tadeusz Pestrak, s. Jana, ur. 18 sierpnia 1924 r. w Krakowie. Używał w czasie służby ps. „Tygrys”¹⁷⁰. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej oraz 3 klasy gimnazjum. W czasie wojny pracował na stanowiskach urzędniczych w Nowym Sączu. Od 1 lutego 1945 r. do 27 kwietnia 1945 r. zatrudniony w KP MO w Nowym Sączu. Następnie od 28 maja 1945 r. do 1 lipca 1945 r. referent Referatu II PUBP w Nowym Sączu. Zwolnił się i wyjechał na Ziemię Zachodnie. Tu 1 lipca 1945 r. złożył podanie o przyjęcie do UBP. Od 1 września 1945 r. kierownik Sekcji 8 (oficer śledczy) PUBP w Jeleniej Górze. Złożył doniesienie na swojego przełożonego, Janikowskiego, że jest szabrownikiem. W styczniu 1946 r. zdezerterował, formalnie zwolniony 1 lutego 1946 r. Na początku lat sześćdziesiątych okazało się, że uciekł na północ Polski z czterema sztukami broni krótkiej i amunicją. Milicja prowadziła wówczas dochodzenie w sprawie nielegalnego posiadania broni w latach 1949–1950 przez niejakiego Stanisława Brzezickiego – pod takim nazwiskiem Pestrak ukrywał się w Koszalinie¹⁷¹.

Stefan Pikus, s. Wojciecha, ur. 9 maja 1912 r. w Janiku, powiat Opatów. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Służył w wojsku, brał udział w kampanii wrześniowej. Dostał się do niewoli, z której zbiegł. Część wojny spędził w gospodarstwie. Od 1 września 1945 r. komendant plutonu ochrony, od 31 stycznia 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Poprosił o zwolnienie, ponieważ nie mógł utrzymać rodziny, poza tym miał przejąć gospodarstwo po teściu. Zwolniony 20 lutego 1946 r. Otrzymał poświadczenie, że brał udział w walkach z bandami i reakcyjnym podziemiem¹⁷².

Władysław Pikus, s. Jana, ur. 24 maja 1912 r. w Piaskach Kunowskich, powiat Opatów. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Przed wojną pracował jako robotnik. W latach 1937–1939 odbył służbę wojskową. W czasie wojny pracował w gospodarstwie. Następnie krótko był w MO. Do pracy w UB skierowany przez KP PPR. Przyjęty do PUBP w Jeleniej Górze 1 września 1945 r. na stanowisko wartownika plutonu ochrony. W urzędzie uważano, że zasługiwał na więcej. Po kilku miesiącach

¹⁶⁹ AIPN Wr, 056/746, Akta osobowe Edmunda Pegzy.

¹⁷⁰ AIPN Wr, 056/631, Akta osobowe Antoniego Magiery, Pismo do zastępcy komendanta ds. Bezpieczeństwa KW MO we Wrocławiu, Katowice, 13–18 XII 1979 r., k. 14.

¹⁷¹ AIPN Wr, 056/747, Akta osobowe Tadeusza Pestraka.

¹⁷² AIPN Wr, 056/762, Akta osobowe Stefana Pikusa.

pisano, że zajmuje się głównie szabrem, nie wywiązuje z obowiązków i często upija. Zwolniony 14 grudnia 1945 r.¹⁷³

Władysław Pikus, s. Władysława, ur. 15 czerwca 1911 r. w Bukowie, powiat Opatów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Służył w AL jako łącznik. Od 14 lipca 1945 r. referent Sekcji 3, od 31 stycznia 1946 r. starszy referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Karany za brak dyscypliny, pijaństwo, podkreślano także, że nie ma wykształcenia odpowiedniego do pełnionej funkcji. Zwolniony 1 kwietnia 1947 r. na własną prośbę. Pracował potem w Zakładach Miejskich w Jeleniej Górze¹⁷⁴.

Zenon Piłat, s. Piotra, ur. 20 lutego 1924 r. w Zaścianku, powiat Wilno. Ukończył 7 klas szkoły. Uczył się zawodu szewca w warsztacie ojca. Od 1944 r. służył w Wojsku Polskim, zdemobilizowany w 1947 r. Od 18 lutego 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Poprosił o zwolnienie. W urzędzie uznawany za fanatyka religijnego. Zwolniony na własną prośbę 2 maja 1947 r.¹⁷⁵

Kazimierz Polowczyk, s. Marcina, ur. 15 stycznia 1925 r. w Skoraczewie, powiat Jarocin. Ukończył 7 klas szkoły. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych. W sierpniu 1945 r. miał już pracować w UB w Bolesławcu, oficjalnie od 10 grudnia 1946 r. wartownik, od 1 października 1947 r. kierownik poczty specjalnej PUBP w Bolesławcu. Ukończył kurs wywiadowczy przy WUBP. Od 1 stycznia 1949 r. młodszy referent ds. wywiadu, od 1 maja 1952 r. referent Sekcji „A”, od 1 lipca starszy referent, od 1 marca 1954 r. kierownik Sekcji „A” PUPB w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent Referatu IX PUdsBP w Jeleniej Górze. Od 1 stycznia 1956 r. referent operacyjny. Nie zgodził się na przejście do pracy operacyjnej co zostało potraktowane jako demoralizujące i niegodne funkcjonariusza ludowego aparatu bezpieczeństwa. Zwolniony 29 lutego 1956 r.¹⁷⁶

Eugenia Popowska (z d. Bednarek), c. Stanisława, ur. 22 marca 1920 r. w Łodzi. Ukończyła 7 klas szkoły powszechnej. Imała się przed wojną różnych zajęć, w czasie wojny pracowała w fabryce. Do Urzędu Bezpieczeństwa skierowana przez PPR, wysłana na kurs wychowania politycznego. Od 19 czerwca 1945 r. pracownica kartoteki WUBP w Legnicy. Od września 1945 r. przeniesiona do Sekcji ds. Funkcjonariuszy WUBP. Od 1 grudnia 1947 r. w dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu, następnie referent Sekcji 1 Wydziału II, od 1 czerwca 1948 r. młodszy referent

¹⁷³ AIPN Wr, 056/763, Akta osobowe Władysława Pikusa, s. Jana.

¹⁷⁴ AIPN Wr, 056/764, Akta osobowe Władysława Pikusa, s. Władysława.

¹⁷⁵ AIPN Wr, 056/767, Akta osobowe Zenona Piłata.

¹⁷⁶ AIPN Wr, 056/784, Akta osobowe Kazimierza Polowczyka.

Sekcji 3 Wydziału II WUBP we Wrocławiu. W 1948 r. zmieniła nazwisko na Popowska, mąż był funkcjonariuszem więzienia karno-śledczego w Jeleniej Górze. Od 1 lipca 1949 r. referent Sekcji Techniki Operacyjnej i Łączności z siedzibą w Kowarach Wydziału II WUBP we Wrocławiu. W rzeczywistości od 1948 r. pracowała w Sekcji 2 PUBP. 15 czerwca 1952 r. zwolniona na własną prośbę. Po odejściu od męża wróciła do Łodzi, gdzie starała się o ponowne przyjęcie do pracy w UB¹⁷⁷.

Tadeusz Prokop, s. Leona, ur. 15 maja 1927 r. w Rudej, powiat Starachowice. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował jako robotnik w przedsiębiorstwach budowlanych. Po przejściu frontu chciał zgłosić się do szkoły oficerskiej, nie został jednak przyjęty i wyjechał na Ziemię Zachodnie (razem z Mieczysławem Lubienieckim). Do Urzędu Bezpieczeństwa skierowany przez PPR w Jeleniej Górze. Od 15 czerwca 1945 r. młodszy referent Sekcji Walki z Bandytyzmem, od 15 marca 1946 r. referent, od 1 października 1947 r. referent Sekcji 4, od stycznia 1950 r. starszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Od września 1950 r. słuchacz Rocznej Szkoły Oficerskiej CW MBP w Legionowie. W dyspozycji szefa WUBP w Kielcach od 1 sierpnia 1951 r., następnie od 1 listopada 1951 r. starszy referent kierownictwa, od 1 lutego 1952 r. zastępca szefa, a od 1 grudnia 1952 r. szef PUBP we Włoszczowej. Później do 31 marca 1967 r. na stanowiskach kierowniczych w Kozienicach, w Busku-Zdroju i Kielcach. W okresie 1967–1978 służył w MO na stanowisku zastępcy komendanta ds. administracyjno-gospodarczych KW MO w Kielcach i Tarnobrzegu. Służbę zakończył w stopniu pułkownika¹⁷⁸.

Marian Przeździek, s. Józefa, ur. 6 września 1908 r. w Aleksandrowie Kujawskim. Ukończył 4 klasy gimnazjum. W latach 1929–1933 odbywał służbę wojskową. Pracował jako urzędnik kolejowy. Referent Ekspozytury Kolejowej PUBP w Jeleniej Górze. W grudniu 1946 r. został oskarżony o przywłaszczenie mienia (kwity na węgiel) oraz przyjęcie łapówki za niezgłoszenie nielegalnego posiadania broni. W czasie dochodzenia pojawiały się oskarżenia o próbę gwałtu oraz współpracę z gestapo w czasie wojny. 31 stycznia 1948 r. został skazany przez WSR we Wrocławiu na 4 lata więzienia¹⁷⁹.

Zbigniew Przybyszewski, s. Zygmunta, ur. 12 czerwca 1928 r. w Łodzi. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Do 1941 r. przebywał przy rodzicach w Łodzi. Następnie wywieziony na roboty do Niemiec. Pracował w Legnickich Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego w Legnicy. Od 1 września 1952 r. referent RO z siedzibą

¹⁷⁷ AIPN Wr, 059/2139, Akta osobowe Eugenii Popowskiej.

¹⁷⁸ AIPN, 710/185, Akta osobowe Tadeusza Prokopa.

¹⁷⁹ AIPN Wr, 039/9127, Akta sprawy przeciwko Marianowi Przeździekowi.

Zofia Orlicz

Stanisław Ostrowski

Jan Owczarz

Stanisław Pabian

Władysław Paciorek

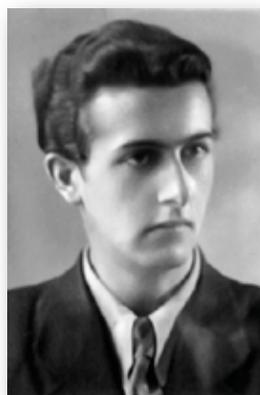
Beniamin Palczyński

Eugeniusz Paluch

Edmund Pegza

Tadeusz Pestrak

w PZPL nr 7 w Chełmsku PUBP w Kamiennej Górze. W 1952 r. słuchacz Oficerskiego Kursu Funkcjonariuszy BP w Szkole Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 7 lipca 1953 r. referent RO w Fabryce Lniarskiej „Orzeł” w Mysłakowicach PUBP w Jeleniej Górze. Karany dyscyplinarnie. Od 1 lipca 1954 r. przeniesiony do pracy w PUBP w Legnicy na stanowisko referenta terenowego na gminę Grzymalin. Zwolniony 31 marca 1955 r.¹⁸⁰

Władysław Ptaszek, s. Jana, ur. 19 sierpnia 1927 r. w Wysokiej, powiat Łańcut. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 klasy gimnazjum mechanicznego. Od 1948 r. w KBW (m.in. w Kowarach), gdzie został zwerbowany do pracy w UB. W sierpniu ukończył dwumiesięczny kurs przygotowawczy do pracy w organach BP w Wojewódzkiej Szkole Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu. Od 5 listopada 1950 r. młodszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. W okresie 1951–1952 słuchacz Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Po kursie wrócił na dotychczasowe miejsce służby. Oceniany jako bardzo słaby, niezainteresowany pracą, przez rok nie pracował z agenturą ani nie prowadził żadnej sprawy. W czasie zmian organizacyjnych uznano go za nieprzydatnego, nie zgodził się jednak przenieść do MO. Zwolniony 31 marca 1955 r. Po zwolnieniu pracował w Jeleniogórskich Zakładach Przemysłu Odzieżowego jako magazynier.¹⁸¹

Janina Rachmiel, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariuszki Adeli Gaber i wynika z nich, że była maszynistką w 1955 r.

Adolf Raczkowski, s. Bolesława, ur. 17 czerwca 1926 r. w Dawidgródku, powiat Pińsk. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny ukrywał się przed wywiezieniem na roboty przymusowe. W 1944 r. wcielony do wojska, zdemobilizowany w 1947 r. Od 28 lipca 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Miał opinię pijaka. W lipcu 1948 r., nietrzeźwy, wszczął publicznie awanturę, po której został przez osoby cywilne doprowadzony do siedziby UB. Zwolniony dyscyplinarnie 30 października 1948 r.¹⁸²

Zygmunt Rajski, s. Jana, ur. 4 września 1925 r. w Nowej Wsi, powiat Szulin. Ukończył 3 klasy szkoły powszechnej. We Francji od 1944 r., członek ruchu oporu. Do Polski wrócił w 1946 r. Przy przyjmowaniu do pracy został opisany przez referenta Wydziału Personalnego WUBP we Wrocławiu jako człowiek „bardzo słabo rozwinięty umysłowo”, ale pewny ideologicznie. Od 15 września 1946 r. wartownik,

¹⁸⁰ AIPN Wr, 057/457, Akta osobowe Zbigniewa Przybyszewskiego.

¹⁸¹ AIPN Wr, 056/804, Akta osobowe Władysława Ptaszka.

¹⁸² AIPN Wr, 056/814, Akta osobowe Adolfa Raczkowskiego.

następnie wartownik ochrony PUBP w Jeleniej Górze. Oceniano, że miał ambicje i starał się doksztalać, dlatego skierowano go do pracy operacyjnej. Od 1 sierpnia 1948 r. młodszy referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 maja 1950 r. referent, starszy referent Referatu III i starszy referent terenowy PUBP w Sycowie. Od 1953 r. w dyspozycji szefa WUBP w Bydgoszczy. W związku z reorganizacją zwolniony 20 grudnia 1956 r. Ponownie przyjęty do SB w 1959 r. w Bydgoszczy, zwolniony w 1990 r.¹⁸³

Edmund Reiss (Rajs), s. Szulima, ur. 24 sierpnia 1924 r. we Lwowie. Pochodzenia żydowskiego. Uzyskał wykształcenie średnie już pod okupacją sowiecką. W 1941 r. zatrzymany w łapance trafił do obozu koncentracyjnego, skąd uciekł w 1943 r. Współpracował z partyzantką sowiecką. Od 1944 r. w Armii Czerwonej. Był dwukrotnie ranny, stracił lewe oko. Odesłany do Wojska Polskiego, zdemobilizowany w 1945 r. Od 1 stycznia 1946 r. sekretarz i referent personalny, od 1 sierpnia 1946 r. referent Referatu 1 PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 1 września 1946 r. na własną prośbę, którą uzasadniał zmęczeniem przeżyciami z okresu wojny oraz „pochodzeniem semickim”, które miało bardzo utrudniać mu pracę¹⁸⁴.

Władysław Rejdych, brak bliższych danych.

Edward Różga, s. Wojciecha, ur. 3 września 1905 r. w Piotrkowie Trybunalskim. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Po I wojnie światowej pracował jako ślusarz i monter urządzeń kanalizacyjnych i wodnych. W latach 1927–1928 służył w wojsku. W czasie okupacji przebywał na robotach przymusowych. Członek PPR, która skierowała go do pracy w UB. Od września 1945 r. referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Po roku przełożeni stwierdzili, że się nie nadaje do służby z uwagi na wiek, dużą rodzinę, brak wykształcenia. Podkreślano, że jest słabo rozwinięty umysłowo i bez inicjatywy, chce pracować, ale nie umie. Zwolniony 30 września 1946 r. W 1970 r. otrzymał zaświadczenie, że brał udział w walkach z bandami (sic!)¹⁸⁵.

Edward Rudkiewicz, s. Stanisława, ur. 13 listopada 1923 r. w Bełżcu, powiat Rawa Ruska. Wyemigrował z rodzicami do Francji, pracował tam w kopalni węgla. W czasie okupacji miał współpracować z ruchem oporu. Skierowany do UB przez KM PPR w Kłodzku. Od 1 września 1946 r. wartownik, od 1 października 1947 r. wartownik aresztu PUBP w Kłodzku. Był karany trzydniowym aresztem

¹⁸³ AIPN Wr, 0122/3448, Akta osobowe Zygmunta Rajskiego.

¹⁸⁴ AIPN Wr, 056/816, Akta osobowe Edmunda Reissa.

¹⁸⁵ AIPN Wr, 056/827, Akta osobowe Edwarda Różgi.

za czytanie książki w czasie służby wartowniczej (miał patrolować okolice gmachu). Od 1 października 1949 r. młodszy referent ds. wywiadu, następnie komendant gmachu. Był karany za zgubienie dokumentów służbowych. Od 1 maja 1952 r. referent Sekcji „A” PUBP w Jeleniej Górze. Prosił o zwolnienie ze służby, ponieważ chciał studiować romanistykę na Uniwersytecie Warszawskim. Zwolniony na własną prośbę 30 kwietnia 1953 r. Pracował później w Skarżysku Kamiennej w PKP oraz w zakładach metalowych. W latach siedemdziesiątych ubiegał się o emeryturę milicyjną¹⁸⁶.

Jarek Rudnik, s. Andrzeja, ur. 11 sierpnia 1914 r. w Zaskowie, powiat Lwów. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, następnie pracował w gospodarstwie. W 1936 r. został powołany do wojska. Po zwolnieniu został zatrudniony w PKP. Brał udział w kampanii wrześniowej. Wojnę spędził najpierw w ZSRS jako robotnik, następnie w Armii Czerwonej. Ze względu na chorobę płuc nie przyjęto go do służby w dywizji kościuszkowskiej. Po pobycie w szpitalu pracował w kołchozie. Ostatecznie zmobilizowany, brał udział w walkach (doszedł aż do Berlina). Po demobilizacji skierowany do pracy w MO na Dolnym Śląsku. Od 17 października 1945 r. wartownik PUBP w Legnicy. Od 1946 r. kierownik Oddziału Ekspozytury Kolejowej, od 1 października 1947 r. kierownik Ekspozytury w Legnicy. Od 1 maja 1951 r. starszy referent Referatu Komunikacyjnego. Od 1 kwietnia 1952 r. starszy referent Sekcji 8, od 15 września 1950 r. kierownik Sekcji 8 PUBP w Jeleniej Górze. 1 kwietnia 1955 r. przeniesiony do Wałbrzycha. Zwolniony na własną prośbę 31 lipca 1955 r. Ponownie przyjęty do służby, ale już w MO w Jeleniej Górze we wrześniu 1957 r. Pracował w resorcie do 1970 r.¹⁸⁷

Jan Rusak, s. Jana, ur. 18 marca 1921 r. w Bogucicach, powiat Pińczów. W czasie okupacji członek BCh (1941–1943), następnie GL/AL (1943–1944). Od 11 lutego 1945 r. wywiadowca Sekcji 1 PUBP w Pińczowie. W 1945 r. słuchacz CS MBP w Łodzi. Po kursie skierowany do WUBP we Wrocławiu, gdzie pracował w pionie ochrony gospodarki aż do 1955 r. Oceniany początkowo jako pracownik słaby i nieprawdomówny. Od 1 listopada 1955 r. zastępca kierownika PUdsBP w Jeleniej Górze. Po 1 stycznia 1957 r. pozostał w służbie jako starszy oficer grupy operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KM MO w Jeleniej Górze. Następnie przeniesiony do województwa kieleckiego. Zwolniony 30 kwietnia 1964 r. (zagubił niejawne materiały szkoleniowe, uznano, że nie nadaje się na stanowisko kierownicze i powinien przejść na emeryturę). W latach osiemdziesiątych mieszkał we Wrocławiu¹⁸⁸.

¹⁸⁶ AIPN Wr, 058/963, Akta osobowe Edwarda Rudkiewicza.

¹⁸⁷ AIPN Wr, 0128/780, Akta osobowe Jarka Rudnika.

¹⁸⁸ AIPN Ki, 103/4037, Akta osobowe Jana Rusaka.

Rekomendacja dla Tadeusza Pestraka

Stefan Pikus

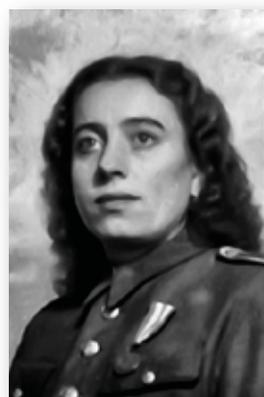
Władysław Pikus

Zenon Piłat

Kazimierz Polowczyk

Eugenia Popowska

Tadeusz Prokop

Marian Przeździek

Tomasz Rusiecki, s. Józefa, ur. 29 grudnia 1911 r. w Piaskach Kunowskich, powiat Opatów. Ukończył 2 klasy szkoły powszechnej, miał się różnych zajęć. Służył w wojsku, brał udział w kampanii wrześniowej. Od 1 sierpnia 1945 r. wartownik plutonu ochrony PUBP w Jeleniej Górze. Przyjmujący go do pracy napisał: „podczas okupacji był w oddziałach PPR. Orientuje się bardzo słabo. Flegmatyczny i ciężko myślący. Pisać nie umie”. Został zwolniony dyscyplinarnie 31 stycznia 1946 r., ponieważ, jak zaznaczono, zajmował się głównie szabrem (z czego kupił sobie dom za 30 tys. zł)¹⁸⁹.

Władysław Rusiecki, s. Piotra, ur. 18 kwietnia 1918 r. w Piaskach Kunowskich, powiat Opatów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Do 1944 r. pracował w przemyśle jako stolarz. W czasie wojny wywieziony do Niemiec. Członek PPR, która skierowała go do pracy w UB. Od sierpnia (lub września) 1945 r. referent Sekcji 2 PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony już 18 września 1945 r. za pijaństwo, wywoływanie awantur, używanie broni palnej w miejscach publicznych¹⁹⁰.

Tomasz Seredyński, s. Tomasa, ur. 26 września 1927 r. w Zagórz, koło Bytomia. Ukończył 3 klasy szkoły powszechnej. Podczas wojny pracował jako robotnik (pomoc tokarza) w hucie. Po wojnie krótko pracował w MO, następnie wyjechał na Ziemię Zachodnie. Skierowany do UB przez KP PPR w Jeleniej Górze. Od 14 października 1945 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Podczas próby zatrzymania podejrzanego użył broni i został ranny (stracił wówczas oko). Od 1 czerwca 1946 r. referent Sekcji Powiatowej (referent gminny), następnie referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Był stawiany innym funkcjonariuszom za wzór pracowitości. W 1947 r. podczas próby zatrzymania podejrzanego wydarzył się wypadek, wartownik UB Zenon Jank postrzelił się w brzuch a Seredyńskiego ranił w rękę. Odpowiedzialnym za te wydarzenia uczyniono tego ostatniego. Za pośrednie przyczynienie się do śmierci Janka (zmarł po operacji) Seredyński został dyscyplinarnie zwolniony 15 października 1947 r. Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych pracował jako personalny w Fabryce Kafli w Jeleniej Górze. 2 listopada 1950 r. został zwerbowany przez PUBP w Jeleniej Górze „po linii walki z bandytyzmem” jako rezydent ps. „Lis”¹⁹¹.

Eugeniusz Serewa, ur. 25 maja 1928 r. w Abramowie, powiat Lubartów. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej, wojnę spędził przy rodzicach. Po wojnie służył w WOP.

¹⁸⁹ AIPN Wr, 056/831, Akta osobowe Tomasza Rusieckiego.

¹⁹⁰ AIPN Wr, 056/830, Akta osobowe Władysława Rusieckiego.

¹⁹¹ AIPN Wr, 056/853, Akta osobowe Tomasza Seredyńskiego.

Od 20 listopada 1951 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 30 listopada 1952 r.¹⁹²

Czesława Serewis, c. Józefa, ur. 12 marca 1932 r. w Rekówce, powiat Iłża¹⁹³. Ukończyła 5 klas szkoły powszechnej. Po wojnie osiedliła się z rodziną w Janowicach Wielkich, tu dokończyła kształcenie (7 klas). Odbiła też kurs pisania na maszynie w 1949 r. i została zatrudniona w kopalni „Miedzianka”. W marcu 1950 r. złożyła podanie o przyjęcie do pracy w UB. Od 5 kwietnia 1950 r. sekretarka maszynistka RO w Państwowej Fabryce Lniarskiej „Orzeł”. Donos na nią złożył Władysław Tołstołucki, pisał, że gdy została wezwana do UB (celem jej zatwierdzenia), ze strachu poszła do spowiedzi. Jej rodzice byli bardzo religijni. Jeszcze w 1950 r. została przeniesiona na stanowisko sekretarki maszynistki RO w Fabryce Budowy Maszyn Papierniczych w Cieplicach. W grudniu nie zaliczyła egzaminu z zajęć politycznych (i to z poziomu łatwiejszego), oceniano, że nie była w ogóle zainteresowana wykładami. W lipcu 1951 r. została oddelegowana do jednostki w Kowarach (Wydział IX WUBP), przeciwko czemu protestowała. W listopadzie 1951 r. zmieniła nazwisko po wyjściu za mąż za Tadeusza Kinę, na co nie uzyskała zgody. Jako że zbierała negatywne opinie, zdecydowano o jej zwolnieniu 31 stycznia 1952 r.

Eugeniusz Siemionow, s. Aleksandra, ur. 9 września 1925 r. w Żytyniu, powiat Równe. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 klasy gimnazjum. Pracował w gospodarstwie rodzinnym. W 1943 r. został wywieziony na roboty przymusowe. Wrócił do Polski w 1946 r. Pracował w fabryce pieców w Jaworze. Do służby w UB skierowany przez KP PPR w Jaworze. Od 4 sierpnia 1948 r. wartownik PUBP w Środzie Śląskiej. Od 1 czerwca 1949 r. młodszy referent Referatu IV w Środzie Śląskiej. Karany za pijaństwo, wywoływanie awantur oraz zgubienie pistoletu. Od 1 września 1951 r. referent RO w Fabryce Włókien Sztucznych w Jeleniej Górze. Zwolniony dyscyplinarnie 30 sierpnia 1952 r. z powodu aresztowania (pozwolił osobie cywilnej strzelać z broni służbowej, w obecności szefa PUBP zniszczył meldunek o specjalnym znaczeniu, sprzedał płaszcz gumowy osoby zatrzymanej, przechowywany w depozycie). Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 24 września 1952 r. skazał go na 8 lat więzienia oraz karę dodatkową – degradację¹⁹⁴.

Tadeusz Sieniutowicz, s. Zachariasza, ur. 28 sierpnia 1925 r. Rybnie, powiat Kosów Huculski. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Po wybuchu wojny przebywał w ZSRS, tam kontynuował naukę. W 1944 r. został zmobilizowany, uczestniczył

¹⁹² AIPN Wr, 056/854, Akta osobowe Eugeniusza Serewy.

¹⁹³ AIPN Wr, 056/855, Akta osobowe Czesławy Serewis.

¹⁹⁴ AIPN Wr, 056/857, Akta osobowe Eugeniusza Siemionowa.

w walkach od Wisły do Berlina. Zdemobilizowany w 1947 r., zgłosił się do pracy w UB. Od 13 marca 1947 r. referent Referatu I PUBP w Namysłowie. Referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze od 1 października 1947 r. Sekretarz-kancelista sanatorium MBP w Barcinku od stycznia 1950 r. Od 1 sierpnia 1950 r. kancelista Kancelarii, następnie instruktor polityczno-wychowawczy Szpitala i Politechniki WUBP we Wrocławiu. 31 grudnia 1954 r. przekazany do dyspozycji MSW w Warszawie. Zwolniony 31 grudnia 1957 r. Pracował w Państwowym Przedsiębiorstwie „Żeluga na Odrze” oraz we Wrocławskiej Fabryce Maszyn i Urządzeń Przemysłu Spożywczego. Przyjęty ponownie do SB, pracował w okresie 1962–1973 w KW MO we Wrocławiu. Zwolniony 15 listopada 1973 r.¹⁹⁵

Jan Sigajło, s. Wincentego, ur. 7 października 1923 r. w Karolinie, powiat Braśław. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Przed wojną pracował w warsztacie ślusarskim ojca. Od 1944 do 1945 r. w wojsku, od 1945 do 1947 r. w WOP (Lubań). W podaniu o pracę prosił o przyjęcie do „Ubezpieczeństwa”. Od 18 lutego 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Upijał się i lekceważył obowiązki. Zwolniony za niemoralne prowadzenie się 30 listopada 1947 r.¹⁹⁶

Marian Sikora, s. Wincentego, ur. 11 stycznia 1927 r. w Luszowicach, powiat Chrzanów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował jako robotnik. Od lipca 1945 r. wartownik PUBP w Świdnicy. Od lutego 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Nabawił się choroby wenerycznej i rozpił. 31 stycznia 1947 r. został zwolniony za niewywiązywanie się z obowiązków służbowych. Po odbyciu służby wojskowej w 1951 r. starał się bezskutecznie o ponowne przyjęcie do pracy w UB¹⁹⁷.

Zbigniew Sikora, s. Józefa, ur. 18 listopada 1924 r. w Częstochowie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 klasy gimnazjum. W czasie wojny pracował jako robotnik kolejowy. Po wyzwoleniu ukończył kurs w Centralnej Szkole PPR. Oficer śledczy Sekcji 8 PUBP w Zgorzelcu od 10 sierpnia 1945 r. Od 31 stycznia 1946 r. oficer śledczy, od 1 kwietnia starszy oficer śledczy PUBP w Jeleniej Górze. Był oceniany jako pracowity, kierował Sekcją Śledczą. Od 14 maja 1947 r. p.o. zastępca szefa PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 lipca 1948 r. zastępca szefa PUBP w Brzegu. Od 1 kwietnia 1949 r. zastępca szefa PUBP w Ząbkowicach. Od lipca 1952 r. szef PUBP w Kamiennej Górze. Za ten okres określany był jako jeden ze słabszych szefów urzędów. Od 12 sierpnia 1953 r. przeniesiony do WUBP we Wrocławiu, pracował

¹⁹⁵ AIPN Wr, 059/4191, Akta osobowe Tadeusza Sieniutowicza.

¹⁹⁶ AIPN Wr, 056/859, Akta osobowe Jana Sigajły.

¹⁹⁷ AIPN Wr, 056/861, Akta osobowe Mariana Sikory.

najpierw jako inspektor ds. szkolenia zawodowego przy kierownictwie, następnie naczelnik Wydziału XI, Wydziału VI, zastępca naczelnika Wydziału III i naczelnik Wydziału IV. Zmarł 19 stycznia 1970 r.¹⁹⁸

Jan Simenauer, s. Hugona, ur. 25 października 1920 r. w Katowicach. Pochodzenia żydowskiego. W ankiecie z 1946 r. podawał, że jest bezwyznaniowy, w 1949 r., że wyznania mojżeszowego. Ukończył szkołę powszechną oraz 3 klasy szkoły zawodowej kupiecko-handlowej. Wojnę spędził w ZSRS, pracował w zakładach jako robotnik. Po powrocie do Polski pracował od 24 lipca 1946 r. jako buchalter konsumów PUBP w Jeleniej Górze (pracownik kontraktowy). Od 1 lipca 1947 r. intendent, od 1 października 1948 r. referent Referatu II PUBP w Jeleniej Górze. W 1949 r. szef PUBP pisał o nim: „pochodzenie jego i mentalność jest mieszczkańska, znajduje się w otoczeniu i pod wpływem nacjonalizmu żydowskiego. Znajduje się pod wpływem przesądów religijnych”. Interesowała go działalność sportowa. Od 15 maja 1950 r. starszy instruktor Sekcji Kultury Fizycznej i Sportu Wydziału Szkolenia WUBP we Wrocławiu. Zwolniony 30 czerwca 1952 r. z powodu utrzymywania kontaktów z siostrą i szwagrem, którzy w 1946 r. wyjechali do Izraela. W 1953 r. wnosił o ponowne przyjęcie do UB¹⁹⁹.

Czesław Siwik, s. Bolesława, ur. 29 kwietnia 1927 r. w Niemnowie, powiat Augustów. W 1941 r. został ewakuowany w głąb ZSRS, tam skończył 9 klas szkoły. Do Polski wrócił w 1946 r., pracował w PKP w Jeleniej Górze. W latach 1948–1950 służył w wojsku. Od 2 kwietnia 1951 r. młodszy referent Referatu Komunikacyjnego PUBP w Jeleniej Górze. Po sześciomiesięcznym kursie w WUBP we Wrocławiu młodszy referent Sekcji 8 PUBP w Jeleniej Górze. W trakcie kontroli ujawniono, że jego ojciec był w armii Andersa, walczył we Włoszech i dopiero w 1947 r. wrócił do Polski, które to fakty Siwik zataił w ankiecie. Od maja 1952 r. referent Sekcji 8, od 1 sierpnia 1954 r. referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony dyscyplinarne 30 września 1954 r. w związku z prowadzonym dochodzeniem w sprawie nadużyć i wykorzystywania stanowiska²⁰⁰.

Henryk Skibiński, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Henryka Waclawka i wynika z nich, że był wartownikiem PUBP w Jeleniej Górze, ukaranym w sierpniu 1946 r. za spanie na posterunku.

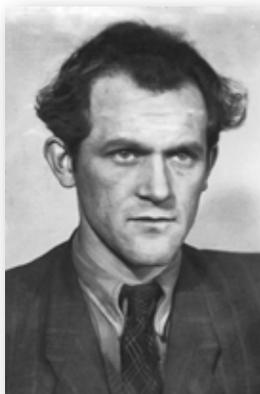
¹⁹⁸ AIPN Wr, 059/4110, Akta osobowe Zbigniewa Sikory.

¹⁹⁹ AIPN Wr, 059/2280, Akta osobowe Jana Simenauera.

²⁰⁰ AIPN Wr, 056/866, Akta osobowe Czesława Siwika.

Zbigniew Przybyszewski

Władysław Ptaszek

Adolf Raczkowski

Zygmunt Rajski

Edmund Reiss

Edward Rózga

Jarek Rudnik

Tomasz Rusiecki

Zenon Skibiszewski, s. Stanisława, ur. 24 kwietnia 1928 r. w Budziszławiu Górnym, powiat Konin. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Do końca wojny pracował jako najemny robotnik rolny. Po wojnie wstąpił ochotniczo do wojska, zdemobilizowany w 1948 r. wyjechał do Kowar. Pracował jako murarz w Państwowym Przedsiębiorstwie Budowlanym. Od 30 września 1951 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Karany za pijaństwo i awanturnictwo, m.in. w lutym 1952 r. używał na zabawie pistoletu służbowego, postrzelił się w nogę, ranił też dwie inne osoby. Zwolniony dyscyplinarnie 31 maja 1952 r.²⁰¹

Jan Skowroński, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariuszki Eugenii Popowskiej i wynika z nich, że w październiku 1949 r. był oficerem śledczym PUBP w Jeleniej Górze.

Władysław Smaza, s. Jana, ur. 29 lutego 1914 r. w Gierałtowicach, powiat Wadowice. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, następnie uczył się i pracował jako malarz. W latach 1937–1939 odbywał służbę wojskową, brał udział w kampanii wrześniowej, dostał się do niewoli. Zwolniony w grudniu 1939 r. Podczas wojny pracował jako malarz. W 1945 r. zamieszkał w Świdnicy. Od 3 września 1945 r. wywiadowca Sekcji 7 PUBP w Świdnicy, od 1946 r. oficer śledczy PUBP w Górze. Na początku 1951 r. był delegowany do innych jednostek, ponieważ w Górze nie było spraw do prowadzenia. Od 1 kwietnia 1951 r. starszy oficer śledczy PUBP w Jeleniej Górze. Był oceniany pozytywnie. Od 1 maja 1955 r. oficer śledczy Wydziału VII, od 1 grudnia 1956 r. kierownik Sekcji Filtracyjnej WUdsBP we Wrocławiu. Pozostał w służbie po 1957 r. jako kierownik Sekcji Dochodzeniowej KM MO we Wrocławiu. Zwolniony w związku ze stanem zdrowia 31 marca 1963 r. Zmarł 11 listopada 1992 r. W latach dziewięćdziesiątych Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu prowadziła śledztwo w sprawie stosowania niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy PUBP w Jeleniej Górze w 1954 r. w stosunku do Michała Gałuszki i innych²⁰².

Władysław Smolka, s. Józefa, ur. 27 czerwca 1922 r. w Wodnej, powiat Chrzanów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i szkołę zawodową. Z zawodu ślusarz. W czasie wojny dwukrotnie wywożony na roboty do Niemiec. Należał do lewicowych organizacji młodzieżowych, następnie do PPR. W 1945 r. ukończył szkołę partyjną i został wysłany na Ziemie Zachodnie. Od 1 lipca 1945 r. kierownik Sekcji 3 PUBP w Brzegu. W 1946 r. słuchacz kursu w CS MBP w Łodzi. W okresie 1946–1951 starszy referent PUBP w Bystrzycy, Wołowie i Wrocławiu. Od 1 listopada 1951 r.

²⁰¹ AIPN Wr, 056/871, Akta osobowe Zenona Skibiszewskiego.

²⁰² AIPN Wr, 0219/766, Akta osobowe Władysława Smazy.

starszy referent przy Kierownictwie, od 1 maja 1952 r. kierownik sekcji „A”. Zastępca szefa PUBP w Jeleniej Górze od 15 września 1952 r. Od lutego 1953 r. szef PUBP w Lubaniu. Pracował później na stanowiskach kierowniczych w Gdańsku i Tczewie. Zwolniony 31 października 1971 r.²⁰³

Eugeniusz Sobczak, s. Walentego, ur. 15 lipca 1930 r. w Żuklinie, powiat Przeworsk. Po wojnie ukończył szkołę średnią. Aktywista ZMP. Od 1949 r. mieszkał w Pyrzycach, pracował jako etatowy działacz ZMP, następnie nauczyciel i kierownik szkoły podstawowej w Batowie. Od 10 października 1951 r. młodszy referent Sekcji 2 Wydziału V, następnie Referatu Miejskiego Wydziału V WUBP w Szczecinie. W okresie 1951–1952 słuchacz Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Po szkole referent Wydziału X WUBP w Szczecinie. Od 20 sierpnia 1953 r. przekazany do dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu. Powodem przeniesienia był stan zdrowia i konieczność zmiany klimatu. Od 20 sierpnia 1953 r. starszy referent Referatu II PUBP w Jeleniej Górze (w dokumentach pisano, że od października). Pracował operacyjnie (poczta). Był karany za kompromitowanie służb, pijany wdał się w awanturę na zabawie, na którą udał się bez zgody przełożonych. Był wykładowcą Szkoły Politycznej przy urzędzie. Zwolniony 31 marca 1955 r. z uwagi na stan zdrowia i nadużywanie alkoholu. Zamieszkał w Łomnicy, później w Jeleniej Górze. W 1960 r. wnosił o ponowne przyjęcie do resortu (tym razem do MO). Służby nie werbowwały wówczas do pracy byłych funkcjonariuszy UB, MO i oficerów rezerwy WP²⁰⁴.

Stefan Sobieraj, s. Władysława, ur. 22 grudnia 1922 r. w Łodzi. W 1945 r. członek Zarządu ZWM w Łodzi, skierowany w czerwcu 1945 r. do Jeleniej Góry, celem stworzenia komórki organizacji. Na miejscu cała grupa miała wstąpić do PUBP. Sobieraj twierdził, że do UB został przyjęty na przełomie czerwca i lipca. Rozkaz personalny wskazuje natomiast 3 września jako datę objęcia przez niego funkcji p.o. kierownik Sekcji 6 PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony na własną prośbę 31 listopada 1945 r. w związku z przeniesieniem do pracy w starostwie powiatowym. W latach osiemdziesiątych mieszkał w województwie kieleckim²⁰⁵.

Feliks Solarski, s. Jana, ur. 20 października 1923 r. w Sikorcy, powiat Będzin. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, następnie praktykował w warsztacie elektrotechnicznym. W czasie wojny pracował jako robotnik. W okresie 1942–1945 w GL/AL. Po przejściu frontu pracował w zarządzie gminnym. Od marca 1945 r. słuchacz szkoły oficerskiej CS MBP w Łodzi. Od czerwca 1945 r. w dyspozycji szefa WUBP we

²⁰³ AIPN Gd, 214/1684, Akta osobowe Władysława Smółki.

²⁰⁴ AIPN Wr, 056/889, Akta osobowe Eugeniusza Sobczaka.

²⁰⁵ AIPN Wr, 056/892, Akta osobowe Stefana Sobieraja.

Wrocławiu. Od 14 listopada 1945 r. zastępca kierownika, następnie szefa PUBP w Lubaniu. Od 16 lutego 1948 r. szef PUBP w Świdnicy. Od 14 stycznia 1950 r. szef PUBP w Bystrzycy. Od 6 sierpnia 1951 r. szef PUBP w Jeleniej Górze. Naczelnik Wydziału III WUBP we Wrocławiu od 15 sierpnia 1954 r. Między majem 1955 a lipcem 1956 r. słuchacz kursu specjalnego w WS KGB Moskwy. Po szkoleniu starszy oficer operacyjny Departamentu I KdsBP w Warszawie. Pozostawał na etacie Departamentu I do 1968 r. W okresie 1958–1962 został oddelegowany na placówkę do Paryża, gdzie oficjalnie pełnił funkcję *attaché* Konsulatu Generalnego przy Ambasadzie PRL (był rezydentem o ps. „Rybak”). Odwołany w 1962 r. z powodu m.in. braku średniego wykształcenia. Ponownie na placówce w Paryżu w okresie 1968–1972 jako rezydent (ps. „Lemski”), oficjalnie na stanowisku I sekretarza Ambasady PRL. Po powrocie do Polski od 15 lutego 1973 r. zastępca dyrektora Departamentu II MSW w Warszawie. Zwolniony 15 lutego 1990 r.²⁰⁶

Stanisław Sowiński, s. Antoniego, ur. 17 stycznia 1927 r. we wsi Zarzyszcze, powiat Żółkiew. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny wywieziony z całą rodziną do ZSRS, pracował jako szofer. Do Polski wrócił w 1946 r., zatrudnił się jako szofer w Dolnośląskim Domu Handlowym „Silesia” oraz w PKP. Od 5 grudnia 1948 r. szofer PUBP w Jeleniej Górze. W charakterystykach chwalony za dbanie o samochód, ale krytykowany za prowadzenie po pijanemu, kłamstwa, próbę kradzieży podczas rewizji. Od 1951 r. prosił o przeniesienie na teren województwa rzeszowskiego ze względów rodzinnych oraz konfliktu z innymi pracownikami. Zwolniony na własną prośbę 15 stycznia 1953 r.²⁰⁷

Stanisław Stawarczyk, s. Andrzeja, ur. 5 maja 1925 r. w Stubnie. O 27 sierpnia 1951 r. referent Referatu Ochrony przy Hucie Kryształów „Józefina” w Szklarskiej Porębie. Od 1 kwietnia 1955 r. referent, od 1 sierpnia 1955 r. referent Referatu IX. Od 1 stycznia 1956 r. referent Referatu „W”. Pozostał w tym pionie po powstaniu Służby Bezpieczeństwa do zwolnienia 1 czerwca 1975 r.²⁰⁸

Remigiusz Stefaniak, s. Józefa, ur. 19 sierpnia 1914 r. w Łodzi. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Z zawodu radiomonter. Służąc w wojsku, był radiotelegrafistą. Zmobilizowany w 1939 r., dostał się na teren Węgier, był internowany, ale uciekł z obozu i wrócił do Polski. W Łodzi pracował dorywczo i ukrywał się przed wysłaniem na roboty przymusowe. Zamieszkał w Agnieszkwie. Do Urzędu Bezpieczeństwa skierowany przez KG PPR w Sobieszowie. Od 1 kwietnia 1946 r. referent

²⁰⁶ AIPN, 003088/37, Akta osobowe Feliksa Solarzkiego.

²⁰⁷ AIPN Wr, 056/901, Akta osobowe Stanisława Sowińskiego.

²⁰⁸ AIPN Wr, 056/36, Akta osobowe Stanisława Stawarczyka.

Tomasz Sereżyński

Eugeniusz Serewa

Czesława Serewis

Eugeniusz Siemionow

Tadeusz Sieniutowicz

Jan Sigajło

Marian Sikora

Jan Simenauer

Sekcji Powiatowej PUBP w Szklarskiej Porębie. 17 lipca 1946 r. karany czterdziestośmiogodzinnym aresztem „za bezpodstawne aresztowanie ludzi i nieodpowiednie traktowanie”²⁰⁹. Zdezerterował 30 lipca 1946 r., okazało się wówczas, że posiadał on w gminie Agnieszków gospodarstwo i zakład elektrotechniczny. Dzień wcześniej podczas inspekcji przeprowadzonej w budynku UB w Szklarskiej Porębie, okazało się, że Stefaniak fałszował doniesienia tajnych współpracowników o ps. m.in.: „Komik”, „Hudy”, „Suchu”, „Siwy” i innych. Podawał w raportach, że ma w gminie 16 informatorów i agentów, ale kontaktował się tylko z 3. Następnego dnia Stefaniak został wezwany do szefa PUBP, ale się nie zjawił, podobnie na zebraniu 5 sierpnia. Dwa dni później grupa funkcjonariuszy z kierownikiem Sekcji Powiatowej Władysławem Janickim pojechali do Szklarskiej Poręby, ale budynek był zamknięty. Brak danych o dalszym losie Stefaniaka²¹⁰.

Marian Stefańczyk, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Ćwiklińskiego i wynika z nich, że do 1 kwietnia 1949 r. był foto-szyfrantem PUBP w Jeleniej Górze, został przeniesiony do Środy Śląskiej.

Marian Stępień, s. Władysława, ur. 9 lipca 1923 r. w Zagórzcu, powiat Będzin. Przed wojną ukończył 7 klas. Pracował w hucie szkła. Część wojny spędził na robotach przymusowych. Członek ZWM i PPR. W kwietniu 1945 r. ZWM skierował go do CS MBP w Łodzi. Po ukończeniu kursu, na początku czerwca 1945 r., przekazany do dyspozycji szefa WUBP w Legnicy na stanowisko referenta Sekcji 6 Wydziału I. Tu zdecydowano o wysłaniu go do Jeleniej Góry, gdzie miał służyć jako p.o. kierownik PUBP. Miał niecałe 22 lata. Jak pisano: „w pracy nie tylko, że był niedbały, lecz zaprowadził chaos i demoralizację u pracowników”. Władze lokalne domagały się odwołania go z Urzędu. Na stanowisku kierowniczym w Jeleniej Górze nie został zatwierdzony i według jego akt osobowych przeniesiono go do Złotoryi, gdzie miał zarządzać Urzędem. Tu z kolei pisano: „otoczył się kliką reakcyjną i sam prawdopodobnie jest akowcem”. Na początku stycznia 1946 r. szef WUBP podpisał decyzję o zwolnieniu, którą po miesiącu anulowano. Służył do 31 lipca 1956 r. w WUBP/WUdsBP we Wrocławiu²¹¹.

J. Stęplewski, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Lewoszewskiego i wynika z nich, że w 1946 i 1947 r. był lekarzem PUBP i MO w Jeleniej Górze²¹².

²⁰⁹ AIPN Wr, 056/902, Akta osobowe Władysława Strasia.

²¹⁰ AIPN Wr, 056/911, Akta osobowe Remigiusza Stefaniaka.

²¹¹ AIPN Wr, 059/3410, Akta osobowe Mariana Stępnia.

²¹² AIPN Wr, 056/259, Akta osobowe Henryka Cieślaka.

Władysław Straś, s. Władysława, ur. 27 czerwca 1925 r. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny pracował w kopalni galmanu. Od 15 sierpnia 1945 r. wartownik PUBP w Kłodzku. Od 16 stycznia 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze, obsługiwał centralę telefoniczną. Karany za pijaństwo i urządzenie awantur, pod koniec 1946 r. także za wypowiedzi antysemickie i antyrządowe. Z uwagi na fakt, że bracia jego żony przebywali w Anglii, nie zgadzano się na przeniesienie go do pionu operacyjnego. Od 1 listopada 1951 r. młodszy referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 31 marca 1953 r. Ponownie przyjęty do służby w UB w Jeleniej Górze 7 stycznia 1954 r. Nadużywał alkoholu, przypadkowo postrzelił znajomego z broni służbowej. Zwolniony dyscyplinarnie 15 sierpnia 1954 r.²¹³

Stefan Stryjniak, s. Józefa, ur. 19 lipca 1916 r. w Reszkowie, powiat Włoszczowa. Ukończył szkołę rolniczą. Był zaangażowany w działalność „Wici”. W czasie wojny w AL. Od 6 sierpnia 1945 r. zastępca kierownika PUBP w Wołowie. Oceniono, że nie nadaje się na to stanowisko. Od 15 stycznia 1946 r. referent gminny PUBP w Jeleniej Górze (Janowice Wielkie). Po trzech miesiącach szef PUBP prosił o przekazanie Stryjniaka do dyspozycji szefa WUBP, ponieważ nie wykonywał swoich obowiązków. W lipcu ponownie proszono o zwolnienie go z pracy, gdyż przenoszenie na kolejne niższe stanowiska nie przynosiło rezultatów, pisano, że „jest kompletnym niedołągą i do pracy operatywnej się nie nadaje”. Zwolniony 1 sierpnia 1946 r. jako nienadający się do pracy²¹⁴.

Jan Suchowirski, s. Mariana, ur. 1 czerwca 1931 r. we Lwowie. Wojnę spędził przy rodzinie. W 1945 r. osiedlił się w Łądku-Zdroju, gdzie ukończył gimnazjum i zdał małą maturę. Wstąpił do MO, następnie do Oficerskiej Szkoły Inżynieryjno-Saperskiej we Wrocławiu, skąd został zwolniony w 1950 r. ze względu na stan zdrowia. Pracował następnie w FWP w Łądku-Zdroju jako księgowy. Od 23 lipca 1951 r. referent RO w Fabryce Lniarskiej „Orzeł” w Mysłakowicach PUBP w Jeleniej Górze. Nie przykładał się do pracy, przyłapano go na fałszowaniu doniesień agenturalnych. Od początku grudnia 1951 r. referent ds. wywiadu. Zwolniony 31 maja 1952 r. na własną prośbę²¹⁵.

Józef Swakoń, s. Bartłomieja, ur. 9 stycznia 1926 r. w Targanicach, powiat Wadowice. Ukończył szkołę powszechną i jedną klasę gimnazjum. Po wojnie członek PPS. Od 27 lipca 1945 r. wartownik plutonu ochrony, od 1 września 1945 r. referent Referatu do Walki z Bandytyzmem, od 1 maja 1946 r. referent gminny,

²¹³ AIPN Wr, 056/902, Akta osobowe Władysława Strasia.

²¹⁴ AIPN Wr, 056/917, Akta osobowe Stefana Stryjniaka.

²¹⁵ AIPN Wr, 056/921, Akta osobowe Jana Suchowirskiego.

od 1 listopada 1946 r. starszy referent Referatu III, następnie referent Kierownictwa PUBP w Świdnicy. Od 1 października 1947 r. starszy referent Kierownictwa PUBP w Legnicy. Od 1 lutego 1951 r. kierownik Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Nie zachowały się dokumenty dotyczące tego okresu jego służby. Od 1 kwietnia 1956 r. kierownik Sekcji 4, później starszy oficer operacyjny Sekcji 4 PUdsBP w Wałbrzychu. Po 1957 r. pozostał w resorcie, służył w Wałbrzychu, następnie w Legnicy (na stanowiskach kierowniczych). Zwolniony 15 listopada 1976 r.²¹⁶

Michał Szapiro, brak bliższych danych. Skierowany w 1948 r. do Jeleniej Góry z Kłodzka.

Eugeniusz Szczepanik, s. Kazimierza, ur. 7 września 1926 r. w Borystawiu. Przed 1939 r. wyjechał z rodziną do ZSRS, tam ukończył 8 klas szkoły. Z zawodu elektromechanik. Od 1944 r. w wojsku, zdemobilizowany w 1945 r. Młodszy oficer śledczy Sekcji 2 WUBP w Kielcach od 22 czerwca 1946 r. Od sierpnia 1946 r. w dyspozycji szefa WUBP we Wrocławiu. Od 27 sierpnia 1946 r. referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze (pierwotnie miał być oficerem śledczym). Wielokrotnie karany za lekceważenie pracy i „wybryki”. W październiku 1946 r. za pobicie człowieka, którego „3 października 1946 r. nieprawnie doprowadził do Urzędu” był karany dyscyplinarnie dwudniowym aresztem domowym i jednodniowym aresztem wewnętrznym²¹⁷. Od 15 maja 1947 r. referent PUBP we Lwówku Śląskim. W kolejnych latach pracował w Ząbkowicach Śląskich, Warszawie (WUBP, MBP). W okresie 1955–1960 delegowany na placówkę PRL w USA (ps. „Bystry”, oficjalnie referendarz, potem *attaché* Biura Prasowego, sekretarz kierownika placówki). Zajmował się wywiadem w dziedzinie metalurgii i hutnictwa. W okresie 1965–1968 delegowany na placówkę PRL w Rzymie (ps. „Aldo”, formalnie był kierownikiem wydziału prasowego). Po powrocie do 1972 r. starszy inspektor Wydziału VIII Departamentu I MSW w Warszawie. W 1972 r. został oskarżony przez jednego z prowadzonych przez siebie informatorów o łamanie prawa, wykorzystywanie stanowiska do celów prywatnych. Powołana komisja stwierdziła liczne nieprawidłowości, m.in. przywłaszczenie pieniędzy operacyjnych (dewiz). Ostatecznie został zwolniony z wojskowej służby zawodowej 30 września 1972 r. W 1974 r. otrzymał (na własną prośbę) pełną emeryturę wojskową. Pracował jako rzecznik prasowy i organizator imprez propagandowych w handlu zagranicznym. W 1978 r. prosił o anulowanie zakazu wyjazdów do krajów zachodnich²¹⁸.

²¹⁶ AIPN Wr, 057/691, Akta osobowe Józefa Swakonia.

²¹⁷ AIPN Wr, 059/1735, Akta osobowe Tadeusza Łabudy, Rozkaz dyscyplinarny nr 26, Jelenia Góra, 5 X 1946 r., k. 68.

²¹⁸ AIPN, 003175/245, Akta osobowe Eugeniusza Szczepanika.

Mieczysław Szczepańczyk, s. Andrzeja, ur. 23 lipca 1923 r. w Bobolicach, powiat Zawiercie. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Pracował z zakładach ceramicznych. Wojnę spędził na robotach przymusowych. Od 6 września 1945 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. W lipcu 1946 r. szef pisał o nim: „wzór dyscypliny i porządku dla innych”, rok później, że od początku nie wywiązywał się z obowiązków, jest „skłonny do kradzieży” i „nie da się wychować”. Zwolniony dyscyplinarnie 1 marca 1947 r.²¹⁹

Kazimierz Szczepański, s. Józefa, ur. 1 stycznia 1920 r. w Inowrocławiu. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 2 klasy szkoły rzemieślniczej. Przed wojną pracował jako ślusarz. W czasie wojny wywieziony na roboty przymusowe. Po powrocie do Polski rozpoczął pracę w spółdzielni „Społem”. Skierowany do UB przez KM PPR w Inowrocławiu. Od 9 września 1946 r. młodszy referent Sekcji 1 Wydziału IV WUBP w Bydgoszczy. Od 1948 r. referent Wydziału IX Departamentu IV MBP (Kowary). Był karany za nadużywanie alkoholu (z oficerami KBW, kadrą obiektu R-1). Od 1 czerwca 1951 r. starszy referent Sekcji 6 Wydziału IX WUBP we Wrocławiu (Kowary). Od 1 listopada 1952 r. kierownik RO w fabryce PFSW im. Klementa Gottwalda PUBP w Jeleniej Górze. 1 lutego 1954 r. został dyscyplinarnie przeniesiony na stanowisko kierownika RO w Zakładach Wapienniczych w Wojcieszowie PUBP w Złotoryi. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent operacyjny PUdsBP w Złotoryi. Od 1 października 1955 r. kierownik Sekcji 4 PUdsBP w Jeleniej Górze. Był krytykowany za lekceważenie pracy i nadużywanie alkoholu. Oficer operacyjny PUdsBP w Jeleniej Górze od 1 września 1956 r. Zwolniony 31 grudnia 1956 r.²²⁰

Stanisław Sznuronek, s. Kazimierza, ur. 6 czerwca 1914 r. w Lidzie. Ukończył szkołę powszechną i 3 klasy szkoły zawodowej. Z zawodu fryzjer. W czasie wojny pracował w gospodarstwie rolnym teściów. Od 1944 r. w Wojsku Polskim, ukończył szkołę intendentury, zdemobilizowany w 1945 r. W 1946 r. przyjechał na Ziemię Zachodnie. Pracował w straży przemysłowej. We wniosku personalnym zaznaczono, że jego żona odeszła z innym mężczyzną, na którego Sznuronek złożył doniesienie do UB, że jest wrogiem ustroju. Od 9 lutego 1951 r. referent broni Sekcji Gospodarczej, potem Referatu Gospodarczego PUBP w Jeleniej Górze. Był karany za pijaństwo, postrzelenie kobiety podczas awantury. Zwolniony 28 lutego 1955 r.²²¹

Dominik Szponarski, s. Stanisława, ur. 28 II 1926 r. w powiecie marchlewskim. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej, do 1944 r. przebywał przy rodzicach,

²¹⁹ AIPN Wr, 056/937, Akta osobowe Mieczysława Szczepańczyka.

²²⁰ AIPN Wr, 056/940, Akta osobowe Kazimierza Szczepańskiego.

²²¹ AIPN Wr, 056/950, Akta osobowe Stanisława Sznuronka.

następnie zmobilizowany do wojska, służył do początku 1947 r. Od 12 lutego 1947 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Postrzelił się z nielegalnie posiadanej broni i planowano go zwolnić. 1 grudnia 1947 r. został przeniesiony na stanowisko wartownika PUBP w Lubaniu²²².

Jan Szumlak, s. Stanisława, ur. 1 września 1906 r. w Pętkowicach, powiat Iłża. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Pracował z ojcem jako cieśla-stolarz. Służył w KOP. Członek MOPR, KPP, później PPR. W czasie wojny w AL (ps. „Sęp”). Współpracował z Mieczysławem Moczarem, który ocenił, że jest pewny politycznie, ale „braki posiada, to wygląd zewnętrzny, który jest ujemny, ponieważ czuje się zawsze mały, brak mu tupetu i energii”. Od 31 marca 1945 r. wartownik WUBP w Łodzi. Po dwutygodniowym kursie od maja 1945 kierownik PUBP w Opocznie. Oddelegowany na własną prośbę do dyspozycji kierownika WUBP w Legnicy, gdyż jak pisał na Zachodzie pracowała większość ludzi, których znał z partyzantki. Od 28 listopada 1945 r. starszy referent PUBP w Jeleniej Górze, pełnił obowiązki zastępcy kierownika. Na początku 1946 r. oceniany krytycznie: „Ob. Szumlak pracą w Urzędzie się nie zajmował. Z nałożonych obowiązków nie wywiązał się. Konspiracji w Urzędzie nie zachowuje, znaleziono w otwartej szafie teczki informatorów, w Urzędzie [słowo nieczytelne], brudno, nędza”. Proponowano, aby go zwolnić, jednak kierownictwo WUBP, z uwagi na jego zasługi dla ruchu komunistycznego i wierność, postanowiło dać mu szansę „w organach”. Tłumaczyło, że Jelenia Góra jest terenem specyficznym „i jemu rzeczywiście było trudno”. Poza tym, z partyzantki awansowany na stopień kapitana, zwalczał reakcję „i takich ludzi należy podciągnąć i dać możliwość pracy w naszych organach”. Ostatecznie przeniesiony 25 lutego 1946 r. na stanowisko starszego referenta p.o. szef PUBP w Namysławowie (otrzymał szansę „do odwołania”). Zwolniony na własną prośbę (ze względu na stan zdrowia) 1 kwietnia 1947 r. Zmarł 26 stycznia 1969 r.²²³

Edward Szymański, s. Stanisława, ur. 21 września 1920 r. Został zatrudniony na stanowisku młodszego oficera śledczego Sekcji 8 PUBP w Jeleniej Górze, formalnie od 3 września 1945 r. Zwolniony za niewywiązywanie się z obowiązków 15 grudnia 1945 r.

Jan Szymański, s. Karola, ur. 19 grudnia 1916 r. w Popielnikach, powiat Śniatyń. Ukończył szkołę powszechną i zawodową. Przed wojną odbył służbę wojskową, był radiotelegrafistą. W czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli niemieckiej, z której zbiegł na początku 1940 r. Pracował w kopalni węgla. W 1942 r.

²²² AIPN Po, 0153/68, Akta osobowe Dominika Szponarskiego.

²²³ AIPN Wr, 0126/1538, Akta osobowe Jana Szumlaka.

został wywieziony na roboty przymusowe, skąd uciekł i ukrywał się do 1944 r. Po przejściu frontu został wcielony do wojska, zdemobilizowany w sierpniu 1945 r. Od sierpnia 1945 r. młodszy oficer śledczy Sekcji 8, od 12 grudnia 1945 r. oficer śledczy PUBP w Jeleniej Górze. Oceniany jako zaangażowany pracownik resortu. Brał udział w likwidacji WiN na tym terenie. Jesienią 1946 r. został skierowany na obserwację do szpitala WUBP w Łodzi. Ze względu na stan zdrowia zwolniony 15 grudnia 1946 r. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Giżycku²²⁴.

Wojciech Szymański, s. Jana, ur. 29 marca 1926 r. Od 25 czerwca 1951 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 31 marca 1955 r.

Leon Szymczak, s. Józef, ur. 19 czerwca 1928 r. we Wronowie, powiat Kościan. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Z zawodu szofer. W czasie wojny zatrudniony jako robotnik rolny. Po wojnie pracował jako robotnik w Szczecinie i we Wrocławiu (w Pafawagu). W okresie 1949–1951 służył w wojsku (WOP). Wartownik PUBP w Sycowie od 15 listopada 1951 r., został wysłany na szkolenie do Wrocławia. Od 19 lipca 1952 r. referent Sekcji „A” PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 28 lutego 1955 r.²²⁵

Tadeusz Ścibor, s. Józefa, ur. 18 października 1912 r. w Krakowie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, następnie kurs krawiecki. Pracował w zawodzie do wybuchu wojny. Podczas wojny zatrudniony w wojskowych warsztatach krawieckich w Krakowie. Następnie przeniósł się do Wrocławia i pracował jako kierownik techniczny Centralnej Krajalni Zjednoczenia Konfekcyjnego. Do Urzędu Bezpieczeństwa skierowany przez KW PPR. Od 18 listopada 1946 r. starszy referent Sekcji 2 Wydziału IV WUBP we Wrocławiu. W pionie gospodarczym pracował do 1950 r. Od 15 marca 1950 r. zastępca szefa, od 1 grudnia 1950 r. szef PUBP w Lubaniu. W okresie 1951–1952 słuchacz Rocznej Szkoły Kierownictwa w CW MBP. Od 15 września 1952 r. zastępca szefa PUBP w Wałbrzychu (w jednej z charakterystyk pisano, że skierowano go wówczas do Jeleniej Góry). Od 2 lutego 1953 r. zastępca szefa UB na MiP w Jeleniej Górze. Pod koniec 1954 r. opisywano, że jest to „człowiek ciężko myślący i niepotrafiący rozwiązać żadnych przedsięwzięć operacyjnych”. Uważano, że jest nieudolny mimo długoletniego stażu, nierokujący nadziei na poradzenie sobie z obowiązkami. Nie zgodził się na przejście do MO. Zwolniony 31 marca 1955 r. Pracował później we Wrocławiu na stanowiskach kierowniczych w handlu. W 1968 r. zwracał się do KW MO z prośbą o wystawienie zaświadczenia o uzyskaniu średniego wykształcenia w ramach rocznej szkoły

²²⁴ AIPN Wr, 056/958, Akta osobowe Jana Szymańskiego.

²²⁵ AIPN Wr, 056/933, Akta osobowe Leona Szymczaka.

MBP z lat 1951–1952. Groziło mu bowiem przeniesienie w pracy na niższe stanowisko i obniżenie wynagrodzenia. Wnosił jednocześnie o ponowne zatrudnienie w resorcie (miał wówczas 56 lat). W obu wypadkach odpowiedź była negatywna²²⁶.

Józef Śmiechowski, s. Walentego, ur. 14 lutego 1902 r. w Nakielnicy. W 1913 r. ukończył naukę w szkole powszechnej. W latach 1920–1922 służył w wojsku, następnie pracował w różnych przedsiębiorstwach do 1939 r. Członek Stronnictwa Ludowego, według jego słów był zwalniany z pracy za działalność polityczną. Brał udział w kampanii wrześniowej. Od 1940 r. na robotach przymusowych (był karany więzieniem za próbę ucieczki). Po wojnie wstąpił do PPR. Przyjęty już prawdopodobnie 19 października 1945 r. jako referent Sekcji 2, zatwierdzony 1 lutego 1946 r. jako starszy referent Sekcji 7 PUBP w Jeleniej Górze. Już po miesiącu przełożony prosił o zmianę przydziału, wskazywał, że Śmiechowski nie nadaje się na stanowisko starszego referenta, lubi wódkę i w tak krótkim okresie był aż trzykrotnie karany dyscyplinarnie. 10 czerwca 1946 r. został osadzony w miejscowym areszcie z podejrzeniem ułatwienia ucieczki aresztowanemu. Zwolniony dyscyplinarnie 1 lipca 1946 r., z aresztu wypuszczony 13 sierpnia 1946 r.²²⁷

Antoni Świątkowski, s. Jana, ur. 8 czerwca 1927 r. w Złakowie Kościelnym, powiat Łowicz. Ukończył szkołę powszechną i 2 klasy gimnazjum. Do 1946 r. przebywał przy rodzicach, pomagał w gospodarstwie. Od 1946 r. pracował w Łodzi w Sekcji Wydawniczej Bratniej Pomocy Studenckiej Uniwersytetu Łódzkiego. W latach 1948–1950 służył w wojsku. Od 24 października 1950 r. młodszy referent Referatu IV, od 1 maja 1952 r. referent powiatowy, od 1 lutego 1953 r. referent RO w PZPL nr 14 „Wisła” PUBP w Kamiennej Górze. Od 1 kwietnia 1953 r. kierownik RO w Państwowej Fabryce Lniarskiej „Orzeł” w Mysłakowicach PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 28 lutego 1955 r.²²⁸

Stanisław Świstak, s. Franciszka, ur. 24 października 1910 r. w Chocimowie, powiat Opatów. Ukończył 4 lub 5 klas szkoły powszechnej. Uczył się kowalstwa. Podczas wojny pracował jako robotnik. Przed wojną członek PPS, po wojnie PPR. Od 1 września 1945 r. referent Sekcji Walki z Bandytyzmem (miał też służyć w Janowicach) PUBP w Jeleniej Górze. 14 grudnia 1945 r. zwolniony jako nienadający się do służby i zaniedbujący pracę. Otrzymał zaświadczenie o „walce z bandami”²²⁹.

²²⁶ AIPN Wr, 056/848, Akta osobowe Tadeusza Ścibora.

²²⁷ AIPN Wr, 056/883, Akta osobowe Józefa Śmiechowskiego.

²²⁸ AIPN Wr, 056/929, Akta osobowe Antoniego Świątkowskiego.

²²⁹ AIPN Wr, 056/932, Akta osobowe Stanisława Świstaka.

Czesław Siwik

Zenon Skibiszewski

Władysław Smaza

Eugeniusz Sobczak

URZĄD BEZPIECZEŃSTWA
PUBLICZNEGO NA MIASTO I POWIAT
W JELENIEJ GÓRZE

Stanisław Sowiński

Remigiusz Stefaniak

Marian Stepien

Jan Talik, s. Franciszka, ur. 10 lutego 1928 r. w Zadzielach, powiat Żywiec. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 3 klasy szkoły przemysłowej. Od 1943 r. na robotach przymusowych. Po wojnie terminował jako ślusarz. W latach 1949–1951 służył w wojsku (KBW). Od 1 września 1951 r. technik Stacji TKN w Kowarach PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 maja 1954 r. służył w pionie łączności UB i SB w Rzeszowie do 31 sierpnia 1980 r.²³⁰

Zygmunt Tarka, s. Sylwestra, ur. 5 kwietnia 1926 r. w Słupicach, powiat Stopnica. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny żołnierz Batalionów Chłopskich (ps. „Budzik”). Po wojnie aktywny działacz ZWM i PPR. Pracował jako pomoc górnicza w kopalni w Klimontowie. Od 15 października 1945 r. goniec, następnie wartownik PUBP we Lwówku Śląskim. Od 31 stycznia 1946 r. kurier poczty, następnie wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Przez pewien czas był także adiutantem szefa PUBP, co miało negatywnie wpływać na jego zachowanie – brak dyscypliny, aroganckie zachowanie, nadużywanie władzy, awantury w tym bójkę z milicjantami. Kilkakrotnie karany. Po ukończeniu Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu od 1 listopada 1951 r. młodszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Zarzucano mu nieodpowiednie zachowanie względem żony, także pracownicy miejscowego UB („bije ją, co wpływa na dalszy tok jej pracy”). Od 1 maja 1952 r. referent, potem starszy referent terenowy na gminy Siedlęcín i Jeżów. Oceniany był jako pracownik przeciętny. Od 1 października 1954 r. starszy referent terenowy na gminy Szklarska Poręba i Piechowice UB na MiP w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent operacyjny, od 1 kwietnia 1956 r. oficer operacyjny PUdsBP w Jeleniej Górze. Pozostał w służbie po 1957 r. w Jeleniej Górze. Od 1964 r. przeniesiony do Wrocławia, pracował w Wydziale II i IV. Zwolniony 15 sierpnia 1971 r.²³¹

Jan Tekieli, s. Ignacego, ur. 14 maja 1926 r. w Rybnej, powiat Kraków. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Od 27 stycznia 1945 r. wartownik plutonu ochrony WUBP w Krakowie. Od 17 maja 1945 r. młodszy referent Sekcji 6 WUBP we Wrocławiu. Od 4 lutego 1946 r. referent ekonomiczny PUBP w Lubinie. Od 5 maja 1947 r. referent, następnie starszy referent Ekspozytury Kolejowej PUBP w Jeleniej Górze. Jego żona Celina Koper była sekretarką PUBP w Jeleniej Górze. W listopadzie 1948 r. przeniesiony WUBP we Wrocławiu na stanowisko referenta Ekspozytury Kolejowej Wydziału IV. Od 17 listopada 1949 r. starszy referent Sekcji 8 Wydziału IV, od 15 grudnia 1949 r. kierownik Sekcji 8 Wydziału IV, od czerwca 1951 r. zastępca naczelnika Wydziału Komunikacyjnego, następnie Wydziału VIII WUBP we Wrocławiu. Zwolniony dyscyplinarnie 30 września 1953 r.

²³⁰ AIPN Rz, 00158/167, Akta osobowe Jana Talika.

²³¹ AIPN Wr, 059/4137, Akta osobowe Zygmunta Tarki.

w związku z ujawnieniem nadużycia władzy w okresie służby w Jeleniej Górze. Razem z funkcjonariuszem Rufinem Tkoczem przyjęli łapówkę od dwóch osób uprawiających szaber, które zwolnili z aresztu i zniszczyli protokoły przesłuchania. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 25 listopada 1953 r. skazał go na rok więzienia i na mocy amnestii karę darował²³².

Rufin Tkocz, s. Karola, ur. 25 lipca 1907 r. w Nowej Wsi, powiat Katowice. Ukończył niemiecką szkołę podstawową. Trzy lata pracował jako górnik, następnie wyjechał do Francji, gdzie również pracował w kopalni. Służył też jako najemnik w Legii Cudzoziemskiej. W czasie wojny był związany z komunistycznym ruchem oporu, następnie komunistami polskimi. W 1946 r. wrócił do Polski. Od 12 października 1946 r. referent Ekspozytury Kolejowej PUBP w Kłodzku. Od 15 lipca 1947 r. referent Ekspozytury Kolejowej PUBP w Jeleniej Górze. Był oceniany jako funkcjonariusz nienadający się do pracy operacyjnej. W jednej z charakterystyk zapisano: „bardzo słaby, głowa nie pracuje, wskazane przeniesienie do innej pracy”. Mimo to pozostał na stanowisku jako referent Placówki Kolejowej PUBP w Jeleniej Górze jeszcze przez prawie rok. Zwolniony 1 grudnia 1949 r.²³³

Władysław Tolstołucki, s. Jerzego, ur. 6 lipca 1917 r. w Choczy, powiat Kalisz. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Pracował jako robotnik rolny w okolicach Kalisza. W czasie wojny wywieziony na roboty przymusowe. Do Polski wrócił w 1946 r. Osiedlił się w Lubaniu, pracował w Państwowym Zakładzie Przemysłu Bawełnianego jako brygadzysta. Członek PPR i PZPR. Od 15 marca 1949 r. młodszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Oceniany jako funkcjonariusz przeciętny (narzekał, że nie zarabia tyle co w fabryce). W 1950 r. ujawniono, że ma rodzinę w Anglii i USA. Planowano przenieść go na stanowisko kierownika RO w Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej, do pomocy referentowi Holdernemu. We wrześniu 1951 r. poprosił o zwolnienie, ponieważ nie radził sobie z pracą operacyjną, pisał „gdy dużo myślę, odczuwam silny ból głowy”. Mogło to być wymówką, ponieważ sam raport (język, styl, argumentacja) temu przeczy. Zwolniony 31 stycznia 1952 r.²³⁴

Zdzisław Tomczak, brak bliższych danych. W czerwcu 1945 r. miał być pracownikiem w Jeleniej Górze.

Henryk Trębiński, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariusza Krężela i wynika z nich, że w marcu 1945 r. został przyjęty do pracy

²³² AIPN Wr, 059/2510, Akta osobowe Jana Tekielego.

²³³ AIPN Wr, 056/965, Akta osobowe Rufina Tkocza.

²³⁴ AIPN Wr, 056/967, Akta osobowe Władysława Tolstołuckiego.

w PUBP w Jeleniej Górze na próbę, a w maju został wysłany do Wrocławia, ponieważ w Jeleniej Górze go chcieli. Uznano, że nie nadaje się do służby i planowano zwolnić.

Henryk Trojanowski, s. Józefa, ur. 20 maja 1929 r. w Krośniewicach. Młodszy oficer śledczy Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu od 1 czerwca 1949 r. Od 1 października 1949 r. aplikant śledczy Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu. Od 1 marca 1950 r. młodszy oficer a od 1 września 1950 oficer śledczy PUBP w Jeleniej Górze. Na początku lutego 1961 r. wysłany na kurs śledczych w CW MBP w Legionowie. Od 8 marca 1952 r. starszy oficer śledczy PUBP w Bystrzycy Kłodzkiej. Od początku września 1954 r. na kolejnym szkoleniu w KOS MBP w Gdańsku. Zastępca szefa PUdsBP w Kłodzku od 21 września 1956 r. Od 1 stycznia 1957 r. starszy oficer operacyjny SB KP MO w Kłodzku. Od 10 kwietnia 1959 r. związał się ze służbami wojskowymi (WSW). W 1973 r. został szefem Wydziału V Zarządu WSW Śląskiego Okręgu Wojskowego, od 1979 r. szef Oddziału IV, Wydziału III WSW ŚOW. Zwolniony w stopniu pułkownika 17 grudnia 1980 r.²³⁵

Franciszek Turek, s. Franciszka, ur. 16 maja 1921 r. w Radomiu. Ukończył szkołę powszechną i gimnazjum mechaniczne. Od 1942 r. robotnik przymusowy w Niemczech. Od 20 września 1945 r. referent Sekcji 4, od marca 1946 r. referent gminny, od 15 września 1946 r. referent Sekcji Powiatowej PUBP w Jeleniej Górze. Kilkakrotnie karany dyscyplinarnie, m.in. za uczęszczanie do restauracji „Raj” i spożywanie alkoholu (bez zezwolenia). W grudniu 1946 r. ponownie w Sekcji 4, od 1 września 1947 r. starszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. We wrześniu 1947 r. postrzelił awanturującego się Romana Leśniewskiego, dochodzenie jednak umorzono. Podobnie było w wypadku oskarżenia o bezpodstawne zatrzymanie urzędnika Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego Józefa Kołodziejewskiego, który odmówił obsłużenia Turka po godzinach pracy (Turek został oskarżony o nadużycie władzy). Od 1 kwietnia 1948 r. referent Sekcji 2 Wydziału IV WUBP. 31 lipca 1948 r. zwolniony z uwagi na brak wyników pracy, wątpliwości dotyczące Turka i jego rodziny ujawnione podczas kontroli specjalnej (matka wrogo nastawiona do ustroju, przeszłość Turka przed wojną – „wychowany przez internat sanacyjny”) oraz stwierdzoną chorobą weneryczną²³⁶.

Kazimierz Tyślik, s. Mariana, ur. 30 grudnia 1913 r. w Kiedrzyńcu, powiat Częstochowa. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Z zawodu ślusarz. Członek PPR. Przed wojną pracował dorywczo w różnych zawodach. Od 1937 r. w wojsku, brał udział

²³⁵ AIPN, 2174/6621, Akta osobowe Henryka Trojanowskiego.

²³⁶ AIPN Wr, 059/666, Akta osobowe Franciszka Turka.

Władysław Straś

Jan Suchowirski

Józef Swakoń

Eugeniusz Szczepanik

Mieczysław Szczepańczyk

Kazimierz Szczepański

Stanisław Sznuronek

Leon Szymczak

w kampanii wrześniowej. Od 1943 r. na robotach przymusowych w Niemczech (pracował jako rzeźnik). Od 5 września 1945 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony z powodu choroby wenerycznej 31 stycznia 1946 r.²³⁷

Henryk Waclawek, s. Jana, ur. 9 marca 1924 r. w Gaju, powiat Chrzanów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Przed wojną pracował w gospodarstwie rodzinnym. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych w Niemczech. Od 8 września 1945 r. wartownik PUBP w Świdnicy. Od 21 lutego 1946 r. wartownik PUBP w Jeleniej Górze. Był wielokrotnie karany za kradzieże, brak dyscypliny (został przyłapany na włamywaniu się do kuchni), niewywiązywanie się z obowiązków służbowych. Zwolniony 19 lutego 1947 r. W 1953 r. zwrócił się o ponowne przyjęcie do pracy w charakterze funkcjonariusza operacyjnego²³⁸.

Julian Wadowiec, s. Wojciecha, ur. 13 lutego 1916 r. w Sielcu, powiat Stopnicki. Ukończył 5 klas szkoły powszechnej. Pracował w gospodarstwie. Od 1937 r. służył w wojsku. We wrześniu 1939 r. dostał się do niewoli, w której spędził ponad 2 lata. Od 1943 r. w Batalionach Chłopskich. Po wojnie zatrudnił się w milicji, następnie od grudnia 1944 r. w WUBP w Kielcach na stanowisku kierownika stołówki. Wyślany w grupie operacyjnej na Dolny Śląsk, w sierpniu 1945 r. został mianowany na stanowisko zastępcy kierownika PUBP w Jeleniej Górze. Ze względu na stan zdrowia w lutym 1946 r. przeniesiony do WUBP we Wrocławiu, był zastępcą kierownika Sekcji 1 Wydziału II. Zwolniony 15 sierpnia 1946 r.²³⁹

Marian Walerych, s. Władysława, ur. 7 września 1924 r. w Fordonie, powiat Bydgoszcz. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W czasie wojny wraz z rodziną przesiedlony w lubelskie. Pracował w gospodarstwach rolnych, od 1943 r. ukrywał się przed wywózką na roboty przymusowe. Od 1944 do 1947 r. służył w wojsku. Skierowany do UB przez KP PPR we Lwówku Śląskim. Od 20 listopada 1947 r. młodszy referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Był karany za awanturowanie się i ublżanie konduktorowi pociągu. Po ukończeniu Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu przeniesiony do WUBP we Wrocławiu, od 1 października 1948 r. młodszy referent Sekcji 1 Wydziału I, od 1 stycznia 1949 r. młodszy referent Sekcji 5 Wydziału I. Od 15 maja 1949 r. referent Referatu I PUBP we Lwówku Śląskim. Zwolniony 30 listopada 1950 r. Podejrzewany o członkostwo w organizacji „Todt” oraz AK, czemu zaprzeczał. Zmarł w 1977 r.²⁴⁰

²³⁷ AIPN Wr, 056/983, Akta osobowe Kazimierza Tyślika.

²³⁸ AIPN Wr, 056/988, Akta osobowe Henryka Waclawka.

²³⁹ AIPN Wr, 059/676, Akta osobowe Juliana Wadowca.

²⁴⁰ AIPN Wr, 056/991, Akta osobowe Mariana Walerycha.

Franciszek Wasilewski, s. Michała, ur. 4 października 1912 r. w Radziwiłłowie, powiat Skierniewice²⁴¹. Ukończył szkołę powszechną i 3 klasy szkoły zawodowej. Z zawodu ślusarz-mechanik. W okresie 1932–1934 odbył służbę wojskową. Podczas wojny zajmował się handlem. Do pracy w UB skierowany przez KP PPR w Jeleniej Górze. Od 3 września 1945 r. telefonista PUBP w Jeleniej Górze. Jego akta kończą się na tej informacji.

Jakub Weitznerowski, s. Wolfa, ur. 4 czerwca 1910 r. w Bilczu Złotym. Znany także jako Weitzner, Wajnerowski, Wajenerowski (s. Władysława). Narodowości żydowskiej. Od kwietnia 1945 r. krawiec w Wydziale Gospodarczym Departamentu III MBP w Warszawie. Od 1 grudnia 1945 r. referent Sekcji 1 PUBP w Kłodzku. Od 4 lutego 1946 r. referent gminny PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony za niewywiązywanie się z obowiązków służbowych 31 maja 1946 r.²⁴²

Antoni Wesołowski, s. Władysława, ur. 25 sierpnia 1928 r. w Chorzelach, powiat Łomża. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Służył w wojsku (WOP). Od 10 listopada 1951 r. wartownik, od 1 maja 1952 r. referent powiatowy PUBP w Wołowie. Od 1 lipca 1952 r. referent Sekcji „A” Referatu II PUBP w Jeleniej Górze. Oceniany jako pracownik słaby, niestarający się. Karany za nadużywanie alkoholu i udział w awanturach na terenie lokali gastronomicznych, do których uczęszczał bez zgody kierownictwa. Zwolniony 28 lutego 1955 r.²⁴³

Natan Wiener, s. Izaaka, ur. 5 listopada 1915 r. w Katowicach. Pochodzenia żydowskiego. W ankiecie podawał, że jest bezwyznaniowcem. Ojciec był nauczycielem. Wiener ukończył szkołę średnią (matura), rozpoczął studia (1937–1939). W 1939 r. przedostał się do ZSRS. Rodzina została wymordowana przez Niemców w obozach koncentracyjnych. Do 1944 r. miał obywatelstwo ZSRS. Pracował jako robotnik, następnie służył w NKWD jako śledczy (kurs w Odessie). Od 1944 r. służył ochotniczo w Armii Czerwonej. Był dwukrotnie ranny. Następnie służył w Wojsku Polskim, zdemobilizowany w grudniu 1945 r. Od 16 stycznia 1946 r. oficer śledczy PUBP w Jeleniej Górze. Zwolniony 1 września 1946 r. na własną prośbę, którą uzasadniał zmęczeniem służbą w wojsku i pochodzeniem, pisał „jestem narodowości żydowskiej o wybitnie semickim wyglądzie, co w dużym stopniu utrudnia moja pracę, a czasem nawet uniemożliwia wykonanie jej”²⁴⁴.

²⁴¹ AIPN Wr, 056/994, Akta osobowe Franciszka Wasilewskiego.

²⁴² AIPN Wr, 056/989, Akta osobowe Jakuba Weitznerowskiego.

²⁴³ AIPN Wr, 056/999, Akta osobowe Antoniego Wesołowskiego.

²⁴⁴ AIPN Wr, 056/1002, Akta osobowe Natana Wienera.

Stanisław Wilk, s. Jana, ur. 23 sierpnia 1923 r. w Kunowie, powiat Opatów. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, uczęszczał także do zawodowej szkoły dokształcającej. Członek Związku Strzeleckiego i PPR. W czasie wojny pracował w fabryce narzędzi i maszyn rolniczych w Kunowie, następnie w gospodarstwie rodzinnym. Od 19 października 1945 r. dowódca warty PUBP w Jeleniej Górze. Pisano, że zaniedbywał swoje obowiązki i „zajmował się pijaństwem”, za co był karany. 1 kwietnia 1946 r. przeniesiony karnie na stanowisko wartownika. Kiedy wychodził w październiku 1946 r. z restauracji „Lwowianka” w Sobieszowie, gdzie pił alkohol, postrzelił się w nogę. Od 1 października 1947 r. referent Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze. Za nadużycie władzy został aresztowany przez Wydział ds. Funkcjonariuszy i skierowany do prokuratury. Okazało się, że usiłował dokonać kilkakrotnie gwałtu, pobił właściciela restauracji, który żądał od niego zapłaty. Był także podejrzewany o współpracę w czasie wojny z NSZ. Zwolniony dyscyplinarnie 30 września 1948 r. Zmarł w 1980 r.²⁴⁵

Marek Wiszniowski, s. Stefana, ur. 5 września 1928 r. w Nałęczowie, powiat Puławy. W 1945 r. zdał małą maturę. Od 5 października 1945 r. pracował jako pomoc biurowa, od 10 marca 1946 r. młodszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze (miał dobrą opinię, a w sekcji brakowało funkcjonariuszy). Został skierowany na kurs dokształcający, po którym poprosił o przeniesienie do Wrocławia. Od 25 września 1946 r. referent Sekcji 1 Wydziału I WUBP we Wrocławiu. Tu z innym funkcjonariuszem bezprawnie aresztowali człowieka, następnie obrabowali mu mieszkanie i aby zatrzeć ślady – próbowali zabić. Aresztowany 25 listopada 1946 r. pod zarzutem nadużycia władzy i usiłowania zabójstwa. Skazany przez WSR we Wrocławiu na 8 lat więzienia. Osoba o tym nazwisku została w 1958 r. zatrzymana na terenie Warszawy z dwoma skradzionymi z jednostki wojskowej pistoletami TT, za pomocą których dokonywała napadów rabunkowych²⁴⁶.

Henryk Wiśniewski, s. Walentego, ur. 12 lipca 1910 r. w Smarewie, powiat Płońsk (w aktach również inne daty i miejsca urodzenia). Ukończył szkołę powszechną. Pracował jako robotnik. Do 1934 r. odbył służbę wojskową, pracował potem jako ślusarz. W czasie kampanii wrześniowej dostał się do niewoli, z której został wypuszczony w 1941 r. Prowadził później własne przedsiębiorstwo przewozowe w Warszawie. Po wojnie wyjechał do Zgorzelca, gdzie prowadził warsztat ślusarsko-mechaniczny. Do pracy w UB skierowany przez PPR. Od 28 lutego 1947 r. szofer, następnie kierowca Referatu Gospodarczego PUBP w Zgorzelcu. Od 1 maja 1952 r.

²⁴⁵ AIPN Wr, 056/1006, Akta osobowe Stanisława Wilka.

²⁴⁶ AIPN Wr, 059/702, Akta osobowe Marka Wiszniowskiego.

Józef Śmiechowski

Stanisław Świstak

Jan Talik

Zygmunt Tarka

Jan Tekieli

Rufin Tkocz

Władysław Tołstołucki

Franciszek Turek

kierowca Referatu Gospodarczego PUBP w Jeleniej Górze. Z jego broni, na polowaniu, postrzelił się śmiertelnie człowiek. Zwolniony 31 grudnia 1956 r.²⁴⁷

Wacław Wojtyniak, s. Jana, ur. 18 grudnia 1928 r. w Płudnicy, powiat Iłża. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Podczas wojny przebywał przy rodzinie. Następnie kontynuował naukę w szkole średniej i zawodowej. Pracował jako kamieniarz w Piławie Górnej. Od 30 grudnia 1951 r. referent RO w Gazowni Dzierżoniów, od 1 maja 1952 r. referent powiatowy PUBP w Dzierżoniowie. W okresie 1952–1953 słuchacz Szkoły Międzywojewódzkiej we Wrocławiu. Od 7 lipca 1953 r. starszy referent Sekcji 5 PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 kwietnia 1955 r. starszy referent operacyjny, od 1 kwietnia 1956 r., oficer operacyjny Referatu II PUBP w Jeleniej Górze. Pozostał w służbie po 1957 r. jako starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Jeleniej Górze. W okresie 1963–1985 służył w KW MO/WUSW we Wrocławiu²⁴⁸.

Bronisław Worach, s. Antoniego, ur. 29 sierpnia 1927 r. w Służnie, powiat Opoczno. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. Do 1946 r. przebywał przy rodzicach, pracował w gospodarstwie rodzinnym. Następnie pracował jako robotnik w zakładach włókienniczych w Dzierżoniowie i Łodzi. Służył w wojsku (KBW), gdzie został zwerbowany do pracy w UB. Od 1 grudnia 1950 r. na kursie w Ośrodku Szkolenia MBP w Pleszewie. Od 10 czerwca 1951 r. aplikant śledczy Wydziału Śledczego WUBP we Wrocławiu. Podczas służby uzupełniał wykształcenie w szkole przy urzędzie. Od 1 stycznia 1952 r. oficer śledczy PUBP w Sycowie. Od 1 maja 1952 r. oficer śledczy PUBP w Jeleniej Górze. Nie miał większych osiągnięć, dlatego nie awansował. Wymagał pomocy i nadzoru innych pracowników. Nie został przyjęty na Roczny Kurs Oficerów Śledczych z tego powodu, że często chorował. Od 1 kwietnia 1955 r. referent operacyjny PUdsBP w Złotoryi. Zwolniony 30 kwietnia 1955 r., nie wyraził chęci pozostania w strukturach MO²⁴⁹.

Ryszard Wójcik, s. Władysława, ur. 3 kwietnia 1925 r. w Dęblinie. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej i klasę szkoły zawodowej. Od 1944 r. służył w wojsku, zdemobilizowany w 1947 r. Pracował w FWP w Cieplicach, następnie w Powiatowym Komitecie PO „Służba Polsce” w Jeleniej Górze. Od 26 sierpnia 1952 r. referent Sekcji 3 UBP na MiP w Jeleniej Górze. Oceniany negatywnie jako bezmyślny

²⁴⁷ AIPN Wr, 056/1013, Akta osobowe Henryka Wiśniewskiego.

²⁴⁸ AIPN Wr, 059/4498, Akta osobowe Wacława Wojtyniaka.

²⁴⁹ AIPN Wr, 0159/68, Akta osobowe Bronisława Woracha.

i opieszały. Zwolniony 31 marca 1955 r. Pracował potem w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym w Jeleniej Górze w charakterze ślusarza²⁵⁰.

Stanisław Wysocki, brak bliższych danych. Nazwisko pojawia się w aktach funkcjonariuszy Musiałka i Kozuba i wynika z nich, że w 1946 r. był referentem PUBP w Jeleniej Górze karanym za pobicie zatrzymanego człowieka oraz za picie alkoholu w lokalach mimo zakazu szefa urzędu.

Bolesław Zabawski, s. Konstantego, ur. 10 stycznia 1931 r. w Warszawie. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 3 gimnazjum. Do 1944 r. pozostawał na utrzymaniu rodziców. Po powstaniu warszawskim (w którym zginął jego ojciec) był w obozie w Pruszkowie. Po przejściu frontu zajmował się handlem gazetami. W 1946 r. wyjechał na Ziemię Zachodnie. Od 1 września 1952 r. referent Referatu II UB na MiP w Jeleniej Górze. Oceniany negatywnie jako zaniedbujący pracę. Wnosił o zwolnienie ze służby ze względu na stan zdrowia lub przeniesienie do WUBP w Krakowie. Zwolniony 28 lutego 1954 r.²⁵¹

Franciszek Zamojski, s. Józefa, ur. 27 sierpnia 1920 r. w Białymstoku. Ukończył 4 klasy gimnazjum mechanicznego. Z zawodu ślusarz-mechanik. Do 1947 r. pracował w zawodzie, w fabrykach na terenie Białegostoku. W 1944 r. wstąpił w szeregi miejscowego UB (wartownik). Miał opinie negatywne, w czasie służby spał tak mocno, że nie słyszał jak jego koledzy włamują się do pilnowanego przez niego budynku. Od 28 maja 1947 r. referent, od 1 października 1947 r. referent Placówki w Cieplicach PUBP w Jeleniej Górze. Tu również był oceniany negatywnie za brak samodzielności. Od 1 grudnia 1948 r. oddelegowany tymczasowo do pracy w Sekcji 5, następnie przeniesiony na stanowisko nieoperacyjne. Jako powód jego niezdadności do pracy podawano stan zdrowia – chorował na gruźlicę. Ponadto został postrzelony tak nieszczęśliwie, że kula utknęła w czaszce i nie można było jej operacyjnie usunąć (brak bliższych danych o okolicznościach zranienia). Zwolniony na własną prośbę 1 grudnia 1949 r.²⁵²

Jan Zawisła, s. Szymona, ur. 7 grudnia 1912 we wsi Komorze, powiat Jarocin. W ankiecie personalnej podawał, że od 1920 r. przebywał we Francji, tam ukończył szkołę powszechną. Pisał, że zajmował się „akrobatyką motocyklową”, pracował w cyrku. Od 1938 r. w wojsku francuskim, dostał się do niewoli i wojnę spędził jako robotnik przymusowy. Do Polski wrócił na przełomie 1945 i 1946 r. Od 1 maja 1946 r.

²⁵⁰ AIPN Wr, 056/1023, Akta osobowe Ryszarda Wójcika.

²⁵¹ AIPN Wr, 056/1043, Akta osobowe Bolesława Zabawskiego.

²⁵² AIPN Wr, 056/1052, Akta osobowe Franciszka Zamojskiego.

Henryk Wacławek

Marian Walerych

Natan Wiener

Stanisław Wilk

Marek Wiszniewski

Henryk Wiśniewski

Wacław Wojtyński

Bronisław Worach

szofer, następnie kierowca Referatu Gospodarczego PUBP w Jeleniej Górze. Był karany za uchylanie się od pracy, pijaństwo, urządzenie awantur, wykorzystywanie samochodu do własnych celów. W 1949 r. ujawniono, że kłamał w sprawie przeszłości wojennej, miejsca urodzenia. Był także oskarżony o podpisanie volkslisty i współpracę z gestapo. Zarzutom zaprzeczał, ale nie potrafił wyjaśnić niejasności. Zwolniony dyscyplinarnie 1 października 1949 r.²⁵³

Ryszard Zdziech, s. Wiktora, ur. 3 kwietnia 1923 r. w Radomiu. Ukończył szkołę powszechną i 3 klasy szkoły średniej (gimnazjum mechaniczne w Radomiu). W latach 1940–1942 pracował w Wytwórni Broni w Radomiu. W 1942 r. został wywieziony na roboty przymusowe. Starał się o przyjęcie do UB już we wrześniu 1945 r. Od 20 października 1945 r. referent Sekcji 1, od 31 stycznia 1946 r. referent gminny, od 15 października 1946 r. referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. W opinii przełożonych zaniedbał się w pracy i moralnie. Zginął 12 listopada 1946 r., zastrzelony przez żonę z powodu nieporozumień rodzinnych²⁵⁴.

Henryk Zieliński, s. Ludwika, ur. 12 grudnia 1921 r. w Chojnach, powiat Łódź. Ukończył 3 klasy gimnazjum mechanicznego. Z zawodu ślusarz. Po wybuchu wojny mieszkał w różnych miejscach. Członek Korpusu Obrońców Polski, następnie Polskiej Armii Ludowej (ps. „Buda”). Od 1944 r. w wojsku, zdemobilizowany w marcu 1945 r. Od 1 września 1945 r. starszy referent Sekcji 6 p.o. zastępca kierownika, od 12 grudnia 1945 r. starszy referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze. Okazało się, że po demobilizacji został na krótko aresztowany przez NKWD pod zarzutem przynależności do AK, dlatego 29 stycznia 1946 r. został zwolniony z powodu niejasnej przeszłości²⁵⁵.

Józef Ziewiec, s. Pawła, ur. 24 lutego 1928 r. w Belskiej Woli, powiat Sarny. Ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Do końca wojny pozostawał przy rodzicach. Do 1949 r. pracował w gospodarstwie rodzinnym. W latach 1949–1951 odbył służbę wojskową (WOP), został zwerbowany do pracy w UB. Od 18 listopada 1951 r. młodszy referent RO w Państwowej Wytwórni Optycznej w Jeleniej Górze. W okresie 1951–1952 słuchacz Międzywojewódzkiej Szkoły BP we Wrocławiu. Referent Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze od 1 lipca 1952 r. (właściwie referent terenowy na gminę Jeżów). Od 1 kwietnia 1955 r. referent operacyjny Referatu III PUdsBP w Jeleniej Górze. W 1956 r. ukończył Roczną Szkołę Oficerów nr 3 w Legionowie. Według opinii szkolących „w dyskusjach nad zagadnieniem pracy operacyjnej

²⁵³ AIPN Wr, 056/1056, Akta osobowe Jana Zawisły.

²⁵⁴ AIPN Wr, 056/1064, Akta osobowe Ryszarda Zdziecha.

²⁵⁵ AIPN Wr, 056/1067, Akta osobowe Henryka Zielińskiego.

uwidaczniał się u niego brak obiektywizmu, we wszystkim dopatrywał się wrogię roboty”. Uznano, że do pracy operacyjnej w nowych warunkach się nie nadaje, że może co najwyżej pracować w MO. Nie wyraził zgody na przeniesienie. Zwolniony 31 grudnia 1956 r.²⁵⁶

Eleonora Zwierzychowska, c. Wojciecha, ur. 12 kwietnia 1929 r. w Inowrocławiu. Ukończyła jedną klasę szkoły handlowej w Inowrocławiu. W czasie wojny pracowała jako pomoc biurowa, po 1945 r. s spółdzielni „Samopomoc Chłopska” jako maszynistka. W czerwcu 1947 r. była zatrudniona na podobnym stanowisku w Państwowej Wytwórni Optycznej i już po miesiącu złożyła podanie o przyjęcie do pracy w UB. Zatrudniona od 11 sierpnia 1947 r. jako maszynistka. Od października 1947 r. maszynistka sekretariatu PUBP we Lwówku. Tu oceniona została jako osoba zdolna, ale leniwa. Poza tym miała konflikt z częścią pracowników jednostki. Od 1 stycznia 1949 r. sekretarka sekretariatu PUBP we Wrocławiu, od 1 marca tego roku młodszy referent Sekcji 2 Wydziału V. Była oceniana negatywnie jako osoba lekceważąca obowiązki i utrzymująca nieodpowiednie kontakty, grożące ujawnieniem tajemnicy służbowej. W tym czasie zapadła na gruźlicę, lekarze sugerowali zmianę klimatu, poprosiła więc o przeniesienie do jednostki w terenie podgórskim. Od 15 lutego 1950 r. młodszy referent Referatu II PUBP w Jeleniej Górze. Od 1 lipca 1950 r. sekretarka sekretariatu. Miała oceny pozytywne (uporządkowała dokumentację w sekretariacie), ale przebywała wielokrotnie na zwolnieniach chorobowych i zdecydowano o jej zwolnieniu 30 kwietnia 1951 r.²⁵⁷

Zdzisław Zychowicz, s. Stanisława, ur. 10 stycznia 1928 r. w Glinnie, powiat Płock. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej. W czasie wojny był wykorzystywany do prac przymusowych przez Niemców. Po wojnie skończył szkołę (6 klas i 2 klasy gimnazjum przemysłowego). Członek i pracownik etatowy ZMP. Od 25 sierpnia 1949 r. młodszy referent Sekcji 5, od 1 października 1950 r. młodszy referent Referatu I PUBP w Legnicy. Od 17 września 1951 r. referent RO w Kopalni „Konrad” PUBP w Bolesławcu. Do Jeleniej Góry został przeniesiony dyscyplinarnie z powodu powtarzających się pijaństwa i awantur, podczas których strzelał w miejscach publicznych, kompromitował służby. Od 15 kwietnia 1952 r. młodszy referent, następnie referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Nie miał osiągnięć w pracy, dlatego po kolejnej awanturze 12 czerwca 1952 r. (bez zezwolenia przełożonego pojechał do Legnicy, tam upił się i groził bronią taksówkarzowi), został ukarany aresztem, a następnie 31 lipca 1952 r. zwolniony dyscyplinarnie²⁵⁸.

²⁵⁶ AIPN Wr, 056/1070, Akta osobowe Józefa Ziewca.

²⁵⁷ AIPN Wr, 056/1076, Akta osobowe Eleonory Zwierzychowskiej.

²⁵⁸ AIPN Wr, 056/1078, Akta osobowe Zdzisława Zychowicza.

Ryszard Wójcik

Bolesław Zabawski

Franciszek Zamojski

Jan Zawisła

Ryszard Zdziech

Józef Ziewiec

Zdzisław Zychowicz

Eleonora Zwierzychowska

Andrzej Żołkoś

Bolesław Zyzak lub Zazyk, brak bliższych danych. Pracownik PUBP w Jeleniej Górze.

Zofia Żarnotal, c. Antoniego, maszynistka PUBP w Jeleniej Górze od 31 lipca 1946 r. z zaliczeniem pracy od 2 kwietnia 1946 r.²⁵⁹

Andrzej Żółkoś, s. Władysława, ur. 26 maja 1923 r. w Warszawie. Ukończył szkołę powszechną oraz 4 klasy gimnazjum. Pracował w powiatowym Zarządzie Drogowym, następnie Miejskim Komitecie Opieki Społecznej w Warszawie. Ukrył informację, że w czasie wojny należał do ZWZ. Od 1944 r. w obozach koncentracyjnych: Auschwitz, Gross-Rosen, Mauthausen. W drugiej połowie 1946 r. był zatrudniony w Państwowej Przędzalni Wełny Czesankowej w Jeleniej Górze. Członek PPR. Od 11 lutego 1947 r. referent Sekcji 1 PUBP w Jeleniej Górze. Został wysłany na kurs w Szkole Radiotelegrafistów przy Węźle Radiowym Departamentu II w Warszawie. Podczas kursu był sekretarzem komórki PPR, wypowiadał się krytycznie o systemie politycznym w Polsce, o ZSRS, przekonywał kolegów o tym, że Polska nie jest krajem suwerennym, że rządzą w niej Rosjanie i Żydzi. Bez zezwolenia opuścił ośrodek szkoleniowy, upijał się i wywoływał awantury, groził innym bronią. Zwolniony dyscyplinarnie 1 grudnia 1947 r. w związku z aresztowaniem. Za wrogą propagandę został postawiony przed sądem i oskarżony o próbę zamachu na ustrój państwa. 12 kwietnia 1948 r. WSR w Warszawie skazał go na 5 lat więzienia²⁶⁰.

²⁵⁹ AIPN, 0193/3052, Akta osobowe Zofii Łaby.

²⁶⁰ AIPN Wr, 056/1073, Akta osobowe Andrzeja Żółkosia.

The background features a large, faint, circular seal. The seal contains a central eagle with spread wings, perched on a branch. The eagle is surrounded by a circular border with the text "URZĄD BEZPIECZEŃSTWA" at the bottom and "MIASTO I POWIĄT ŻELEZNIA GÓRA" at the top. A small star is located at the bottom center of the seal.

**ŚRODKI I METODY PRACY
URZĘDU BEZPIECZEŃSTWA**

PRACA OPERACYJNA

Scentralizowanie struktury aparatu bezpieczeństwa wynikało w głównej mierze z konieczności realizowania zadań stawianych przez decydentów politycznych – w tym wypadku najpierw ścisłego kierownictwa Polskiej Partii Robotniczej, następnie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Enuncjacje medialne głoszące konieczność zwalczania zagrożeń dla demokracji, rządów ludu itd. nie mówiły jednak o tym, że kategoria wroga w propagandzie i praktyce nie miała charakteru obiektywnego. O tym, kto podlegał działaniom represyjnym (rozumianym nie tylko dosłownie, lecz także pośrednio – przez inwigilację, gromadzenie danych, zakulisowe wpływanie na losy jednostki) decydowała wąska grupa osób skupiona wokół I sekretarza partii komunistycznej. Nieprzypadkowo UB określano mianem narzędzia w rękach władz politycznych, wykorzystywanego do prowadzenia polityki wewnętrznej.

Aby mogło ono funkcjonować w odpowiedni sposób, konieczne było stworzenie ujednoliconych i kontrolowalnych form działania, wzorowanych na praktyce operacyjnej służb już istniejących, w tym wypadku sowieckich. Dzięki analizie pracy funkcjonariuszy MBP można wskazać schemat działań, obejmujący wiele czynności o charakterze operacyjnym, śledczym i administracyjnym, które służyły osiągnięciu najważniejszych celów, a do tych należało:

- zbieranie danych o funkcjonowaniu społeczeństwa, gospodarki;
- wykrywanie sprawców przestępstw, zakwalifikowanych jako polityczne;
- typowanie środowisk wrogich i potencjalnie wrogich;
- represjonowanie wybranych jednostek i grup.

Osiągnięcie pierwszych trzech wymienionych celów było uzależnione od dostępu do informacji, którą pozyskiwano za pomocą środków własnych, techniki operacyjnej oraz osobowych źródeł informacji. Pierwsza z wymienionych kategorii to dane zbierane przez funkcjonariuszy w sposób oficjalny (z administracji, zakładów pracy) oraz nieoficjalny (śledzenie wskazanych osób, środowisk). Kategoria druga obejmowała podsłuch, podgląd, narzędzia kryminalistyki (laboratoria) oraz perlustrację korespondencji. Największe znaczenie miała jednak sieć tajnych współpracowników aparatu bezpieczeństwa, określanych mianem osobowych źródeł informacji.

Generalnie rzecz biorąc, działania operacyjne UB były schematyczne i opierały się na prowadzeniu rozpracowań. Dotyczyło to zarówno śledztwa w sprawie zaistniałego wydarzenia (kolportowanie ulotek, napadów z bronią, publicznej krytyki władzy, szpiegostwa, awarii w zakładach pracy, niegospodarności itp.), inwigilacji i represjonowania aktualnego wroga komunistów (jak np. PSL, PPS, kułacy itp.) czy w końcu działań o charakterze prewencyjnym (inwigilacja osób, środowisk, obserwacja jednostek gospodarczych czy urzędów) – w każdym wypadku prowadzono dokumentację podejmowanych czynności. Plany działań, sprawozdania, raporty, korespondencja, odpisy donosów związanych ze sprawą, osobą czy środowiskiem gromadzono w zakładanych teczkach.

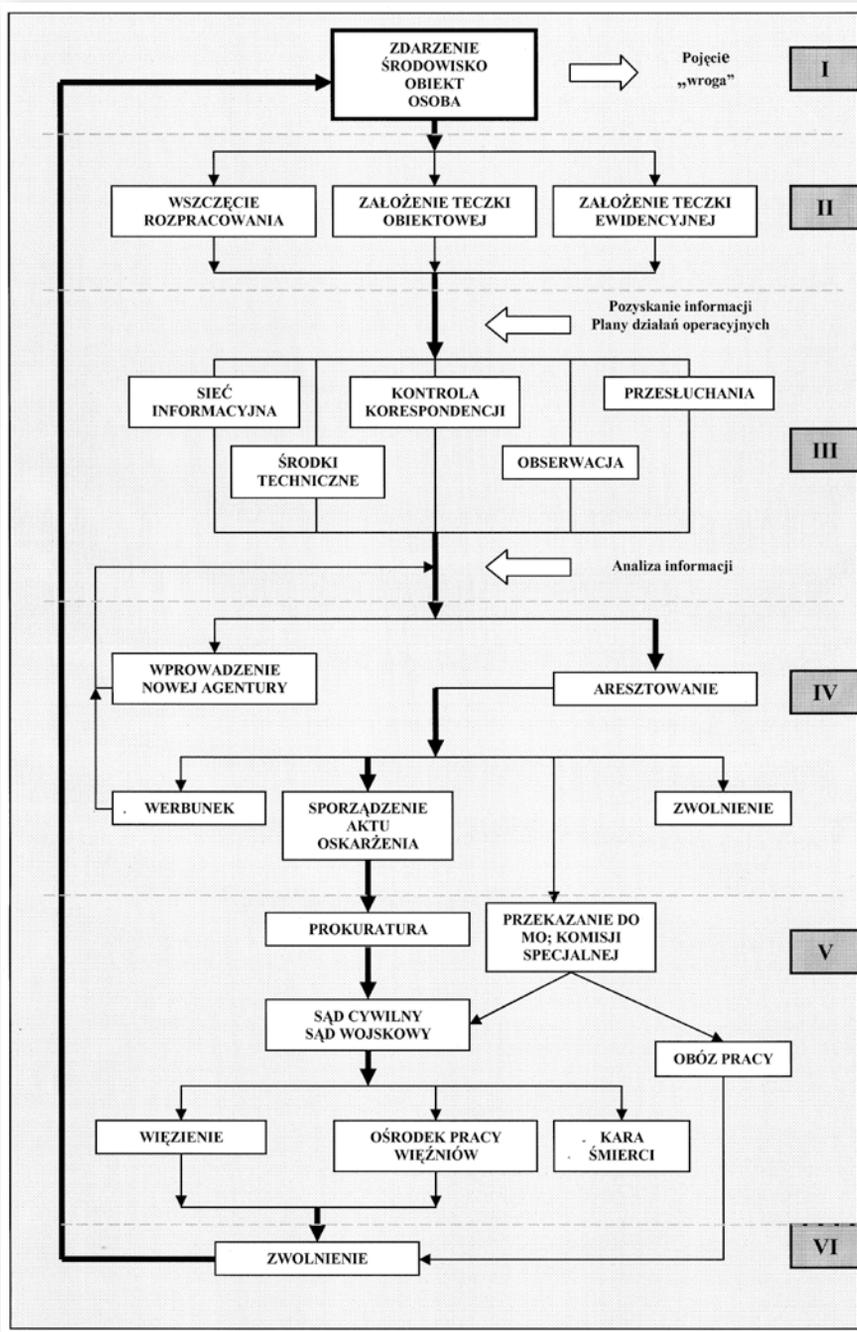
Istniały różne kategorie rozpracowań w zależności od tego, jaki był ich cel i jakie wykorzystywano środki do realizacji zadań – rozpracowanie agencyjne, obiektowe, dotyczące osoby itd. Weryfikowanie pozyskanych informacji odbywało się w ramach agenturalnego sprawdzenia. Po potwierdzeniu zaistnienia przestępstwa przekształcano ją w sprawę agenturalną (na grupę lub na osobę), śledczą lub poszukiwawczą¹. Mogły się one zakończyć wyjaśnieniem sprawy, aresztowaniem, przekazaniem do prokuratury lub komisji specjalnej², rozmową ostrzegawczą, werbunkiem, przesiedleniem lub wydaleniem (z kraju, w wypadku cudzoziemca). Część działań UB miała charakter pasywny, profilaktyczny, ich celem była stała lub okresowa kontrola wybranych osób, środowisk, instytucji czy obiektów. Określano je mianem spraw ewidencyjno-obszernych oraz obiektowych. W ramach takich rozpracowań zbierano informacje o tym, jak konkretna osoba czy środowisko się zachowują, wypowiadają czy też co dzieje się na terenie zakładu pracy, instytucji³.

W praktyce rozpracowanie oznaczało zbieranie informacji i gromadzenie ich w formie papierowej (stąd wzięło się używanie słowa „teczki” w pejoratywnym znaczeniu). Dane mogły pochodzić ze źródeł jawnych (dokumentacja z zakładów, instytucji, urzędów), pracy śledczej (dowody na miejscach zdarzeń, rewizje itd.) lub źródeł tajnych (osobowe źródła informacji, technika operacyjna – podsłuch, podgląd, perlustracja korespondencji). W sytuacji, gdy chodziło jedynie o sprawdzenie danego człowieka, instytucji – dokumentacja była analizowana, zlecano zadania agenturze w celu dalszej inwigilacji i pogłębienia informacji. Gdy prowadzono rozpracowania mające na celu wyjaśnienie zdarzeń o charakterze przestępstwa politycznego, zbierano materiały do momentu, w którym możliwe było aresztowanie podejrzanych, przesłuchanie i uzyskanie przyznania się do winy. Na tej podstawie przygotowywano akt oskarżenia i przesyłano do prokuratury lub komisji specjalnej.

¹ Sprawa agenturalno-śledcza, gdy sprawca był nieznan; agenturalno-poszukiwawcza, gdy nie znano miejsca pobytu sprawcy.

² Komisja Nadzwyczajna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – instytucja o charakterze pozasądowym, powołana w 1945 r. do karania za przestępstwa natury gospodarczej, w praktyce wykorzystywana do zwalczania przeciwników politycznych. Zakres spraw, jakim się zajmowała, był poszerzany – o działalność przeciwko władzy ludowej, następnie o zabezpieczenie socjalistycznej dyscypliny pracy. Ogólnikowość zakresu działań, brak możliwości odwołania czy skutecznej obrony (wyroki zaoczne), były sprzeczne nawet z ówczesną konstytucją. Komisja miała charakter instytucji centralnej z oddziałami terenowymi, skazywała na kary grzywny, konfiskatę mienia lub kierowała do obozu pracy. Od początku do jej likwidacji w 1954 r. na czele Komisji stał Roman Zambrowski. Więcej na ten temat zob. P. Fiedorczyk, *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Studium historycznoprawne*, Białystok 2002.

³ Więcej na ten temat zob. F. Musiał, *Podręcznik bezpieczeństwa*, Kraków 2007.

Schemat rozpracowań UB (R. Klementowski, „My wszyscy są od pracy fizycznej...” Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bolesławcu (1945–1956), Bolesławiec–Wrocław, 2012, s. 80)

Pragmatyka działań operacyjnych i rozpracowań mogła oczywiście odbiegać od tego wzorcowego schematu. Funkcjonariusze UB, mówiąc kolokwialnie, często chodzili na skróty. Zamiast szukać informacji i dowodów dokonywali aresztowań osób podejrzanych i dopiero w trakcie przesłuchań usiłowali wymusić obciążające zeznania. To wówczas dochodziło do tak zwanego łamania praworządności, czyli stosowania niedozwolonych metod śledczych, tortur. Zebrane w ten sposób materiały mogły nie nadawać się do skierowania sprawy do prokuratury, ale mogły być wykorzystane do skompromitowania aresztowanego, posłużyć do szantażowania danej osoby w celu wciągnięcia do współpracy z UB. Dlatego sam fakt gromadzenia o kimś danych w sposób tajny był tak groźny – każda informacja niosła za sobą wiedzę, której wykorzystanie zależało od potrzeb resortu czy władzy.

Istotny dla opisu i oceny działań policji politycznej jest brak przepisów wykonawczych do ustaw powołujących Resort Bezpieczeństwa Publicznego. Ogólne zasady działalności były określone w dokumentach niższego rzędu, przede wszystkim w instrukcjach operacyjnych. Do 1956 r. takie dokumenty ukazały się w 1945, 1953 i 1955 r. Określały one zasady werbunku, prowadzenia sieci informacyjnej oraz rozpracowań⁴. Ze względu na ich ogólnikowość publikowano wiele broszur szkoleniowych z wytycznymi dotyczącymi pracy operacyjnej. Ważną rolę odgrywały także szkolenia. Przy okazji zmian organizacyjnych zazwyczaj dokonywano także oceny jakości prowadzonych spraw i podejmowanych działań. Ujawniano wówczas przypadki łamania przepisów, nadinterpretacji faktów, zbędnego przedłużania dochodzeń (ocena jakości pracy, jak w każdej zbiurokratyzowanej instytucji, w znacznej mierze opierała się na statystykach).

W kierownictwie resortu zdawano sobie sprawę z faktu zatrudniania ludzi nieprzygotowanych do pracy, dlatego od początku podejmowano wysiłki w celu przeszkolenia kadr na różnego rodzaju kursach. Były one prowadzone w szkołach międzywojewódzkich. W wypadku Dolnego Śląska zajęcia odbywały się w budynku WUBP we Wrocławiu, obejmowały wykłady, seminaria o tematyce operacyjnej, prawniczej, biurowej⁵. Rozsyłano także w teren wzory sprawozdań⁶.

Cechą charakterystyczną funkcjonowania tak zbiurokratyzowanej struktury, jaką stało się Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego i jego następcy, było ciągle poszerzanie zakresu działań i związane z tym gromadzenie wielkiej ilości materiałów archiwalnych. Proces ten był nieuchronny w sytuacji braku precyzyjnych zasad działania, upolitycznienia wszystkich sfer życia obywateli (kradzież mogła

⁴ *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa 1945–1989*, wstęp i oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004.

⁵ AIPN Wr, 054/673, Program wykładów nauki specjalnej na szkole przy WUBP od 23 XI do 14 XII br., Wrocław 1945 r., k. 5–10.

⁶ AIPN Wr, 054/673, Pismo do kierowników PUBP, Legnica, 17 VIII 1945 r., k. 37–40.

być zakwalifikowana jako przestępstwo pospolite lub jako sabotaż gospodarczy; zabójstwo człowieka jako morderstwo, ale jeśli ofiara była aktywistą partyjnym, to sprawa stawała się „polityczna”), podporządkowania resortu i jego działań ideologii (przyjęcie tezy o zaostrzaniu się walki klasowej w miarę budowy socjalizmu oznaczało, że trzeba było wroga znaleźć, nawet kiedy go nie było) i w końcu presji osiągnięcia wymiernych rezultatów (sprawozdania z podejmowanych działań niektórych jednostek UB sprawiają niekiedy wrażenie chęci uzasadnienia swego istnienia).

Jedną z powtarzających się procedur towarzyszących nie tylko przekształceniom organizacyjnym, lecz także kontrolom jednostek terenowych była analiza i weryfikacja prowadzonych spraw oraz stanu sieci agenturalnej. Działania te, racjonalne z punktu widzenia kierownictwa resortu (urealnienie stanu bezpieczeństwa oraz pracy jednostek terenowych), związane też były z tendencją do stałego poszerzania przez bezpiekę zakresu swoich kompetencji i wpływania na decyzje polityczne. Mogło to doprowadzić do utraty kontroli nad służbami ze strony władz. Obawy przed „towarzyszami z bezpieczeństwa” doprowadziły ostatecznie do wydania „Zarządzenia nr 04/54”, nakazującego przegląd materiałów operacyjnych dotyczących członków PZPR. Dalsze ewentualne prowadzenie dochodzeń uzależniano od akceptacji komitetu wojewódzkiego partii. Zakaz prowadzenia rozpracowań członków PZPR zmusił funkcjonariuszy do dokonania przeglądu zebranych materiałów. W Jeleniej Górze analizie poddano 773 teczki, z których tylko 5 nie budziło wątpliwości, co do konieczności dalszego prowadzenia dochodzenia (po uzyskaniu zgody I sekretarza KW PZPR)⁷. Wyłączono więc członków PZPR spod władzy resortu. Polecono także usunąć z dokumentacji wszelkie ślady stosowanych prowokacji.

Sprawy niepolityczne miały być przekazane milicji, prokuraturze lub złożone w archiwum⁸. W Powiatowym Urzędzie ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze stworzono trzy zespoły do takich analiz. Do końca lutego 1955 r. przeanalizowano 1186 teczek, z których do dalszego prowadzenia zakwalifikowano 156, do MO miały trafić 22 teczki, 96 zakwalifikowano do zniszczenia (nie zawierały materiałów operacyjnych) a do złożenia w archiwum 912⁹. To „odchudzenie” zakresu działań bezpieki przyniosło ograniczenie aktywności funkcjonariuszy. Wielu z nich nie potrafiło odnaleźć się sytuacji krytyki (nawet publicznej w prasie), dlatego w ostatnich miesiącach istnienia UB wiele było przypadków podejmowania działań operacyjnych bezzasadnych lub leżących poza kompetencjami resortu.

⁷ AIPN Wr, 053/458, Meldunek nr 3 do kierownika WUdsBP, Jelenia Góra, 11 II 1955 r., k. 31–32.

⁸ Zarządzenie nr 04/54 Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego z 28 XII 1954 r. [w:] *Księga bezprawia...*, s. 822–823.

⁹ AIPN Wr, 053/458, Meldunek nr 4 z realizacji Zarządzenia nr 04/54, Jelenia Góra, 24 II 1955 r., k. 104.

GA ROBOTNICZA

Wyniki reorganizacji władz bezpieczeństwa

- 11.000 zwolnionych
- 3.500 osób zatrudniono w produkcji
- 6.000 osób uczy się zawodu

Według informacji Agencji Robotniczej, w wyniku przeprowadzonej po październiku reorganizacji władz bezpieczeństwa i podporządkowania ich Ministerstwu Spraw Wewnętrznych liczba pracowników obecnego MSW i podległych mu placówek zmniejszyła się o ponad 11 tys. osób. Ogromna większość tej liczby stanowią byli pracownicy aparatu bezpieczeństwa. Ogółem zwolniono spośród nich około 8 tys. mężczyzn i 1,5 tys. kobiet. Pozostali zwolnieni — to pracownicy dawnego MSW.

Wśród zwolnionych znajduje się około tysiąca osób z wyuczonym zawodem, ponad 2 tys. z wykształceniem średnim ogólnokształcącym, oraz 117 osób z wykształceniem wyższym.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, biorąc pod uwagę słabe przygotowanie zawodowe osób zwolnionych, powołało w ramach swojego resortu na okres 2 lat specjalne biuro zatrudnienia i przekwalifikowania. Zadaniem biura jest bądź to kierować osobami zwolnionymi do pracy, bądź też stworzenie im jak najlepszych warunków wyuczenia się zawodu. Do chwili obecnej spośród zwolnionych pracowników 3,5 tys. skierowano do pracy produk-

cyjnej, przede wszystkim do przemysłu ciężkiego, 3,678 osób, do rocznych i dwuletnich techników zawodowych, na szkolenie przyzakłado-

Ciekawe wydawnictwa „Ossolineum“

Nadaniem Wydawnictwa Za-

kładu
się cie
na z
pisanie
cząca
zawier
fakt ep
lecając
przyda
Ponad
czono
nych
sa w
autenty
ca XV
Z d
ukazak
ja Sze
ra sło
czeskie
Dajny
popisz
stała z
podstaw
autor
zących
Strypa
Cenna
Zakład
W. 1957

we — 1,6 tys. osób, do zakładów doskonalenia rzemieślników — 600 osób. 50 osób otrzymało 2-letnie stypendia — w celu ukończenia rozpoczętych kiedyś studiów. Zwolnionym pracownikom umożliwiono naukę zawodu w 33 typach szkół. Nie załatwiono sprawy około 1,5 tys. osób. Są to głównie kobiety, które albo nie chcą pracować, albo też ze względu na warunki materialne nie muszą pracować.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przekazało na terenie całego kraju szereg budynków na bursy i szkoły prowadzone wspólnie z Ministerstwem Oświaty. Z szkół tych, jak również z burs, korzystała nie tylko

Uchwała III Plenum KC PZPR w sprawie pracy organów bezpieczeństwa publicznego oraz wzmocnienia kontroli partii nad działalnością tych organów

Organa bezpieczeństwa na przestrzeni 10 lat Polski Ludowej ofiarnie i skutecznie łamały i likwidowały opór wroga. W okresie walki z bandami zbrojnymi organa bezpieczeństwa zapisały chwalebny kartę swej historii. Znaczne są zasługi organów bezpieczeństwa w okresie rozgromienia podziemia i dywersji nikolajewskiej, WIN-owskiej, WRN-owskiej i SN, wrogich grup związanych z przedwojenną „dwójką”, walki z wrogią działalnością reakcyjnego kleru. Znaczne są wyniki walki organów bezpieczeństwa z ośrodkami szpiegostwa imperialistycznego. Organa bezpieczeństwa posiadają również osiągnięcia w walce z ośrodkami dywersji w aparacie państwowym i gospodarczym.

W ciągu 10 lat władzy ludowej i budownictwa socjalistycznego zaszły wielkie i korzystne przemiany w układzie sił klasowych — wzrosła klasa robotnicza, okrępl sojusz robotniczo-chłopski, wyrosła nowa inteligencja, przeobraziła się w swojej postawie wobec władzy ludowej ogromna większość starej inteligencji, wyrosła ofiarna, patriotyczna młodzież.

Organa bezpieczeństwa, których działalność nie była dostatecznie kontrolowana przez instancje partyjne, często nie umiały w porę dostrzec i należyście ustalić nowych zadań, wynikających z potężnego procesu rewolucyjnych przeobrażeń, które zachodziły

Krytyka działań UB na III Plenum KC PZPR w styczniu 1955 r. poprzedziła rozwiązanie struktur resortu bezpieczeństwa pod koniec 1956 r. Reorganizacja wiązała się z dużymi zmianami kadrowymi, o czym informowała „Gazeta Robotnicza” w 1957 r.

OSOBOWE ŹRÓDŁA INFORMACJI

Istniało wiele kategorii osobowych źródeł informacji, czyli osób, które współpracowały z organami bezpieczeństwa, np.: agent, informator, rezydent itd. Forma współpracy uzależniona była od stopnia zaangażowania, sposobu werbunku, zadań jakie przed nimi stawiano. Nomenklatura z nimi związana zmieniała się przez cały okres istnienia aparatu bezpieczeństwa. Informator przekazywał różne materiały o osobach i wydarzeniach z otoczenia lub na tematy zlecone przez funkcjonariusza UB. Agent z kolei miał za zadanie dodatkowo angażować się czynnie w działania operacyjne, np. przystępować do tajnych organizacji w celu ich rozpracowania, brać udział w prowokacjach. Przy dużej liczbie tej podstawowej grupy współpracowników angażowano rezydenta, który w miejsce oficera UB kontaktował się z informatorami. Często wybierano byłych pracowników resortu, znających specyfikę pracy. Inną kategorią współpracownika UB był konsultant, osoba zaangażowana do przygotowywania profesjonalnych ekspertyz na tematy wykraczające poza możliwości oceny ze strony pracowników policji politycznej. Dotyczyło to zarówno kultury (pisanie recenzji utworów literackich), jak i gospodarki (ocena decyzji ekonomicznych czy też procesów produkcyjnych). Jako że nie ze wszystkimi podpisano zobowiązania do współpracy (o tym poniżej), istniała także kategoria kontaktów poufnych, które luźniej związane z UB, przekazywały informacje ze swojego otoczenia, zwykle zawodowego.

Nie można zapominać o dwóch grupach ludzi, od których aparat bezpieczeństwa otrzymywał informacje, ale nie da się ich zakwalifikować do powyższych kategorii oraz wskazać zakresu współpracy. W pierwszym wypadku mowa o osobach zajmujących kierownicze stanowiska w urzędach, przedsiębiorstwach, stowarzyszeniach itd., z którymi funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa odbywali jawne spotkania i od których oczekiwali współpracy. W drugim mowa o donosach, podpisanych lub anonimowych, wysyłanych przez ludzi niezwiązanych z aparatem. Temat donosicielstwa pozasystemowego (czyli niewynikającego z podjęcia formalnej współpracy z UB) pozostaje ciągle poza horyzontem badań nad dziejami Polski okresu komunizmu.

W obiegu publicznym funkcjonuje sformułowanie tajny współpracownik w odniesieniu do podstawowych kategorii współpracy od 1945 r., gwoli ścisłości należy powiedzieć, że pojawiło się ono nieco później. Dla klarowności wyводу w książce będziemy je jednak wykorzystywać dla całego omawianego okresu.

O znaczeniu OZI dla działań operacyjnych aparatu bezpieczeństwa świadczy fakt, że werbunek i praca z tajnym współpracownikiem były szczegółowo opisane w instrukcjach i podlegały ścisłej kontroli przez cały okres istnienia komunistycznych służb. Proces ten składał się z wielu procedur:

- wytypowanie kandydata na tajnego współpracownika;
- sprawdzenie i weryfikacja potencjalnego informatora;

- uzyskanie zgody przełożonych na werbunek i sprawdzenie czy OZI nie jest już wykorzystywane przez inną jednostkę;
- werbunek (w tym podpisanie zobowiązania, wybór pseudonimu, ustalenie zasad kontaktowania się, przyjęcie pierwszego doniesienia);
- współpraca właściwa, czyli prowadzenie agenta przez oficera służb (spotkania konspiracyjne, odbieranie doniesień, zadaniowanie, nagradzanie, szkolenie);
- weryfikacja i kontrola doniesień;
- ewentualna rezygnacja ze współpracy (generalnie możliwa tylko za zgodą służb, w praktyce dekonspiracja informatora wymuszała jej zakończenie) lub przekazanie do innej jednostki.

Agenci wprowadzani do rozpracowań otrzymywali dokładne wskazówki, „mając zaufanie do tego, czy innego informatora, dawaliśmy mu zadanie zaprzyjaźnienia się z jedną z osób przechodzących w teczkę rozpracowania, a po zapoznaniu się danego informatora z wyznaczoną mu osobą, otrzymał dopiero od nas odpowiednie instrukcje zmierzające do rozszyfrowania działalności danej grupy”¹⁰.

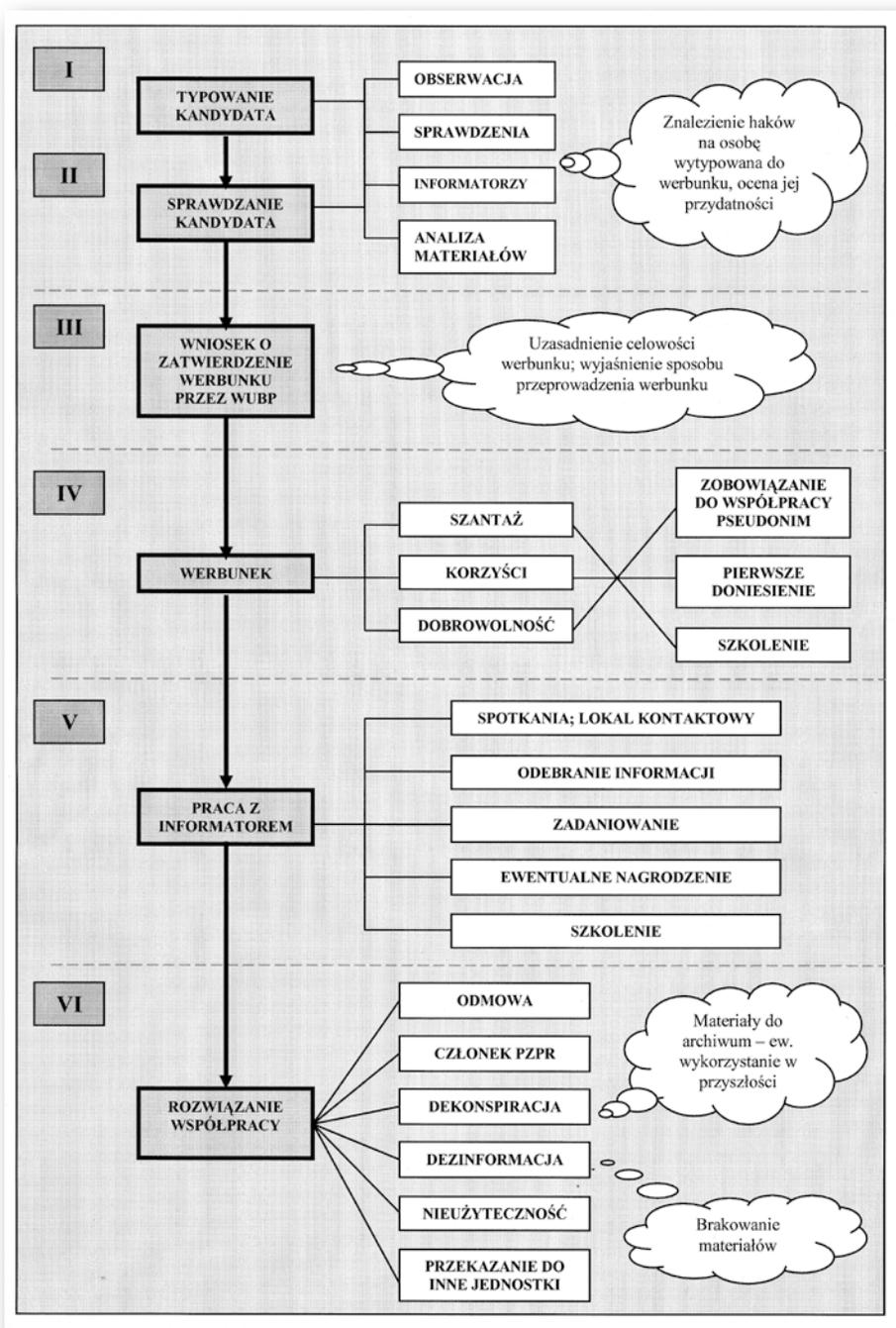
Jedną z podstawowych czynności funkcjonariuszy było weryfikowanie donosów, ponieważ nie można było dopuścić do sytuacji, w której działaliby oni na podstawie fałszywych danych. Dlatego w zobowiązaniu do współpracy znajdował się zapis o potencjalnej karze. W 1947 r. aresztowano jednego z informatorów o ps. „Misia”, który działał dla wywiadu angielskiego, został zwerbowany przez Wydział I WUBP i przekazany do Jeleniej Góry. Zatrzymano go za podawanie fałszywych danych¹¹.

W celu ochrony władzy ludowej przed ewentualnym atakiem należało zdefiniować i wskazać wroga, co z kolei oznaczało, że każda z instytucji, grup czy osób należało się operacyjnie „zaopiekować”. Z oczywistych względów nie było to możliwe, ponieważ bezpieczeństwa nie dysponowała ani dostateczną liczbą funkcjonariuszy, ani narzędziami kontroli niezbędnymi do realizacji tych zadań (techniczne możliwości sprawdzania każdej korespondencji, nieliczna sieć informatorów, prymitywne środki techniczne). O podjęciu działań wobec konkretnej osoby czy grupy decydował więc często przypadek lub rozkaz przełożonych z Wrocławia, który był zależny od aktualnych priorytetów.

Z uwagi na niekompletność zachowanej dokumentacji trudno dzisiaj pisać o liczności osobowych źródeł informacji prowadzonych przez PUBP w Jeleniej Górze, czy też ocenić stopień ich przydatności dla służb. Sami pracownicy UB uważali się za kompetentnych i dobrze pracujących z agenturą, a mankamenty upatrywali głównie w nieprzygotowaniu donosicieli. W takim właśnie stylu na początku

¹⁰ *Ibidem*, s. 117.

¹¹ AIPN Wr, 053/352, Pismo do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 22 XI 1947 r., k. 118.

Schemat pracy z agenturą (R. Klementowski, „My wszyscy są od pracy fizycznej...” Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bolesławcu (1945–1956), Bolesławiec –Wrocław, 2012, s. 83)

stycznia 1946 r. sporządził swój raport nowy kierownik Sekcji 3, pisał: „Ilość posiadanych agentów trzeciej sekcji jest dostateczna i pracę na ogół daje każdy z tym, że nie mają tak dobrego wyrobienia, ażeby do każdej sprawy umieć podejść i dać sobie radę, umieć ją opisać. Trzecia sekcja rozporządza siecią informatorów i w niemal każdym stronnictwie i urzędzie ma swoich informatorów”¹².

W listopadzie 1947 r. Sekcja 1 miała ich na stanie 64, w ciągu roku zwerbowała 50¹³. Liczba może wydawać się duża, ale istotny jest tu komentarz, że była to słaba jakościowo grupa, że 30 proc. „rekrutuje się ze zwykłych ludzi pracy, którzy nie mają najmniejszego pojęcia o pracy operatywnej”, nie mieli też odpowiedniego wykształcenia. Pozwalało to w ocenie kierownictwa jednostki jedynie na bardzo ogólne orientowanie się w sytuacji i prowadzenie powierzchownej inwigilacji¹⁴. Jako najbardziej wartościowe źródła wskazywano:

- ps. „Andi” – prowadzona przez referenta Stanisław Kopczyka; mężatka, ur. w 1929 r. w Stanisławowie, po maturze, znała kilka języków;
- ps. „Wicher” – prowadzony przez Leona Modrzejewskiego; ur. w 1920 r. w Złoczewie, województwo tarnopolskie, prowadził hotel w Szklarskiej Porębie;
- ps. „Diabeł” – prowadzony przez referenta Kopczyka; ur. w 1910 r. w Warszawie, właściciel sklepu spożywczego w Cieplicach;
- ps. „Siwy” – na kontakcie Placówki w Szklarskiej Porębie; ur. w 1924 r. w Białymstoku;
- ps. „Śliwa” – prowadzony przez zastępcę szefa Zbigniewa Sikorę; wykorzystywany do sprawy krypt. „Chmura”;
- ps. „X 21” – prowadzony przez starszego referenta Placówki w Karpaczu Józefa Mazurskiego; wykorzystywany do sprawy krypt. „Zgoda”;
- ps. „Rakieta” – prowadzony przez starszego referenta Leona Modrzejewskiego; na podstawie jego doniesień założono sprawę krypt. „Tajfun”;
- ps. „Janina” – prowadzony przez referenta Kopczyka; wykorzystywany do sprawy krypt. „Pantyleria”¹⁵.

W czerwcu 1948 r. Sekcja 1 PUBP w Jeleniej Górze wykorzystywała 6 mieszkań konspiracyjnych (MK). Pod koniec 1950 r. UB w Jeleniej Górze miał do dyspozycji 131 TW, w tym: 7 rezydentów, 3 agentów, 121 informatorów oraz 21 MK¹⁶.

¹² AIPN Wr, 054/673, Zestawienie sprawozdania Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze, [Jelenia Góra, 1946 r.], k. 75–76.

¹³ AIPN Wr, 053/352, Pismo do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 22 XI 1947 r., k. 114, 119.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, s. 115–117.

¹⁶ AIPN Wr, 053/306, Raport za czas od 1 XII 1950 r. do 1 I 1951 r., Jelenia Góra, 7 I 1951 r., k. 36.

W sierpniu 1952 r. UB w Jeleniej Górze wykazywał 177 TW, w tym: 168 informatorów, 3 agentów oraz 6 rezydentów.

Tabela 14. Rozmieszczenie osobowych źródeł informacji UB w sierpniu 1952 r.

Miejscowość	Rezydentów	Informatorów	Agentów	Razem
Jelenia Góra	4	90	0	94
Cieplice	0	16	1	17
Sobieszów	0	6	0	6
Zachemie	0	1	0	1
Marczyce	0	1	0	1
Piechowice	0	3	0	3
Szklarska Poręba	0	10	1	11
Karpacz	1	9	1	11
Kowary	0	2	0	2
Mysłakowice	0	6	0	6
Karpniki	0	4	0	4
Kostrzyca	0	1	0	1
Janowice Wielkie	0	5	0	5
Maciejowa	0	1	0	1
Komarno	0	1	0	1
Jeżów	1	0	0	1
Dziwiszów	0	4	0	4
Stara Kamienica	0	0	0	0
Barcinek	0	1	0	1
Kopaniec	0	2	0	2
Siedlęcín	0	2	0	2
Goduszyn	0	3	0	3
Razem	6	168	3	177

Źródło: AIPN Wr, 053/287, Analiza wrogiej działalności w mieście i powiecie Jelenia Góra, Jelenia Góra, 18 VIII 1952 r., k. 185–186.

Obsadzona było więc jedna trzecia miejscowości, osiedli i gromad w całym powiecie. Wiele PGR, gromad, spółdzielni produkcyjnych pozostawało poza kontrolą miejscowego UB. Nic więc dziwnego, że stałym tematem sprawozdań bezpieki było planowanie zwiększenia liczby informatorów.

Udało się to jednak dopiero w okresie wyborczym, jesienią 1952 r., kiedy to w ramach likwidacji „czarnych plam”¹⁷ na mapie agentury, zwerbowano 2 rezy-

¹⁷ To ciekawe, że funkcjonariusze UB używali takiego wyrażenia, a nie „białe plamy”.

dentów, 1 agenta i 29 informatorów¹⁸. Stawia to pod znakiem zapytania faktyczną skuteczność działań prewencyjnych i śledczych UB w tym okresie.

Już pod koniec maja 1954 r. w sieci było już 289 informatorów, 7 agentów, 20 rezydentów. Z tych ostatnich tylko 9 prowadziło informatorów. Funkcjonariusze mieli do dyspozycji 39 lokali konspiracyjnych¹⁹. Między majem a wrześniem tego roku przeprowadzono weryfikację sieci tajnych współpracowników, po której pozostawiono w sieci 243 informatorów, 4 agentów, 12 rezydentów. Zrezygnowano także z 3 LK²⁰.

Kolejna weryfikacja została przeprowadzona zgodnie z zarządzeniem nr 04/54 oraz instrukcją nr 04/55, dotyczącą pracy z OZI. W połowie lutego 1955 r. po przeglądzie agentury w sieci pozostało: 155 informatorów, 5 rezydentów oraz 29 LK²¹. Od stycznia do kwietnia 1955 r. wyeliminowano 87 jednostek, głównie ze względu na „niski poziom ogólny i moralny”. Poza tym w dwóch wypadkach doszło do dekonspiracji. Informatorzy ps. „Kalkuta” i ps. „Sterna” („Stern”) zostali ujawnieni z winy byłego funkcjonariusza, który sprowadził ich w tym samym czasie do LK²². Wykryto też dwa przypadki, które określono mianem „dwulicowości”. Informatorzy ps. „Leszek” i ps. „Marian” zostali uwikłani we wrogą działalność i nie poinformowali o tym prowadzących oficerów UB²³. Wskazano także, że prowokacyjna aktywność agentury doprowadziła do wszczęcia rozpracowań o krypt. „Aroganci” (informator ps. „Rela”), „Jezioro” (informator ps. „Grażyna”) i krypt. „Pożoga” (informator ps. „Józef”).

Wstrząsem dla systemu agentury stały się burzliwe wydarzenia drugiej połowy 1956 r., przejęcie steru władzy przez Władysława Gomułkę i likwidacja Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Krytyka działań aparatu represji, pojawiająca się już nawet na łamach prasy, atmosfera odwilży powodowały, że stopniowo coraz większa część informatorów Urzędu Bezpieczeństwa zaczęła odmawiać współpracy, zrywała spotkania, głównie z obawy przed ujawnieniem ich roli w utrzymywaniu systemu stalinowskiego. Od czasów rozbiorów delatorstwo było w społeczeństwie polskim odbierane jednoznacznie negatywnie. Okupacja tylko utrwaliła to podejście, odmowa współpracy z władzą stała się częścią polskiego narodowego genotypu.

¹⁸ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UBP na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 153.

¹⁹ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy UBP na MiP Jelenia Góra za miesiąc marzec 1954 r., Jelenia Góra, 2 IV 1954 r., k. 125.

²⁰ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy UBP na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 VII 1954 r. do dnia 1 X 1954 r., Jelenia Góra, 12 X 1954 r., k. 145.

²¹ AIPN Wr, 053/458, Sprawozdanie z realizacji Zarządzenia 04/54 oraz Zarządzenia 02/55, Jelenia Góra, 17 II 1955 r., k. 89.

²² AIPN Wr, 053/458, Pismo do WUdsBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 2 V 1955 r., k. 221.

²³ *Ibidem*, k. 215.

W powiecie jeleniogórskim proces zrywania kontaktów z oficerami prowadzącymi rozpoczął się już w połowie 1956 r. Na około 150 tajnych współpracowników 10 proc. odmówiło spotkań²⁴. W skali całego województwa, w okresie reorganizacji aparatu bezpieczeństwa na przełomie 1956 i 1957 r. pozbyto się około 60 proc. agentury²⁵.

Podawane powyżej dane są niepełne, dają jednak ogólny obraz stanu rzeczy. Przede wszystkim, mimo okresowej weryfikacji sieci agenturalnej i eliminacji jednostek nieprzydatnych, liczba informatorów UB rosła systematycznie aż do 1956 r. Podstawowym pytaniem, które nasuwa się w tej sytuacji, jest to, na ile spełniała pokładane w niej nadzieje, czyli czy pozwalała na wypełnianie zadań, jakie władza stawiała przed resortem. Zależało to nie tylko od liczby donosicieli, lecz także od ich przygotowania, właściwego prowadzenia, odpowiedniego rozmieszczenia w terenie. Do kwestii tej odniosę się w podsumowaniu, przytoczę wnioski z kontroli przeprowadzanych przez przełożonych z Wrocławia w jednostce jeleniogórskiej.

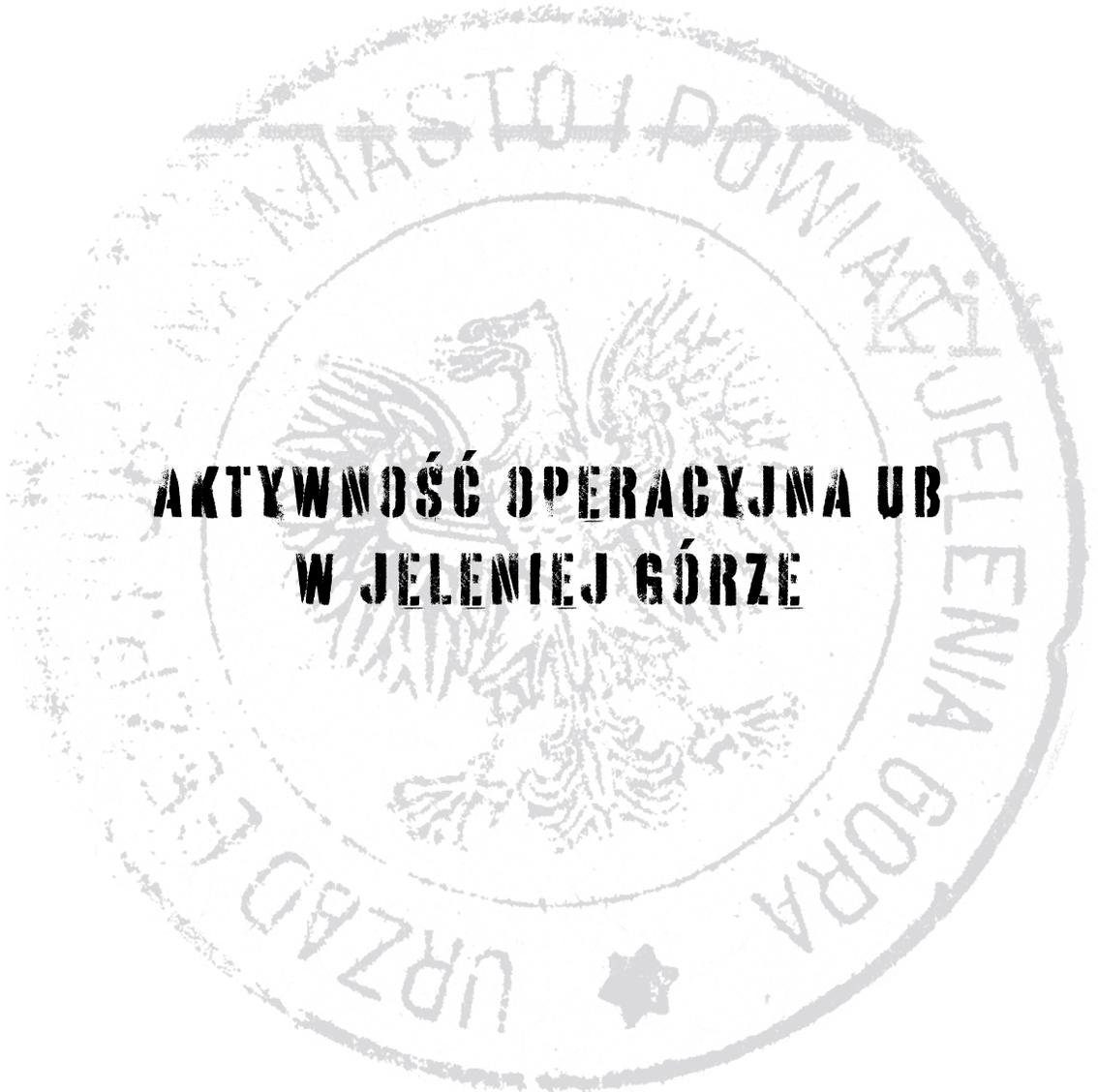
Obecnie niewiele możemy powiedzieć o innych środkach, wykorzystywanych przez pracowników UB w Jeleniej Górze, zaliczanych do środków technicznych. To narzędzia pracy aparatu bezpieczeństwa, które określa się mianem rzeczowych środków pracy operacyjnej. W ich skład wchodziły przeszukania tajne, podsłuchy pokojowe, telefoniczne, telegraficzne, podgląd i dokumentacja fotograficzna, obserwacja, perlustracja korespondencji oraz radiokontrwywiad. Możliwości ich wykorzystania zależały od poziomu zaawansowania technicznego i wyspecjalizowanych kadr, zatrudnianych w wyodrębnionych komórkach: pion „B” (obserwacja zewnętrzna – wywiadowcy), pion „W” (kontrola korespondencji), pion „T” (technika operacyjna – urządzenia i ludzie przygotowani do ich stosowania). Z oczywistych względów na poziomie powiatowym w pierwszym okresie istnienia służb nie było możliwości organizacji takich komórek w pełnym zakresie, co nie oznacza, że częściowo nie korzystano z takich narzędzi.

W materiałach archiwalnych wytworzonych przez UB w Jeleniej Górze oraz we Wrocławiu nie zachowały się dane, które pokazywałyby stosowanie podsłuchów czy podglądów podczas prowadzonych spraw operacyjnych na terenie powiatu. Nie można jednak wykluczyć, że środki te stosowano np. do zbierania danych w ośrodkach wczasowych, odwiedzanych masowo przez Polaków i cudzoziemców. Ze względu na rangę i skalę zagadnienia były tu angażowane jednostki bezpieczeństwa wojewódzkie i centralne, dysponujące większymi możliwościami i środkami. Wykracza to jednak poza zakres niniejszej książki.

²⁴ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 IV 1956 r. do dnia 30 VI 1956 r., Jelenia Góra, 28 VI 1956 r., k. 57.

²⁵ AIPN Wr, 053/522, Protokoły i referaty kierownictwa Służby Bezpieczeństwa KW MO z narad i odpraw służbowych aktywu kierowniczego 1957 r., [Wrocław, 1957 r.], k. 53.

Środkiem pracy operacyjnej wykorzystywanym powszechnie przez jeleniogórski UB była perlustracja korespondencji. Starano się sprawdzać przesyłki zarówno w jednostkach pocztowych w Jeleniej Górze, jak i korzystano z informacji przechwyconych np. we Wrocławiu (listy z i do mieszkańców powiatu jeleniogórskiego).

The seal of the Municipality of Jelenia Góra is a circular emblem. It features a central eagle with its wings spread, perched on a branch. The eagle is surrounded by a circular border containing the text "URZĄD MIASTO I POWIAT JELEŃSKA GÓRA" in uppercase letters. A small star is positioned at the bottom center of the seal.

**AKTYWNOŚĆ OPERACYJNA UB
W JELEŃEJ GÓRZE**

WPROWADZENIE

Jak już wcześniej wspomniano Urząd Bezpieczeństwa był elementem systemu represji, a jego pracownicy odpowiedzialni byli m.in. za eliminowanie przeciwników władzy. Dlatego zasadnicze znaczenie dla czynności operacyjnych funkcjonariuszy miało wskazanie, kogo partia rządząca uznawała za wroga, a tym samym wobec kogo miały być prowadzone działania inwigilujące. Od końca lat czterdziestych sporządzano raporty, charakterystyki kontrwywiadowcze, które były podstawą planowania wszelkich przedsięwzięć, a następnie rozliczania poszczególnych funkcjonariuszy i jednostek z wyników. Mimo że ułomne (nie wszystkie dane zawarte w takich dokumentach można zweryfikować), pozostają jednak wartościowym materiałem dla każdego badacza dziejów regionalnych.

W marcu 1949 r. Urząd Bezpieczeństwa przygotował zestawienie wrogich środowisk w poszczególnych powiatach województwa wrocławskiego. Dane dotyczące Jeleniej Góry przedstawia tabela 15.

Tabela 15. Liczebność środowisk podejrzanych na początku marca 1949 r.

Środowisko	Liczba
Autochtoni zweryfikowani i niezwerfikowani	896
Volksdeutsche zrehabilitowani i niezrehabilitowani, reichdeutsche	412
Andersowcy	142
Repatrianci cywilni z Zachodu	4329
Reemigranci z Francji	450
Repatrianci i przesiedleńcy ze Wschodu	20689
Ujawnionych wybitniejszych członków organizacji podziemnych ¹	353
Członkowie sekt i stowarzyszeń religijnych, popieranym przez zagranicę oraz kler autochtoniczny	adwentyści: 250 jehowi: 241
YMCA	600
Niemcy	2306
Francuzi (ogółem w województwie 189)	brak danych
Włosi (ogółem w województwie 143)	brak danych
Czesi (ogółem w województwie 2964)	brak danych
Jugosłowianie (ogółem w województwie 95)	brak danych
Rumuni (ogółem w województwie 80)	brak danych

Źródło: AIPN Wr, 053/624, t. 3, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa wrocławskiego na dzień 5 marca 1949 r., Wrocław, 1949 r., s. 5–14.

¹ Więcej odnotowywano jedynie we Wrocławiu – 570 (AIPN Wr, 053/624, t. 3, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa wrocławskiego na dzień 5 marca 1949 r., Wrocław, 1949 r., k. 10).

W raporcie wskazano też obiekty obsadzone przez „reakcję” na początku marca 1949 r. w powiecie jeleniogórskim, które miały pozostawać pod szczególnym nadzorem UB. Warto zwrócić uwagę, że poza środowiskiem pozostałych na tym terenie Niemców, większość z nich dotyczyła obiektów gospodarczych:

- gestapo, kripo, SS, żandarmeria;
- Zjednoczenie Energetyczne, Fundusz Wczasów Pracowniczych;
- kopalnia rudy uranowej „Wolność” w Kowarach; „Miedzianka” w Janowicach; Fabryka Budowy Maszyn Papierniczych; Państwowa Wytwórnia Optyczna; Huta Szkła Technicznego w Jeleniej Górze; Huta Szkła Kryształowego „Józefina” w Szklarskiej Porębie; Fabryka Włókna Syntetycznego w Jeleniej Górze; fabryki papieru w Janowicach, Piechowicach, Łomnicy, Hlondowie/Miłkowie².

Skalę zainteresowań funkcjonariuszy UB w Jeleniej Górze w tym okresie (1949–1950) pokazuje tabela 16.

Tabela 16. Liczebność grup w zainteresowaniu UB w okresie 1949–1950

Obiekt	Luty 1949	Czerwiec 1949	Wrzesień 1949	Styczeń 1950	Marzec 1950	Lipiec 1950
Liczba ludności powiatu	102 950	105 042	105 791	108 075	108 463	119 041
Liczba mieszkańców Jeleniej Góry	38 204	38 729	38 885	39 724	40 112	44 150
Autochtoni	824	1081	811	1030	879	879
Volksdeutsche, reichdeutsche	380	526	529	522	398	308
Repatrianci z Zachodu	3531	2898	3755	6155	5155	5155
- w tym andersowcy i maczkowcy	107	115	117	127	111	111
Repatriantów cywilnych	brak danych				4000	4000
Reemigranci z Francji	244	244	244	244	614	614
Repatrianci i przesiedleńcy ze Wschodu	19 585	19 363	19 731	20 120	24 820	24 820
Oficerowie dwójki	6	6	4	5	4	4
Ujawnieni członkowie organizacji podziemnych	151	151	18 ³	25	303	320
Sekty i stowarzyszenia religijne popierane z zagranicy	1510	1510	1510	1510	2000	200
- w tym świadkowie Jehowy	250	250	250	250	293	zdelegalizowani

² AIPN Wr, 053/624, t. 3, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa wrocławskiego na dzień 5 marca 1949 r., Wrocław, 1949 r., k. 12–13.

³ Podawano tu dane o „wybitniejszych ujawnionych członkach organizacji podziemnych”, a nie wszystkich.

- w tym Żydowska Kongregacja Religijna	500	500	500	500	500	500
- w tym adwentyści	200	200	200	200	270	250
- w tym zbory ewangeliczne	60	60	60	60	70	70
- w tym YMCA	500	500	500	500	600	600
Czesi	128	155	151	147	138	138
Włosi	35	31	31	32	31	31
Osoby utrzymujący kontakty z zagranicą	100	125	137	142	180	200

Źródło: AIPN Wr, 053/624, t. 3, Kontrwywiadowca charakterystyka powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 II 1949 r.; *Ibidem*, Kontrwywiadowca charakterystyka powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 18 VI 1949 r.; *Ibidem*, Kontrwywiadowca charakterystyka powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 30 IX 1949 r.; *Ibidem*, Kontrwywiadowca charakterystyka powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 9 I 1950 r.; Kontrwywiadowca charakterystyka powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 24 III 1950 r.

Podobne zestawienia były przygotowywane podczas sporządzania charakterystyk kontrwywiadowczych powiatu. Poniżej w tabel 17 pokazano podobne dane przed planowaną reorganizacją w maju 1952 r.

Tabela 17. Obiekty i środowiska w operacyjnym zainteresowaniu UB w Jeleniej Górze pod koniec 1951 r.

Miejscowość	Obiekty Sekcji 5	Obiekty Sekcji 4 i 8	Razem obiektów	Środowisko endeckie	Środowisko sanacyjne	Autochtoni	„Element prohitlerowski”	Repatrianci z Zachodu	Dwójkarze ⁴	Obcokrajowcy	Członkowie RAF
Jelenia Góra	32	63	95	6	148	250	119	1321 ^a	3	-	4
Cieplice	21	18	39	3	13	158	42	268 ^b	3	-	1
Gmina Karpacz	16	17	33	3	12	24	42	560 ^c	-	-	-
Gmina Karpniki	9	4	13	1	2	13	7	116	-	-	-
Gmina Szklarska Poręba	16	11	27	6	16	79	32	265 ^d	-	-	-

⁴ Pojęcie „dwójkarze” odnosi się do pracowników i współpracowników Wydziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (wywiad i kontrwywiad) przed 1939 r.

Gmina Janowice Wielkie	16	6	22	-	-	55	29	230 ^e	-	-	1
Kowary	19	14	33	-	20	21	26	125 ^f	-	-	-
Gmina Łomnica	14	5	29	2	6	50	4	250	2	-	-
Gmina Stara Kamienica	11	7	18	-	2	30	6	105	-	-	-
Gmina Jeżów	10	10	20	-	5	15	4	174	-	-	-
Gmina Sobieszów	12	19	31	2	10	37	18	347	1	-	-
Gmina Piechowice	13	13	26	2	5	74	9	326	1	-	-
Gmina Siedlęcín	-	-	-	1	2	10	8	264	-	-	-
Razem	189 ^h	197 ^h	386	26	241	816	346	4351	13	289 ^g	6

^a w tym 78 andersowców i maczkowców⁵, ^b w tym 46 andersowców i maczkowców, ^c w tym 46 andersowców i maczkowców, ^d w tym 51 andersowców i maczkowców, ^e w tym 17 andersowców i maczkowców, ^f w tym 63 andersowców i maczkowców, ^g bez części ludności greckiej; 80 proc. ze wskazanej liczby zamieszkiwała Jelenią Górę, ^h bez danych z gminy Siedlęcín

Źródło: AIPN Wr, 053/428, Raporty, wnioski i sprawozdania dotyczące reorganizacji jednostek powiatowych aparatu bezpieczeństwa za lata 1951–1952, k. 75–109.

Oczywiście do podawanych powyżej danych należy podchodzić z dużą rezerwą, ponieważ trudno obecnie zweryfikować metodologię liczenia czy kryteria kwalifikowania ludzi do danej kategorii. Kierownictwo UB w Jeleniej Górze wskazywało (przynajmniej teoretycznie), że pod „opieką” urzędu było wówczas prawie 400 instytucji w miastach i gminach powiatu. W wypadku pionu V chodziło o administrację, szkolnictwo, partie polityczne, stowarzyszenia, kościoły i związki wyznaniowe; pionu IV i VIII o zakłady przemysłowe, rolnictwo, transport (głównie kolej). Pion I zajmował się środowiskami uznawanymi za wrogie, a więc narodowcami (środowisko endeckie), byłymi członkami AK (środowisko sanacyjne), autochtonami, wszystkimi przybywającymi z Zachodu (ze szczególnym uwzględnieniem byłych żołnierzy generałów Andersa i Maczka oraz pilotów RAF), dawnymi pracownikami wywiadu, kontrwywiadu wojskowego i obcokrajowcami. Zgodnie z danymi UB dało to razem ponad 6 tys. osób (około 5–6 proc. wszystkich mieszkańców powiatu, których było około 110 tys.), z założenia podejrzanych, które należało kontrolować⁶.

⁵ Określenia andersowcy i maczkowcy dotyczą byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (od nazwisk dowódców: gen. W. Andersa i gen. S. Maczka).

⁶ Prezydium Powiatowej Rady Narodowej; Prezydium Miejskiej Rady Narodowej; Komitet Miejski i Powiatowy PZPR; Powiatowa Rada Związków Zawodowych; Powiatowy Zarząd ZSL; Powiatowy

Przedstawione w kolejnych rozdziałach przykłady aktywności bezpieczeństwa jeleniogórskiej bazują na raportach, sprawozdaniach przygotowywanych przez kierownictwo jednostki. Wyłaniający się z tych dokumentów obraz powiatu (zarówno gdy idzie o zachowania społeczne, jak i funkcjonowanie instytucji) nie może być więc traktowany jako w pełni obiektywny. Ukazuje na pewno sposób myślenia kadr bezpieczeństwa o rzeczywistości, będący w części wynikiem wpływu ideologii, w części chęci przypodobania się przełożonym czy w końcu wytłumaczenia z fiaska niektórych działań. Do tego w jakim stopniu były to próby udane wróć w podsumowaniu, w którym przytaczam oceny pracy operacyjnej i organizacyjnej UB w Jeleniej Górze, dokonywane przede wszystkim przez pracowników WUBP/WUdsBP we Wrocławiu. Zwłaszcza te z lat pięćdziesiątych stanowią dobry kontrpunkt dla sprawozdań jednostki powiatowej, ponieważ wskazują braki, ułomności i problemy ważne dla oceny wpływu bezpieczeństwa na społeczeństwo lokalne i procesy historyczne.

wy Zarząd SD; Powiatowy i Miejski Zarząd ZMP; Powiatowa Komenda „SP” i 69 Brygada „SP”; Powiatowy Zarząd Związku Samopomocy Chłopskiej; 3 kina państwowe; Teatr Jeleniogórski; 8 szkół średnich; 4 szkoły podstawowe; Sąd Powiatowy i Prokuratura; Wydział Zdrowia i Szpital Powiatowy; Miejska i Powiatowa Straż Pożarna; Liga Przyjaciół Żołnierzy; Liga Kobiet; Liga Morska; Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej; Związek Wojowników o Wolność i Demokrację; Dekanat Rzymskokatolicki; zakon sióstr elżbietanek; sekta metodystów; sekta adwentystów dnia siódmego; sekta świadków Jehowy; Stowarzyszenie Żydowskie; Kościół prawosławny – jedna parafia; sekta zielonościwków; Polski Związek Łowiecki; redakcja „Gazety Robotniczej” i „Słowa Polskiego”; stare kadry ZHP; dyrekcja Funduszu Wczasów Pracowniczych; środowisko WRN w wielu instytucjach.

KONTRWYWIAD

Jedną z podstawowych i nabierających coraz większego znaczenia płaszczyzn aktywności służb specjalnych w Polsce komunistycznej było zagrożenie zewnętrzne i konieczność zwalczania wszelkich prób wpływu ze strony świata zachodniego. Całkowite odizolowanie społeczeństwa od kontaktów ze światem zewnętrznym nie było możliwe. Po wojnie Polacy wracali z emigracji, mieli na Zachodzie rodziny, utrzymywali kontakty zawodowe z fachowcami z Niemiec, Francji, Włoch czy Anglii. Choć generalnie możliwość wyjazdu za granicę została drastycznie ograniczona, to samych granic nie zamknięto. Ruch odbywał się w obie strony zarówno turystyczny, jak i biznesowy. Zadaniem służb było więc ograniczanie możliwych negatywnych konsekwencji takich kontaktów. Jakie zagrożenia dostrzegano? Na pierwszy plan wysuwało się oczywiście szpiegostwo wojskowe i gospodarcze. Kolejnym problemem był potencjalny wpływ różnych ideologii (liberalizm, wolność słowa, kapitalizm itd.) na postawy obywateli Polski Ludowej i PRL. Istotne było uniemożliwienie dokonywania porównań sytuacji Polski i innych krajów a przez to weryfikacji działań propagandy.

Takie były przyczyny podejmowania czynności operacyjnych i zapobiegawczych ze strony władz polskich wobec wielu środowisk, zakwalifikowanych jako potencjalnie wrogie. Do pierwszej grupy zaliczono Polaków mających kontakt ze światem zachodnim (emigranci, reemigranci, więźniowie obozów koncentracyjnych i wojskowych, członkowie Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie), funkcjonariuszy II RP (policjanci, urzędnicy, żołnierze zwłaszcza związani z kontrwywiadem wojskowym). Kolejną stanowili obywatele Polski powojennej, ale mający inną narodowość (Niemcy, Rosjanie, Ukraińcy, Łemkowie oraz grupa specyficzna dla Ziemi Zachodnich i Śląska, czyli autochtoni). Na celowniku służb pozostawali obcokrajowcy, przyjeżdżający do Polski czasowo lub pozostający na dłużej, przedstawiciele placówek handlowych, dyplomatycznych, różnych organizacji. I ostatnią wyodrębnioną kategorię stanowili ci wszyscy, którzy próbowali, skutecznie lub nie, opuścić Polskę już po wojnie (dotyczyło to także ich rodzin i znajomych). Każda z takich osób była potencjalnym szpiegiem lub dywersantem, zagrażającym interesom nie tylko Polski komunistycznej, lecz także całej wspólnocie krajów podporządkowanych Moskwie.

W pragmatyce działań służb istotne były nie tylko kategorie ludzi, lecz także miejsca, pozostające pod szczególnym nadzorem i ochroną z punktu widzenia interesów PRL. Należy wymienić wśród nich placówki dyplomatyczne, obiekty specjalne (wojskowe, przemysłowe), organizacje (w tym partie polityczne), instytucje państwowe, miejsca specjalne (np. gromadzące elitę władzy, domy wczasowe itd.), infrastruktura komunikacyjna. Obiektem specjalnego znaczenia była w końcu sama granica.

Każdy powiat w Polsce był opisywany kontrwywiadowczo pod kątem wskazanych wyżej elementów: nasyceniem osobami podejrzanymi, obiektami specjalnymi, położenia geograficznego. W zależności od stanu faktycznego wskazywano zakres podejmowanych działań w poszczególnych jednostkach UB, dopasowywano też obsadę personalną. Informacje zbiorcze na ten temat pojawiały się w przygotowywanych od końca lat czterdziestych charakterystykach kontrwywiadowczych terenu. To wtedy sytuacja w Polsce okrzepła na tyle (przejęcie pełni władzy przez komunistów, wyeliminowanie czynnego oporu, stalinizacja), że działania operacyjne nabrały charakteru długofalowego i systematycznego (wcześniej dużą rolę odgrywały zachowania reaktywne). Powiat jeleniogórski pod względem zagrożeń kontrwywiadowczych niewątpliwie lokował się w czołówce województwa wrocławskiego po 1945 r.

Jedną z podstawowych kwestii, zajmujących uwagę aparatu bezpieczeństwa, była lokalizacja powiatu nad granicą z Czechosłowacją. Do przewrotu lutowego 1948 r. w tym kraju, kiedy władze przejęli komuniści, granica południowa była jednym z głównych dróg przemytu ludzi i towarów na Zachód. W wypadku powiatu jeleniogórskiego długość linii granicznej liczyła 67 km, dotyczyła trzech gmin i przebiegała głównie niezalesionymi szczytami Karkonoszy, z wyjątkiem krótkiego odcinka na styku z powiatem lwóweckim. Znajdujące się tu miejscowości, takie jak Przesieka, Szklarska Poręba, Karpacz i Bierutowice miały charakter turystyczny, gromadziły corocznie tysiące turystów i kuracjuszy. Szacowano, że poza schroniskami turystycznymi, podległymi PTTK, w gminach przygranicznych znajdowało się około 700 domów wypoczynkowych, będących w zarządzie poszczególnych ministerstw i zjednoczeń przemysłowych.

W pasie nadgranicznym znajdowało się wiele obiektów przemysłowych: Huta Szkła Kryształowego, elektrownia w gminie Szklarska Poręba, Fabryka Papieru w Karpaczu, Fabryka Dywanów, Fabryka Filców, Kopalnia „Wolność” w Kowarach (uran). W tych ostatnich znajdował się 1200-metrowy tunel kolejowy, łączący powiaty jeleniogórski i kamiennogórski¹.

W ocenie służb cywilnych i wojskowych (WOP) najłatwiejsze do nielegalnego przekroczenia granicy pozostawały okolice Śnieżki, pas graniczny w gromadzie Przesieka (gmina Sobieszów), miejscowość Borowiec koło Bierutowic, Jagniątków w kierunku na Wielki Szyszak i Łabski Szczyt². Miejscowości nadgraniczne w 1952 r. miały być zasiedlone przez około 30 tys. mieszkańców, zatrudnionych w miejscowym przemyśle, Funduszu Wczasów Pracowniczych i gospodarstwach rolnych. Potencjal-

¹ AIPN Wr, 053/739, Raport o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 26 VIII 1952 r., k. 6.

² *Ibidem*; AIPN Wr, 053/739, Raport o zabezpieczeniu granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 11.

nych wrogów doszukiwano się wśród byłych oficerów sanacyjnych, andersowców, repatriantów z Francji, Belgii, Westfalii, byłych jeńców, granatowych policjantów, akowców i autochtonów. Ludzie ci utrzymywali kontakty listowe z krajami kapitalistycznymi³.

Niemcy i autochtoni

W momencie pojawienia się na terenie powiatu przedstawiciele administracji polskiej, w maju 1945 r. w Kotlinie Jeleniogórskiej miało przebywać około 150 tys. Niemców. Te duże zaludnienie było spowodowane ucieczką cywilów przed frontem i zagrożeniem ze strony wojsk sowieckich. Okolice Jeleniej Góry były stosunkowo bezpieczne, na dłuższą metę jednak nie było możliwości zakwaterowania tak dużej masy ludzi. Jednym z pierwszych zarządzeń nowych władz była więc decyzja o przymusowym opuszczeniu miasta i powiatu przez wszystkich, którzy osiedlili się tu między 1 września 1939 r. a 1 lipca 1945 r.⁴ Dwa miesiące później liczba ludności niemieckiej spadła do około 80 tys. mieszkańców⁵. Zanim to jednak nastąpiło, już w czerwcu, podobnie jak w innych powiatach dolnośląskich administracja i wojsko podjęło próbę wysiedlania ludności niemieckiej na własną rękę. Dość szybko proceder ten został zatrzymany (głównie przez interwencję Sowietów), wysiedleni wracali do miejsca zamieszkania co prowadziło niejednokrotnie do zamieszania, ponieważ ich majątek (mieszkania) był już zajęty.

Stosunki polsko-niemieckie w pierwszych miesiącach nie należały do łatwych. Do czasu stacjonowania wojsk sowieckich w wypadku konfliktu Niemcy zwracali się o pomoc do Rosjan. Nie budowało to zaufania, mimo że generalnie starali się raczej zachowywać poprawnie i byli posłuszni. Najbardziej zbuntowaną częścią tej społeczności była młodzież, organizująca się w grupy, do których dołączali ukrywający się żołnierze Wehrmachtu, esesmani, członkowie SA czy własowcy. Formą oporu czynnego było minowanie i podpalenia domów, stogów siana, pobicia Polaków.

Funkcjonariusze UB prowadzili działania operacyjne wobec ludności niemieckiej z różnych powodów. Poparcie społeczne dla rozliczenia zbrodniarzy i członków organizacji nazistowskich było duże. Liczba ludności niemieckiej w stosunku do ilości osadników polskich rodziła wśród tych ostatnich obawy przed próbami rewanżu i oporu ze strony ludności miejscowej wobec przybyszów. W 1945 r. zaczęli ujawniać się Niemcy antyfaszyści i komuniści, skupiali się w Związku Komuni-

³ AIPN Wr, 053/739, Raport o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 26 VIII 1952 r., k. 6.

⁴ B. Pasierb, *Problemy repolonizacyjne rejonu jeleniogórskiego w latach 1945–1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 21–22.

⁵ M. Iwanek, *Życie polityczne i społeczne w Kotlinie Jeleniogórskiej 1945–1948*, Jelenia Góra 1982, s. 12.

Pełnomocnik Rządu R. P.
na miasto Jelenia Góra

Jelenia Góra dnia 6. 6. 1945.

ZARZADZENIE.

Z względu na ciężki stan aprowizacyjny miasta i braku mieszkań, zarządzam opuszczenie terenu miasta przez ludność niemiecką, która napłynęła tutaj po dniu 1. września 1939 r. do dnia 1. lipca 1945 r.

Opuszczanie miasta powinno nastąpić odrazu i mniejszymi grupami, żeby w żadnym wypadku nie utrudniać komunikacji na szosach przechodzącym oddziałom wojskowym.

Osoby które nie zastosują się do powyższego zarządzenia, zostaną przymusowo wysiedleni.

Pełnomocnik Rządu R. P.
na miasto Jelenia Góra

() Matyczynski Antoni

Der Bevollmächtigte
der polnischen Regierung
der Stadt Hirschberg/Rsgb.

Hirschberg/Rsgb., den 6. 6. 1945.

Bekanntmachung.

Mit Rücksicht auf den schweren Ernährungsstand und den fehlenden Wohnungen ordne ich hiermit an: daß diejenige Bevölkerung der Stadt bis spätestens zum 1. 7. 1945 die Stadt verläßt, welche erst nach dem 1. 9. 1939 hier zugezogen ist.

Die Stadt ist ab sofort in kleinen Gruppen zu verlassen, da auf keinen Fall der Verkehr auf den Straßen für die durchgehende Wehrmacht erschwert werden darf.

Die Personen, welche sich nach obiger angegebenen Verordnung nicht richten, werden zwangsweise evakuiert.

Der Bevollmächtigte
der polnischen Regierung
der Stadt Hirschberg/Rsgb.

() Matyczynski Antoni

Zarządzenie dotyczące wysiedlaniu Niemców z Jeleniej Góry z czerwca 1945 r. (AP Jelenia Góra)

styczynym⁶. Wykorzystywali przy tym ochronę wojskowych władz sowieckich. Oczywiście istotną cezurą było zakończenie fali wysiedleń w 1948 r., pozostali na terenie Polski Niemcy nie stanowili już takiego bezpośredniego zagrożenia. Nie oznaczało to jednak, że zapomnieli o swoim pochodzeniu, często podkreślali swoją niemiecność i poczucie przynależności do ziemi, na której mieszkali. Przez propagandę było to traktowane jako kwestionowanie polskości Ziemi Zachodnich, określane mianem rewizjonizmu, a co za tym idzie rodziło zainteresowanie aparatu bezpieczeństwa. Niemcy stali się pierwszym celem działań operacyjnych Urzędu Bezpieczeństwa, to wobec nich podejmowano pierwsze rozpracowania. Przykładowy wykaz prowadzonych spraw przeciwko Niemcom w 1945 r. prezentuje tabela 18.

Tabela 18. Sprawy prowadzone przeciwko Niemcom do końca 1945 r.

Osoba	Powód zainteresowania
Sommer oraz Thimmer	mieszkańcy Marczyca, gmina Sobieszów, właściciele mieszkań konspiracyjnych
Karl Siske	członek SA, komendant Volksturmu i organizator młodzieży hitlerowskiej
Frank	członek SA, wojewódzki sędzia śledczy, rozpracowany za okrucieństwa wobec Polaków i Niemców (skazywał na karę śmierci)
Grupa Niemców	z gminy Karpniki za przynależność do podziemnej organizacji Werwolf
Rodzina Opitz	za wrogą propagandę przeciwko Polsce
Henryk Reszke	z Karpnik za wrogi stosunek do rządu polskiego i sabotaż
Von Rauter	„za przeszłość”, posądzony o organizowanie Werwolfu na terenie Jeleniej Góry
Grupa Niemców	z gromady Krapnów, gmina Stara Kamienica za wrogi stosunek do Polski i zagrożenie Polakom
Grupa Niemców	rzekome istnienie organizacji niemieckiej na terenie Cieplic, o czym donosił agent ps. „Mercedes”

Źródło: AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r., Raport dekadowy, Jelenia Góra, 15 I 1946 r., k. 205.

Od początku Urząd Bezpieczeństwa starał się monitorować ludność niemiecką również w celu ujawnienia i ukarania ukrywających się w jej masie niemieckich pracowników państwowych, członków organizacji uznawanych za zbrodnicze (SD, SS, gestapo), funkcjonariuszy obozów koncentracyjnych oraz folksdojców. Zachowały się, niestety, nieliczne dane na ten temat, na początku 1946 r. w kartotekach PUBP zarejestrowanych było 25 byłych członków NSDAP, 1 SS, 1 SA, 5 VD oraz 1 osoba z trzeciej grupy niemieckiej listy narodowej⁷. Na początku 1946 r. sekcja

⁶ B. Pasierb, *Problemy repolonizacyjne...*, s. 25.

⁷ AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r. Raport dekadowy, Jelenia Góra, 15 I 1946 r., k. 206.

zajmująca się sprawami kontrwywiadu (Sekcja 1) wykorzystywała, jak podawała w sprawozdaniach, 14 agentów i 17 informatorów⁸. Rok później dla pionu I pracowało 15 agentów⁹.

Jednym z mitów krążących na Ziemiach Zachodnich, zwłaszcza na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie, była działalność zbrojnego podziemia niemieckiego. Szczególnym przykładem jest tu organizacja Werwolf¹⁰. Faktem jest organizowanie przez władze niemieckie szkoleń dla grup dywersantów w ostatnim okresie wojny, jednak wbrew panującym poglądom w niewielkim stopniu przeszły one do działań polowych (w terenie). Mit „wilkołaków” był jednak nośny i podtrzymywany przez propagandę komunistyczną, uzasadniał bowiem utrzymywanie licznego aparatu przemocy i stosowanie inwigilacji. O tym, jak poważnie władze traktowały tę sprawę świadczy los aresztowanej 18 października 1945 r. Anny Fischer (52 lata), u której znaleziono broń. Pierwszym założeniem śledczych było uznanie, że kobieta współpracuje z podziemiem niemieckim. Została skazana na karę śmierci – tak przynajmniej informował kierownik UB w marcu 1946 r.¹¹

Utrwalaniu mitu sprzyjało powstawanie różnych drobnych grup oporu, na których czele stały czasami osoby faktycznie szkolone w ośrodkach specjalnych, oficerowie Wehrmachtu. Najczęściej jednak był to rezultat angażowania się młodych, kilkunastoletnich zazwyczaj ludzi. W lipcu 1945 r. doszło do pierwszych zatrzymań. Zostali aresztowani: Otto Krimer, Gunter Collik, Giselher Gralla, Annemarie Henschel, Anton Neukirch, Klaus Perters, Ludger Rickmann oraz Hans Sonderhaus¹². Krimmer urodził się w 1907 r., miał wyższe wykształcenie, był pedagogiem, członkiem NSDAP, odznaczonym medalami. Wiedza na jego temat pochodziła z zeznań, złożonych w śledztwie i przed sądem. Miał brać udział w kampanii we Francji oraz na froncie wschodnim, gdzie został ranny. W 1943 r. został zdemobilizowany w stopniu kapitana Wehrmachtu. W 1944 r. został kierownikiem placówki edukacyjno-szkoleniowej Adolf Hitler Schule w Bardzie Śląskim (wówczas Wartha) dla wybranych członków Hitlerjugend. Od października 1944 r. Sztabsführer na Dolny Śląsk Volkssturmu, przebywał w okolicach Jeleniej Góry. Po kapitulacji Niemiec oraz nieudanej próbie ucieczki na Zachód, z 6 wychowanków ukrywał

⁸ *Ibidem*, k. 207.

⁹ AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r. Sprawozdanie do WUBP we Wrocławiu (dla naczelnika Wydziału I), Jelenia Góra, 11 III 1947 r., k. 220.

¹⁰ Z. Szczepański, *Pohitlerowskie podziemie*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII, s. 86–96.

¹¹ AIPN Wr, 053/385, Pismo do WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 11 III 1947 r., k. 227.

¹² AIPN Wr, 049/270, Faktologia: niemiecka podziemna organizacja działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski: Bardo i Krzyżatka, powiat kamiennogórski) w okresie od kwietnia 1945 do 30 VII 1945 r.; dowódca: Krimmer Otto, Wrocław 12 XII 1977 r.

się w bunkrach w okolicach Kowar. Dołączyła do nich studentka z Wrocławia Annemarie Henschel. W opinii śledczych grupa czekała na możliwość rozpoczęcia walki z Polakami, mieli broń, mapy, radiostację oraz instrukcję walki partyzanckiej „Klein Krieg”. Na podstawie doniesienia jakiegoś Niemca 30 lipca 1945 r. grupa została okrążona przez milicjantów z Kamiennej Góry i aresztowana, o czym nie poinformowano Urzędu Bezpieczeństwa. Przez miesiąc przetrzymywano ich bez przesłuchania, raz tylko rozmawiano z Krimmerem.

Dopiero kiedy sprawa ujrzała światło dzienne, funkcjonariusze WUBP we Wrocławiu 8 września 1945 r. wszczęli śledztwo. Przesłuchiwany Krimmer, pytany o powody ukrywania się w lesie cynicznie twierdził, że kochał przyrodę i wolność a młodych ludzi chciał wychowywać. 19 marca 1946 r. sprawę przekazano do Wojskowej Prokuratury Rejonowej we Wrocławiu. 21 maja 1946 r. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu uznał oskarżonych za winnych przestępstw z artykułu 8 i 4 § 1 lit. a Dekretu z 30 października 1944 r. Krimmer został skazany na karę śmierci, pozostali na kary po 7 lat więzienia. Prezydent KRN nie skorzystał z prawa łaski, wyrok na Krimmerze wykonano 18 lipca 1946 r. Podtrzymano też wysokość wyroków pozostałych osób. Pobytu w więzieniu nie przeżyli Gunter Collik (zmarł 28 lipca 1946 r.) oraz Udger Rickman (zmarł 20 października 1948 r.). Annamarie Henschel została warunkowo zwolniona 2 lipca 1951 r., pozostali wyszli w kwietniu i maju 1952 r. (na mocy amnestii z 1947 r.). Mimo że ukrywali się na terenie powiatu jeleniogórskiego, w sprawę nie zaangażowano miejscowych funkcjonariuszy UB.

23 stycznia 1946 r. aresztowano 6 mieszkańców wsi Popławy na podstawie doniesienia o istnieniu tajnej organizacji o nazwie Rauberklub (Klub Rozbójników)¹³. Na jej czele stał Martin Runge (19 lat), z zawodu ślusarz samochodowy, który zebrał wokół siebie 5 kolegów w wieku od 17 do 19 lat¹⁴. W czasie dochodzenia aresztowani zeznawali, że chcieli wciągnąć do organizacji jak najwięcej ludzi i występować czynnie przeciwko ludności, MO i UB. Sprawę oddano do dalszego prowadzenia Sekcji Śledczej, szukano także kolejnych powiązań w terenie, m.in. agent ps. „Hanes” otrzymał zadanie zaangażowania się w działalność innej konspiracyjnej grupy (w Seiferschau)¹⁵. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 29 listopada 1946 r. skazał Heinza Brauna na 10 lat, Ernesta Heinricha na 8 lat, Guntera Holleka na 8 lat, Horsta Lorenza na 7 lat i Martina Menzela na 10 lat więzienia. Brak danych o losie Martina

¹³ AIPN W, 0297/16, t. 14, Organizacja – struktura aparatu BP oraz przejawów wrogiej działalności reakcyjnego podziemia i przeciwdziałanie organów w latach 1945–1960, województwo Wrocław, k. 30.

¹⁴ AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r. Raport dekadowy, Jelenia Góra, 15 I 1946 r., k. 206.

¹⁵ *Ibidem*, k. 205–206.

Rungego. Menzel w listopadzie 1947 r. zbiegł z więzienia w Jaworze, poszukiwania za nim odwołano dopiero w 1955 r.¹⁶

Przypadek zdecydował o kolejnych zatrzymaniach, kiedy w gospodarstwie jednego z osadników polskich do pomocy zatrudniony został nieletni Werner Breuer. Chłopak pochwalił się, że jego ojciec ma broń palną. Zatrzymano Paula Breuera oraz 5 innych osób, przejęto również broń i oskarżono o stworzenie w maju 1945 r. nielegalnej organizacji działającej w Karpnikach oraz Trzcińsku¹⁷. Na jej czele stał Ernest Franke (51 lat), właściciel restauracji, członek NSDAP (Ortsgruppenleiter w Karpnikach). Franke był dowódcą miejscowego Volkssturmu (około 100 członków), sam był podoficerem (z czasów I oraz II wojny światowej). Rzekoma grupa Werwolu miała liczyć 10 osób, broń magazynowali w kryjówkach leśnych.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze dokonał aresztowań 15 lutego 1946 r., wśród zatrzymanych byli: Heinz Mosig, Gerhard Grubel, Werner Sappok, następnie 21 lutego Richard Sappok. 4 czerwca 1946 r. WSR we Wrocławiu skazał Ernesta Frankiego na 4 lata, pozostałych na 3 lata więzienia. Skargę rewizyjną na niski wymiar kary złożyła Naczelna Prokuratura Wojskowa. 8 października Najwyższy Sąd Wojskowy uchylił wyrok i skierował do ponownego rozpatrzenia. Zanim to się stało zatrzymani Breuer i Hornig zmarli w więzieniu. 28 lutego 1947 r. WSR we Wrocławiu skazał Hempla na 10 lat więzienia, a Hoffmanna na 8, jednocześnie złagodzone karę o połowę na mocy amnestii. 14 września 1946 r. podczas drugiej rozprawy WSR we Wrocławiu skazał Heinza Mosiga, Gerharda Grubela i Wenera Sappoka na kary po 12 lat więzienia. Na mocy amnestii skrócono wyroki do 8 lat.

Twórcą kolejnej nielegalnej organizacji niemieckiej był Hans Volkner (Folkner), ur. w 1928 r., członek Volkssturmu, uczestnik walk we Wrocławiu. Oskarżano go o zorganizowanie organizacji Werwolf i wciągnięcie do niej młodszych kolegów Heinza Bayera oraz Manfreda Sollorza¹⁸. Kolejnych trzech uczestników nie udało się ustalić, ponieważ zdążyli wyjechać do Niemiec. Grupa działała w Szklarskiej Porębie do listopada 1946 r. Trudno wyjaśnić, dlaczego dochodzenie prowadził

¹⁶ AIPN Wr, 049/247, Faktologia: organizacja młodzieżowa terrorystyczno-rabunkowa Rauberklub (Klub Rozbójników), działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski, Popławy) w okresie od X 1945 do 23 I 1946 r.; dowódca: Runge/Rungej Martin, Wrocław, 6 VI 1977 r. Gunter (Wilhelm) Hollek, Heinz (Johann) Braun wyjechali do Niemiec Zachodnich w latach 1956–1957.

¹⁷ AIPN Wr, 049/263, Faktologia organizacji Werwolf na terenie województwo wrocławskiego (powiat jeleniogórski: Karpniki, Trzcińsko) w okresie od V 1945 do 15 II 1946; dowódca: Franke Ernest, Wrocław, 16 III 1979 r.

¹⁸ AIPN Wr, 049/261, Faktologia niemieckiej organizacji Werwolf w gromadzie Szklarska Poręba, Wrocław, 23 V 1979 r.

Oddział WOP i PUBP w Lubaniu. Celem działalności organizacji była zbiórka i konserwacja broni, którą zamierzano wykorzystywać przeciwko Polakom i do wyzwolenia Dolnego Śląska. Jak zeznał dowódca grupy, wyjeżdżający do Niemiec nieustaleni osobnicy przekazali ukrytą w kamieniołomach broń krótką Volknerowi z poleceniem dbania o nią. Volkner z wyżej wymienionymi czyścili ją, a Sollorz zabrał do domu. 28 listopada 1946 r. broń została skonfiskowana przez żołnierzy I Łużyckiego Oddziału WOP. Aresztowanych przekazano do PUBP w Lubaniu. 27 stycznia 1947 r. WSR we Wrocławiu w trybie doraźnym skazał Volknera na 10, Bayera i Sollorza na 7 lat więzienia. Na mocy amnestii z 22 lutego 1947 r. skrócono im wyroki o połowę, wszyscy odsiedzieli je do końca. W latach siedemdziesiątych Volkner mieszkał w Jeleniej Górze i pracował w kopalni surowców mineralnych.

Na trop kolejnej organizacji wpadli oficerowie Oddziału Informacji 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty, korzystający z donosów tajnego współpracownika o ps. „Zygmunt”, który wskazał miejsce przechowywania granatów i broni. Hans Bonsch i Paul Schmidt zostali aresztowani 17 lutego 1947 r., sprawę przekazano do PUBP w Jeleniej Górze. Przywódcą był Bonsch, były członek Hitlerjugend, który z rodziną został wysiedlony w listopadzie 1946 r., ale nielegalnie wrócił i się ukrywał. Do organizacji należeli: Ludwik Gruchot, Fritz Hoffmann, Wilfrid Morbitz, Wolfgang Neugebauer, Herbert Rathmann i Horst Ślusarek¹⁹. Część z nich była związana Hitlerjugend. Zbierali i konserwowali broń palną, słuchali audycji zachodnich. Aresztowania uniknęli Gruchot, Ślusarek i Neugebauer, ponieważ wcześniej wyjechali do Niemiec. 9 maja 1947 r. WSR we Wrocławiu skazał Bonscha na karę śmierci, Paula Schmidta na 15 lat, Fritza Hoffmanna i Herberta Rathmanna na 10 lat (na mocy amnestii obniżono im kary do 5 lat). Wilfrida Morbitza uniewinniono. Wyrok na Bonschu wykonano 24 czerwca 1947 r.

Wysiedlenia na masową skalę spowodowały, że temat organizowania się ludności pochodzenia niemieckiego w grupy zbrojne zniknął ze sprawozdań UB pod koniec lat czterdziestych. W 1956 r. informatorzy o ps. „Condor” oraz „Lipa” donosili o powstaniu wśród ludności niemieckiej organizacji nielegalnej na terenie Dąbrowicy. Prawdopodobnie ożywienie aktywności Niemców zostało potraktowane jako chęć organizowania się, brak dokładniejszych danych na ten temat w dokumentacji nie pozwalała na wyciąganie wniosków²⁰. Weryfikowanie donosów agentury przysparzało pracownikom UB wiele problemów przez cały omawiany okres.

Nie było za to problemu z oceną zjawisk jednostkowych, traktowanych jako łamanie przez Niemców prawa. Najczęściej dotyczyło to konfliktów z osadnikami

¹⁹ AIPN Wr, 049/264, Faktologia organizacji Werwolf na terenie województwa wrocławskiego (Jelenia Góra) w okresie od lipca 1945 do 17 II 1947; dowódca: Bonsch Hans, Wrocław, 16 III 1979 r.

²⁰ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 34.

polskimi w pierwszym okresie po zakończeniu wojny. W 1946 r. w jednej z wsi 12 uzbrojonych w pałki Niemców „pobiło i pokłuło ostrym żelazem” pracownika elektrowni²¹. Tego typu zachowania mogły wynikać zarówno z wrogości wobec Polaków (dla miejscowych byli najeźdźcami), jak i samoobrony przed atakami ze strony uzbrojonych osadników polskich jeszcze w 1945 r., przebranych nierzadko w mundury wojskowe. Często zapomina się bowiem, że szaber nie oznaczał jedynie wywożenia majątku porzuconego, obejmował także rabowane ludności autochtonicznej (a także osadniczej)²².

Jednym z najważniejszych wydarzeń, które wpływały na zachowania ludności niemieckiej były wysiedlenia (uzgodnione przez wielkie mocarstwa). Konieczność opuszczenia domu (pozostawienia dobytku) wywoływała skrajne emocje: apatię, rezygnację, rozczarowanie, bunt. Nastroje wśród społeczności lokalnej zmieniały się pod wpływem doniesień o sytuacji międzynarodowej, szerzonej propagandy przez nawołujących do stawiania oporu, utrzymania się na tym terenie za wszelką cenę. W rezultacie niektórzy zdecydowali się na jak najszybszy wyjazd, inni go opóźniali. W skrajnych wypadkach dochodziło do samobójstw.

Zanim zimą na przełomie 1945 i 1946 r. rozpoczęto planowe wysiedlenia, już niecały miesiąc po kapitulacji Niemiec lokalne władze wojskowe podjęły próbę przeniesienia ludności miejscowej, którą wywieziono w kierunku granicy na Nysie i Odrze. Jako że po drugiej stronie nie było przygotowanych lokali, ludzie ci wracali do domów, często na piechotę.

Pierwszy zorganizowany i uzgodniony ze stroną sowiecką i brytyjską transport wyjechał z Jeleniej Góry 23 maja 1946 r. Miasto stało się z czasem punktem etapowym także dla powiatów: lwóweckiego, kamiennogórskiego, złotoryjskiego i częściowo jaworskiego²³. Do stycznia 1947 r. wysiedlono prawie 65 tys. Niemców w 47 transportach. Następnie od kwietnia tego roku do stycznia 1948 r. kolejne 14 tys., na miejscu pozostało ich około 2 tys.²⁴ Najwięcej w Jeleniej Górze (840), Cieplicach (255) oraz gminach Piechowice (252) i Szklarska Poręba (241)²⁵. W maju tego roku zatrzymano

²¹ AIPN W, 0297/16, t. 14, Organizacja – struktura aparatu BP oraz przejawów wrogiej działalności reakcyjnego podziemia i przeciwdziałanie organów w latach 1945–1960, województwo wrocławskie, k. 56.

²² Szerzej na ten temat w części książki poświęconej zjawisku bandytyzmu.

²³ B. Pasierb, *Problemy repolonizacyjne...*, s. 35.

²⁴ *Ibidem*, s. 41–42.

²⁵ AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennie Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r. Sprawozdanie do WUBP we Wrocławiu (dla naczelnika Wydziału I), Jelenia Góra, 11 III 1947 r., k. 220; AIPN Wr, 053/363, Sprawozdania z PUBP Jelenia Góra, Kamienna Góra i Góra Śląska do WUBP za 1948 r. Raport sprawozdawczy po linii Sekcji 1 Wydziału I, Jelenia Góra, 24 V 1948 r., k. 3–5.

na terenie powiatu trzy samochody ciężarowe z Niemcami, którzy przewozili ze sobą na stronę niemiecką marki i złoto. W 1948 r. zweryfikowanych autochtonów było 948, nie zweryfikowanych 50, Niemców 1137²⁶. W listopadzie 1948 r. wysłano transport około 600 Niemców²⁷. Inne dane podawał Marian Iwanek, wskazywał, że do 1947 r. wysiedlono z Kotliny Jeleniogórskiej ponad 108 tys. Niemców. W grudniu 1950 r. niemal 11 proc. mieszkańców nadal stanowili Niemcy i autochtoni²⁸.

W 1948 r. w zainteresowaniu miejscowego UB były: (pisownia i nazewnictwo oryginalne):

- „obiekty autochtoniczne” – około 950 osób, zweryfikowanych, część wrogo nastawiona. Urząd Bezpieczeństwa wskazywał, że niektórzy starali się o obywatelstwo polskie ze względów materialnych i tych jako „fałszywych” należało pozbawić obywatelstwa, traktować jak Niemców i „na postrach” wysiedlić²⁹;
- „obiekty niemieckie” – w połowie 1948 r. było jeszcze wyreklamowanych 941 osób; działał wśród nich jeden informator; środowisko oceniano jako wrogie³⁰.

W połowie 1948 r. cały pion I MBP przeszedł reorganizację – powstało 7 sekcji. Jak donoszono z Jeleniej Góry Sekcja 1 w powiecie nie była w stanie ogarnąć całości działań Wydziału I WUBP. Stąd propozycja ze strony jednostki jeleniogórskiej, żeby na poziomie Wydziału I stworzyć grupę operacyjną, 2 – 3-osobową, która jeździłaby do powiatów pomagać w działaniach operacyjnych oraz przy werbunkach. Kierownikiem Sekcji 1 był wówczas chor. Leon Modrzejewski³¹.

Od początku obecności władz polskich i osadnictwa polskiego wśród Niemców dominowały głosy podważające prawa Polaków do tych ziem. Nabierały one znaczenia w miarę zaostrzania się sytuacji międzynarodowej, narastania zimnej wojny. Kwestia byłych wschodnich terenów niemieckich nabierała w tym konflikcie nowego znaczenia w polityce międzynarodowej i lokalnej. Poczucie zagrożenia ze strony Niemiec roszcujących sobie prawo odebrania terenów nad Odrą i Nysą bez wątpienia łączyło Polaków ponad podziałami politycznymi, a Niemców lokalnych stawiało w jednym szeregu ze zdrajcami, potencjalnymi dywersantami, szpiegami.

²⁶ AIPN Wr, 053/352, Raport sprawozdawczy za okres od 24 V do 24 VI 1948 r. do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 24 VI 1948 r., k. 20.

²⁷ *Kronika roku 1948 r.*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 117.

²⁸ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 13.

²⁹ AIPN Wr, 053/363, Raport sprawozdawczy za okres od 24 VII do 24 VIII 1948 r., Jelenia Góra, 23 VIII 1948 r., k. 37.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ AIPN Wr, 053/363, Sprawozdania z PUBP Jelenia Góra, Kamienna Góra i Góra Śląska do WUBP za 1948 r., Raport po linii Sekcji 1 Wydziału I, Jelenia Góra, 24 V 1948 r., k. 3–5.

16 listopada 1946 r. w Krzyżatce (Kowary) aresztowano 13 Niemców za kolportowanie ulotek antypolskich³². Duch „piątej kolumny” był w społeczeństwie ciągle bardzo żywy. Ludność niemiecka była inwigilowana z powodu kontaktów z Niemcami Zachodnimi, wypowiedziami politycznymi, próbami wyjazdu, rozpowszechnianiem „wrogiej, antypolskiej propagandy”.

W maju 1952 r. odnotowano np. komentarze środowisk niemieckich dotyczące „układu ogólnego”³³. Przygotowywano listy osób szczególnie aktywnie wypowiadających się na te tematy, zwłaszcza gdy uznano je za wrogie Polsce. W związku podpisaniem układu w MRN w Jeleniej Górze odbyła się masówka ludności niemieckiej. Obecnych było 51 osób, były wystąpienia potępiające, ale głównie robotników, „żaden z inteligentów nie wystąpił”. W tym też czasie zwrócono uwagę na fakt aktywizowania się młodzieży niemieckiej, część z nich była zatrudniona w Centralnym Biurze Projektów przy Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach. Jako przywódcę duchowego tego środowiska wskazywano Urszulę Kunz, związaną z kościołem ewangelickim (chór, organy, kontakty ze religijnym środowiskiem niemieckim w NRD)³⁴. W ocenie UB młodzież niemiecka pod pozorem wspólnego śpiewu gromadziła się w celu uprawiania wrogiej propagandy, szerzenia hasła „szowinistyczno-odwetowych” (że będzie wojna, a Ziemia Zachodnie wróci do Niemiec). W związku z powyższym w 1953 r. założono sprawę o krypt. „Odwet”³⁵. Innym miejscem rozpowszechniania propagandy wśród Niemców i autochtonów była Huta Szkła Kryształowego w Sobieszowie, o czym UB był informowany przez tajnego współpracownika o ps. „Gałązka”³⁶.

Sformułowanie rewizjonizm stało się w latach pięćdziesiątych (także później) kluczem do opisywania różnych zachowań osób pochodzenia niemieckiego. Jesienią 1954 r. wymieniano jako zagrożone rewizjonizmem obiekty: PUK w Jeleniej Górze (grupa Niemców opóźniająca wykonywanie planów i kontaktująca się z Niemcami Zachodnimi); Fabryka Maszyn Papierniczych w Cieplicach (grupa Niemców zatrudnionych w biurze projektowym, wysyłająca do byłego właściciela zakładów w Niemczech plany maszyn papierniczych); szlifiernia Huty Szkła Kryształowego

³² AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie o ważniejszych sprawach rozpracowanych w okresie od 20 IX 1946 r. do 1 II 1947 r., Wrocław, 1 II 1947 r., k. 17.

³³ Układ Ogólny, zwany też układem niemieckim, podpisany w Bonn 26 maja 1952 r. przez USA, Wielką Brytanię i Francję, znoszący *de facto* okupację Niemiec Zachodnich.

³⁴ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 112–113.

³⁵ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc kwiecień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 V 1953 r., k.123.

³⁶ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc sierpień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 IX 1953 r., k. 142.

w Piechowicach (grupa Niemców, związanych niegdyś z NDSAP, SPD, SA i SS, gromadząca się i słuchająca zachodnich rozgłośni; utrzymująca kontakt z Zachodem, zgłaszająca chęć wyjazdu z Polski)³⁷. Funkcjonariusze PUBP skrupulatnie odnotowywali wszelkie zachowania, które uznano za antypolskie. Podczas pochodu 1 maja 1955 r. zdaniem UB prowokacyjnie zachowywał się niejaki Feist, który wysmiewał dzieci niemieckie w czerwonych chustkach harcerskich. Niemcy szli osobną grupą, aby zaznaczyć swoją obecność. W Szklarskiej Porębie mieszkał Niemiec Baumer, który opowiadał o rewizji milicyjnej w swoim domu, która jego zdaniem była szykaną związaną z pochodzeniem. Miało to być źle odbierane przez ludność niemiecką. W rzeczywistości to kłamstwo mające wyzwoić złe emocje między Polakami a Niemcami. W Karpnikach były członek NSDAP Fischer organizował spotkania Niemców, w tym wspólne wycieczki do lasu³⁸. Pojawiły się też doniesienia o tym, że do Niemiec Zachodnich docierają relacje o stanie majątków pozostawionych przez wysiedlonych. Mieszkaniec Cieplic o nazwisku Kudert prowadził ponoć kartotekę Niemców i autochtonów mieszkających na tym terenie i informował, kto przyjął obywatelstwo polskie. Reakcją UB było zakładanie spraw ewidencji operacyjnej, przeglądanie korespondencji – wszystko w celu zebrania informacji na potrzeby ewentualnej sprawy procesowej³⁹. Wiosną 1955 r. w środowisku niemieckim i rewizjonistycznym pojawili się informatorzy o ps.: „Hanka”, „Okulski”, „Lipa”⁴⁰. Do sprawy Anny Muller, utrzymującej kontakty z Niemieckim Czerwonym Krzyżem, wprowadzono informatora ps. „Okulski”⁴¹.

Tym, co podtrzymywało ciągle zainteresowanie sprawami niemieckimi było narastające napięcie międzynarodowe z jednej strony i zwiększanie nacisków na łączenie rodzin z drugiej. W miarę upływu czasu rosła odwaga cywilna w wyrażaniu poglądów, krytyka aparatu bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej powodowała, że ludzie domagali się respektowania swoich praw, np. co do utrzymywania swobody kontaktów, nawet z zagranicą. W Urzędzie Bezpieczeństwa zakładano kolejne rozpracowania przeciwko osobom aktywnym w tym zakresie, np. o krypt.

³⁷ AIPN Wr, 053/228, Plan pracy na IV kwartał 1954 r. dla Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 29 IX 1954 r., k. 155.

³⁸ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie z pracy PUdsBP w Jeleniej Górze za miesiące maj i czerwiec 1955 r., Jelenia Góra, 4 VII 1955 r., k. 27.

³⁹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 40.

⁴⁰ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie z pracy PUdsBP w Jeleniej Górze za miesiąc kwiecień 1955 r., Jelenia Góra, 3 V 1955 r., k. 23.

⁴¹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 51.

„Rewizjonista” czy „Rada”⁴². Wilhelm Recker, konstruktor z Fabryki Maszyn Papierniczych w Cieplicach utrzymywał kontakty z Niemcami, dostawał wartościowe paczki, które rozdzielał między swoich rodaków z Cieplic. Jeszcze bardziej aktywna była jego żona Krystyna, która współpracowała z Komitetem Pomocy Dören (pomoc dla miejscowych). Dane te uzyskano dzięki materiałom z Wydziału „W”⁴³. Wśród Niemców szerzono także pogłoskę, że nie powinni wyjeżdżać, ponieważ w ten sposób potwierdzą, że ta ziemia należy do nich⁴⁴.

Rozliczenia za czasy wojny (folksdojczy, współpraca z Niemcami)

Równoległe z kontrolowaniem ludności niemieckiej trwała praca nad wykryciem i ukaraniem osób, które w czasie wojny współpracowały z okupantem i w różny sposób występowały przeciwko Polakom. Były to sprawy trudne do przeprowadzenia, ale poświęcano im dużo czasu, dotyczyło to zwłaszcza gromadzenia dowodów potwierdzających zdradę. Pochodziły one zwykle z dwóch źródeł – pierwszym były doniesienia obywatelskie (jawne i tajne), drugim zaś informacje z innych jednostek UB. Działania te trwały właściwie przez cały opisywany okres, największe natężenie nastąpiło jednak po zakończeniu procesu osadnictwa. W powiecie jeleniogórskim między lipcem 1946 a lutym 1947 r. zatrzymano pod zarzutem współpracy z Niemcami ponad 20 osób. Prezentuje te dane tabela 19.

Tabela 19. Aresztowani od lipca 1946 do lutego 1947 r. pod zarzutem współpracy z Niemcami

Imię i nazwisko, rok urodzenia	Data i powód aresztu
Czesława Zawiślak	kierowniczka Pawilonu Państwowego Zakładu Zdrojowego w Cieplicach za współpracę z okupantem
Leonora Miksdorf	za „przeszłość podczas okupacji”
Jan Palewski, ur. 1902 r.	aresztowany 5 VII 1946 r. za współpracę z Niemcami
Józef Łękawa, ur. 1890 r.	aresztowany 15 VII 1946 r. za współpracę z Niemcami
Margarete Reichenbach, ur. 1897 r.	aresztowana 13 VII 1946 r. za współpracę z władzami niemieckimi i wrogie nastawienie do państwa polskiego
Wilhelm Kohlhoff, ur. 1889 r.	aresztowany 24 VII 1946 r. za gnębienie i maltretowanie obywateli polskich w czasie wojny

⁴² *Ibidem* k. 55; AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 57, 63; AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za 1955 r., Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 74.

⁴³ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 34, 40.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 34.

Klaus Woas, ur. 1912 r.	aresztowany 20 VII 1946 r. za gnębienie i maltretowanie obywateli polskich w czasie wojny
Józef Stepanek, ur. 1906 r.	aresztowany 1 VIII 1946 r. za współpracę z Niemcami
Michał Choraczyn, ur. 1901 r.	aresztowany 22 VIII 1946 r. za współpracę z Niemcami i podpisanie volkslisty
Józef Machel, ur. 1904 r.	aresztowany 21 VIII 1946 r. za współpracę z Niemcami i odstępstwo od narodu polskiego
Adam Pospieszalski, ur. 1889 r.	aresztowany 4 IX 1946 r. za współpracę z Niemcami
Zenobia Łuczak, ur. 1928 r.	aresztowana 27 IX 1946 r. za współpracę z Niemcami
Edward Bloch, ur. 1900 r.	aresztowany 27 IX 1946 r. za posiadanie broni i współpracę z Niemcami
Maria Krywczyk, ur. 1891 r.	aresztowana 27 IX 1946 r. za współpracę z Niemcami i podpisanie volkslisty
Henryk Wdowiak, ur. 1919 r.	aresztowany 27 IX 1946 r. za współpracę z Niemcami i odstępstwo od narodu polskiego
Friedrich Mescheder, ur. 1895 r.	aresztowany 2 X 1946 r. za gnębienie obywateli polskich i przynależność do NSDAP jako Politischer Leiter
Władysław Rada, ur. 1923 r.	aresztowany 5 X 1946 r. za współpracę z Niemcami i podpisanie volkslisty
Herbert Grysko, ur. 1917 r.	aresztowany 21 X 1946 r. za współpracę z Niemcami
Anna Nikiel, ur. 1905 r.	aresztowana za współpracę z Niemcami, posiadanie fałszywych dowodów
Adam Krzeptowski, ur. 1897 r.	aresztowany za tworzenie Goralenvolku i współpracę z Niemcami
Józef Gwiazdowski, ur. 1906 r.	aresztowany 5 IX 1946 r. za gnębienie obywateli polskich w obozach
Emil Linkiewicz, ur. 1887 r.	aresztowany 28 I 1947 r. za współpracę z gestapo
Józef Biłous, ur. 1909 r.	aresztowany 31 I 1947 r. za współpracę z Niemcami i podpisanie volkslisty
Rudolf Hencil, ur. 1880 r.	aresztowany 30 I 1947 r. za przynależność do partii hitlerowskich i gnębienie obywateli polskich
Jan Kozak, ur. 1923 r.	aresztowany 7 II 1947 r. za branie udziału w likwidacji getta i posiadanie broni
Józef Pawlik, ur. 1909 r.,	aresztowany 22 II 1947 r. za współpracę z Niemcami i podpisanie volkslisty

Źródło: AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r., Raport dekadowy, Jelenia Góra, 15 I 1946 r., k. 205.; *ibidem*, Sprawozdanie do WUBP we Wrocławiu (dla naczelnika Wydziału I), Jelenia Góra, 11 III 1947 r., k. 220.

W lutym 1947 r. za współpracę z okupantem i znęcanie się nad Polakami aresztowano Józefa Biełołusa, Emila Linkiewicza i Roberta Mincera⁴⁵. W połowie marca

⁴⁵ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie dekadowe o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 1 II do 10 II 1947 r., Wrocław, 10 II 1947 r., k. 20.

1947 r. Sekcja 1 prowadziła rozpracowania: przeciwko Aleksandrowi Skorobogatowi oraz Kazimierzowi Michcie, których podejrzewano o współpracę z Niemcami i udział w likwidacji getta. Stanisława Ulamana podejrzewano o to, że w czasie okupacji był konfidentem⁴⁶. W marcu 1947 r. inwigilowano Jana Łomińskiego, Antoniego Wąsika, Władysława Wieczorka, Alinę Maciejak oraz naczelnika PUR Stanisława Ulmana⁴⁷. 19 maja 1947 r. aresztowano Bazylego Kłaczuka, Ukraińca, członka SS, znęcającego się nad ludnością polską, zwalczającego podziemie i przeciwnika powstania warszawskiego. Został przekazany do Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze⁴⁸. W październiku 1952 r. aresztowano kierowniczkę kuchni Szpitala Miejskiego w Jeleniej Górze Paulinę Leśniowską pod zarzutem sprawowania funkcji kapo w KL „Ravensbrück”. Podczas rewizji znaleziono jej zdjęcie, prawdopodobnie w mundurze.

Pod obserwacją UB znajdowały się także osoby, które podpisały niemiecką listę narodowościową, określane jako „obiekty folksdojczerskie”. We wrześniu 1948 r. miało być 201 takich osób, z tego 41 wniosło o rehabilitację. O dziwo wyrażano się o nich pozytywnie, pisano, że nie prowadzą wrogiej działalności, a jeżeli należeli do partii politycznych, to były to PPR lub PPS⁴⁹. Podejrzewano, że chcą w ten sposób uniknąć odpowiedzialności. A władze były surowe. W 1948 r. Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze wydał trzy wyroki śmierci⁵⁰. Jak wskazywano w lutym 1952 r. „pod opieką UB” znajdowało się wówczas w samej tylko Jeleniej Górze 22 byłych współpracowników gestapo, 40 autochtonów i 112 folksdojczy⁵¹.

Problem szpiegostwa

Jak już wspomniano teren powiatu jeleniogórskiego pozostawał w zainteresowaniu służb z kilku powodów: rozlokowania przemysłu specjalnego, bliskości

⁴⁶ AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r., Sprawozdanie do WUBP we Wrocławiu (dla naczelnika Wydziału I), Jelenia Góra, 11 III 1947 r., k. 220.

⁴⁷ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 1 IV do 10 IV 1947 r., Wrocław, 12 IV 1947 r., k. 48.

⁴⁸ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 20 V do 30 II 1947 r., Wrocław, 30 V 1947 r., k. 76.

⁴⁹ AIPN Wr, 053/363, Raport sprawozdawczy za okres od 24 VII do 24 VIII 1948 r., Jelenia Góra, 23 VIII 1948 r., k. 37.

⁵⁰ Skazani zostali Jan Kozak, Jan Kriegel i Edward Kirschlat, ten ostatni był strażnikiem filii obozu Gross Rosen przy jednym z zakładów w Jeleniej Górze (*Kronika roku 1948 r.*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 117).

⁵¹ AIPN Wr, 053/739, Charakterystyka kontrwywiadowcza po linii Sekcji 1 PUBP Jelenia Góra, Jelenia Góra, 12 VIII 1952 r., k. 3–4.

granicy, ulokowania ośrodków wypoczynkowych różnych resortów, w których przebywała elita władz PRL. Do najważniejszych obiektów gospodarczych należały kopalnie uranu, Fabryka Wyrobów Optycznych, Fabryka Włókna Syntetycznego, Fabryka Wyrobu Części Pokładowych Lotniczych i Huta Szkła Kryształowego „Józefina” (Szklarska Poręba). Jeżeli chodzi o obiekty wojskowe, to wskazywano na nieczynne lotnisko wojskowe w Jeżowie, ponadto na tym terenie znajdowały się 10 Sudecka Dywizja Piechoty, Oddział WOP w Szklarskiej Porębie, Korpus KBW w Kowarach, 39 Pułk Artylerii Ciężkiej w Jeleniej Górze⁵². W lipcu 1948 r. 10 Sudecka DP oraz 39 PAC zostały relokowane z tego terenu⁵³.

8 września 1946 r. aresztowano Stanisława Kurbakowskiego, podającego się za obywatela amerykańskiego, który przyznał się do pracy w wywiadzie USA. Został przekazany do MBP⁵⁴. Na początku marca 1947 r. aresztowano Zbigniewa Rolskiego i Fijałkowskiego, podejrzanych o pracę wywiadowczą. Byli oni w kontakcie z byłym członkiem AK, żołnierzem Andersa kpt. Andrzejem Zawadzkiem ze Szklarskiej Poręby. Podejrzewano go o pracę wywiadowczą na rzecz rządu londyńskiego⁵⁵. Na zaproszenie Ministerstwa Rolnictwa na Ziemiach Zachodnich przebywała jedenaściosobowa grupa amerykańskich doradców do spraw rolnictwa. W Jeleniej Górze byli obserwowani w ramach rozpracowania krypt. „Chmura”⁵⁶. We wrześniu 1947 r. zorganizowano w Szklarskiej Porębie naradę partii komunistycznych i robotniczych, na której powołano Kominform. Zadaniem bezpieki miejscowej było zapewnienie porządku w związku z tym wydarzeniem⁵⁷. W 1947 r. odnotowano w raportach UB, że grupa osób w Szklarskiej Porębie, repatriantów z Anglii, otrzymywała z zagranicy prasę o wymowie antyrządowej, którą rozpowszechniała wśród ludności. W celu obserwacji tych osób założono sprawę krypt. „Zgoda”⁵⁸. Wśród rozpracowywanych

⁵² AIPN Wr, 053/352, Raport sprawozdawczy od 24 V do 24 VI 1948 r. do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 24 VI 1948 r., k. 20.

⁵³ AIPN Wr, 053/363, Raport sprawozdawczy za okres od 24 VI do 24 VII 1948 r. do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 23 VII 1948 r., k. 29.

⁵⁴ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie o ważniejszych sprawach rozpracowanych w okresie od 20 IX 1946 r. do 1 II 1947 r., Wrocław, 1 II 1947 r., k. 17.

⁵⁵ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie dekadowe o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 1 III do 10 III 1947 r., Wrocław, 10 III 1947 r., k. 32.

⁵⁶ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie dekadowe o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 10 IV do 20 IV 1947 r., Wrocław, 21 IV 1947 r., k. 53.

⁵⁷ J.R. Sielezin, *Szklarska Poręba – centrum polityki światowej. Kulisy powstania Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych i Robotniczych w 1947 r.*, „Rocznik Jeleniogórski”, 2003, t. XXXV, s. 249–256.

⁵⁸ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie dekadowe o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 20 IV do 30 IV 1947 r., Wrocław, 2 V 1947 r., k. 62.

byli Wiktor Łyp, Waldemar Cwiczek, Andrzej Potocki. W 1948 r. zabezpieczano także w Jeleniej Górze wycieczkę Polaków z Kanady⁵⁹.

Do początku lat pięćdziesiątych nie zachowało się zbyt wiele informacji o działaniach operacyjnych UB w tym zakresie, a i później śledztwa zwykle kończyły się po kilku miesiącach, kiedy to doniesienia czy podejrzenia o prowadzenie działań szpiegowskich okazywały się pomyłką, nieporozumieniem czy nadinterpretacją ze strony pracowników UB. Na początku 1952 r. badano sprawę Krystyny Zając, która w Warszawie miała kontakty z obywatelami brytyjskimi, a w Jeleniej Górze wykazywała „nadmierne zainteresowanie Jeleniogóską Wytwórnią Optyczną” – choć brak dokładniejszej informacji, na czym owo zainteresowanie polegało⁶⁰. Podobnie na początku 1952 r. wyżej wymienionym zakładem zajmowała się osoba określana mianem „Z”. Urząd Bezpieczeństwa prowadził sprawę krypt. „Bałtyk”, z której wynikało, że „Z” miał kontakty z ważnymi osobami, także w ministerstwach w Warszawie⁶¹. Na początku 1952 r. prowadzono także sprawę o krypt. „Las”⁶².

Przedmiotem zainteresowania wywiadów zachodnich były kopalnie uranu, czyli Zakłady Przemysłowe R-1⁶³. Generalnie rzecz biorąc, były one wyłączone spod jurysdykcji bezpieki lokalnej, ponieważ ochraniała je odrębna jednostka UB⁶⁴. Czasami jednak informacje z tym związane pojawiały się także w dokumentacji służb miejscowych, np. w lutym 1952 r. odnotowano obecność w Karpaczu dyplomaty z Kanady, który wypytywał o kopalnie uranu⁶⁵.

Przedmiotem ochrony kontrwywiadowczej były także inne przedsiębiorstwa, co wiązało się z technologiami niemieckimi, częściowo zachowanymi po rządach Sowietów. Podejrzliwość służb była w tym temacie nad wyraz duża, na przykład w lutym 1952 r. podczas kontroli korespondencji wykryto w jednym z listów schemat maszyny drukarskiej, wszczęto więc rozpracowanie o krypt. „Konstruktor” i zaangażowano do wykrycia sprawcy zatrudnionego w Centralnym Biurze Konstrucyjnym Fabryki Maszyn Papierniczych informatora o ps. „Olszewski” (z zawodu był

⁵⁹ *Kronika roku 1948 r.*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 118.

⁶⁰ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od dnia 1 I 1952 do dnia 1 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 II 1952 r., k. 79.

⁶¹ *Ibidem*, k. 82.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ O samym przedsiębiorstwie zob. R. Klementowski, *W cieniu sudeckiego uranu. Kopalnictwo uranu w Polsce 1948–1972*, Warszawa 2010.

⁶⁴ R. Klementowski, *Wydział IX Departamentu IV MBP/Wydział IX „K” WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach (struktura, działalność, obsada personalna)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, Rzeszów 2006, nr 4, s. 79–126.

⁶⁵ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od 1 II do 29 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 III 1952 r., k. 87.

konstruktorem)⁶⁶. Następnie wprowadzono do sprawy tajnego współpracownika ps. „Czarny”, poszerzono także jej zakres o nowy motyw – celowego sabotażu ze strony inżynierów pochodzenia niemieckiego, zatrudnionych w CBK⁶⁷. 28 kwietnia 1952 r. zatrzymano Mieczysława Jeżaka, starszego technika w Katowickim Zjednoczeniu Wodno-Inżynieryjnym, który zgubił ściśle tajne materiały, dotyczące inwestycji w tym zakładzie. Prawdopodobnie teczkę z dokumentami ktoś znalazł i zaniósł do siedziby UB. Mężczyznę pogrążał znaleziony z dokumentami niewysłany list do ojca, w którym „szkalował ustrój i ZSRS”, a także brał na siebie winę za śmierć dwóch robotników na budowie⁶⁸.

Zwykle przy okazji tego typu rozpracowań wykazywano bałagan i inne nieprawidłowości, także natury kryminalnej. Dochodzenia bardzo często trwały latami. Przykładem może tu być sprawa o krypt. „Magazyn” prowadzona przez RO w „Celwiskozie”, dotycząca Józefa Chirowskiego, pozostającego w zainteresowaniu służb ze względu na przeszłość wojenną (AK). Do jego obserwacji zaangażowano informatora ps. „Mars”⁶⁹. Podejrzania o szpiegostwo nie potwierdziły się, natomiast ilość zebranych materiałów, związanych z pracą w „Celwiskozie” doprowadziła do zwerbowania go w 1955 r. jako informatora pod ps. „Erik” do obserwacji środowiska w miejscu zamieszkania (Jelenia Góra)⁷⁰.

W sierpniu 1952 r. Sekcja I PUBP w Jeleniej Górze prowadziła rozpracowania o krypt.: „Nieznani”, „Dzoni”, „Bałtyk”, „Konstruktor”, „Śnieżka”, „Parasol”, „Tatry”, „Lotnik”⁷¹. Przyczyny podejmowania obserwacji zdumiewają swoją ogólnikowością, np. zainteresowano się inżynierem Józefem Kasprzakiem z „Celwiskozy” jako podejrzanym o szpiegostwo, gdyż „miał bogatą przeszłość przedwojenną, wojenną i powojenną”⁷².

⁶⁶ *Ibidem*, k. 88.

⁶⁷ *Ibidem*, k. 98.

⁶⁸ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za okres od 1 IV do 30 IV 1952 r., Jelenia Góra, 5 V 1952 r., k. 103–104.

⁶⁹ *Ibidem*, k. 108.

⁷⁰ Józef Chirowski, s. Stanisława, ur. 6 III 1922 r. w Dawidowie, powiat Lwów. W czasie wojny komendant obwodu i referent wywiadu inspektoratu AK Tomaszów, używał wówczas nazwiska Klimasiewicz ps. „Bartek”. Ujawnił się w 1947 r. w PUBP w Jeleniej Górze. Pracował jako pracownik umysłowy w „Celwiskozie”, mieszkał w Jeleniej Górze. 24 VI 1955 r. zwerbowany do współpracy jako „Erik” do rozeznania środowiska w miejscu zamieszkania. Wyeliminowany 3 VI 1958 r. z powodu odmowy współpracy. Teczkę poza 8 dokumentami wybrakowano w 1972 r.

⁷¹ AIPN Wr, 053/287, Przedsięwzięcia operacyjne wynikające z zadań należytego zabezpieczenia akcji wyborczej na terenie miasta i powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 23 VIII 1952 r., k. 170–176.

⁷² AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc lipiec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 VIII 1953 r., k. 142.

Powodem wszczynania spraw były także zlecenia jednostek nadrzędnych. Jesienią 1953 r. Departament I MBP domagał się potwierdzenia informacji o kobiecie „B”, mającej niegdyś powiązania z siatkami szpiegowskimi Wielkiej Brytanii. Funkcjonariusze UB mieli jednak problem z ulokowaniem w pobliżu kobiety swojego informatora⁷³. Podejrzenia o współpracę z wywiadem były przesłanką do prowadzenia wielu innych dochodzeń w latach 1953–1956, takich jak rozpracowania wstępno-agencyjne o krypt.: „Zdrajca” (współpraca figuranta P. z wywiadem angielskim), „Klon” (współpraca figuranta R. z wywiadem angielskim), „Jezioro” (współpraca z obcym wywiadem), „Siłownia” (utrzymywanie kontaktów z cudzoziemcami przez figuranta K.)⁷⁴. Sprawy niższej rangi (określane jako „zaczepki o charakterze wywiadowczym”) dotyczyły osób zatrudnionych w Zakładach M-13 w Piechowicach⁷⁵.

Na początku 1955 r. założono nową sprawę dotyczącą rzekomej współpracy z wywiadem amerykańskim Alfonsa Piekańskiego, Stanisława Lewickiego i Jądwigi Tobolskiej, na których mieli donosić specjalnie zwerbowani informatorzy o ps. „Roman” i „Stefan”⁷⁶. Sprawa nosiła krypt. „Mewa”, pod koniec tego roku zwerbowano kolejnego informatora o ps. „Krogulec”, a na początku 1956 r. informatora o ps. „Mirek”⁷⁷.

W 1955 r. Stanisław Bernatt był podejrzany w związku ze zbieraniem różnych informacji dotyczących tematyki gospodarczej do swojej pracy naukowej, np. po bibliotekach. Podejrzewano go o szpiegostwo, ponieważ utrzymywał kontakty z obywatelami Szwecji i Niemiec⁷⁸. Tajni współpracownicy o ps. „Ula” i ps. „Franek” donosili na Bertrama Rawickiego podejrzanego o działalność szpiegowską⁷⁹. Na Annę Stankiewicz materiały zbierał informator o ps. „Marian”⁸⁰.

⁷³ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc październik 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 2 XI 1953 r., k. 158.

⁷⁴ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc grudzień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 I 1954 r., k. 166.

⁷⁵ AIPN Wr, 053/228, Plan pracy na IV kwartał 1954 r. dla Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 29 IX 1954 r., k. 155.

⁷⁶ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie z pracy PUdsBP w Jeleniej Górze za miesiąc kwiecień 1955 r., Jelenia Góra, 3 V 1955 r., k. 21.

⁷⁷ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 62; AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 38.

⁷⁸ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 40.

⁷⁹ *Ibidem*, k. 51.

⁸⁰ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie z pracy PUdsBP w Jeleniej Górze za miesiąc kwiecień 1955 r., Jelenia Góra, 3 V 1955 r., k. 22.

Rzadko pojawiają się w dokumentacji informacje potwierdzające podejrzenia lub wyjaśniające dane rozpracowanie. Do takich wyjątków należała sprawa przeciwko Mościńskiej, rzekomo prowadzącej działalność szpiegowską. Okazało się, że donosy były dziełem byłego pracownika Informacji WOP, który mścił się z powodu odrzucenia (kiedyś utrzymywali intymne kontakty)⁸¹. Praktyką służb było zazwyczaj chwalenie się w sprawozdaniach kolejnymi sprawami. W 1955 i 1956 r. dotyczyło to autochtona W. z Zakładów Farmaceutycznych, którego podejrzewano o ukrywanie rysunków urządzeń stosowanych w lecznictwie. Wskazywano na niego jako opiekuna ludności autochtonicznej i Niemców w Jeleniej Górze (jego mieszkanie było punktem spotkań). Zajmująca kierownicze stanowisko w „Celwiskozie” Irena Jansen pozostawała w zainteresowaniu służb po doniesieniu, że w czasie okupacji była skazana na karę śmierci, następnie uniewinniona, pojawiło się więc pytanie o powody. Winą Franciszka Siegmunta było to, że ukrywał się pod nazwiskiem Krótki oraz że w czasie wojny zajmował jakieś kierownicze stanowisko, znał wiele języków, miał brata w Anglii, nie był zameldowany i rzekomo nie miał dokumentów⁸². Prowadzono śledztwo przeciwko „J” w sprawie psucia leków w Fabryce Farmaceutycznej⁸³.

W 1955 r. wskazywano, że o działalność szpiegowską podejrzewano osoby wywodzące się ze środowiska berlińskiego, które przybyły do Jeleniej Góry po „wyzwoleniu”. Obserwowano także osoby podejrzewane o zbieranie informacji na temat życia politycznego i ekonomicznego⁸⁴. Dotyczyło to na przykład byłego właściciela Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej dr. Jackiela, który mimo wyjazdu z Polski w 1952 r., miał rzekomo dalej bardzo interesować się swoim byłym zakładem. Jeden z zatrudnionych Niemców wysyłał do niego listy z opisem stanu budynków i maszyn⁸⁵.

Ucieczki

O ile przyjazd do Polski zazwyczaj nie wzbudzał kontrowersji i sprzeciwu władz, co więcej zabiegano o powroty do ojczyzny, o tyle możliwość jej opuszczenia została znacznie ograniczona. Jedną z przyczyn była chęć zapobieżenia wywożenia za granicę

⁸¹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 66.

⁸² *Ibidem*, k. 65.

⁸³ *Ibidem*, k. 66.

⁸⁴ AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za 1955 r., Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 76.

⁸⁵ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 32.

różnych informacji o tym, co działo się na terenie Polski. Był to element kontrolowania i nadzorowania społeczeństwa. Dlatego też od samego początku istniał proceder nielegalnego przekraczania granicy, ucieczki z kraju były stałym elementem zainteresowania aparatu bezpieczeństwa. W miarę utrwalania się władzy komunistów i narastania zimnej wojny, zwalczanie nielegalnego przekraczania granicy nabierało coraz większego znaczenia jako walka z potencjalnym szpiegostwem, szczególnie w powiatach nadgranicznych. Współpracowano przy tym ściśle z WOP, zwłaszcza sekcjami specjalnymi tej służby (Sekcja VII). W wypadku powiatu jeleniogórskiego było to istotne, ponieważ, jak już wspomniano, do końca lat czterdziestych właśnie Czechosłowacja była krajem, przez który najczęściej organizowano szlaki przerzutowe. Zadania UB w tym zakresie polegały na profilaktyce, m.in.: zbieraniu informacji o osobach planujących ucieczkę, wykrywaniu organizatorów tego procederu oraz obserwacji i kontrolowaniu rodzin uciekinierów. W tym zakresie liczone także na doniesienia ze strony informatorów, od których zbierano dane, które potwierdziłyby powyższe wydarzenia. Już na przełomie 1945 i 1946 r. wytypowano Kazimierz Chwaja jako organizatora przerzutów ludzi⁸⁶.

Zimą 1946 r. doszło do bezprecedensowego wydarzenia. 26 listopada strażnicy hangarów Szkoły Szybowcowej zostali obezwładnieni przez nieznaną sprawców, którzy zabrali dwupłatowy samolot PO-2 i odlecieli w nieznanym kierunku. Jako sprawców UB wytypowało dwóch mechaników tej szkoły, braci Rudolfa i Alfreda Szymańskich. Kilka dni później pracownicy leśni z Nadleśnictwa Matejkowice znaleźli rozbity samolot z czterema ciałami, powiadomili WOP, który z kolei przekazał sprawę PUBP w Jeleniej Górze. Powodem wypadku były, jak oceniono, brak umiejętności sterowania maszyną, jej przeciążenie oraz trudne warunki pogodowe. Dzięki znalezionym na miejscu dokumentom ustalono, że ofiary to: Władysław Burłowski (ur. 1920 r. we Lwowie), Franciszek Rymczyński (ur. 1926 r. w Łucku) oraz wspomniani już bracia Alfred Szymański (ur. 1926 r. w Poździaczach, powiat Tarnobrzeg) oraz Rudolf Szymański (ur. 1924 r. w Skowierzynie, powiat Tarnobrzeg). Przy zwłokach znaleziono broń, nie potrafiono jednak powiązać zmarłych z jakąkolwiek organizacją polityczną. Sprawa ta budzi do dzisiaj wątpliwości, ponieważ nie wyjaśniono nigdy pewnych okoliczności, np. faktu, że napastników w Jeżowie było 5, ponadto pominięto fakt, że bracia Szymańscy mieli uprawnienia pilotów, nie ustalono także tożsamości fundatorów krzyża i pamiątkowej tablicy, poświęconej ofiarom. O sprawie tej w latach czterdziestych nie pisano zbyt wiele, jak sugeruje

⁸⁶ AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r., Raport dekadowy, Jelenia Góra, 15 I 1946 r., k. 205.

Sebastian Ligarski opisujący te zdarzenia, miało to wynikać z niechęci ujawniania przez władze komunistyczne faktu uciekania ludzi z Polski⁸⁷.

W połowie lutego 1947 r. aresztowano grupę fałszerzy dokumentów, kierowaną przez Niemców Hansa Beckera i Gerharda Neringa z Cieplic. Podrabiali oni dokumentację zarówno dla Polaków, jak i Niemców. Ci pierwsi zazwyczaj chcieli wyjechać za granicę, Niemcy natomiast zyskać obywatelstwo polskie⁸⁸. 6 marca 1947 r. Oddział Informacji 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty przekazał do UB Niemców Paula Schmidta oraz Hansa Benscha. Oskarżano ich o związki z Werwolfem (zbierali broń) oraz przemykanie ludzi przez granicę⁸⁹.

Pragmatyka działań operacyjnych UB polegała na łączeniu wielu różnych zarzutów wobec osób podejrzanych. Przykładem może być rozpracowanie o krypt. „Zgoda”, założone 25 kwietnia 1947 r. dotyczyło grupy osób, które według doniesień miały wypowiadać się przeciwko rządowi, często przekraczać granicę i wywodzić się z grup byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, przedwojennych wojskowych i sympatyków PSL⁹⁰. Taki dobór środowisk wyraźnie pokazuje, że usilnie starano się powiązać ucieczki z mobilizacją społeczną przeciwko wrogom politycznym ustroju. W praktyce wydaje się, że znaczna część owego procederu wiązała się z motywacjami niepolitycznymi (handel, chęć dołączenia do rodziny na Zachodzie). Dla komunistów wszystko jednak nabierało znaczenia politycznego.

Przykładem tego były losy reemigrantów z terenu Francji i Belgii z lat 1947–1948, którzy osiedlali się zwłaszcza na południu powiatu i zatrudniali w kopalniach uranu. Po przyjeździe do Polski dość szybko przekonywali się, że ich wyobrażenia o państwie socjalistycznym znacznie odbiegają od rzeczywistości. Część z nich podejmowała więc starania o powrót na Zachód, zarówno legalnie (przez konsulat francuski we Wrocławiu), jak i nielegalnie. Z materiałów UB wiemy, że ucieczka udała się niżej wymienionym osobom: Ludwikowi Stochniałowi, Ryszardowi Stachowi, Alinie Cybie, Alfonsowi Grzonkowskiemu, Marianowi Organowi, Janowi Wojtarkowi z żoną, Karolowi Filipiakowi, Stefanii Czop, Tadeuszowi Czopowi. Część osób aresztowano, a jako inspiratorów wskazywano rodzinę Stochniałów,

⁸⁷ AIPN Wr, 049/82, Faktologia: grupa przestępcza o nieustalonym charakterze działająca na terenie powiatu jeleniogórskiego 26 XI 1946 r., dowódca: b.d., Wrocław, 9 XI 1974 r.; S. Ligarski, *Tajemnicza katastrofa pod Przesieką w 1946 roku*, „Rocznik Jeleniogórski” 2006, t. XXXVIII, Jelenia Góra 2006, s. 111–124.

⁸⁸ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 10 II do 20 II 1947 r., Wrocław, 21 II 1947 r., k. 24.

⁸⁹ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 10 III do 20 III 1947 r., Wrocław, 20 III 1947 r., k. 37.

⁹⁰ AIPN Wr, 053/352, Pismo do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 22 XI 1947 r., k. 119–120.

Kopczyka i Filipa Guta⁹¹. W 1948 r. uciekł mieszkaniec Wysokiej Łąki Tadeusz Fugiel, podejrzewany o przynależność do NSZ.

W połowie 1948 r. wskazywano dwa miejsca, gdzie najłatwiej było przekroczyć granicę – w okolicy Śnieżki, można zejść z drogi na stronę CSRS oraz w okolicy schroniska „Samotnia”⁹². W 1948 r. przy próbie przekraczania granicy została aresztowana przez WOP Felicja Dziendzioł (sprawa o krypt. „Zgoda”).

W 1949 r. za zorganizowanie siatki przerzutowej do zachodnich stref okupacyjnych Niemiec zatrzymano Klemensa Wojciechowskiego (ur. w 1905 r. w Srebrnikach, powiat Wąbrzeźno), kierownika Centrali PCH w Jeleniej Górze⁹³. Korzystał on ze znajomości służbowych na terenie powiatu zgorzeleckiego (z Tadeuszem Czubą w Zgorzelcu; ze Stefanem Dobrowolskim w Bogatyni) i wszedł w kontakt z braćmi Imiołkami (Józefem, Bazylim, Janem i Michałem) oraz innymi osobami ze strefy nadgranicznej, dzięki którym mógł zorganizować przemyt i przerzut ludzi przez granicę. Służby uzyskały informację o kilkunastu udanych przejściach. Sprawę prowadził PUBP w Zgorzelcu przy pomocy jednostki jeleniogórskiej (tu zaangażowany był Stanisław Kopczyk). Wojciechowski został aresztowany 11 lipca 1949 r. i skazany przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu w 1949 r. na 2 lata więzienia⁹⁴.

31 maja 1949 r. PUBP w Jeleniej Górze, wykorzystując doniesienia tajnych współpracowników o ps. „Wonk”, „Jamnicki”, „Krzysztof”, wszczął rozpracowanie agenturalne krypt. „Iskra”. Dotyczyło ono kanału przerzutowego, który miał istnieć od 1948 r. i był powiązany z IRO (Międzynarodowa Organizacja Pomocy Uchodźcom w Berlinie Zachodnim). Kierowniczą funkcję pełnił Michael Hellmuth (30 lat), mieszkaniec powiatu jaworskiego, część jego pomocników była pochodzenia niemieckiego (wskazano 17 członków, 12 pomocników oraz 26 nazwisk osób przerzucanych⁹⁵). Zakres terytorialny ich działań obejmował powiaty przygraniczne. W sumie udowodniono ponad 40 przypadków przerzutów (co najmniej 118 osób). W latach 1948–1951 za działalność w kanale przerzutowym i nielegalne przekraczanie granicy zatrzymano 34 osoby. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu skazał

⁹¹ AIPN Wr, 053/739, Analiza i plan operacyjnego zabezpieczenia odcinka granicy PRL i CSR na terenie przyobiektowym, Kowary, 25 III 1956 r., k. 65–67.

⁹² AIPN Wr, 053/352, Raport sprawozdawczy za okres od 24 V do 24 VI 1948 r. do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 24 VI 1948 r., k. 19.

⁹³ R. Klementowski, *Zgorzelecka bezpieka 1945–1990*, Wrocław 2014, s. 92–93.

⁹⁴ AIPN Wr, 049/174, Faktologia: reakcyjna grupa przerzutowa działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat zgorzelecki i jeleniogórski) w okresie od 1946 do lutego 1949 r.; dowódca: Wojciechowski Klemens, Wrocław, 27 XII 1977 r. Klemens Wojciechowski zmarł w 1965 r.

⁹⁵ AIPN Wr, 049/445, Kanał przerzutowy – Hellmuth Michael; powiat Jelenia Góra, Zgorzelec, Lubiąż i województwo katowickie; 1946–1949, Wrocław, 4 XII 1980 r.

m.in. Antoniego Tomica na karę śmierci (złagodzoną do 15 lat), inni otrzymywali po kilka lat więzienia.

W 1950 r. podczas próby przerzutu na terenie powiatu lubańskiego żołnierze WOP zatrzymali grupę ludzi: Mikołaja Sajewskiego, Józefa Browskiego, Antoniego Bendkowskiego, Ferdynanda Gryca, Stanisława Rączkowskiego, Waltrauda Amfta, Alfreda Cierpka oraz przetrucanych Józefa Kujawę i Genowefę Wołoch⁹⁶. Organizatorem siatki przerzutowej był mieszkający w Jeleniej Górze Sajewski, ur. w 1904 r., z zawodu kupiec. Dorastał na terenie Rosji carskiej, w czasie wojny handlował w Warszawie, od 1945 r. w Jeleniej Górze prowadził sklep mleczarski. Od 1948 r. pracował jako ekspedient w sklepie spożywczym. Poznał Stanisława Rączkowskiego, wulkanizatora, trudniącego się przemytem towarów ze wschodniej strefy okupacyjnej Niemiec. Razem zorganizowali system przerzutów na zamówienie rodzin przebywających na Zachodzie (także np. z Kanady). Pośrednikiem był mieszkający we Francji szwagier Sajewskiego. Sąd Okręgowy we Wrocławiu skazał Sajewskiego, Browskiego, Amfta, Cierpkę na 2 lata i 6 miesięcy więzienia. Kujawa i Wołoch zostali skazani na rok i 6 miesięcy.

Najczęściej o opuszczeniu Polski aparat bezpieczeństwa dowiadywał się po fakcie, czasami aresztowano uciekinierów podczas przekraczania granicy lub zatrzymywały ich służby czechosłowackie, żołnierze sowieccy w strefie okupacyjnej Niemiec, władze niemieckie. W 1950 r. z terenu Karpacza zbiegł Mieczysław Zatorski. W czasie próby przejścia granicy zatrzymani zostali: Czesław Szewczyk z Kowar, T. Prytko, Helena Grzonkowska z bratem, Józef Gadomski. W 1951 r. ucieczkę planowała grupa osób: Kazimierz Szmalec, Kazimierz Chrzanowski i Henryk Rzepka z Kowar oraz Michał Kapuściński z Jeleniej Góry. We wszystkich wypadkach podejrzewano działania szpiegowskie, jednak tylko w jednym udało się to udowodnić – sprawa rodziny Komorowskich i Włodzimierza Turskiego⁹⁷. W 1952 r. uciec mieli Stanisław Organa i Stanisław Hutyra.

Oprócz WOP działania operacyjne związane z ochroną granicy realizował także Wydział I WUBP we Wrocławiu, który nie zawsze informował o swoich akcjach jednostkę lokalną. Na przykład w 1951 r. funkcjonariusze z Wrocławia dokonali aresztowania grupy z Karpacza, zajmującej się przerzutem ludzi przez granicę⁹⁸. Współpracowano ściśle z Sekcją VII 81 Batalionu WOP, której pracownicy do-

⁹⁶ AIPN Wr, 049/431, Faktologia: kanał przerzutowy działający na terenie powiatu jeleniogórskiego i lubańskiego w okresie od jesieni 1948 r. do stycznia 1950 r.; dowódca: Sajewski Mikołaj, Wrocław, 12 VII 1983 r.

⁹⁷ AIPN Wr, 053/739, Analiza i plan operacyjnego zabezpieczenia odcinka granicy PRL i CSR na terenie przyobiektowym, Kowary, 25 III 1956 r., k. 67–68.

⁹⁸ AIPN Wr, 053/739, Raport o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 26 VIII 1952 r., k. 6.

konywali kolejnych zatrzymań w Cieplicach i Karpaczu także w kolejnym roku⁹⁹. Jeleniej Górze o tym nie informowano. Bazowano przede wszystkim na doniesieniach agentury, weryfikowano dostarczane informacje – z różnym zresztą skutkiem. W lutym 1952 r. dotyczyło to pracownika Zakładów Przemysłu Odzieżowego Łomnicy oraz jego kochanki, podejrzewanych o zorganizowanie kanału przerzutowego przez Czechosłowację do strefy amerykańskiej. Próba werbunku nie potwierdziła tego¹⁰⁰. Na początku 1952 r. zatrzymano na próbie przekroczenia granicy Zdzisława Knurowskiego, miał on przy sobie podrobione dokumenty funkcjonariusza UB¹⁰¹. Prowadzono wówczas dochodzenie w sprawie Mariana Modrzejewskiego, który do 1949 r. miał kierować siatką przerzutową do amerykańskiej strefy przez Czechosłowację, potem wyjechał i pracował w Sobótce pod Wrocławiem¹⁰². Kolejną grupą przemytników do Czechosłowacji mieli być: Tadeusz Grabowski (DW „Morskie Oko”), znajomy rodziny Komorowskich; Józef Szymański (też zatrudniony w DW)¹⁰³.

Skuteczność działań UB w tym zakresie zależała w dużej mierze od ilości oraz jakości agentury. Tymczasem problemem PUBP był brak sieci informatorów w schroniskach jeszcze we wrześniu 1951 r.¹⁰⁴ W roku następnym jednostka z Jeleniej Góry wskazywała, że ma w pasie nadgranicznym 15 informatorów: w Karpaczu („Białkowski”, „Fisch”, „Konrad”, „Jan”, „Piotr”, „Stanisławski”, „Rysiek”), Kowarach („Lubicz”, „Barbara”), Szklarskiej Porębie („Czarny”, „Franek”, „Liza”, „Borsuk”, „Mały”, „Anton”)¹⁰⁵. Ponadto WOP miały 65 informatorów a MO 28¹⁰⁶.

⁹⁹ AIPN Wr, 053/739, Raport o zabezpieczeniu granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 11–14. Sekcja VIII 81 Batalionu WOP prowadziła własne rozpracowania o krypt. „Murarz”, „Sosnówka”, „Bierutowice”, „Śnieżka”, „Kanał”, „Kwiatek”, „Witoldówka”, „Kulik”, „Modzew”, „Janusz”, „Brzezina”.

¹⁰⁰ AIPN Wr, 053/287, Raport za okres od 1 II do 29 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 III 1952 r., k. 98.

¹⁰¹ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od dnia 1 I 1952 r. do dnia 1 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 II 1952 r., k. 79.

¹⁰² *Ibidem*, k. 81.

¹⁰³ *Ibidem*, k. 82–83.

¹⁰⁴ AIPN Wr, 053/739, Raport o zabezpieczeniu granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 14.

¹⁰⁵ AIPN Wr, 053/739, Raport o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 26 VIII 1952 r., k. 7.

¹⁰⁶ AIPN Wr, 053/739, Raport o zabezpieczeniu granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 12.

Tabela 20. Rozlokowanie agentury w strefie nadgranicznej PUBP w Jeleniej Górze, Sekcji VII 81 Batalionu WOP i KP MO w Jeleniej Górze według stanu na wrzesień 1952 r. (w nawiasie dane dla 1954 r.)

Miejscowość	UB	Sekcja VII WOP	MO	Razem
Kowary	2 (8)	2	2	6
Karpacz	7 (16)	10 (20)	3	20
Krzaczyna	0 (0)	1 (0)	0	1
Ściegny	0	1	0	1
Bierutowice	0	2	0	2
Jagniątków	0	3	1	4
Przesieka	0	7	0	7
Borowiec	0	1	0	1
Podgórzyn	0	0	3	3
Szklarska Poręba	8 (8)	16 (19)	3	27
Sobieszów	1 (7)	7 (22)	2	10
Cieplice	1 (9)	3	7	11
Piechowice	0 (5)	3 (7)	3	6
Kamienica Stara	0	1	2	3
Karpniki	0	0	2	2
Staniszów	0	1	0	1
Rozdroże Izerskie	0	1	0	1
	19	59	28	106

Źródło: AIPN Wr, 053/739, Raport o zabezpieczeniu granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 12; AIPN Wr, 053/739, Analiza kontrwywiadowcza strefy nadgranicznej powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 8 IV 1954 r., k. 42–43.

O przetrzucanie ludzi przez granicę podejrzewano osobę o nazwisku Rosiński (prawdopodobnie ze Szklarskiej Poręby, rozpracowanie nosiło krypt. „Anonim”), miał on zdaniem UB jakieś powiązania z Londynem¹⁰⁷. We wrześniu 1952 r. planowano wysiedlenie (brak danych czy je zrealizowano) ze strefy granicznej osób, które zdaniem UB mogły współpracować z wywiadami obcymi. Dotyczyło to: Stanisława Reszki (rolnik z Krzaczyna, andersowiec, oskarżany o szeptaną propagandę i wrogość wobec systemu), Jadwigi Reszki (zamieszkała w Karpaczu, utrzymywała kontakt korespondencyjny z mężem w Anglii), Wiktorii Krysiak (zamieszkała w Karpaczu, matka uciekła za granicę), Bronisława Jadcowskiego (zamieszkały w Karpaczu, oskarżany o wrogość wobec systemu i szeptaną propagandę), Ernesta Behra

¹⁰⁷ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od 1 II do 29 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 III 1952 r., k. 100.

(inżynier z FWP w Szklarskiej Poręby), Ernesta Stefańskiego (fotograf ze Szklarskiej Poręby, planował ucieczkę za granicę do żony w Belgii), kierownika schroniska na Hali Szrenickiej (określony jako niepewny)¹⁰⁸.

16 października 1952 r. zatrzymano figurantów rozpracowania krypt. „Dzoni” – Ignacego Leonowicza i Karola Moslera, którym zarzucano dokonywanie napadów rabunkowych, planowanie morderstw działaczy partyjnych i ucieczkę do zachodnich stref okupacyjnych Niemiec. Podczas przesłuchań starano się wykazać istnienie inspiratora lub zorganizowanej grupy¹⁰⁹. W sprawie tej przewijali się informatorzy ps. „Franek” i ps. „Czarny”. Temu ostatniemu Mosler opowiadał, że na terenie powiatu ukrywają się „dobrze uzbrojeni partyzanci, którzy pociski od karabinów mają nasycone atomem”¹¹⁰.

W lutym 1953 r. Ernest Walner, Bruno Ginter, Krystian Worbst mieli rzekomo organizować kanał przerzutowy do Niemiec Zachodnich¹¹¹. Figurantką sprawy o krypt. „Przemytnik” była Teresa Perek *vel* Stefania Sör (przedwojenna tancerka z Łucka, utrzymująca bliskie kontakty z Niemcami), która w 1948 r. osiedliła się w Szklarskiej Porębie i zajęła przerzutem ludzi przez granicę oraz szmuglowaniem towarów¹¹². Została zwerbowana przez UB jako tajny współpracownik ps. „Rena”. Dzięki niej UB planował kontrolować szlak przerzutowy. Poza nią wymieniano w 1953 r. także informatorów o ps. „Franek”, „Ula”, „Jedność”, „Stanisławski”, „Stefan”¹¹³. Zwiększanie liczby informatorów nie szło w parze z ich przydatnością, np. we wrześniu 1953 r. pisano, że jest to agentura płytka, nie zawsze otrzymująca odpowiednie zadania i to zarówno ta z UB jak i WOP¹¹⁴. Informatorzy nie wypełniali więc zadań, do których byli werbowani. Wymieniano w tym kontekście informatorów o ps.: „Oili”, „Ewald”, „Tomek”, „Janek”, „Piotr”, „Jan” i „Czarny”.

Na początku 1954 r. w podsumowaniu stanu wiedzy na temat granicy podawano, że z terenu powiatu od 1946 r. zbiegło nielegalnie za granicę 11 osób: Win-

¹⁰⁸ AIPN Wr, 053/739, Raport o zabezpieczeniu granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 15–16.

¹⁰⁹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UBP na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 154.

¹¹⁰ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k.122–123.

¹¹¹ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc luty 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 III 1953 r., k. 114.

¹¹² AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc wrzesień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 9 X 1953 r., k. 153.

¹¹³ AIPN Wr, 053/739, Analiza o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 VIII 1953 r., k. 17–18.

¹¹⁴ AIPN Wr, 053/739, Analiza i plan zabezpieczenia granicy, Jelenia Góra, 2 IX 1953 r., k. 21.

centy Wierzba (kierownik Domu Wczasowego Izby Rzemieślniczej w Szklarskiej Porębie), Romuald Urbanowski (mieszkaniec Łomnicy, bez zawodu) wraz z Henrykiem Leduchowiczem (pracownik straży przemysłowej w Państwowych Zakładach Odzieżowych w Łomnicy, sekretarz koła ZMP przy zakładach) i Edwardem Grzelką (pracownik rolny z Wojanowa, repatriant z Francji). Trzej ostatni zbiegli po zabranu utargu z zabawy w Łomnicy w sierpniu 1949 r. Kolejnymi zbiegami byli: Franciszek Stępniewski (zbiegł w drugiej połowie 1952 r. z terenu Górnego Śląska), Mieczysław Zatorski (kierownik zaopatrzenia ośrodka FWP w Karpaczu, zbiegł po dokonaniu nadużyć w sierpniu 1951 r.), Marian Mokwa (pracownik Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej w Jeleniej Górze, zbiegł w styczniu 1952 r.), Henryk Koniecznyński (właściciel sklepu spożywczego w Jeleniej Górze), Ryszard Paczuski (pracownik JWO w Jeleniej Górze, zbiegł w sierpniu 1953 r.), Nowak (brak imienia, prowadził gospodarstwo w gminie Piechowice, dopuścił się nadużyć i zbiegł w 1949 r.), Zygmunt Waszak (rewident wagonów na stacji Jelenia Góra Dworzec Zachodni, zbiegł w maju 1953 r.)¹¹⁵.

Według wiedzy UB uciekinierzy trafiali do Berlina Zachodniego i Niemiec Zachodnich, gdzie byli przesłuchiwanymi przez służby specjalne¹¹⁶, a ich rodziny i znajomi w kraju mogli być celem działań służb zachodnich, dlatego musieli być pod obserwacją, szczególnie gdy utrzymywali kontakty listowne. Osoby pozostałe w kraju mogły spotkać się z zarzutem: tworzenia kanałów przerzutowych dla agentów; zbierania wiadomości wywiadowczych; melinowania obcych szpiegów (udzielania im schronienia); działalności jako kurierzy, łącznicy i przewoźnicy¹¹⁷. Podstawą czynności operacyjnych była aktywność agentury, której zadaniem było zbliżenie się do obserwowanych środowisk. W 1954 r. zwerbowano nowych informatorów o ps.: „Staś”, „Wypchał”, „Jaś” (Szklarska Poręba), „Ludwik” (Piechowice), „Jawor”, „Bór” lub „Bor”, „Zbyszek”, „Józek” (Sobieszów), „Zygmunt” (Karpacz), „Adam” (zwerbowany w drugim kwartale 1954 r.), „Felek” (zwerbowany do sprawy o krypt. „Sob”)¹¹⁸.

Podczas analizowania zachowanej dokumentacji czasami trudno określić, które sprawy prowadził Urząd Bezpieczeństwa, a które pogranicznicy (WOP). Dotyczyło

¹¹⁵ AIPN Wr, 053/739, Plan agencyjnego zabezpieczenia osób nielegalnie zbiegłych za granicę oraz ich rodzin i kontaktów na terenie powiatu Jelenia Góra, Wrocław, 7 III 1954 r., k. 25–35.

¹¹⁶ Nie był to wymysł aparatu bezpieczeństwa, od przełomu lat czterdziestych i pięćdziesiątych głównym źródłem informacji służb zachodnich byli właśnie uciekinierzy z krajów podporządkowanych Moskwie. Część z nich werbowano i przerzucano do kraju z zadaniami szpiegowskimi.

¹¹⁷ AIPN Wr, 053/739, Plan agencyjnego zabezpieczenia osób nielegalnie zbiegłych za granicę oraz ich rodzin i kontaktów na terenie powiatu Jelenia Góra, Wrocław, 7 III 1954 r., k. 23–24.

¹¹⁸ AIPN Wr, 053/739, Analiza kontrwywiadowcza strefy nadgranicznej powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 2 VII 1954 r., k. 50–53.

to np. spraw o krypt.: „Tatrzan”, „Hofman”, „Szolc”, „Trybuniak-Watycha”, „Tylko”, „Zarczny”, „Rzysk”, „Zieleniec”, do których angażowano informatorów o ps. „Wiktor”, „Jutrzenka”, „Janusz”, „Serwin”¹¹⁹. Informowali oni o pojawieniu się w tym czasie w Karpaczu grupy trudniącej się przemytem zegarków i aparatów fotograficznych. W ocenie funkcjonariuszy UB współpraca nie zawsze przebiegała właściwie, ponieważ wopiści aresztowali i wysyłali ludzi do Sekcji Filtracyjnej, tymczasem można było z nimi prowadzić grę operacyjną. Bywało także, że z powodu rywalizacji nie informowali o niczym jednostki UB, żeby po zakończeniu sprawy i chwalić się sukcesem. Nie pomagały tu także reorganizacje aparatu bezpieczeństwa, brakowało wyraźnych instrukcji dotyczących współpracy¹²⁰.

Według oceny z 1954 r. przeszło 70 proc. zatrzymanych złapano w pobliżu miejscowości: Szklarska Poręba – Sobieszów, Jagniątków – Miłków, Karpacz – Bierutowice¹²¹. W drugiej połowie 1954 r. pojawiły się kolejne odcinki Kowary – Zielona Bramka oraz Piechowice – Śnieżne Kotły. Na całej granicy w powiecie jeleniogórskim zatrzymano ogółem 26 osób¹²². Środowiskiem podejrzanym byli leśnicy, którzy mieli możliwość kontaktów ze swoimi czeskimi odpowiednikami i prowadzili drobny przemyt. Przykładem takiej sytuacji był leśniczy Sikora na terenie Kowar – Podgórzyna¹²³. Był członkiem partii i musiano wystąpić do sekretarza KW PZPR o zgodę na jego rozpracowanie (obserwację, kontrolę korespondencji).

W 1955 r. zatrzymano 50 osób usiłujących nielegalnie przekroczyć granicę¹²⁴. Założono nową sprawę agencyjno-poszukiwawczą przeciwko Marianowi Mielczarkowi, który miał uciec z kraju jeszcze w 1948 r. a dwa lata później ktoś rzekomo widział go we Wrocławiu. Zinterpretowano ten fakt jako możliwe działanie wywiadu zachodniego¹²⁵. Inna sprawa dotyczyła Józefa Kasprzaka¹²⁶ (rozpracowanie

¹¹⁹ AIPN Wr, 053/739, Analiza kontrwywiadowcza strefy nadgranicznej powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 8 IV 1954 r., k. 40.

¹²⁰ AIPN Wr, 053/739, Analiza o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 10 III 1956 r., k. 62.

¹²¹ AIPN Wr, 053/739, Analiza kontrwywiadowcza strefy nadgranicznej powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 8 IV 1954 r., k. 39.

¹²² AIPN Wr, 053/739, Analiza kontrwywiadowcza strefy nadgranicznej powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 X 1954 r., k. 55.

¹²³ *Ibidem*, k. 56.

¹²⁴ AIPN Wr, 053/739, Analiza o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 10 III 1956 r., k. 60.

¹²⁵ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie z pracy PUdsBP w Jeleniej Górze za miesiąc kwiecień 1955 r., Jelenia Góra, 3 V 1955 r., k. 21.

¹²⁶ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie z pracy PUdsBP w Jeleniej Górze za miesiące maj i czerwiec 1955 r., Jelenia Góra, 4 VII 1955 r., k. 27.

krypt. „Siłownia”), podejrzanego o współpracę z Niemcami i przerzut za granicę. Do rozwiązania sprawy zwerbowano informatora o ps. „Lech”¹²⁷. Założono także sprawę dotyczącą Roberta Raczka w związku z usiłowaniem nielegalnego przekroczenia granicy i dostania się do Niemiec Zachodnich¹²⁸. Zainteresowanie UB dotyczyło także Jana Adamczyka (próba nielegalnego przekroczenia granicy i zbieranie informacji o obiektach specjalnych¹²⁹), Tadeusza Czopa (trzykrotnie nielegalnie przekraczał granicę, był repatriantem z Francji, pracownikiem kopalni „Wolność”¹³⁰), Franciszka F. (pracownik szlifierni kryształów w Sobieszowie, podejrzany o chęć ucieczki do Niemiec Zachodnich oraz rewizjonizm¹³¹). Udaremniono próbę zbiorowej ucieczki przez granicę młodzieży jednej ze szkół zawodowych¹³², założono sprawę o krypt. „Uciekinier”¹³³. Udało się wyjaśnić sprawę pracownika Fabryki Filców w Kowarach, wszczętą po doniesieniach agentury o planowanej ucieczce. Okazało się jednak, że po ślubie zmienił zamiary (jeśli je miał)¹³⁴.

W doniesieniach pojawiało się wiele fałszywych informacji, np. że koszt przerzutu przez granicę wynosi 15 tys. zł¹³⁵. Jedną z ciekawszych w 1956 r. była sprawa uciekiniera Stanisława Ciecki z Cieplic, złapanego przez władze czechosłowackie. Okazało się, że miał ze sobą dokumenty dotyczące jeleniogórskiej „Celwiskozy”. W ramach działań operacyjnych Cieckę zwolniono z więzienia i obstawiono agenturą, gdyż potraktowano sprawę jako zagrożenie ze strony obcego wywiadu¹³⁶. W tym też roku w sprawozdaniach UB znalazła się informacja o grupie osób, podejrzewanych o organizację przerzutów w okolicach kopalni uranu, do których zaliczano: Filipa Guta (aresztowany, zmarł), Kiraga (z Podgórze), Willego Reidelsa (w jego willi mieściła się melina, został aresztowany w 1952 lub 1953 r.), Reicharda Gajewskiego (właściciel willi i kawiarni „Szczęść Boże”), Pohla (autochton z Wilczej Poręby), Tadeusza Słowińskiego (z Karpacza), Stawinoga (z Kowar), Zalewskiego

¹²⁷ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 48.

¹²⁸ *Ibidem*, k. 49.

¹²⁹ *Ibidem*, k. 50.

¹³⁰ *Ibidem*, k. 52.

¹³¹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 65.

¹³² *Ibidem*, k. 56.

¹³³ *Ibidem*, k. 63.

¹³⁴ *Ibidem*, k. 66.

¹³⁵ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 34.

¹³⁶ *Ibidem*, k. 41–42.

(z sanatorium w Bukowcu), Antoniego Sobczyka (właściciel pensjonatu „Fortuna” w Karpaczu)¹³⁷.

W 1956 r. wprowadzono zmiany w zakresie organizacji zabezpieczenia granicy. Teren nadgraniczny podzielono na odcinki, za które odpowiadało trzech pracowników z grupy rejonowej UB. Dodatkowo za ochronę kontrwywiadowczą miejscowości Szklarska Poręba miał odpowiadać referent Kaczmarek oraz Sekcja 4. Podobnie Sobieszów trafił „pod opiekę” ppor. Jarosza oraz Sekcji 3, a Karpacz referenta Edwarda Musiała i Referatu II. Jak więc widać w zabezpieczenie terenu pogranicznego zaangażowano prawie cały urząd¹³⁸. W marcu 1956 r. UB miał 17 jednostek OZI pracujących „na odcinku zabezpieczenia granicy”, prowadzono 4 sprawy agenturalnego sprawdzenia przeciwko osobom, usiłującym zbiec za granicę oraz wiele spraw ewidencyjno-obszernych dotyczących kontaktów uciekinierów, którzy mogli próbować „nielegalnie powrócić”¹³⁹. W drugim kwartale tego roku zwerbowano kolejne 21 osób¹⁴⁰. W działaniach tych jeleniogórski urząd wspierała Delegatura nr 10 w Kowarach ze swoimi informatorami, zwerbowanymi w 1956 r. o ps.: „Cień”, „Sokół”, „Orkan”, „Jadwiga”, „Boczek”, „Zieliński”, „Nil”, „Roni”, „Wąsak”, „Leszko”, „Kama”, „Jaworski”. W zakresie działań każdego z nich było zbieranie informacji zarówno o ZPR-1, jak i terenu wokół nich¹⁴¹.

Mimo coraz trudniejszej sytuacji resortu, enigmatycznie opisywano, że współpraca z Wydziałem VII i Sekcją VII WOP oraz z organami MO, KBW i Informacją WP układała się w tym czasie pomyślnie¹⁴². Do końca 1956 r. zakładano kolejne sprawy. Pod koniec października w Jeleniej Górze odbyła się odprawa nadgranicznych powiatowych urzędów do spraw bezpieczeństwa publicznego na temat realizacji Instrukcji nr 615, dotyczącej zabezpieczenia granicy¹⁴³. Wyniki podjętych tam ustaleń miały być znane już po zmianach z przełomu 1956 i 1957 r.

¹³⁷ AIPN Wr, 053/739, Analiza i plan operacyjnego zabezpieczenia odcinka granicy PRL i CSR na terenie przyobiekowym, Kowary, 25 III 1956 r., k. 68.

¹³⁸ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 IV 1956 r. do dnia 30 VI 1956 r., Jelenia Góra, 28 VI 1956 r., k. 59–61.

¹³⁹ AIPN Wr, 053/739, Analiza o stanie zabezpieczenia granicy na odcinku powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 10 III 1956 r., k. 60, 61.

¹⁴⁰ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 IV 1956 r. do dnia 30 VI 1956 r., Jelenia Góra, 28 VI 1956 r., k. 59.

¹⁴¹ AIPN Wr, 053/739, Analiza i plan operacyjnego zabezpieczenia odcinka granicy PRL i CSR na terenie przyobiekowym, Kowary, 25 III 1956 r., k. 70–71.

¹⁴² AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 IV 1956 r. do dnia 30 VI 1956 r., Jelenia Góra, 28 VI 1956 r., k. 61.

¹⁴³ AIPN Wr, 053/410, t. 2, Pismo do kierownika PUdSBP w Lubaniu, Wrocław, 19 X 1956 r., k. 108.

Ukraińcy i inne narodowości

W wyniku akcji „Wisła” na terenach całych Ziem Zachodnich pojawiła się ludność ukraińska, łemkowska z południowo-wschodniej części Polski. Rodziło to wiele problemów natury społecznej, stosunki polsko-ukraińskie w obliczu wydarzeń nazywanych wspólnie zbrodnią wołyńską były napięte. Odpowiedzialność zbiorowa, zastosowana przez władze komunistyczne, utrwalała stereotyp Ukraińca-banderowca, co nie sprzyjało nawiązywaniu relacji i integrowaniu społeczeństwa. Ułatwiała natomiast sprawowanie władzy, rządzący przedstawiali się jako obrońcy Polaków przed zagrożeniem ze strony Werwolfu i UPA. W miarę upływu czasu, także dzięki budowaniu bliskich relacji sąsiedzkich, to poczucie zagrożenia słabło. W latach pięćdziesiątych nie było już przestrzeni do działań konspiracyjnych, ludzie próbowali rozliczyć się z przeszłością. Na przykład w listopadzie 1952 r. do UB zgłosił się z ujawnieniem Mikołaj Sołtan, właściwie Stefan Ostrowski¹⁴⁴ zeznał, że w okresie 1946–1947 był w bandzie OUN/UPA na terenie powiatu Włodawa pod „Wołodią”¹⁴⁵. Pod fałszywym nazwiskiem odbył służbę wojskową do 1952 r. Ujawnienie nastąpiło w związku z amnestią¹⁴⁶.

Analiza dokumentacji pozostawionej przez jeleniogórską bezpiekę nie przyniosła informacji na temat poważniejszych problemów z ludnością pochodzenia ukraińskiego czy łemkowskiego. W 1953 r. za pomocą szantażu próbowano zwerbować Antoniego Jasińskiego, którego podejrzewano o powiązania w czasie wojny z ukraińskim ruchem narodowym. Mężczyzna podczas rozmowy werbunkowej nie miał niczego ciekawego do powiedzenia, został więc aresztowany i przekazany do sądu¹⁴⁷.

W zainteresowaniu służb jeleniogórskich w niewielkim stopniu pozostawali przedstawiciele innych narodowości, byli więźniowie obozów pracy, obozów koncentracyjnych, jenieckich, czy małżonkowie obywateli niemieckich. W sprawozdaniach UB pojawiają się głównie w zestawieniach statystycznych, które nie były zbyt dokładne – co wynikało zarówno z mało wiarygodnych źródeł, jak i dynamiki zachowań ludności (przemieszczenie się po wojnie).

¹⁴⁴ Stefan Ostrowski, s. Adama, ur. 19 VII 1926 r. w Lacku, powiat Włodawa. W UPA pod ps. „Jurko”, brał udział w napadach; ujawnił się 26 XI 1952 r. w PUBP Jelenia Góra. Występował pod nazwiskiem Mikołaj Sołtan.

¹⁴⁵ Być może chodziło o Iwana Romaneczkę ps. „Wołodja” (M. Zajączkowski, *Pod znakiem króla Daniela. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie 1944–1950*, Lublin–Warszawa 2016, s. 68–71).

¹⁴⁶ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 XI 1952 r. do dnia 30 XI 1952 r., Jelenia Góra, 4 XII 1952 r., k. 161.

¹⁴⁷ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc styczeń 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 II 1953 r., k. 106.

W 1947 r. w powiecie odnotowano obecność 130 osób narodowości czeskiej¹⁴⁸, 20 Rumunów, 15 Jugosłowian, 23 Włochów, 3 Anglików, 10 Szwajcarów, 4 Holendrów, 21 Australijczyków, 2 Norwegów, 4 Węgrów. Prowadzono wobec nich rozpracowanie antydziałalności, jednak bez konkretnych rezultatów¹⁴⁹, co mogło wynikać ze zbyt małej ilości funkcjonariuszy. Dane, jakimi dysponował aparat bezpieczeństwa nie były precyzyjne, ponieważ już w połowie 1948 r. w powiecie miało być 29 Włochów i 11 Holendrów. Jako „obiekt” w rozpracowaniu służb obcokrajowcy stanowili wówczas grupę ponad 250 osób, co do której nie wykazano, aby prowadziła wrogą działalność, ale jak pisał jeden z funkcjonariuszy UB mogło to być „złudzenie optyczne”, dlatego należało mieć ich pod obserwacją. Byli to Włosi, Holendrzy, obywatele Szwajcarii oraz spora grupa Czechów¹⁵⁰. W 1952 r. pod kontrolą UB znajdowało się w samej tylko Jeleniej Górze: 15 Włochów, 1 Francuz, 1 Szwajcar, 1 Hiszpan, 5 Jugosłowian i 18 obywateli Czechosłowacji¹⁵¹.

Ciekawą grupę stanowili emigranci z Rosji, którzy na terenach Polski pojawili się po rewolucji bolszewickiej. Określani mianem „białogwardystów” pozostawali pod obserwacją „na wszelki wypadek”. W środowisku tym w 1952 r. funkcjonował informator o ps. „Wanda”, który donosił, że bali się oni represji ze względu na negatywny stosunek do ZSRS¹⁵². W tym też roku w dokumentach UB pojawiła się włoska rodzina Zambon, mieszkującą w willi przy ulicy Dzierżyńskiego w Jeleniej Górze. Angelo Zambon¹⁵³ był upoważniony do reprezentowania obywateli włoskich na tym terenie. Jego brat, z zawodu kaflarz, jeździł po całym powiecie i funkcjonariusze UB założyli, że mógł być wykorzystywany przez wywiad włoski¹⁵⁴. Tak w jego wypadku, jak i większości obcokrajowców Urząd Bezpieczeństwa ograniczał się do obserwacji. Słaba znajomość języka polskiego i brak szerszego umocowania

¹⁴⁸ AIPN 053/385, Sprawozdania dekadowe PUBP w Górze Śląskiej, Jaworze, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze i Kłodzku do WUBP we Wrocławiu za 1946 r., Sprawozdanie do WUBP we Wrocławiu (dla naczelnika Wydziału I), Jelenia Góra, 11 III 1947 r., k. 220.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ AIPN Wr, 053/363, Raport sprawozdawczy za okres od 24 VII do 24 VIII 1948 r., Jelenia Góra 23 VIII 1948 r., k. 37.

¹⁵¹ AIPN Wr, 053/739, Charakterystyka kontrwywiadowcza po linii Sekcji 1 PUBP Jelenia Góra, Jelenia Góra, 12 VIII 1952 r., k. 3–4.

¹⁵² AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od 1 II do 29 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 III 1952 r., k. 89.

¹⁵³ Angelo Zambon, s. Fortunato, ur. 23 IX 1898 r. we Włoszech, robotnik. Był podejrzewany o przynależność do partii hitlerowskiej i współpracę z Niemcami w czasie II wojny światowej, a od 1948 r. o kontakty z ambasadą włoską w Warszawie.

¹⁵⁴ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k. 119–120.

w środowisku ograniczały w sposób naturalny możliwość prowadzenia przez nich skutecznej wrogiej działalności.

Środowiska polskie

Duże zagrożenie kontrwywiadowcze według władz komunistycznych stanowili Polacy, którzy do kraju wrócili z Zachodu. W szczególności chodziło o tych obywateli II Rzeczypospolitej, którzy w różny sposób związani byli z rządem na emigracji, m.in.: funkcjonariusze wywiadu i kontrwywiadu wojskowego II RP, żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, urzędnicy przed i z okresu wojny, reemigranci. Po powrocie do Polski traktowani byli jako potencjalni pracownicy służb wywiadu obcych mocarstw. Już w połowie 1947 r. wszczęto rozpracowanie o krypt. „Pantyleria” na podstawie doniesienia, że w Jeleniej Górze mieszka były pracownik Dwójki, „straszny przeciwnik obecnego ustroju”¹⁵⁵. W 1948 r. UB szacował, że z Zachodu wróciło 1913 osób, a ze Wschodu ponad 45 tys.¹⁵⁶. Jako potencjalnie wrogie środowiska wskazywano:

- andersowców, około 75 osób, jak pisano „byłych sanacyjnych pachołków i przedwojennych oficerów WP”, którzy przejawiali wrogi stosunek do ustroju, słuchali zagranicznych radiostacji, powielali usłyszane tam informacje. W lipcu 1948 r. w celu ich kontrolowania założono sprawę obiektową¹⁵⁷. Proponowano, aby poza umieszczeniem wśród nich agentury zwalniać ich z pracy i aresztować „dla postrachu”;
- byłych pracowników „Dwójki”, około 5 osób, do których UB nie miał agentury¹⁵⁸;
- „sekty i organizacje młodzieżowe popierane przez zagranicę”, np.: baptyści, adwentyści, świadkowie Jehowy, badacze Pisma Świętego, organizacja YMCA¹⁵⁹. Ta ostatnia we wrześniu 1948 r. miała liczyć około 400 członków¹⁶⁰.

¹⁵⁵ AIPN Wr, 053/352, Pismo do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 22 XI 1947 r., k. 120.

¹⁵⁶ AIPN Wr, 053/352, Raport sprawozdawczy za okres od 24 V do 24 VI 1948 r. do naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 24 VI 1948 r., k. 20.

¹⁵⁷ AIPN Wr, 053/363, Raport sprawozdawczy za okres od 24 VII do 24 VIII 1948 r., Jelenia Góra 23 VIII 1948 r., k. 37.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ Związek Chrześcijańskiej Młodzieży Męskiej, organizacja założona w Wielkiej Brytanii w 1844 r., w Polsce działała od 1919 do 1949 r.

¹⁶⁰ AIPN Wr, 053/363, Raport sprawozdawczy za okres od 24 VIII do 24 IX 1948 r., Jelenia Góra, 23 IX 1948 r., k. 48.

Osoby z tych środowisk, w oczach władz, stanowiły zagrożenie również z tego powodu, że z uwagi na swoje wykształcenie i doświadczenie zajmowały różne stanowiska w instytucjach i urzędach. Najbardziej reakcyjna i faszystowska miała być obsada Państwowego Zarządu Nieruchomości Ziemskich w Cieplicach, składająca się z byłych oficerów Andersa i „ludzi z Zachodu”.

W ramach rozpracowania obiektowego krypt. „Zachód” inwigilowano osoby, które przeszły przez obóz w Lubece¹⁶¹, zajmowały tam stanowiska kierownicze, a na terenie Polski angażowały się w odbudowę szkolnictwa. To zainteresowanie wynikało z przekonania UB (zapewne słusznego), że na terenie obozu w Lubece działały komórki wywiadu angielskiego i amerykańskiego. Ofiarami inwigilacji byli: Zbigniew Daroszewski (sędzia sądu powiatowego, w Lubece był barakowym), Piotr Misiunia (nauczyciel w szkole średniej, w Lubece uczył języka polskiego), Stanisław Wysocki¹⁶² (nauczyciel szkoły średniej, w Lubece uczył języka polskiego), Marian Woźniak (w Lubece był szoferem komendanta obozu Przybysławskiego), Stanisławski (kierownik transportu w „kopalniach kowarskich”, w Lubece komendant straży obozowej). Pośród nich i osób z nimi związanych szukano więc potencjalnych informatorów, zamierzano zwerbować np. osobę o inicjałach W.M.¹⁶³. W 1952 r. pod opieką UB znajdowało się wówczas w samej tylko Jeleniej Górze: 8 dwójkarzy, 116 andersowców, 5 rafowców¹⁶⁴. Rok później informowano, że w środowisku byłych oficerów II RP ulokowano informatorów o ps. „Bland”, „Roman” i „Tadek”¹⁶⁵.

Inwigilacji podlegały także osoby utrzymujące kontakty ze światem zachodnim, wówczas głównie korespondencyjne. Dlatego jedną z podstawowych form kontroli społeczeństwa była perlustracja korespondencji, czyli sprawdzanie zawartości listów i paczek. Sprawowano nadzór nad urzędami pocztowymi, werbowano wśród zatrudnionych tam tajnych współpracowników. Nie udało się jednak powstrzymać wiadomości, jaką ktoś wysłał na Zachód dotyczącą działalności informatorów UB w Mysłakowicach i Karpaczu. Na początku 1952 r. pojawiała się plotka jakoby

¹⁶¹ Pod koniec II wojny światowej obóz w Lubece założony dla Polaków, tzw. dipisów (*displaced persons*), głównie robotników przymusowych i jeńców wojennych, punkt etapowy na drodze do Polski. Przeszło przez niego około 30 tys. osób.

¹⁶² Być może chodziło o Stanisława Wysockiego, s. Wojciecha, ur. 29 III 1910 r. w Gnieźnie, przed wojną oficera KOP, 23 X 1950 r. aresztowanego przez PUBP w Jeleniej Górze za wrogą propagandę, zwolnionego 29 V 1951 r. nakazem Sądu Powiatowego w Jeleniej Górze.

¹⁶³ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 114.

¹⁶⁴ AIPN Wr, 053/739, Charakterystyka kontrwywiadowcza po linii Sekcji 1 PUBP Jelenia Góra, Jelenia Góra, 12 VIII 1952 r., k. 3–4.

¹⁶⁵ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc lipiec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 VIII 1953 r., k. 142.

kwestie te omawiało radio „Głos Ameryki”. Uznano więc, że ktoś musi dzielić się tymi informacjami, co traktowano jako szpiegostwo¹⁶⁶.

Na przełomie 1953 i 1954 r. w sprawozdaniach znalazła się informacja o prowadzeniu przez PUBP w Jeleniej Górze rozpracowania o krypt. „Góra”, które dotyczyło kontaktów mieszkańców powiatu z zagranicą i prób przerzutu ludzi na Zachód. W lutym 1954 r. w powiecie organizowany był Międzynarodowy Zjazd Młodzieży z Czechosłowacji, NRD, Belgii, Danii i Norwegii. Zabezpieczano go operacyjnie ze względu na obawy przed pojawieniem się szpiegów i w celu ograniczenia niepożądanych kontaktów obywateli polskich z gośćmi z krajów kapitalistycznych¹⁶⁷. W trzecim kwartale 1954 r. założono agencyjne rozpracowanie krypt. „Filtr Jeleniogórski”, które dotyczyło sprawy o zabarwieniu szpiegowskim. W zainteresowaniu służb znalazły się trzy osoby zajmujące się filatelistyką, które wysyłały listy za granicę ze znaczkami pocztowymi i „posługiwały się szyfrem o nieznanym nam kluczu”¹⁶⁸. Jak w większości wypadków, działania UB ograniczały się do zbierania informacji, nikogo nie postawiono jednak w stan oskarżenia.

Z perspektywy wielu lat i ujawnianych materiałów można wskazać kilka płaszczyzn zainteresowań kontrwywiadowczych, z jakimi mieli do czynienia pracownicy pionu I resortu bezpieczeństwa publicznego.

Pierwszą była kontrola ludności niemieckiej do czasu zakończenia wysiedleń, czyli do 1947 r., likwidacja przejawów oporu wobec władz polskich (próby organizowania się w tajne organizacje, publiczne podważanie praw Polski do Ziemi Zachodnich, sabotaż w zakładach przemysłowych).

Druga dotyczyła ograniczenia ucieczek na Zachód, czyli likwidacji szlaków przemytniczych i przerzutowych. Kwestia ta stała się szczególnie ważna, w miarę jak w propagandzie oraz praktyce resortu wzrastała szpiegomania, czyli tendencja do postrzegania wydarzeń z perspektywy zagrożeń działalnością wywiadowczą służb obcych (czyli zachodnich). Trzeba przy tym zauważyć, że zwalczaniem szpiegostwa zajmowały się równolegle (i bardzo często w tym samym czasie) jednostki UB różnego szczebla – od centrali w Warszawie, przez funkcjonariuszy wojewódzkich, po PUBP w Jeleniej Górze, ponieważ na terenie powiatu znajdowały się obiekty o znaczeniu ponadregionalnym, a szczególnie przedsiębiorstwo tajne, zajmujące

¹⁶⁶ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od 1 II do 29 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 III 1952 r., k. 90.

¹⁶⁷ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc marzec 1954 r., Jelenia Góra, 2 IV 1954 r., k. 107.

¹⁶⁸ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 VII 1954 r. do dnia 1 X 1954 r., Jelenia Góra, 2 VII 1954 r., k. 144.

się poszukiwaniem, wydobywaniem i eksportem uranu (rudy uranu) do ZSRS¹⁶⁹. Poza ZPR-1 ulokowane tu były inne istotne zakłady produkcyjne. Sudety oraz Przedgórze Sudeckie były miejscem wypoczynku i leczenia się elit politycznych Polski, co musiało przyciągać zainteresowanie służb zachodnich. Powiat jeleniogórski graniczył z Czechosłowacją, przebiegały przez niego szlaki przemysłowe. Pracownicy UB w Jeleniej Górze starali się w każdym z wyżej wskazanych zagadnień wykazywać aktywnością, trudno jednak z pełną odpowiedzialnością oceniać rezultaty ich działań, które ograniczały się do aresztowań podejrzanych. Nie ulega wątpliwości, że w części była to aktywność chybiona – nie wszystkie podejmowane sprawy miały racjonalne uzasadnienie, np. ucieczka na Zachód mogła wynikać z chęci opuszczenia komunistycznego kraju, a nie prowadzenia działalności szpiegowskiej. Z drugiej strony stopień zainteresowania tym terenem ze strony obcych służb pozostanie dla nas nieznany do czasu odtajnienia akt niejawnych służb w USA, Anglii, Francji, Szwecji czy nawet Watykanie (na co się raczej nie zanosi). Nie wiemy więc, jaka faktycznie była skuteczność działań kontrwywiadowczych. Kwestiom tym w jeleniogórskiej jednostce poświęcano jednak dużo środków i uwagi.

¹⁶⁹ Na ten temat: R. Klementowski, *W cieniu...*; *idem*, *Tajemnica tajemnic. Kontrwywiadowcze zabezpieczenie obiektów specjalnych w PRL na przykładzie kopalni uranu [w:] W interesie obcego rządu? Komunistyczny aparat represji wobec działalności wywiadowczej na terenie kraju (1945–1956)*, red. T. Krok, Warszawa 2024, s. 79–111.

BUDOWANIE I UTRWALANIE WŁADZY

Przejęcie władzy przez komunistów po II wojnie światowej nie byłoby możliwe bez wsparcia ze strony aparatu bezpieczeństwa. Widać to szczególnie wyraźnie na prowincji, gdzie łatwiej śledzić wydarzenia, losy ludzi i skutki decyzji, podejmowanych w gabinetach polityków w Warszawie (czy nawet w Moskwie). Walka o władzę, rozstrzygnęła się w ciągu trzech pierwszych lat po zakończeniu II wojny światowej. Jej uczestnikami były środowiska określane, ze względu na ich programy jako komuniści (Polska Partia Robotnicza), socjaliści (Polska Partia Socjalistyczna), ludowcy (Stronnictwo Ludowe i Polskie Stronnictwo Ludowe). Prawo do stowarzyszania się uzyskało po 1945 r. jeszcze Stronnictwo Demokratyczne, skupiające w swoich szeregach szeroko rozumianą inteligencję. Nie było ono jednak zbyt liczne i nie miało aspiracji do odgrywania większej roli. Nie dopuszczono do wznowienia działalności partii chrześcijańskiej i narodowej (przed i w czasie wojny Stronnictwo Pracy oraz Stronnictwo Narodowe), a odmowę rejestracji uzasadniano chęcią uniknięcia rozproszenia oraz faktem rzekomego reprezentowania wszystkich warstw społecznych przez już działające ugrupowania. Propaganda posługiwała się marksistowskim pojęciem klas, a tych było według decydentów trzy: robotnicy, rolnicy oraz inteligencja pracująca. W ich imieniu wypowiadać się miały PPR, PPS, SD i SL, które współpracowały ze sobą. Najpóźniej, jesienią 1945 r., na scenie politycznej pojawiło się PSL, tolerowane czasowo przez dominujących komunistów z powodów taktycznych (m.in. ze względu na fakt, że na jego czele stał były minister rządu londyńskiego Stanisław Mikołajczyk, który zdecydował się podjąć ryzyko współpracy z komunistami).

W uczciwej walce politycznej przedstawiciele PPR nie mieli żadnych szans, nie tylko w starciu z opozycyjnym PSL, lecz także z PPS, która po 1944 r. pozostawała formalnie partią współrządzącą. Siłą socjalistów oraz ludowców spod znaku Mikołajczyka było to, że pozostawali jedynymi liczącymi się, oficjalnie działającymi organizacjami politycznymi, które mogły w sposób legalny rywalizować z komunistami. Na poziomie powiatowym chodziło o kwestie bardzo konkretne – sprawowanie funkcji starosty, przewodniczącego powiatowej rady narodowej, dyrektora urzędu, zakładu przemysłowego, szpitala czy szkoły. Stanowiska te dawały realną władzę, pozwalały kształtować politykę personalną tych instytucji, decydować o inwestycjach – a więc wpływać na życie codzienne obywateli. O ile na szczeblach centralnych kraju (kręgi rządowe i kierownicze wyżej wymienionych organizacji) mówiono o współpracy, o tyle w terenie toczyła się często brutalna walka, w której nie przebierano w czynach i słowach.

Negatywną stroną tej sytuacji było gromadzenie się pod szyldem socjalistów poza ideowcami, także ludzi, których poglądy polityczne dalekie były od tych, deklarowanych w statutach. Paradoksalnie więc rację mieli funkcjonariusze PPR, którzy stawiali wielu usuwanym z szeregów partii socjalistycznej działaczom zarzuty

zaangażowania w działalność polityczną głównie celem wzbogacenia się. Między innymi w ten sposób komuniści starali się przewyciężyć wpływy PPS i PSL na społeczeństwo.

Układ polityczny, jaki ukształtował się w Polsce na przełomie 1945 i 1946 r. mógł przetrwać jedynie do wyborów, których przeprowadzenie było częścią kompromisu, zawartego między mocarstwami w Jałcie i w Poczdamie. Problem polegał na tym, że jak już wspomniano, wolne wybory przyniosłyby klęskę komunistom. Jedynym rozwiązaniem z ich punktu widzenia było zorganizowanie głosowania jak najpóźniej i podjęcie działalności, która ograniczyłaby aktywność głównych rywali politycznych, zmusiła ich do współpracy lub doprowadziła do likwidacji.

Kwestię pierwszą – opóźnienie wyborów – rozwiązano przez ogłoszenie referendum ludowego. Poddano w nim pod osąd publiczny decyzje natury ustrojowej i terytorialnej – chodziło o stosunek do reformy rolnej, do włączenia w powojenne granice Polski Ziemi Zachodnich oraz zasadność dalszego funkcjonowania senatu. Zarówno pomysł głosowania ludowego, jak i treść pytań były sprytnym posunięciem. Ich dobór miał charakter manipulacji, ponieważ dotyczył kwestii niebudzących większych kontrowersji, znajdujących do tej pory raczej szeroką akceptację społeczeństwa. Nie poruszono natomiast kwestii ustroju politycznego, nacjonalizacji przemysłu, losów ziem na Wschodzie. Stronnictwa polityczne znalazły się w niezręcznej sytuacji – poparcie dla odpowiedzi „tak” na wszystkie pytania oznaczało stanięcie w jednym szeregu z komunistami, uznanie ich obecności i aktywności. Różnicowanie odpowiedzi narażało z kolei na zarzut działania na szkodę społeczeństwa polskiego. Tę pułapkę, zastawioną przede wszystkim na PSL, domknęła propozycja wspólnego startu w głosowaniu w ramach Bloku Demokratycznego wszystkich legalnie działających partii i stronnictw politycznych. Oficjalne odrzucenie tej oferty przez Mikołajczyka zostało przez komunistów wykorzystane propagandowo do oskarżenia ludowców o zdradę Polski. Narracja ta miała przygotowywać społeczeństwo do planowanych represji wobec działaczy mikołajczykowskich. Aresztowania, zwalnianie z pracy, przesiedlenia peeselowców miały ograniczyć skalę ewentualnych protestów społecznych, wskazać, że reprezentują oni reakcję¹, są wrogami demokracji, zdrajcami współpracującymi z obcym wywiadem² oraz bandami leśnymi, grabiącymi majątek i zabijającymi działaczy politycznych. Propaganda komunistyczna stworzyła wroga publicznego, którego następnie zwalczała i do tego samego namawiała obywateli.

Drugim celem komunistów było pozbycie się środowisk aspirujących do zarządzania państwem. Zakaz funkcjonowania innych niż PPR partii politycznych byłby

¹ Tym pojęciem ówczesna władza określała m.in. zwolenników przedwojennego ustroju politycznego i gospodarczego, których obarczano odpowiedzialnością za biedę i upadek państwa w 1939 r.

² Za takowy uważano także rząd londyński.

sprzeczny z oficjalną propagandą budowania państwa pluralistycznego, głoszoną na użytek zwłaszcza zewnętrzny. Bezpośrednie działania siłowe były więc wykluczone, należało natomiast stworzyć warunki umożliwiające ostateczną likwidację przeciwników. Można to było zrobić na kilka sposobów – od zmuszenia do zaprzestania działalności, przez przejście kontroli nad organizacjami (np. przez ulokowanie w ich kierownictwach kryptokomunistów), po stworzenie nowej platformy politycznej jednoczącej działaczy. Realizacja każdej z tych możliwości wymagała interwencji służb specjalnych, które byłyby w stanie zmusić ludzi do podporządkowania się lub odejścia z polityki. Jako jedyne były także przygotowane do tego, aby zrealizować skutecznie plan sfalszowania wyników każdego powszechnego głosowania. Referendum ludowe z 1946 r. było poligonem doświadczalnym w tym zakresie, a wiedzę wykorzystano także podczas wyborów w styczniu roku następnego.

Okres obejmujący przygotowania do referendum, wyborów i pierwsze miesiące po przejściu władzy przez PPR w nowo wybranym parlamencie charakteryzował się brutalnymi szykanami w stosunku do zwolenników i działaczy Polskiego Stronnictwa Ludowego. Areszty, prowokacje, nękanie przesłuchaniami, szantaż, przekupstwo, pobicia i morderstwa to metody, jakimi posługiwali się funkcjonariusze urzędów bezpieczeństwa w całym kraju. Miały one na celu ograniczenie lub uniemożliwienie działalności lub zniechęcenie do samego wspierania ludowców, zwłaszcza podczas okresów kampanii – przedreferendalnej i przedwyborczej. Starania bezpieczeństwa, choć podejmowane w tajemnicy, to oddziaływały na społeczeństwo, budowały w dłuższej perspektywie legendę omnipotencji służb. Były także skuteczne, ponieważ w ciągu kilkunastu miesięcy doprowadziły do zniszczenia i rozwiązania PSL.

W tym czasie drugi z potencjalnych rywali do władzy, partia socjalistyczna, występowała formalnie jako sojusznik PPR, mimo że na poziomie terenowym relacje między działaczami obu formacji były wrogie. Sfalszowanie wyborów i uzyskanie przez PPR dominującej pozycji podważyło dotychczasowy układ, socjaliści stali się zbędni jako sojusznik we wprowadzaniu reform i w walce z PSL. Komuniści jednak chcieli zachować propagandowy wizerunek ukazujący współpracę obu partii, dlatego zdecydowali się na przyjęcie odmiennej taktyki likwidacji PPS – nie przez represje, lecz zjednoczenie z PPR. Dało to możliwość przeprowadzenia przeglądu kadr i usunięcia osób niewygodnych, skompromitowanych lub wręcz wrogich wobec dominacji środowiska skupionego wokół Bolesława Bieruta. Zabezpieczeniem przebiegu zjednoczenia zajmował się oczywiście aparat bezpieczeństwa, który dostarczał informacji o poglądach i zachowaniu osób, które miały stanowić kadry nowo powstającej partii. Były to często materiały kompromitujące i obciążające przedstawicieli PPS. Uwieńczeniem tych działań było powołanie w grudniu 1948 r. Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Oczyszczanie szeregów partyjnych było początkiem szerszego procesu – weryfikacji kadr urzędniczych zarządzających przemysłem, instytucjami, organizacjami. Wprowadzono system nomenklatury, uzależniający objęcie stanowiska kierowni-

czego od zgody powiatowych, wojewódzkich lub centralnych władz partyjnych. Czystki służyły przejmowaniu nadzoru PZPR nad państwem na wszystkich szczeblach administracji. Urząd Bezpieczeństwa dbał odtąd, żeby nikt tej dominacji nie zagrażał. Był „mieczem i tarczą”, jak głosiło hasło propagandowe, a także przysłowiowym okiem i uchem rządzących komunistów. Dostarczał informacji o sytuacji społecznej, zachowaniu konkretnych osób, nadzorował i eliminował działaczy politycznych (z byłego PSL czy usuniętych z PPS i PPR). Rola bezpieki wpisywała się więc w propagandowe hasła budowania i utrwalania władzy ludowej między 1945 a 1956 r.

Tworzenie administracji polskiej oraz życia politycznego w Jeleniej Górze zapoczątkowało pojawienie się grupy operacyjnej Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów i Ministerstwa Przemysłu i Handlu około 9 maja 1945 r. Sześciuosobową grupę, kierowaną przez Andrzeja Rosienkiewicza³, wspierały dziesiątki robotników przymusowych, co pozwoliło w ciągu dwóch tygodni zorganizować wiele referatów oraz straż przemysłową⁴. Zadaniem zespołu, w pierwszej kolejności, było zabezpieczenie majątku w zakładach i ich przejęcie do września w ręce polskie.

Władzą polityczną, organizowaniem administracji państwowej i samorządowej, uruchamianiem produkcji przemysłowej i rolnej, akcją osiedleńczą mieli się zająć pełnomocnicy rządu w obwodach (obejmujących późniejsze powiaty). W interesującym nas wypadku powołano odrębnych pełnomocników na obwód nr 29 (powiat jeleniogórski) oraz obwód nr 30 (miasto Jelenia Góra). Na stanowiska te zostali wyznaczeni odpowiednio Wojciech Tabaka (członek PPR) i Antoni Matyczyński (członek PPS), którego we wrześniu zastąpił Kazimierz Grochulski. Zastępcą Matyczyńskiego był Tadeusz Rzęsista⁵ (członek PPR). Stanowiska w urzędach zostały podzielone między największe partie. Warto podkreślić, że sowiecki komendant wojenny uznał prawa Polaków do zarządzania terenem dopiero w lipcu 1945 r. Powiat jeleniogórski był więc *de facto* okupowany przez władze sowieckie przez dwa miesiące, mimo istnienia instytucji polskich: administracji, sił porządkowych (UB i MO), władz gospodarczych (komisja Rosienkiewicza) a nawet sił zbrojnych. Na przełomie maja i czerwca 1945 r. w Jeleniej Górze ulokowano dowództwo 10 Dywizji Piechoty WP, której zadaniem było zabezpieczenie granicy na odcinku od Nysy Łużyckiej po Białą Bystrzycką. Działalność rozpoczynały także kolejne instytucje: Sąd Okręgowy, prokuratura Sądu Okręgowego, Poczta Polska. We wrześniu utworzono 10 wiejskich gmin zbiorowych (nazwy współczesne): Janowice Wielkie, Karpacz, Piechowice, Łomnica, Jeżów Sudecki, Stara Kamienica, Siedlęcín, Karp-

³ M. Iwanek, *Życie polityczne i społeczne w Kotlinie Jeleniogórskiej 1945–1948 (zagadnienia wybrane)*, Jelenia Góra 1982, s. 10.

⁴ S. Jankowiak, *Jeleniogórska grupa operacyjna*, „Rocznik Jeleniogórski” 1973, t. XI, s. 68–85.

⁵ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 11.

niki, Szklarska Poręba, Sobieszów. Do października 1945 r. Polacy objęli prawie wszystkie stanowiska burmistrzów, wójtów i sołtysów.

W połowie 1946 r. zmieniła się nazwa zarządzającego administracją terenu, odtąd powiatem kierował starosta. Do tego czasu odnotowano dużą fluktuację wśród pracowników administracji⁶. Była to okoliczność istotna z punktu widzenia działalności służb specjalnych, zobowiązanych do systematycznego nadzorowania sytuacji w urzędach w obliczu kształtowania się relacji politycznych (referendum, wybory, likwidacja PSL i PPS) oraz dynamiki osadniczej. Mimo że nie był to powiat wojskowy, na własną rękę osiedlali się tu byli członkowie AL, żołnierze WP skupieni w Związku Osadników Wojskowych. Przeważała ludność z Polski Centralnej (było ich dwukrotnie więcej niż repatriantów zza Bugu). W miarę pełne nasycenie tych terenów ludnością osiągnięto we wrześniu 1946 r. (wolne gospodarstwa rolne zostały zajęte). Pod koniec grudnia 1947 r. miasto i powiat miało zamieszkiwać prawie 100 tys. osób⁷.

O ile na kwestie osadnicze aparat bezpieczeństwa nie miał większego wpływu, o tyle życie polityczne było pod jego pełnym nadzorem. Inwigilowano legalnie działające ugrupowania, próbowano wpływać na życie wewnętrzne partii, represjonowano środowiska i osoby uznane za wrogie wobec PPR. W dokumentacji miejscowego PUBP zachowały się sprawozdania, w których znajdziemy charakterystyki ugrupowań, ich kierownictwa, opisy aktywności czy relacje z podejmowanych wobec nich działań operacyjnych. Musimy pamiętać, że jest to wizja życia politycznego przygotowana z perspektywy ludzi, dla których celem było wyeliminowanie rzeczywistych lub potencjalnych wrogów PPR. Raporty te mają więc charakter subiektywny, prezentują je jednak, aby ukazać jak wpływano na życie osób i całych środowisk. Ze względu na fakt, że nie zachowała się część dokumentacji wytworzonej przez miejscowy Urząd Bezpieczeństwa, dane faktograficzne dotyczące dziejów partii politycznych w powiecie jeleniogórskim, uzupełniam danymi zamieszczonymi w pracy Mariana Iwanka.

Polska Partia Robotnicza rozpoczęła działalność na przełomie maja i czerwca 1945 r. Pierwszym sekretarzem KP PPR został Henryk Wyrębkiewicz (33 lata), z zawodu stolarz lub hydraulik z wykształceniem podstawowym⁸. Pierwsza konferencja partyjna, zwołana 5 czerwca 1945 r. zgromadziła jedynie 28 osób, ale stopniowo kadry partyjne się powiększały. Duża część członków i sympatyków związana była z Urzędem Bezpieczeństwa. Jak zauważał Iwanek „ze względów politycznych ważne były stanowiska kierowników: PUBP, KP i KM MO. Kierownicy tych instytucji

⁶ *Ibidem*, s. 15.

⁷ *Ibidem*, s. 17.

⁸ *Ibidem*, s. 32.

zawsze byli związani z Polską Partią Robotniczą⁹. Szacunkowe dane mówią, że pod koniec 1945 r. Polska Partia Robotnicza w powiecie gromadziła 600–700 członków¹⁰. W lutym 1946 r. Wyrębkiewicz na stanowisku pierwszego sekretarza zastąpił Wacław Mrozowski¹¹, były członek Komunistycznej Partii Polski.

W tym samym czasie co PPR powstało pierwsze koło Polskiej Partii Socjalistycznej, złożone przede wszystkim z członków grup operacyjnych przybywających do Jeleniej Góry w maju 1945 r. Prezesem Tymczasowego Komitetu Powiatowego PPS został ówczesny pełnomocnik rządu Antoni Matyczyński, jego zastępcą Wincenty Stolarczyk, sekretarzem Maksymilian Gray. Największe i najbardziej prężne koła powstały w Cieplicach i w Kowarach. Duża część działaczy rekrutowała się spośród urzędników oraz prywatnych przedsiębiorców (kupcy, restauratorzy)¹². W październiku 1945 r. PPS miała skupiać 2140 członków, choć Marian Iwanek uznał tę liczbę za zawyżoną. Zjazd Delegatów Powiatowych wybrał na przewodniczącego KP PPS Tadeusza Orłowskiego, wiceprzewodniczącym został Stefan Górka, sekretarzami Edward Bilski oraz (brak imienia) Granosik. Przewodniczącym KM PPS został Leon Jeleński¹³.

W 1945 r. działalność rozpoczęło także Stronnictwo Ludowe, którego przewodniczącym w sierpniu 1945 r. został Henryk Krzemiński, a wiceprzewodniczącym Jan Jabłoński¹⁴. 28 października 1945 r. odbył się walny zjazd SL. Stronnictwo liczyło wówczas 675 członków, ale stałe legitymacje miało tylko 185. Prezesem zarządu powiatowego został wówczas Józef Sęk, a sekretarzem Edward Kościelecki¹⁵.

Do października 1945 r. powstały zręby wszystkich, poza PSL, najważniejszych w Polsce powojennej ugrupowań politycznych. Formą współpracy międzypartyjnej była m.in. powołana pod koniec 1945 r. Komisja Współpracy Międzypartyjnej, grupująca pepeesowców i pepeerowców. Rezultaty tej współpracy były różne, na co dzień obie partie ze sobą rywalizowały o wpływy i władzę. Funkcjonariusze PUBP w Jeleniej Górze za pomocą agentury i osobistych kontaktów zbierali przez cały ten czas informacje o wypowiedziach, zachowaniu zaangażowanych w działalność polityczną mieszkańców powiatu i na tej podstawie (oraz pod wpływem

⁹ *Ibidem*, s. 35.

¹⁰ *Ibidem*, s. 25.

¹¹ Wacław Mrozowski, ur. 1893 r., członek KPP przed 1939 r., w PPR od 1942 r., prawdopodobnie miał wykształcenie średnie (M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 33).

¹² M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 47.

¹³ *Ibidem*, s. 48–49.

¹⁴ *Ibidem*, s. 67.

¹⁵ Józef Sęk, s. Wincentego, ur. 22 I 1905 r. w Piaskach, powiat Jędrzejów, rolnik. W czasie wojny członek BCh (M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 67).

propagandy medialnej oraz wewnętrznych, resortowych szkoleń) kreślili obraz życia politycznego.

W sprawozdaniu przesłanym na początku stycznia 1946 r. ówczesny kierownik Sekcji 3 PUBP bardzo krytycznie opisywał osoby zatrudnione w instytucjach, szkołach, administracji oraz członków wszystkich partii politycznych poza PPR. Kierowników i nauczycieli szkół miejscowych nazywał „rzymianami” (prawdopodobnie miał na myśli katolików) i reakcjonistami. Był tylko jeden „profesor pepeerowiec, który jest prześladowany”. Instytucje społeczne (towarzystwa, organizacje – w tym sportowe) miały być zorganizowane przez eneszetowców i faszystów. Pracowników administracji (powiatowej, grodzkiej), poza nielicznymi komunistami, określono jako „bagny faszyzmu”, „bezparyjni kombinatorzy z reakcji”. Urząd Propagandy i Informacji prowadzony przez członka PPR Stanisława Jankego obsadzony był zdaniem UB przez „szajkę sprytnych [członków] NSZ, szabrowników i szubrawców, żyjących w dobrych stosunkach z Niemcami”. W PPS i SL, Samopomocy Chłopskiej, Radzie Związków Zawodowych miało się roić od zwolenników Polskiego Stronnictwa Ludowego, przymierzających się do przeprowadzenia rozłamu. „Są to faszyci, na których mamy już protokoły i dochodzenia są w toku” – pisano w sprawozdaniach¹⁶. Zupełnie inaczej opisywano działaczy PPR, którzy mieli poświęcać swój czas, rodzinę a nawet życie dla dobra rozwoju „demokratycznego państwa i swojej partii”. Wyróżniał się sekretarz Wyrębkiwicz, a jego przeciwieństwem był Eugeniusz Stupa z Wojewódzkiego Urzędu Przemysłowego, którego określano jako prowokatora, skupiającego wokół siebie grupę nacjonalistów, dążących do opanowania komitetu PPR¹⁷.

Analiza treści wspomnianego wyżej sprawozdania pozwala wysnuć wniosek, że partia komunistyczna na terenie miasta i powiatu była izolowana, a w jej obrębie toczyła się walka o przywództwo. Urząd Bezpieczeństwa wyraźnie opowiadał się przy tym po jednej ze stron. Pozostałych uczestników życia społecznego i politycznego zdefiniowano jako wrogów, przypięto im łatkę reakcjonistów, faszystów. W opisie wykorzystywano także sformułowania, mające kompromitować opisywanych przed władzami bezpieczeństwa w województwie, stąd określano ich mianem eneszetowców, akowców, klerykałów. Piszący raport miał także świadomość znaczenia stronnictwa mikołajczykowskiego dla sytuacji politycznej w powiecie i oczekiwał jego oficjalnego powstania. Nie ulega też wątpliwości, że na opisywanym terenie kilka miesięcy po zakończeniu wojny i mimo funkcjonowania aparatu represji, trwała brutalna walka o wpływy między socjalistami, ludowcami

¹⁶ AIPN Wr, 054/673, Zestawienie sprawozdania Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze, [Jelenia Góra 1946 r.], k. 75.

¹⁷ *Ibidem*. Być może podstawą do takich ocen była chęć wypuklenia roli pierwszego sekretarza lub osobista niechęć piszącego.

a komunistami. To zaangażowanie musiało, w moim przekonaniu, wynikać z wiary, że gra polityczna ma sens. W przeciwieństwie jednak do sytuacji przedwojennej jej uczestnicy nie przewidzieli w jakim stopniu resort bezpieczeństwa stanie się aktywnym uczestnikiem rozgrywki, zwłaszcza w obliczu powstania struktur Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz przygotowań do referendum.

Z opracowania Mariana Iwanka wynika, że mimo rozłamu w strukturach wojewódzkich SL w listopadzie 1945 r., kiedy to część środowiska poparła PSL, grupa ludowców jeleniogórskich miała pozostać lojalna wobec dotychczasowych struktur stronnictwa. Józef Sęk został nawet wybrany do Wojewódzkiego Zarządu Stronnictwa Ludowego. W rzeczywistości zwolenników stronnictwa Mikołajczyka można było znaleźć w urzędach i instytucjach, w wypadku Jeleniej Góry wielu peeselowców pracowało także w Wojewódzkim Urzędzie Ziemskim. 8 września 1945 r. odbyło się zebranie Zarządu Powiatowego Polskiego Stronnictwa Ludowego z udziałem naczelnych władz stronnictwa – Stanisława Mikołajczyka oraz Władysława Kiernika. Prezesem ZP PSL wybrano inż. Wacława Bilińskiego, naczelnika Wydziału Oświaty Rolniczej WUZ w Cieplicach. Pochodził z kielecczyny i był już wówczas starszy wiekiem (ur. w 1879 r.). Przed powstaniem PSL był członkiem Zarządu Powiatowego SL¹⁸. Przez kolejne dwa miesiące rozbudowywano struktury, a 9 grudnia 1945 r. zorganizowano zjazd powiatowy PSL¹⁹. Mimo dużej aktywności propagandowej formalnie stronnictwo nie istniało, ponieważ nie złożono wniosku o legalizację²⁰. Trudno więc stwierdzić jaką popularnością się cieszyło wśród społeczności lokalnej na początku 1946 r. Nieujawnianie się peeselowców oraz zamieszanie związane z odbywającą się w tym czasie weryfikacją kadr w aparacie bezpieczeństwa spowodowały, że z punktu widzenia służb PSL rozpoczęło działalność ponad pół roku po zakończeniu wojny. Odpowiedzialność za to zrzucano na Józefa Sęka (wówczas przewodniczącego konkurencyjnego Stronnictwa Ludowego), którego gabinet miał stać się siedzibą Zarządu Powiatowego PSL. Od tego czasu dopiero rozpoczęto pełną inwigilację władz stronnictwa: Wacława Bilińskiego, Tadeusza Jędrucha (wiceprezes), Bogdana Jarockiego²¹ (II wiceprezes); Kazimierza Kollera²² (sekretarz),

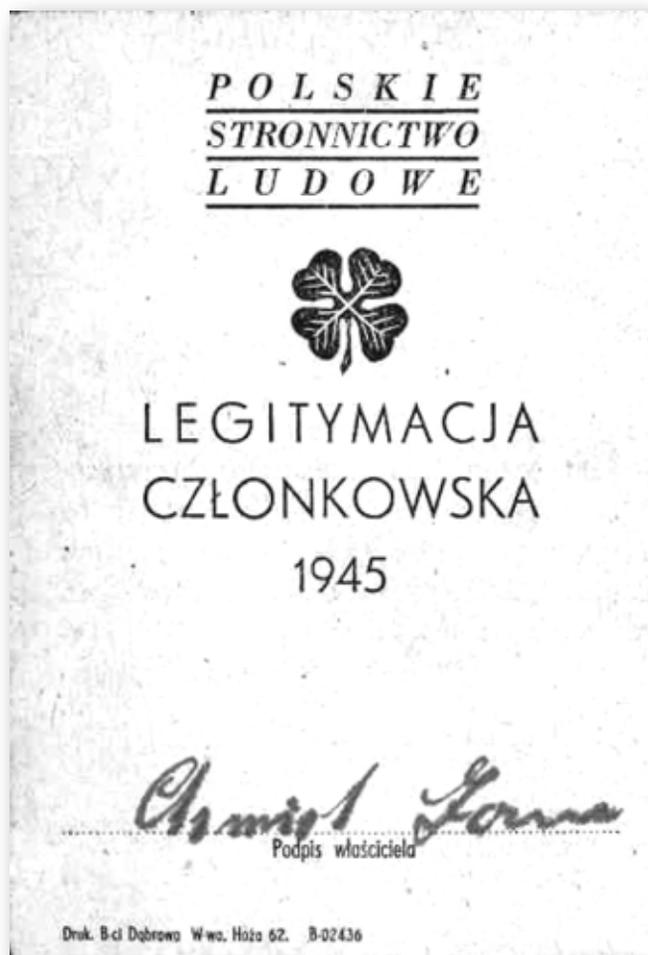
¹⁸ J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium (sierpień 1945 – marzec 1947)*, Wrocław 1997, s. 13.

¹⁹ J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium...*, s. 17.

²⁰ Dolnośląskie struktury PSL zostały zarejestrowane dopiero w listopadzie 1945 r.

²¹ Podobnie jak Jędruch szybko zrezygnował.

²² Kazimierz Koller, s. Leopolda, ur. 2 VI 1900 r. w Jaśle. Był przewodniczącym powiatowego zarządu ZNP i kierownikiem księgarni ZNP „Oświata”. Zrezygnował z aktywności politycznej w październiku 1946 r.

Legitymacja PSL Jana Chmiela (w oryginale ma kolor zielony), 1945 r.

Pieczętki Komitetów Powiatowych PPR i PPS w Jeleniej Górze, lata czterdzieste XX w.

Tadeusza Dyducha²³ (skarbnik) oraz członków zarządu: Franciszka Wawraszka²⁴, Józefa Magonia²⁵, Witolda Lopotta oraz Eugeniusza Tomaszewskiego²⁶. W kolejnych tygodniach UB alarmował przełożonych we Wrocławiu o przechodzeniu kolejnych kół SL do PSL, 4 marca nastąpiło to w Piechowicach, nieco wcześniej w Sobieszowie²⁷. Władze tłumaczyły takie zachowania tym, że ugrupowanie Mikołajczyka miało około trzydziestoprocentowe poparcie mieszkańców powiatu, więc ludziom nie opłacało się działać w ramach konkurencyjnego Stronnictwa Ludowego²⁸. Zapewniano jednak, że służby nie pozostawały bierne. Poza zbieraniem informacji podjęto działania mające zahamować ten proces. Już w marcu 1946 r. rozbito koło w Sobieszowie. Następnie w Babicach aresztowano kierującego kołem miejscowym prezesa Lopotta, a agentura doprowadziła do likwidacji grupy. Lopott wrócił na łono Stronnictwa Ludowego. To samo stało się w Podgórzynie (organizatorem był Eugeniusz Tomaszewski, a prezesem Franciszek Wawraszek). Urząd Bezpieczeństwa zebrał na tego ostatniego materiały kompromitujące, które miały pozwolić na werbunek z zadaniem rozwiązania koła, co też Wawraszek uczynił, wstąpił do PPS i został nawet sołtysem w Popławach.

Warto podkreślić, że za szykany wobec PSL odpowiadał nie tylko aparat bezpieczeństwa. W walkę ze stronnictwem zaangażowały się także działające na terenie powiatu partie polityczne, ignorujące stronników Mikołajczyka. Kiedy 29 kwietnia 1946 r. powołano w Jeleniej Górze Miejską Radę Narodową nie znaleziono w niej miejsca dla przedstawiciela PSL. W skład prezydium weszło wówczas dwóch członków PPR i po jednym PPS, SD i SL. Przewodniczącym został Konstanty Meglicki²⁹ z PPR. Rada kontrolowała instytucje, zakłady, przedsiębiorstwa państwowe oraz te korzystające z dotacji państwowych.

Wieści o losach peeselowców w sąsiednich powiatach, o tym, co zdarzyło się w Sobieszowie, Popławach, gdzie po ingerencji bezpieki doszło do samolikwidacji kół PSL, rozchodziły się dość szybko i wywarły oczekiwane przez bezpiekę wrażenie. O ile na przełomie 1945 i 1946 r. liczba członków PSL rosła, od wiosny 1946 r. obserwowano proces odwrotny. Większość odchodzących członków PSL decydowała się wówczas na powrót do SL, ponieważ jak tłumaczono w raporcie UB,

²³ Tadeusz Dyduch był nauczycielem, członkiem zarządu ZNP. Po likwidacji PSL wstąpił do SL. W czasie wyborów 1947 r. został pozbawiony prawa głosu.

²⁴ Franciszek Wawraszek był jednocześnie prezesem koła PSL w Popławach, które rozwiązano 6 VI 1946 r. Wstąpił potem do PPS, był sołtysem gromady.

²⁵ Józef Magoń dość szybko wrócił do SL.

²⁶ Eugeniusz Tomaszewski przeszedł do SL.

²⁷ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 7 III 1946 r., k. 178.

²⁸ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 70.

²⁹ *Ibidem*, s. 19–20.

obawiali się represji. W tym czasie kierownictwo bezpieki chwaliło się przejściem kontroli nad Stronnictwem Ludowym po znalezieniu materiałów obciążających dotyczących Józefa Sęka (miał dwa pistolety), więc „robił tak, jak myśmy chcieli” – pisano w jednym z raportów³⁰. Zarząd SL tworzyli wówczas Józef Sęk (prezes) i Henryk Krzemiński (wiceprezes) oraz członkowie: Jerzy Skwroński, Bolesław Dadana, Dębowski, Gąsowska, Stolarczyk, Drożdżowna.

Podobnie rzecz się miała z aktywistami Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”³¹, które powstało w 1945 r. i nie było zbyt aktywne. Urząd Bezpieczeństwa zaczął bliżej interesować się organizacją, gdy z obawy przed represjami zaczęli się do niej zapisywać członkowie PSL. Kontrolę nad tym środowiskiem bezpieki przejęła po aresztowaniu prezesa zarządu powiatowego Adamowskiego i wyborze na to stanowisko Józefa Nowaka, którego w dokumentach określano jako agenta UB. Wydaje się to prawdopodobne, ponieważ jak raportowano, właśnie na polecenie UB Nowak zażądał, aby Zarząd Powiatowy PSL wyniósł się z lokalu należącego do „Wici”. Przekazał także do dyspozycji UB legitymacje członkowskie, dzięki czemu na zjazd wojewódzki do Wrocławia wysłano działaczy PPR, podszywających się pod wiciowców. Ten sam manewr wykorzystano podczas wyborów władz powiatowych organizacji: „Na zjazd ten również została wysłana grupa ludzi, członków PPR w celu przeprowadzenia zjazdu po linii demokratycznej »Wici« na naszym terenie”³².

Mimo szykan ze strony administracji i aparatu bezpieczeństwa część działaczy PSL kontynuowała swoją pracę, czego przykładem jest działalność Wacława Bilińskiego, który trwał na posterunku mimo wykruszania się współpracowników. Powody ich rezygnacji były różne. Wiceprezes PSL Tadeusz Jędruch, mimo decyzji o samodzielnym startowaniu PSL podczas referendum przyjął postawę koncyliacyjną wobec PPR i PPS, godził się na organizowanie wspólnych wieców wyborczych, na których każda z partii mogłaby zabierać głos w sprawie wyborów³³. Było to zaskoczenie dla bezpieki, która oczekiwała raczej występowania przeciwko Blokowi Demokratycznemu. Miesiąc później Jędruch zgłosił się do PUBP z informacją, że wystąpił z PSL i poprosił o przyjęcie do SL. Na piśmie złożonym na ręce prezesa Stronnictwa Ludowego wyjaśniał, że był on za wstąpieniem PSL do Bloku Demokratycznego, ale „góra PSL się nie zgodziła na to”. Dodatkowo złożył oświadczenie przed kierownictwem PUBP o swoim rozczarowaniu PSL, co było formą deklaracji lojalności wobec władz.

³⁰ Jest wysoce prawdopodobne, że była to prowokacja UB (AIPN, 00231/145, t. 68, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 78).

³¹ Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” – organizacja młodzieżowa, związana z ruchem ludowym, założona w 1928 r., reaktywowana po wojnie, w 1948 r. weszła w skład Związku Młodzieży Polskiej.

³² AIPN, 00231/145, t. 68, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 79.

³³ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 7 III 1946 r., k. 178.

Jedruch Tadeusz.
 Raszyce. Wiejska 120.
 pow. Jelenia Góra.

O d p i s.

Raszyce dnia 7.IV. 46 r.

Do

Powiatowego Zarządu Str. Ludowego.

w Jeleniej Górze.

O s w i a d c z e n i e.

Bydąc do niedawna czł. P.S.L. i z tegoż ramienia
 czł. Powiatowej Kom. Porozumiewawczej, oświadczyłem się
 na posiedzeniu tejże za wspólnym Blokiem Wyborczym, Góra
 P.S.L. jednak na te decyzje nie zgodziłem się, wobec czego
 oświadczam, iż takie stanowisko P.S.L. koliduje z moimi
 przekonaniami politycznymi i przekonałem się iż jedyną orga-
 nizacją polityczną dla mnie jest Str. Ludowe w poczet członków
 którego, proszę o łaskawe przyjęcie.

Jedruch Tadeusz.

Za zgodność z oryginałem:

w/z. Prezes:

podpis nieczytelny.

Jelenia Góra dnia 8.IV. 46 r.

Za zgodność z kopią oryginału

Odpis oświadczenia Tadeusza Jedrucha

Trudno powiedzieć czy zachowanie Jędrucha było wynikiem wyznawanych poglądów, czy nacisku ze strony bezpieczeństwa, której funkcjonariusze nie przebierali w środkach, wykorzystywali rozmaite narzędzia, nie tylko operacyjne (areszty, prowokacje)³⁴. Opisywał to kierownik PUBP por. Nowak, kiedy wyjaśniał sprawę zatrzymanych członków PSL: Józefa Fliegera i Kędziory z Piotrowic oraz Eugeniusza Tomaszewskiego. Zainspirowano bowiem władze administracyjne do wysłania komisji specjalnych, które miały skontrolować działalność dwóch pierwszych osób. W rezultacie Fliegerowi i Kędziorze kontrolerzy postawili zarzuty nadużywania władzy, wykroczeń natury gospodarczej (sabotowanie obowiązkowych kontyngentów, nielegalny handel, szaber) oraz wrogich wypowiedzi wobec PPR i PPS. Co ciekawe, nie zostali jednak oddani w ręce prokuratury, lecz działającej od 1945 r. Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym i to z bardzo konkretnego powodu: „Oddaliśmy ich do dyspozycji Komisji Specjalnej, ażeby odnośne czynniki mogły ogłosić w prasie, że partia PSL składa się ze szkodników natury gospodarczej”³⁵.

Rezygnacja lub areszty działaczy PSL powodowały fluktuacje na stanowiskach kierowniczych stronnictwa. Po odejściu Jędrucha, kolejnym wiceprezesem został Piotr Toporowski, rolnik z Jadwinowa, drugim Jan Podleszanin³⁶, prezes koła w Piotrowicach. Nie było ono zbyt aktywne, ponieważ UB znalazł materiały kompromitujące na miejscowych aktywistów (oskarżano ich o podpisanie volkslisty oraz udział w napadach rabunkowych), co w konsekwencji doprowadziło do likwidacji grupy w Piotrowicach³⁷. Przed samym referendum, 15 czerwca 1946 r. aresztowano członka PSL w Jeleniej Górze Franciszka Osowskiego, ponieważ posiadał broń, na którą nie przedłużono mu pozwolenia³⁸.

Wspominana wcześniej postawa Tadeusza Jędrucha, który publicznie optował za podjęciem współpracy w ramach Bloku Demokratycznego, nie była odosobniona. Jak wspomina Jan Sielezin za podobną postawę i działania wbrew decyzjom podejmowanym przez kierownictwo PSL, część działaczy jeleniogórskich została przez Naczelny Komitet Wykonawczy ukarana w marcu 1946 r.³⁹ Te wewnętrzne konflikty wykorzystywał aparat bezpieczeństwa, który – zdaniem Sielezina – wy-

³⁴ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Raport specjalny do kierownika WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 8 III 1946 r., k. 179.

³⁵ *Ibidem*, k. 180.

³⁶ Jan Podleszanin, s. Mikołaja, ur. 8 IX 1904 r. w Pierzkowicach, gmina Molczek. Rolnik z Rejmon-towa, do października 1946 r. II wiceprezes Powiatowego Zarządu PSL.

³⁷ AIPN, 00231/145, t. 68, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 76–78.

³⁸ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo Sekretariatu Wojewódzkiego PSL do prokuratora Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze, Wrocław, 21 VI 1946 r., k. 184.

³⁹ J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium...*, s. 21.

musił na prezesie zarządu powiatowego krytyczne wystąpienie podczas manifestacji pierwszomajowej 1946 r. wobec polityki NKW⁴⁰.

Referendum 1946 r.

W czasie referendum, czyli w połowie 1946 r. powiat zamieszkiwało około 40 tys. Polaków i 62 tys. Niemców. Najliczniejszą z partii miała być Polska Partia Socjalistyczna, licząca 2240 członków, kolejna – Polska Partia Robotnicza skupiała 1400 osób, Stronnictwo Ludowe około 800 (z tego mniej niż połowa z legitymacjami), Stronnictwo Demokratyczne 687. Według UB najlepiej miały współpracować PPR z SL, choć koncesjonowani ludowcy nie przejawiali większej aktywności. O Polskim Stronnictwie Ludowym pisano natomiast, że jest w likwidacji i liczyło zaledwie 22 zadeklarowanych członków (mieli legitymacje)⁴¹.

Do wskazanych danych liczbowych należy podchodzić z dużą dozą ostrożności, poza tym w kolejnych miesiącach wielkości te się zmieniały, dają jednak ogólny ogląd na sytuację. Jeżeli siłę partii można mierzyć stanowiskami zajmowanymi w najważniejszych instytucjach, organach, zakładach przemysłowych, to dominowały wówczas dwa ugrupowania – największy potencjał kadrowy mieli socjaliści, siłą PPR było natomiast wsparcie UB oraz władz centralnych.

Podczas kwerendy archiwalnej nie znaleziono sprawozdań dotyczących przygotowań i przebiegu kampanii informacyjnej w powiecie jeleniogórskim. Podobnie jak na całym Dolnym Śląsku ważną rolę w upowszechnianiu oficjalnej propagandy odgrywały zapewne grupy wojskowe oraz media. Forsowały one hasło „3 x tak”, jednak pojawiały się także głosy, reprezentujące opozycję. 12 czerwca 1946 r. w Cieplicach pojawił się napis „Nie głosujcie za Reformą Rolną – Głosujcie przeciw PPR i PPS – Nie zrywaj, bo widzimy”, podpisane „NSZ”. Były także inne np. „Nie głosuj na komunistów”⁴². Dwa dni przed wyborami zatrzymano człowieka o nazwisku Kotlicki za śpiewanie antyrządowej piosenki oraz osobę, kolportującą ulotki z treścią „dwa razy nie i raz tak”⁴³. Do takiego głosowania namawiało Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” oraz Stronnictwo Narodowe. Polskie Stronnictwo Ludowe nie mogło występować przeciwko reformie rolnej, więc zalecało odpowiedź „nie” tylko na pierwsze pytanie. Najbardziej nieprzejednane były Narodowe Siły Zbrojne domagające się od Polaków głosowania „3 x nie”.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 22.

⁴¹ AIPN, 00231/86, t. 61, Sytuacja polityczna w powiatach, [Wrocław], 1946 r., k. 210.

⁴² AIPN, 00231/86, t. 61, Telefonogram nr 206, [Wrocław], 20 VI 1946 r., k. 27.

⁴³ AIPN, 00231/86, t. 61, Telefonogram nr 6, Wrocław, 28 VI 1946 r., k. 41.

Podczas referendum miasto i powiat podzielono na 23 obwody (10 w Jeleniej Górze, 13 w terenie)⁴⁴. Oprócz funkcjonariuszy UB, MO do zabezpieczenia głosowania wykorzystano stacjonujących w Jeleniej Górze żołnierzy 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty. Do każdego obwodu skierowano podoficera i 20 szeregowych. Na czas referendum do powiatu skierowano także w celu obserwacji 2 funkcjonariuszy, z centrali w Warszawie (o nazwisku Strzałkowski) oraz z WUBP we Wrocławiu. Sądzę, że wzmożone środki ostrożności podjęto z uwagi, że był to powiat graniczny, a dodatkowo obecność oficera z MBP mogła się wiązać z planowanym fałszowaniem wyników⁴⁵.

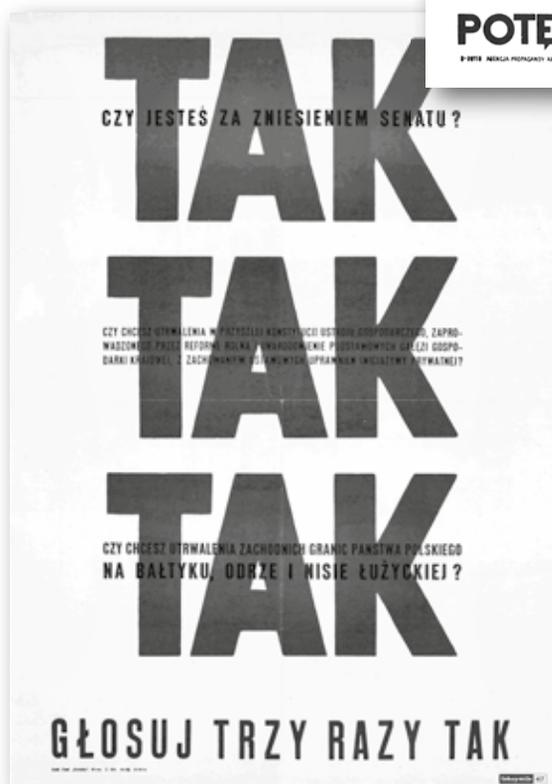
Dysponujemy tylko oficjalnymi danymi co do wyników referendum dotyczącymi Jeleniej Góry. Jak podają autorzy monografii miasta w głosowaniu wzięło udział 94 proc. uprawnionych. Na pierwsze pytanie (Czy jesteś za zniesieniem Senatu?) „tak” odpowiedziało 93,7 proc. Na drugie pytanie (Czy chcesz utrwaleń w przyszłej konstytucji ustroju gospodarczego wprowadzonego przez reformę rolną i upaństwowienie podstawowych gałęzi gospodarki narodowej z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej?) pozytywny głos miało oddać 96,7 proc. mieszkańców. Na trzecie pytanie (Czy chcesz utrwaleń zachodnich granic państwa polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?), które budziło najmniej kontrowersji, „tak” miało odpowiedzieć 99,7 proc. głosujących⁴⁶. Dane z całego powiatu były prawdopodobnie bardzo zbliżone. W całym kraju wyniki przedstawiono dopiero 12 lipca i wynikało z nich, że na „tak” odpowiedziało odpowiednio 68,2 proc., 77,3 proc. oraz 91,4 proc. głosujących. Wiemy jednak, że wyniki te zostały sfalszowane, według ogłoszonych w latach dziewięćdziesiątych przez Andrzeja Paczkowskiego danych dotyczących głosowania w województwie wrocławskim na pierwsze pytanie „tak” odpowiedziało 45 proc., na drugie 55 proc., a na trzecie 75 proc. głosujących⁴⁷.

⁴⁴ Łomnica, Janowice [Wielkie], Karpniki, Karpacz, Grunow [dziś Jeżów Sudecki], Bobrowice [dziś Siedlcin], Kamienica [dziś Stara Kamienica], Piotrowice [dziś Piechowice], Szklarska Poręba, Sobieszów, Kowary i 2 obwody w Cieplicach. Całe województwo podzielone było na 439 obwody (AIPN, 00231/86, t. 61, Wytyczne w sprawie ubezpieczenia akcji głosowania ludowego, [Wrocław], 8 VI 1946 r., k. 11).

⁴⁵ AIPN, 00231/86, t. 61, Delegaci MBP na poszczególne powiaty województwo dolnośląskie, Wrocław, 21 VI 1946 r., k. 32.

⁴⁶ *Jelenia Góra. Zarys rozwoju miasta*, red. Z. Kwaśny, Wrocław 1989, s. 256.

⁴⁷ A. Paczkowski, *Referendum z 30 czerwca 1946. Przebieg i wyniki. Dokumenty z dziejów PRL*, z. 4, Warszawa 1993, s. 159; *idem*, *Sztuka wygrywania wyborów*, „Karta” 1996, nr 18, s. 131.

Plakaty wyborcze z okresu referendum
(w zbiorach autora)

Ostatnie miesiące nadziei

W drugiej połowie 1946 r. funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa w Jeleniej Górze skupiali się na zabezpieczeniu procesu wysiedleń ludności niemieckiej, rozpracowywaniu struktur konspiracyjnych, ale przede wszystkim rozbiciu pozostałych jeszcze kół Polskiego Stronnictwa Ludowego. Autor nie zgadza się ze stwierdzeniem Mariana Iwanka i Bronisława Pasierba, zawartym w monografii miasta z 1989 r., że „proanglosaskie stanowisko w kwestii niemieckiej ułatwiło organizacyjne rozbicie PSL”⁴⁸. Bezpieka wykorzystywała przeciwko stronnictwu materiały pieczołowicie zbierane od ponad roku. Wykazywano się przy tym niezwykłą cierpliwością, kierowano ostrze represji przeciwko kolejnym osobom, grupom, tworzone atmosferę strachu. Przykładem może tu być przebieg próby założenia koła PSL w Piechowicach we wrześniu 1946 r. Informatorzy ps. „Hudy” (może powinno być „Chudy”) oraz „Sonna” donieśli, że 21 września odbędzie się zebranie założycielskie. Byli na nim obecni agenci UB. Dzień później przedstawiciel koła zgłosił do zarządu gminy postulat przyznania lokalu. 25 i 26 września funkcjonariusze aresztowali czterech aktywistów PSL: Bernarda Jęczmyka (sekretarz koła), Stanisława Homara (przewodniczący komisji rewizyjnej), Mieczysława Sochackiego (sekretarz komisji rewizyjnej) oraz Władysława Adamskiego (członek, organizator koła). Wszystkim przedstawiono zarzuty popełnienia przestępstw pospolitych: niegospodarność, nadużycia, pobicia, kradzież, podpisanie volkslisty⁴⁹. Wydarzenia te spowodowały rozbicie piętnastoosobowej grupy ludowców. W tym czasie UB szacował liczebność PSL w powiecie na 30 członków i 200–300 sympatyków. Rozpracowywano stronnictwo w ramach sprawy obiektowej i założono 52 teczki dotyczące byłych i obecnych członków. Donosili na nich informatorzy UB o ps. „Nieznany”, „Żbik”, „Korzeń” oraz „Żmija” (była instruktorką „Wici”)⁵⁰.

Dla porównania Polska Partia Socjalistyczna liczyła około 2300 członków, złożonych z „drobnych kupców, restauratorów, właścicieli willi i pensjonatów, urzędników i robotników, tych ostatnich jest jednak mniej aniżeli innych”. Na jej czele stał Edward Bilski, poseł na sejm, ur. 2 września 1917 r. w Skarżysku. Urząd Bezpieczeństwa opisywał go jako wroga PPR, człowieka „o zabarwieniu wuenerowskim”. Popularność socjalistów miała wynikać z faktu zajmowania przez nich wielu stanowisk w administracji i instytucjach gospodarczych oraz dominującej pozycji np. w prezydium PRN. Część członków PPS miała być przychylna komunistom,

⁴⁸ *Jelenia Góra. Zarys...*, s. 253.

⁴⁹ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do szefa WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 25 IX 1946 r., k. 185–186.

⁵⁰ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do Wydziału V WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 1 X 1946 r., k. 193.

ale byli też tacy, którzy „nie są jednolitofrontowcami i na bratnią partię robotniczą PPR patrzą jak na coś co musi być” – donosił Urząd Bezpieczeństwa⁵¹. Nie ma też żadnych śladów, które mogłyby wskazywać na przychyłność socjalistów do PSL. Nie zaproszono jego reprezentantów do Powiatowej Rady Narodowej w Jeleniej Górze powołanej we wrześniu 1946 r. Przewodniczącym prezydium PRN został pepeesowiec Stefan Górka⁵².

Pod wpływem nieustających szykan ze strony bezpieki, struktury PSL rozpały się. Na całym Dolnym Śląsku we wrześniu i październiku 1946 r. zatrzymano 21 osób związanych ze stronnictwem⁵³. Jeszcze w październiku 1946 r. z pracy w nim zrezygnował Kazimierz Koller przewodniczący Zarządu Powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego i kierownik księgarni ZNP „Oświata” w Jeleniej Górze⁵⁴. Był sekretarzem Zarządu Powiatowego PSL i skarbnikiem od lutego 1946 r.⁵⁵. W ostatnich dwóch miesiącach tego roku aresztowano dziewięciu członków stronnictwa w tym prezesa zarządu powiatowego Waclawa Bilińskiego, członka Powiatowej Rady Narodowej⁵⁶. Przesłuchania, zatrzymania, rewizje spowodowały niemal całkowite zawieszenie aktywności peeselowców⁵⁷. Zatrzymanie Bilińskiego nastąpiło pod pretekstem sabotowania obowiązków służbowych. Jako naczelnik Wydziału Oświaty Rolniczej WUZ nie zorganizował szkoły rolniczej w Bolesławcu dla Polaków z Jugosławii, do czego został zobligowany przez przełożonych. Potraktowano to jako działalność celową, z zamiarem wywołania fermentu. Aresztowanie stało się pretekstem do przeprowadzenia rewizji w lokalu PSL, dzięki czemu UB przejął spisy członków stronnictwa, zarządzenia, okólniki i instrukcje NKW PSL⁵⁸. Oprócz Bilińskiego zatrzymano wiceprezesów Jana Podleszanina i Piotra Toporowskiego. U tego ostatniego znaleziono dwie pepesze oraz pistolet (można podejrzewać prowokację, broń została mu podrzucona). Najprawdopodobniej zatrzymanym obiecano zwolnienie za rezygnację z działalności politycznej i wszyscy trzech ulegli temu szantażowi. Na początku grudnia Biliński złożył rezygnację ze stanowiska, podobnie uczynili Podleszanin i Toporowski. Przed aresztowaniem wymienionych sekretarz zarządu Stanisław Matuszak oraz członek zarządu Józef

⁵¹ *Ibidem*, k. 196.

⁵² M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 22.

⁵³ J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium...*, s. 31.

⁵⁴ Szerzej o tej inicjatywie edukacyjnej zob. S. Pajączkowski, *Jeleniogórska księgarnia spółdzielcza „Oświata”*, „Rocznik Jeleniogórski” 1973, t. XI, s. 86–99.

⁵⁵ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do naczelnika Wydziału V WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 12 V 1947 r., k. 204.

⁵⁶ J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium...*, s. 36–37.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 40.

⁵⁸ AIPN, 00231/86, t. 61, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 78.

Cieplice Śląskie Zdroj. 17.XII.1946 r.

D o

Prezesa Powiatowego Zarządu P.S.L.

w J e l e n i e j G o r z e .

=====

Ja nizej podpisany Bosek Adam, s. Władysława, ur. 20.XII. 1925 roku, we wsi polonii, gminy Niebylec, pow. Rzeszów, członek Polskiego Stronictwa Ludowego, w Cieplicach, przesyłam w załączeniu legitymację członkowską Nr. 229013, wydana przez Pow. Zarz. P.S.L. w Jeleniej Górze, występując z szeregow Polskiego Stronictwa Ludowego z następujących powodów:

Przekonałem się o szkodliwej polityce tego stronictwa, na podstawie wiadomości, w których to władze Bezpieczeństwa wykazują, że PSL ma łączność z WIN-em, NSZ-em i innymi jeszcze innymi organizacjami, które dają do nowego przelewu krwi, a której w ostatniej wojnie popłynęło 7 milionów, dlatego też nie chcę popierać takiej polityki, Polskiego Stronictwa Ludowego i występuję z jej szeregów, gdyż jestem synem chłopca, który nie chce powrotu stosunków, takich jakie były przed 1939 rokiem, kiedy chłop nie miał żadnych praw. Teraz w wolnej Demokratycznej Polsce mamy to o co walczyli nasi dziadkowie i ojcowie od wieków.

Jestem uczciwym Demokrata i chcę takiej Polski Demokratycznej, jaka jest obecnie.

Bosek.

Pismo Adama Boska dotyczące wystąpienia z PSL, Cieplice Śląskie-Zdrój, 17 XII 1946 r.

Bociek zbiegli w niewiadomym kierunku, były skarbnik Kazimierz Koller zaczął się ukrywać, a kolejny członek zarządu Stanisław Majka wystąpił ze stronnictwa i złożył oświadczenie potępiające politykę PSL. Doprowadzono także do eksmisji zarządu z zajmowanych pomieszczeń (należących do „Wici”), a pracownicy sekretariatu zostali usunięci siłą przez milicję⁵⁹.

Władzom nie wystarczał fakt zamknięcia kół PSL, od niektórych członków domagano się stosownych oświadczeń (aby uniknąć podejrzeń o naciski). Oczekiwano propagandowych sformułowań o rozczarowaniu polityką kierownictwa stronnictwa, związanego z podziemiem przelewającym krew Polaków, chcącego zaprowadzenia porządków przedwojennych, kiedy chłop był wykorzystywany⁶⁰. 11 listopada rozwiązano koło w Krogulcu, gmina Karpniki. Być może wpływ na to miało aresztowanie jego prezesa Eugeniusza Tomaszewskiego pod zarzutem nielegalnego przechowywania broni. Zatrzymano też sympatyków stronnictwa Józefa Nowaka oraz Władysława Szwałę. Wobec rezygnacji z kierowania stronnictwem, jakie złożył po aresztowaniu Biliński, likwidacji uległo ostatnie koło w Cieplicach. 19 grudnia 1946 r. zebrani członkowie spalili swoje legitymacje i wysłali pismo do Zarządu Wojewódzkiego we Wrocławiu, w którym poinformowali, że rezygnują z działalności w związku z informacją, że kierownictwo PSL współpracuje z NSZ i WiN, a oni odrzucają drogę walki i popierają rząd⁶¹.

W ten sposób na miesiąc przed planowanymi wyborami Polskie Stronnictwo Ludowe w powiecie jeleniogórskim zostało spacyfikowane, ale nie przestało istnieć. Obserwowano osoby podejrzewane o chęć powrotu do działalności politycznej, jak były prezes Biliński czy Maria Lesiecka. Zgodnie z tym, co pisał szef UB działała propaganda wiążąca peeselowców z bandami rabunkowymi, oskarżano ich o współpracę z Niemcami, nielegalnie posiadanie broni. Obserwowano próby włączania się byłych członków PSL do działających organizacji, np. Klubu Inteligencji Pracującej w Cieplicach⁶². Jako że nie udało się do tego czasu zorganizować Stronnictwa Pracy⁶³, przed wyborami pozostały PPS, PPR, SL oraz SD, w rzeczywistości liczyły się tylko dwa pierwsze ugrupowania, oficjalnie zacieśniające współpracę.

Już po referendum pojawiły się pierwsze sygnały o konieczności współdziałania PPS i PPR, co w praktyce oznaczało stopniowe ustępstwa ze strony socja-

⁵⁹ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do naczelnika Wydziału V WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 20 III 1947 r., k. 200.

⁶⁰ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo Adama Boska do prezesa Powiatowego Zarządu PSL w Jeleniej Górze, Cieplice Śląskie, 17 XII 1946 r., k. 197.

⁶¹ AIPN, 00231/86, t. 61, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 76–78; AIPN Wr, 032/115, t. 1, Uzupełnienie do protokołu z dnia 19 XII 1946 r., [Cieplice, 19 XII 1946 r.], k. 198.

⁶² AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do naczelnika Wydziału V WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 20 III 1947 r., k. 200–201.

⁶³ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do Wydziału V WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 1 X 1946 r., k. 196.

UZUPELNIENIE.

=====

Do protokołu z dnia 19.XII.1946 roku.

W obecności byłego zarządu kola PSL w Cieplicach, t.j. prezesa Ob. Majki Franciszka, vice-prezesa Ob. Celery Anny, sekretarza Ob. Burnata Władysława,

d o k o n a n o czynności spalania legitymacji członkowskich Polskiego Stronnictwa Ludowego, posiadających niżej podane numery, a opiewających na następujące nazwiska:

Prezes:	Majka Franciszek, Nr. leg.	(zagubiona.
Vice-prezes:	Celera Anna. Nr. leg.	50179.
Sekretarz:	Burnat Władysław. Nr. leg.	50182.
Skarbnik:	Majka Stanisław. Nr. leg.	(zagubiona)
Członkowie:	Majka Anna. Nr. leg.	50185.
"	Celera Władysław. Nr. leg.	50185.
"	Celera Władysława Nr. leg.	50181.
"	Synowiec Władysł. Nr. leg.	50188.
"	Kras Bolesław. Nr. leg.	(zagubiona)

Za Zarząd (byli)

Prezes: Majka.

Vice-prezes: Cetera Anna.

Sekretarz: Burnat Władysław.

Protokół spalania legitymacji PSL

listów. Na szczeblu ogólnokrajowym już latem 1946 r. kierownictwo ugrupowania zaczęło odsuwać od wpływu na partię działaczy zdecydowanie antypepeerowskich. Te tendencje zaczęto powielać w terenie. Sprzyjały temu przygotowania do wyborów. Jesienią 1946 r. organizowano wspólne posiedzenia kół PPR i PPS, gdzie omawiano kwestie sporne. Na popularności zyskiwała wówczas PPR (co prawdopodobnie było związane z wynikiem referendum), pod koniec 1946 r. liczba członków partii miała sięgnąć 3 tys.⁶⁴. Odbyło się to kosztem PPS, która jeszcze latem tego roku przeprowadziła pierwszy przegląd swoich szeregów, z których usunięto około 900 osób. Przynależność lub wsparcie deklarowało około 2 tys. mieszkańców powiatu⁶⁵. Partia socjalistyczna ciągle stanowiła dużą siłę, a swoją sprawczość pokazała podczas organizacji we wrześniu 1946 r. wiecu protestacyjnego przeciwko wystąpieniu amerykańskiego sekretarza stanu J. Byrnesa, na którym zgromadziło się około 10 tys. ludzi na jeleniogórskim rynku⁶⁶.

Wybory 1947

Jelenia Góra należała do okręgu wyborczego nr 39 z siedzibą w Bolesławcu. Wybory były ostatnią szansą dla pozostałych jeszcze zwolenników Mikołajczyka, żeby spróbować odegrać jakąś rolę polityczną. W powiecie jeleniogórskim, mimo skutecznych działań UB, pozostało dość sympatyków, aby prowadzić akcje propagandowe. Polskie Stronnictwo Ludowe na kartach wyborczych miało nr 4. W styczniu 1947 r. ulotki wspierające PSL pojawiły się w gminach Karpniki i Piechowice oraz w samej Jeleniej Górze⁶⁷. W dniu wyborów harcerze i dorośli kolportowali ulotki i kartki z „czwórka”, w niektórych urzędach zostały rozklejone plakaty, przeprowadzono akcję propagandową za PSL w Fabryce Tektury Falistej. W Cieplicach zatrzymano Niemca zrywającego plakaty Bloku Demokratycznego⁶⁸.

W czasie wyborów mężami zaufania z ramienia PSL miały być Maria Lesiecka (ur. w 1899 r.) pracownica Wydziału Oświaty Rolniczej WUZ oraz Cecylia Nowacka (ur. w 1917 r.) wizytatorka szkół rolniczych oraz urzędniczka, pracownica Izby Rolniczej. Obie kobiety, jak pisał szef PUBP, „w wyniku naszej pracy”, były nieobecne na terenie powiatu w czasie wyborów, ponieważ wyjechały w podróż służbowe⁶⁹.

⁶⁴ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 26.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 50.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 55.

⁶⁷ J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium...*, s. 42.

⁶⁸ AIPN Wr, 053/348, Sprawozdanie dekadowe o stanie agenturalno-operatywnej pracy Wydziału I za okres od 10 I do 20 I 1947 r., Wrocław, 23 I 1947 r., k. 11.

⁶⁹ AIPN Wr, 032/115, t. 1, Pismo do naczelnika Wydziału V WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 12 V 1947 r., k. 204.

Formą nadzoru nad przebiegiem głosowania było kontrolowanie członków obwodowych komisji. Najpewniejszym środkiem było ich werbowanie do współpracy. Meldowano więc, że na 91 członków w 13 obwodach współpracę z UB podjęło aż 84, jako pewnych wskazywano tylko 11. Jednocześnie 112 osób pozbawiono prawa głosu⁷⁰. Jak pisze Sielezin, na listę nr 4 głosowała część Zarządu Miejskiego w Jeleniej Górze⁷¹.

Wybory przebiegły bez żadnych incydentów. W dniu głosowania o godzinie 14.00 w mieście frekwencja wyniosła 35 proc. (z tego 20 proc. głosowało tajnie), w terenie 65 proc. (z tego 5 proc. tajnie)⁷². Według danych UB na 156 935 uprawnionych zagłosowało 148 984. Unieważniono 1447 głosów, 135 517 padło na Blok Demokratyczny a jedynie 12 020 na PSL⁷³.

Po wyborach 1947 r.

Fakt, że oficjalne poparcie dla ludowców Mikołajczyka nie przekroczyło 10 proc., wywołał euforię komunistów, którzy 22 stycznia 1947 r. zorganizowali z tego powodu wiec i manifestację. Nastroje społeczne były raczej inne, skoro wzięło w nim udział jedynie około 5 tys. jeleniogórczan⁷⁴. Władze odrzucały jednak wszelkie oskarżenia o fałszowanie wyników i łamanie prawa wyborczego. Komitet Wojewódzki PSL złożył na ręce pełnomocnika Okręgowej Komisji Wyborczej nr 39 w Bolesławcu zażalenie na działania UB, zażądano unieważnienia wyborów z powodu nieuzasadnionych aresztowań członków stronnictwa, co pozbawiło ich możliwości udziału w głosowaniu. Chodziło m.in. o aresztowanych Wacława Bilińskiego, Jana Spławińskiego, Jana Podleszanina i Jańczuka. Szefostwo WUBP we Wrocławiu kategorycznie odrzucało powyższe zarzuty i twierdziło, że zatrzymania nie miały związku z ich działalnością polityczną, lecz zostały zlecone przez prokuraturę Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze. Bezpieka nie przyznawała się także do tego, że zmuszała ludzi do rezygnacji z działalności w PSL, jak np. w wypadku Bilińskiego⁷⁵.

W następnych miesiącach nastąpiły rozliczenia oraz zmiany kadrowe w wielu organizacjach i instytucjach. Nowe wybory zarządu „Wici” odbyły się już w marcu 1947 r. Prezesem wybrano Bartłomieja Bilgoraskiego, wiceprezesem Józefa Nowaka.

⁷⁰ AIPN, 00231/86, t. 61, Sprawozdanie z Okręgu nr 39 – Bolesławiec, [Wrocław], czerwiec 1947 r., k. 114.

⁷¹ J.R. Sielezin, *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium...*, s. 43.

⁷² AIPN, 00231/86, t. 61, Raport dotyczący udziału w głosowaniu, [Wrocław], 19 I 1947 r., k. 156.

⁷³ AIPN, 00231/86, t. 61, Sprawozdanie z przebiegu akcji wyborczej w dniu 19 I 1947 r. w województwie dolnośląskim, [Wrocław], 25 I 1947 r., k. 176.

⁷⁴ *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 126.

⁷⁵ AIPN, 00231/86, t. 61, Pismo WUBP we Wrocławiu do przewodniczącego Okręgowej Komisji Wyborczej nr 39 w Bolesławcu, Wrocław, 10 IV 1947 r., k. 197.

Sekretarkę (o nazwisku Dobrowolska) podejrzewano o sprzyjanie PSL. Skarbnikiem został Władysław Szczerba⁷⁶, a członkami zarządu zostali Jarosz, Anna Cetera, Ludwik Szubarczyk. Urząd Bezpieczeństwa miał wśród wiciowców 3 informatorów, organizacja liczyła około 200 członków i nie przejawiała większej aktywności⁷⁷.

11 maja 1947 r. wybrano nowy zarząd Stronnictwa Ludowego. Prezesem pozostał Józef Sęk, wiceprezesem Walenty Piotrowicz (był wicestarostą), drugim wiceprezesem Ludwik Szubarczyk⁷⁸ (opisywany jako wrogi wobec współpracy z PPR), sekretarzem Bartłomiej Bigorajski, skarbnikiem Stanisław Kodzia a członkami zarządu Józef Michalski, Eugeniusz Stoga i Józef Fruga. Na przełomie 1947 i 1948 r. Urząd Bezpieczeństwa miał kontrolować to środowisko za pomocą 12 informatorów i 1 agenta⁷⁹. Liczba członków stronnictwa nie zmieniała się – w tym czasie w 22 kołach działało 728 członków. Nie pełnili oni ważniejszych funkcji w strukturach administracyjnych, najwyższe stanowisko zajmował prezes SL kierujący Powiatowym Zarządem Związku „Samopomoc Chłopska”. Nikła aktywność i wyniki pracy spowodowały w rezultacie zawieszenie kierownictwa jeleniogórskiego SL przez zarząd wojewódzki i powołanie zarządu komisarycznego w składzie Józef Mochnej jako prezes, Walenty Piotrowicz jako wiceprezes oraz członkowie Edward Szadkowski, Władysław Szadurski i Wilhelm Stanis. Doprowadzili oni do zjazdu statutowego w marcu 1948 r., który zatwierdził skład zarządu⁸⁰. Ożywienie działalności stronnictwa nastąpiło po ogłoszeniu nowej polityki rolnej, związanej z propagowaniem uspołdzielczania wsi i kierowaniem na stanowiska w zarządzaniu rolnictwem chłopów mało- i średniorolnych⁸¹.

W maju 1947 r. opinię publiczną Jeleniej Góry zelektryzowała informacja o aresztowaniu prezydenta miasta Kazimierza Grochulskiego, którego oskarżono o nieprawidłowości w zarządzaniu majątkiem miejskim. Brak zachowanych dokumentów nie pozwala na wyjaśnienie w jakim stopniu zaangażowany w tej sprawie był miejscowy UB. Grochulski nie trafił przed oblicze prokuratora, lecz przed Komisję Specjalną, jednak podczas dwudniowego procesu (25–26 lipca) wybronił się przed zarzutami, został uniewinniony i wrócił na stanowisko⁸².

⁷⁶ Władysław Szczerba, s. Marcina, ur. 20 X 1908 r. w Piaskach, powiat Jędrzejów. Członek BCH. Mieszkał w Szklarskiej Porębie.

⁷⁷ AIPN, 00231/145, t. 68, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 80.

⁷⁸ Ludwik Szubarczyk, s. Piotra, ur. 18 X 1907 r. w Dębicy, powiat Włodawa, rolnik, członek BCH w czasie wojny.

⁷⁹ AIPN, 00231/145, t. 68, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 79.

⁸⁰ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 72–73.

⁸¹ *Ibidem*, s. 73.

⁸² T. Bugaj, *Proces prezydenta*, „Rocznik Jeleniogórski” 1981, t. XIX, s. 127–146; *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 127.

W maju 1947 r. z funkcji I sekretarza KP PPR odwołany został Wacław Mrozowski. Jak eufemistycznie nadmieniał Iwanek, był zwolennikiem dyktatury proletariatu i miał ciągotki dyktatorskie⁸³. Jego miejsce zajął były członek KPP, Oswald Zygmunt Orwicz (ur. w 1907 r.), w kwietniu 1948 r. zastąpiony z kolei przez Józefa Kaszyńskiego, który zarządzał powiatową strukturą PPR aż do jej likwidacji w grudniu 1948 r. W międzyczasie liczebność partii zwiększała się, do października 1948 r. założono 239 kół, często jednak słabo zorganizowanych. Wskazywano, że do członkostwa partii robotniczej przyznaje się ponad 5700 osób⁸⁴. Jeszcze w kwietniu 1946 r. więcej niż połowa wywodziła się spośród rolników, niewielki odsetek stanowiła inteligencja. Dopiero po 1947 r. można mówić o wzroście liczby członków wywodzących się ze środowiska robotniczego. Generalnie zwracano uwagę na to, że wpływy PPR były większe w środowiskach miejskich i dużych zakładach pracy⁸⁵.

Ciągle najsilniejsza liczebnie była Polska Partia Socjalistyczna, w grudniu 1947 r. licząca ponad 7200 członków. Oprócz Jeleniej Góry największe jej koła funkcjonowały w Kowarach, Karpaczu i Cieplicach⁸⁶. Wcześniej, w czerwcu tego roku, powołano Powiatową Radę PPS jako organ doradczy KP PPS. Jej przewodniczącym został Wincenty Zemanek.

Powstanie PZPR i budowanie systemu nomenklatury

Likwidacja PSL nie zakończyła procesu przebudowy życia politycznego. Ostatecznym celem komunistów było bowiem utworzenie systemu monopartyjnego. Stronnictwo Ludowe czy Stronnictwo Demokratyczne były zbyt słabe, żeby zagrozić tym planom, poza tym zinfiltrowane przez Polską Partię Robotniczą. Socjaliści otrzymali propozycję połączenia się z komunistami. Propagandowo przygotowywano społeczeństwo na mające nastąpić zjednoczenie tych partii, starano się wywołać wrażenie, że jest to zgodna inicjatywa obu stron. W rzeczywistości komuniści zaczęli wykorzystywać swoich agentów ulokowanych w szeregach PPS lub ludzi widzących we współpracy z PPR osobiste korzyści. Pozwoliło to wyodrębnić przeciwników połączenia.

Przygotowania do zjednoczenia PPR z PPS na terenie jeleniogórskiego rozpoczęły się po koniec 1947 r. zorganizowaniem wspólnych zebrań kół partyjnych. Wiosną 1948 r. przeprowadzono szkolenia członków obu partii, uruchomiono proces weryfikacji kadr, podjęto także inicjatywę zbiórki środków na budowę wspól-

⁸³ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 33.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 28.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 29.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 50.

nego domu przyszej zjednoczonej partii⁸⁷. Powołano stałe komitety współpracy międzypartyjnej – szóstki międzypartyjne. W Jeleniej Górze powiatową szóstkę powołano 23 kwietnia 1948 r. Marian Iwanek wskazuje członków ze strony PPS, byli to: Stanisław Gorczyca, Tadeusz Gielo i Tadeusz Kozłowski⁸⁸. Zaangażowanie kierownictwa obu partii (przed zjednoczeniem na czele PPR stał Kaszyński, a PPS Tadeusz Gielo⁸⁹) doprowadziło z jednej strony do zanikania nieporozumień, a drugiej umożliwiło przeprowadzenie czystek w administracji terenowej. Rozpoczął się proces budowania nomenklatury, który przyspieszył już po powstaniu PZPR.

Jak wcześniej wspomniano, proces oczyszczania szeregów partyjnych rozpoczął się jesienią 1947 r., zgodnie z uchwałą X Plenum KC PPR (31 sierpnia – 9 września 1948 r.). Celem tych działań było usunięcie przeciwników współpracy oraz osób określanych jako obce klasowo i ideologicznie. Te niejasne sformułowania pozwalały eliminować z życia politycznego ludzi uznanych za „niewygodnych”, np. wykazujących prawicowo-nacjonalistyczne odchylenia czy legitymujących się nieodpowiednim pochodzeniem (inteligencja, właściciele ziemscy). Do 14 grudnia 1948 r. z PPR wyrzucono w ten sposób 178 osób⁹⁰.

Podobnie działo się w Polskiej Partii Socjalistycznej, nie znamy obecnie ostatecznej liczby osób usuniętych w ramach oczyszczania szeregów w 1948 r. Podaje się, że w listopadzie 1948 r. w 225 kołach działało 2529 członków stałych i 2109 kandydatów⁹¹. Do grupy prawicowych działaczy socjalistycznych zaliczono m.in. długoletniego I sekretarza KP PPS Edwarda Bilskiego, który „odszedł z pracy partyjnej” wiosną 1948 r. Jego miejsce na krótko zajął Tadeusz Gielo (sekretarz KM w Jeleniej Górze od lipca 1945 r.), a w okresie od października do grudnia Stanisław Plebanek⁹². Razem z Bilskim odwołano także Jelenia, a wraz z nimi odeszło 22 innych aktywistów. Rozpoczęły się ruchy kadrowe, niektórzy przenosili się do PPR, w maju 1948 r. PPS miała liczyć ponad 5300 członków. Zapadła wówczas ostateczna decyzja o wydaleni z szeregów partii działaczy, oskarżanych o poglądy prawicowe. Wyznaczony nowy kierunek polityczny mówił o konieczności połączenia z PPR, a nie rywalizacji. Weryfikację przeprowadzały trójki partyjne. Ofiarami czystek byli nie tylko przeciwnicy zjednoczenia czy ZSRS, lecz także właściciele sklepów, restauratorzy, fabrykanci, kupcy, osoby zatrudniające siłę najemną (rolnicy, rzemieślnicy). Wytypowano do skreślenia 403 osoby⁹³.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 43.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 65.

⁸⁹ *Kronika roku 1948 r.*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 118.

⁹⁰ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 43.

⁹¹ *Ibidem*, s. 51.

⁹² *Ibidem*, s. 53.

⁹³ *Ibidem*, s. 61.

W październiku i listopadzie organizowano w obu partiach zebrania wyborcze, przekonujące o potrzebie połączenia i mające wyłonić delegatów na zjazd zjednoczeniowy w Warszawie. Jeleniogórskie środowisko PPR mieli reprezentować Artur Starewicz z Warszawy, Mateusz Pastor z Wrocławia i lokalni działacze – Józef Kaszyński (I sekretarz KP), Stanisław Bartosz (I sekretarz KM), Władysława Kułaga (przodownica pracy z zakładów „Orzeł” w Mysłakowicach) oraz Stanisław Pryba (hutnik z Państwowej Wytwórni Optycznej)⁹⁴. Jak widać, partię robotniczą reprezentowało jedynie dwóch przedstawicieli środowiska, pozostałe miejsca zajęli działacze polityczni. Z ramienia PPS na zjazd wybrano Włodzimierza Reczka z Warszawy, Jana Karsta z Wrocławia i przedstawicieli lokalnych: Tadeusza Giela (sekretarz KP PPS) i robotników – Marię Szerment oraz Józefa Pająka⁹⁵.

Kongres zjednoczeniowy PPR i PPS odbył się 15 grudnia 1948 r. w Warszawie. W terenie organizowano w tym czasie wiece, grupowe słuchanie audycji radiowych, akademie, koncerty, seanse filmowe. Z inicjatywy głównie PPR niektóre załogi podejmowały zobowiązania produkcyjne.

W okresie przygotowań do rozprawy PPR z PPS sprawy pozostałych ugrupowań politycznych pozostawały na uboczu zainteresowania bezpieki, tak można wnioskować z zachowanych materiałów. W Stronnictwie Ludowym wprowadzono zarząd komisaryczny, a jego liczebność spadła do 800 osób⁹⁶. Warto zauważyć jeszcze, że w ramach centralizacji życia politycznego 22 lipca 1948 r. nastąpiło połączenie czterech organizacji młodzieżowych (ZMW, OMTUR, ZMD oraz „Wici”) w Związek Młodzieży Polskiej⁹⁷.

Po zjednoczeniu

Po przeprowadzeniu wyborów w terenie w pierwszym kwartale 1949 r. odbyła się I Powiatowa Konferencja PZPR, na której obrano władze: I sekretarzem został Wsiewołod Zawadzki, II sekretarzem Józef Barczyk. Jelenia Góra została podzielona na cztery dzielnice, w których powstały koła terenowe. Swoją zjazd zorganizowali także członkowie ZSL, na którym wybrali na prezesa zarządu Mieczysława Dąbrowę. Na czele powiatowych struktur ZMP stanął Miller⁹⁸.

Powstanie PZPR przyspieszyło proces czystek w administracji. Podawano, że w całym powiecie usunięto ze stanowisk 209 osób: 8 przewodniczących rad narodowych, 8 wójtów, 8 sołtysów, 2 sekretarzy gminnych i 3 referentów. Nastąpiła też

⁹⁴ *Ibidem*, s. 45; *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 119.

⁹⁵ M. Iwanek, *Życie polityczne...*, s. 63.

⁹⁶ AIPN, 00231/145, t. 68, Opis dziejów partii politycznych w Jeleniej Górze, b.m.d., k. 79.

⁹⁷ *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 119.

⁹⁸ *Kronika roku 1949*, „Rocznik Jeleniogórski” 1967, t. V, s. 106–107.

częściowa wymiana członków gminnych i miejskich rad narodowych – pisano o około 150 osobach⁹⁹. Zmiany następowały także na najważniejszych stanowiskach administracyjnych. W lutym 1949 r. starostą został Alfred Zarzycki, który zastąpił pełniącego tę funkcję od 1945 r. Tabakę (przeniesiony do Środy Śląskiej). Już jednak na początku 1950 r. Zarzyckiego na stanowisku zastąpił reemigrant z Francji Franciszek Boroń¹⁰⁰. W listopadzie przewodniczącą PRN została Karolina Bochowica¹⁰¹.

Wybory 1952

Domknięciem procesu kształtowania się nowego systemu były wydarzenia 1952 r., m.in. uchwalenie nowej konstytucji oraz przeprowadzenie wyborów do parlamentu, pierwszych bez udziału formalnej opozycji, jaką jeszcze w 1947 r. było PSL. Jelenia Góra była podczas nich stolicą V okręgu wyborczego. W skład Okręgowej Komisji Wyborczej wchodził: Stefan Niesułowski, Marian Wójcik, Bronisław Szewerda, Bogdan Siwiński, Józef Koszyński, Józefa Olak i Piotr Kuciel¹⁰². W zabezpieczenie wyborów zaangażowano cały aparat bezpieczeństwa, łącznie z kursantami szkół MBP, których wysyłano do poszczególnych powiatów. Do Jeleniej Góry przysłano m.in. czterech uczestników kursu szkoły wojewódzkiej z Wrocławia¹⁰³.

Pod obserwacją UB w tym czasie znajdowały się środowiska byłych członków PSL i PPS. Wśród tych ostatnich doszukiwano się zwłaszcza zwolenników WRN. W Jeleniej Górze prowadzono rozpracowanie środowiskowe krypt. „Kameleon” dotyczące właśnie wuerenowców z województwa krakowskiego¹⁰⁴. Różnie potoczyły się losy byłych członków PSL, np. Franciszek Wawrzaszek, były wiceprezes Zarządu Powiatowego PSL, zamieszkujący w Podgórzynie wstąpił do PPS, następnie PZPR. W latach 1952–1953 był I sekretarzem POP w Podgórzynie, został jednak wykluczony, oskarżony o wrogi stosunek do spółdzielni produkcyjnej i „dwulicowość”¹⁰⁵. Większość byłych członków PSL zrezygnowała jednak z działalności politycznej

⁹⁹ *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 119–120.

¹⁰⁰ *Kronika roku 1950*, „Rocznik Jeleniogórski” 1968, t. VI, s. 128.

¹⁰¹ *Kronika roku 1949*, „Rocznik Jeleniogórski” 1967, t. V, s. 105.

¹⁰² AIPN Wr, 053/3434, Pismo do dyrektora Departamentu V MBP w Warszawie, Wrocław 1952 r., k. 142–143.

¹⁰³ AIPN Wr, 053/3434, Wykaz ilościowy kursantów szkoły wojewódzkiej BP, wyjeżdżających w teren w związku z akcją wyborczą, Wrocław, 23 X 1952 r., k. 49. Byli to: Eugeniusz Staniszewski, Waław Szycha, Kazimierz Szablewski i Stanisław Świerepo.

¹⁰⁴ AIPN Wr, 053/3434, Wytyczne dla grup operacyjnych po linii Sekcji 1 Wydziału V na poszczególne PUBP, Wrocław, 15 IX 1952 r., k. 44.

¹⁰⁵ AIPN Wr, 053/741, Raport z pobytu służbowego w PUdsBP w Jeleniej Górze w dniach 18–21 I 1956 r., Wrocław, 4 II 1956 r., k. 5.

i nie stanowiła zagrożenia dla systemu, zwłaszcza w obliczu aktywności służb specjalnych.

Zadaniem PUBP w tym czasie było nadzorowanie sytuacji i reagowanie na wszelkie wystąpienia antyrządowe, krytykujące sytuację w kraju, ZSRS i sojusz z tym państwem. Mogły one przybierać formę wrogich, publicznych wypowiedzi, rozlepiania ulotek, słuchania zachodnich audycji, zrywania afiszy wyborczych, atakowania funkcjonariuszy partyjnych, wysyłania anonimowych pogróżek. W ramach prewencji, w okresie przedwyborczym zmobilizowano sieć informatorów. Funkcjonariusze UB stosowali różne narzędzia – podejrzani byli aresztowani, zatrzymywani, przesłuchiwani (przy czym rozmowa miała przebiegać tak, żeby odbierano ją jako środek represji), z wieloma przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze. Codziennie do WUBP wysyłano meldunek o liczbie podjętych i zaplanowanych działań. W wypadku Jeleniej Góry od 17 października 1952 r. codziennie aresztowano, zatrzymywano, przesłuchiwano po kilka osób¹⁰⁶.

Zgodnie z poleceniem kierownictwa, od początku września 1952 r. sporządzano dekadowe sprawozdania z sytuacji w terenie. Ich celem było ustalenie „tak zwanych czarnych plam”¹⁰⁷, czyli przykładów działań wrogich środowisk. Należeli do nich świadkowie Jehowy, odmawiający udziału w akcjach społecznych czy świętach państwowych (i rewolucyjnych). Konsekwentnie odmawiali też podpisania list podczas kampanii w Obronie Pokoju, subskrypcji narodowych a nawet uprawiali sabotaż. Oskarżono elektryków, że w czasie obchodów 1 Maja celowo tak ustawili głośniki, żeby utrudnić wysłuchanie przemówienia Bieruta. Działacze „prawicy” PPS i wuerenowcy w prywatnych rozmowach mieli wrogo wypowiadać się o systemie. Duchowieństwo z kolei aktywnie sprzeciwiało się działaniom władz w kwestii obrony Ziemi Zachodnich, poza tym było bierne, co też poczytywano za postawę nieprzyjazną, ponieważ oczekiwano wspierania inicjatyw państwowych. Czołowym oponentem miał być ksiądz dziekan Kostiał. Wśród szeroko rozumianej inteligencji pod okiem UB pozostawało środowisko miejscowych „literatów”¹⁰⁸. Za skupisko osób nieprzyjaznych uznano załogę „Celwiskozy”. Wywodząca się z byłych żołnierzy PSZ i AK, zdaniem UB dawała zły przykład innym pracownikom, np. przez odmowę

¹⁰⁶ AIPN, 00231/86, t. 111, cz. 1, Meldunki dzienne w związku z zabezpieczeniem akcji wyborczej, [1952 r.], k. 340–350; AIPN, 00231/86, t. 111, cz. 2, Meldunki dzienne w związku z zabezpieczeniem akcji wyborczej, [1952 r.], k. 1–5.

¹⁰⁷ Inwencja pracowników UB w zakresie słowotwórstwa była zadziwiająca, przypominała pomysłowość dzieci, które mają za nic normy językowe i tworzą niekonwencjonalne frazy i zwroty. Jeżeli istniało powiedzenie białe plamy, to musiały istnieć czarne. Jeśli istniał jeden front działań, to jego uczestnik musiał być jednolitifrontowy itd.

¹⁰⁸ O losach miejscowego środowiska literackiego zob. J. Albin, *Życie kulturalne Jeleniej Góry w latach 1949–1945*, „Rocznik Jeleniogórski” 1968, t. VI s. 6–31.

podpisania subskrypcji. Do rozpracowania tej grupy zwerbowano informatora. W terenie dochodziło do wystąpień przeciwko aktywistom spółdzielczym oraz akcji skupu. Za wrogie uważano środowiska akowskie w Sobieszowie (główny figurant Józef Gniewkowski), autochtonów oraz Niemców w Cieplicach i Sobieszowie, czy młodzież, która organizowała się w bandy. Zagrożeniem były też głosy pojawiające się w społeczeństwie o bezsensowności udziału w wyborach, z uwagi na podejrzenie, że będą sfałszowane lub trzeba będzie głosować na ludzi wskazanych przez władze¹⁰⁹.

Konieczność prowadzenia sprawozdawczości wymuszała zwiększoną aktywność służb w Jeleniej Górze, która doprowadziła do odkrycia we wrześniu 1952 r. nowego wrogiego środowiska, ulokowanego w Wydziale Finansowym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Do tej pory bezpieczeństwa nie miała tam agentury i jak sama tłumaczyła, istnienie zagrożenia uświadomił jej dopiero informator ps. „Borys”. Kolejnym zwerbowanym był informator ps. „Dul”, pracownik Fabryki Papieru w Dąbrowicy (akty sabotażu – podpalenia). Zwiększenie sieci agenturalnej przynosiło kolejne dane o przestępstwach, wypadkach, awariach, napadach oraz wrogiej propagandzie. Tematem tej ostatniej były z oczywistych względów właśnie wybory, powielano głosy o tym, że nie są wolne¹¹⁰.

Pod koniec września kontynuowano działania operacyjne wobec świadków Jehowy (rozpracowanie krypt. „Łukasz”) oraz w zakładach takich jak „Celwiskoza” (werbunek informatora ps. „Jadzia”), Fabryka Porcelany Technicznej w Mysłakowicach (informator ps. „Karol”), Teatr Państwowy (informator ps. „Orion” – nielegalna organizacja na terenie teatru), w gminie Karpniki (informator ps. „Ryszard” – grupa byłych akowców), w gminie Siedlęcín (informator ps. „Jodła” – chłopcy indywidualni), w spółdzielni produkcyjnej w Małej Kamienicy (informator ps. „Kazimierz”), w gromadzie Chromiec, gmina Stara Kamienica (informator ps. „Wiesław” – środowisko kułackie). Na następną dekadę zaplanowano kolejne 15 werbunków, opracowywano 16 kandydatur na tajnych współpracowników¹¹¹. Byli oni pracownikami różnych instytucji, obiektów przemysłowych, środowisk na terenie powiatu, do tej pory słabo rozpoznanych. Wiele mówi to o faktycznej (czyli słabej) znajomości terenu przez bezpiekę.

29 września 1952 r. w Liceum Pedagogicznym w Szklarskiej Porębie Średniej do skrzynki pytań nieznanego sprawcy wrzucili wiele kartek z odezwą, szkalującą

¹⁰⁹ AIPN Wr, 053/433, Sprawozdanie z przebiegu kampanii wyborczej za okres do dnia 10 IX 1952 r., Jelenia Góra, 10 IX 1952 r., k. 146–148.

¹¹⁰ AIPN Wr, 053/433, Sprawozdanie z przebiegu kampanii wyborczej za okres od dnia 10 IX do dnia 20 IX 1952 r., Jelenia Góra, 19 IX 1952 r., k. 149–150.

¹¹¹ AIPN Wr, 053/433, Sprawozdanie z przebiegu kampanii wyborczej za okres od dnia 21 IX 1952 r. do dnia 30 IX 1952 r., Jelenia Góra, 30 IX 1952 r., k. 151–153.

Związek Sowiecki i Stalina. Wszczęto w tej sprawie dochodzenie¹¹². W kolejnych tygodniach zbierano informacje o podobnych wydarzeniach, planowano pierwsze działania represyjne lub dokonywano zatrzymań. 10 października aresztowano 2 robotników zrywających plakaty wyborcze (byli pijani). Osadzono w areszcie 12 osób podejrzewanych o dokonywanie napadów rabunkowych w okolicach Szklarskiej Poręby. Poza tym zwracano uwagę na słabe zainteresowanie wyborami w wielu mniejszych miejscowościach. Typowano przy tym rzekomych prowokatorów lub wodzirei mających posłuch wśród ludności miejscowej. Osoby te zamierzano aresztować, mimo trudności z zebraniem materiałów obciążających, ale jak pisano miało to odnieść odpowiedni skutek psychologiczny na pozostałych. Liczono więc na zastraszenie. Co ciekawe, przyznawano, że UB nie miał rozpoznanej sytuacji w wielu miejscowościach: Szklarskiej Porębie, Piechowicach, Karpaczu, Mysłakowicach, Starej Kamienicy¹¹³.

W podsumowaniu przygotowań i przebiegu wyborów UB informował, że generalnie nie stwierdzono masowych i poważnych wystąpień, a samo głosowanie przebiegło spokojnie i bez incydentów. Nie zrywano spotkań wyborczych, odnotowywano pojedyncze wypowiedzi krytyczne, więcej było głosów podważających wolności wyborów. Z zaistniałych incydentów warto kilka przytoczyć. 20 października w Szklarskiej Porębie ktoś namalował na drodze wylotowej 12 swastyk. Cztery dni później na hasłach propagandowych, poświęconych kandydatom na posłów nieznanymi sprawcami pozaklejał w słowie „poseł” literę „o”, „czym ośmieszano i kompromitowano kandydatów Frontu Narodowego”. Tego samego dnia w Piechowicach wywieszono hasła wyborcze (zaakceptowane przez władze partyjne), jak napisano „bardzo zniekształcone i z kilkunastoma błędami ortograficznymi”. Okazało się, że zadanie ich przygotowania zlecono dwóm pracownikom Zakładów M-13, z których jeden był analfabetą i „pisać prawie, że nie umiał” (Jan Wolski), drugi zaś „jest autochtonem i po polsku pisać też nie potrafił” (Kazimierz Szymański)¹¹⁴.

W ramach represji przed wyborami aresztowano 34 osoby, profilaktycznie zatrzymano 14, przesłuchano 34, z 36 przeprowadzono rozmowy, pobrano też od 8 oświadczenia¹¹⁵. Zwerbowano doraźnie 13 osób, a MO uzyskała 36 kontaktów

¹¹² AIPN Wr, 053/433, Sprawozdanie z przebiegu kampanii wyborczej za okres do dnia 10 IX 1952 r., Jelenia Góra, 10 IX 1952 r., k. 154.

¹¹³ AIPN Wr, 053/433, Uzupełnienie do analizy wrogiej działalności na terenie powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 14 X 1952 r., k. 155–157.

¹¹⁴ AIPN Wr, 053/433, Sprawozdanie z pracy aparatu bezpieczeństwa nad ochroną wyborów, Jelenia Góra, 28 X 1952 r., k. 158–160.

¹¹⁵ Aresztowano: Zygmunta Kuśmierczyka, Jana Żura, Antoniego Wieczorka, Eugeniusza Kowalskiego, Walentego Cendrowskiego, Kazimierza Błaszczaka, Michała Jaśniewskiego (wszyscy byli świadkami Jehowy z Jeleniej Góry), Józefa Kwietnickiego, Janinę Bajer, Jana Taterkę, Józefa Kulawiaka,

poufnych. Samo głosowanie przebiegło spokojnie i dla niektórych niecierpliwych zaczęło się grubo przed godziną otwarcia lokali wyborczych. Rekordzistką była Rozalia Bożek ze Szklarskiej Poręby, która do lokalu przyszła o godzinie 3.30 (otwierano o 6.00), żeby oddać głos na kandydatów Frontu Narodowego. Przeciwnie zachowało się małżeństwo Michalików w Jeżowie, które skreśliło wszystkie nazwiska na karcie. Podobnie uczynił nauczyciel z Mysłakowic Tadeusz Krakowiak¹¹⁶.

Wybory w październiku 1952 r. zabezpieczali pracownicy Urzędu Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej oraz 300 ormowców¹¹⁷. W ocenie służb odbyły się raczej bez zakłóceń, w niektórych miejscowościach, jak Maciejowa, Cieplice, Karpacz doszło do aresztowań ludzi, co odbiło się echem wśród ludności. Za Frontem Narodowym miało głosować prawie 100 proc.¹¹⁸

Między wyborami a odwilżą

Wybory 1952 r. zabetonowały układ polityczny, władze PZPR (na szczeblu powiatowym i wojewódzkim) kontrolowały wszystkie ważniejsze stanowiska w administracji, gospodarce, kulturze i urzędach. Aparat bezpieczeństwa skierował ostrze swych działań na wybrane środowiska, szczególnie byłych działaczy PSL, wyrzuconych członków PPS i PPR. W kolejnych latach ludowcy byli poddawani inwigilacji w celu ustalenia ich wpływu na funkcjonowanie wsi.

Doświadczenie badacza oraz analiza zachowanych dokumentów pozwalają autorowi na stwierdzenie, że w większości były to działania pozoranckie. Byli działacze ludowi, wobec których coraz częściej używano określenia „prawica ludowa”, nie angażowali się specjalnie w akcje antypaństwowe (podobnie jak większość spacyfikowanego społeczeństwa), a funkcjonariusze UB skupiali uwagę na innych bieżących wówczas sprawach, związanych głównie z kościołem, wsią czy młodzieżą. W wyniku przeprowadzonej na początku lutego 1956 r. kontroli w PUdsBP w Jeleniej

Witolda Kunze, Arteniusza Charłaszowa, Aleksandra Woźniaka, Stanisława Mikołajczyka, Jana Kędrę, Bronisława Dziawgo, Czesława Szymańskiego, Edmunda Pieprzyckiego, Michała Millera, Mieczysława Czerniakiewicza, Pawła Barana, Jura Tucjałę, Karola Wojciula, Zdzisława Kalińskiego, Andrzeja Sidorowicza, Czesława Skwarczyńskiego, Konstantego Maskowskiego, Czesława Łygana, Antoniego Witka, Jana Saro, Stanisława Rataja, Romana Bukowskiego, Henryka Ścibisza (AIPN Wr, 053/433, Sprawozdanie z pracy aparatu bezpieczeństwa nad ochroną wyborów, Jelenia Góra, 28 X 1952 r., k. 160–161).

¹¹⁶ AIPN Wr, 053/433, Sprawozdanie z pracy aparatu bezpieczeństwa nad ochroną wyborów, Jelenia Góra, 28 X 1952 r., k. 163.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 153.

Górze, stwierdzono, że jednostka nie ma aktualnej wiedzy o postawach członków dawnego PSL. Było to sprzeczne ze sprawozdaniami dotyczącymi prowadzenia przez funkcjonariuszy działalności dywersyjnej i ideologicznym oddziaływaniu w obliczu kryzysu po śmierci Stalina, ucieczce płk. Światły na Zachód i ujawnieniu przez niego zbrodni stalinowskich. Okazało się, że w przededniu zaplanowanych na jesień 1956 r. wyborów, miejscowy UB nie miał agentury w tym środowisku. Do czołowych byłych peeselowców mieszkających na terenie powiatu należeli wówczas: Waław Biliński, Tadeusz Jędruch, Tadeusz Dyduch i Franciszek Wawrzaszek¹¹⁹. Większe skupiska byłych członków i osób popierających PSL znajdowały się w Cieplicach, Sobieszowie, Łomnicy, Podgórzynie, Piechowicach, Szklarskiej Porębie, Kamienicy Starej. Na terenie powiatu dochodziło do podpań w spółdzielniach produkcyjnych, rozwieszano afisze o wrogiej treści. Sprawców nie potrafiiono wskazać, dawni peeselowcy byli więc doskonałym celem zastępczym – przynajmniej na początkowym etapie śledztwa.

Te dwa wątki – wybory i wrogie akty – zdominowały działania bezpieki wobec działaczy politycznych drugiej połowy 1956 r. Sugerowano wówczas zwerbowanie do współpracy byłego członka Batalionów Chłopskich – Stanisława Trojniaka oraz byłego wiceprezesa PSL Tadeusza Jędrycha. Przymierzano się do wznowienia kontaktów z dawnym tajnym współpracownikiem o ps. „Oka”, wówczas działaczem ZSL¹²⁰. Mieli oni wspomagać aktywnego w tym środowisku informatora ps. „Mietek” (mieszkańca Podgórzyna) zwerbowanego jeszcze w kwietniu 1953 r.¹²¹ Na polecenie władz wojewódzkich aktualizowano też dane. Jesienią 1956 r. domagano się od jednostki jeleniogórskiej zebrania informacji o byłych peeselowcach, mających w nadchodzących wyborach pełnić funkcje mężów zaufania. Chodziło o 11 osób¹²². Obserwację tak zwanej prawicy ludowej kontynuowano w kolejnych latach już po zmianach organizacyjnych. W okresie odwilży miejscowy aparat bezpieczeństwa na polecenie władz wojewódzkich przedstawił listę osób związanych niegdyś z ruchem ludowym, pozostających w zainteresowaniu służb. Na niektórych z nich zgromadzono materiały kompromitujące¹²³.

¹¹⁹ AIPN Wr, 053/741, Raport z pobytu służbowego w PUdsBP w Jeleniej Górze w dniach 18 I – 21 I 1956 r., Wrocław, 4 II 1956 r., k. 4.

¹²⁰ *Ibidem*, k. 5.

¹²¹ *Ibidem*, k. 8.

¹²² Na liście byli: Aleksander Rukasz, Władysława Ciemnińska, Janina Kałaszewska, Maria Lesiecka, Hieronim Ciężyk, Cecylia Głowacka, Franciszek Laskórski, Stefania Bieńkowska, Maria Makońska, Jan Spławiniński oraz Waław Biliński (AIPN Wr, 053/741, Wykaz mężów zaufania PSL z powiatu Jelenia Góra, Wrocław, 19 X 1956 r., k. 14).

¹²³ Na liście znaleźli się: Józef Sęk, Józef Machniej, Stanisław Szabla, Ludwik Szczubarczyk (Szubarczyk), Władysław Woźniak, Wilhelm Stanisz, Stefan Kępa, Michał Kędzior, Władysław Szczerba,

Przedstawione powyżej wydarzenia pokazują jak istotną rolę odegrali funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa w procesie przejmowania władzy przez komunistów w powiecie jeleniogórskim. Byli szczególnie skuteczni w eliminowaniu wybranych osób i środowisk, a znacznie mniej w kontrolowaniu sytuacji w powiecie (brak agencji i niski poziom zawodowy większości pracowników operacyjnych). Wystarczyło to jednak, żeby realizować zadania zlecane przez mocodawców z PPR, a później PZPR. Nie stosowano przy tym jakichś wymyślnych metod, powielano zachowania kolegów z całej Polski. Do podstawowych narzędzi i środków należało: zbieranie informacji o sytuacji przez sieć informatorów, stosowanie prowokacji służących gromadzeniu materiałów kompromitujących, a za ich pośrednictwem szantażowanie, zastraszanie, wzywianie na przesłuchania. W powiecie jeleniogórskim nie doszło do zabójstw przeciwników politycznych, uznano być może, że nie jest to konieczne.

Jan Poprołkiewicz, Józef Prus, Bolesław Nowak, Stefan Szczepiński, Stanisław Misztak, Józef Szczubarczyk (lub Szubarczyk), Franciszek Ociepa, Henryk Beldycki, Franciszek Łopaciński, Stanisław Olszewski, Stefan Pawlik, Julian Wąsik (AIPN, 00231/145, t. 68, Lista byłych członków Batalionów Chłopskich, b.d.m., k. 83–87).

OPOZYCJA I OPÓR

Uwagi wstępne

Jak już zasygnalizowano we wstępie, w książce skupiono się na działaniach podejmowanych przez pracowników jeleniogórskiego UB, nie należy więc traktować tej części opracowania jako historii dziejów opozycji i oporu czy walki z systemem komunistycznym w opisywanym powiecie. To wymagałoby odrębnego opracowania i poszerzenia kwerendy archiwalnej oraz badań środowiskowych.

Przedstawione poniżej przykłady zaczerpnięto z dokumentacji wytworzonej przez aparat represji. Są to materiały *stricte* operacyjne (donosy, podsłuchy, obserwacja, przechwycona korespondencja) oraz zeznania świadków i podejrzanych. Te pierwsze nacechowane subiektywizmem, są często rezultatem wymysłów, złej woli, chęci zaszkodzenia. Te drugie wynikały z potrzeby chronienia siebie i swoich bliskich (przesłuchiwani toczyli ze śledczymi swoistą grę, ukrywali fakty, które mogły im zaszkodzić lub wręcz konfabulowali). Na wspomnieniach, zbieranych zazwyczaj po latach, ciężą grzechy pamięci¹²⁴. Gdzieś między tymi narracjami zapewne znajdują się fakty, których się domyślamy lub które wydają się w świetle doświadczeń badawczych najbardziej prawdopodobne. Jak przekonuje praktyka – najgorszą postawą jest jednak uogólnianie, porzucenie podejścia indywidualnego. Dlatego też zgodnie z tytułem niniejszej pracy autor będzie opisywał działania podejmowane przez aparat bezpieczeństwa w chronologicznym ujęciu zdarzeń, zaznaczone zostaną wątpliwości i niejasności oraz postawione hipotezy co do przyczyn i skutków zaistniałych wydarzeń. Sądy i oceny pozostaną w gestii czytelnika.

Na następnych kilkudziesięciu stronach zaprezentowano przede wszystkim działalność zorganizowaną (w struktury organizacyjne), która została przez UB w Jeleniej Górze ujawniona i zlikwidowana. Dlatego istnieje możliwość, że niektóre grupy uniknęły wykrycia. Obraz jaki wyłania się z dokumentów operacyjnych jest więc rekonstrukcją świata widzianego oczami funkcjonariuszy. Autor posiłkuje się także zachowanymi materiałami, wytworzonymi przez aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej i PRL, w tym opisami pochodzącymi często z lat późniejszych, takimi jak faktologie i zestawienia statystyczne. Nie istnieją natomiast wspomnienia, które mogłyby posłużyć za porównanie i weryfikację materiałów źródłowych. Tego typu materiały zwykle jednak mają one charakter subiektywny, zarówno pod względem poznawczym (osobiste doświadczenie udziału w procesie), jak i przede wszystkim afektywnym (odzwierciedlają emocje).

Głównym źródłem wiedzy o grupach konspiracyjnych przed 1989 r. był informator z 1964 r., sporządzony przez funkcjonariuszy wrocławskiej Służby Bezpie-

¹²⁴ D.L. Schackter, *Siedem grzechów głównych pamięci zbiorowej*, Warszawa 2003.

czeństwa na podstawie materiałów archiwalnych¹²⁵. Opisano w nim 12 organizacji, których członkowie prowadzili działalność podziemną na terenie miasta i powiatu do 1956 r. Analiza współczesna obnaża wiele błędów, uproszczeń lub przeinaczeń (od zapisu nazwisk, po opis przyczyn podejmowania działań w podziemiu), wynikających ze stanu wiedzy ogólnej o konspiracji polskiej po II wojnie światowej. Nie ulega wątpliwości jednak, że pozostaje istotnym punktem wyjścia do wszelkich badań nad skalą oporu wobec ówczesnych władz.

Kolejnym specyficznym źródłem są faktologie nielegalnych organizacji, sporządzone w latach siedemdziesiątych przez pracowników archiwum KW MO we Wrocławiu. Materiały te zawierają streszczenia historii danej grupy, jej rozpracowania przez służby, a także związaną z jej członkami dokumentację sądową (np. wyroki), a czasami informacje dotyczące dalszych losów. Zgromadzono tu także dane osobowe członków i pomocników organizacji, nazwiska zaangażowanych w działania operacyjne funkcjonariuszy UB i MO oraz sygnatury akt operacyjnych, prokuratorskich, sądowych. Nie była to krytyczna analiza wydarzeń sprzed 20–30 lat, dlatego faktologie powieleły błędy, przeinaczenia powstałe w latach czterdziestych i pięćdziesiątych.

Pierwszą naukową próbą opisanego zjawiska oporu i jego zwalczania była praca z lat dziewięćdziesiątych historyka Krzysztofa Szwagrzyka. Bazował on na materiałach sądowych, prokuratorskich, prowadził badania środowiskowe, przygotował wykaz wyroków Wojkowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu oraz wykaz organizacji konspiracyjnych na Dolnym Śląsku¹²⁶. Zastosowane przez badacza wrocławskiego

¹²⁵ *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944–1956*, Warszawa 1964 (reprint). W zestawieniu znalazły się: Okręg Dolnośląski Delegatury Sił Zbrojnych/Podokręg Jelenia Góra Okręgu Dolnośląskiego WiN (Bolesław Tomaszewski ps. „Zamojski” „Ostroga”), Krajowy Ruch Oporu (Jan Senkowski), Eksterytorialny Okręg Lwowski WiN (Włodzimierz Woźniak ps. „Dan”), Orłęce Oddziały Bojowe (Antoni Chyliński ps. „Świstak”), Polska Organizacja Powstańcza/Tajna Organizacja Armii Krajowej (Zdzisław Dadusz), Związek Harcerstwa Polskiego – Prawicowy (Mieczysław Rodka, 1950–1952), Wolność i Niepodległość (Kazimierz Pawłowski ps. „Nerw”, 1946–1949), grupa Maja (Henryk Maj ps. „Zeus”, 1946–1947), Czarna Perełka (Julian Wierzbicki, 1952–1956), Orłęta (Jan Głowacki, 1951–1954), Polskie Tajne Siły Zbrojne (Mansfeld Przybyliński oraz Antoni Minkiewicz ps. „Sosna”, 1949–1950), Jutrzenka (Antoni Badoń ps. „Kruk”, „Dawid”, 1949–1952).

¹²⁶ K. Szwagrzyk, *Golgota wrocławska*, Wrocław 1996; *Idem, Winni? Niewinni? Dolnośląskie podziemie niepodległościowe (1945–1956) w świetle dokumentów sądowych*, Wrocław 1999. W wypadku powiatu jeleniogórskiego opisał następujące organizacje: Delegaturę Sił Zbrojnych (ppłk Bolesław Tomaszewski ps. „Ostroga”, od 1945 r. weszły w skład Dolnośląskiego Okręgu WiN); Krajowy Ruch Oporu Senkowskiego; Okręg Wileński AK – mobilizacyjny ośrodek Wileńskiego Okręgu AK; Grupę Bielca (1947–1949 – m.in. w Jeleniej Górze działaczem był

kryterium tworzenia listy organizacji (na podstawie analizy akt sądu wojskowego) nie wytrzymuje już dzisiaj krytyki. Paragrafy Kodeksu Karnego Wojska Polskiego, na mocy których do 1955 r. skazywano za próbę obalenia ustroju, to niedoskonała przesłanka budowania tego typu zestawień. Polityka karna reżimu była na tyle dynamiczna, że za podobne przestępstwa (w rozumieniu ówczesnych przepisów) można było trafić zarówno przed oblicze sądu wojskowego, jak i cywilnego. Rabunek z bronią w ręku w zależności od interpretacji mógł być potraktowany jako zbrodnia pospolita lub polityczna (np. zależało to od ofiary lub czasu). Zestawienie Szwagrzyka należy raczej traktować jako wykaz ofiar systemu komunistycznego, osób uznanych przez władze za wrogie lub potencjalnie wrogie. Gdyby chodziło o karanie za działania konspiracyjne (a więc polityczne), w zestawieniu nie powinno być np. por. Bujaka, który został skazany na karę śmierci za czyny, których nie popełnił (był ofiarą, ale nie walczył z systemem).

Wymienione próby podjęcia tematu podziemia w powiecie jeleniogórskim łączy to, że podstawą badań były materiały wytworzone przez aparat represji Polski Ludowej i PRL. Nie może więc dziwić, że zestawienia takie w znacznej mierze pokrywają się. Niektóre z organizacji stały się przedmiotem odrębnych opracowań po powstaniu w 1999 r. Instytutu Pamięci Narodowej¹²⁷. Generalnie jednak, druga konspiracja wymaga odrębnych badań.

Między amnestiami (1945–1947)

Zanim przejdziemy do chronologicznego opisu działań UB warto pochylić się nad ogólną charakterystyką oporu po 1945 r. Pierwsze ofiary systemu, oskarżane o udział w konspiracji, związane były najczęściej ze środowiskiem podziemia jeszcze wojennego, Polskim Państwem Podziemnym (głównie Armią Krajową i ruchem narodowym) i jego następcami. Rozwiązanie AK w lutym 1945 r. dla wielu nie oznaczało złożenia broni. Aktywność przybrała inną formę, adekwatną do sytuacji.

Ponieważ nierealne było wzniesienie powstania ogólnopolskiego, skupiono się z jednej strony na kwestiach związanych z oddziaływaniem na świadomość i postawy społeczne, z drugiej natomiast na zabezpieczeniu własnych kadr przed represjami. W praktyce oznaczało to odesłanie do domów większości członków

Włodzimierz Woźniak ps. „Dan” – komendant rejonowy WiN w Jeleniej Górze); WiN Janusza Celińskiego (1949); WiN Kazimierza Pawłowskiego; NSZ Tadeusza Gaertnera; Czarną Perelkę; Jutrzenkę (1949–1952); Orłęce Oddziały Bojowe; Orłęta; grupę Mieczysława Bujaka (1949); grupę skupioną wokół rodziny Komorowskich, związanych ze szpiegostwem.

¹²⁷ T. Balbus, *O Polskę Wolną i Niezawisłą (1945–1948). WiN w południowo-zachodniej Polsce (geneza – struktury – działalność – likwidacja – represje)*, Kraków–Wrocław 2004; R. Klementowski, *Jeleniogórskie Orłęta*, Jelenia Góra 2021.

wojska podziemnego (można tak pisać o formacjach z okresu wojny), przy zachowaniu w konspiracji jedynie szkieletowej obsady organizacyjnej. Wiązało się to z reorganizacją struktur podziemia (Delegatura Sił Zbrojnych, Zrzeszenie „Wolność i Niezależność”)¹²⁸. Zadaniem tej ostatniej było wspieranie sił demokratycznych w kraju (m.in. przez działania propagandowe, ulotki, prasę podziemną) oraz gromadzenie informacji o sytuacji w kraju i przekazywanie ich do rządu emigracyjnego. Analogicznie działały ośrodki ruchu narodowego, dystansujące się wobec władz na uchodźstwie. Nie można też nie zauważyć, że taką formę aktywności wspierały (nieoficjalnie) także zachodnie mocarstwa, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania.

Oprócz tych nowych grup, reprezentowanych na Dolnym Śląsku przez struktury WiN, w fazie rozformowywania były także środowiska, związane z kresowymi strukturami Armii Krajowej – wileńską i lwowską. Jej członkowie byli stopniowo ewakuowani z terenów zaanektowanych przez Związek Sowiecki, osiedlali się na Dolnym Śląsku. Na omawianym w publikacji terenie mówimy przede wszystkim o Eksterytorialnych Okręgach Lwowskim i Tarnopolskim AK/WiN. One także rezygnowały z działań o charakterze zbrojnym na rzecz zabezpieczenia substancji ludzkiej, akcji propagandowych i działalności wywiadowczej.

Ostatnią, niezbyt liczną grupę stanowili ci, którzy po likwidacji AK nie zrezygnowali z aktywnego oporu wobec nowych władz. Po kilkumiesięcznym zawieszeniu organizowali się w nieliczne zazwyczaj oddziały partyzanckie, zawieszane w swoistej próżni – nieodpowiadający przed nikim, reaktywni, zależni od sytuacji w jakiej się znajdowali, niektórzy w miarę upływu czasu ulegający procesom bandyczenia się.

Kres funkcjonowania pierwszej powojennej fali konspiracji przypadł na koniec lat czterdziestych. Oprócz działań o charakterze operacyjnym przyczyniła się do tego amnestia z 1947 r. Ogłoszona po sfałszowanych wyborach, przedstawiana jako gest dobrej woli komunistów. W jej ramach oferowano bezpieczne, jak się wydawało, wyjście z beznadziejnej sytuacji – uniknięcie brutalnych represji ze strony policji politycznej, służb cywilnych i wojskowych, polskich i sowieckich. W dobre intencje władz uwierzyły (lub się łudziły) tysiące, za co przyszło im zapłacić w późniejszym okresie. Ujawnienie wiązało się bowiem ze złożeniem zeznań na temat prowadzonej działalności, podawaniem szczegółów, m.in. nazwisk kolegów czy przełożonych. W wielu wypadkach prawdopodobnie nie zdawano sobie sprawę z konsekwencji składanych przed komisjami UB oświadczeń, a także nie uświadamiano mechanizmów natury psychologicznej. Osoby ujawniające się miały opory przed podaniem wszystkich okoliczności swojej działalności – było to przecież swoiste złożenie donosu na samego siebie. Zeznania mogły być zatem niepełne, gdyż obawiano się

¹²⁸ Kompleksowo na temat ewolucji form podziemia powojennego zob. S. Poleszak, R. Wnuk, *Niezłomni czy realiści? Polskie podziemie antykomunistyczne bez patosu*, Kraków 2024.

potencjalnych konsekwencji, np. aresztowania. Decyzja o stawieniu się przed komisją nie oznaczała zaufania wobec komunistów.

Akcja ogłoszona w lutym 1947 r. zakończyła się sukcesem nowych władz. Kilkadziesiąt tysięcy ludzi zdecydowało się na ujawnienie i zrezygnowało z otwartego oporu. Fakt ten został wykorzystany przez rządzących na kilku płaszczyznach. Propagandowym, ponieważ rezultat amnestii przedstawiano jako dowód na normalizowanie się sytuacji w kraju i akceptację przez społeczeństwo dominującej roli lewicy (komuniści podkreślali, że ludzie oficjalnie poparli Blok Demokratyczny, przeciw wrzucili kartę do urny oraz zrezygnowali ze zbrojnego oporu). Pragmatycznym, zyskano bowiem (a może raczej uaktualniono) wiedzę o strukturach podziemia i relacjach z emigracją, co było ważnym narzędziem sprawowania władzy w przyszłości.

Jak już nadmieniono nie wszyscy dokonywali pełnego ujawnienia, część swojej działalności ukrywano z obawy przed konsekwencjami wobec siebie (zabójstwa działaczy komunistycznych, dezercja z wojska itd.) lub żeby chronić kolegów. Z punktu widzenia prawa łamali więc porozumienie, jakim była amnestia, co zwalniało władze z obietnicy niewyciągania konsekwencji karnych. W wypadku aparatu bezpieczeństwa zebrana podczas amnestii wiedza została wykorzystana do ostatecznego rozprawienia się z podziemiem, co też nastąpiło w 1948 r.

Akcja „X”

Między czerwcem a listopadem 1948 r. funkcjonariusze MBP dokonali wielu aresztowań wśród członków Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej, którzy zostali ewakuowani do Polski i tu na nowo podjęli działania konspiracyjne, ale już w ograniczonej formie. W nowych warunkach politycznych i społecznych miały to być zadania głównie defensywne, chroniące żołnierzy i ich rodziny przed represjami fizycznymi, wpływem ideologii komunistycznej i atakami propagandy¹²⁹. Zatrzymywano osoby związane z Wileńszczyzną, wykorzystywano do tego zeznania składane podczas amnestii. Każdą osobę wymienioną w tych dokumentach, wszelkie zachowania, nawet podróże potraktowano jako mające potencjalnie charakter działalności opozycyjnej/podziemnej. Prewencyjnie rozszerzono zakres represji (aresztowania) wobec wszystkich znanych działaczy i żołnierzy konspiracyjnych z Kresów, ponieważ zakładano, że mogą kontaktować się z przedstawicielami Okręgu Wileńskiego. Dlatego też na Dolnym Śląsku zamknięto około 900 osób ze środowiska poakowskiej konspiracji kresowej (wileńskiej, lwowskiej, tarnopolskiej i stanisławowskiej). Środowiska te zostały zaskoczone, podczas zatrzymań zgromadzono wiele materiałów, dokumentów organizacyjnych, które ułatwiły kontynuowanie i rozszerzenie

¹²⁹ T. Balbus, P. Niwiński „Rozbić podziemie wileńskie!” *Akcja X – nieznaną operacją MBP z 1948 roku*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 6, s. 40–47.

skali represji. Na przykład przy zatrzymanym we Wrocławiu ostatnim komendancie okręgu ppłk. Olechnowiczu ps. „Pohorecki” znaleziono notes z ewidencją żołnierzy Okręgu Wileńskiego AK. Formalne zakończenie akcji „X” w listopadzie 1948 r. nie wstrzymało działań represyjnych, aresztowania trwały przez kolejny rok, sądy wojskowe wydawały surowe wyroki.

Akcja „X” z punktu widzenia celów, dla których została przeprowadzona, zakończyła się sukcesem bezpieki. Konspiracja poakowska, kresowa została sparaliżowana i późniejsze działania UB i SB (1951–1952 oraz w latach sześćdziesiątych) były już tylko działaniami punktowymi, kontrolującymi środowisko, które unikało działań politycznych. Paradoksalnie jednak represje wobec żołnierzy i działaczy drugiej konspiracji wzmocniły tylko ich legendę i zaktywizowały kolejne pokolenia, które w losach swoich starszych kolegów dostrzegło wzór do naśladowania, część z nich zmusiło do refleksji nad słusznością poddania się amnestii w 1947 r. i rezygnacji z aktywnego oporu. W rezultacie na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych pojawiła się druga powojenna fala wystąpień antypaństwowych.

Epigoni

Okres lat czterdziestych i pięćdziesiątych wiąże się często z rozkwitem konspiracji wśród młodzieży. Analiza zachowanych materiałów wytworzonych przez funkcjonariuszy MBP, prokuraturę i sądownictwo specjalne pozwala na wyciągnięcie wniosku o masowości postaw opozycyjnych wśród uczniów szkół podstawowych i średnich oraz młodych robotników. Ich zaangażowanie nie szło w parze z doświadczeniem i wiedzą na temat działalności konspiracyjnej, co kończyło się zazwyczaj dość szybkim rozpracowaniem i aresztami. Stawiani przed sądami, oskarżani byli o chęć obalenia ustroju siłą i skazywani często na wieloletnie kary więzienia. Poza zaangażowaniem młodzieży, nastąpił powrót do konspiracji osób starszych, które zagrożone aresztowaniem (ze względu na brak ujawnienia się podczas amnestii, niepełnie ujawnienie wobec wykrycia szczegółów ich działań przez UB) zaczynały się ukrywać, a czasami także włączały w aktywną walkę z systemem, np. przez przygotowywanie ulotek. Elementem funkcjonowania zarówno młodszych, jak i starszych stały się także zachowania z pogranicza legalności – ataki na funkcjonariuszy MO, ORMÓ, UB, żołnierzy czy członków straży przemysłowej w celu zdobycia broni, napady na sklepy, hurtownie i mieszkania prywatne – w celu zdobycia środków na działalność, przeżycie. Niektórzy planowali ucieczkę za granicę, co dla służb mogło oznaczać pojawienie się ryzyka szpiegostwa.

Opisywane w aktach operacyjnych, śledczych i sądowych aktywności członków organizacji tajnych można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Te pierwsze to samokształcenie (słuchanie audycji radiowych, prywatne obchodzenie rocznic patriotycznych, spotkania, dyskusje) oraz budowanie struktur, gromadzenie broni.

Te drugie to różnego rodzaju akcje np. przygotowywanie i rozlepianie ulotek, afiszy, wykonywanie napisów antyrządowych, antysowieckich, antykomunistycznych, a także napady i kradzieże.

Działalność propagandowa i napady z bronią w ręku mobilizowały funkcjonariuszy UB. Można tu mówić o trzech płaszczyznach aktywności. Po pierwsze, obserwacja środowisk wytypowanych jako potencjalni wrogowie systemu (np. byli członkowie podziemia, byli skazańcy). Po drugie, reagowanie na wszelkie doniesienia agentury o istniejących czy planowanych nielegalnych organizacjach. Podejmowano wówczas działania operacyjne – oprócz obserwacji były to prowokacje, wprowadzanie agentury do podejrzanego środowiska, prewencyjne areszty i przesłuchania. Po trzecie, reakcja na zdarzenia w terenie – napad, pojawienie się ulotek, potwierdzony donos o tajnej grupie, próbie ucieczki za granicę. Dochodzenie i śledztwo miało doprowadzić do szybkiego ujawnienia, aresztowania sprawców i postawienia przed obliczem sądu.

Działania prewencyjne. „Sieć donosi...”

Przez cały omawiany okres funkcjonariusze UB podejmowali aktywność operacyjną, m.in. na podstawie doniesień agentury. Sprawdzali pojawiające się informacje dotyczące nielegalnej działalności konspiracyjnej, cywilnej i zbrojnej. Wykorzystywali dostępne dane (z kartotek, donosów, oświadczeń po amnestiach) w celu obserwowania ludzi zaangażowanych w działalność podziemną zarówno w czasie wojny, jak i po jej zakończeniu. Potencjalnym wrogiem nowego ustroju mógł być każdy, kto nie wywodził się z ruchów lewicowych – PPR, AL. W środowiskach byłych członków AK czy NSZ funkcjonariusze lokowali agenturę i informatów sygnalizacyjnych. W zależności od potrzeb dokonywali także prowokacji, np. przez próbę założenia grupy podziemnej w celu uzyskania danych o osobach skłonnych do tego typu aktywności. Za takich uważano ludzi z przeszkoleniem wojskowym, konspiracyjnym, posługujących się bronią czy więźniów motywowanych chęcią zemsty. Funkcjonariusze obawiali się także autorytetu, jakim w społeczeństwie cieszyli się członkowie Polskiego Państwa Podziemnego (zwłaszcza jego struktury wojskowe). Rezultatem działań jeleniogórskiego Urzędu Bezpieczeństwa były rozpracowania obejmujące konkretnie zdefiniowane grupy. Przykładem może być sprawa o krypt. „Krzyżacy” dotycząca byłych żołnierzy Jana Piwnika „Ponurego”. Za kryptonimem sprawy „Niedobitki” kryła się inwigilacja członków Narodowej Organizacji Wojskowej¹³⁰. W 1952 r. kolejną rozpracowywaną grupą byli żołnierze

¹³⁰ Głównym figurantem rozpracowania był Mieczysław Studzienny (AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc czerwiec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 VII 1953 r., k. 134).

dawnej 27 dywizji Armii Krajowej (chodziło prawdopodobnie o 27 Wołyńską Dywizję Piechoty AK), na których donosił informator o ps. „Kuba”¹³¹.

Na podstawie donosów osobowych źródeł wszczynano rozpracowania także wobec osób niezwiązanych z konkretnym środowiskiem. Sprawy te, na dłuższą metę, były problematyczne dla funkcjonariuszy UB, gdyż bazowały najczęściej na słowach jednego człowieka i ich weryfikacja była często niemożliwa. Początkowy entuzjazm z wykrycia nowego źródła oporu (wykazanie się inicjatywą i osiągnięciami w pracy), przeradzał się w konieczność tłumaczenia się z braku wyników (w postaci wykrycia kolejnych członków, ulokowania agenta wśród konspiratorów, aresztowania). Przykładem może tu być rozpracowanie o krypt. „Krety”¹³². O istnieniu tajnej organizacji doniósł informator o ps. „Jadwiga”, który otrzymał propozycję przystąpienia do spisku. Przez kolejne miesiące delator wskazywał kolejne osoby¹³³, które miały być zaangażowane w konspirację, poza słowami agenta UB nie dysponował jednak żadnymi dowodami.

W 1952 r. prowadzono rozpracowanie o krypt. „Wilno” dotyczące byłych członków AK na Wileńszczyźnie (Lida, Szczuczyn) Feliksa Waszkiewicza i Adolfa Woronicza¹³⁴. W czerwcu tego roku założono sprawę o krypt. „Bałtyk”, ofiarami byli przedwojenni oficerowie¹³⁵. Od sierpnia członkiem konspiracyjnej grupy został informator UB o ps. „Leokadia”. Na jej czele stali Lucjan Lau i Ferenc (w dokumentach brak imienia)¹³⁶. We wrześniu wszczęto inwigilację Władysława Wekery w ramach rozpracowania o krypt. „Handlowiec”¹³⁷. W tym samym miesiącu informator

¹³¹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k.120–121.

¹³² AIPN Wr, 053/287, Raport za okres od 1 III do 30 III 1952 r., Jelenia Góra 1952 r., k. 102.

¹³³ Donosy dotyczyły następujących osób: Michaliny Modeły, Władysława Zapały, Zbigniewa Kwaśnego, Zenona Michnackiego (AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za okres od 1 IV do 30 IV 1952 r., Jelenia Góra, 5 V 1952 r., k. 108).

¹³⁴ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 114–115.

¹³⁵ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k. 121.

¹³⁶ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 156; AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc grudzień 1952 r., Jelenia Góra, 4 I 1953 r., k. 167.

¹³⁷ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 1 IX 1952 r. do dnia 30 IX 1952 r. z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 X 1952 r., k. 149. Władysław Weker, s. Władysława, ur. 10 XI 1909 r. w Rydze. W czasie wojny członek Związku Jaszczurczego, NSZ. Po wojnie inżynier w Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach. Pozyskany na materiałach

o ps. „Pamir” został rzekomo wciągnięty do nielegalnej organizacji¹³⁸. O udział w konspiracyjnej grupie podejrzewano także instruktorkę szkoły pielęgniarskiej Leokadię Kondzielę (donosy informatora o ps. „Masza”¹³⁹). W listopadzie 1952 r. o założenie nielegalnej grupy na terenie Liceum Pedagogicznego w Jeleniej Górze oskarżano Andrzeja Czechowskiego, członka ZMP. Podczas zbierania danych ustalono, że jego matka, nauczycielka miała się wrogo wypowiadać o ustroju w szkole w Sobieszowie. Donosicielem w tej sprawie był jeden z nauczycieli¹⁴⁰.

Z tego okresu pochodzi też kilka innych informacji o rzekomo mających powstać organizacjach. Dotyczyło to Stefana Załogi z Dziewiszowa, gmina Jeżów¹⁴¹, Anity Sokołowskiej¹⁴², Aleksandra Pigulewskiego¹⁴³. Informator ps. „Lisowski” donosił, że organizacja składała się z byłych mieszkańców Wileńszczyzny, a jej celem było przygotowanie się na zmianę systemu. Jan Sroka, Ratajczak i ksiądz Seweryn spotykali się na szachach, informatorzy o ps. „Nadinka” i ps. „Krzewik” podejrzewali jednak, że jest to przykrywka dla działalności nielegalnej organizacyjnej¹⁴⁴.

W grudniu 1952 r. mieszkanka Sosnowki (gmina Karpacz) Maria Sławińska przekazała informację o nielegalnej grupie, w związku z czym aresztowano: Edwarda Kuziomkę, Ludwika Kajdana, Józefa Trubisza, Zbigniewa Szymańskiego, Mikołaja Smolińskiego. Śledztwo wykazało, że była to zemsta kobiety, którą mężczyźni pobili

obciążających 2 X 1952 r. przez Wydział IV Departamentu III MBP jako „Cezary” do rozpracowania środowisk narodowych. 6 III 1956 r. przekazany na kontakt UB w Jeleniej Górze. 15 V 1956 r. wyeliminowany jako niechętny do współpracy.

¹³⁸ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 1 IX 1952 r. do dnia 30 IX 1952 r. z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 X 1952 r., k. 151.

¹³⁹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 157.

¹⁴⁰ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 XI 1952 r. do dnia 30 XI 1952 r., Jelenia Góra, 4 XII 1952 r., k. 160.

¹⁴¹ Stefan Załoga, s. Bolesława, ur. 17 IV 1928 r. w Sulmierzycach. W latach 1947–1949 wykorzystywany przez UB w Jeleniej Górze jako informator o ps. „Porucznik”. Oskarżany o przynależność do organizacji Rzeczpospolita Polska na terenie powiatu Lwówek Śląski w latach 1952–1954. Sprawę badano w 1956 r., następnie umorzono na podstawie amnestii (R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006, s. 189).

¹⁴² Anita Maria Sokołowska, c. Pawła, ur. 27 I 1934 r. W grudniu 1952 r. miała zwerbować do organizacji Teresę Nowakowską (AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc grudzień 1952 r., Jelenia Góra, 4 I 1953 r., k. 167).

¹⁴³ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 XI 1952 r. do dnia 30 XI 1952 r., Jelenia Góra, 4 XII 1952 r., k. 161–162.

¹⁴⁴ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc styczeń 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 II 1953 r., k. 106.

za nazywanie ich złodziejami. Spędzili w areszcie UB 24 godziny, ujawniono przy okazji sprawę handlu mięsem z nielegalnego uboju. Jednego z zatrzymanych wykorzystano operacyjnie do obserwacji grupy (zwerbowano)¹⁴⁵.

Fałszywe donosy nie były rzadkością i zmuszały funkcjonariuszy do zachowania ostrożności, gdyż wbrew obiegowym opiniom, nie były one dobrze widziane przez przełożonych, którym zależało na rezultatach, a nie kompromitowaniu służb i władzy. Przykładem może być rozpracowanie krypt. „Aroganci”, założone przeciwko wspominanej wyżej Anicie Sokołowskiej, na podstawie donosów informatora ps. „Rela”¹⁴⁶. Podczas kontroli urzędu na przełomie 1954 i 1955 r. rozpracowanie zostało uznane za prowokację. „Rela” wymyślił nielegalną organizację, „kierując się chęcią zysku”¹⁴⁷. Już w latach pięćdziesiątych zwracano pracownikom operacyjnym uwagę na konieczność weryfikacji otrzymywanych od osobowych źródeł informacji danych. W przeciwnym razie tylko nieliczne dochodzenia kończyły się sukcesem, za taki uznawano aresztowanie i skierowanie sprawy do sądu.

Im bliżej połowy lat pięćdziesiątych, tym aktywność antysystemowa malała. Zadziały tu dwa mechanizmy. W każdym społeczeństwie gotowość do podejmowania czynnych działań charakteryzuje zazwyczaj niewielką część obywateli i przez całą powojenną dekadę zostali oni w zasadzie spacyfikowani. Z drugiej strony zaczęła dominować mechanizm dostosowawczy – niewiara w rychłą zmianę (np. wybuch III wojny światowej) i przekonanie o konieczności znalezienia sposobu funkcjonowania w nowych warunkach społeczno-polityczno-gospodarczych. Dlatego między innymi Październik 1956 r. nie skończył się ogólnonarodowym powstaniem antykomunistycznym, lecz entuzjastycznym przyjęciem Gomułki, w którym pokładano nadzieję, że nada systemowi bardziej ludzką twarz¹⁴⁸. Im bliżej tych dramatycznych wydarzeń, tym mniej w dokumentach UB informacji o próbach organizowania się w nielegalne grupy o charakterze politycznym. W wypadku Jeleniej Góry w ostat-

¹⁴⁵ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc grudzień 1952 r., Jelenia Góra, 4 I 1953 r., k. 165.

¹⁴⁶ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 VI do dnia 1 VII 1954 r., Jelenia Góra, 2 VII 1954 r., k. 150.

¹⁴⁷ AIPN Wr, 053/458, Pismo do kierownika WUdSBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 2 V 1955 r., k. 215.

¹⁴⁸ W przekonaniu autora kwestia postawy społeczeństwa polskiego w okresie odwilży nie została jeszcze przepracowana, m.in. ze względu na brak odwagi poddania pod wątpliwość aksjomatów dotyczących Polaków i ich stosunku do zmian powojennych. Były one skrajne komuniści – antykomuniści (do tego z perspektywy dużych ośrodków) i te postawy zdają się głównie interesować badaczy. Historiografia opisuje więc marginalne z punktu widzenia socjologii grupy, jakby nie dostrzegając większości społeczeństwa, w tym mieszkańców prowincji. W związku z faktem, że aparat bezpieczeństwa zajmował się także tylko jedną z skrajnych postaw, nieintencjonalnie doprowadził do sytuacji, w której można zaryzykować tezę, że to bezpieka pisała dzisiejszą historię.

nim kwartale 1955 r. tajny współpracownik o ps. „Jan” doniósł o istnieniu rzekomej nielegalnej organizacji, działającej w kilku powiatach¹⁴⁹. Generalnie liczba zdarzeń, pozostających w zainteresowaniu służb w tym okresie spadała (tabela 21). Jak widać, na początku 1956 r. wykazano jedynie dwie organizacje o zabarwieniu politycznym, główne problemy kontrwywiadowcze na terenie powiatu jeleniogórskiego dotyczyły kwestii zagrożeń dla funkcjonowania gospodarki.

Tabela 21. Wroga działalność w latach 1954–1955 (kolorem podkreślono dane o napadach)

Rodzaj wrogiej działalności	Liczba zdarzeń w latach	
	1954	1955
Awarie o „zabarwieniu sabotażu” w obiektach ważniejszych	38	15
Jawny sabotaż	3	1
Dywersja	0	1
Podpalenia zabudowań spółdzielczych	8	3
Bandytyzm o zabarwieniu politycznym	2	0

Źródło: AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za 1955 r., Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 78.

Nie oznaczało to osłabienia czujności funkcjonariuszy, ponieważ w tym czasie więzienia zaczęli opuszczać skazani za działalność antykomunistyczną w latach czterdziestych i na początku lat pięćdziesiątych. Dotyczyło to zarówno młodzieżowej, jak i starszej konspiracji. Władze obawiały się ich reakcji (odwetu) po wyjściu na wolność. Widać to też w powiecie jeleniogórskim, w pierwszym kwartale 1956 r. w sprawozdaniach ostrzegano, że młodzi ludzie znowu podejmują działalność antypaństwową, np. grupa mieszkająca w Domu Chemika, zatrudniona w „Celwiskozie” miała zajmować się napadami rabunkowymi z bronią w rękę „by uprawiać hulaszczy tryb życia”. W ocenie służb mieli być inspirowani przez osoby starsze, wywodzące się z podziemia AK. Założono przeciwko nim (Roman Wojs i inni) sprawę agenturalnego sprawdzenia o krypt. „Colt”, zwerbowano informatorów o ps. „Chrobry” oraz „Samson”¹⁵⁰.

W Zakładach Lniarskich „Orzeł” w Mysłakowicach zatrudniony był z kolei młody człowiek, który przyjechał na teren kotliny w 1954 r. z Łodzi. W zakładzie próbował werbować ochotników do nielegalnej organizacji, UB nie dokonał aresztowań tylko dlatego, że nie podjęli żadnych działań. Przeprowadzono z nimi jedynie

¹⁴⁹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie PUdSBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 56.

¹⁵⁰ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 30–31, 40.

rozmowy profilaktyczne i ostrzeżono przed podjęciem takich akcji¹⁵¹. Na początku 1956 r. prowadzono także sprawę agenturalnego sprawdzenia przeciwko Jerzemu Stolarskiemu, którego podejrzewano o przynależność do nielegalnej organizacji¹⁵². Dalszych konsekwencji dla inwigilowanych jednak nie było.

Podziemie niepodległościowe

Najważniejsza płaszczyzna działań funkcjonariuszy UB wiązała się z reagowaniem na wydarzenia, które ujawniały istnienie zorganizowanych, antysystemowych środowisk. Należały do nich: doniesienia o słuchaniu zachodnich audycji, wrogie (w przekonaniu UB) wypowiedzi, ulotki, napisy, napady z bronią w rękę na instytucje i ich przedstawicieli, kojarzone ze sprawowaniem władzy. W związku z poszerzaniem zakresu kontroli nad życiem politycznym, gospodarczym i społecznym celem podziemia byli zarówno żołnierze i funkcjonariusze aparatu represji (MO, UB, ORMO), jak i członkowie partii, organizacji społecznych i jednostek gospodarczych. Samo posiadanie broni, nielegalne z punktu widzenia obowiązującego prawa, było traktowane jako poważne przestępstwo, ponieważ utrzymanie kontroli nad społeczeństwem wymagało jego rozbicia. Dlatego też aparat bezpieczeństwa tak chętnie przejmował śledztwa nad wykroczeniami pospolitymi, zwłaszcza gdy w grę wchodziło użycie broni palnej. Dowolność interpretacji motywacji sprawców powodowała, że za podobne czyny zatrzymani trafiali do różnych sądów, cywilnych lub wojskowych. W tej części pracy skupimy się na aktywności UB w zakresie zwalczania podziemia antykomunistycznego.

Brak wielu źródeł ogranicza możliwość odtworzenia pełnego obrazu pierwszych kilkunastu miesięcy po zakończeniu II wojny światowej, trudno mówić jednak o większych sukcesach operacyjnych UB na omawianym polu. Organizowanie życia społecznego i politycznego z jednej strony, ograniczenie zakresu działań ze strony podziemia poakowskiego z drugiej i w końcu problemy organizacyjno-kadrowe bezpieczeństwa z trzeciej powodowały, że o wynikach działań pionu III można mówić dopiero w 1946 i 1947 r. Miało to związek z rozbiciem struktur Zrzeszenia WiN w południowo-zachodniej Polsce. Rola lokalnych funkcjonariuszy w tych działaniach była też ograniczona, gdyż dochodzenie pozostawało pod kontrolą Departamentu III MBP w Warszawie lub Wydziału III WUBP we Wrocławiu. Pracownicy UB w terenie wykonywali zadania zlecone i często natury raczej porządkowej lub administracyjnej (obstawa, aresztowanie, dowieszenie na przesłuchanie, zebranie danych). Wynikało to m.in. z faktu, że konspiracja w pierwszych miesiącach po wojnie opierała się na

¹⁵¹ *Ibidem*, k. 33.

¹⁵² *Ibidem*, k. 41.

strukturach ogólnopolskich, co wymagało szerszej wiedzy niż ta, jaką dysponowali nowi, niedoświadczeni pracownicy jednostki powiatowej.

Wymienione poniżej związki, grupy, organizacje przedstawiono chronologicznie według następującego schematu – obraz działalności nakreślony przez bezpiekę, represje UB oraz wyroki sądowe.

Okręg Dolnośląski DSZ/WiN Jelenia Góra¹⁵³

Od września 1945 r. rozpoczęto organizowanie struktur Okręgu Jelenia Góra Zachód WiN w ramach szerszej struktury – Obszaru Południowego Zrzeszenia WiN. Okręg Jelenia Góra nosił krypt. „Huta Dolina” oraz „1000”. Na czele Okręgu stał ppłk Franciszek Rekucki ps. „Topór”, zastępcą został ppłk Bolesław Tomaszewski ps. „Ostroga”. Kadra składała się z byłych żołnierzy Zgrupowania Lwowskiego Oddziałów Leśnych „Warta” AK, rozwiązanego 1 lipca 1945 r. i ewakuowanego latem i jesienią ze Wschodu. Ścisłe kierownictwa grupy tworzyli: mjr Alfons Jabłoński ps. „Radca”, mjr Włodzimierz Białoszewicz, ppor. Władysław Śledziński. Struktura Okręgu składała się z trzech Rejonów z siedzibami w Jeleniej Górze, Legnicy i Żarach. Zadaniem tej szkieletowej organizacji było wspieranie żołnierzy osiedlających się na terenie południowo-wschodniej Polski, działalność edukacyjna, pomocowa oraz wywiadowcza (zbieranie informacji o sytuacji w terenie, zachowaniu władz, ruchach wojsk polskich i sowieckich). Dzięki pracy agenta ulokowanego w otoczeniu mjr. Szredzkiego w czerwcu 1946 r. UB aresztował 62 osoby, związane z działalnością Okręgu. Nielicznym, którzy uniknęli zatrzymania w tym czasie, udało się przetrwać jeszcze trzy lata. Podpułkownik Bolesław Tomaszewski oraz mjr Witold Szredzki zostali skazani przez WSR we Wrocławiu na karę śmierci, zamienioną na 15 lat więzienia¹⁵⁴. Major Jabłoński nie został zdekonspirowany, aresztowany w czerwcu 1946 r. zmarł w więziennym szpitalu we Wrocławiu w październiku tego roku. Major Białoszewicz wyszedł z więzienia w 1954 r.

Eksterytorialny Okręg Lwowski AK-WiN

Od jesieni 1945 r. struktury były organizowane przez oficerów byłego Okręgu Lwów AK-NIE, m.in. mjr. Anatola Sawickiego czy kpt. Mariana Jędrzejewskiego. Okręg miał charakter wojskowy. Aresztowania wśród jego członków rozpoczęły się w październiku 1947 r. a procesy przed sądami wojskowymi trwały aż do 1950 r. W czasie brutalnego śledztwa samobójstwo popełnił ppłk. Anatol Sawicki.

¹⁵³ T. Balbus, *O Polskę Wolną...*

¹⁵⁴ M. Zawila, *Zaporczycy na Ziemi Jeleniogórskiej. Przyczynek do powojennych dziejów żołnierzy AK z Lubelszczyzny (1945–1948)*, „Rocznik Jeleniogórski” 2003, t. XXXV, s. 213–220.

Tajna Organizacja Armii Krajowej/Polska Organizacja Powstańcza „Orzeł” (1948)

W połowie maja 1947 r. pracownicy warsztatów Państwowych Zakładów Budowy Mostów i Naprawy Maszyn Młynarskich w Jeleniej Górze Stefan Staszowski oraz Kazimierz Konopka doszli do porozumienia w sprawie założenia tajnej organizacji, którą nazwali Tajna Organizacja Armii Krajowej. Komendantem został Konopka, ur. w 1930 r. w Delatynie, zatrudniony w wyżej wspomnianych zakładach, a jednocześnie uczeń szkoły zawodowej. Rok młodszy był Staszowski, urodził się w Kazimierzu, powiat Będzin. Przez następne tygodnie werbowali oni do współpracy swoich kolegów z pracy i szkoły. Pierwsze spotkanie organizacyjne odbyło się w Sobieszowie przy ulicy Agnieszkowskiej (mieszkanie rodziny Imińskich). Złożyli przysięgę, ustalili miesięczną składkę (20 zł), a jako podstawowe zadanie uznali zbieranie broni. Pod koniec 1947 r. Konopka zdecydował o rozwiązaniu organizacji, a powodem miała być chęć pozbycia się najmłodszych członków oraz dziewcząt, które to osoby uważano za zagrożenie dla utrzymania inicjatywy w konspiracji.

Działalności nie chciał jednak zakończyć Zdzisław Dados, wówczas członek ORMO, który przejął listę członków, środki finansowe i objął kierownictwo grupy. Jego zastępcą został Konopka. Zmieniono nazwę organizacji na Polska Organizacja Powstańcza „Orzeł”, a jej członkowie między styczniem a marcem 1948 r. kontynuowali zbieranie broni i amunicji. 24 marca 1948 r. złożyli nową przysięgę¹⁵⁵. Wybrali też nowego komendanta, którym został Eugeniusz Tuliński, ur. w 1928 r. w Płocku, wówczas członek PPR. Dados został jego zastępcą. Uważali się za kontynuację struktur konspiracji okresu wojny. W celu zdobycia broni przeszukiwali ruiny, dokonywali napadów lub kupowali ją. W lutym 1948 r. napadli na Urząd Gminny w Szczęsnowie, zabrali telefon i dokumenty urzędowe. 24 marca napadli w Podgórzynie w domu na członka ORMO Kazimierza Szwarca, zabrali karabin służbowy (Mauser), pieniądze i dokumenty osobiste. W międzyczasie próbowali dokonać dwóch innych napadów: 10 marca na leśniczego w Borowicach (przestraszyli się jednak oporu ze strony leśniczego), a 20 marca na strażnika Gudowskiego z Fabryki Gumy w Podgórzynie (który wszczął alarm i ich spłoszył).

Wiosną 1948 r. informatorzy o ps. „Cieplice”, „Ryś” oraz „Sarna” informowali o powstaniu tajnej organizacji, której członkowie mieli odpowiadać za napady w lutym i marcu tego roku w Szczęsnowie, Borowicach oraz Podgórzynie. 9 marca 1948 r. założono rozpracowanie operacyjne o krypt. „Wróg”, za które odpowiadał kierownik Sekcji 3 PUBP w Jeleniej Górze, Józef Mazurski. Tajny współpracownik

¹⁵⁵ Treść: „Przyrzekam pełnić obowiązki sumiennie i gorliwie, być zdyscyplinowanym. W razie niewykonania rozkazu dowódcy lub oficera, pod którego podlegam, stanąć przed sądem bez żadnych zastrzeżeń; w razie zdrady lub coś wspólnego ze zdradą – na karę śmierci. Przyrzekam utrzymać wszystko w ścisłej tajemnicy co dotyczy Polskiej Organizacji Powstańczej”.

UB ps. „Cieplice”, ojciec jednego z członków organizacji ostrzegł, że planują wyjechać w Świętokrzyskie i dołączyć do tamtejszych partyzantów. Z tego też powodu podjęto decyzję o likwidacji grupy.

Spotkanie organizacyjne miało się odbyć 1 kwietnia 1948 r. u Stanisława Grudnia w Podgórzynie przy ulicy Żołnierskiej. W tym samym dniu tajnie zdjęto (aresztowano) Aleksandra Przybylińskiego, od którego w trakcie przesłuchania uzyskano informację o liczbie członków. Założono także punkt obserwacyjny, dzięki czemu potwierdzono odbycie spotkania organizacyjnego. Tego samego dnia wieczorem decyzją szefa PUBP kpt. Tadeusza Kucharskiego (za zgodą Wydziału III WUBP), rozpoczęto aresztowania członków organizacji w ich domach. Zatrzymano wówczas 29 osób w wieku od 14 do 28 lat.

Po zebraniu zeznań od aresztowanych, 9 zwolniono ze względu na młody wiek i niewielką aktywność organizacyjną. Po rozmowie z rodzicami wypuszczono wówczas Kazimierza Dyczaka, Krystynę Wieczorek, Janinę Imińską, Marię Stanisz, Alinę Rokicką, Bronisława Stasiaka, Wandę Imińską, Ryszarda Bebecha. Wypuszczono również Mariana Konopkę, którego zwerbowano do współpracy (ps. „Sarna”). Aresztowania uniknął Mansfeld Przybyliński, który pomógł swoimi zeznaniami w likwidacji organizacji. Co ciekawe z UB współpracował także (bez pozyskania jednak formalnego jako tajnego współpracownika) Eugeniusz Tuliński, któremu umożliwiono ucieczkę z aresztu. Odbyło się to bez zgody ze strony Wydziału III WUBP. Tuliński był siostrzeńcem informatora ps. „Cieplice”, który namówił Tulińskiego do wstąpienia do organizacji. Za Tulińskim wysłano list gończy, brak danych o rezultatach. Ostatecznie o członkostwo w organizacji oskarżono 22 osoby, dalszych 8 o pomocnictwo. Wszyscy sądzeni byli podczas trzech rozpraw przed Wojskowym Sądem Rejonowym we Wrocławiu w dniach 26–28 sierpnia 1948 r. Zapadły wyroki od 3 do 10 lat więzienia. Najwyższe kary zasądzone Zbigniewowi Boznańskiemu (10 lat), Ludwikowi Niewiadomskiemu (8 lat) oraz Stanisławowi Grudniowi i Stanisławowi Chojnackiemu (po 7 lat). Pobytu w więzieniu nie przeżyli: Mieczysław Dziekański (zm. 8 października 1949 r.) i Józef Kubisiak (zm. 22 kwietnia 1950 r.)¹⁵⁶.

¹⁵⁶ Wśród aresztowanych byli: Kazimierz Konopka Eugeniusz Tuliński, Zdzisław Dados., Kazimierz Dyczak, Władysław Dżagan, Ignacy Grudzień, Janina Imińska, Wanda Imińska, Józef Kubisiak, Tadeusz Legień, Zenon Łukasiewicz, Mansfeld Przybyliński, Alina Rokicka, Bronisław Stasiak, Stefan Staszowski, Józef Teresiński, Krystyna Wieczorek, Ryszard Bebech, Romuald Dyczak, Marian Konopka, Bronisław Pierchała, Stefan Pacek, Mieczysław Śliwa, Maria Stanisz, Zenon Szlamas.

Zaporczycy – sprawa Siweckiego i Pawłowskiego (1948)

Dwa miesiące po aresztowaniu członków Polskiej Organizacji Powstańczej „Orzeł” 18 czerwca 1948 r. do PUBP dotarła informacja o napadzie z bronią w rękę na kasę oszczędnościową w Szklarskiej Porębie. Napastnicy zabrali 1,5 mln zł, a przy wyjściu zostawili pokwitowanie o treści „pieniądze zabrał stary żołnierz AK”. Świadkowie napadu zeznali, że w pobliżu widziano motor należący do Kazimierza Pawłowskiego, właściciela sklepu spożywczego w Szklarskiej Porębie. Po dokonaniu u niego rewizji znaleziono 320 tys. zł. Pawłowski oraz jego brat Stanisław nie przyznali się jednak do napadu. Przesłuchano ich znajomych Szczepana Żelaznego oraz Edmunda Chodorowskiego, którzy potwierdzili udział w akcji, opisali miejsce przechowywania broni i pieniędzy, wskazali też kolejne osoby. Śledztwo wykazało, że członkowie grupy wywodzili się z oddziału Armii Krajowej pod dowództwem Hieronima Dekutowskiego ps. „Zapora”, działającej na terenie województwa lubelskiego (Jerzy Siwecki, Aleksandra Lewandowska, Kazimierz Pawłowski, Józef Niezgoda, Szczepan Żelazny). Bezpieka miała o nich informacje, ponieważ wszyscy ujawnili się podczas amnestii w 1945 i 1947 r.

Dochodzenie wykazało, że organizatorem grupy był Jerzy Siwecki, uczestnik kampanii wrześniowej, żołnierz ZWZ/AK w Warszawie, więzień gestapo. Z aresztu został wykupiony i dołączył do oddziału Dekutowskiego, nosił ps. „Bachus”. Po wojnie wrócił do zawodu (pracował jako lekarz w Lublinie), zagrożony aresztowaniem uciekł do oddziałów samoobrony „Zapory”, był oficerem sanitarnym. Ujawnił się podczas amnestii 1947 r., wyjechał do Rybnicy w powiecie jeleniogórskim, następnie zamieszkał w Sobieszowie. Do listopada 1947 r. prowadził prywatną pralnię, następnie pracował w Zjednoczeniu Przemysłu Węgla Brunatnego w Żarach (do maja 1948 r.). Jego najbliższym współpracownikiem był Kazimierz Pawłowski ps. „Nerw”, który prowadził sklep prywatny w Rybnicy.

Przypadek Siweckiego jest przykładem na to, że z dokumentami wytworzonymi przez aparat represji należy obchodzić się niezwykle ostrożnie. Nie pojawia się w nich (materiały ze śledztwa oraz rozpraw sądowych) żadna informacja o prawdziwej motywacji oskarżonych, których działania potraktowano jako zwykły napad rabunkowy z bronią w rękę. Według narracji członków grupy rabunek pieniędzy wynikał z chęci wykupienia aresztowanego we wrześniu 1947 r. i osadzonego w więzieniu mokotowskim, Hieronima Dekutowskiego. Faktologia z lat siedemdziesiątych unika nawiązania do właściwych motywów działania wyżej wymienionych, co w powiązaniu z drastycznymi karami może wskazywać na wiarygodność narracji patriotycznej. Na sali sądowej nie padło na ten temat ani jedno słowo (dotyczące AK, WiN i „Zapory”), sprawę potraktowano jako klasyczny bandytyzm, a pokazowy charakter rozprawy miał udowodnić, że władza ludowa zwalcza tego typu zachowania i chroni obywateli.

Nie ujawniono na przykład całości pokwitowania, jakie Siwecki pozostawił w banku, dotyczące przynależności napastników do AK i krytyki Bieruta¹⁵⁷.

Dzięki zeznaniom Żelaznego i Chodorowskiego szybko zatrzymano pozostałe zaangażowane osoby. Siwecki z Aleksandrą Lewandowską, którzy wyjechali po napadzie do Warszawy, zostali zatrzymani na terenie Bolesławia, powiat Olkusz 7 sierpnia 1948 r. W stan oskarżenia postawiono w sumie 11 osób. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu na sesji wyjazdowej w Jeleniej Górze 30 sierpnia 1948 r. skazał Jerzego Siweckiego na karę śmierci, Edmunda Chodorowskiego na 12 lat więzienia, Kazimierza Pawłowskiego na dożywocie, Stanisława Pawłowskiego na 8 lat więzienia. Pozostałych, oskarżonych o pomocnictwo skazano na kary więzienia od 2 do 10 lat¹⁵⁸. Prokurator wniósł skargę i 27 października 1948 r. Najwyższy Sąd Wojskowy przekazał do ponownego rozpatrzenia sprawę Chodorowskiego, Pawłowskich, Żelaznego, Zawadzkiego, Trypnika i Niezgody. Zanim to nastąpiło, 17 listopada 1948 r. wyrok śmierci na Jerzym Siweckim został wykonany. Dwa tygodnie później 30 listopada 1948 r. WSR we Wrocławiu na sesji wyjazdowej w Jeleniej Górze podwyższył kary i skazał Kazimierza Pawłowskiego na karę śmierci, Stanisława Pawłowskiego na 12 lat więzienia, Edmunda Chodorowskiego na dożywocie. Wyrok na Pawłowskim wykonano 10 lutego 1949 r. Pozostali albo odbyli kary więzienia w całości, albo na mocy ogłaszanych amnestii byli zwalniani w latach 1952–1956. Na cmentarzu w Jeleniej Górze w 2014 r. postawiono tablicę pamiątkową poświęconą Siweckiemu i Pawłowskiemu.

Nie ulega wątpliwości, że sprawa ta wymaga dogłębnych badań, ponieważ dotyka bardzo ważnej, słabo rozpoznanej kwestii relacji między ówczesnymi prawnikami, politykami, funkcjonariuszami aparatu represji a konspiratorami. Mowa tu o szarej strefie pozasystemowych działań, zmierzających do uwolnienia lub złagodzenia represji wobec aresztowanych. Być może Siwecki i Pawłowski musieli zgiąć, żeby ukryć proceder wykupywania zatrzymanych z więzień, w czym rzekomo uczestniczyli adwokaci. Dekutowski był więźniem zbyt znanym, aby można go było wypuścić, ważniejszy dla władz był wymiar propagandowy skazania legendarnego dowódcy i dopilnowano tego.

¹⁵⁷ J. Skowroński, *Pamięć o „wyklętych” – dwa miliony za majora „Zaporę”*, „Przegląd lubański. Regionalny Przegląd Informacyjny”, <http://www.lubanski.eu/dwa-miliony-za-majora-zapore/> [dostęp: 31 V 2023 r.].

¹⁵⁸ Pomocnicy: Żelazny 10 lat; Zawadzki 6 lat; Trypnik 5 lat; Niezgoda 6 lat; L. Fonferko 5 lat; W. Fonferko 2 lata; Lewandowska 3 lata. Kary podwyższono w wypadku Żelaznego do 14 lat, Niezgody do 10 lat, Zawadzkiego do 8 lat i Trypnika do 6 lat więzienia.

Orłęce Oddziały Bojowe (1949)

Od 1948 r. tworzeniem młodzieżowej grupy konspiracyjnej zajmował się uczeń Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Jeleniej Górze, Antoni Chyliński. Udało mu się namówić do działania kolegów: Lesława Fedzina, Andrzeja Kowalczuka, Romana Gerhardta, Jerzego Witkowskiego, Remigiusza Ziółka, Janusza Makarewicza, Zbigniewa Dymeckiego i Dżefara Radkiewicza. Ich celem miała być działalność propagandowa, zbieranie informacji i broni, samokształcenie i podtrzymywanie tradycji patriotycznych (słuchanie audycji zachodnich, obchodzenie przedwojennych świąt państwowych). Starali się wzorować na ugrupowaniach konspiracyjnych z okresu wojny (przyjęli pseudonimy oraz podzielili się na drużyny). Dekonspiracja nastąpiła w październiku 1949 r., za pośrednictwem przewodniczącego koła ZMP w szkole do PUBP w Jeleniej Górze dotarły materiały organizacyjne wytworzone przez członków Orłęcych Oddziałów Bojowych z informacją o składzie osobowym grupy. 31 października aresztowany został Chyliński, kolejne zatrzymania przeprowadzono 2 i 23 listopada. W sumie w areszcie PUBP w Jeleniej Górze znalazło się 11 osób. Zbieranie materiałów (przesłuchania) przez prowadzącego śledztwo oficera śledczego ppor. Stanisława Duszę trwało do końca stycznia 1950 r., wówczas aresztowani zostali osadzeni w miejscowym więzieniu.

Proces pokazowy członków Orłęcych Oddziałów Bojowych odbył się na sesji wyjazdowej wrocławskiego WSR w Jeleniej Górze w dniach 15–17 maja 1950 r. Oskarżonych skazano na kary więzienia w wysokości: Antoni Chyliński 8 lat, Janusz Makarewicz 6 lat, Roman Gerhardt 3 lata, Lesław Fedzin 2 lata, po 5 lat otrzymali Andrzej Kowalczuk, Jerzy Witkowski, Remigiusz Ziółek, Zbigniew Dymecki, Dżefar Radkiewicz¹⁵⁹.

Samodzielna Grupa NSZ im. Józefa Piłsudskiego (1949)

W 1948 r. pracownik Urzędu Miejskiego w Bolesławcu Tadeusz Gaertner założył organizację konspiracyjną, której nadał nazwę Samodzielna Grupa Narodowych Sił Zbrojnych – Grupa Dolny Śląsk im. Józefa Piłsudskiego¹⁶⁰. Jej celem była walka z systemem przez propagandę, samorozwój, rozbudowę kadr i przygotowanie do walki o wyzwolenia Polski spod władzy komunistów. Grupa zorganizowana była na wzór konspiracji wojennej, jej członkowie przyjęli pseudonimy.

¹⁵⁹ R. Klementowski, *Antoni Chyliński [w:] Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 5, Warszawa 2018, s. 28–32; *idem*, *Jeleniogórskie...*

¹⁶⁰ AIPN Wr, 049/73, Faktologia: nielegalna organizacja pod nazwą Związek Białej Tarczy - Samodzielna Grupa im. Józefa Piłsudskiego Narodowych Sił Zbrojnych; dowódca Gaertner Tadeusz ps. „Grot”, „Kruk”; województwo Wrocław, 1948–1949, Wrocław, 23 X 1974 r.

Wśród nich były trzy uczennice szkoły handlowej w Jeleniej Górze – siostra Tadeusza Barbara Gaertner, Genowefa Cytryniak oraz Barbara Skobalska. Były one odpowiedzialne za rozrzucenie w lutym 1949 r. ulotek w Jeleniej Górze. Dochodzenie prowadzone przez jednostkę miejscową UB nie przyniosło rezultatów. Gaertner do przygotowania ulotek wykorzystał maszynę do pisania, której używał w miejscu pracy, co doprowadziło do wykrycia organizacji przez PUBP w Bolesławcu. Zeznania zatrzymanych pozwoliły na aresztowanie także uczennic szkoły handlowej w Jeleniej Górze już pod koniec marca 1949 r. Jak zeznały, jeleniogórska komórka nosiła krypt. „Śnieżka”, na jej czele stała Cytryniak. W sumie zatrzymano 24 osoby, z których 10 zwolniono. Dwunastu pozostałym postawiono zarzut udziału w nielegalnej organizacji, 2 miały odpowiadać za pomocnictwo. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 28 lutego 1950 r. skazał Genowefę Cytryniak na 2 lata więzienia, Barbarę Gaertner na 5 lat więzienia, Bożenę Skobalską na rok więzienia. Gaertner została warunkowo zwolniona w lutym 1953 r.¹⁶¹

Jutrzenka (1949)

W 1949 r. na terenie Karpacza uczniowie szkoły miejscowej założyli organizację młodzieżową o nazwie Jutrzenka. Nie zachowały się bliższe dane co do celów działania jej członków, władze potraktowały jednak tę inicjatywę jako działania antypaństwowe. Wiedzę na ten temat pozyskano jednak dopiero w 1952 r., wówczas członkowie grupy, zakończywszy edukację rozjechali się po Polsce. Był wśród nich m.in. syn kierownika szkoły w Bierutowicach Maciej Kisielewski, późniejszy strażnik leśny. Wobec upływu czasu (kilka lat), zaprzestania działań i braku dowodów na popełnienie przez młodych ludzi czynów zakazanych przez ówczesne prawo (jedyne czym dysponowali śledczy, to informacja o potajemnych spotkaniach pod hasłami antykomunistycznymi), nie zdecydowano się na wszczęcie dochodzenia i ściganie sprawców.

Związek Koleżeński – Armia Krajowa (1950)

W 1949 lub 1950 r. w szkole podstawowej w Kowarach uczniowie 6 klasy założyli tajną organizację. Inicjatorami byli Zygmunt Kwiatkowski oraz Ryszard Olszyna, którzy wciągnęli do grupy Eugeniusza Romaszkę, Mariana Dziwińskiego, Stefana Trykę, Bogusława Ścisłowicza, Stefana Olszewskiego, Rajmunda Przybyłę, Lucjana Chodorka, Franciszka Kosakowskiego i Mariana Bączkowskiego – urodzonych między 1935 a 1937 r. Młodzi ludzie spotykali się konspiracyjnie, dyskutowali o zdobywaniu broni,

¹⁶¹ Szerzej na temat organizacji zob. R. Klementowski, „*My wszyscy są od pracy fizycznej...*”. *Urząd Bezpieczeństwa w Bolesławcu (1945–1956)*, Bolesławiec–Wrocław 2012, s. 177–179.

wysadzeniu komitetu PZPR i linii kolejowych w Kowarach, nadali też sobie pseudonimy. Wysłali anonim do radia (audycja „Fala 49”) „szkalujący stosunki społeczno-polityczne w PRL”. Nie przestrzegali zasad konspiracji. W lutym 1950 r. jedna z nauczycielek zawiadomiła Urząd Bezpieczeństwa o istnieniu wśród uczniów tajnej organizacji, wskazała właśnie Zygmunta Kwiatkowskiego (miał 14 lat). Po tym doniesieniu założono rozpracowanie o krypt. „Wicher”. W związku z obawą przed przeprowadzeniem przez młodzież prawdziwej akcji sabotażowej, WUBP we Wrocławiu wydał polecenie likwidacji grupy. Funkcjonariusze UB w Jeleniej Górze aresztowali Kwiatkowskiego oraz Eugeniusza Romaszkę. Podczas składania zeznań ujawnili, że ich organizacja nosiła nazwy Armia Krajowa oraz Związek Koleżeński¹⁶². Po złożeniu wyjaśnień i przeprowadzeniu rozmów pouczających z udziałem rodziców (o wychowaniu dzieci), ze względu na wiek, zostali zwolnieni. O sytuacji zawiadomiono komórki lokalne PZPR i ZMP¹⁶³.

Grupa Minkiewicza (1950)

Sądy komunistyczne nie zawsze były tak wyrozumiałe, ale też różny był poziom zaangażowania i determinacji konspiratorów. Łagodniej podchodzono do osób, których aktywność ograniczała się do planowania i zebrań. Znacznie surowiej zostali potraktowani członkowie grupy konspiracyjnej, stworzonej przez Aleksandra Minkiewicza w 1950 r.¹⁶⁴. Należało do niej 18 osób (członków i pomocników), m.in.: Władysław Jarzębowski, Andrzej Karp, Kazimierz Kocowski *vel* Zygmunt Mickiewicz, Czesław Lipiński, Kazimierz Łyczak, Stanisław Marmola, Mansfeld Przybyliński, Henryk Przybyliński, Franciszek Rosek, Eugeniusz Stefaniak, Czesław Wiśniewski, Władysław Zalewski, Wawrzyniec Baryła, Helena Marmola, Mieczysław Terlecki, Stanisław Zieliński. Założyciel grupy Antoni Minkiewicz urodził się w 1926 r. w Wornikach powiat Troki. W 1946 r. zdezerterował z wojska z bronią, ukrywał się pod zmienionym nazwiskiem i pracował w fabryce galanterii futrzanej w Wojcieszycach. Aresztowania członków grupy nastąpiły w czerwcu i lipcu 1950 r. Urząd Bezpieczeństwa oskarżył Minkiewicza (przyjął ps. „Sosna”) o założenie w styczniu 1950 r. wspólnie z księdzem Janem Dybcem

¹⁶² AIPN Wr, 049/188, Faktologia: reakcyjna organizacja młodzieżowa działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski) w 1952 r.; dowódca: Chodorek Lucjan ps. „Silent”, Wrocław, 20 X 1976 r.

¹⁶³ AIPN Wr, 053/331, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP we Wrocławiu za miesiąc kwiecień 1951 r., Wrocław [1951 r.], k. 56.

¹⁶⁴ AIPN Wr, 049/180, Faktologia organizacji pod nazwą Polskie Tajne Siły Zbrojne, dowódca Minkiewicz Antoni, Wrocław, 1975–1977.

proboszczem parafii w Cieplicach, nielegalnej organizacji. Członkowie grupy dokonali napadu na milicjanta w Cieplicach.

Rozprawy przed WSR we Wrocławiu odbywały się od listopada 1950 r. aż do kwietnia roku następnego. Zapadły drakońskie kary – Minkiewicz, Marmolę, Przybylińskiego i Dybca skazano na karę śmierci, innym zasądzono kary od kilku lat więzienia do dożywocia. Dzięki apelacjom nie zgładzono nikogo z tej organizacji. Naczelny Sąd Wojskowy obniżył wyroki, a kolejne amnestie spowodowały, że członkowie grupy wychodzili z więzień w 1955 i 1956 r. Kary uniknęli Andrzej Karp, którego zwolniono po kilku dniach od zatrzymania ze względu na młody wiek. Z kolei Kazimierz Kocowski zbiegł przed aresztowaniem i ukrywał się do czerwca 1956 r. pod nazwiskiem Zygmunt Mickiewicz. Zgłosił się wówczas do prokuratury i objęła go amnestia. 18 marca 1953 r. w zakładzie karnym w Jaworznie zmarł Franciszek Rosek (odsadywał karę 8 lat więzienia).

Grupa Zmarzlaka (1950)

Wiosną 1950 r. Urząd Bezpieczeństwa otrzymał doniesienie o tym, że mieszkaniec Wojcieszyc ma wiedzę o istnieniu nielegalnej organizacji. Funkcjonariusze UB zwerbowali go jako informatora pod ps. „Pamir” (29 maja). Trzy tygodnie później rozpoczęły się aresztowania, które objęły 16 osób. Pomysłodawcą organizacji był Lucjan Zmarzlak, ur. w 1932 r. w Rajmontówce, powiat Kamień Koszyrski, z zawodu kowal. Mieszkał w Wojcieszycach (rodzice dostali tu gospodarstwo). Po skończeniu praktyki kowalskiej zaczął uczyć się w liceum, miał problemy w szkole i przeniósł do Gimnazjum Stolarsko-Rzeźbiarskiego w Cieplicach. Był członkiem ZMP. W szkole zachęcał do zorganizowania nielegalnej organizacji na terenie Wojcieszyc i udało mu się namówić kilkanaście osób¹⁶⁵. W kwietniu i maju Zmarzlak spotykał się z wybranymi kolegami (mieli broń palną). Nie nadano grupie nazwy. Członkowie słuchali zachodnich rozgłośni, zbierali broń (w sumie zgromadzili 7 sztuk). Próbowali także nawiązać kontakt z innymi grupami konspiracyjnymi. Doszło do spotkania z przedstawicielem organizacji z Cieplic (Polskie Tajne Siły Zbrojne) Czesławem Wiśniewskim, który zażądał złożenia przysięgi i podporządkowania się PTSZ, na co Zmarzlak nie wyraził zgody. Kiedy

¹⁶⁵ Lucjan Zmarzlak (ur. 1932 r.), Henryk Puc (ur. 1935 r.), Bronisław Kluska (ur. 1929 r.), Jerzy Augustyniak (ur. 1934 r.), Seweryn Skraban (ur. 1933 r.), Józef Wierzbicki (ur. 1934 r.), Julian Jasiński (ur. 1932 r.), Czesław Garnarczyk (ur. 1930 r.), Wiesław Latus (ur. 1936) i Jan Bachrij (ur. 1935 r.) jako członkowie. Ryszard Baran (ur. 1932 r.), Stefan Galas (ur. 1932 r.), Mieczysław Stradomski (ur. 1933 r.), Stanisław Łatka (Łątka, ur. 1930 r.) i Tadeusz Franczak (ur. 1927 r.) jako pomocnicy (AIPN Wr, 049/204, Nielegalna organizacja młodzieżowa bez nazwy, dowódca Lucjan Zmarzlik, powiat Jelenia Góra, 1950, Wrocław, 13 XII 1976 r.

aresztowano członków grupy Wiśniewskiego Zmarzlak zarządził zawieszenie działalności i ukrycie broni. Po zatrzymaniu i przesłuchaniu uczestników grupy Zmarzlaka, Jan Bachrij (najmłodszy 14 lat) został zwolniony, pozostali stanęli przed sądem. 28 listopada WSR we Wrocławiu skazał Zmarzlaka na karę dożywotniego więzienia. Puc i Kluska zostali skazani na 15 lat; Augustyniak na 13 lat; Skraban na 11 lat; Wierzbicki na 8 lat; Jasiński na 8 lat; Gancarczyk na 6 lat. Najwyższy Sąd Wojskowy 5 lutego 1951 r. uwzględnił częściowo skargi rewizyjne i zmniejszył wyroki: Wierzbickiemu i Skrabanowi do 6 lat; Pucowi i Augustyniakowi do 5 lat. Nie odbyli całości zasądzonej kary, skorzystali z amnestii, np. Zmarzlak został warunkowo zwolniony 13 lutego 1955 r. Osobno odbył się proces pomocników organizacji. 17 stycznia 1951 r. WSR we Wrocławiu skazał kolejne osoby: Barana na 7, Golasa na 6, Stradomskiego na 3, Łatkę na 5 lat. Firlej z braku dowodów winy został uniewinniony. Najwyższy Sąd Wojskowy 24 września 1951 r. zmniejszył kary: Baranowi do roku i 5 miesięcy, Golasowi do 2 lat, Stradomskiemu i Łatce do roku i 4 miesięcy więzienia. Wojskowa Prokuratura Rejonowa we Wrocławiu umorzyła postępowanie wobec dwóch osób: Mariana Zmarzlaka i Wiesława Latusa.

Grupa Małkowskiego/Wierzbickiego (1951–1952)

W 1945 r. we Wrocławiu osiedlił się Julian Wierzbicki, jego ojciec do 1948 r. prowadził sklep spożywczy. Następnie rodzina przeprowadziła się do Karpacza. Julian przez 2 lata pracował jako uczeń w prywatnej wytwórni części radiowych, a od 1950 r. do połowy 1951 r. jako radiomechanik w Gliwicach. Tam zgubił przyrząd znacznej wartości i z obawy przed odpowiedzialnością karną przez 3 miesiące ukrywał się, a następnie jesienią 1951 r. zameldował w Jeleniej Górze pod nazwiskiem Czesław Małkowski. Zatrudnił się jako elektryk w miejscowym teatrze. Założył wówczas tajną organizację, której celem było zbieranie broni na wypadek ewentualnej wojny. Przyjął ps. „Mściwy” i zaczął werbować do współpracy konspiracyjnej kolejne osoby: Marię Terebesz, Wiesława Borysiewicza (goniec w teatrze), Stefana Dranczaka, Henryka Biesiadeckiego, Tadeusza Halperna, Mieczysława Mankiewicza, Irenę Rydzek i Henryka Muchę. Odmówił mu elektromonter zatrudniony w teatrze, Edward Walter, który jak się później okazało, poskarżył się personalnemu, że Małkowski chciał go zwerbować do organizacji¹⁶⁶. Podczas tajnych zebrań planowano napady na ludzi, którzy posiadali broń, rozmawiano o zdobyciu materiałów wybuchowych, w celu wysadzenia pomnika Przyjaźni Polsko-Radzieckiej

¹⁶⁶ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k. 123–124.

w Jeleniej Górze¹⁶⁷. W marcu 1952 r. jeden z członków grupy poinformował przewodniczącego Zarządu Miejskiego ZMP o istnieniu w mieście nielegalnej organizacji. Ten przekazał sprawę do Urzędu Bezpieczeństwa, który zdecydował o zwerbowaniu jednego z konspiratorów (marzec 1952 r.) jako informatora o ps. „Rela. Był wykorzystywany w rozpracowaniu, któremu nadano krypt. „Nieznani”. To właśnie „Rela” zeznał, że na czele grupy stał pracownik teatru jeleniogórskiego Czesław Małkowski.

9 lipca 1952 r. na polecenie ustne szefa WUBP dokonano realizacji grupy, ponieważ obawiano się, że jego członkowie podejmą próbę zamachu na dowódcę kompanii Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” z Brzegu Dolnego, który przyjechał do Jeleniej Góry za dezertierami. W ciągu dwóch dni aresztowano Czesława Małkowskiego *vel* Juliana Wierzbickiego, Wiesława Borysiewicza, Mieczysława Mankiewicza, Stefana Drabczaka, Tadeusza Halperna. Henryk Biesiadecki (15 lat) na polecenie szefa WUBP został ze względu na wiek zwolniony. Informator ps. „Rela” pozostał na wolności w związku z faktem wykorzystania operacyjnego. Podczas przesłuchań okazało się, że Maria Terebesz, należąca do grupy, była od grudnia 1951 r. współpracownicą UB o ps. „Stokrotka” i nie poinformowała służb o organizacji. Do zarzutów uczestnictwa w konspiracji doszło także oskarżenie o oszukiwanie władz.

Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 28 października 1952 r. skazał Juliana Wierzbickiego na 13 lat, Wiesława Borysiewicza i Stefana Drabczaka na 8 lat, Mieczysława Mankiewicza na 6 lat, Tadeusza Halperna na 5 lat. Najwyższy Sąd Wojskowy miesiąc później 28 listopada 1952 r. złagodził kary więzienia do lat 5 (poza Wierzbickim i Halpernem, którym wyroki utrzymano). Osobno dochodzenie prowadzono wobec Henryka Muchy, którego WSR we Wrocławiu skazał 22 stycznia 1953 r. na 3 lata i 6 miesięcy więzienia. W 1954 r. wszyscy skazani skorzystali z amnestii z wyjątkiem Juliana Wierzbickiego, który 14 stycznia 1955 r. popełnił w celi samobójstwo (powiesił się). 27 stycznia 1954 r. wypuszczono na wolność Marię Terebesz, gdyż biegły uznał ją za chorą umysłowo „w stopniu wykluczającym odpowiedzialność karną”. Brak danych co do Henryka Biesiadeckiego. Wiesław Borysiewicz po zwolnieniu z więzienia ponownie zaangażował się w działania konspiracyjne.

Krajowy Ruch Oporu (1952)

Już dwa dni po zatrzymaniu Małkowskiego, 11 lipca 1952 r. miejscowy Urząd Bezpieczeństwa aresztował pracownika Zakładu Włókien Sztucznych „Celwiskoza”, Jana Senkowskiego, ur. w 1933 r. w Legionowie. Mieszkając na terenie Olsztyna, założył konspiracyjną organizację o nazwie Krajowy Ruch Oporu.

¹⁶⁷ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc lipiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VIII 1952 r., k. 130–131.

Po przeprowadzce do Jeleniej Góry zamierzał prowadzić swoją działalność także na terenie Dolnego Śląska. W poszukiwaniu kolejnych członków pomagał Edward Ciasnocha. Celem organizacji było przygotowywanie i kolportaż ulotek. Ukradli Lucjanowi Klimkiewiczowi maszynę do pisania, którą zwrócili po kilku tygodniach. Sam Klimkiewicz miał od tego czasu współpracować z konspiratorami, pożyczał maszynę do pisania, a nawet wpłacił 2 tys. zł na cele organizacyjne. Podczas rewizji znaleziono u niego dwa pistolety¹⁶⁸. Jana Senkowskiego przekazano do dyspozycji WUBP w Olsztynie¹⁶⁹. W sierpniu 1952 r. aresztowano pozostających członków Krajowego Ruchu Oporu: Czesława Hulakę, Tadeusza Alberskiego, Stefana Maciejaka, Stanisława Socalę, Stefana Kojrę, Lucjana Klimkiewicza. Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie aresztował też Edwarda Ciasnochę. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 25 listopada 1952 r. skazał Hulakę na 7 lat, Alberskiego na 6 lat, Maciejaka na 9 lat, Socalę na 6 lat, Kojrę na 9 lat. Klimkiewicz za pomocnictwo został skazany przez WSR we Wrocławiu na 10 lat więzienia. Senkowski stanął przed WSR we Wrocławiu 11 grudnia 1952 r. i został skazany na 15 lat więzienia. Naczelny Sąd Wojskowy 11 sierpnia 1954 r. zmniejszył karę do 10 lat, a na mocy amnestii w 1955 r. skrócono ją do 5 lat. Ostatecznie Senkowski został zwolniony warunkowo 9 czerwca 1957 r.

Wyzwoleńcza Armia Krajowa (1952)

W sierpniu 1952 r. informatorzy UB zaczęli donosić o istnieniu kolejnej, tym razem bardzo dużej organizacji o nazwie Wyzwoleńcza Armia Krajowa, która rzekomo dysponowała dużą ilością broni palnej i miała powiązania z zagranicą. Urząd Bezpieczeństwa założył sprawę o krypt. „Buntownicy”, głównym podejrzanym był Józef Racut lub Racult, ur. w 1932 r. w Świętochłowicach¹⁷⁰. Zatrzymano go w listopadzie 1952 r., przyznał się do próby stworzenia organizacji młodzieżowej o nazwie Wyzwoleńcza Armia Krajowa, której celem miało być przygotowywanie ulotek,

¹⁶⁸ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne UBP na miasto i powiat Jelenia Góra na miesiąc sierpień, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 137.

¹⁶⁹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc lipiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VIII 1952 r., k. 130.

¹⁷⁰ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne UBP na miasto i powiat Jelenia Góra na miesiąc sierpień, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 138–139; AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UBP na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 155.

zdobywanie broni, werbowanie kolejnych członków¹⁷¹. Został skazany przez WSR we Wrocławiu na 3 lata więzienia.

Grupa Lucjana Chodorka (1952)

W listopadzie 1952 r. okazało się, że część młodych ludzi wymienionych wyżej ze sprawy krypt. „Wicher” nie zrezygnowała z działań antysystemowych. W listopadzie 1952 r. ponownie do UB dotarła informacja o istnieniu tajnej organizacji w Kowarach. Tym razem inicjatorem był Lucjan Chodorek. Urząd Bezpieczeństwa wykorzystał zebrane uprzednio dane, pozyskał doraźnie jednego z członków grupy jako tajnego współpracownika o ps. „Bodek” i założył rozpracowanie agencyjne o krypt. „Organizatorzy”. Mimo młodego wieku Chodorek był zatrudniony jako monter samochodowy w zakładach „R-1”. Wciągnął do organizacji Andrzeja Zadwornego, Kazimierza Jastrzębskiego, Stefana Wilczka, Zygmunta Kwiatkowskiego, Jana Krzosa oraz Eugeniusza Romaszkę.

Wszyscy urodzili się w latach 1936–1937, przyjęli pseudonimy pochodzące z westernów, a jako główne zadanie grupy wskazali zdobycie broni palnej¹⁷² oraz ucieczkę za granicę. Pieniądze na ten cel miały pochodzić z napadów (na spółdzielnię spożywców w Bukowcu i mieszkania prywatne). W śledztwie pojawiło się także oskarżenie o szpiegostwo (chęć zdobycia informacji o kopalniach uranu). W praktyce młodzi ludzie podjęli próbę napadu na spółdzielnię, ale była zamknięta. Aby nie dopuścić do dalszych zdarzeń, na polecenie WUBP, 6 grudnia 1952 r. rozpoczęto likwidację grupy. Śledczy skupili się na osobach Chodorka oraz jego pomocnika Wilczka. Jastrzębskiego, Zadwornego i Romaszkę wyłączono ze sprawy, jednak brak informacji z jakiego powodu. Pozostali ze względu na wiek nie zostali pociągnięci do odpowiedzialności. Sąd Powiatowy w Jeleniej Górze 17 lipca 1953 r. skazał Chodorka na umieszczenie w zakładzie poprawczym, Wilczka na 7 miesięcy więzienia.

Krajowy Ruch Oporu (1953)

W lutym 1953 r. aresztowano członków organizacji Krajowy Ruch Oporu, którzy przyznali się do planowania prowadzenia walki propagandowej (wytwarzanie ulotek) z istniejącym ustrojem oraz dokonywania sabotażu w przemyśle. Zatrzymani zostali: Roman Konarski, Zdzisław Szurek, Zdzisław Zygarliński, Stanisław Szyller,

¹⁷¹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 XI 1952 r. do dnia 30 XI 1952 r., Jelenia Góra, 4 XII 1952 r., k. 161.

¹⁷² Broń miał dostarczyć Benjamin Kostrubiec, który w 1952 r. wyjechał do Łodzi, tam został aresztowany za działalność w organizacji Wolna Polska, następnie skazany na 8 lat więzienia. Od lat siedemdziesiątych pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego (geografia). Zmarł w 2021 r.

Stanisław Jeliński oraz Florian Balcarski. Wszyscy urodzeni w 1935 r. Część z nich była członkami ZMP, uczącymi się lub już pracującymi. Konarski jako jedyny przebywał w szkole oficerskiej w Zgierzu¹⁷³.

Błyskawica (1953)

W kwietniu 1953 r. informator o ps. „Wilk” doniósł o zbiorowym słuchaniu przez grupę uczniów, głównie 3 klasy Liceum Pedagogicznego w Jeleniej Górze w świetlicy internatu, audycji Radia Wolna Europa i BBC. W czerwcu profilaktycznie przesłuchano pięciu uczniów. Jeden z nich, Ryszard Bednarek przyznał się do przynależności do nielegalnej organizacji o nazwie Błyskawica¹⁷⁴. Jej członkowie spotkali się trzy razy i, jak zeznawali podczas przesłuchań, planowali zebranie danych wywiadowczych, ucieczkę za granicę i ewentualny powrót w roli szpiegów. Do organizacji należeli: Kazimierz Spendowski, Józef Szkwarek, Stanisław Cytera i Ryszard Bednarek. Decyzją kierownictwa WUBP już 15 czerwca 1953 r. aresztowano założyciela Stanisława Cyterę oraz Józefa Szkwarka. We wrześniu zatrzymano kolejne dwie osoby. Działalność młodych ludzi tłumaczono ich pochodzeniem. Bednarek był wychowankiem domu dziecka i nie miał dostatecznej opieki wychowawców. Spendowski był małoletni i „wywodził się z biednej rodziny chłopskiej”. W czasie dochodzenia okazało się, że o organizacji wiedziało co najmniej kilkunastu innych uczniów, ale nie zdecydowano się na wyciąganie wobec nich konsekwencji w przeciwieństwie do wychowawcy z internatu, Jana Cikowskiego¹⁷⁵. Bezpieka przekazała informacje o całej sytuacji sekretarzowi KM PZPR w Jeleniej Górze. W rezultacie Cikowski został wydalony z PZPR oraz zwolniony ze stanowiska. Chłopcy przyznali się do zarzucanych czynów i ze względu na okazaną skruchę, wiek, pochodzenie na wniosek kierownictwa WUPB szef WPR we Wrocławiu odstąpił od oskarżenia. Aresztowanych zwolniono, a sprawę przekazano do Sądu Wojewódzkiego we Wrocławiu. Ostatecznie odpowiadali z wolnej stopy przed Sądem Powiatowym w Jeleniej Górze. Brak danych o wysokości wyroków. Bednarek i Szkwarek byli później nauczycielami.

¹⁷³ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc luty 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 III 1953 r., k. 113.

¹⁷⁴ AIPN Wr, 049/303, Faktologia: młodzieżowa organizacja Błyskawica działająca na terenie województwa wrocławskiego (Jelenia Góra) w okresie od lutego 1953 do 15 VI 1953; dowódca: Szkwarek Józef, Wrocław, 4 X 1978 r.

¹⁷⁵ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc czerwiec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 VII 1953 r., k. 135–136.

Triumwirat Walecznych/Nietoperz (1951–1954)

Na przełomie 1953 i 1954 r. informator o ps. „Błąd” przekazał dane o istnieniu nielegalnej organizacji pod dowództwem Jerzego Aleksandra Rodziewicza. Został on zatrzymany i podczas przesłuchania przyznał się do zorganizowania w 1951 r. w Cieplicach grupy o nazwie Triumwirat Walecznych¹⁷⁶. W czasie dochodzenia funkcjonariusze analizowali motywacje Rodziewicza, wskazywali na zły wpływ literatury popularnej (kryminały, westerny itd.), rozgłośni zachodnich oraz rodziny (jego wujek uciekł do USA). Rodziewicz przerwał naukę w liceum pedagogicznym a podczas wakacji namówił do wstąpienia do organizacji kolegów: Andrzeja Jasiukowicza, Józefa Gawryckiego, Wojciecha Podgajnego i Zbigniewa Ostapiuka. Postanowili wówczas zmienić jej nazwę na Nietoperz (znaczek nietoperza nosili przy klamrach od pasa). Z zatrzymanymi przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze i następnego dnia zwolniono. 2 marca 1954 r. taką rozmowę przeprowadzono z przebywającym nadal w areszcie Rodziewiczem, w obecności jego matki, sekretarza KP PZPR w Legnicy, prokuratora powiatowego w Legnicy oraz dyrektora Liceum Pedagogicznego (Rodziewicz wrócił do szkoły).

Orlęta

22 kwietnia 1954 r. doszło do napadu z bronią na taksówkarza w Dąbrowicy, napastnicy ukradli auto. Podjęty za nimi pościg spowodował, że porzucili pojazd i się ukryli. Po dwóch dniach do siedziby PUBP zgłosił się Stefan Skibowski (18 lat), który przyznał się do napadu i wskazał pozostałych uczestników. Na podstawie złożonych zeznań zatrzymano nastoletnich Jerzego Głowackiego oraz Czesława Madejskiego. Jak się okazało Skibowski ukraść broń szwagrowi, który służył w jednostce wojskowej w Zgorzelcu. Już w 1953 r. miała istnieć tajna organizacja, której członkowie spotykali się w mieszkaniu Zenona Lewandowskiego, tam też złożyli przysięgę. Oprócz wspomnianych wyżej do grupy należeli: Jerzy Głowacki, Michał Gałuszka, Alojzy Piotrowski, Stanisław Błaszkiwicz oraz dwie kobiety o imionach Maria i Alina. Grupa skupiała się na zdobywaniu broni. Zatrzymani Głowacki i Madejski nie potwierdzali zeznań Skibowskiego¹⁷⁷.

¹⁷⁶ AIPN Wr, 049/310, Faktologia: organizacja młodzieżowa Triumwirat Walecznych (przemianowana na Nietoperz), działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski i legnicki) w okresie od 1951 do 24 II 1954 r.; dowódca: Rodziewicz Jerzy ps. „Rejer”, Wrocław 20 IV 1978 r.

¹⁷⁷ AIPN Wr, 049/349, Faktologia: nielegalna organizacja młodzieżowa Orlęta działająca na terenie województwa wrocławskiego (Jelenia Góra) w okresie od 1951 do 22 IV 1954; dowódca: Głowacki Jan; AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc kwiecień 1954 r., Jelenia Góra, 4 V 1954 r., k. 113–114.

Podczas przesłuchań przyznali się do przynależności do nielegalnej organizacji o nazwie Orłęta pod dowództwem Jana Głowackiego istniejącej od 1953 r. Głowacki mieszkał od 1946 r. w Jeleniej Górze, zakończył naukę na piątej klasie szkoły powszechnej, pracował jako strażak w Zakładach WYROBÓW PAPIERNICZYCH w Jeleniej Górze. W 1951 r., w wieku 16 lat rozpoczął organizowanie nielegalnej grupy. Członków znalazł wśród rodziny oraz kolegów z pracy (strażacy), w 1953 r. złożyli przysięgę. Na podstawie zeznań aresztowano Ryszarda Grabskiego, który wówczas odbywał służbę wojskową¹⁷⁸, robotnika Alojzego Piotrowskiego, strażaka Tadeusza Pazurkiewicza, ucznia Stanisława Błaszkiwicz oraz listonoszkę z Sobieszowa Marię Zakowicz (Żakowicz). Celem organizacji było zdobycie środków pozwalających na ucieczkę za granicę. Do tego potrzebowali broni palnej. Zenon Lewandowski za przestępstwo pospolite został w lipcu 1953 r. aresztowany i skazany na 18 miesięcy więzienia. Pozostali przestraszeni chwilowo zawiesili działalność aż do kwietnia 1954 r., kiedy Stefan Skibowski ukradł szwagrowi pistolet i przekazał Głowackiemu.

Jan Głowacki, Zenon Lewandowski, Stefan Skibowski i Ryszard Grabski trafili przed oblicze Wojskowego Sądu Rejonowego, natomiast Jerzy Głowacki, Madejski i Piotrkowski byli sądzeni przez Sąd Powszechny. Pazurkiewicz, Błaszkiwicz i Zakowicz decyzją WUBP zostali zwolnieni w ciągu 48 godzin i oddani pod dozór rodzicom¹⁷⁹. Ponadto zatrzymano palacza sądu powiatowego Karola Bryka, strażaka Michała Gałuszkę, Zdzisława Kowalskiego (na utrzymaniu rodziców), pracownika PUK Bogdana Brodowskiego oraz Zygmunta Nyceka, którego po przesłuchaniu zwolniono w ciągu 48 godzin z braku dowodów winy¹⁸⁰. W sumie jako członków i pomocników organizacji wskazano 14 osób. Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 30 września 1954 r. skazał Jana Głowackiego na 10 lat, Stefana Skibowskiego na 12 lat, Ryszarda Grabskiego na 5 lat, Zenona Lewandowskiego na 6 lat, Jerzego Głowackiego na 4 lata, Alojzego Piotrowskiego na rok i 6 miesięcy. Zostali objęci ustawą o amnestii z 20 lipca 1956 r. Kolejne wyroki zapadły 11 grudnia 1954 r., WSR skazał Michała Gałuszkę na 2 lata i 6 miesięcy, Bogdana Brodowskiego na rok i 6 miesięcy, Zdzisława Kowalskiego na rok więzienia i Stanisława Teterycza na rok więzienia.

¹⁷⁸ Został zatrzymany przez Okręgowy Zarząd Informacji WP i przekazany do dyspozycji Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze.

¹⁷⁹ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 VI do dnia 1 VII 1954 r., Jelenia Góra, 2 VII 1954 r., k. 135–136.

¹⁸⁰ *Ibidem*, k. 144–145.

Czarna Perelka (1955)

Do likwidacji organizacji Czarna Perelka w 1955 r., wykorzystano doniesienia tajnych współpracowników o ps. „Jan” i „Karol”. Rozpracowanie nosiło krypt. „Żbik”¹⁸¹. Zaangażowanych było 18 osób: Jan Metzner, Wiesław Borysiewicz, Krystyna Zatorska, Ryszard Mendyk, Julian Chomiszczak, Stanisław Cieszkowski, Stanisław Jamróży, Stanisław Kmita, Maria Stencel, Adrianna Piotrowska, Jerzy Kruczek, Edward Grabowski oraz Zygfryd Dąbrowski. Zatrzymano także pomocników: Zbigniewa Holeckiego, Ryszarda Zbyła, Ryszarda Kurka, Helenę Zatorską, Ryszarda Nosela¹⁸².

Początki organizacji sięgały wiosny 1955 r., działalność rozpoczęli wówczas Ryszard Mendyk (17 lat) oraz Krystyna Zatorska (15 lat), starali się przyciągnąć kolejnych członków. Mendyk i Zatorska napisali anonim do „Fali 49” oraz ulotkę, którą Mendyk podpisał imieniem Wiktor. W maju 1955 r. młodzi ludzie zakończyli działania. Zatorska poznała wówczas Jana Metznera, któremu opowiedziała o dotychczasowej działalności. Jan Metzner ur. w 1937 r., miał obywatelstwo czeskie. Pracował jako elektryk w Jeleniogórskich Zakładach Włókien Sztucznych „Celwiskoza”. Z jego inicjatywy powstała organizacja o nazwie Czarna Perelka. Zadaniem członków grupy było zbieranie broni, przygotowywanie ulotek. Jednocześnie rozwijali oni struktury organizacyjne, dokonali podziału obowiązków i przyjęli pseudonimy.

Śledztwo prowadzone przez UB doprowadziło do aresztowania 15 września 1955 r. Krystyny Zatorskiej oraz Marii Stencel w związku z podejrzeniem o rozpowszechnianie ulotek antypaństwowych. Nie zahamowało to aktywności pozostałych, do grupy dołączył Wiesław Borysiewicz, któremu Metzner oddał przywództwo nad organizacją. Planowano ataki na uzbrojonych funkcjonariuszy, sklepy, wysadzenie pomnika Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, które nie zostały zrealizowane. Aresztowano także matkę Krystyny Zatorskiej, Helenę oraz członka innej organizacji Ryszarda Nosela za to, że wiedzieli o nielegalnej działalności i nie zawiadomili władz.

28 marca 1956 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu skazał Jana Metznera na 7 lat, Borysiewicza na 7 lat, Chomiszczaka na 7 lat, Cieszkowskiego na 7 lat, Jamróżego na 7 lat, Mendyka na 4 lata. Krystyna Zatorska z uwagi na młody wiek została umieszczona w zakładzie poprawczym. Stanisław Kmita przed rozprawą sądową

¹⁸¹ AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za 1955 r., Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 73; AIPN Wr, 053/410, t. 1, Zarządzenie o wyróżnieniu, Wrocław, 17 IV 1956 r., k. 160; AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 36–37, 39.

¹⁸² AIPN Wr, 049/308, Faktologia: reakcyjna organizacja młodzieżowa Czarna Perelka, działająca na terenie Jeleniej Góry w okresie od 1955 do 19 X 1955 r.; dowódcy: Metzner Jan ps. „Nr 6”; Borysiewicz Wiesław.

zmarł w więzieniu na atak epilepsji. Najwyższy Sąd Wojskowy w Warszawie 5 września 1956 r. uchylił wyrok, zmienił kwalifikację prawną czynu i postępowanie umorzył na mocy amnestii z 27 kwietnia 1956 r.

Część członków grupy odpowiadała w oddzielnych sprawach i została skazana na pobyt w zakładzie poprawczym (Maria Stencel i Jerzy Kruczek). Janusz Kurek skazany został na 6 miesięcy więzienia, Ryszard Zbyl na rok i 6 miesięcy więzienia. Zbigniewa Holeckiego oddano pod nadzór rodziców. Do Sądu Powiatowego dla Nieletnich w Jeleniej Górze skierowano też sprawy Zygryda Dąbrowskiego i Adrianny Piotrowskiej, brak danych o rezultacie sprawy. W stosunku do Heleny Zatorskiej Sąd Wojewódzki sprawę umorzył, Edward Grabowski został zwolniony.

Opór niezorganizowany

Jednym z elementów koniecznym do budowania i utrzymania władzy przez komunistów było ograniczenie dostępu do informacji oraz wolnych mediów. Wykorzystywano do tego jako narzędzie cenzurę oraz aparat represji, służący karaniu osób, których wypowiedzi publiczne (ustne lub pisemne) godziły w interesy rządzących. W nomenklaturze służb i prorządowych mediów określano takie działania jako wrogą propagandę lub szeptankę. Za wrogie uważano te wypowiedzi, które krytkowały politykę władz, ujawniały kłamstwa, przestępstwa popełniane przez jej elity, dlatego zwalczano zjawisko słuchania zagranicznych, zachodnich rozgłośni radiowych oraz przypadki rozprowadzania zasłyszanych tam informacji.

Od lat czterdziestych polem starcia reżimu komunistycznego ze społeczeństwem w coraz większym stopniu stawał się właśnie dostęp do informacji dotyczących sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej, przyczynach i skutkach decyzji rządzących w kwestiach ekonomicznych, społecznych czy politycznych. Przez cały okres PRL jedną z istotnych aktywności ludzi było szukanie lub tworzenie alternatywnych źródeł wiedzy o świecie i Polsce. Zapewniały je – pamięć rodzinna i grupowa środowisk odwołujących się do wspólnych przeżyć, Kościół katolicki, emigracja i polityka państw zachodnich (rozgłoszenie radiowe – RWE itd.) czy w końcu działania na terenie kraju osób i grup zaangażowanych m.in. w komentowanie, krytykowanie systemu (przygotowywanie ulotek, napisy antyrządowe i antysowieckie, niszczenie symboliki komunistycznej, np. plakatów itp.).

Po analizie materiałów źródłowych można pokusić się o stwierdzenie, że największa część sprawozdań powiatowych struktur UB dotyczy właśnie takich jednostkowych wydarzeń, mających mniej lub bardziej jawnie polityczny charakter. Nie ulega też wątpliwości, że część z nich wynikała z przewrażliwienia funkcjonariuszy. Poniżej przedstawiono chronologicznie takie wydarzenia z lat pięćdziesiątych.

W 1950 r. w Zakładach Budowy Maszyn Papierniczych w Cieplicach na zabawie sylwestrowej doszło do pobicia przez młodzież z SPP sekretarza PPR Komitetu

Fabrycznego i kierownika Wydziału Personalnego. Uznano, że młodzież, od dłuższego czasu, była podjudzana przez wychowawcę¹⁸³.

W lutym 1951 r. w gimnazjum i liceum ogólnokształcącym w jednej z sal przecięto kabel elektryczny, a gdy ponownie włączono światło okazało się, że w miejsce zerwanego hasła „Poprzez naukę i kulturę zbudujemy socjalizm” powieszono krzyż. W gimnazjum i liceum papierniczym nieznany sprawca umieścił hasła antysocjalistyczne oraz skierowane przeciwko ZSRS, m.in. „Stalin to Hitler”. W liceum handlowym w proteście przeciwko nowemu kierownikowi internatu, który angażował się w propagowanie socjalizmu, młodzież zamiast portretów dostojników państwowych powiesiła krzyże. 5 oraz 25 lutego 1951 r. absolwenci SPP napadli na bursę szkoły przemysłowej, doszło do demolowania wewnątrz i bicia uczniów¹⁸⁴. W maju 1951 r. została spalona dekoracja budynku, w którym mieścił się punkt zdawania kart plebiscytowych (Plebiscyt Pokoju)¹⁸⁵. Pogłoski o istnieniu nielegalnej organizacji w szkole elektrycznej w Jeleniej Górze doprowadziły do zatrzymania między 24 a 26 kwietnia 1951 r. Zenobiusza Pertały, Wiesławy Fiust i Tadeusza Klimka. Jak się okazało Pertała opowiadał o organizacji dziewczynie, aby jej zaimponować. Zostali natychmiast zwolnieni¹⁸⁶.

W marcu 1952 r. pojawiły się anonimowe komentarze krytykujące sowieckie wyjaśnienia zbrodni w Katyniu. Na terenie Państwowego Skupu Skór i Włókna oraz Zjednoczenia Przemysłu Drzewnego w Jeleniej Górze porżnięto nożem wiszące na gazecie ściennej portrety Bieruta i Rokossowskiego¹⁸⁷. Dzięki informatorowi ps. „Y-13” ustalono, że sprawcą był pracownik Maciej Pochowski¹⁸⁸. Usiłował zbiec, ale został zatrzymany. W dochodzeniu planowano ustalić czy nie jest on członkiem nielegalnej organizacji¹⁸⁹.

W kwietniu 1952 r. odnotowywano wiele wrogich wypowiedzi związanych z przygotowaniem do rocznicy urodzin Bieruta oraz święta 1 Maja. Były to wydarzenia, o których prasa pisała w związku z podejmowanymi zobowiązaniami

¹⁸³ AIPN Wr, 053/306, Raport okresowy od 1 XII 1950 r. do 1 I 1951 r., Jelenia Góra, 7 I 1951 r., k. 32.

¹⁸⁴ AIPN Wr, 053/331, Sprawozdanie miesięczne Sekcji 4 Wydziału V WUBP we Wrocławiu za miesiąc luty 1951 r., Wrocław, [1951 r.], k. 29.

¹⁸⁵ AIPN Wr, 053/331, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP we Wrocławiu za miesiąc kwiecień 1951 r., Wrocław, [1951 r.], k. 56.

¹⁸⁶ AIPN Wr, 053/331, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP we Wrocławiu za miesiąc maj 1951 r., Wrocław, 7 VI 1951 r., k. 64.

¹⁸⁷ AIPN Wr, 053/287, Raport za okres od 1 III do 30 III 1952 r., Jelenia Góra, 1952 r., k. 94.

¹⁸⁸ Maciej Pochowski, s. Stanisława, ur. 14 X 1925 r., zam. w Cieplicach.

¹⁸⁹ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za okres od 1 IV do 30 IV 1952 r., Jelenia Góra, 5 V 1952 r., k. 104.

produkcyjnymi. Stąd i reakcja ludzi, komentujących absurdalne często akcje¹⁹⁰. Na terenie liceum pedagogicznego znaleziono pamiętnik uczennicy Narcyzy Dąbrowskiej, przewodniczącej ZMP. W pamiętniku krytykowała ustrój, pisała, że jako nauczycielka nie będzie wychowywać dzieci w duchu komunistycznym, krytykowała aktywistów szkolnych jako zdrajców. Została wyrzucona ze szkoły i organizacji ZMP. W dokumentacji podkreślano pochodzenie kobiety, jej ojciec był nauczycielem szkoły podstawowej w Raszycach¹⁹¹.

W maju 1952 r. za wrogie wypowiedzi, nadużycia i kradzież aresztowano Jana Szcześniaka, pracownika Jeleniogórskich Zakładów Włókien Sztucznych¹⁹². 16 czerwca 1952 r. grupa robotników z Fabryki Maszyn Papierniczych mieszkająca w Domu Młodego Robotnika w Cieplicach napadła na członków spółdzielni produkcyjnej w Goduszynie. Powody miały być osobiste (porachunki), ale z uwagi, że podczas awantury padały wyzwiska „kołchoźniki”, UB doszukiwał się przyczyn politycznych. 20 czerwca 1952 r. w Domu Młodego Robotnika zatrzymano Stefana Litkego, Józefa Giruca, Jana Suchodolskiego. Przy okazji aresztowano też dezertera z WP Juliana Jabłońskiego¹⁹³.

19 lipca 1952 r. doszło do poważnych w ocenie UB wydarzeń na stacji PKP. W ostatniej chwili przed wyjazdem pociągu specjalnego, wiozącego młodych przodowników na zlot w Warszawie okazało się, że jeden z wagonów jest poważnie uszkodzony. Szybko go wymieniono i opóźnienie wyniosło tylko dwie minuty, ale UB uznał to za działanie celowe – niedbalstwo i niedopilnowanie obowiązków przez rewidenta Bronisława Zamara¹⁹⁴, „bezpartyjnego, wrogo nastawionego do obecnej rzeczywistości”. Sprawę wysłano do WUBP¹⁹⁵. W tym czasie środowisko kolejarzy oraz pracowników urzędów pocztowych traktowano jako szczególnie aktywne w zakresie wrogiej propagandy, a za taką uważano m.in. krytykę likwidacji świąt kościelnych, zastępowanie ich państwowymi (np. rocznica ogłoszenia PKWN)¹⁹⁶. Wymieniano właśnie pocztowców, zaangażowanych w rozpowszechnianie krytycznych ocen systemu w okresie wyborczym w 1952 r. Jako szczególnie zaangażowanych wskazywano pracowników obwodowego urzędu pocztowego w Jeleniej

¹⁹⁰ *Ibidem*, k. 103.

¹⁹¹ *Ibidem*, k. 105.

¹⁹² AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 111.

¹⁹³ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k. 118.

¹⁹⁴ Bronisław Zamaro, s. Antoniego, ur. 10 XII 1899 r. w Wilnie.

¹⁹⁵ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc lipiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VIII 1952 r., k. 125.

¹⁹⁶ *Ibidem*, k. 127.

Górze: Modesta Rutkowskiego, Tadeusza Godka, Wiktora Diuka, Józefa Kwietnickiego, Janinę Bajer, Czerkawska¹⁹⁷.

31 października 1952 r. członkowie PZPR w Karpaczu otrzymali listy z ostrzeżeniami, podpisane przez Organizację Pomocy Ojczyźnie Sekcję Dolnośląską Delegatury na Kraj. Podejrzewano, że autorami byli członkowie dawnej Narodowej Organizacji Wojskowej, którzy osiedlili się w tej miejscowości¹⁹⁸. W grudniu 1952 r. rozpoczęto obserwację szkoły pielęgniarskiej w Jeleniej Górze, gdzie informator ps. „Masza” donosił na dyrektora szkoły Michała Modnego, oskarżał go o prowadzenie antykomunistycznej propagandy¹⁹⁹. W styczniu 1953 r. ogłoszono ostry dyżur w UB w związku z akcją „R” (zwalczanie rekolekcji). W ramach zwalczania wrogich wypowiedzi 2 osoby zatrzymano, a z 13 przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze²⁰⁰.

Tematem rozmów w marcu 1953 r. była z oczywistych względów sytuacja międzynarodowa i śmierć Józefa Stalina, a wkrótce potem Klementa Gottwalda. Wskazywano przy tym na trudności z dotarciem do osób rozpowszechniających krytyczne uwagi zasłyszane z zachodnich rozgłośni, ponieważ informacje rozchodziły się metodą „łańcuszkową” (rozmowy prywatne w małych grupach). Jako główne źródło plotek wskazywano osoby, rozpracowywane w ramach sprawy o krypt. „Pompea”, zatrudnione w Klubie Literatów w Jeleniej Górze (Stanisława Miłkowska, Albrechtowa). Zatrzymano w tym miesiącu 2 osoby, a z 4 przeprowadzono rozmowy profilaktyczne²⁰¹.

Kolejnym pretekstem okazywania niezadowolenia społecznego były obchody święta 1 Maja (Święto Pracy). Dzień wcześniej w Jeleniogórskiej Przędzalni Wełny Czesankowej znaleziono obdrapane portrety Świerczewskiego, Bułganina, Woroszyłowa, a portret Stalina ktoś pomalował farbą i dopisał niecenzuralne hasło²⁰².

¹⁹⁷ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 1 IX 1952 r. do dnia 30 IX 1952 r. z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 X 1952 r., k. 147.

¹⁹⁸ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 155.

¹⁹⁹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc grudzień 1952 r., Jelenia Góra, 4 I 1953 r., k. 167.

²⁰⁰ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc styczeń 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 II 1953 r., k. 102.

²⁰¹ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc marzec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 IV 1953 r., k. 116–118.

²⁰² AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc kwiecień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 V 1953 r., k. 126.

W czasie obchodów pierwszomajowych z kolei nie odnotowano żadnych wystąpień, ale zwrócono uwagę na brak entuzjazmu²⁰³. Zamknięto dochodzenie dotyczące szkoły pielęgniarstwa. Ustalono, że winnym rozpowszechniania wiadomości z Zachodu był dozorca, który zapraszał uczennice do siebie w celu słuchania radia. Po interwencji UB został zwolniony ze stanowiska. Przy tej okazji funkcjonariusze skrytykowali kadrę pedagogiczną w szkołach, za to że nie dba o nastawienie ideologiczne młodzieży, która zwłaszcza w internatach po lekcjach robi co chce, m.in. słucha audycji zagranicznych²⁰⁴. Tematem przewodnim rozmów były w tym czasie: powstanie w Berlinie, zwiększenie norm pracy w budownictwie i przemyśle metalowym oraz zbliżająca się kolejna rocznica PKWN²⁰⁵.

W sierpniu 1953 r. w Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach ktoś namalował napis „Robimy strajk, żądamy podwyżki płac”. Działo się to przed wypłatą w kontekście podwyżki norm²⁰⁶. Wrogie wypowiedzi pojawiły się wśród Niemców i autochtonów, m.in. w Hucie Szkła Kryształowego w Sobieszowie, o czym donosił informator o ps. „Gałązka”²⁰⁷. Na terenie powiatu do członków partii przychodziły wulgarne anonimy, pisane na maszynie. O ich autorstwo podejrzewano jedną z zakonnic²⁰⁸. W kwietniu i maju 1954 r. odnotowano na terenie gromady Kopaniec falę anonimów i napisów malowanych na drzewach i drzwiach wyzywające aktywistów, członków spółdzielni od komunistów i zdrajców²⁰⁹. Sprawie nadano krypt. „Afisz”, zaangażowano informatorów o ps. „Koł”, „Kazimierz”, „Ok”, „Wacek”. Jednak bez rezultatów²¹⁰. Jako podejrzanego wytypowano wprawdzie niejakiego Dziemietkiewicza, ale nie było przeciwko niemu dowodów²¹¹.

²⁰³ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc maj 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 VI 1953 r., k. 128.

²⁰⁴ *Ibidem*, k. 131.

²⁰⁵ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc lipiec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 VIII 1953 r., k. 142.

²⁰⁶ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc sierpień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 IX 1953 r., k. 146.

²⁰⁷ *Ibidem*, k. 142.

²⁰⁸ *Ibidem*, k. 149.

²⁰⁹ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc kwiecień 1954 r., Jelenia Góra, 4 V 1954 r., k. 117.

²¹⁰ AIPN Wr, 053/458, Sprawozdanie z realizacji Zarządzenia 04/54 oraz Zarządzenia 02/55, Jelenia Góra, 17 II 1955 r., k. 88–96.

²¹¹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 47.

4 maja 1954 r. anonimowe pogrożki otrzymała Janiszewska, nauczycielka języka rosyjskiego w szkole zawodowej²¹². W maju 1954 r. założono też rozpracowania o krypt. „Sosnówka” i „Uczniowie”, które dotyczyły wrogich, antysowieckich i antypartyjnych napisów na terenie Sosnówki i Jeleniej Góry²¹³. W połowie czerwca 1954 r. w powiecie jeleniogórskim pojawiły się w dużej ilości ulotki w językach niemieckim, czeskim i rosyjskim, pochodzące z akcji balonowej z terenów Niemiec Zachodnich. Zbierane przez ludność były dostarczane na posterunki milicji i do UB²¹⁴. Policja polityczna była bezradna, ponieważ jedyne osoby, które można było w tej sprawie ukarać, to przechowujący je lub rozpowszechniający wśród społeczeństwa.

Na początku września 1954 r. w Jeleniej Górze na ulicach Stalina i Wojska Polskiego rozrzucono ponad 40 ulotek, wykonanych z papieru pakunkowego²¹⁵. O kolportowanie ulotek o treści antypaństwowej, nawołującej do wstępowania do nielegalnych organizacji oskarżono aresztowanych w kwietniu 1955 r. Janinę Migoń oraz Władysława Wasiuka. Sprawa nosiła krypt. „Żbik”²¹⁶. Nie zdecydowano się na skierowanie sprawy do sądu, z zatrzymanymi przeprowadzono jedynie rozmowy ostrzegawcze²¹⁷. W trzecim kwartale 1955 r. wysłano z Jeleniej Góry anonim do I sekretarza KC PZPR Bolesława Bieruta o rzekomo przygotowywanym na niego zamachu przez nielegalną organizację. Dwa kolejne anonimy „szkalujące ustrój PRL” trafiły do programu radiowego „Fala 49”. Wszczęto rozpracowania, zebrano próbki pisma z maszyn w zakładach i urzędach w powiecie, ale bez rezultatu²¹⁸.

Tematem dyskusji publicznych w tym okresie były negocjacje w Moskwie między ZSRS a Niemcami Zachodnimi. Pojawiły się głosy, że Niemcom zostaną zwrócone Ziemie Zachodnie, a Polsce Kresy²¹⁹. Rozpoczęto też dochodzenie o krypt. „Barbórka” (w sprawozdaniu z błędem „Barburka”) w sprawie wysłania, przechwyconego anonimu do RWE, w którym krytykowano (w nomenklaturze służb – szka-

²¹² AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc marzec 1954 r., Jelenia Góra, 2 IV 1954 r., k. 120.

²¹³ *Ibidem*, k. 122–123.

²¹⁴ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 VI do dnia 1 VII 1954 r., Jelenia Góra, 2 VII 1954 r., k. 130.

²¹⁵ *Ibidem*, k. 141.

²¹⁶ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie z pracy PUdsBP w Jeleniej Górze za miesiąc kwiecień 1955 r., Jelenia Góra, 3 V 1955 r., k. 23.

²¹⁷ AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za 1955 r., Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 72.

²¹⁸ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 39.

²¹⁹ *Ibidem*, k. 42.

lowano) ustrój PRL²²⁰. Sprawę zamknięto w trzecim kwartale 1956 r. wobec braku jakichkolwiek rezultatów²²¹.

W podsumowaniu należy zauważyć, że właśnie wroga działalność w 1955 r. – to jest uprawianie propagandy antyustrojowej, pisanie listów, anonimów, pogroźek do działaczy PZPR, aktywistów spółdzielczych – była uważana za główne zagrożenie²²². W drugim kwartale 1956 r. nastąpiło wzmożenie aktywności społecznej po ujawnieniu tajnego wystąpienia Chruszczowa na XX Zjeździe KPZR. Ów ferment społeczny wynikał m.in. z faktu aktywizacji ze strony środowisk pozostających niegdyś w opozycji, ludzi skazanych na kary więzienia, którym kończyły się wyroki, byli zwalniani na mocy kolejnych amnestii. Byli członkowie AK, WiN, PSL, ruchu narodowego kontaktowali się ze sobą, komentowali sytuację, liczyli na zmiany pozwalające im na powrót do działalności politycznej. Jednym z popularnych wówczas tematów była sprawa Katynia, odpowiedzialności ZSRS za tę i inne zbrodnie²²³. W okresie tym założono 18 spraw ewidencyjno-obszernych przeciwko osobom wywodzącym się z byłego kierownictwa organizacji podziemnych, które mogły uprawiać wrogą propagandę przeciwko PRL²²⁴. W trzecim kwartale 1956 r. założono sprawę o krypt. „Prowokator” w celu ujawnienia autora „wrogiego, antypolskiego afiszu”, przybitego na drzewie 22 lipca 1956 r. w Miłkowie. Nawoływano w nim „do powtórki Poznania”²²⁵.

²²⁰ *Ibidem*, k. 50.

²²¹ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne za III kwartał 1956 r., Jelenia Góra, 28 IX 1956 r., k. 70.

²²² AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za 1955 r., Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 78.

²²³ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 IV 1956 r. do dnia 30 VI 1956 r., Jelenia Góra, 28 VI 1956 r., k. 49–50.

²²⁴ *Ibidem*, k. 57.

²²⁵ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne za III kwartał 1956 r., Jelenia Góra, 28 IX 1956 r., k. 69.

LIKWIDACJA BANDYTYZMU

Banda Hieronima Bednarskiego vel Jana Ziółkowskiego

Hieronim Bednarski urodził się w 1921 r. w Zwińczycy, powiat Rzeszów. W czasie okupacji należał do Batalionów Chłopskich, Gwardii Ludowej oraz AK (pion dywersji podokręgu Rzeszów AK, oddział Piotra Zielińskiego ps. „Zagłoba”). Powołany do służby wojskowej w 1944 r., zdezerterował z kilkoma kolegami i zorganizował grupę zbrojną, działającą na terenie Rzeszowszczyzny (wsie Raclawówka, Zwińczycza, Drabnianka). Jej członkowie dokonywali zabójstw przedstawicieli PPR, PUBP, osób podejrzanych o współpracę z władzami komunistycznymi (z MO, negatywne wypowiedziujących się o AK, zwolenników reformy rolnej). Grupa została rozbita, a pozostali na wolności wyjechali we wrześniu 1945 r. na Ziemie Zachodnie. Bednarski używał dokumentów na nazwisko Jan Ziółkowski. Wokół niego skupiła się grupa co najmniej 12 osób, które atakowały niemiecką ludność cywilną. Do typowania napadanych mieszkań wykorzystywano pracownika Zarządu Miejskiego w Jeleniej Górze Józefa Kuśnierza. Przedstawiciele grupy podawali się za żołnierzy Wojennej Komendy Miasta. Jak oceniano, od września do grudnia 1945 r. dokonali 32 napadów, zrabowali rzeczy o szacunkowej wartości przekraczającej 1 mln 100 tys. zł. Skargi spływające do dowództwa 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty doprowadziły do zaangażowania się funkcjonariuszy Oddziału Informacji tej jednostki. W rezultacie między grudniem 1945 a styczniem 1946 r. zatrzymano 13 osób. Dzięki zeznaniom Tadeusza Miąsika funkcjonariusze UB z Rzeszowa odnaleźli ukrytą przez Bednarskiego broń w zabudowaniach jego rodziny. Na początku marca sprawę zamknięto i skierowano do sądu akty oskarżenia wobec 12 z zatrzymanych. Hieronim Bednarski zbiegł z więzienia z 30 na 31 grudnia 1945 r. Wojskowy Sąd Rejonowy na sesji wyjazdowej w Jeleniej Górze 16 marca 1946 r. wydał wyroki od roku więzienia do kary śmierci (dla Tadeusza Miąsika). Pięciu oskarżonych uniewinniono²²⁶. Bednarski wyjechał do Rzeszowa, tu ponownie związał się z konspiracją. W 1947 r. złożył oświadczenie przed komisją amnestyjną WUBP i wyjechał do Szybowic, powiat Prudnik w Opolskim. Na terenie województwa opolskiego miał być członkiem Krajowej Armii Podziemnej, w ramach której dokonał napadów na posterunek MO, sklepy spółdzielcze, członka PZPR.

²²⁶ Tadeusz Miąsik, ur. 1924 r., skazany na karę śmierci, został ułaskawiony przez prezydenta (obniżono wyrok do 15 lat więzienia); Jan Złamaniec, ur. 1920 r., skazany na 7 lat więzienia; Józef Borek, ur. 1914 r. w Zagłobieniu, skazany na 6 lat więzienia; Józef Skoczylas, ur. 1928 r., skazany na 5 lat więzienia; Jan Bednarski, ur. 1926 r. w Zwińczycy, skazany na 5 lat więzienia; Bolesław Jakubiec, ur. 1927 r., skazany na 5 lat więzienia; Tadeusz Cyrek, ur. 1923 r., skazany na rok więzienia (AIPN Wr, 049/52, Faktologia grupy AK, dow. Bednarski Hieronim *vel* Ziółkowski Jan ps. „Nawrócony”).

W prasie oskarżano go o współpracę z wywiadem amerykańskim²²⁷. W 1951 r. próbował uciec za granicę, m.in. z braćmi Włoskami²²⁸. Został zatrzymany 5 stycznia 1952 r. przez PUBP w Morągu i skazany 31 października 1952 r. przez WSR w Opolu na karę śmierci²²⁹.

Banda Czesława Frankowskiego²³⁰

Pod koniec 1945 r. milicjanci KP MO Czesław Frankowski²³¹ i Jan Sońta zawarli porozumienie z rzeźnikiem Antonim Strzałkowskim²³² i wspólnie starali się przejąć skład skór zmagazynowany we wsi Maciejowa. Nie udało się im to, natomiast w czasie powrotu zamordowali żołnierza sowieckiego, którego zabrali po drodze samochodem ciężarowym. Strzał oddał Frankowski (według akt sądowych był wówczas pijany). Jeszcze w styczniu 1946 r. Strzałkowski opowiedział o tych wydarzeniach wartownikowi PUBP w Jeleniej Górze Władysławowi Pikusowi, który zameldował o tym swoim przełożonym. 16 stycznia Strzałkowski, Frankowski i Sońko zostali aresztowani. 20 lutego 1946 r. Sońko uciekł z aresztu²³³. WSR we Wrocławiu skazał 18 grudnia 1946 r. Czesława Frankowskiego na 15 lat więzienia a Antoniego Strzałkowskiego na 10 miesięcy. Jak wyjaśniano w dokumentach,

²²⁷ Naba, *Opolskie ślady żołnierzy wyklętych. Dwa groby odnaleziono* <https://opole.wyborcza.pl/opole/7.35086.19703009.opolskie-slady-zolnierzy-wykletych-dwa-groby-odnaleziono.html?disableRedirects=true> [dostęp 13 IV 2023 r.]

²²⁸ R. Klementowski, *Życie pod kontrolą. Losy Józefa i Włodzimierza Włosków w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. LXII, 2007, nr 4, s. 495–506.

²²⁹ Inaczej przedstawiany jest życiorys Bednarskiego w literaturze nurtu patriotycznego, np. Wikipedia unika informacji o działaniach Bednarskiego w Jeleniej Górze, podaje, że został zatrzymany przez Informację Wojskową za dezercję. Poza tym wskazuje się, że celem jego działań na terenie Jeleniej Góry było pomaganie ukrywającym się innym członkom podziemia (legalizacja). Wyrok śmierci wykonano 29 III 1952 r., został ekshumowany w 2010 r. a szczątki przeniesiono na cmentarz w Rzeszowie-Zwierzycy (zob. film dokumentalny Henryka Jureckiego *Hieronim Bednarski – wyklęty z „czerwonej wsi”* (2016); *Hieronim Bednarski [w:] Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Warszawa 2007, s. 17–20).

²³⁰ AIPN Wr, 049/109, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski) w latach 1945–1946, dowódcy: Frankowski Czesław, Łabuz Franciszek, Wrocław, 7 IV 1975 r.

²³¹ Czesław Frankowski, ur. w 1919 r. w Kaliszu, w latach siedemdziesiątych mieszkaniec Wrocławia.

²³² Antoni Strzałkowski, ur. w 1918 r. w Wojniczu, powiat Brzesko, z zawodu rzeźnik, w czasie wojny w AK ps. „Szrama”. Przed śmiercią w 1972 r. mieszkał w Krakowie.

²³³ Jan Sońko, ur. w 1923 r., skazany przez WSR we Wrocławiu 17 VI 1949 r. na 2 lata więzienia. Przed śmiercią w 1975 r. mieszkał w Bytomiu.

biegli psychiatrzy stwierdzili u tego ostatniego dziedziczny niedorozwój umysłowy. Uzasadnione wydają się podejrzenia, że Strzałkowski postarał się o takie orzeczenie (jako rzeźnik był zapewne majątny). Z ich historią wiążą się losy braci Łabuz, członków tajnej organizacji na terenie Krakowa (ale to już inna sprawa, niezwiązana z Jelenią Górą).

Banda Wacława Tarnowskiego vel Stefana Kozłowskiego²³⁴

Na przełomie 1945 i 1946 r. co najmniej 21 napadów na Niemców i osadników polskich dokonała grupa, której założycielem był kapral 61 Pułku Piechoty w Krakowie Wacław Tarnowski. Oddelegowany czasowo do 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty w Jeleniej Górze nie zgłosił się do jednostki, zamiast tego namówił kilku przygodnie spotkanych funkcjonariuszy i żołnierzy do dezercji i rabunków ludności niemieckiej. W skład bandy weszli milicjanci Marian Kaczor oraz Franciszek Kisiel, referent Sekcji 4 (właściwie Sekcji 1) PUBP Jan Krzysztofik, żołnierze 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty ppor. Zdzisław Opielak, Kazimierz Białostocki, Emil Meronicki, Józef Adamski. Do napadów dochodziło głównie nocą w Jeleniej Górze i okolicach.

W grudniu członkowie grupy pobili na terenie miasta milicjanta Karola Psigaja, którego zeznania pozwoliły na częściową identyfikację napastników. Dzięki temu 24 stycznia 1946 r. Tarnowski, który posługiwał się wówczas fałszywym nazwiskiem Stefan Kozłowski, został zatrzymany przez PUBP w Jeleniej Górze. Pozostałych członków grupy aresztowano do końca lutego. Grupę rozpracowywali funkcjonariusze KP MO, PUBP oraz oficerowie Oddziału Informacji 10 Sudeckiej Dywizji Piechoty. Ci ostatni zatrzymali w areszcie jednostki dezertersów, którzy z 24 na 25 marca usiłowali zbiec. W czerwcu 1946 r. wszyscy stanęli przed Wojskowym Sądem Polowym oraz Wojskowym Sądem Rejonowym. Zapadły trzy wyroki śmierci wobec Tarnowskiego, Opielaka i Jasińskiego, wykonane 21 lipca 1946 r. (przez rozstrzelanie)²³⁵.

**URZĄD BEZPIECZEŃSTWA
PUBLICZNEGO NA MIASTO I POWIAT
W JELENIEJ GÓRZE**

²³⁴ AIPN Wr, 049/35, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie powiatu jeleniogórskiego w okresie od 1945 r. do 1946 r., dowódca: Tarnowski Wacław *vel* Kozłowski Stefan, Wrocław, 13 V 1974 r.

²³⁵ AIPN Wr, 056/557, Akta osobowe Jana Krzysztofika.

Banda Józefa Mazura²³⁶

19 listopada 1946 r. funkcjonariusze KP MO w Jeleniej Górze aresztowali Józefa Mazura²³⁷, Władysława Borka²³⁸, Bolesława Winiarskiego²³⁹ i Zygmunta Muzyka, którzy dokonali dwa dni wcześniej napadu na dentystę Estela Knispela w Strużnicy. Zrabowali głównie ubrania oraz gotówkę (niemiecką). Aresztowania uniknęli Wacław Malinowski²⁴⁰ i Karol Haugas (zbiegli). Zatrzymanych przekazano do PUBP, gdzie dokończono śledztwo. 5 lipca 1947 r. WSR we Wrocławiu skazał Mazura na 10 lat więzienia, Borka na 7 lat, Muzyka na 6 a Winiarskiego na 4 lata więzienia.

Banda Stanisława Zatorskiego

W skład grupy wchodził: Stanisław Zatorski, jego zastępca Jan Gruda, Ryszard Czapski, Józef Graczyk, Stanisław Gruda, Józef Jaworski, Jerzy Sarycki²⁴¹. Zatorski urodził się w 1917 r., mieszkał w Cieplicach, był z zawodu malarzem. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych, następnie wrócił do Cieplic. Członkowie grupy zajmowali się paserstwem, za co byli zatrzymywani przez MO. Od września do listopada 1946 r. dokonali 12 napadów na sklepy, restauracje, osoby prywatne. Dokonali też napadu na członka ORMÓ Józefa Basara, któremu zabrali broń. Po napadzie 4 listopada na właściciela młyna Aleksandra Płotnickiego, którego zmusili do odwiezienia się samochodem, zostali zatrzymani (po pościgu) Zatorski, Sarycki i bracia Grudowie. Dochodzenie wszczęte przez PUBP doprowadziło do kolejnych aresztowań. 14 stycznia 1947 r. WSR we Wrocławiu skazał w trybie doraźnym za nielegalne posiadanie broni: Zatorskiego, Graczyka, Jana Grudę

²³⁶ AIPN Wr, 049/35, Faktologia: grupa bandycka działająca na terenie powiatu jeleniogórskiego w listopadzie 1946 r., dowódca: Mazur Józef, Wrocław, 24 X 1974 r.

²³⁷ Józef Mazur, ur. w 1912 r. w Małunowie, ślusarz, po wojnie zamieszkał w Kamiennej Górze. Zmarł 4 VIII 1969 r.

²³⁸ Władysław Borek, ur. w 1921 r. w Aleksandrowie, rolnik, mieszkaniec Nowej Wsi. Podczas wojny członek AK, po wojnie WiN, miał brać udział w napadach na MO.

²³⁹ Bolesław Winiarski, ur. 1925 r. w Borysławiu, kierowca, członek BCh, zamieszkał w Kamiennej Górze.

²⁴⁰ Wacław Malinowski, ur. 1919 r. w Starachowsku, pracownik umysłowy. W czasie wojny w AK, brał udział w powstaniu warszawskim, po wojnie w WiN. Mieszkał w Kamiennej Górze. Ujawnił się w czasie amnestii 25 III 1947 r. przed PUBP w Starachowicach.

²⁴¹ AIPN Wr, 049/290, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski: Jelenia Góra, Łomnica, Popławy, Łączników, Czarny Strumień i Gostyczyn) w okresie od drugiej połowy 1946 do 4 XI 1946 r.; dowódca: Zatorski Stanisław, Wrocław, 26 VII 1977 r.

na 15 lat, Stanisława Grudę na 12 lat, Czapskiego na 8 lat. 18 lutego 1946 r. Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze skazał, w trybie doraźnym, za napady rabunkowe: Zatorskiego, Graczyka i Jana Grudę na kary śmierci. Wyroki wykonano. Stanisław Gruda został skazany na dożywocie, Ryszard Czapski i Jerzy Sarycki na 15 lat, a Józef Jaworski na 5 lat więzienia. Stanisław Gruda został później ułaskawiony, w latach siedemdziesiątych mieszkał w Częstochowie. Józef Jaworski był później wielokrotnie karany za przestępstwa pospolite.

Banda Romana Gruszczyńskiego

Grupa powstała w sierpniu 1946 r. z inicjatywy Romana Gruszczyńskiego, urodzonego w 1928 r. w Warszawie. W czasie wojny był na robotach przymusowych²⁴². W dokonywanych przez bandę napadach brało udział 8 osób, niepracujących, osiadłych w Szklarskiej Porębie. W sumie dokonali 9 napaści rabunkowych w Szklarskiej Porębie, Piechowicach i Michałowicach. Rabowali w dzień, z użyciem broni, bili swoje ofiary. Zostali złapani 3 września 1946 r. po napadzie na Niemkę w Szklarskiej Porębie. 11 października 1946 r. WSR we Wrocławiu skazał w trybie doraźnym Romana Gruszczyńskiego, Stanisława Jakubowskiego, Ryszarda Kujatę, Bogdana Plaskota, Władysława Wróblewskiego na 8 lat (za nielegalne posiadanie broni). 26 lutego 1947 r. Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze za napady rabunkowe skazał Gruszczyńskiego i Jakubowskiego na 8 lat, Plaskotę na 5 lat, Kujatę i Wróblewskiego na 4 lata, Ryszarda Adamskiego, Bolesława Jakubowskiego i Henryka Ochotę na 3 lata. 12 września 1947 r. WSR we Wrocławiu wydał wyroki łączne w stosunku do Gruszczyńskiego i Jakubowskiego po 10 lat więzienia, a wobec Plaskota, Kujaty i Wróblewskiego orzeczono wyroki 7 i 6 lat więzienia.

Grupa Feliksa Adamskiego²⁴³

Wiosną 1947 r. w Karpaczu dochodziło do napadów z bronią w rękę. Rewizja przeprowadzona przez milicjantów w domu Zygmunta Czarnika ujawniła wiele przedmiotów pochodzących z napadów oraz kilka pistoletów. Czarnik, uczeń szkoły „Orlinek” w Karpaczu, został przekazany do dalszego śledztwa do PUBP w Jeleniej Górze. Po przesłuchaniu aresztowano kolejnych młodych ludzi: Edwarda Zenowicza, Stanisława Wilczyńskiego, Adolfa Tomsńskiego, Władysława Bielewskiego,

²⁴² AIPN Wr, 049/416, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie powiatu jeleniogórskiego w okresie od sierpnia 1946 r. do 30 IX 1946 r.; dowódca: Gruszczyński Roman, Wrocław, 18 VII 1979 r.

²⁴³ AIPN Wr, 049/107, Charakterystyka nielegalnej organizacji bez nazwy pod dowództwem Feliksa Adamskiego, działającej w 1947 r. na terenie Karpacza, powiat Jelenia Góra, Wrocław, 22 IV 1975 r.

Józefa Dankę oraz wychowawcę w Zakładzie Wychowawczym „Orlinek” Stanisława Wenzla. Nie udało się wówczas zatrzymać Feliksa Adamskiego, który uciekł. Młodzi ludzie dysponowali bronią krótką (znalezioną w okolicy Karpacza lub skradzioną), za pomocą której dokonali 3 napadów rabunkowych: 6 maja włamali się do magazynu w Domu Dziecka „Zacisze” w Karpaczu; 10 maja napadli na mieszkanie niejakiego Żyły (Karpacz-Zarzecze), podawali się za funkcjonariuszy UBP oraz 15 maja na sklep spożywczy Jadwigi Bielickiej w Borowicach. Tłumaczyli, że napady wynikały z ich trudnej sytuacji życiowej oraz wpływu wychowawcy ze szkoły Stanisława Wenzla. Ten ostatni, jak się okazało był dezserterem i został przekazany do dyspozycji Informacji Wojskowej.

Zatrzymanych skazywały dwa sądy – Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze za czyny z art. 259 i 257 KK oraz WSR we Wrocławiu z art. 4 Dekretu z 13 czerwca 1946 r. Łączny wyrok wydał WSR we Wrocławiu 5 grudnia 1947 r. Skazani zostali: Zygmunt Czarnik na 10 lat, Stanisław Wilczyński na 8 lat, Władysław Bielawski na 5 lat, Adolf Tomsiański na 4 lata. Edward Zenowicz został umieszczony w zakładzie poprawczym, a Józef Danek skazany na karę grzywny w wysokości 10 tys. zł. 12 sierpnia 1955 r. WSR we Wrocławiu na podstawie amnestii skrócił karę Czarnikowi do 8 lat i 6 miesięcy więzienia i warunkowo darował resztę kary. Władysław Bielawski w latach siedemdziesiątych pracował w zespole adwokackim w Warszawie.

Banda Jana Opałki

28 maja 1947 r. na mieszkanie Pawła Schotkego w Ludwikowie dokonano napadu rabunkowego. W czasie pościgu Bernard Wirkus z Jeleniej Góry został złapany przez ludność miejscową, a UB w Złotorzy zatrzymał tego samego dnia Jana Opałkę²⁴⁴. Jak się ujawniono podczas śledztwa, strażnik więzienia w Jeleniej Górze Opałka (rocznik 1927) kupił na początku maja od znanego sobie funkcjonariusza MO Bronisława Siemka pistolet z amunicją. W porozumieniu z Bernardem Wirkusem zaczęli dokonywać napadów. 25 maja 1947 r. w parku w Jeleniej Górze okradli Waldemara Ogonowskiego i Franciszka Nojmana (zabrali zegarki i sprzęt fotograficzny). Podawali się przy tym za pracowników UB. 27 maja w Ludwikowie próbowali wymusić na Marii Różańskiej łapówkę za wypuszczenie z więzienia jej męża. Po odmowie zrabowali jej 4 tys. zł i materiał na ubranie. 28 sierpnia 1947 r. WSR we Wrocławiu skazał Opałkę na 10 lat więzienia. 5 listopada 1947 r. Sąd Okręgowy w Legnicy skazał Wirkusa na 5 lat więzienia. Sprawę prowadzili funkcjonariusze PUBP w Złotorzy.

²⁴⁴ AIPN Wr, 049/279, Faktologia: bandycka grupa zbrojna działająca na terenie województwa wrocławskiego (Jelenia Góra, powiat złotoryjski: Ludwinów) w okresie od początku maja 1947 do 28 V 1947 r., dowódca: Opałka Jan, Wrocław, 13 II 1978 r.

Banda Jana Adamowicza

Założycielem grupy był Jan Adamowicz, ur. w 1924 r., były członek AK na Wileńszczyźnie. W latach 1944–1947 służył w wojsku²⁴⁵. Następnie osiedlił się jako zdemobilizowany żołnierz w Szklarskiej Porębie. Tu poznał Jana Jacukiewicza i razem ze szwagrem Adamowicza, Stanisławem Krupskim zaczęli dokonywać napadów rabunkowych na terenie Szklarskiej Poręby, przy użyciu broni. Po dwóch pierwszych Krupski wyjechał, pozostali kontynuowali swoją działalność. Po szóstym napadzie zostali rozpoznani i aresztowani przez funkcjonariuszy z Posterunku MO w Szklarskiej Porębie, przekazani do PUBP w Jeleniej Górze. Ofiarami byli głównie Niemcy i nienawiścią do nich tłumaczyli swoje postępowanie. Ich sprawę rozpatrywano w czasie rozpraw – najpierw przed Sądem Okręgowym w Jeleniej Górze 23 grudnia 1947 r., a następnie przed WSR we Wrocławiu na sesji wyjazdowej w Jeleniej Górze 31 marca 1948 r. (najpierw za napady, potem za nielegalne posiadanie broni). Skazani zostali na kary łączne: Adamowicz na 15 lat, Jacukiewicz na 12 lat, Krupski na 6 lat więzienia.

Banda Stanisława Kowalskiego vel Jana Koralewskiego ps. „Znicz”, ps. Strzała”

Banda liczyła w sumie 25 członków i 19 pomocników²⁴⁶. Ośmiu z nich znało się jeszcze z działalności na terenie województwa kieleckiego, kontynuowali proceder w powiecie włoszczowskim, a w sierpniu 1947 r. przenieśli się na teren powiatu jeleniogórskiego. Dokonywali napadów w Ściegnych oraz w Miłkowie. Po aresztowaniu kilku członków grupy w marcu 1948 r. i ucieczce z aresztu w Złotorzy kontynuowali działalność. W lipcu 1948 r. dokonali napadu w Mysłakowicach, poza tym działali w wielu miejscach w Polsce. Śledztwo przeciwko grupie prowadził PUBP w Złotorzy, z niewielkim skutkiem. Z całej grupy za granicę zbiegli Stanisław i Zdzisław Kowalscy. Wobec pozostałych zatrzymanych WSR we Wrocławiu wymierzył trzy kary śmierci, z których dwie zamieniono na kary więzienia. Karę śmierci wobec Stefana Barckiego wykonano. Dwóch członków skazano na kary dożywotniego więzienia (potem wyrok złagodzono do 10 lat), dwóch na 15 lat, jednego na 10 lat, pozostali na kilka lat więzienia.

²⁴⁵ AIPN Wr, 049/315, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa, działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski) w okresie od marca 1947 do listopada 1947 r.; dowódca: Adamowicz Jan.

²⁴⁶ AIPN Wr 049/14, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie powiat włoszczowskiego, jeleniogórskiego i złotoryjskiego w latach 1947–1948, dowódca: Kowalski Stanisław vel Koralewski Jan, ps. „Znicz”, „Strzała”, Michalewski Stefan vel Jabłoński Stanisław.

Banda Stefana Krzosa

Grupa składała się z 5 osób, byli to: Stefan Krzos, Adolf Krzos, Jerzy Lesiak, Ryszard Różycki, Gerard Mieloch²⁴⁷. Wszyscy mieli za sobą działalność w organizacji Ruch Oporu Armii Krajowej oraz Ruch Oporu Kadr Młodzieży Polskiej w województwie kieleckim. Główną funkcję pełnił Stefan Krzos (ur. w 1930 r.). Zwolniony z więzienia w 1948 r. przybył do Wrocławia, do Ryszarda Różyckiego. Mieli do dyspozycji trzy pistolety, pierwszego napadu dokonali na kierownika punktu skupu trzody chlewnej w Ożarowie powiat Ostrów Świętokrzyski. Potem się rozdzielili. Latem 1948 r. w nowym składzie zaplanowali napad na kasjera Państwowej Fabryki Papieru w Janowicach Wielkich. 10 sierpnia 1948 r. zatrzymali samochód, zrabowali 2 mln zł. Sprawcy napadu w Ożarowie zostali złapani i osądzeni przez WSR w Kielcach, nie wiadomo wówczas o napadzie w jeleniogórskim. Tu sprawę prowadził PUBP w Jeleniej Górze, korzystano m.in. z pomocy informatora ps. „Mucha”. Śledztwo nie przynosiło rezultatów i 25 października 1948 r. zostało zakończone. 24 maja 1956 r. do Prokuratury Wojewódzkiej we Wrocławiu zgłosili się Różycki, Stefan Krzos i jego brat Adolf, chcący skorzystać z amnestii z 27 kwietnia 1956 r. Ujawnili, że to oni dokonali napadu na kasjera. 8 stycznia 1957 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu umorzył postępowanie karne.

Banda Jana Kasińskiego

Od jesieni 1947 do lutego 1949 r. członkowie bandy Jana Kasińskiego dokonali 12 napadów z bronią palną oraz 8 włamań do obiektów spółdzielczych i prywatnych. Rabowali broń, przedmioty oraz pieniądze. Powyższe rzeczy odsprzedawali właścicielom straganów na jeleniogórskim targu. Wiosną 1948 r. włamali się do domu oficera WP kpt. Wiktora Boguszewskiego, skąd zabrali pistolet „TT” z amunicją. 30 kwietnia 1948 r. napadli Juliana Forczaka strażnika Zjednoczenia Energetycznego w Jeleniej Górze, któremu zabrali karabin „Mauser”. 26 czerwca 1948 r. po kolejnym napadzie na mieszkańca Jeleniej Góry Seweryna Noskiewicza, sprawców ścigał partol MO. W wyniku strzelaniny jeden z napastników, Adam Korzekwa został ranny i zmarł. Nie ujawnił współników. W lipcu 1948 r. członkowie grupy włamali się do mieszkania ówczesnego szefa PUBP w Jeleniej Górze, jednak uciekli, gdy znaleźli w kieszeni marynarki legitymację funkcjonariusza.

Funkcjonariusze UB zatrzymali Stanisława Binkowskiego, który nie tylko podał nazwisko zastrzelonego Korzekwy, lecz także zdradził nazwiska pozostałych

²⁴⁷ AIPN Wr, 049/428, Faktologia: reakcyjna banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie powiatu jeleniogórskiego i ostrowieckiego w okresie od marca 1948 r. do sierpnia 1946 r.; dowódca: Krzos Stefan, Wrocław, 2 I 1979 r.

członków bandy. Wskazał przy tym jako dowódcę Jana Kasińskiego. Ten ostatni, ur. w 1925 r. Żychlinie, powiat Kutno, był mieszkańcem Jeleniej Góry od 1946 r. i utrzymywał się z handlu na miejscowym placu targowym. W tym właśnie miejscu poznał pozostałych członków grupy. Po zeznaniach Binkowskiego, Kasiński został zatrzymany 2 marca 1949 r. Następnie między 3 marca a 16 maja 1949 r. zatrzymano kolejnych 6 członków grupy oraz 14 osób, oskarżonych o pomocnictwo, w tym 4 dodatkowo o paserstwo. W rozpracowaniu grupy pomógł Franciszek Szczucki zwerbowany jako informator ps. „Lutek”²⁴⁸.

Za nielegalne posiadanie broni WSR we Wrocławiu 23 maja 1949 r. skazał Jana Kasińskiego na 8 lat więzienia, Romualda Mileckiego na 10 lat, a Zbigniewa Marcinowa na 6 lat więzienia. 6 sierpnia 1949 r. Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze skazał Jana Kasińskiego na karę śmieci, wyrok wykonano 16 grudnia 1949 r. Romuald Milecki²⁴⁹ dostał karę dożywocia. Zbigniew Marcinow²⁵⁰ został skazany na 5 lat, Stanisław Binkowski²⁵¹ na 8 lat, Kazimierz Trościak²⁵² na 6 lat, Stanisław Neister²⁵³ na 5 lat a Władysław Mikusiński²⁵⁴ na 4 lata więzienia. Pomocnicy stanęli przed tym samym sądem 17 sierpnia i skazani zostali: Romuald Kentel²⁵⁵ na 5 lat, Stanisława

²⁴⁸ Franciszek Szczucki, ur. w 1915 r. we Lwowie, skupował skradzione podczas napadów rzeczy. Wykorzystywany był jako informator w rozpracowaniu grupy (od czerwca 1949 r.). Wyrejestrowany w 1950 r., przeprowadził się do Wrocławia, zmarł w 1969 r. Jego brat Stanisław, ur. w 1919 r. we Lwowie, dezertor z WP, był członkiem bandy, ale działał na terenie Wałbrzycha, tam został aresztowany. 16 XII 1948 r. WSR we Wrocławiu skazał go na 7 lat więzienia. Po wyjściu z więzienia mieszkał w Brzegu, zmarł w 1964 r.

²⁴⁹ Romuald Milecki, ur. 1921 r. we Lwowie, nie pracował. Wyrok ostatecznie został mu skrócony. W latach siedemdziesiątych pracował w Trzebieńcu jako robotnik.

²⁵⁰ Zbigniew Marcinow, ur. 1924 r. we Lwowie, nie pracował. Zmarł w 1970 r.

²⁵¹ Stanisław Binkowski, ur. 1902 r. w Rawie Ruskiej, robotnik, w latach siedemdziesiątych pracował w PGR jako ogrodnik.

²⁵² Kazimierz Trościak, ur. w 1921 r. we Lwowie, z zawodu szewc, nie pracował w zawodzie. Za przestępstwa na terenie Wałbrzycha skazany dodatkowo przez tamtejszy Sąd Powiatowy w 1955 r. łącznie na 15 lat więzienia (liczonych od 1949 r.). W latach siedemdziesiątych pracował jako górnik, mieszkał w Rudzie Śląskiej.

²⁵³ Stanisław Neister, ur. w 1914 r. we Lwowie, pracował jako strażnik w Zarządzie Miasta w Wałbrzychu. Zmarł w 1952 r.

²⁵⁴ Władysław Mikusiński, ur. 1919 r. we Lwowie, z zawodu maszynista. W latach siedemdziesiątych mieszkał i pracował w Bytomiu.

²⁵⁵ Romuald Kentel, ur. 1915 r. we Lwowie, handlarz starzyzną. W latach siedemdziesiątych pracował jako robotnik, mieszkał w Jagniątkowie.

Szpała²⁵⁶ na 4 lata, Piotr Żarnicki²⁵⁷ na 18 miesięcy, Henryk Kaleski²⁵⁸ na 18 miesięcy, Piotr Oczkowski²⁵⁹ na 8 miesięcy a Maria Neister²⁶⁰ na 18 miesięcy więzienia. Siedem osób uniewinniono²⁶¹.

Banda Zdzisława Woźniaka

Grupa składała się z czterech członków: Zdzisława Woźniaka, Zdzisława Grądką, Zygmunta Nawrockiego, Jana Woźniaka oraz pomocnicy Marii Warszawskiej²⁶². Inspiratorem działań, które zaczęły się od kradzieży był Zdzisław Woźniak, s. Michała, ur. 13 czerwca 1930 r. w Lublinie. Imał się po wojnie różnych zajęć sezonowych. W 1951 r. pojawił się w Jeleniej Górze, zatrudnił w fabryce wyrobów gumowych w Podgórzynie Górnym, gdzie spotkał kuzyna, Jana Woźniaka. Wspólnie zaczęli prowadzić działalność przestępczą. Stopniowo dołączyli Zdzisław Grądek, Zygmunt Nowacki – obaj z przeszłością kryminalną. Mieli karabin „Mauser”. Dokonali wielu napadów rabunkowych na mieszkania prywatne i baraki robotnicze w Jeleniej Górze. Próbowali także nawiązać kontakt z jakąś grupą w lubelskim, bez rezultatu. O istnieniu bandy wiedział Józef Budziński, ale nie poinformował władz. Rozpracowanie prowadzono od kwietnia 1951 r., wykorzystywano informatorów ps. „Roman”, „Pamir”, „Kulik”. Aresztowania nastąpiły między 6 a 19 listopada 1951 r. Zatrzymani zostali: Jan Woźniak, Zygmunt Nowacki, Zygmunt Grądek, Zdzisław Woźniak, Maria Warszawska (konkubina Woźniaka), Józef Budziński oraz Wiktoria Potaczek (ukrywali się u niej). 25 marca 1952 r. WSR we Wrocławiu na sesji wyjazdowej w Jeleniej Górze skazał: Zdzisława Woźniaka na 11 lat,

²⁵⁶ Stanisława Szpała, ur. 1904 r. w Brzeżanach, handlarka. W latach siedemdziesiątych mieszkała w Jagniątkowie.

²⁵⁷ Piotr Żarnicki, ur. 1910 r. w Krzywczycach, powiat Lwów, z zawodu murarz. Był osadnikiem wojskowym (rolnikiem) w Czernicy, powiat Lwówek Śląski. Sprzedał członkom bandy amunicję. W latach siedemdziesiątych mieszkał i pracował w Jeleniej Górze jako murarz w „Celwiskozie”.

²⁵⁸ Henryk (Hugo) Kaleski, ur. w 1909 r. w Stanisławowie, współwłaściciel restauracji w Jeleniej Górze. W latach siedemdziesiątych mieszkał w Wałbrzychu.

²⁵⁹ Piotr Oczkowski, ur. w 1926 r. we Lwowie, miał zajmować się zbieraniem odpadów. Zmarł w 1970 r.

²⁶⁰ Maria Neister, ur. w 1919 r. we Lwowie, mieszkała w Białym Kamieniu, powiat Wałbrzych. W latach siedemdziesiątych mieszkała w Jeleniej Górze.

²⁶¹ AIPN Wr, 049/152, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski) w okresie od jesieni 1947 do 2 III 1949 r., dowódca: Kasiński Jan, Wrocław, 5 X 1976 r.

²⁶² AIPN Wr, 049/234, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie województwa wrocławskiego (powiat jeleniogórski) w okresie od 6 X 1951 do listopada 1951 r., dowódca: Woźniak Zdzisław, Wrocław, 12 VII 1977 r.

Jana Woźniaka na 9 lat, Zdzisława Grądka na 10 lat, Zygmunta Nowackiego na 10 lat, Marię Warszawską na 2 lata i 6 miesięcy. Pozostałych uwolniono. W 1954 r. WSR we Wrocławiu na mocy amnestii złagodził wyroki o jedną trzecią. W maju 1956 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu na mocy amnestii z dnia 27 kwietnia 1956 r. zwolnił warunkowo wszystkich skazanych.

Banda Mariana Pacocha

W lutym 1952 r. odnotowano dwa napady z bronią – na sklepy Miejskiego Handlu Detalicznego oraz Wspólnoty Robotniczej. W tym pierwszym skradziono materiały na kwotę 1,5 tys. zł, w drugim wypadku napastnicy zostali przepłoszeni²⁶³. Sprawcy napadów Marian Pacocha i Jan Lorek z Jeleniej Góry zostali aresztowani 11 marca 1952 r. Ich współnikiem był Roman Gudzczyński z Łodzi. Zatrzymani przyznali się do napaści, ale nie wskazali inspiracji czy powiązań z organizacją nielegalną²⁶⁴. Dochodzenie wykazało, że członkami grupy byli jeszcze Tadeusz Matuszkiewicz, Antoni Skowroński, Stefania Awtuszko, Józef Pacocha, Jadwiga Ziółczyk²⁶⁵. Dokonywali napadów na sklepy i mieszkania prywatne.

10 marca 1952 r. do PUBP w Jeleniej Górze dobrowolnie zgłosił się Antoni Skowroński i zameldował o działalności grupy. 17 września 1952 r. WSR we Wrocławiu skazał Mariana Pacochę na 15 lat, Jana Lorka na 12 lat, Romana Gruszczyńskiego na 9 lat. Pozostali stanęli przed sądem powszechnym. Skowroński za to, że zgłosił się dobrowolnie został zwolniony od odpowiedzialności. Najwyższy Sąd Wojskowy złagodził kary – Pacochy do 12, Lorka do 9 a Gruszczyńskiego do 7 lat więzienia. Na mocy kolejnej amnestii zmniejszono Lorkowi i Gruszczyńskiemu wyroki o połowę, a w 1953 r. karę Pacochy do 10 lat. Po wyjściu na wolność część członków bandy dalej wchodziła w konflikty z prawem.

Banda Stefana Nagłowskiego

24 kwietnia 1952 r. z wartowni 18 Dywizji Artylerii w Krośnie nad Odrą zdezerterowali Stefan Nagłowski, Bernard Cisowski, Leonard Kowalski, Franciszek Szczepański²⁶⁶. Zabrali ze sobą broń, za pomocą której zaczęli dokonywać

²⁶³ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od 1 II do 29 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 III 1952 r., k. 86.

²⁶⁴ AIPN Wr, 053/287, Raport za okres od 1 III do 30 III 1952 r., Jelenia Góra, 1952 r., k. 94.

²⁶⁵ AIPN Wr, 049/369, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie Jeleniej Góry w okresie od I 1952 do 10 III 1952 r.; dowódca: Pacocha Marian, Wrocław, 21 IV 1978 r.

²⁶⁶ AIPN Wr, 049/324, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie województwa zielonogórskiego (powiat Sulęcín), województwa poznańskiego (powiat kościański) i województwa

napadów, m.in. 2 maja 1952 r. na partol KP MO w Kościanie, zabili dwóch milicjantów i ranili kierowcę PUBP. Planowali ucieczkę na Zachód. Już 20 maja 1952 r. zatrzymano Bernarda Cisowskiego. Dochodzenie i poszukiwania prowadził PUBP w Jeleniej Górze, korzystano z pomocy tajnych współpracowników o ps. „Zosia”, „Andrzej”, „Witold” i „Sęp”. 11 maja 1952 r. doszło do napadu na schronisko PTTK „Perła Zachodu” w Siedlęcinie. 15 maja PUBP dostał poufną informację o sprawcach napadu i miejscu ich ukrywania się w lesie koło Jeleniej Góry. Akcję zatrzymania przeprowadzono 27 maja 1952 r. pod dowództwem szefa PUBP Feliksa Solarzkiego oraz szefa sztabu 11 Pułku KBW. Zaangażowano dwie grupy szturmowe (łącznie 70 żołnierzy KBW i 60 funkcjonariuszy MO i UB). Podczas strzelaniny zginął przewodnik psa tropiącego, żołnierz KBW, strzelec Kazimierz Gruza. W strzelaninie zginął także Franciszek Szczepański, a Stefan Nagłowski został śmiertelnie ranny i zmarł po przewiezieniu do szpitala²⁶⁷. Przypadkowo ranny został ukrywający się w tym lesie Michał Rola, poszukiwany przez KP MO w Jeleniej Górze (skazany za pobicie milicjanta). 29 maja 1952 r. zatrzymany został Leonard Kowalski, skazany przez WSR we Wrocławiu na sesji wyjazdowej w Jeleniej Górze 18 sierpnia 1952 r. na 8 lat więzienia.

Banda Dołoty i Wieczorka

W skład bandy rabunkowej, która przez kilka lat pozostawała bezkarna, wchodził: Józef Dołoto, Zygmunt Wieczorek, Aleksander Bogdanowicz, Jerzy Dołoto, Alfred Wieczorek²⁶⁸. Miejscem zamieszkania i ukrywania się Dołoty i Wieczorka było Nielestno, powiat Lwówek. Przez 4 lata dokonali 5 napadów z usiłowaniami zabójstwa, 3 napady rabunkowe na placówki państwowe i spółdzielcze oraz 2 na osoby prywatne. Jedna osoba zginęła. 14 sierpnia 1950 r. około 22.00 zaatakowali punkt kontrolny MO w Kowarach, gdzie ranili 2 milicjantów. Byli podejrzewani o napad na kierownika Agencji Pocztovej w Rybnicy Władysława Dzieciółowskiego, zrabowali kilka tysięcy złotych i rower.

Zatrzymany Aleksander Bogdanowicz został skazany za kradzież i napad, ale nie wydał współników. Dołoto ukrywał się w Gryfowie Śląskim. Po napadzie w powiecie lubańskim w zasadzce zginął Wieczorek (przypadkowy strzał w zapalnik

wrocławskiego (powiat jeleniogórski) w okresie od kwietnia 1952 do maja 1952 r.; dowódca: Nagłowski Stefan, Wrocław, 5 V 1978 r.

²⁶⁷ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 111.

²⁶⁸ AIPN Wr, 049/454, Faktologia: reakcyjna banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie powiatu jeleniogórskiego, lwóweckiego i lubańskiego w okresie od lipca 1950 r. do 10 IV 1954 r., Wrocław, 20 V 1980 r.

granatu w kieszeni). Na Dołotę zorganizowano kilka zasadzek i 13 kwietnia 1954 r. podczas próby ucieczki został zastrzelony²⁶⁹. Ich śmierć umożliwiła innym aresztowanym wypieranie winy. Jedną z zatrzymanych osób pozyskano do współpracy pod ps. „Franek”.

Banda Stanisława Krakowiaka

W skład grupy wchodził: Stanisław Krakowiak, Zdzisław Kubicz, Antoni Fabrycki, Albin Łyszkwicz, Marian Szczypień²⁷⁰. Krakowiak, ur. w 1930 r. był mieszkańcem Wałbrzycha, po 1945 r. pracował w kopalni „Mieszko”, ale wraz z Kubiczem postanowili, że będą zarabiać na napadach. Pozostali członkowie bandy mieli przeszłość kryminalną poza Fabryckim. 31 stycznia 1954 r. napadli na milicjanta Stanisława Kopcia, którego ciężko pobili i zabrali mu broń. Działali na terenie różnych miast. 2 lutego 1954 r. wzięli na cel obiekt w Jeleniej Górze, ale zostali spłoszeni przez ekspedientkę sklepu monopolowego.

W lutym i marcu 1954 r. zostali aresztowani, a Fabrycki zastrzelony w czasie zatrzymania. 10 stycznia 1955 r. WSR we Wrocławiu skazał: Krakowiaka na dożywocie, Kubicza na 15 lat, Szczypienia na 12 lat, Łyszkwicza na 9 lat więzienia. Po rewizji nadzwyczajnej Sąd Najwyższy zamienił 3 sierpnia 1957 r. wyrok Krakowiakowi na 15 lat, Kubiczowi na 12 lat a Szczypieniowi na 10 lat więzienia. Łyszkwiczowi Sąd Wojewódzki we Wrocławiu 28 sierpnia 1956 r. zmienił wyrok na 7 lat.

Banda Ryszarda Nosela/Nosala

Ryszard Nosel, ur. w 1937 r., pozostawał bez zajęcia (bez zawodu), mieszkał w Jeleniej Górze. W faktologii znajduje się adnotacja, że wszedł na drogę antypaństwowej działalności w wieku 17 lat, ponieważ „był synem zdeprawowanych rodziców”. Matka straciła prawa rodzicielskie za „czerpanie zysku z nierządu swoich córek”, w tym jednej nieletniej. Ojciec porzucił rodzinę, trafił do więzienia. Nosel utrzymywał kontakty towarzyskie z osobami gromadzącymi się w mieszkaniu kościelnego z kościoła garnizonowego (głównie młodzież). Wysyłał na Zachód listy opisujące sytuację w Polsce, namawiał innych do stworzenia nielegalnej organizacji. Jej celem było zbieranie broni, wysadzenie pomnika Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. W maju 1955 r. razem

²⁶⁹ R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006, s. 239–240.

²⁷⁰ AIPN Wr, 049/357, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie Wałbrzycha, Jeleniej Góry, Wrocławia, Dzierżoniowa, Świdnicy oraz Piły, Warszawy, Łodzi, Bytomia Jaworzna, Tomaszowa Mazowieckiego w okresie od stycznia 1954 do marca 1954 r.; dowódcy: Krakowiak Stanisław, Kubicz Zdzisław, Wrocław, 12 XI 1977 r.

z Tadeuszem Minikielem i siostrą Krystyną dokonali napadu na znajomego Czesława Białkiewicza. Milicja szybko aresztowała Minikiela, Nosel zaczął się ukrywać, planował ucieczkę na Zachód. Podjął też rozmowy o współpracy z członkami organizacji Czarna Perłka. Sam przedstawiał się jako organizator grupy nielegalnej, jako patrona wybrał Rydza-Śmigłego. Do współpracy nakłonił Józefa Nikołą (16 lat, pochodzenie niemieckie), któremu opowiadał o planach wyjazdu do NRF. Do współpracy wciągnął także Romualda Barańskiego i Jerzego Górskiego. 15 października w rejonie Miłoszowa nielegalnie przekroczyli granicę z Czechosłowacją. Dwa dni później zostali w Libercu zatrzymani i przekazani władzom polskim.

Z uwagi na niską szkodliwość działalności Krystyna Nosel, Witold Matysek, Dominika Kobiałka i Jerzy Wańtuch nie zostali aresztowani. Sąd Wojewódzki 17 maja 1956 r. skazał Nosela na 3 lata więzienia za napad rabunkowy, inne czyny podlegały amnestii. Postępowanie wobec Romualda Barańskiego także umorzono na mocy amnestii. Kazimierz Kolczyński został uniewinniony. Jerzego Górskiego oraz Józefa Nikola ze względu na młody wiek przekazano do Sądu dla Nieletnich w Jeleniej Górze (brak danych o wyrokach). Tadeusz Minikiel został 24 sierpnia 1955 r. skazany przez Sąd Powiatowy w Jeleniej Górze na 2 lata więzienia²⁷¹.

Banda Władysława Matei

W skład grupy wchodził: Władysław Mateja, Zdzisław Hałas, Czesław Jaranowski, Marian Jaranowski i Kazimierz Jaranowski. Wszyscy wcześniej karani za przestępstwa pospolite, posiadanie broni, napady. Od 1951 r. Mateja ukrywał Zdzisława Hałasa, zbiega z zakładu karnego. Mateja, ur. w 1919 r. z zawodu był dekarzem, mieszkał w Cieplicach. W czasie wojny przebywał na robotach przymusowych. Przez kilka miesięcy 1945 i 1946 r. był funkcjonariuszem MO w Strzelinie. Za nielegalne posiadanie broni dostał 2 lata więzienia.

W 1954 r. do Hałasa i Matei dołączył drugi uciekinier – Czesław Jaranowski (skazany na 6 lat za napady rabunkowe). 2 marca członkowie bandy dokonali napadzi na kierownika Agencji Pocztovej w Rybnicy Władysława Dzieciołowskiego. Do kolejnego ataku doszło 13 września 1954 r., gdy Mateja z Hałasem włamali się do sklepu komisowego Miejskiego Handlu Detalicznego w Cieplicach (zrabowali 31 tys. zł). 28 listopada 1954 r. Mateja z braćmi Jaranowskimi napadli na plebanię księdza Aurelego Fuchsa w Tyńcu Małym, powiat Wrocław. Przedstawili się jako funkcjonariusze UB, pobili i obrabowali duchownego. Dopiero w marcu 1955 r. do Komendy Dzielnicznej MO Wrocław – Śródmieście zgłosiła się Stefania Hałas,

²⁷¹ AIPN Wr, 049/307, Faktologia: organizacja młodzieżowa działająca na terenie województwa wrocławskiego (Jelenia Góra) w okresie od grudnia 1954 do 17 X 1955; dowódca: Nosel Ryszard ps. „Heniek”, Wrocław, 12 XI 1977 r.

która doniosła na męża. Mateja został aresztowany, przyznał się do dokonywania napadów i wydał pomocników. 28 listopada 1955 r. Sąd Wojewódzki we Wrocławiu skazał na kary więzienia: Mateję na 12 lat, Czesława Jaranowskiego na 8 lat, Kazimierza Jaranowskiego na 7 lat, Mariana Jaranowskiego na 7 lat, Zdzisława Hałasa na 6 lat więzienia²⁷².

Podsumowanie

Analiza akt osobowych wskazuje, że zwalczaniem szeroko rozumianej działalności podziemnej (politycznej i bandyckiej) zajmowało się do 1956 r. ponad 20 funkcjonariuszy UB w Jeleniej Górze. Ich wykaz z datami i długością służby oraz dalszymi losami przedstawia tabela poniżej.

Tabela 22. Funkcjonariusze pionu III UB w Jeleniej Górze

Funkcjonariusz	Okres	Liczba miesięcy	Dalsze losy
Prokop Tadeusz	15 VI 1945 – 15 III 1946	9	referent gminny
Giza Edward	VIII/IX 1945 – 15 I 1946	5	UB w Bolesławcu
Kwiałkowski Mieczysław	1 IX 1945 – X 1945	2	aresztowany
Świstak Stanisław	1 IX 1945 – 14 XII 1945	4	zwolniony
Czekała Franciszek	IX 1945 – VII 1946	11	referent Sekcji Powiatowej
Dresiewicz Tadeusz	X 1945 – 16 III 1946	6	dezarter
Łabuda Tadeusz	18 IV 1946 – 1 III 1948	24	UB we Wrocławiu
Cieslik Henryk	1 IV 1947 – 31 III 1951	48	zwolniony dyscyplinarnie
Ludwig Mieczysław	1 X 1947 – 31 XII 1949	27	zwolniony
Wilk Stanisław	1 X 1947 – 30 IX 1948	11	zwolniony dyscyplinarnie
Walerych Marian	20 XI 1947 – 1 X 1948	10	UB we Wrocławiu
Rajski Zygmunt	1 VIII 1948 – 1 V 1950	21	UB w Sycowie
Gawrylczyk Michał	15 X 1948 – 15 V 1950	19	Placówka UB w Karpaczu
Maszyński Marian	1 III 1950 – 1 V 1952	25	referent terenowy
Lisowski Jan	1 IX 1950 – 15 VII 1954	47	UB w Kamiennej Górze
Swakoń Józef	3 I II 1951 – 1 IV 1956	61	UB w Wałbrzychu
Straś Władysław	1 XI 1951 – 31 III 1953 7 I 1954 – 15 VIII 1954	24	zwolniony dyscyplinarnie
Grabiec Jakub	1 VII 1952 – 31 X 1954	27	zwolniony
Wójcik Ryszard	26 VIII 1952 – 31 III 1955	31	zwolniony

²⁷² AIPN Wr, 049/444, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa działająca na terenie powiatu jeleniogórskiego i wrocławskiego w okresie od marca 1954 r. do kwietnia 1955 r.; dowódca: Mateja Władysław, Wrocław, 10 IV 1980 r.

Mikołajczyk Józef	1 IX 1953 – 31 XII 1953	4	zwolniony
Korzon Piotr	15 III 1954 – 1 XII 1955	20	Referat II
Ziewiec Józef	1 IV 1955 – 31 XII 1956	20	zwolniony (reorganizacja)

Źródło: zestawienie własne autora na podstawie akt osobowych funkcjonariuszy.

Jak widać z powyższego zestawienia pion zwalczania organizacji podziemnych i band zbrojnych był obsadzony przez cały opisywany okres. Przy czym jest dość charakterystyczne, że pierwszy zespół, powołany do tych zadań został wymieniony już po kilku miesiącach. Giza, Prokop, Kwiałkowski, Świstak, Czekala i Dresiewicz zakończyli służbę wiosną (Czekala w lipcu) 1946 r. Później przez wiele miesięcy jedynym (według wykazu) pracownikiem związanym bezpośrednio z pionem III pozostawał Tadeusz Łabuda. Oznaczało to w praktyce, że możliwości działań na tym odcinku były dość ograniczone. Należy jednak pamiętać, że w tym czasie część osób zatrudnionych na stanowiskach referentów gminnych i powiatowych także miała w zakresie swoich obowiązków zajmowanie się kwestią potencjalnego podziemia. W wypadku ludności niemieckiej zaangażowani byli np. funkcjonariusze Sekcji 1.

Dopiero od 1947 r. można mówić o stabilizacji w tym zakresie, długość służby w pionie III jeleniogórskiego UB zaczęła sięgać kilkudziesięciu miesięcy. To już dawało możliwość zapoznania się z terenem, a więc zaangażowania w dłuższej perspektywie. Było to szczególnie istotne w okresie wzmożonej aktywności konspiracyjnej na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych. Najdłużej w pionie zwalczania podziemia pracowali Józef Swakoń (ponad 5 lat) oraz Jan Lisowski (prawie 4 lata). Była to już jednak dekada lat pięćdziesiątych.

Jak wskazano wcześniej UB podejmował działania różnego rodzaju. Jako pierwszą należy wymienić aktywność o charakterze prewencyjnym, wyprzedzającym możliwość podjęcia działalności wrogiej wobec systemu. Praca bezpieczeństwa bazowała głównie na doniesieniach agentury. Ze względu na wagę zagadnienia wszelkie informacje o możliwości pojawienia się zorganizowanych, uzbrojonych grup konspiracyjnych traktowano bardzo poważnie. Reakcją służb było podejmowanie śledztw (rozpracowania), w ramach których starano się w pierwszej kolejności potwierdzić doniesienia, wprowadzić do organizacji agenta, w niektórych wypadkach przejąć kontrolę nad grupą. Jeżeli nie dokonywano natychmiastowych aresztowań, to wynikało to z generalnego założenia, że działania nielegalne są częścią większego planu (spisku), dlatego należało rozpoznać jak najszerszy krąg osób, zaangażowanych w opór – faktyczny lub potencjalny – wobec komunistów. W ten sposób zbierano dane o środowiskach, pozostających potem przez lata pod obserwacją policji politycznej.

Wśród działań funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, które niezmiennie pozostawało priorytetowe przez cały okres powojenny, było zwalczanie prób niezależnego organizowania się społeczeństwa i otwartych przejawów krytyki systemu. Oznaczało to aktywność we wszystkich aspektach działań operacyjnych – od pro-

filaktycznego nadzoru społeczeństwa (inwigilacja), przez represje wobec byłych członków podziemia (w trakcie i po wojnie), po eliminowanie powstających, zwłaszcza w drugiej połowie lat czterdziestych, grup konspiracyjnych. Współczesne próby odtworzenia wydarzeń tamtego okresu wiążą się z wieloma problemami interpretacyjnymi, wynikającymi generalnie z charakteru materiałów źródłowych, jakimi dysponuje badacz. Trudno nie wspomnieć też o specyfice czasów, kiedy kształtowano świadomość historyczną społeczeństwa w sposób schematyczny, uproszczony, zgodny z aktualnymi potrzebami rządzących. Mechanizmy te towarzyszą od dziesięcioleci także historykom, wpływają na sposób przedstawiania wydarzeń i ich oceny. Polityka historyczna prowadzona z różnym natężeniem i wektorem od zakończenia wojny pozostawiła trwałe ślady w świadomości społecznej i nadal rzutuje na kształtowanie się poglądów i wyobrażeń.

Wiąże się to z kategorią wroga, stworzonego przez władze PRL. Było to pojęcie płynne pod względem zawartości semantycznej – w zależności od etapów historycznych wskazywano na środowiska, grupy, które potencjalnie lub realnie miały być zwalczane jako wrogi wobec systemu. Hierarchizacja, dzielenie społeczeństwa i przydawanie grupom różnych cech, zwłaszcza negatywnych było specyfiką systemu totalnego. Pozwalało podtrzymywać mobilizację społeczną wokół kolejnych zagrożeń, uzasadniało też istnienie i działania służb specjalnych, policji politycznej, ustawodawstwa specjalnego itd. Jednym z elementów takich narracji było określanie motywacji osób, które podejmowały działania konspiracyjne.

Odtwarzanie funkcjonowania grup nielegalnych, konspiracyjnych w pierwszej dekadzie powojennej jest zadaniem skomplikowanym, ponieważ jest obciążone u swej podstawy grzechem nieuchronnego oceniania. Wynika to w pierwszej kolejności z ograniczeń języka jakim się posługujemy przy opisie wydarzeń – w tradycji polskiej nie ma wyrażen neutralnych, pozwalających na odtworzenie faktów związanych z przemocą. Napad, rekwizycja, rabunek, banda, oddział partyzancki, konspiracja itd. obrosły bardzo konkretnymi treściami. Zjawisko to utrwała obecna od dziesięcioleci walka narracji obu stron – władzy komunistycznej, w tym instytucji represji z osobami oskarżonymi o zwalczanie ustroju i z tego tytułu represjonowanymi. Wynika to także z braku utrwalonej i nie budzącej wątpliwości definicji samego pojęcia opór, opozycja, konspiracja – co utrudnia lokowanie działań konkretnych osób. W ramach tych wątpliwości pozostaje opisywanie i nieuchronna ocena np. stosowania przemocy, czasami na masową skalę (*casus* braci Kowalczyków – bombiarzy). Czy sam fakt ścigania przez władze komunistyczne należy utożsamiać z przynależnością do ruchu oporu i patriotyzmu? Czy były one przy tym konsekwentne w swoich sądach? Czy zależało to od potrzeb chwili, że podobne wydarzenia kwalifikowano raz jako bandytyzm, w innym wypadku jako działalność polityczną? I z drugiej strony – czy możemy bazować na werbalnych deklaracjach aresztowanych – wobec ludności i w obliczu funkcjonariuszy represji?

Dzieje społeczności zamieszkującej ziemię jeleniogórską dają przykłady uzasadniające powyższe wątpliwości.

Szczególnie interesującym przedmiotem badań socjologicznych powinna być konspiracja młodzieżowa. Chodzi o motywacje ludzi, którzy z jednej strony rozpoczynali działania antysystemowe i pozostawali bardzo radykalni, jednocześnie podejmowali pracę, szkolenia w instytucjach, których zadaniem było utrwalanie ustroju. Byli np. członkami organizacji prokomunistycznych (jak ZMP), podejmowali służbę w wojsku (jak np. Konarski z organizacji Krajowy Ruch Oporu, słuchacz szkoły oficerskiej). Wydaje się więc, że kwestia drugiej konspiracji wymaga spojrzenia bardziej zniuansowanego a nie tylko odwołującego się do dychotomii: komunistyczny – antykomunistyczny.

W debacie publicznej podejmowany jest czasami wątek prawdziwości zachowanej dokumentacji wytworzonej przez bezpiekę, w domyśle wskazuje się służby jako źródła manipulacji. Oczywiście takie sytuacje mogły się zdarzyć i wiemy o nich, ponieważ zostały ujawnione podczas kontroli wewnętrznych. Należy jednak pamiętać o innych możliwych przyczynach istnienia dokumentacji o fikcyjnych zdarzeniach. Jak wielokrotnie wskazywano, podstawą działań operacyjnych bezpieki była agentura – to jej donosy wywoływały aktywność funkcjonariuszy. Weryfikowanie doniesień trwało wiele miesięcy i kończyło się „niczym”, jak w wypadku tajnej współpracownicy o ps. „Rela”, która wymyśliła nielegalną organizację, „kierując się chęcią zysku”²⁷³.

²⁷³ AIPN Wr, 053/458, Pismo do kierownika WUdSBP we Wrocławiu, Jelenia Góra, 2 V 1955 r., k. 215.

GOSPODARKA

W planach komunistów gospodarka miała kluczowe znaczenie z trzech powodów: ideologicznego, jako źródła siły wewnętrznej oraz zewnętrznej państwa. Jak wskazywał Jędrzej Chumiński dla PPR kontrola nad gospodarką „stała od początku na drugim miejscu, zaraz po nadzorze nad resortami siłowymi (bezpieczeństwem i wojskiem)”¹. Mutacje marksizmu – leninizm i stalinizm zakładały nieuchronność upadku kapitalizmu jako systemu odpowiadającego za powstawanie nierówności między ludźmi, a w konsekwencji za rosnące konflikty społeczne. Jedyną drogą do ich uniknięcia miała być likwidacja własności prywatnej i nowa forma organizacji społeczeństwa, dzięki której zanikną podziały klasowe. Na drodze do osiągnięcia tego celu (budowa komunizmu) klasie wyzyskiwanej, czyli robotnikom, musiała przeprowadzić partia (bolszewicka/komunistyczna), która nie cofała się przed stosowaniem brutalnych metod². W ZSRS przejęcie władzy przez bolszewików odbyło się przez rewolucję i wprowadzenie tak zwanej dyktatury proletariatu (co w praktyce oznaczało terror).

Możliwość eksportu rewolucji pojawiła się po zakończeniu II wojny światowej, zmiany ustrojowe w krajach podporządkowanych Moskwie miały się jednak odbywać stopniowo: zdobycie władzy politycznej, następnie przebudowa stosunków społecznych i ekonomicznych³. Komuniści nie ujawniali przy tym swoich planów⁴, tolerowali czasowo współistnienie sektorów prywatnego, spółdzielczego i państwowego oraz istnienie innych partii politycznych. Już wówczas jednak, pewne wyobrażenie o świecie pod rządami PPR przynosił sposób zarządzania przemysłem państwowym przez ministra Hilarego Minca (dyrektywne, centralne planowanie; zhierarchizowana, pionowa struktura podległości i kierowania przez centralne zarządy oraz zjednoczenia; przenikanie się funkcji właścicielskiej i zarządczej;

¹ J. Chumiński, *Mentalne bariery rozwoju gospodarczego PRL (na przykładzie pracowników przemysłu)* [w:] *Modernizacja czy pozorana modernizacja. Społeczno-ekonomiczny bilans PRL 1944–1989*, red. J. Chumiński, Wrocław 2010, s. 151.

² Należy pamiętać, że Marks zajmował się tak naprawdę krytyką kapitalizmu z pierwszej połowy XIX w., a nie projektowaniem ustroju komunistycznego, jaki znamy z XX w.

³ M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna w Polsce. Geneza. Rozwój. Upadek*, Warszawa 2009, s. 384.

⁴ Deklaracje komunistów z czasów wojny (O co walczyliśmy w 1943 r.) oraz Manifest PKWN odbiegały od modelu gospodarczego ZSRS. Wynikało to z kwestii pragmatycznych – konieczności tolerowania socjalistów (PPS), jak i obecnych w ich szeregach rozbieżności co do sposobu budowania komunizmu w sferze gospodarczej („polska droga do socjalizmu” utożsamiana z Władysławem Gomułą i powielanie radzieckich wzorów systemowych, które preferował Hilary Minc).

polityka kadrowa – nomenklatura)⁵. Rolnictwo, rzemiosło i handel pozostawały jeszcze w znacznej mierze w rękach prywatnych⁶.

W styczniu 1946 r. ustawa nacjonalizacyjna usankcjonowała przejęcie przez państwo nadzoru nad zakładami przemysłowymi, co na Ziemiach Zachodnich nie wzbudziło kontrowersji, ponieważ był to majątek poniemiecki⁷. Pod kontrolą państwa znalazł się także sektor finansowy, w styczniu 1945 r. utworzono Narodowy Bank Polski. Utrzymano kontrolę nad handlem zagranicznym i obrotem walutami. Wyraźnie preferowano sektor państwowy kosztem prywatnego w zakresie systemu podatkowego, podważano prawo własności w sferze nieruchomości (co tłumaczono brakiem izb mieszkalnych⁸), przeprowadzono reformę rolną, która zniszczyła warstwę ziemiańską i utrwaliła nadmiernie rozdrobnioną strukturę agrarną gospodarstw indywidualnych. Po przejęciu władzy w 1947 r. (po sfałszowanych wyborach) komuniści rozpoczęli stopniową likwidację prywatnej działalności gospodarczej i wprowadzanie mechanizmów planowania centralnego. Upaństwowieniu miały podlegać nie tylko przedsiębiorstwa prywatne, lecz także spółdzielcze, kontrolowano wyznaczanie maksymalnych cen hurtowych i detalicznych na artykuły pierwszej potrzeby, a przez politykę fiskalną wyeliminowano z rynku większość prywatnego handlu (w propagandzie określano ten proces bitwą o handel, co było wielkim przekłamaniem)⁹. Rynek usług przejmowały, powstające od 1944 r., przedsiębiorstwa państwowe: Polskie Radio, Film Polski, Czytelnik, Książka i Wiedza (dwie ostatnie na rynku wydawniczym), PKS, Biuro Podróży „Orbis”, Państwowa Centrala Handlowa, Centrala Handlowa Materiałów Budowlanych, Centrala Handlowa „Motozbyt”, centrale handlowe: jajczarsko-mleczarska, mięsna, rybna i inne¹⁰.

Likwidacja Polskiej Partii Socjalistycznej w 1948 r. pozwoliła komunistom przejść do ostatniego etapu przemian ustroju gospodarczego w Polsce. Celem było przeprowadzenie modernizacji kraju i wzmocnienie jego siły militarnej. Jednocześnie

⁵ To pod naciskiem PPR zrezygnowano z pomysłu oddania władzy nad przedsiębiorstwami radom robotniczym na rzecz mianowanych odgórnie dyrektorów (A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Historia gospodarcza Polski*, Warszawa 2003, s. 422–423).

⁶ Należy też pamiętać o pomocy ze strony UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*), która dostarczyła do Polski żywność, maszyny i inne środki na sumę około 480 mln dolarów, co w przeliczeniu na warunki obecne odpowiadałoby około 29 mld dolarów.

⁷ M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna...*, s. 141–142; J. Skodlarski, *Zarys historii gospodarczej Polski*, Warszawa 2007, s. 366–367.

⁸ Odebrano właścicielom wiele uprawnień związanych z dysponowaniem ich budynkami mieszkalnymi na rzecz administracji państwowej, np. kwaterunek (M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna...*, s. 154).

⁹ Ustawa z 2 VI 1947 r. o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym (Dz. U. z 1947 r., nr 43, poz. 218).

¹⁰ M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna...*, s. 150.

miało to umożliwić przebudowę społeczeństwa, uzależnionego całkowicie od władz. Rozpoczęto przemiany własnościowe w rolnictwie, znane jako kolektywizacja, która miała doprowadzić do likwidacji prywatnej własności rolnej na rzecz spółdzielni produkcyjnych. Odrzucono koncepcję ograniczonej ingerencji państwa w funkcjonowanie gospodarki oraz zasadę zrównoważonego rozwoju. Zarządzanie polityką gospodarczą przejęła powołana w miejsce Centralnego Urzędu Planowania Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego¹¹. Po trzyletnim Planie Odbudowy Gospodarczej (1947–1949), skupionym na odbudowie kraju, przyjęto plan gospodarczy na lata 1950–1955 (plan sześcioletni), zakładający rozwój przemysłu: surowcowego, ciężkiego i obronnego kosztem usług czy rolnictwa¹². Przychylność tej części społeczeństwa, na której budowano poparcie dla władz, a więc robotników czy biedniejszych chłopów, planowano zdobyć zapowiedzią możliwego awansu społecznego¹³.

Gospodarka była narzędziem polityki zewnętrznej i wewnętrznej¹⁴. Państwo polskie po II wojnie światowej stało się częścią bloku polityczno-militarnego, który przygotowywał się na konfrontację ze światem kapitalistycznym. Modernizacja, sama w sobie niezbędna dla rozwoju państwa, w wypadku Polski Ludowej miała służyć potrzebom militarnym. Szczęściem rządzących było to, że Polska faktycznie potrzebowała rozbudowy i zmian w zakresie struktury gospodarczej – wokół haseł rozwoju, unowocześnienia, poprawy jakości życia stosunkowo łatwo było gromadzić aktywność społeczną. Budowa dróg, mostów, infrastruktury (w tym nawet późniejsze od wydarzeń, których dotyczy książka, jak akcja budowy szkół – tysiąclatek), rozwój edukacji – wszystko to miało służyć wzmocnieniu potęgi państwa, a ta miała być wykorzystana w rywalizacji ze światem zachodnim. Dlatego też przerwy w pracy, niegospodarność, kradzieże, lekceważenie bhp itp., czyli wszystko, co osłabiało siłę Polski, nabierało charakteru politycznego i podlegało ściganiu przez policję polityczną.

Jednocześnie państwo zyskało wielką władzę nad jednostką, ponieważ było nie tylko właścicielem, lecz także regulatorem gospodarki – z punktu widzenia

¹¹ A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Historia gospodarcza...*, s. 410; J. Kaliński, Z. Landau, *Gospodarka Polski w XX w.*, Warszawa 1999, s. 206–207.

¹² A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Historia gospodarcza...*, s. 412.

¹³ Komuniści nie pomylili się w swych rachubach, mechanizm ten można obserwować we wszystkich grupach społecznych. Warto tu zacytować za J. Chumińskim zdanie W. Euckena, że gospodarka socjalistyczna służyła „panowaniu nad masami, zdobywaniu władzy i jej utrwaleniu” (J. Chumiński, *Strukturalne uwarunkowania nieefektywności gospodarki socjalistycznej* [w:] *Modernizacja czy pozorna modernizacja: społeczno-ekonomiczny bilans PRL 1944–1989*, Wrocław 2010, s. 19).

¹⁴ W skrajnym wypadku służącym ukaraniu całych grup ludności, jak na Ukrainie czy w Chinach. Podejmowane przez centralnego planistę decyzje w praktyce odzwierciedlały interesy elity władzy lokalnej oraz metropolii, a nie potrzeby społeczeństwa, jak definiowała to oficjalna doktryna.

obywatela dystrybuowało nie tylko wytwarzane dobra, lecz także kontrolowało zatrudnienie. Lew Trocki opisał tę sytuację słowami: „W kraju, gdzie jedynym pracodawcą jest państwo, opozycja oznacza powolną śmierć głodową. Starą zasadę: kto nie pracuje, ten nie je, zastąpiła nowa: kto nie jest posłuszny, ten nie je”¹⁵. Wyeliminowano klasę właścicieli, zastąpiono ją klasą urzędników-zarządców, która otrzymała olbrzymie uprawnienia¹⁶. W dłuższej perspektywie mechanizmy te odgrywały znacznie ważniejszą rolę w utrzymaniu w ryzach społeczeństwo niż aparat przymusu¹⁷. Był on jednak niezbędny, najpierw do ochrony wprowadzanych przekształceń systemowych, następnie do ich utrzymania, tym bardziej że dość szybko okazało się, że mają one skutki uboczne: marnotrawstwo, niegospodarność, zniszczenie nawyków ekonomicznego myślenia (usługi „za darmo”), korupcja, społeczna akceptacja kradzieży (państwowe, czyli niczyje), powstanie czarnego rynku handlu i usług (instytucja „załatwiania”). Sowieckie wzorce gospodarowania były obce kulturze polskiej, a obniżanie poziomu życia prowadziło do niepokojów społecznych. Resort bezpieczeństwa nie tylko miał reagować na negatywne zdaniem władz zjawiska, lecz także zbierać informacje o stanie faktycznym – nastrojach w zakładach, podejmowanych próbach buntu oraz problemach związanych z procesami produkcyjnymi. Cokolwiek zagrażało osiągnięciu założonych planów traktowane było jako potencjalne działanie antysystemowe. Konieczne więc było rozbudowanie struktur aparatu bezpieczeństwa.

Struktury aparatu bezpieczeństwa zajmujące się gospodarką

Sprawami gospodarczymi w powstałym w kwietniu 1945 r. Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu (z siedzibą w Trzebnicy) zajmowały się Sekcje 4 oraz 6 Wydziału I¹⁸. Na poziomie jednostek powiatowych było podobnie, jednak tworzenie struktur sekcji czwartych przeciągnęło się do jesieni 1945 r.¹⁹ Od listopada w MBP jednostką nadzorującą sprawy gospodarki został Departament IV, podzielony na kilka wydziałów odpowiadających istniejącym gałęziom gospodarki. Wydział IV WUBP we Wrocławiu podzielony był na 7 sekcji i podporządkowane mu były referaty o tej samej numeracji w 32 powiatowych i 2 miejskich (Wrocław, Wałbrzych) Urzędach Bezpieczeństwa Publicznego. Elementem

¹⁵ Cytat za: J. Chumiński, *Strukturalne...*, s. 20.

¹⁶ M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna...*, s. 389.

¹⁷ A. Śliwiński, *Życie wśród łupieżców. Historia kryzysów i upadku gospodarczego Polski*, Warszawa 2004, s. 127.

¹⁸ Sekcja 4 (gospodarcza), Sekcja 6 (komunikacyjno-łącznościowa).

¹⁹ *Twarze dolnośląskiej bezpieki. Obsada kierowniczych stanowisk Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1990. Informator personalny*, red. P. Piotrowski, K. Szwa-grzyk, W. Trębacz, Wrocław 2010, s. 14.

tęgo systemu były także obozy pracy przymusowej, w tym organizowane pod koniec lat czterdziestych Obozy Pracy Więźniów (OPW). Pod nadzorem aparatu bezpieczeństwa były przemysł, rolnictwo, transport (głównie kolejowy), handel i bankowość. Od 1951 r. WUBP we Wrocławiu bezpośrednio zaczęła podlegać jednostka specjalna ministerstwa, odpowiedzialna za zabezpieczenie kopalni uranu²⁰ (funkcjonowała do tego czasu jako Wydział IX Departamentu IV MBP). W 1953 r. zmieniono nazwę na Wydział IX „K”²¹. W latach 1946–1950 w Jeleniej Górze istniał także Oddział Ekspozytury Kolejowej, któremu podlegały Placówki w Jeleniej Górze, we Lwówku Śląskim, w Lubaniu i w Zgorzelnicy²². W grudniu 1950 r., kiedy zadania Ekspozytury Kolejowej przejął nowo utworzony Wydział VIII WUBP, w jednostkach powiatowych zorganizowano odpowiednie komórki (Referat VIII). Po likwidacji MBP, zagadnienia ochrony transportu przejął Wydział V, podzielony na 5 sekcji.

Dodatkowym zabezpieczeniem najważniejszych jednostek gospodarki były od 1947 r. specjalne komórki – referaty ochrony przemysłu, podlegające organizacyjnie kierownictwom zjednoczeń przemysłowych, operacyjnie zaś współpracujące z PUBP. W 1949 r. z powodu ich niewielkiej skuteczności zostały formalnie przejęte przez lokalne struktury UB. Zakłady przemysłowe były zabezpieczane przez referaty ochrony, administracyjne komórki gospodarcze przez wydziały ochrony, a obiekty o znaczeniu wojskowym przez referaty wojskowe²³. Ich pracownicy zajmowali się rozpracowywaniem nastrojów załogi, ujawnianiem „elementu podejrzanego”, zapewniali profilaktyczną ochronę obiektu gospodarczego przed strajkiem, dywersją. W połowie 1950 r. w powiecie jeleniogórskim RO zorganizowano w Fabryce Włókna Sztucznego „Celwiskoza” w Jeleniej Górze oraz w Zakładach Przemysłu

²⁰ Zakłady nosiły nazwę Przedsiębiorstwo Państwowe „Kopalnie Kowarskie”, następnie Zakłady Przemysłowe R-1. Państwowe Przedsiębiorstwo Wyodrębnione (R. Klementowski, *W cieniu sudeckiego uranu. Kopalnictwo uranu w Polsce 1948–1973*, Wrocław 2010).

²¹ R. Klementowski, *Wydział IX Departamentu IV MBP/Wydział IX „K” WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach (struktura, działalność, obsada personalna)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2006, nr 4, s. 79–126.

²² AIPN Wr, 053/400, Zarządzenia, instrukcje, rozkazy szefa WUBP we Wrocławiu za 1946 r., t. 1, Pismo kierownika WUBP we Wrocławiu do kierownika PUBP w Legnicy, Wrocław 14 I 1946 r., k. 15.

²³ W sierpniu 1949 r. istniało 46 referatów ochrony, zatrudniających 69 pracowników. Już na początku 1950 r. w sprawozdaniach wymieniano RO w 38 obiektach, w których zatrudniano 59 pracowników (z tego zatwierdzonych było 41). Jednocześnie na początku 1950 r. w 14 obiektach zatrudniano 24 pracowników wydziałów ochrony (AIPN, 01337/7, Wytyczne Departamentu IV MBP. Lata 1949–1954, Wytyczne dla planu pracy Departamentu IV w 1950 r., [Warszawa, 1950 r.], k. 7, 41; AIPN Wr 053/318, Sprawozdania miesięczne z Wydziału IV WUBP Wrocław do Departamentu IV MBP, Wrocław 1950, k. 32, 35.

Lniarskiego „Orzeł” w Mysłakowicach²⁴. W późniejszym okresie utworzono także RW w Państwowej Wytwórni Optycznej w Jeleniej Górze.

Większość RO i RW została zlikwidowana po powstaniu Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego. Pozostawiono je tylko przy szczególnie ważnych obiektach gospodarczych, w jeleniogórskim dotyczyło to kopalni uranu (ZPR-1), gdzie powstała jednostka o nazwie Delegatura nr 10 oraz przy Państwowej Wytwórni Optycznej w Jeleniej Górze²⁵.

W maju 1952 r. przeprowadzono reorganizację powiatowych struktur UB pod kątem zwiększenia nadzoru nad wsią, zwłaszcza w zakresie realizacji zobowiązań wobec państwa oraz kolektywizacji. Proces ten został opisany wcześniej.

Działania operacyjne

W Kotlinie Jeleniogórskiej istniały tradycje związane z górnictwem oraz przemysłem szklarskim, papierniczym, lniarskim, drzewnym i włókienniczym. Od XIX w. rozwinął się przemysł budowy maszyn, konstrukcji stalowych, odzieżowy i optyczny. Do najważniejszych zakładów należały: Państwowa Wytwórnia Optyczna w Jeleniej Górze, Huta Szkła Kryształowego „Józefina” (potem „Julia”) w Szklarskiej Porębie, Huta Szkła Technicznego w Jeleniej Górze, Fabryka Dywanów Smyrneńskich w Kowarach. Obszar ten uniknął większych zniszczeń wojennych, dlatego Jelenia Góra na kilkanaście miesięcy stała się nieformalną stolicą gospodarczą Dolnego Śląska. To w Jeleniej Górze ulokowano siedzibę pełnomocnika wszystkich grup Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów na obszar województwa (okręgu), a w sierpniu 1945 r. zorganizowano I Zjazd Przemysłowy Ziem Odzyskanych. Tu także powołano Delegaturę Ministerstwa Przemysłu i Handlu, która koordynowała działalność różnych gałęzi przemysłu w południowo-zachodniej części Dolnego Śląska²⁶.

Jelenia Góra stawała się siedzibą różnorodnych zjednoczeń. Na przykład w lipcu 1945 r. powstała Delegatura Centralnego Zarządu Przemysłu Papierniczego (dyrektor E. Falkowski), potem przemianowana na Dolnośląskie Zjednoczenie Przemysłu Celulozowo-Papierniczego (obejmowało 12 powiatów Dolnego Śląska)²⁷. W kwietniu 1946 r. w Jeleniej Górze odbył się zjazd dyrektorów central handlowych

²⁴ Wykaz jednostek dla całego województwa zob. AIPN Wr 053/318, Sprawozdania miesięczne z Wydziału IV WUBP Wrocław do Departamentu IV MBP, Wrocław 1950 r., k. 32, 35.

²⁵ AIPN Wr, 053/674, Materiały dotyczące pracy byłego Wydziału IV po zagadnieniu przemysłu za lata 1955–1956, Pismo kierownika WUdSPB we Wrocławiu do dyrektora Departamentu IV, Wrocław, 11 VI 1955 r., k. 6.

²⁶ M. Iwanek, *Życie polityczne i społeczne w Kotlinie Jeleniogórskiej 1948–1945. Zagadnienia wybrane*, Jelenia Góra 1982, s. 12, 16–18.

²⁷ *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 129.

przemysłu chemicznego. W mieście odbywało się wówczas wiele zjazdów i konferencji²⁸. W 1947 r. siedzibę w nim znalazło też Zjednoczenie Przemysłu Surowców Mineralnych. W 1948 r. rozpoczęto organizację Dyrekcji Przemysłu Miejscowego, obejmującego około 100 drobniejszych zakładów z powiatów jeleniogórskiego, zgorzeleckiego, lubańskiego, lwóweckiego, kamiennogórskiego, jaworskiego, legnickiego, żarskiego, żagańskiego, bolesławieckiego, szprotawskiego, głogowskiego, lubińskiego i złotoryjskiego²⁹.

Szybko uruchamiano kolejne przedsiębiorstwa. W listopadzie 1945 r. czynne były 32, w styczniu 1946 r. już 115, a w 1948 r. 253 zakłady produkcyjne³⁰. Duże znaczenie, nie tylko dla gospodarki, miał przemysł turystyczny – działały tu od początku Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, Polskie Towarzystwo Tatrzańskie oraz Dolnośląska Spółdzielnia Turystyczna. Jelenia Góra była nieźle skomunikowana kolejowo, od 1 lipca 1945 r. bezpośrednio z Warszawą, Krakowem i Poznaniem. 10 listopada 1946 r. uruchomiono połączenia Jelenia Góra – Lwówek – Zabłocie oraz Jelenia Góra – Lwówek – Gryfów Śląski. Do tego czasu w kierunku wschodnim na dobę odchodziły dwa pociągi³¹.

Brak zniszczeń wojennych przyciągał ludzi różnego autoramentu. Stąd jednym z największych problemów pierwszych miesięcy był zwykły szaber oraz kradzieże³². Poza oficjalnym, kwitło życie miejscowego „półświatka”, rozumianego nie jako grupy przestępcze, lecz jako środowisko ludzi, którzy dorabiali się na interesach, niemieszczących się w ówczesnej strukturze gospodarczej. Handlarze walutą, dobrami wyszabrowanymi, przemytnicy, ludzie mający kontakty z wojskowymi kwatremistrzami, świadczący usługi (głównie prawne, ale też medyczne), nowi władcy Polski (członkowie dominujących partii politycznych), ale i przestępcy prowadzili często życie wyróżniające się na tle powojennej Polski. Byli na tyle widoczni, że ich obecność opisywała nawet ówczesna prasa. „Jelenia Góra stała się bodajże rezerwatem niebieskich ptaków z całej Polski. Widzi się tutaj wielu młodzieńców ubranych w świetne garnitury z głowami przyozdobionymi długimi ondulowanymi lokami, którzy w towarzystwie niemniej uroczych »pań« włóczą się beztrąsko po ulicach, odwiedzają liczne bary i kawiarnie, nie licząc się z groszem i żyją nie wiadomo z czego” – pisano w 1946 r.³³ To środowisko będzie w przyszłości celem ataków nie tylko prasy (sformułowanie „niebieskie ptaki” wejdzie na stałe do języka

²⁸ *Kronika roku 1946*, „Rocznik Jeleniogórski” 1964, t. II, s. 115.

²⁹ *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 124.

³⁰ M. Iwanek, *Życie polityczne i społeczne...*, s. 18.

³¹ *Kronika roku 1946*, „Rocznik Jeleniogórski” 1964, t. II, s. 116.

³² Jeżeli wierzyć ówczesnej prasie, to miesięczna liczba doniesień do prokuratury sięgała kilkuset (*Kronika roku 1946*, „Rocznik Jeleniogórski” 1964, t. II, s. 110).

³³ „Trybuna Dolnośląska” z 28 XII 1946 r. cyt. za: *Kronika roku 1946*, „Rocznik Jeleniogórski” 1964, t. II, s. 109.

propagandy), lecz także służb mundurowych, które będą w nim szukać wrogów systemu. W 1947 r. rozpoczęto akcję wysiedlania „wszelkiego rodzaju nierobów i tzw. niebieskich ptaków”. Przymusowo wysiedlano w ciągu 24 godzin³⁴.

Miejscowy Urząd Bezpieczeństwa starał się, na ile był w stanie, zbierać informacje zarówno o zakładach, warsztatach, jednostkach handlowych, jak i instytucjach oraz organizacjach związanych z życiem gospodarczym, które przekazywano przełożonym we Wrocławiu. Dotyczyło to np. Powiatowej Rady Związków Zawodowych, jak donoszono w 1946 r. istniało już 50 rad zakładowych, 25 świetlic, 20 sekcji kulturalno-oświatowych, 6 bibliotek³⁵. Handlowcy byli zorganizowani w Stowarzyszeniu Kupców Polskich, które w kwietniu 1946 r. liczyło około 280 członków. Przewodniczącym zarządu w tym czasie został Wojciech Leski³⁶. Jeszcze w połowie 1946 r. na 447 przedsiębiorstw handlowych aż 426 było prywatnych, 17 spółdzielczych i 3 państwowe³⁷. Pod koniec 1946 r. w powiecie funkcjonowało około 900 zakładów rzemieślniczych (532 w Jeleniej Górze)³⁸. W połowie 1947 r. w powiecie działało 635 warsztatów, zatrudniających 840 osób (w tym jeszcze 78 Niemców)³⁹. Choć już w tym roku rozpoczęto akcję koncesjonowania zakładów handlowych, to w 1948 r. na 1018 jednostek handlowych było: 537 sklepów spożywczych, 149 lokali gastronomicznych, 84 hoteli i pensjonatów oraz 9 księgarń. Plagą były nielegalne knajpy (przy sklepach spożywczych), które zwalczała Brygada Ochrony Skarbowej.⁴⁰

Przedmiotem szczególnego zainteresowania UB była jednak przede wszystkim odbudowa i rozbudowa zakładów. Na pierwszy plan wysunęły się przy tym Jeleniogórskie Zakłady Celulozy i Włókien Sztucznych (potocznie używaną nazwą była „Celwiskoza”). Dzięki agenturze przez cały czas otrzymywano donosy o niegospodarności, stratach materialnych przy budowie⁴¹. Zakład miał powstać w ramach realizacji planu sześcioletniego⁴². W 1946 r. w Kotlinie Jeleniogórskiej czynnych było 75 zakładów przemysłowych zatrudniających 7830 pracowników. Większe podlegały zjednoczeniom i centralnym zarządom, mniejsze zaś Dyrekcji Przemysłu Miejscowego, a od końca 1946 r. Wojewódzkiemu Wydziałowi Przemysłowemu⁴³.

³⁴ *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 124.

³⁵ *Kronika roku 1946*, „Rocznik Jeleniogórski” 1964, t. II, s. 112.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, s. 117. Suma się nie zgadza, ale tak podaje źródło.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 130.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 131–132.

⁴¹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 1 IX 1952 r. do dnia 30 IX 1952 r. z pracy UBP na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 X 1952 r., k. 146.

⁴² *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 124.

⁴³ *Kronika roku 1946*, „Rocznik Jeleniogórski” 1964, t. II, s. 113.

Na 31 sierpnia 1947 r. na terenie powiatu czynne były 93 zakłady przemysłowe, w tym 31 zatrudniających powyżej 50 pracowników. Ogółem zatrudniano prawie 10,5 tys. osób. Wśród nich było ponad 1100 Niemców⁴⁴.

Tabela 23. Obiekty gospodarcze w powiecie jeleniogórskim w latach 1945–1947

Zakład	Miejscowość	Dyrektor, liczba pracowników
Fabryka Maszyn	Jelenia Góra	Eizenberger, PPS, 218
Państwowe Zakłady Budowy Maszyn	Jelenia Góra	Kozakiewicz, PPS, 264
Wytwórnia Optyczna	Jelenia Góra	Lisowski, bezpartyjny, 349
Fabryka Prz. Lotniczych	Jelenia Góra	Piotrowski, bezpartyjny, 168
Fabryka Armatury	Jelenia Góra	Kaługa, PPR, 92
Kopalnia Rudy	Kowary	Winnicki, bezpartyjny, 570
Elektrownia	Jelenia Góra	Mrozek, PPS, 23
Gazownia	Jelenia Góra	Bulsiewicz, PPS, 45
Gazownia	Cieplice	Niczalidowski, PPS, 10
Przędzalnia Wełny	Jelenia Góra	Kosiński, PPR, 294
Fabryka Włókien Sztucznych (Celwiskoza)	Jelenia Góra	Horwatt, bezpartyjny, 542
Fabryka Filców	Jelenia Góra	Rumiński, bezpartyjny, 260
Zakłady Lniarskie	Mysłakowice	Syska, PPS, 1590
Fabryka Dywanów	Kowary	Fronczek, PPR, 380
Fabryka Konfekcyjna	Łomnica	Gazyński, PPR, 395
Fabryka Chem. Farm.	Jelenia Góra	Jasiński, PPS, 57
Fabryka Chemiczna	Jelenia Góra	Konar, PPR, 105
Fabryka Chemiczna	Łomnica	Cholewicki, bezpartyjny, 18
Huta Szkła Technicznego	Jelenia Góra	Krasoń, PPR, 226
Szlifiernia Szkła Kryształowego	Sobieszów	Michalak, PPS, 64
Huta Szkła Kryształowego	Szklarska Poręba	Muchalski, PPR, 170
Szlifiernia Szkła Kryształowego	Piechowice	Miszkurko, PPR, 90
Fabryka Papieru	Janowice	Stulgiński, PPR, 370
Fabryka Papieru	Piechowice	Trzoch, PPR, 415
Fabryka Papieru i Kartonów	Miłków	Kaminski, PPS, 286
Fabryka Papieru	Jelenia Góra	Wyderkowski, PPS, 278
Fabryka Papieru	Łomnica	Nowacki, PPR, 143
Fabryka tektury	Miłków	Hacz, bezpartyjny, 36
Przedsiębiorstwo Budowlane	Jelenia Góra	Tarakowski, PPS, 374
Fabryka Kaffli	Jelenia Góra	Benkiel, PPS, 57
Zakład Stolarski	Mysłakowice	Bieńkowski, PPR, 57

⁴⁴ *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 128.

Fabryka Mebli	Sobieszów	Pożeczkowski, bezpartyjny, 104
Fabryka Papieru	Miłków	Strzelecki, PPS, 310
Fabryka Papieru	Dąbrowica	Berndt, PPR, 324
Fabryka Bielnik	Kowary	Grabarczyk, PPR, 107
Fabryka Filców	Kowary	Maczyński, PPS, 300
Wytwórnia Win Owocowych	Jelenia Góra	Stall, PPS, 6
Wytwórnia Wód Gazowych i Rozlewnia Piwa	Jelenia Góra	Zacharek, bezpartyjny, 5
Państwowa Fabryka Przetworów Owocowych i Win	Jelenia Góra	Stolarczyk, SL, 31
Wytwórnia Soków Owocowych	Jelenia Góra	Majewski, bezpartyjny, 4
Państwowa Wytwórnia Octu	Jelenia Góra	Hadala, bezpartyjny, 14
Fabryka Przetworów Tłuszczowych	Jelenia Góra	Epsztań, bezpartyjny, 42
Browar	Miedzianka	Bremijski, bezpartyjny, 22
Rzeźnia Miejska	Jelenia Góra	Chmielewski, PPS, 25

Źródło: AIPN Wr, 053/657, Wykaz z obiektów przemysłowych na Dolnym Śląsku z lat 1946–1950, k. 18–20.

Pod koniec 1948 r. w samej Jeleniej Górze było 31 zakładów przemysłowych sektora państwowego, 4 przemysłowe zakłady spółdzielcze i 17 prywatnych. Zatrudniały łącznie 5094 osoby⁴⁵. W tym też roku na szerszą skalę wprowadzono współzawodnictwo pracy⁴⁶. Stopniowo rosła liczba obiektów, pozostających w zainteresowaniu miejscowego UB. W połowie 1953 r. zakres zabezpieczenia przemysłu obejmował 105 większych i mniejszych zakładów pozostających w zainteresowaniu Wydziału IX (przemysł specjalny, ciężki) i Wydziału IV (przemysł lekki). Na terenie powiatu w przemyśle zatrudniano około 30 tys. pracowników. Nie liczone przy tym Zakładów Przemysłowych R-1, zagrożonych ze strony agentury obcego wywiadu. Poza ZPR-1 do najważniejszych przedsiębiorstw należały wówczas:

- Jeleniogórska Wytwórnia Optyczna w Jeleniej Górze – głównie produkcja specjalna dla MON; zatrudniająca około 800 osób; UB wskazywał jako wrogi element: 6 członków AK; 3 andersiaków; 5 Niemców; 2 Francuzów (reemigranci z Francji) oraz środowisko wileńskie;
- Kombinat Celulozy i Włókna Sztucznego w Jeleniej Górze im. Klementa Gottwalda; zatrudniający przy produkcji 1970 ludzi; przy budowie ponad 5 tys. ludzi; jako środowisko wrogie wskazywano byłych członków AK, andersiaków, funkcjonariuszy rządu londyńskiego, repatriantów z Zachodu; odnotowywano częste awarie, a sam obiekt nie był do końca rozpracowany;
- Fabryka Maszyn Papierniczych w Cieplicach – zatrudniająca ponad 1,5 tys. osób (jedyna fabryka w Polsce produkująca maszyny papiernicze); jako

⁴⁵ *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 121.

⁴⁶ *Ibidem*.

wrogi środowisko wskazywano byłych członków AK, obywatele pochodzenia niemieckiego, reemigrantów z Zachodu (Belgia, Francja), środowisko wileńskie;

- Fabryka Narzędzi im. Wróblewskiego w Jeleniej Górze, zatrudniająca około 400 osób; wśród nich byli członkowie AK, oficerowie sanacyjni, wykluczeni z byłego PPS, andersiacy i inni. W zakładzie produkowano sprzęt dla obiektów specjalnych i MON;
- Jeleniogórskie Zakłady Farmaceutyczne w Jeleniej Górze, zatrudniające około 560 osób; produkujące lekarstwa, częściowo dla MON; jako wrogi element wskazywano byłych żołnierzy KOP, AK i działaczy sanacyjnych;
- Jeleniogórski Zespół Elektrowni Wodnych i Zjednoczenie Energetyczne oraz elektrownie w miejscowościach Siedlęcín, Wrzeszczyn, Pilchowice i Szklarska Poręba; wśród pracowników byli członkowie AK, sanacyjni oficerowie, repatrianci i „inteligencja techniczna sprzed 1939 r.”;
- Dolnośląskie Zakłady Przemysłu Lniarskiego „Orzeł” w Mysłakowicach, zatrudniająca około 1200 pracowników; w pionie kierowniczym mieli być wykluczeni członkowie byłego PPS; w latach 1950–1951 w zakładzie wybuchały systematyczne pożary, dochodziło do awarii, nie wykonywano planów produkcyjnych.

Poza tym działały Zjednoczenie Papiernicze i 7 fabryk papierniczych, kombinat Huty Szkła „Józefina” produkujący na eksport, Huta Szkła Technicznego, Kopalnie „Wolność” w Kowarach i „Miedzianka” w gromadzie Miedzianka oraz inne⁴⁷. Pod koniec 1948 r. w samej Jeleniej Górze funkcjonowało 518 przedsiębiorstw handlowych, z tego 440 prywatnych, 50 spółdzielczych, 27 państwowych i 1 samorządowe. Od tego czasu rozpoczął się proces likwidowania prywatnych inicjatyw, zamiast nich powstawały spółdzielnie. W tym też okresie w Jeleniej Górze działało 256 zakładów rzemieślniczych, skupionych w 7 cechach⁴⁸.

Od początku osadnictwa polskiego w Jeleniej Górze i powiecie problemem było zaopatrzenie w żywność, którą sprowadzano z zewnątrz, co powodowało, że ceny były jedne z wyższych w kraju. Wpływało to na koszty utrzymania się i powodowało migracje ludzi, co odbijało się na rozwoju gospodarki⁴⁹.

Jeśli idzie o rolnictwo, to jeszcze pod koniec 1946 r. wiele gospodarstw było nieobsadzonych. Potencjalnych chętnych odstraszał klimat oraz podgórskie warunki⁵⁰. W 1947 r. chłonność osadnicza została wyczerpana, a nawet pisano o przedludnieniu. W marcu 1947 r. starosta wręczył pierwsze akty nadania gospodarstw

⁴⁷ AIPN Wr, 053/437, Plan podziału pracy w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra według zagadnień między kierownictwem Urzędu, Jelenia Góra, 10 VI 1953 r., k. 66–67.

⁴⁸ *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 126–127.

⁴⁹ *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 132.

⁵⁰ *Kronika roku 1946*, „Rocznik Jeleniogórski” 1964, t. II, s. 115.

na własność w Gostycynie pod Cieplicami. Do 9 października otrzymało je już około 1 tys. gospodarzy⁵¹. Co ciekawe, powiat jeleniogórski miał w 1947 r. nadwyżkę pogłównia bydła, dlatego na polecenie władz wojewódzkich około 1 tys. krów przekazano sąsiednim powiatom⁵².

Zabezpieczanie wykonywania planów produkcyjnych

Centralne planowanie narzucało przedsiębiorstwom państwowym realizację okresowych planów produkcyjnych, co prowadziło do wielu nieprawidłowości. System ten był mało elastyczny, nie uwzględniał bowiem warunków lokalnych, zdarzeń losowych czy faktycznych możliwości produkcyjnych. Nierealizowanie planów było przedmiotem zainteresowania nie tylko urzędników, lecz także aparatu bezpieczeństwa. Aby uniknąć tego typu sytuacji, nagminną praktyką było fałszowanie danych, inną motywacją była chęć uzyskania premii. Zadaniem agentury UB było m.in. wykrywanie tego typu procederu. W październiku 1952 r. informator ps. „Elżbieta” donosił, że fałszuje się dane o produkcji, a więc oszukuje Centralny Zarząd w Zjednoczonych Zakładach Farmaceutycznych⁵³. Podobne praktyki w listopadzie 1952 r. miały dotyczyć także Przedsiębiorstwa Urządzeń Klimatyzacyjnych, Zakładu Budowy Maszyn Papierniczych w Cieplicach⁵⁴. Wszczynane śledztwa kończyły się zwolnieniami kierownictwa. O takiej właśnie sytuacji informowano na początku 1953 r., że w kilku zakładach dyrektorzy zostali zawieszeni⁵⁵. Inną naganną praktyką było fałszowanie danych o postępie technicznym. Na początku 1953 r. ujawniono, że w Centralnym Biurze Konstrukcji Fabryki Maszyn Papierniczych pracownicy kopiowali schematy już istniejących maszyn, przedstawiali je jako swoje i pobierali za to premie⁵⁶.

Przedmiotem szczególnej uwagi w rolnictwie były obowiązkowe akcje (skupu, siewne), od których zależało zaopatrzenie ludności w miastach w żywność. W październiku 1949 r. aresztowany został prezes Zarządu Samopomocy Chłopskiej Władysław Wawruch, który był jednocześnie sekretarzem POP PZPR Rolników w Cieplicach. Agentura donosiła, że podczas akcji skupu agitował chłopów

⁵¹ *Kronika roku 1947*, „Rocznik Jeleniogórski” 1965, t. III, s. 130.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na MiP Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 156.

⁵⁴ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 XI 1952 r. do dnia 30 XI 1952 r., Jelenia Góra, 4 XII 1952 r., k. 163.

⁵⁵ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc grudzień 1952 r., Jelenia Góra, 4 I 1953 r., k. 166.

⁵⁶ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc styczeń 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 II 1953 r., k. 104.

z gromady Cieplice, żeby nie odstawiali ziemniaków, sam też palił własne żyto na polu. Szef PUBP Tadeusz Kucharski w porozumieniu z Wydziałem IV WUBP i po uzyskaniu akceptacji I sekretarza KP PZPR Zawadzkiego, dokonał aresztowania. Po analizie życiorysu okazało się, że Wawruch był notowany za podpisanie volklisty, współpracę z gestapo, poza tym zbiegł z aresztu i był poszukiwany przez WUBP w Lublinie⁵⁷.

Zadaniem agentury było badanie aktywności pracowników zakładów i donoszenie na tych, którzy uprawiali wrogą propagandę. Informowanie o szeptance w zakładach pracy było stałym elementem sprawozdań UB w Jeleniej Górze. Jak tłumaczono, tego typu zachowania źle wpływały na pozostałych zatrudnionych, obniżały efektywność, sprzyjały pojawieniu się ryzyka przerw w pracy (strajki). Ze względu na trudności w udokumentowaniu szeptanki (mogło zdekonspirować informatora UB) zatrzymywani często byli oskarżani o przestępstwa pospolite. Na przykład w maju 1952 r. zatrzymany został pracownik Jeleniogórskich Zakładów Włókien Sztucznych Jan Szcześniak, którego oskarżano o wrogie wypowiedzi, ale też nadużycia i kradzież⁵⁸. W marcu 1953 r. przedmiotem komentarzy, często nieprzychylnych wobec komunizmu, były śmierć Józefa Stalina i Klementa Gottwalda. Uznawano, że źródłem plotek są rozgłosnie zachodnie, ale trudno było złapać winnych, gdyż informacje rozchodziły się „łańcuszkowo”, między jednostkami, a nie były wygłaszane publicznie⁵⁹.

Funkcjonariusze wzmacniali czujność w okresach rocznic i świąt państwowych, kiedy to w reakcji na wzmożenie propagandy medialnej pojawiały się na terenie zakładów przemysłowych różne formy krytyki systemu, jawne i niejawne. Na przykład oceniano, że akcja propagandowa z okazji wyborów do sejmu latem 1952 r. praktycznie nie istnieje⁶⁰. Wspominano już o akcji zniszczenia wizerunków Świerczewskiego, Bułganina, Woroszyłowa oraz Stalina przed 1 maja 1953 r. w Jeleniogórskiej Przędzalni Wełny Czesankowej⁶¹.

Reagowano na chuligańskie wybryki zwłaszcza młodych ludzi, szczególnie gdy osiągały skalę bulwersującą opinię publiczną. Wygłaszane czy pisane na ścianach hasła były traktowane jako polityczne. Przykładem może być, opisywana już,

⁵⁷ AIPN, 0193/6969, Akta osobowe Tadeusza Kucharskiego, k. 147–148.

⁵⁸ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc maj 1952 r., Jelenia Góra, 5 VI 1952 r., k. 111.

⁵⁹ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc marzec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 IV 1953 r., k. 116.

⁶⁰ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne UBP na miasto i powiat Jelenia Góra na miesiąc sierpień, Jelenia Góra, 5 IX 1952 r., k. 134.

⁶¹ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc kwiecień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 V 1953 r., k. 126.

sytuacja z czerwca 1952 r., kiedy to podczas porachunków osobistych między robotnikami padły słowa „kołchoźniki”, czemu funkcjonariusze UB nadali wymiar polityczny. Aresztowano wówczas Stefana Litkego, Józefa Giruca, Jana Suchodolskiego i dezertera Juliana Jabłońskiego⁶². Jako podżegacza tych nielegalnych działań wytypowano księdza starokatolickiego Światopełka Mirskiego, o którym wyrażano się, że jest zbrodźcą⁶³.

Tabela 24. Wykaz spraw Sekcji 4 PUBP w Jeleniej Górze w sierpniu 1952 r.

Zagadnienie	Sprawa/osoba/obiekt
Fabryka Maszyn Papierniczych w Cieplicach	środowisko akowskie
	byli oficerowie sanacyjni
	Kazimierz Pszczoła; Mikołaj Onyszkow
Zakłady Farmaceutyczne nr 5 w Jeleniej Górze	środowisko akowskie
Fabryka Narzędzi im. Wróblewskiego w Jeleniej Górze	środowisko akowskie
Przedsiębiorstwo Urządzeń Klimatyzacyjnych	środowisko akowskie
Zjednoczenie Energetyczne w Jeleniej Górze	środowisko byłego PSL
„Celwiskoza” w Jeleniej Górze	„Mechanik”
	„Magazyn”
	„Żyłka”
Dolnośląskie Zakłady Przemysłu Lnianskiego „Orzeł” w Mysłakowicach	środowisko akowskie
	środowisko byłego PPS
	byli oficerowie sanacyjni
Huta Szkła Kryształowego „Józefina” w Szklarskiej Porębie	„Anonim”
Zjednoczenie Przemysłu Drzewnego w Jeleniej Górze	„Wilno”
Jeleniogórskie Zakłady Papiernicze w Jeleniej Górze	„Papiernik”

Źródło: AIPN Wr, 053/287, Przedsięwzięcia operacyjne wynikające z zadań należytego zabezpieczenia akcji wyborczej na terenie miasta i powiatu Jelenia Góra, Jelenia Góra, 23 VIII 1952 r., k. 170–176.

Jesienią 1952 r. na terenie WZPB grupa autochtonów odmówiła podjęcia zobowiązań z okazji IX Zjazdu WKP(b) i wyborów do Sejmu, przewodnikiem miał być niejaki Wajner. Pracownik PZPR przeprowadził z nim rozmowę i zobowiązania zostały podjęte, „jednak były one z musu”⁶⁴. W tym czasie – przed wyborami UB był szczególnie aktywny w wykazywaniu środowisk krytycznych wobec aktualnej

⁶² AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k. 118.

⁶³ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 1 IX 1952 r. do dnia 30 IX 1952 r. z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 X 1952 r., k. 146.

⁶⁴ *Ibidem*.

sytuacji politycznej. We wrześniu 1952 r. jako nieprzyjazną, a więc podejrzaną wskazano grupę zatrudnionych w Obwodowym Urzędzie Pocztowym w Jeleniej Górze: Modesta Rutkowskiego, Tadeusza Godka, Wiktora Diuka, Kwietnickiego, Bajerową i Czerkawską (nie podano imion) – informacja pochodziła zapewne od kogoś z donosicieli⁶⁵.

W szczególności aparat bezpieczeństwa był wyczulony na byłych członków konspiracji, zwłaszcza narodowej, zatrudnionych w gospodarce. Podlegali oni wzmoczonej kontroli. Celem inwigilacji był np. inżynier Władysław Weker, zatrudniony w Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach, w czasie wojny członek Związku Jaszczurczego i NSZ⁶⁶. Wspominano już o założeniu w 1955 r. sprawy agenturalnego sprawdzenia dotycząca autochtona W. z Zakładów Farmaceutycznych, czy też o zainteresowaniu Ireną Jansen zatrudnioną w „Celwiskozie” oraz Franciszkiem Siegmuntem

Prowadzono obserwację pracownika szlifierni kryształów w Sobieszowie, podejrzewanego o chęć ucieczki do Niemiec Zachodnich oraz rewizjonizm⁶⁷. Zlecono także obserwację Mariana Filipiaka, magazyniera w Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej, który przed wojną współpracował z wojskową „dwójką”. Podejrzewano go o przyczynienie się do aresztowania przed wojną członków KPP, a potem współpracę z WiN i AK, ponadto o niedbalstwo w pracy w celu utrudnienia działalności „Celwiskozy”. Akta zamierzano przekazać zgodnie z właściwością do Lublina (tam prowadzono sprawę). W tym też okresie założono 23 sprawy ewidencyjno-obszewacyjne „na element ujawniony” w różnych zakładach, m.in. na Władysława Kurczywę (syn generała, pracującego jako prokurator, podejrzanego o kontakty z osobnikiem rozpracowywanym przez UB we Wrocławiu o szpiegostwo) czy Jana Wysockiego (byłego członka WiN, który niegdyś posiadał nielegalnie broń, żył na wysokim poziomie, choć nie potrafił wskazać źródeł swoich dochodów)⁶⁸.

Inwigilacja pracowników oraz kontrola korespondencji ujawniły, że dr Jaci-kiel były właściciel Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej (wyjechał z Polski dopiero w 1952 r.), nadal interesuje się zakładem. Jeden z zatrudnionych w zakładzie Niemców przesyłał mu informacje o tym, co się dzieje w przedsiębiorstwie. Można

⁶⁵ *Ibidem.*, k. 147.

⁶⁶ *Ibidem.*, k. 149. Władysław Weker, s. Władysława, ur. 10 XI 1909 r. w Rydze. Pozyskany na materiałach obciążających 2 X 1952 r. przez Wydział IV Departamentu III MBP jako informator ps. „Cezary” w celu rozpracowania środowisk narodowych. 6 III 1956 r. został przekazany na kontakt UB w Jeleniej Górze. 15 V 1956 r. wyeliminowany jako niechętny do współpracy.

⁶⁷ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 65.

⁶⁸ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 42–44.

go było oskarżyć o szpiegostwo⁶⁹. Stosunkowo niewiele danych w materiałach UB można znaleźć na temat handlu precjozami czy obcą walutą. Osoby zatrzymywane w związku z tymi przestępstwami były albo wykorzystywane jako tajni współpracownicy, albo przekazywane w ręce milicji. O takiej sytuacji informowano w trzecim kwartale 1956 r.⁷⁰

Stałym elementem doniesień UB były informacje o wypadkach i awariach, którym próbowano przypisywać znamiona celowego działania. Jako przyczyny wskazywano:

- zużycie sprzętu, związane z brakiem inwestycji i remontów (lub niewłaściwie przeprowadzonych remontów);
- brak fachowej kadry do obsługi, przez co sprzęt był źle używany i konserwowany;
- brak kontroli i nadzoru nad wykorzystaniem sprzętu.

Tabela 25. Wykaz wypadków i awarii w zakładach produkcyjnych odnotowanych przez UB w Jeleniej Górze w latach 1953–1956

Data	Miejsce	Zdarzenie
30 I 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Eksplozja dwusiarczku węgla w oddziale siarczokwini (hala gniotowników). Powód: obce ciało (śruba) w zbiorniku gniotownika w czasie jego ptukania. Winny: inżynier elektryk Trzeciak (niedopełnienie obowiązków)
19 II 1953	Jeleniogórskie Zakłady Farmaceutyczne	Uszkodzenie agregatu chłodnicy na dziale organopreparaty. Powód: zatarcie tłoka od ułamka żelaza z korbowodu, uszkodzono panewkę i spalono zwoje w silniku elektrycznym
24 II 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Uszkodzenie dmuchawki podającej wiskozę do gniotownika w dziale alkalizacji. Powód: wadliwie wykonanie dmuchawki
28 II 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Zawalenie stropu I, II piętra nowego budynku nr 51 przeznaczonego na magazyny suchej celulozy. Jedna osoba ranna. Powód: wykonanie wylewki stropów wbrew przepisom. Winni: kierownicy budowy, inż. Klimczak oraz majster Rozumkiewicz
20 III 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Spięcie w generatorze i pozbawienie prądu całego zakładu na 4 godziny. Powód: manipulowanie przy generatorze elektryka zmianowego Stefana Marcinkowskiego, będącego pod wpływem alkoholu
25 III 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar w dziale nawilżarek podczas montowania maszyn przez pracownika Kubałę. Iskra wywołała zapalenie pyłu i włókna (spaliło się 600 kg włókna). Sprawę przekazano prokuraturze – nieprzestrzeżenie przepisów ppoż.

⁶⁹ *Ibidem*, k. 32.

⁷⁰ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne za III kwartał 1956 roku, Jelenia Góra, 28 IX 1956 r., k. 68.

29 III 1953	Fabryka M-13 w Piechowicach	Pożar i zniszczenie stacji prób. Obsługujący stację Ernest Zygmunt samowolnie opuścił miejsce pracy. Zatrzymany przez MO
28 VII 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar w dziale przędzalni – suszarce nr 2. Spaliło się 150 kg włókna
12 VIII 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar w dziale nawilżarek. Powód: spięcie w kablu przy motorze elektrycznym, uszkodzonym przez ślusarza Bojkiewicza. Zniszczeniu uległo 60 kg włókna
30 VIII 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Zapalenie się włókna na skutek złej desulfuracji. Zniszczeniu uległo 30 kg włókna
29 IX 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Zmiana barwy włókna wiskozowego na kolor szary, co obniżyło jego wartość o 90 groszy na 1 kg. Powód: zatrzymanie dopływu mydła w aparacie mydlarskim przez obcy przedmiot w zbiorniku
4 X 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Spalenie się magazynu zaworów ołowianych (w liczbie 93 sztuk oraz siatki). Powód: pożar od wapna niegaszonego
9 X 1953	Fabryka Maszyn Papierniczych w Cieplicach	Aresztowanie magazyniera Pawła Leminowskiego za dezinformację organów bezpieczeństwa (kontakt poufny ps. „Wadimka”) i współpracę z obcym wywiadem w ramach wstępno-agenturalnego rozpracowania krypt. „Papier”, prowadzonego przez RO. 26 II 1954 r. WSR we Wrocławiu skazał go na 8 lat więzienia ⁷¹
14 X 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Zapalenie się włókna na skutek złej desulfuracji. Zniszczeniu uległo 200 kg włókna
27X 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Zapalenie się włókna na skutek złej desulfuracji. Zniszczeniu uległo 500 kg włókna. Oskarżono pracownicę laboratorium zakładu Salomeę Jasiołek o niewłaściwe badanie składników (płynów) do sulfuracji włókna
22 XI 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Zapalenie się suszarki nr 2 na przędzalni Zakładu B1 na skutek złej desulfuracji. Zniszczeniu uległo 100 kg włókna
9 XII 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	W dziale turbinowni monterzy czescy i polscy przy demontowaniu części maszyny znaleźli gwoździe w siodle zaworu 1 oraz 2. Spowodowało to kontrolę całej turbiny i przestój przez 6 dni
20 XII 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar w dziale narzędziarek
28 XII 1953	Przewóz osób	Na trasie Kowary – Ściężny samochód przewożący ludzi do pracy z Kowar do Jeleniej Góry wpadł pod pociąg osobowy. Śmierć poniósł kierowca Ludwik Danielko, 8 osób zostało rannych. Powód: śliska nawierzchnia
3 II 1954	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Wrzucenie przedmiotu do mieszalnika mydła
15 II 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar w dozowni wiskozy wskutek pęknięcia (mróz) rury doprowadzającej dwusiarcezek

⁷¹ AIPN Wr, 053/691, Telefonogram do ministra bezpieczeństwa publicznego, Wrocław, 27 II 1954 r., k. 210.

20 II 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Zapalenie się suszarki nr 4 podczas naprawy (spawanie)
10 V 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar na suszarce nr 3, zniszczeniu uległo około 500 kg włókna
16 VI 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar na oddziale nawilżarek. Zniszczeniu uległo 200 kg włókna
1 X 1954	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pobicie przez prędkarzy od 2 miesięcy pracujących w Celwiskozie, a przybyłych z Łodzi przewodniczącego Rady Zakładowej Czarnieckiego oraz pracownika zakładu Miksiewiczza. Napastnicy byli pod wpływem alkoholu
11 XII 1953	Dolnośląskie Zakłady Przemysłu Lniarskiego „Orzeł” w Mysłakowicach	Nieznani sprawcy przecięli 5 pasów maszyn prążeńniczych
19 II 1953	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Śmiertelne zatrucie się alkoholem metylowym (spirytus), skradzionym przez pracowników. Zmarli Pietrzak, Kotyła i Dąbrowski. Czwarły – Wójcik pozostawał w stanie ciężkim. Dochodzenie KP MO
12 VII 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Wybuch na oddziale gniotowników nr 12 wskutek zaiskrzenia w silniku (spięcie). Brak strat
20 VII 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar na oddziale gniotowników na skutek zapalenia się dwusiarczku węgla (niewłaściwa uszczelka)
28 VII 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Śmiertelny wypadek Stanisława Tkacza przy wentylacji na kwaśnej sali
1 VIII 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Podłożenie na pasie transportera alkali-celulozy płaskownika, co groziło awarią
11 VIII 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar na oddziale przędzalni na suszarkach nr 1, 4, 5 – iskrzenie od silnika
5 X 1955	Spółdzielnia Produkcyjna w Łomnicy	Pożar stodoły ze zbożem, oskarżono uciekiniera z domu opieki w Miłkowie Jana Białkowskiego (lat 30, umyślowo chory), który przyznał się, że podpalenie było przypadkowe (papieros)
8 X 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Wybuch zbiornika wulinowego w Zakładzie „A”
28 X 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Doniesienie informatora ps. „Piszczala”, że w generatorze służącym do spawania na acetylen zamiast wody nieznanymi sprawcami nalat ropy naftowej (groziło wybuchem)
2 XII 1955	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pęknięcie przewodu głównego na oddziale siłowni, doprowadzającego gorącą wodę dla całego zakładu
29 III 1956	Fabryka Włókien Sztucznych im. Gottwalda „Celwiskoza”	Pożar baraku (poza terenem zakładu, w którym tymczasowo przechowywano włókno – strat nie było)
30 IX 1956	Spółdzielnia Produkcyjna w Małej Kamienicy	Pożar stodoły ze zbożem, straty w wysokości około 400 tys. zł podczas dożynek. Zakładano możliwość celowego działania

Źródło: Zestawienie własne autora na podstawie meldunków doraźnych z lat 1953–1956 do Departamentu X i IV MBP (AIPN Wt, 053/691, Meldunki doraźne do Departamentu X i IV MBP dotyczące wypadków i awarii przy pracy).

Dla funkcjonariuszy bezpieczeństwa każda awaria mogła być podejrzana i uznana za działanie wroga w celu obniżenia zdolności produkcyjnych i postawienia w złym świetle władzę ludową. Dlatego do słownika bezpieczeństwa i propagandy weszły dwa kluczowe słowa: sabotaż i dywersja. Natłok zdarzeń (cyklicznie meldowano o takich sytuacjach) powodował, że z pragmatycznego punktu widzenia konieczne było oddanie części spraw w ręce milicji, ale UB formalnie sprawował nadzór⁷². O dużej liczbie awarii i pożarów meldowano np. w lutym 1954 r.⁷³

Nie można mówić o automatyzmie w podejmowaniu decyzji o politycznych kontekstach, ponieważ do oceny przyczyn awarii powoływano zwykle zewnętrzne komisje cywilne. Także i w dokumentach UB znajdziemy decyzje wskazujące na to, że zdarzenia wywołujące przerwy w pracy i straty materialne były natury obiektywnej (stare maszyny, brak środków na modernizację)⁷⁴. Przykładem dywersji miało być za to celowe zaniedbanie w zakresie przygotowania pociągu, mającego wieźć młodych przodowników pracy na zlot do Warszawy 19 lipca 1952 r. W ostatniej chwili zauważono poważne uszkodzenie jednego z wagonów. Opóźnienia praktycznie nie było, ale oskarżono o celową działalność rewidenta Bronisława Zamaro⁷⁵.

Transport miał duże znaczenie dla prawidłowego funkcjonowaniu gospodarki, więc poświęcano wiele wysiłku na kontrolowanie środowiska z nim związanego. Możliwości przemieszczania się pracowników PKP sprzyjały też potencjalnej działalności szpiegowskiej. Hipotetycznie akty dywersji, prowadzące np. do wypadków komunikacyjnych niosły ze sobą ryzyko wystąpienia niepokojów społecznych. W marcu 1953 r. zatrzymano z tego powodu kilka osób. 8 marca 1953 r. aresztowano, podejrzanego o sabotaż w kolejnictwie, Juliana Przedzielewskiego, brygadiera grupy remontowej parowozowni w Jeleniej Górze. Tego samego dnia zatrzymano Stanisława Millera, maszynistę. Obaj trafili do Prokuratury Wojewódzkiej. Kolejnymi aresztowanymi byli Józef Wiśniewski (maszynista) oraz Edward Martyneczek (pomocnik maszynisty) z odcinka kolejowego Lubań, odpowiedzialni za katastrofę w Lubaniu (zginął konduktor). 23 marca tego roku zatrzymano Ryszarda Pietroszkiewicza, dyżurnego ruchu stacji Lubań i Władysława Rudyka, dyżurnego na stacji Niwnice, którzy wyprawili pociąg osobowy na szlak zajęty przez pociąg towarowy, co stwo-

⁷² AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc luty 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 III 1953 r., k. 109–115.

⁷³ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc luty 1954 r., Jelenia Góra, 3 III 1954 r., k. 100.

⁷⁴ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc marzec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 IV 1953 r., k. 119.

⁷⁵ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy PUBP Jelenia Góra za miesiąc lipiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VIII 1952 r., k. 125–133.

rzyło niebezpieczeństwo zaistnienia katastrofy kolejowej. Sprawę przekazano do PUBP we Lwówku Śląskim do dalszego prowadzenia⁷⁶.

W styczniu 1953 r. doszło do wielu awarii w „Celwiskozie”, zdecydowano więc o oddelegowaniu do tamtejszego RO dwóch dodatkowych oficerów śledczych w celu udokumentowania wydarzeń, a w lutym planowano skierować tam całą grupę operacyjną⁷⁷. Podejrzewano o sabotaż byłego pracownika Fabryki Maszyn Papierniczych w Cieplicach Wiesława Raczyńskiego, konstruktora w Biurze Konstruktoryjnym, ponieważ wiele jego urządzeń po zamontowaniu notowało awarie i często nie nadawały się do naprawy. Koszty szły w miliony złotych⁷⁸.

W ostatnim kwartale 1955 r. wszczęto sprawę o krypt. „Gniotownik” dotyczącą wrzucenia ciał obcych do gniotownika alkaliu celulozy w zakładzie im. Klementa Gottwalda⁷⁹. W pierwszym kwartale 1956 r. aresztowano w tej sprawie Antoniego Kuczyńskiego, któremu oprócz sabotażu postawiono inne zarzuty (mianowicie, że w czasie wojny na terenie Białegostoku był w żandarmerii niemieckiej, potem w straży więziennej i znęcał się nad Polakami, doprowadził też do śmierci mieszkańca Jedwabnego. Kuczyński został osadzony w więzieniu i otoczony agenturą celną)⁸⁰. Drugim podejrzanym w sprawie krypt. „Gniotownik” był Chmist⁸¹.

W 1955 r. w sprawozdaniach wymieniano jako miejsca częstych awarii zakłady im. Gottwalda („Celwiskoza”) oraz Fabrykę Maszyn Papierniczych w Cieplicach. Wydarzenia te określano wprost jako sabotaż. W pozostałych zakładach odnotowywano także wiele awarii, ale brak agentury (z wykształceniem lub przygotowaniem fachowym) nie pozwalał na ocenę charakteru tych zdarzeń⁸². Liczba takich wypadków w porównaniu do 1954 r. miała być jednak mniejsza, co ilustruje tabela 26.

⁷⁶ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc marzec 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 IV 1953 r., k. 120.

⁷⁷ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc styczeń 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 II 1953 r., k. 103.

⁷⁸ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 42.

⁷⁹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 64.

⁸⁰ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 I 1956 r. do dnia 30 III 1956 r., Jelenia Góra, 27 III 1956 r., k. 37–38.

⁸¹ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 IV 1956 r. do dnia 30 VI 1956 r., Jelenia Góra, 28 VI 1956 r., k. 53.

⁸² AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za rok 1955, Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 75.

Tabela 26. Porównanie wrogiej działalności w gospodarce w latach 1954–1955

Rodzaj wrogiej działalności	Liczba zdarzeń	
	1954	1955
Awarie o „zabarwieniu sabotażu” na obiektach ważniejszych	38	15
Jawny sabotaż	3	1
Dywersja	0	1
Podpalenia zabudowań spółdzielczych	8	3
Bandytyzm o zabarwieniu politycznym	2	0

Źródło: AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za rok 1955, Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 78.

Polityczny charakter według UB miały nieuzasadnione przerwy w pracy. W rzeczywistości strajki, jakie wybuchały w zakładach produkcyjnych, nie dotyczyły spraw politycznych, ale ekonomicznych. To propaganda, безпеaka i partia nadały części wystąpień robotniczych wymiar polityczny, antysystemowy. Robotnicy domagali się zwykle większych zarobków lub reagowali na złe zarządzanie, które prowadziło do obniżenia wypłat, odebrania premii. Jednym z ważniejszych powodów było też złe traktowanie przez kierownictwo zakładów.

Głównym zadaniem безпеaki było uprzedzanie takich wydarzeń i czasami funkcjonariuszom się to udawało. W sierpniu 1953 r. w Fabryce Maszyn Papierniczych w Cieplicach przed podwyżką norm znaleziono napis „Robimy strajk, żądamy podwyżki płac”⁸³. Sytuacji nie uspokojono, we wrześniu niewykonanie planu i przekroczenie limitów spowodowało, że pracownicy fizyczni nie otrzymali wynagrodzenia, co wywołało ferment, uspokajany przez funkcjonariuszy RO⁸⁴.

Ekonomiczny charakter miały przerwy w pracy w kilku zakładach w trzecim kwartale 1956 r. Rozpowszechniano informację, że robotnikom w NRD żyje się lepiej, a w Polsce trzeba stać w kolejkach. Po raz pierwszy pojawiła się w sprawozdaniu z Jeleniej Góry informacja o sytuacji w kopalni „Wolność” w Kowarach, gdzie złe obliczenie pensji 80 proc. załogi doprowadziło 14 sierpnia 1956 r. do „nieporozumienia między administracją a pracownikami”⁸⁵.

⁸³ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc sierpień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 IX 1953 r., k. 146.

⁸⁴ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc wrzesień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 9 X 1953 r., k. 151–152.

⁸⁵ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne za III kwartał 1956 roku, Jelenia Góra, 28 IX 1956 r., k. 63.

Problem kolektywizacji

Kwestia planowanej kolektywizacji pojawiała się w wypowiedziach przeciwników nowego systemu już w pierwszych powojennych latach. Działalność państwowych gospodarstw rolnych, które organizowano po wojnie w części majątków pomemieckich nie wzbudzała entuzjazmu ludności, poza tym były to wzorce obce większości mieszkańców wsi. Obawa przed kolektywizacją, z którą tysiące Polaków zetknęło się podczas przymusowego pobytu w ZSRS w czasie wojny, determinowała opór i niechęć do komunistów zanim jeszcze władze podjęły decyzję o rozpoczęciu procesu uspołdzielczania wsi (w Polsce podstawą rolnictwa miały być spółdzielnie produkcyjne – potocznie określane kółchozami). Zapadła ona po powstaniu we wrześniu 1947 r. Kominformu i rozpoczęciu procesu upodabniania gospodarstw państw podporządkowanych Moskwie do wzorców sowieckich. Kolektywizacja wsi stała się jednym z symboli stalinizmu.

Zakładana początkowo dobrowolność wstępowania do spółdzielni produkcyjnych, wobec nikłego odzewu społeczności wiejskiej, została zastąpiona przez próby wymuszania – prośbą, groźbą, a w końcu represjami wobec opornych czy protestujących publicznie. Brak zachowanych materiałów archiwalnych miejscowego UB nie pozwala na odtworzenie tych procesów w Kotlinie Jeleniogórskiej. Dane, jakimi dysponujemy są jedynie szczątkowe. W połowie 1953 r. na terenie powiatu istniały 24 PGR i 2 zespoły PGR (Zespół Mysłakowice i Zespół Wojanów). W tym czasie funkcjonowały 33 spółdzielnie produkcyjne. Urząd Bezpieczeństwa donosił o zatrudnianiu elementu wrogiego, zwłaszcza w Zespołach PGR. Najbardziej zaniedbane i obsadzone przez przeciwników komunizmu były zdaniem UB majątki w Rybnicy i Siedlęcinie. Na początku 1954 r. na 54 gromady spółdzielnie zorganizowano w 34. Urząd Bezpieczeństwa podawał, że w ciągu następnych 12 miesięcy utworzonych zostanie kolejnych 9. Ich zabezpieczenie było niepełne, aż w 13 nie pozyskano agentury. Negatywnie opisywano spółdzielnię w Sobieszowie, oskarżano jej członków o systematyczne pijaństwo i niewychodzenie do pracy. Jednostka była zadłużona na około 1 mln zł⁸⁶. Już w lutym tego roku założono 5 nowych spółdzielni. Niepokój UB budził brak agentury w Mysłakowicach, Kowarach i Janowicach Wielkich, tym bardziej że mieszkało tam dużo byłych członków PSL⁸⁷. Do marca 1954 r. zorganizowano 42 spółdzielnie produkcyjne, poza gromadami, które miały mały obszar i były zamieszkałe przez robotników pracujących w przemyśle, uprawiających tylko

⁸⁶ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc styczeń 1954 r., Jelenia Góra, 3 II 1954 r., k. 97.

⁸⁷ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc luty 1954 r., Jelenia Góra, 3 III 1954 r., k. 104.

działki przyzagrodowe⁸⁸. Agentura donosiła o wrogim podejściu do idei spółdzielczości, o zniechęcaniu do członkostwa, pogroźkach i namawianiu do wypisywania się, jak np. w Siedlęcinie, Karpnikach, Sobieszowie⁸⁹.

Idea pracy kolektywnej była obca mentalności Polaków (przywiązanych do ziemi i tradycji). We wrześniu 1955 r. wskazywano w raporcie do WUdsBP, że niektóre spółdzielnie chyłą się ku upadkowi, np.: w Nowej Kamienicy, Kopańcu, Sobieszowie, Wojanowie, Stanisławowie, Dziwiszowie, Siedlęcinie, Kostrzycy. „W szczególności notuje się notoryczne pijaństwo, kradzież mienia spółdzielczego, niewychodzenie do pracy”. W niewielkim stopniu realizowano akcję „łączności miasta z wsią” (pomoc mieszkańców miast w pracach polowych – żniwa, wykopki), poza tym wielu spółdzielców posiadało duże działki przyzagrodowe i głównie nimi się zajmowało. O sytuacji na bieżąco informowano KP PZPR, z niewielkim jednak skutkiem⁹⁰.

W tym czasie Urząd Bezpieczeństwa nie miał praktycznie możliwości wpływania na tę sytuację. Przełożonych we Wrocławiu zapewniano jedynie o wzmożeniu wysiłków w celu rozpoznania wsi, zwłaszcza w zakresie funkcjonowania spółdzielni produkcyjnych⁹¹. W istocie rzeczy sprawa była już przegrana. Na wsi pojawiały się coraz częściej pogłoski o możliwości występowania ze spółdzielni produkcyjnych. Także Niemcy się konsolidowali, twierdzili, że nic ich w Polsce nie interesuje, ponieważ albo oni wyjadą, albo państwo niemieckie wróci na te ziemie. Obawy o tymczasowość sytuacji wywoływały niechęć do prac w kolektywach rolniczych. Niektórzy Niemcy odradzali jednak wyjazd, a UB podejrzewał, że chodzi o pozostawienie „opiekunów”, którzy będą zbierać informacje o terenie, zakładach⁹². Już w trzecim kwartale 1956 r. odnotowywano masowe wystąpienia ze spółdzielni produkcyjnych, co tłumaczono ich słabością ekonomiczną oraz małymi dochodami jej członków⁹³. Nie pojawiał się tu wątek polityczny, a funkcjonariusze UB nie wykazywali się w tym czasie zbyt dużą aktywnością w szukaniu przyczyn

⁸⁸ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc marzec 1954 r., Jelenia Góra, 2 IV 1954 r., k. 110.

⁸⁹ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 VII 1954 r. do dnia 1 X 1954 r., Jelenia Góra, 2 VII 1954 r., k. 148.

⁹⁰ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 VII 1955 r. do dnia 30 IX 1955 r., Jelenia Góra, 29 IX 1955 r., k. 44.

⁹¹ AIPN Wr, 053/194, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Jeleniej Górze za okres od dnia 1 X 1955 r. do dnia 30 XII 1955 r., Jelenia Góra, 27 XII 1955 r., k. 60.

⁹² AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne od dnia 1 IV 1956 r. do dnia 30 VI 1956 r., Jelenia Góra, 28 VI 1956 r., k. 52.

⁹³ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie za III kwartał 1956 roku, Jelenia Góra, 28 IX 1956 r., k. 65.

czy wyjaśnianiu zachodzących procesów. Wpływ na to miała zapewne sytuacja wewnętrzna w kraju.

Zaangażowanie aparatu bezpieczeństwa w sferę produkcyjną wynikało z generalnego założenia o konieczności kontroli wszelkich sfer aktywności obywateli. W systemie komunistycznym własność prywatna miała być zlikwidowana, a sfera produkcji i dystrybucji towarów miały podlegać nadzorowi, kontroli i planowaniu centralnemu. W praktyce oznaczało to konieczność przejmowania przez państwo na własność zakładów przemysłowych, rzemieślniczych, placówek handlowych, gospodarstw rolnych, spółdzielczości i systemu bankowego. Pierwsza powojenna dekada upłynęła właśnie na realizacji tej polityki i nie została ukończona – nie udało się zlikwidować własności prywatnej na wsi. Z drugiej strony, aby uczynić planowanie gospodarcze efektywnym i realnym władze potrzebowały informacji o stanie infrastruktury, możliwościach produkcyjnych, nastrojach robotników, ale nie pochodzących ze sprawozdań przedsiębiorstw, lecz rzeczywistych.

ZWALCZANIE RELIGII

Podległość służb specjalnych partii komunistycznej obrazuje podejście aparatu bezpieczeństwa do członków wyznań religijnych, w tym przede wszystkim katolików¹. W literaturze przedmiotu przyjęło się uważać, że stosunki państwo – Kościół można podzielić na kilka okresów. Pierwszy, trwający do przełomu lat 1947–1948 oznaczał względne współistnienie i ograniczone represje. Realizowano wówczas „politykę wzajemnego mijania się”, jak pisał Jan Żaryn². Zwrócono Kościołowi majątek zagarnięty przez Niemców, pozwolono na druk i kolportaż prasy katolickiej, zaakceptowano fakt nauczania religii w szkołach publicznych (od września 1945 r. jako przedmiotu nadobowiązkowego). Przedstawiciele władz świeckich uczestniczyli w uroczystościach kościelnych, zapraszano duchownych do święcenia obiektów publicznych³. Władze komunistyczne były więc powściągliwe, kiedy chodziło o stosunki z hierarchią kościelną. Wynikało to z jednej strony z siły oddziaływania duchownych na społeczeństwo, z drugiej zaś z wyrachowania. Liczono, że Kościół, zwłaszcza na ziemiach włączonych do państwa polskiego, odegra istotną rolę w integrowaniu społeczeństwa wobec wyzwań odbudowy⁴. Kościół był wówczas potrzebny, ponieważ pełnił funkcję stabilizującą na Ziemach Zachodnich. Już wówczas jednak pojawił się problem, dotyczący statusu prawnego-organizacyjnego Kościoła na Ziemach Zachodnich i Północnych. Wymogi prawa kanonicznego powodowały, że nie można było obsadzić kurii nowymi biskupami rezydencjonalnymi (formalnie z punktu widzenia Watykanu podlegały one biskupom niemieckim). W tej sytuacji prymas Hlond ustanowił

¹ Na temat relacji państwo – Kościół zob. A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003; A. Dziurok, *Kruczoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945–1956 w województwie śląskim/katowickim*, Katowice 2012; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003; R. Żurek, *Kościół rzymskokatolicki w Polsce wobec Ziem Zachodnich i Północnych 1945–1948*, Szczecin–Warszawa–Wrocław 2015.

² J. Żaryn, *Dzieje Kościoła...*, s. 64.

³ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 13; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła...*, s. 75–87; M. Ordyłowski, *Życie codzienne we Wrocławiu 1945–1948*, Wrocław 1991, s. 40; *idem*, *Kościół a życie codzienne na Dolnym Śląsku* [w:] *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław, 1996, s. 143–144; *idem*, *Władze komunistyczne wobec kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, „Dolny Śląsk” 2000, nr 8, s. 105–106; J. Tyszkiewicz, *Od upadku Festung Breslau do stalinowskiego Wrocławia. Kalendarium 1945–1950*, Warszawa–Wrocław 2000, s. 24, 63, 127.

⁴ K. Kowalczyk, *Zróźnicowanie represji wobec duchowieństwa na ziemiach polskich (1945–1956)* [w:] *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2004, s. 182–202.

15 sierpnia 1945 r. administratorów apostolskich, którzy korzystali z praw, jakie przysługiwały ordynariuszom diecezji⁵. W ocenie komunistów ta tymczasowość podważała prawa Polaków do terenów nad Odrą. Temat ten będzie determinował w dużej mierze relacje władz świeckich i kościelnych w późniejszym okresie.

W pierwszych powojennych miesiącach komuniści polscy nie tylko nie mieli przyzwolenia (ze strony Moskwy) na rozprawę z hierarchią kościelną, lecz także nie mieli na to siły. Skupiano się wówczas na eliminowaniu oporu oraz przygotowywaniu do referendum i wyborów. Jednak o intencjach władz wiele mówiło wypowiedzenie 12 września 1945 r. konkordatu oraz wydanie w tym samym miesiącu dekretu o małżeństwach cywilnych. Celem ataku były wszystkie wyznania, dominująca pozycja katolików czyniła ich jednak głównym wrogiem systemu⁶. Stopniowo kwestionowano podstawy prawne, regulujące status i działalność Kościoła w zakresie: własności, działalności publicznej, funkcjonowania różnych instytucji religijnych i z kościołem związanych. W związku z brakiem innych regulacji prawnych rządzący mogli opierać się na obowiązujących przepisach ogólnych (np. dotyczących reformy rolnej), załatwiać problemy na drodze administracyjnej lub drogą faktów dokonanych.

Po wypowiedzeniu konkordatu duchowni stracili swój dotychczasowy status, organa państwa (służby specjalne) prowadziły działania operacyjne wobec tej grupy zawodowej. Zbierano dane o odbudowie życia religijnego, strukturze i obsadzie parafii, dekanatów, zakonów, kurii biskupich, świeckich organizacji religijnych i wyznaniowych, zaangażowaniu duchowieństwa w życie codzienne obywateli dotyczące edukacji, służby zdrowia itp. Represje wobec duchownych w okresie pierwszych kilkunastu miesięcy wiązały się przede wszystkim z działaniami operacyjnymi przeciwko podziemi i krytyką systemu. Księża aresztowano w trzech wypadkach – przy podejrzeniu o przynależność do podziemnej organizacji, współpracy z Niemcami oraz publicznego krytykowania polityki władz. Obserwowano i analizowano wypowiedzi duchownych i treść kazań pod kątem nastawienia do komunizmu i sytuacji politycznej. Już na początku 1946 r. Wydział V WUBP we Wrocławiu żądał sprawdzenia czy księża nie śpiewają pieśni „Boże coś Polskę” z refrenem, jak za czasów okupacji, „Ojczyznę wolną, racz nam zwrócić Panie”⁷.

⁵ J. Myszor, *Kościół na Śląsku w okresie powojennym* [w:] *Miejsce i rola Kościoła wrocławskiego w dziejach Śląska*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2001, s. 134–149; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce, 1944–2002*, Radom 2003, s. 30–55.

⁶ W praktyce oznaczało to pozbawienie związków wyznaniowych kompetencji prowadzenia rejestracji aktów stanu cywilnego.

⁷ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec 1947–1955, Pismo do szefa PUBP w Bolesławcu, Wrocław, 26 II 1946 r., k. 323.

Służby interesowały się postawą duchownych szczególnie w okresie referendum i wyborów. W październiku 1946 r. WUBP we Wrocławiu domagał się z powiatów dokładnych danych o stanie duchowieństwa – spisów i charakterystyk księży, klasztorów, kościołów, działaczy religijnych (w tym członków stowarzyszenia „Caritas”), innych wyznań. Kierownictwu UB zależało na informacjach zwłaszcza o tych duchownych, którym można było przypisać negatywny stosunek do partii Bloku Demokratycznego oraz współpracę ze środowiskiem antykomunistycznym. Osoby takie miały być inwigilowane, a informacje na ich temat archiwizowane. Jednocześnie w perspektywie nadchodzących wyborów (styczeń 1947 r.) pracownicy UB w terenie mieli za zadanie nakłaniać duchownych (perswazją, szantażem, groźbą), aby przekonywali ludzi do partii Bloku Demokratycznego. Ważne zadanie do wykonania miała tu agentura – zbierane za jej pomocą informacje mogły być podstawą szykan (kary administracyjne, sądowe).

Sytuacja zmieniła się po wyborach 1947 r., po formalnym przejściu władzy przez PPR aparat bezpieczeństwa wzmógł działania operacyjne i represyjne wobec Kościoła. Kolejne kilkadziesiąt miesięcy to czas ofensywy komunistów, dążących różnymi metodami do podporządkowania duchowieństwa władzy. Latem 1947 r. urzędy powiatowe otrzymały polecenie zbierania dokładnych danych o stanie duchowieństwa, ich majątku i sytuacji w terenie. Wtedy też pojawiły się pierwsze kategoryzacje duchownych: księży wspierający blok demokratyczny, pozytywnie ustosunkowani do obecnej rzeczywistości, księży zdecydowanie wrogo nastawieni do rzeczywistości oraz księży nastawieni pozytywnie, ale z obawy przed przełożonymi ukrywający swoje poglądy. Ci ostatni zostaną w przyszłości nazwani księżmi neutralnymi⁸.

Dwa znaczące wydarzenia miały miejsce we wrześniu 1947 r. Pierwszym z nich było wydanie przez Episkopat Polski listu duszpasterskiego do wiernych. W dokumencie protestowano przeciwko szerzeniu treści antyreligijnych w prasie, wpajaniu młodzieży ideologii ateistycznej przez władze państwowe, a także przeciwko działaniom zmierzającym do pozbawienia niedziel i świąt ich religijnego charakteru. List wyrażał również sprzeciw wobec narastających ograniczeń swobód obywatelskich oraz coraz silniejszej kontroli cenzorskiej. Zgodnie z przyjętą praktyką, treść listu miała zostać przedstawiona wiernym podczas nabożeństw w całym kraju. W odpowiedzi na to, UB zaplanował przeprowadzenie działań operacyjnych w kościołach na dzień

⁸ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec 1947–1955, Pismo do PUBP Bolesławiec, Wrocław, 16 VII 1947 r., k. 336; *ibidem*, Pismo do PUBP Bolesławiec, Wrocław, 22 VIII 1947 r., k. 337.

28 września. W praktyce w wielu miejscach nie udało się tego zrobić, ponieważ odpowiednie rozkazy z wojewódzkich UB wysyłano za późno⁹.

Drugim istotnym wydarzeniem była narada partii komunistycznych w Szklarskiej Porębie, podczas której zdecydowano o wzmożeniu i skoordynowaniu działań przeciwko wpływom religii w społeczeństwach krajów podległych Moskwie. W ślad za tym temat walki z Kościołem katolickim stał się przedmiotem posiedzenia Biura Politycznego KC PPR 1 października, a dwa tygodnie później kierownictwa MBP w Warszawie. To tam zdecydowano o działaniach operacyjnych i represjach wobec wyznań, referat programowy wygłoszony przez dyrektora Departamentu V Julię Brystygierową nosił tytuł „Ofensywa kleru i nasze zadania”¹⁰. Duchowni *en masse* stali się wrogami systemu nie tylko w sferze instytucjonalnej, lecz także indywidualnej. Co istotne, zaczęto wykorzystywać narzędzia istniejącego prawa, w tym prawa karnego. Pułkownik Faustyn Grzybowski, szef WUBP we Wrocławiu, nakazał jednostkom powiatowym UB zbieranie szczegółowych informacji na temat prasy katolickiej i politycznych powiązań księży i zakonników. Szczególną uwagą objęto członków organizacji przykościelnych oraz organizacji charytatywnej „Caritas”. Identyfikowano osoby należące jednocześnie do partii komunistycznej i organizacji katolickich, a szczególne zainteresowanie aparatu bezpieczeństwa budziła skala wpływu kościoła na środowiska robotnicze¹¹.

Pretekstem do propagandowego ataku na władze kościelne stały się na początku 1948 r. listy papieża Piusa XII, najpierw do biskupów polskich, a w marcu do biskupów niemieckich. Ubolewał on w nich nad losem wysiedlanych narodów i niesprawiedliwymi zmianami granic. Komuniści uznali, że jest to głos skierowany przeciwko Polakom, rewizjonistyczny, zagrażający nabytkom terytorialnym na zachodzie¹². Ze względu na swoiste relacje i podległość duchownych wobec głowy Kościoła miało to uzasadniać podejmowanie działań kontrolnych wobec środowiska katolików. Objawiało się to m.in. nadzorem nad prasą katolicką, zbieraniem danych o działalności każdego księdza, tworzeniem wykazów zakonów prowadzących działalność polityczną, rozpracowywaniem organizacji katolickich (z danymi o ich liczebności), w tym działalności charytatywnej „Caritasu”. Odnotowywano udział

⁹ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, k. 296.

¹⁰ Cały tekst tego referatu zob. *Instrukcje i wytyczne pracy operacyjnej przeciwko Kościołowi katolickiemu w latach 1945–1956. Wybór dokumentów*, oprac. F. Musiał, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2008, nr 28–29, s. 257–268.

¹¹ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Pismo naczelnika Wydziału V WUBP we Wrocławiu do szefów PUBP, Wrocław, 31 I 1948 r., k. 301.

¹² A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 33–36.

członków partii w instytucjach katolickich i uroczystościach przez nie organizowanych. Tworzono zestawienia organizacji katolickich aktywnych w zakładach pracy. Interesowano się sprawami materialnymi Kościoła oraz osób świeckich z nim związanych, np. obowiązkiem płacenia podatków¹³. Dane te miały służyć podjęciu konkretnych czynności, zmierzających do stopniowego ograniczania działalności laikatu katolickiego. W 1948 r. zlikwidowano „Tygodnik Warszawski” (ukazywał się od 1945 r., redaktor naczelny ksiądz Zygmunt Kaczyński zmarł w więzieniu w 1953 r.). Najważniejszym pismem katolickim pozostał „Tygodnik Powszechny”, wydawany przez kurię krakowską (redaktor Jerzy Turowicz), w którym minimalizowano tematykę polityczną na rzecz filozoficznej, religijnej, kulturalnej. Władze pozwalały na tę aktywność, żeby wykorzystywać ją jako propagandowy dowód wolności wypowiedzi katolików w Polsce.

Zasadniczym celem rządzących w tym okresie było zmuszenie księży do ograniczania aktywności w społeczeństwie do kwestii ściśle wyznaniowych. Dlatego w styczniu 1948 r. powiatowe urzędy bezpieczeństwa otrzymały rozkaz sprawdzenia czy księża nie zbierają danych osobowych parafian (wykształcenie, wiek, zawód itd.) podczas kołody. W wypadku stwierdzenia takich czynności nakazywano przesłuchanie księdza w celu złożenia przez niego wyjaśnień, zalecono przy tym wykorzystanie „odpowiedniego pracownika” oraz nakazano „przesłuchania przeprowadzić z zachowaniem wszystkich wymogów formalnych, bez używania gróźb i niewłaściwych form nacisku”¹⁴.

Podstawą wszelkich działań operacyjnych była tradycyjnie praca informatorów. Zbierano incydentalne, przypadkowe donosy i zeznania osób, które wykorzystywano do prowadzenia rozpracowań, a także do szantażu w celu werbunku. Rok 1948 przyniósł ofensywę władz na polu edukacji. Jak w każdym systemie niedemokratycznym, także komuniści polscy mieli świadomość znaczenia wychowania młodego pokolenia w duchu lojalności wobec doktryny komunistycznej, posłuszeństwa i skupienia się wokół haseł równości, braterstwa, sprawiedliwości. W wypadku Kościoła katolickiego i innych wyznań celem działania ministerstwa oświaty i władz administracyjnych było minimalizowanie wpływu duchownych na młodzież przez ograniczanie funkcjonowania katolickich przedszkoli, szkół, internatów, organizacji w tym też świeckich, np. ZHP. Przedmiotem szczególnego zainteresowania były oczywiście szkoły państwowe¹⁵.

¹³ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec 1947–1955, Pismo do szefa PUBP Bolesławiec, Wrocław, 31 I 1948 r., k. 343.

¹⁴ *Ibidem*, Pismo do szefa PUBP w Bolesławcu, Wrocław, 22 I 1948 r., k. 347.

¹⁵ S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961* (Prace historyczne, t. 15), Wrocław 1995, s. 93–94;

Działania administracji miały wspierać jednostki UB. 13 maja 1948 r. dyrektor Departamentu V MBP Julia Brystigerowa przekazała szefom WUBP „Instrukcję nr 25” z zadaniami dla funkcjonariuszy, których celem było przeciwdziałanie aktywności „kleru na terenie szkolnym”. Mieli oni gromadzić wszelkie dane na temat treści pojawiających się na lekcjach religii oraz podczas spotkań działających na terenie placówek edukacyjnych organizacji katolickich: Sodalicii Mariańskiej, Krucjaty Eucharystycznej, kół ministrantów, a także ZHP. Ostrzegano przy tym, że część księży a zwłaszcza zakonnicy prezentują reakcyjne poglądy, należało więc dokumentować wszystko to, co umożliwiłoby ich usunięcie a nawet skierowanie do sądu. Dotyczyło to także szkół zakonnych. Przy czym zbierane informacje „winny być tak dokładne, aby umożliwić kuratorium usuwanie poszczególnych kierowników i nauczycieli zakładów”. Przy okazji jednostki UB miały przygotowywać wykazy szkół i burs, prowadzonych przez duchowieństwo ze szczegółowymi danymi dotyczącymi kadry kierowniczej, uczniów i działających tam organizacji. Na każdy z tych „zakładów” miała zostać założona sprawa obiektowa¹⁶.

Sytuację katolików, już i tak niełatwą, pogorszyła śmierć prymasa Augusta Hlonda 12 listopada 1948 r. Jego następcą papież Pius XII mianował biskupa lubelskiego księdza Stefana Wyszyńskiego¹⁷. Rozpoczął on swoją posługę u progu najgorszego okresu w dziejach relacji Kościoła i państwa po II wojnie światowej. Przez blisko 5 lat nowy prymas, przekonany o trwałości systemu politycznego, podejmował wysiłki w celu znalezienia miejsca dla religii w rzeczywistości komunistycznej. W marcu 1949 r. prasa rozpisywała się o uregulowaniu stosunków między państwem a kościołem. Funkcjonariusze UB obserwowali, jak zostanie to przyjęte przez duchownych i społeczność lokalną, tym bardziej że komitety powiatowe PZPR organizowały w tej sprawie wiece propagandowe. Od lata 1949 r. polem dyskusji były posiedzenia Komisji Mieszanej Episkopatu i Rządu¹⁸. Ich tłem w tym czasie były szyskany związane z „cudem lubelskim” (rozprowadzane w Polsce informacje o „płaczącym wizerunku Matki Boskiej Częstochowskiej” w katedrze lubelskiej), potraktowanym przez rządzących jako akcję skierowaną przeciwko

A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 31; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego...*, s. 89–93; S. Turkowski, *Między szkołą a parafią. Działalność katechetyczna Kościoła na Dolnym Śląsku w latach 1945–1995* [w:] *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku ...*, s. 40–41.

¹⁶ Cały tekst instrukcji zob. *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 95–98.

¹⁷ P. Raina, *Stefan kardynał Wyszyński, Prymas Polski*, t. 1, Londyn 1979, s. 295–341; A. Micewski, *Kardynał Wyszyński prymas i mąż stanu*, Paris 1982, s. 48–57.

¹⁸ O rozmowach tych i atmosferze im towarzyszącej zob.: P. Raina, *Stefan kardynał Wyszyński...*, s. 334–363; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 44–54; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego ...*, s. 96–107.

władzy państwowej¹⁹. Organa partyjne organizowały wiece protestacyjne a aparat bezpieczeństwa śledził drogi rozpowszechniania plotek i starał się przeciwdziałać wyjazdom pielgrzymek do Lublina²⁰.

Postawa Watykanu nie ułatwiała prymasowi Wyszyńskiemu rozmów z władzami. Dekret Świętego Oficjum z 1 lutego 1949 r. zabraniał katolikom pod karą ekskomuniki popierania i przynależności do partii komunistycznej, co wywołało falę działań antykościelnych i antypapieskich mediów w Polsce. Administracja i PZPR zostały zobowiązane do organizowania protestów społecznych²¹. Funkcjonariusze

¹⁹ Więcej o „cudzie lubelskim” zob.: K. Rudnicki, *Cuda i objawienia w Polsce 1949–1986*, Warszawa 1990, s. 12–42; G. Sołysiak, *Cud w Lublinie*, „Karta” 1992, nr 9, s. 121–136; J. Lisowski, *Cud Lubelski, łyż, obraz, wydarzenia*, Lublin 1995; A. Przytuła, *Cud lubelski 1949. Łzy, nadzieje, represje*, Lublin 1999; *Represje wobec uczestników wydarzeń w Katedrze Lubelskiej w 1949 roku*, oprac. J. Ziółek, A. Przytuła, Lublin 1999. O skali antykościelnej akcji przeprowadzonej na Dolnym Śląsku w związku z „wydarzeniami lubelskimi” zob.: Archiwum Państwowe we Wrocławiu (AP Wrocław), KW PZPR we Wrocławiu, 74/VII/72, Sprawozdania, oceny, rezolucje przysłane z komitetów powiatowych [PZPR] dotyczące przebiegu akcji związanych z „cudem lubelskim”, rok 1949, k. 75–155. Zob. też propagandowe artykuły zamieszczone w „Gazecie Robotniczej” - organie prasowym KW PZPR we Wrocławiu, mające podkreślić powszechny charakter sprzeciwu wobec „wydarzeń lubelskich”: *List otwarty do Kurii biskupiej i społeczeństwa. Przedstawiciele świata nauki o gorszących zjściach w Lublinie* (16 VII 1949 r.); *Jesteśmy wierzące i dlatego historia cudu lubelskiego oburzyła nas do głębi*. *Robotnice wrocławskie mają głos* (16 VII 1949 r.); *Robotnicy Pafawagu piętnują organizatorów zjść lubelskich* (17 VII 1949 r.); *Chłopi i robotnicy poznali się na prawdziwych zamiarach organizatorów sztuczki lubelskiej*. „Cudu” nie było, mówią z ambony uczniwi księży (20 VII 1949 r.); *Rzekomy „cud” intrygą wrogów Polski Ludowej, oświadczają chłopi i robotnicy Dolnego Śląska*. *Naoczní świadkowie demaskują oszustwa* (24 VII 1949 r.).

²⁰ AIPN 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Doniesienia agentury z 1949 r., k. 51, 87, 112–125.

²¹ Więcej na temat tego dokumentu i konsekwencjach jego ogłoszenia zob.: P. Raina, *Stefan kardynał Wyszyński ...* s. 341; *idem*, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo...*, t. 1, s. 163–164; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 42–43. O aktywności dolnośląskich struktur administracji państwowej i PZPR w organizowaniu masowych akcji potępienia dekretu Stolicy Apostolskiej zob.: AP Wrocław, KW PZPR we Wrocławiu, 74/VII/72, Oceny posiedzeń Gminnych Rad Narodowych i Miejskich Rad Narodowych w związku z ekskomuniką, rok 1949, k. 8–13; Ł. Kamiński, *Antykościelna kampania propagandowa na Dolnym Śląsku w 1949 r. (po ekskomunicie członków partii marksistowskich)* [w:] *Propaganda antykościelna w Polsce w latach 1945–1978*, red. S. Dąbrowski, B. Rogowska, Wrocław 2001, s. 126–137. Zob. też artykuły podejmujące to zagadnienie w „Gazecie Robotniczej”, m.in.: *Watykan przeciw wolności sumienia* (27 VII 1949 r.); *Świat pracy odpowie na groźby papieża jeszcze lepszą pracą dla Polski Ludowej* (29 VII 1949 r.); *Polityka Watykanu*

UB z kolei szukali informacji, czy w związku z dekretem nie pojawią się w Kościele katolickim w Polsce jakieś dokumenty czy instrukcje. Planowano je wykorzystać do zaatakowania Kościoła i oskarżenia o łamanie dekretu o wolności sumienia z 5 sierpnia 1949 r.²² Tego też dnia znowelizowano ustawę o stowarzyszeniach. O sposobach jej wykorzystania pouczała podwładnych Brystygierowa w „Instrukcji nr 30” z 1 września 1949 r. „Nowy Dekret umożliwia władzom państwowym roztoczenie ściślejszej i stałej kontroli nad działalnością wszystkich istniejących stowarzyszeń i związków religijnych, zarówno pod względem organizacyjnym, jak i ideologicznym. Umożliwia likwidację stowarzyszeń prowadzących wrogą działalność, niezgodną z interesami państwa. Ułatwia znacznie Organom Bezpieczeństwa rozpoznanie tych organizacji, zwiększając tym samym możliwości operacyjne. Z wejściem w życie ww. Dekretu Organa Bezpieczeństwa muszą zwiększyć znacznie swoje wysiłki i aktywność w rozpracowaniu katolickich organizacji masowych”²³.

W praktyce rozpoczęto intensywną rejestrację członków organizacji katolickich, zwłaszcza Sodalitacji Mariańskiej. Kontrolowano stan rozpracowań i dokumentacji w jednostkach powiatowych²⁴. W grudniu do szefów PUBP przesłano z Departamentu V MBP instrukcję (z połowy listopada), precyzującą zakres działań operacyjnych, jakie niosła nowelizacja ustawy o stowarzyszeniach²⁵.

wywołała powszechne oburzenie wszystkich ludzi miłujących pokój (31 VII 1949 r.); Uchwała Watykanu stanowi pogwałcenie uczuć ludzi wierzących. Społeczeństwo polskie protestuje przeciwko prowokacjom papieża (2 VIII 1949 r.); Ludzie Dolnego Śląska protestują przeciwko polityce Watykanu (4 VIII 1949 r.); „Staniemy murem u boku naszego rządu”. Wzmoczoną pracą odpowiedzą kobiety polskie na prowokacje Watykanu (5 VIII 1949 r.); Nie uda się Watykanowi rozbić jedności ludu pracującego. Cały naród potępia prowokacje papieskie (6 VIII 1949 r.); Watykan uprawia wrogą politykę wobec narodu polskiego (6 VIII 1949 r.).

²² AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Pismo naczelnika Wydziału V WUBP do szefa PUBP w Bolesławcu, Wrocław, 25 VIII 1949 r., k. 397.

²³ D. Zamiatąła, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z 5 i 18 VIII 1949 roku w sprawie egzekwowania dekretów rządowych*, „Archiwa, Biblioteki, Muzea Kościelne”, t. 78, 2002, s. 387–393; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 46–47; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego...*, s. 100–101, P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 181–184.

²⁴ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Pismo do szefów PUBP, Wrocław, 13 I 1949 r., k. 420.

²⁵ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Instrukcja nr 36 skierowana do szefów PUBP, Wrocław, k. 451–452. Cały tekst tej instrukcji zob. D. Zamiatąła, *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego...*, s. 393–395.

Polem starcia władzy z Kościołem stało się nauczanie religii w szkołach. Jak pouczano podległych funkcjonariuszy już w 1948 r. lekcje religii mogły być wykorzystywane do przemyślenia treści antypaństwowych i antykomunistycznych. Przy szkołach prowadzonych przez zakony często istniały bursy, internaty i w ten sposób możliwość wpływania na ludzi młodych była jeszcze większa. Zadaniem bezpieki lokalnej było więc zbieranie danych z takich miejsc czy też ograniczanie udziału młodzieży i dzieci w aktywnościach, proponowanych przez Kościół²⁶. Przykładem tego były obchody święta Sodalitacji Mariańskiej 8 grudnia 1948 r., bezpieka zwracała wówczas uwagę komitetom powiatowym PPR oraz kierownictwu organizacji młodzieżowych na konieczność odciągania ich podopiecznych od imprez kościelnych. Junacy z Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” odbywali w tym czasie ćwiczenia dodatkowe, w szkołach organizowano zabawy, gry sportowe, wyświetlano filmy.

Kolejne informacje, które interesowały funkcjonariuszy, dotyczyły aktywności ludzi domagających się np. zwiększenia liczby godzin religii w szkołach. Praktyką było wówczas pisanie listów zbiorowych podpisywanych w kościołach. Celem UB było przechwytywanie takich dokumentów, ale nie na terenie świątyń ze względu na możliwe protesty. Ingerowano w przebieg świąt, zwłaszcza gdy wiązały się z procesjami, np. Boże Ciało, podczas których wierni wychodzili na ulice miast. Pilnowano, żeby trasy przemarszu nie były zmieniane lub domagano się ograniczenia ich do terenów przykościelnych. Warto przy tym nadmienić, że odstępstwa od ustaleń zgłaszano natychmiast władzom administracyjnym oraz politycznym, ponieważ karaniem duchownych miał zajmować się aparat cywilny, nie UB. Przykładem ewolucji zachowań władz do świąt kościelnych były obchody święta Matki Boskiej Zielnej, które przypadają tego samego dnia co rocznica cudu nad Wisłą. Dbano o to, żeby nie organizowano procesji czy np. nie zamykano sklepów. W wypadku rozsyłania listów pasterskich pilnowano, aby nie były odczytywane o ile nie życzyły sobie tego władze.

Narzędziem walki o młode pokolenie było przyjęcie 5 sierpnia 1949 r. dekretu o ochronie wolności sumienia i wyznania, który miał służyć walce o państwo laickie i społeczeństwo ateistyczne. Była to m.in. próba ograniczenia praw rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swymi przekonaniem religijnymi²⁷. Konsekwencją dekretu było stopniowe usuwanie religii ze szkół oraz zakładanie od 1949 r. szkół ateistycznych.

²⁶ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec 1947–1955, Instrukcja dotycząca działalności kleru na terenie szkolnictwa, Wrocław, 24 V 1948 r., k. 381–382.

²⁷ Tekst dekretu zob. P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 165–116. Szerzej na ten temat zob.: J. Stefaniak, *Postawy duchowieństwa wobec rządowego dekretu o wolności sumienia i wyznania z 5 sierpnia 1949 r.*, „Studia Historyczne” 1999, z. 2, s. 269–281.

Niezwykle istotną kwestią było materialne zabezpieczenie życia i posługi duchownych. Na tym polu bezpieczeństwa również mogła stosować dotkliwe represje wobec Kościoła, księży i wiernych. Część środowiska żyła z usług, np. zakonnice pracowały w szkołach, szpitalach jako pielęgniarki. Część dochodów pochodziła od wiernych, składana była w ramach ofiary czy celowych zbiórek. W tym zakresie możliwość ingerencji władz była ograniczona. Istotniejsza była jednak kwestia własności majątków poniemieckich na Ziemiach Zachodnich. Księża nie chronili już umowy międzynarodowe (konkordat został wypowiedziany). Poza świątyniami były to budynki gospodarcze, mieszkalne (plebanie), ale też majątek ruchomy (np. meble). Od 1948 r. zaczęto poruszać te tematy, m.in. w korespondencji między Wydziałem V WUBP a jednostkami powiatowymi. Chodziło o przydzielanie ziemi pod uprawę parafiom rzymskokatolickim oraz związkom wyznaniowym. Zadaniem pracowników UB było pilnowanie, aby księżom „prowadzącym wrogą działalność” nie nadawano ziemi. Oznaczało to, że decyzje o przydziale gruntów zależały w znacznej mierze od oceny miejscowego UB. Przywileje miały „przysługiwać” księżom, którzy nie tylko współpracowali z UB, lecz także występowali publicznie jako „demokraci”. Tym, których określano jako współpracujących bez zaangażowania oraz niezdecydowanych, mimo, że nie prowadzili działalności wrogiej, należało wstrzymać przydział ziemi „do czasu porozumienia się w tej sprawie z Wydziałem V WUBP, gdyż w stosunku do ww. księży akcja ta ma być wykorzystana operatywnie”. Innymi słowy za nadanie ziemi chciano proponować jakiś sposób współpracy z władzami, w praktyce od donoszenia, przez unikanie krytyki poczynań władz, po ich wspieranie²⁸. Ówczesny limit wynosił 15 ha, jeśli parafia miała mniej, to zadaniem administracji było niedopuszczenie do uzupełnienia braku. Gdy parafia miała więcej hektarów, nadwyżkę należało odbierać. Liczono na to, że zbyt mały areal nie gwarantował racjonalnego prowadzenia gospodarstwa rolnego, co miało być pretekstem do odebrania gospodarstwa dotychczasowemu właścicielowi²⁹. Ta weryfikacja była kontynuowana jeszcze wiosną 1949 r.

Kolejnym krokiem na drodze do podporządkowania Kościoła państwu było rozbijanie solidarności środowiska duchownych³⁰. 1 września 1949 r. powołano

²⁸ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Pismo do szefów PUBP, Wrocław, 17 II 1949 r., k. 424.

²⁹ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Pismo do szefów PUBP, Wrocław, 25 II 1949 r., k. 427.

³⁰ Mechanizmy działania aparatu bezpieczeństwa w tym zakresie ilustruje pismo z 4 IV 1949 r. wyostosowane przez naczelnika Wydziału V WUBP we Wrocławiu do szefów PUBP w województwie wrocławskim, w którym napisano: „W związku z oświadczeniem Rządu w sprawie kościoła

Komisję Księży przy ZBOWiD, co dało początek ruchowi księży patriotów. Wyszukiwano w parafiach duchownych pozytywnie nastawionych do powojennych zmian w Polsce, „znanych ze swego opozycyjnego stosunku do polityki Watykanu i do postawy kierowniczych kół kleru polskiego”³¹. Propaganda przekonywała, że możliwe było wyznawanie wiary katolickiej i posiadanie poglądów lewicowych. Stanowisko takie legło u podstaw działalności Bolesława Piaseckiego, przewodzącemu PAX. Władze kościelne, aby uniknąć rozłamu i nie dawać pretekstu do ataku na Kościół, tolerowały ten stan rzeczy.

Na podstawie materiałów zbieranych od przełomu lat 1946–1947 aparat bezpieczeństwa przygotowywał zestawienia duchownych i podzielił ich na trzy kategorie – księży wrogich, neutralnych (czasami zwanych chwiejnymi) i przychylnych (nazywanych też obiektywnymi). Kryterium podziału wynikało oczywiście z oceny

katolickiego należy na tym odcinku wzmocnić naszą pracę w celu pogłębienia zarysowującego się kryzysu. Księży pozytywnych i biernych należy przeciwstawić reakcyjnej części kleru i nastawieniem [sic] administracji apostołskiej. W związku z powyższym należy: a) Wzmocnić naszą pracę agenturalną wśród kleru ze specjalnym uwzględnieniem uaktywnienia i werbunku sieci interwencyjnej inspirującej wystąpienia księży wyłaniających się spod wpływu reakcyjnego nastawienia wyższych hierarchii kościelnych. b) Jest polecenie sekretarza WK PZPR, by w powyższej akcji wzięli aktywny udział sekretarze powiatowi PZPR. Wobec tego należy wspólnie opracować plan, z jakimi księżmi można przeprowadzić rozmowy, kto będzie je przeprowadzać, opracować dokładne formy przeprowadzonych rozmów i powyższe rozmowy i oświadczenia należy ogłaszać w prasie. Na ogłoszenie w prasie należy uzyskać zgodę księdza, by później nie było, że zgłosiliśmy [oświadczenia] wbrew jego woli. Do rozmów można i należy używać Starosty, Przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej, Prezydenta M[iasta]. c) W żadnym wypadku nie można dopuścić, by wyższa hierarchia kościelna dowiedziała się o tym, że nasze organy w tej sprawie biorą udział. d) Księżom pozytywnym i tym, którzy zgodzą się na ogłoszenie ich oświadczeń w prasie lub odczytają skomentowania [sic] oświadczenia w kościele należy zapewnić poparcie ze strony władz państwowych, w wypadku szykan ze strony administracji apostołskiej. e) O wszystkich rozmowach, oświadczeniach księży dla prasy i [przedstawionych] w kościołach należy natychmiast przesyłać raporty specjalne wraz z oświadczeniami, które będą umieszczane w prasie miejscowej i centralnej. Do powyższej sprawy należy bardzo ostrożnie przystąpić do wykonania natychmiast po otrzymaniu powyższego pisma. Jeżeli już w pewnym stopniu została zainicjowana przez Was powyższa akcja, to należy natychmiast przesłać raporty specjalne z dokładnego jej biegu. Za całość powyższej akcji odpowiedzialny będzie szef Urzędu” (AIPN 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Pismo naczelnika Wydziału V WUBP do szefa PUBP w Bolesławcu, Wrocław, 4 IV 1949 r., k. 391).

³¹ AIPN Wr, 053/706, Materiały operacyjne, raporty, sprawozdania oraz korespondencja dotycząca działalności kleru na terenie powiatu Bolesławiec lata 1946–1954, Instrukcja szefa WUBP we Wrocławiu przesłana do szefa WUBP w Bolesławcu, Wrocław, 15 XII 1949 r., k. 421.

zachowań politycznych każdego z księży. Środowisko to stało się przedmiotem permanentnej inwigilacji jako jedyna grupa zawodowa w Polsce – każdy duchowny miał swoją teczkę. Kryterium umieszczenia w jednej ze wspomnianych kategorii był stosunek do polityki wyznaniowej rządzących, podejmujących pod koniec lat czterdziestych coraz to nowe inicjatywy. Na przykład we wrześniu 1949 r. nasiliły się naciski zmierzające do zniesienia stanu tymczasowości administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich. Watykan uzależniał rozwiązanie problemu od zawarcia traktatów pokojowych przez Polskę z Niemcami i ustalenia granic. Jak wiadomo, takich międzynarodowych umów nie było i w rozmowach rządu z episkopatem powstał pat. Środkiem nacisku na hierarchię kościelną były zwoływane na Dolnym Śląsku z inspiracji władz zebrania parafialne, na których pojawiały się oddolne żądania wiernych ustanowienia stałej administracji kościelnej. Wykorzystywano przy tym propagandowo media, które ukazywały Watykan jako wroga obecności Polaków nad Odrą³². Sytuację zaogniło podpisanie 6 lipca 1950 r. w Zgorzelcu układu o ostatecznym uznaniu granicy na Odrze i Nysie między Polską a NRD, którego władze uzurpowały sobie prawo reprezentowania całych Niemiec. 23 października 1950 r. Urząd do spraw Wyznań wystosował do Episkopatu Polski pismo, w którym domagał się rozstrzygnięcia kwestii spornej zgodnie z oczekiwaniami władz³³. Uruchomiono przy tym wielką akcję propagandową z udziałem duchownych i katolików świeckich zaangażowanych w działalność Komisji Księży przy ZBoWiD, Zrzeszenia Katolików „Caritas” (nad którą władze przejęły kontrolę – o czym niżej) oraz Komitetów Obrońców Pokoju.

W 1950 r. wzmożyły się szykany wobec duchowieństwa nauczającego religii. Wielu prefektów i katechetów pozbawiono prawa prowadzenia tych zajęć, uznano za „wrogów obecnej rzeczywistości”. Celem było wyeliminowanie tego przedmiotu z programów nauczania szkolnego. W związku z wypadkami sprzeciwu społeczeństwa i podejmowanych zabiegów w celu przywrócenia do pracy zwolnionych, szef WUBP we Wrocławiu rozesłał do wszystkich PUBP na Dolnym Śląsku instrukcję. Jej szczegółowe założenia – zakładające współpracę funkcjonariuszy z władzami oświatowymi i administracją wyznaniową – miały zagwarantować nieodwracalność podjętych decyzji i wprowadzanych w szkolnictwie ideologicznych zmian. W styczniu 1950 r. na bazie dotychczasowej organizacji „Caritas” utworzono instytucję zależną

³² *Apel do Episkopatu. Chcemy polskich biskupów i proboszczów – oświadczają 800 wiernych na zebraniu rady Parafialnej powiatu Milicz*, „Gazeta Robotnicza”, 13 IX 1949 r.; *Domagamy się zniesienia tymczasowości hierarchii kościelnej na Ziemiach Zachodnich. Zebranie parafialne w Pilzycach*, „Gazeta Robotnicza”, 22 IX 1949 r.; *Nie dopuścimy, aby niemieccy duchowni gospodarzyli w parafiach Dolnego Śląska*, „Gazeta Robotnicza”, 27 IX 1949 r.

³³ P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 265.

od czynników państwowych³⁴. Pod pretekstem rzekomych nadużyć finansowych została ona przejęta przez państwo, a jej kierowanie powierzono księżom patriotom. Zdarzały się wypadki aktywnego występowania w obronie „Caritas”, np. w Zgorzelcu, gdzie tylko interwencja przedstawiciela kurii zapobiegła manifestacji ludności zmobilizowanej przez miejscowego księdza.

Stopniowa realizacja wskazanych powyżej zadań prowadzona była w znacznej mierze przez aparat urzędniczy (w tym przede wszystkim powstały w kwietniu 1950 r. Urząd do spraw Wyznań), podobnie jak w innych wypadkach jednym z najważniejszych narzędzi łamania oporu były jednak organa bezpieczeństwa. To bezpieka, a w szczególności jej powiatowe struktury, odpowiedzialna była za zbieranie informacji o księżach oraz osobach aktywnych w organizacjach katolickich. Przez inwigilację (agentura), kontrolę korespondencji, obserwację w czasie nabożeństw i świąt, rozmowy ostrzegawcze, profilaktyczne tworzone mapę „wrogiego elementu” w tym środowisku.

14 kwietnia 1950 r. doszło do zawarcia porozumienia między władzami a Kościołem, mimo że represje wobec instytucji kościelnych nie ustały. Hierarchowie kościelni widzieli w ścisłym przestrzeganiu warunków tej umowy możliwość kontynuowania działalności duszpasterskiej Kościoła w warunkach państwa komunistycznego³⁵. W celu poznania reakcji społeczeństwa na powyższe porozumienie zaktywizowano aparat bezpieczeństwa. Przez sieć agenturalną gromadzono opinie

³⁴ J. Żaryn, *Z dziejów „Caritas” Archidiecezji Wrocławskiej. O brutalnym wtargnięciu NIK – u do Kurii (14 X – 10 XI 1949 r.)* [w:] *Wrocławskie Studia z Historii Najnowszej*, t. 4, red. W. Wrzeński, Wrocław, 1997, s. 195–208; D. Zamiatła, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*, Lublin 2000. Zob. również artykuły prasowe dyskredytujące działalność „Caritas”, m.in.: *Co ujawniła kontrola w „Caritasie” wrocławskim?*, „Gazeta Robotnicza”, 22 I 1950 r.; *Wyczyścimy cuchnące bagno korupcji i dywersji*, „Gazeta Robotnicza”, 25 I 1950 r.; *Postępowe duchowieństwo piętnuje sprawców nadużyć w „Caritas” i solidaryzuje się z inicjatywą Rządu. Masowe zebrania księży w całym kraju*, „Gazeta Robotnicza”, 27 I 1950 r.; *Załoga Pafawagu potępia byłych kierowników „Caritas”*. *Musimy zaostrzyć naszą czujność wobec wszelkich przejawów wrogiej działalności*, „Gazeta Robotnicza”, 29 I 1950 r.; *Postępowi księża i szerokie rzesze społeczeństwa piętnują zbrodniczą politykę dotychczasowego kierownictwa „Caritas”*, „Gazeta Robotnicza”, 30 I 1950 r.; *Uzdrowić stosunki w „Caritas”*. *Trzeba pomagać biednym a nie spekulantom*, „Słowo Polskie”, 27 I 1950 r.; *„Caritas” musi służyć najbiedniejszym; księża o działalności dotychczasowego zarządu*, „Gazeta Robotnicza”, 28 I 1950 r.; *Gdy kapłani – patrioci walczyli, dyrektorzy wrocławskiego „Caritas” pełnili służbę w gestapo*, „Gazeta Robotnicza”, 28 I 1950 r.; *Spółczesność domaga się ukarania przestępców. Załogi fabryk wrocławskich potępiają nadużycia w „Caritas”*, „Gazeta Robotnicza”, 30 I 1950 r.

³⁵ P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 232–235; 235; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce...*, s. 90–96; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 54–61; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego...*, s. 95–107.

o zaistniałej sytuacji z kręgu episkopatu i środowisk kurialnych, duchowieństwa parafialnego³⁶ oraz środowisk wiejskich, inteligenckich i młodzieżowych. Przed ogłoszeniem 30 kwietnia komunikatu episkopatu o zawartym porozumieniu wydano specjalne instrukcje dla szefów PUBP na Dolnym Śląsku, nakazując im zorganizowanie nadzoru nad kościołami. Celem tej operacji było zbadanie, jak duchowieństwo odniesie się do treści dokumentu.

Państwo, jak już dziś wiemy, nie zamierzało dotrzymywać warunków porozumienia kwietniowego. Najwierniejszym sojusznikiem resortu bezpieczeństwa w działaniach w walce z Kościołem rzymskokatolickim i innymi wspólnotami religijnymi został utworzony 19 kwietnia 1950 r. Urząd do spraw Wyznań, z podległymi mu strukturami terenowymi. Za pomocą dostępnych instrumentów prawno-administracyjnych instytucja ta zmierzała do ograniczania, utrudniania lub uniemożliwiania pełnienia posługi religijnej oraz wymuszania postaw uległości wobec władz państwowych³⁷. Wśród pierwszych wspólnot wyznaniowych, które doświadczyły represji ze strony tej instytucji byli świadkowie Jehowy. Pomimo starań o legalizację działalności spotykali się z odmową, a prawną podstawą tych decyzji była znowelizowana ustawa o stowarzyszeniach, która weszła w życie 5 sierpnia 1949 r. Aktywność świadków Jehowy została uznana za niezgodną z prawem.³⁸

Zbierane przez UB dane, zwłaszcza w wypadku zachowań traktowanych jako wrogie czy łamiące obowiązujące wówczas prawo, przekazywane były do wiadomości władz partyjnych i administracyjnych na danym terenie (Prezydium PRN, Urzędy do spraw Wyznań, Kolegia do spraw Wykroczeń), w celu odpowiedniej reakcji – np. ukarania grzywną, zwolnieniem z pracy itd. Takiemu nękanu podlegali nie tylko księża, lecz także osoby świeckie, angażujące się w działalność

³⁶ AIPN Wr 032/211, Zagadnienie kleru diecezji i kurii wrocławskiej, Raport specjalny dotyczący wypowiedzi kleru w związku z podpisaniem porozumienia między rządem a episkopatem przesłany przez zastępcę naczelnika Wydziału V do szefa WUBP we Wrocławiu, Wrocław, 21 IV 1950 r., k. 111–113.

³⁷ O antykościelnym charakterze działalności Urzędu ds. Wyznań zob. m.in.: K.J. Jabłoński, *Organizacja i kompetencje państwowej administracji wyznaniowej w PRL*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia Religioznawcze” 1984, z. 12, s. 40–45; A. Nowakowski, *Administracja spraw wyznaniowych w powojennej Polsce*, „Kościół i Prawo” 1998, t. 13, s. 27–39; T. Gajowniczek, *Przyczyny powstania i główne cele działalności Urzędu ds. Wyznań jako narzędzia realizacji polityki wyznaniowej władz na początku Polski Ludowej*, „Rocznik Dobromiejski” 2007, t. 1, s. 239–256; H. Misztal, A. Mezglewski, *Zakres kompetencji, styl działania i cele Urzędu do spraw Wyznań [w:] Prawo i polityka wyznaniowa w Polsce Ludowej. Materiały z II Ogólnopolskiego Symposiumu Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 26–28 października 2004)*, red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2005, s. 33–70.

³⁸ A. Chabińska, *Polityka władz wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce w latach 1945–1956*, „Studia Lubuskie” 2009, t. 5, s. 52.

organizacji i stowarzyszeń katolickich (od rad parafialnych, przez chóry kościelne, po Sodalację Mariańską czy „Caritas”). Szczególną uwagę zwracano na osoby istotne z punktu widzenia komunistów w dziele zeświecczenia społeczeństwa – nauczycieli oraz urzędników różnego szczebla. Należy też pamiętać, że choć głównym celem działań represyjnych, szykan administracyjnych był Kościół katolicki, to działania te w istocie dotyczyły wszystkich wyznań i obrządków, w tym w sposób szczególny świadków Jehowy.

27 lipca 1950 r. zatrzymano w Jeleniej Górze księdza Jana Dybca pod zarzutem wspomagania organizacji podziemnej pod nazwą Polskie Tajne Siły Zbrojne. Okoliczności zatrzymania opisane w specjalnym raporcie są kuriozalne³⁹. Funkcjonariusze pilnujący go w nocy pili z zatrzymanym alkohol, pozwolili też wynieść z mieszkania część zgromadzonych tam pieniędzy. 30 listopada 1950 r. ksiądz Dybiec został skazany przez WSR we Wrocławiu na karę dożywotniego więzienia, a 30 kwietnia 1951 r. przez ten sam sąd na karę śmierci, którą zamieniono następnie na 15 lat więzienia. Ostatecznie duchowny wyszedł na wolności latem 1954 r.⁴⁰

W grudniu 1950 r. na terenie powiatu zorganizowano z polecenia KW PZPR zjazd księży patriotów z okolicznych powiatów. Przybyło około 30 księży, z tego 17 z powiatu Jelenia Góra. Jak donosiła agentura duchowni mieli wyrażać zadowolenie, że nie atakowano papieża i hierarchii kościelnej. Jedynym zgrzytem było to, że na sali nie powieszono krzyża, co wytknął organizatorom ksiądz z Lubania⁴¹.

15 stycznia 1951 r. na terenie województwa zielonogórskiego (w miejscowości Zaborze) zatrzymano księdza Michała Suligę, którego przetransportowano do siedziby PUBP w Jeleniej Górze. Duchowny był obserwowany już wcześniej w związku z jego krytycznymi uwagami na temat Ruchu Obrońców Pokoju. Jednak prawdziwe powody inwigilacji księdza były znacznie poważniejsze. W okresie swojej posługi w Jeleniej Górze (1945–1947) wspierał on młodzieżową organizację konspiracyjną Polska Podziemna Armia Niepodległościowa i to właśnie za tę działalność został aresztowany. Po zakończeniu długiego śledztwa, 30 czerwca 1951 r. stanął przed Wojskowym Sądem Rejonowym we Wrocławiu (sesja wyjazdowa w Jeleniej Górze), który obradował na wyjazdowej sesji w Jeleniej Górze. Mimo uznania jego winy, na mocy amnestii ogłoszonej w 1947 r., został zwolniony od odbywania kary⁴².

³⁹ AIPN, 0193/6969, Akta osobowe Tadeusza Kucharskiego, k. 151–153.

⁴⁰ S.A. Bogaczewicz, *Dybiec Jan* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wynani*, red. J. Myszor, Warszawa 2006, t. 3, 47–51.

⁴¹ AIPN Wr, 053/306, Raport od 1 XII 1950 r. do 1 I 1951 r., Jelenia Góra, 7 I 1951 r., k. 33.

⁴² K. Szwagrzyk, *Winni? Niewinni? Dolnośląskie podziemie niepodległościowe (1945–1956) w świetle dokumentów sądowych*, Wrocław 1999, s. 295–297.

Sprawdzeniem lojalności księży wobec rządzących był Narodowy Plebiscyt Pokoju. Już jesienią 1949 r. powstawały Powiatowe Komitety Obrońców Pokoju, a władze liczyły na zaangażowanie i poparcie duchownych w różnych inicjatywach na rzecz pokoju. Akcja związana z Ruchem Obrońców Pokoju miała pokazać zjednoczenie całego narodu wokół inicjatywy władz. Podobnie było z Narodową Pożyczką Rozwoju Sił Polski w czerwcu 1951 r.

Zasadniczym celem działań komunistów na początku lat pięćdziesiątych było ograniczenie samodzielności Kościoła i wpływu na społeczeństwo, a zadanie to realizowano przez różne posunięcia o charakterze prawno-administracyjnym. Podpisanie w styczniu 1951 r. z władzami Niemieckiej Republiki Demokratycznej układu granicznego stało się pretekstem do wymuszenia likwidacji tymczasowości władzy kościelnej na Ziemiach Zachodnich. 26 stycznia doszło do usunięcia i internowania administratorów apostolskich, zarządzających dotąd diecezjami w Gdańsku, Gorzowie Wielkopolskim, Olsztynie, Opolu i Wrocławiu. Dzień później władze państwowe wydały oficjalne oświadczenie informujące o likwidacji tymczasowości administracji kościelnej na Ziemiach Odzyskanych. W komunikacie tym zarzucono władzom kościelnym brak inicjatywy w tworzeniu stałych struktur diecezjalnych na terenach przyłączonych do Polski po wojnie. Księdza infułata Karola Milika zesłano do klasztoru kapucynów w Rywałdzie Królewskim. Na jego stanowisko powołano księdza Kazimierza Lagosza, znanego z uległości wobec władz państwowych. Jego wybór na wikariusza kapitulnego, choć formalnie przeprowadzony przez kanonika Franciszka Niedźbałę w obecności trzech księży-świadków, odbył się pod wyraźną presją przedstawicieli władz i aparatu bezpieczeństwa. Mimo że z punktu widzenia prawa kanonicznego taki wymuszony wybór nie miał mocy prawnej, został ostatecznie zaakceptowany przez prymasa Stefana Wyszyńskiego.

Po objęciu władzy przez księdza Lagosza, w 1951 r. przeprowadził on znaczące zmiany w obsadzie stanowisk kościelnych na Dolnym Śląsku, zarówno w kurii, jak i w parafiach. Kluczowym momentem był dzień 7 marca, kiedy to ksiądz Lagosz, działając na podstawie upoważnienia otrzymanego cztery dni wcześniej od prymasa Wyszyńskiego, ogłosił specjalny dekret. Dokument ten stwierdzał wakat w parafiach, których proboszczowie byli nieobecni przez okres dłuższy niż rok. To zarządzenie, dotyczące głównie parafii opuszczonych przez niemieckich duchownych, stworzyło władzom państwowym i służbom bezpieczeństwa możliwość wpływania na obsadę stanowisk proboszczowskich, faworyzowano księży polskich uznawanych za lojalnych wobec władz. Precyzyjne określenie stopnia lojalności czy jej braku nie było tak oczywiste. Przykładem tego były doniesienia w 1952 r. z Jeleniej Góry o niejasnym zachowaniu proboszcza parafii w Karpnikach, księdza Grabowskiego, który dotąd występował przeciwko spółdzielczości rolniczej. Ku zdziwieniu funkcjonariuszy UB na początku tego roku w swoich kazaniach namawiał wiernych do uczciwej pracy w spółdzielni. W kwietniu „przeforsował swoich ludzi” do zarządu spółdzielni i jak pisano „spółdzielnia ma obecnie lepsze

Ksiądz dziekan Dominik Kostial

osiągnięcia, wiosenna akcja przebiega należycie⁴³. Co więcej 25 marca 1952 r. ksiądz odprawił mszę za spółdzielnię i jej rozkwit.

Władze reagowały na różne zachowania środowisk kościelnych, nie tylko te uznawane za najcięższe (udział w organizacjach antykomunistycznych). W czerwcu 1952 r. odnotowano wiele zbiórek pieniężnych, prowadzonych przez księży⁴⁴. Reagowano na wszelkie inicjatywy duchownych, chcących przyciągnąć do siebie dzieci i młodzież. Kiedy doniesiono do UB, że ksiądz dziekan Dominik Kostial⁴⁵ zaprasza dzieci ze szkół Towarzystwa Przyjaciół Dzieci na lekcje religii do kościoła,

⁴³ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za czas od 1 IV do 30 IV 1952 r., Jelenia Góra, 5 V 1952 r., k. 104–105.

⁴⁴ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k. 119.

⁴⁵ Dominik Kostial, s. Franciszka, ur. 30 I 1899 r. w Dolnych Datyniach, powiat Cieszyn. Wykształcenie wyższe-teologiczne. Podejrzewany o to, że wiedział o istnieniu Polskiej Podziemnej Armii Niepodległościowej w 1951 r., jednak z braku dowodów nie został aresztowany. Pozostawał pod obserwacją UB i SB do lat sześćdziesiątych. Zmarł 18 VII 1974 r. (J.R. Sielezin, *Na obrzeżach historii. Ks. Prałat Dominik Kostial, życie i działalność duszpasterska (30 I 1899 – 17. VII 1974)*, Jelenia Góra 2020).

zwrócono się do sekretarza KP PZPR, żeby temu przeciwdziałać⁴⁶. Duchowny rzekomo szykanował księży demokratów, np. księdzu Sendysowi zwracał uwagę, aby nie poruszał kwestii walki o pokój⁴⁷.

Zainteresowano się także zachowaniem Stanisławy Maczyńskiej nauczycielki szkoły podstawowej z Kowar, która najpierw namawiała dzieci piątej klasy do udziału w rekolekcjach, następnie udekorowała z nimi salę obrazkami z krzyżami i „wyśmiewała system oświatowy w Polsce”⁴⁸. Jedyne miejsce, pozostającym poza jurysdykcją władz były świątynie, dlatego właśnie tam koncentrowała się działalność edukacyjna, na religie trafiała nawet młodzież z ZMP, nad czym w raportach UB mocno ubolewano i domagano się kar administracyjnych. Pod koniec 1952 r. księża Gerhard Kus z Siedlęcina, Stanisław Miklaszewski ze Starej Kamienicy oraz Adam Hobert z Mysłakowic za zorganizowanie rekolekcji, sprowadzenie 5 księży z Krakowa oraz ustawienie krzyża na placu kościelnym zostali ukarani grzywną po 300 zł każdy⁴⁹.

3 lipca 1952 r. władze państwowe przeprowadziły kolejną akcję wymierzoną w Kościół katolicki w Polsce. Wykorzystując siły Milicji Obywatelskiej i Urzędu Bezpieczeństwa, na mocy decyzji administracyjnych, zlikwidowano 46 Niższych Seminarium Duchownych prowadzonych przez zakony męskie. Podczas tej operacji, tam gdzie nadarzyła się sposobność, władze komunistyczne zamknęły również zakonne nowicjaty⁵⁰. Te represyjne działania wobec seminarium miały miejsce zaledwie trzy tygodnie przed uchwaleniem Konstytucji PRL, co nastąpiło 22 lipca 1952 r. Nowa ustawa zasadnicza, wzorowana na rozwiązaniach sowieckich, wprowadzała zasadę rozdziału Kościoła od państwa. Paradoksalnie, dokument ten deklarował wolność sumienia i wyznania, zapewniał wspólnotom religijnym swobodę sprawowania praktyk religijnych oraz gwarantował równe prawa obywatelom niezależnie od ich światopoglądu czy przekonań religijnych. W praktyce wykorzystywano zapisy ustawy do ograniczania wpływów duchowieństwa w społeczeństwie.

⁴⁶ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za czas od 1 III 1952 r. do 31 III 1952 r., Jelenia Góra, 4 IV 1952 r., k. 97.

⁴⁷ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za miesiąc czerwiec 1952 r., Jelenia Góra, 5 VII 1952 r., k. 119.

⁴⁸ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za czas od 1 IV do 30 IV 1952 r., Jelenia Góra, 5 V 1952 r., k. 104.

⁴⁹ AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc grudzień 1952 r., Jelenia Góra, 4 I 1953 r., k. 168.

⁵⁰ Na Dolnym Śląsku przestały istnieć wówczas seminaria w: Szczytniej (Misjonarze św. Rodziny), Sokółce i Ziębicach (Towarzystwo Chrystusowe), Ząbkowicach Śląskich (Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego – księży pallotyni), Bagnie (księży salwatorianie), Twardogórze i Środzie Śląskiej (księży salezjanie).

Kolejne nagabywanie księży przez UB wiązało się z wyborami w 1952 r. Starano się przekonać duchownych, aby poparli udział w głosowaniu. Opornych wzywano na rozmowy do prezydium rad narodowych. Generalnie wydaje się, że w miarę upływu czasu, duchowni w coraz większym stopniu starali się unikać wchodzenia w konflikt z władzami, nawet za cenę niechcianych kompromisów. 30 grudnia 1952 r. do Prokuratury Powiatowej w Jeleniej Górze zgłosił się ksiądz Leonard Skwarczewski celem ujawnienia. Jak się okazało w 1949 r. funkcjonariusze UB w Nowym Targu chcieli go zwerbować do współpracy. Wystraszony, uciekł z Podhala i się ukrywał⁵¹. Zbierane o nim informacje mogły służyć do kompromitowania go w środowisku lub wymuszenia zgody na współpracę. W 1953 r. planowano posłużyć się donosem, w którym oskarżano go o skłonności pedofilskie. Urząd Bezpieczeństwa przesłuchiwał świadków, zamierzano bowiem ten fakt wykorzystać operacyjnie⁵².

Pełna ingerencja państwa w kościelne sprawy personalne stała się faktem po ogłoszeniu 9 lutego 1953 r. dekretu o obsadzaniu i znoszeniu przez władze stanowisk kościelnych. Duchowni zostali zobowiązani do złożenia ślubowania na wierność PRL. Podobne regulacje prawne obowiązywały w II Rzeczypospolitej, dotyczyły jednak stanowisk biskupów, ostateczna decyzja o obsadzie należała do Kościoła, władza świecka mogła jedynie zgłosić sprzeciw⁵³. Dekret z 1953 r. oddawał pełne prerogatywy w ręce administracji państwowej, nie przewidywał negocjacji i prowadził do uzależnienia duchowieństwa, co uderzało w obowiązującą w Kościele zasadę obediencji (posłuszeństwa).

Po ogłoszeniu dekretu aparat bezpieczeństwa rozpoczął wielopłaszczyznowe działania zabezpieczające i przygotowawcze. Pierwsze zadanie polegało na wspieraniu aparatów partyjnego i administracyjnego, do których należało wyjaśnianie przyczyn ogłoszenia ustawy. Funkcjonariusze UB zbierali dane dotyczące reakcji społecznych (głównie wśród duchowieństwa), zalecano jednak ograniczanie stosowania aresztowań na rzecz prowadzenia rozmów ostrzegawczych. Zatrzymanie księdza wymagało bowiem zgody dyrektora Departamentu XI MBP oraz sekretarza KW PZPR. Zadanie drugie dotyczyło ochrony księży lojalnych wobec władz (księży patrioci), ponieważ zakładano, że będą szykanowani przez swoich konfratrów i prze-

⁵¹ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc styczeń 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 3 II 1953 r., k. 106.

⁵² AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc listopad 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 2 XII 1953 r., k. 164.

⁵³ W razie braku kompromisu podczas prac wspólnych komisji kościelno-państwowych pozostawało mianowanie administratorów diecezji czy parafii. Zob. Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 II 1925 r. (Dz.U. z 1925 r., nr 47, poz. 324); T. Rezler, *Konkordat z 1925 roku – podstawa funkcjonowania kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej*, „Acta Eresmiana” 2016, t. XIII, s. 36–57.

łożonych. Równie istotne było zaangażowanie w proces typowania osób, które do ślubowania zostaną dopuszczone. Rządzącym zależało na skłóceniu duchownych, dlatego wrogo nastawionych do władzy zamierzano pominąć przy zaproszeniach na uroczystość złożenia przysięgi. Miało to wzbudzić w nich obawy np. dotyczące zachowania stanowiska.

Podstawą selekcji były materiały gromadzone przez aparat bezpieczeństwa. Powstały komisje, jawna i tajna, z których ta druga, złożona z pracowników KW PZPR i UB, faktycznie dokonywała wyboru, który był następnie konsultowany z jednostkami powiatowymi aparatu bezpieczeństwa⁵⁴. Ostateczną listę zatwierdzała trójka złożona z I sekretarza KW PZPR, szefa WUBP i przewodniczącego Prezydium WRN. Akcja dotycząca ślubowania została wykorzystana przez bezpiekę do stworzenia bazy do dalszych działań operacyjnych, a dopuszczenie do niego nie musiało być związane z pozytywnym stosunkiem duchownego do systemu. Zdarzały się wypadki wyłączenia ze ślubowania tych księży, których zamierzano zwerbować lub już zwerbowano, aby w ten sposób uwiarygadniać ich w środowisku i stworzyć wrażenie, jakoby byli wrogami komunizmu. Zdarzały się też sytuacje odwrotne, kiedy osoby zaangażowane w działalność opozycyjną zapraszano do złożenia ślubowania, ponieważ bezpieka nie chciała ujawniać, że ma na ich temat materiały kompromitujące. Jak więc widać selekcja duchownych była procesem złożonym. Na terenie województwa wrocławskiego na niemal 500 duchownych wykluczono około 15 proc. W wypadku powiatu jeleniogórskiego odsetek ten miał być nawet większy – na 29 osób odrzucono 5⁵⁵.

Zaproszenia do złożenia ślubowania dostarczali na parafie pracownicy terenowych rad narodowych. W materiałach UB odnotowano niepokój wśród osób, które ich nie dostały. Ksiądz dziekan Kostiał z Jeleniej Góry stwierdził, że brak zaproszenia skończy się jego aresztowaniem⁵⁶. Inni mieli się obawiać zwolnienia ze stanowisk i konieczności szukania pracy. Ksiądz Dziecioł twierdził wręcz, że pójdzie pracować w kopalni uranu. Ksiądz Anton mówił, że jest gotów zginąć na szubienicy, ale religii się nie wyrzeknie i nie będzie robił tego, co mu rząd każe.

⁵⁴ W wypadku województwa wrocławskiego w komisji tajnej było dwóch funkcjonariuszy Wydziału XI WUBP Michał Irek oraz Stefan Turlej. W skład komisji jawnej wchodził pracownicy Wojewódzkiej Rady Narodowej (R. Klementowski, *Ślubowanie duchowieństwa w województwie wrocławskim na wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i jej rządowi w kwietniu 1953 r. oczami aparatu represji*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2021, nr 4, s. 48).

⁵⁵ AIPN Wr, 032/214, Ogólny wykaz księży do akcji „S”, Wrocław, 27 III 1953 r., k. 8–9.

⁵⁶ AIPN Wr, 032/214, Telefonogram do naczelnika Wydziału XI WUBP we Wrocławiu, Wrocław, 15 IV 1953 r., k. 163.

Jego postawę tłumaczono faktem wychowywania przez jezuitów⁵⁷. Co ciekawe, jak dowodzi sytuacja z Jeleniej Góry, miejscowy UB wyrażał zdziwienie zaproszeniem księży Miklasiewicza i Kusa – obu uważano za wrogo nastawionych i występowano o ich przeniesienie z terenu. Informacje zarówno na ten temat, jak i o sytuacji w powiecie przekazywał informator ps. „Magister”⁵⁸.

Tabela 27. Duchowni dopuszczeni i niedopuszczeni do ślubowania w kwietniu 1953 r.

Dopuszczeni w I turnusie	Charakterystyka
Józef Węgrzyn	Urodzony w 1912 r., proboszcz parafii wojskowej w Jeleniej Górze, członek OKK przy ZBoWiD
Ferdynand Seweryn	Urodzony w 1914 r., proboszcz parafii Maciejowa, członek OKK przy ZBoWiD
Jan Matwiejczuk	Urodzony w 1912 r., proboszcz parafii Janowice, członek OKK przy ZBoWiD
Paweł Nowak	Urodzony w 1903 r., autochton, proboszcz parafii Karpacz, członek OKK przy ZBoWiD
Dominik Wawrzynowicz	Urodzony w 1889 r., proboszcz parafii Witków, wicedziekan, „pozytywny”
Stanisław Sendys	Urodzony w 1891 r., proboszcz parafii Piechowice, członek OKK przy ZBoWiD
Czesław Wehrnsztejn (Wersztajn)	Urodzony w 1912 r., wikary parafii Jelenia Góra, „negatywnie ustosunkowany do rzeczywistości”
Henryk Bobowski	Urodzony w 1917 r., proboszcz parafii Szklarska Poręba, członek OKK przy ZBoWiD
Leander Drożdżał	Urodzony w 1916 r., franciszkanin, administrator parafii Kowary; nie pojechał na ślubowanie ze względu na chorobę, przesłał usprawiedliwienie
Gerhard Kus	Urodzony w 1907 r., proboszcz parafii Siedlęcín, „bierny”
Kryspin Pluta	Urodzony w 1917 r., kapelan siostr służebniczek, osiedlony w Szklarskiej Porębie, „bierny”. Nie pojechał na ślubowanie z powodu choroby
Bronisław Miklasiewicz	Urodzony w 1900 r., proboszcz parafii Stara Kamienica, „wcześniej wrogi, teraz bierny”
Stanisław Wałachowski	Wikary parafii Sobieszów, „bierny”; nie pojawił się na ślubowaniu, ponieważ na stałe wyjechał poza województwo
Dopuszczeni w II turnusie	Charakterystyka
Stanisław Jaremczuk	Urodzony w 1921 r., wikary parafii Jelenia Góra, „bierny”
Leonard Skwarczewski	Urodzony w 1903 r., wikary parafii Jelenia Góra, „bierny”
Tadeusz Leśniak	Urodzony w 1922 r., wikary parafii Kowary, „negatywnie ustosunkowany”
Edward Zadęcki	Urodzony w 1912 r., wikary parafii Karpacz, „chwijny”

⁵⁷ AIPN Wr, 053/239, Sprawozdanie za miesiąc kwiecień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra 5 V 1953 r., k. 124–125.

⁵⁸ AIPN Wr, 032/214, Meldunek dotyczący księży z terenu naszego powiatu do naczelnika Wydziału XI WUBP we Wrocławiu, Jelenia Góra 14 IV 1953 r., k. 194.

Jacek Brzezik	Urodzony w 1906 r., kapelan szpitala w Mietkowie, członek OKK przy ZBoWiD
Czesław Przewoźniak	Urodzony w 1910 r., pijar, wikary parafii Cieplice, „bierny”
Alojzy Michalik	Urodzony w 1883 r., kapelan szpitala (Cieplice), ksiądz zakonny, „negatywnie nastawiony, ale na zewnątrz nie okazuje tego”
Bolesław Zając	Urodzony w 1917 r., proboszcz parafii Sobieszów, „negatywnie nastawiony, ale nie jest szkodliwy”
Tadeusz Dąbrowski	Urodzony w 1918 r., wikary parafii Szklarska Poręba, „negatywnie ustosunkowany, ale wrogo nie występuje”
Stanisław Wawszczak	Urodzony w 1913 r., bernaryn, kapelan siostr boromeuszek, „negatywnie ustosunkowany, ale jawnie wrogo nie występuje”
Franciszek Rychter	Urodzony w 1910 r., kapelan siostr urszulanek de Notre Dame, „bierny”
Niedopuszczeni	Charakterystyka
Dominik Kostial	Urodzony w 1880 r., były dziekan dekanatu
Ludwik Anton	Urodzony w 1914 r., proboszcz parafii Karpniki, były jezuita, znajdował się na liście księży do przeniesienia
Adam Habrat	Urodzony w 1913 r., z parafii Mysłakowice
Władysław Dzieciół	Urodzony w 1908 r., pijar, proboszcz parafii Cieplice
Antoni Tarczykowski	Wikariusz parafii Cieplice, pijar

Źródło: R. Klementowski, *Ślubowanie duchowieństwa...*, s. 70–71.

Na Dolnym Śląsku akcja ślubowania na wierność PRL odbyła się w siedzibie Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu 14, 15 i 17 kwietnia. Księża zaproszeni do złożenia ślubowania nie znali wcześniej jego treści. Zostało on opublikowane dopiero na początku maja 1953 r. i to na wyraźne żądanie strony kościelnej.

Po analizie zachowanych materiałów archiwalnych można wyciągnąć wnioski, że aparat bezpieczeństwa osiągnął zakładany cel, jakim było podważenie jedności środowiska. Już tydzień po ślubowaniu, 21 kwietnia 1953 r. w Jeleniej Górze odbyła się konferencja proboszczów z 11 dekanatów z udziałem ordynariusza Lagosza. Tajny współpracownik ps. „Magister” donosił, że omawiano włączenie się księży do budowania spółdzielni produkcyjnych, wrogich wystąpień nie było⁵⁹. Na początku maja 1953 r. szefowie urzędów powiatowych otrzymali polecenie rozpoczęcia akcji przeciwko księżom niedopuszczonym do ślubowania, dosłownie nakazywano „przystąpić do łamania ich oporu przez operacyjne wykorzystanie”. Innymi słowy chodziło o werbunek. Kiedy w tym samym miesiącu ksiądz dziekan Kostial jeździł do poszczególnych księży, z prośbą o podpisanie oświadczenia, że nie wypowiedział na konferencji dekanalnej słów, że księża patrioci będą obłożeni dyspensą, tylko część księży podpisała się pod dokumentem. Według Urzędu Bezpieczeństwa

⁵⁹ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc kwiecień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 V 1953 r., k. 124.

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA

ŚLUBOWANIE

(Imię, nazwisko, piastowane stanowisko).....

Ślubuję uroczyście wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Jej Rządowi. Przyrzekam, że uczynię wszystko dla rozwoju Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz dla umocnienia Jej siły i bezpieczeństwa.

Zgodnie ze swym obowiązkiem obywatelskim w swej działalności duszpasterskiej będę nawoływał wiernych do poszanowania prawa i władzy państwowej, do wzmożonej pracy nad odbudową gospodarki narodowej i podniesieniem dobrobytu Narodu.

Przyrzekam, że nie podejmę niczego, co mogłoby być sprzeczne z interesami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej lub godzić w bezpieczeństwo i całość Jej granic. Dbając o dobro i interes Państwa będę starał o odwrócenie od niego wszelkich niebezpieczeństw, o których wiedziałbym, że mu grożą.

.....
(Podpis)

Dnia 195... r.

Ślubowanie zostało złożone

w prezydium

dziekan był pod dużym wpływem wikariusza Wehrnszteina, który „dyktował Kościółowi co robić”, a także miał zły (z punktu widzenia władz) wpływ na młodzież⁶⁰. Został on ukarany administracyjnie (grzywna) za zorganizowanie 10 sierpnia 1953 r. nabożeństwa w kaplicy pod wezwaniem św. Wawrzyńca na Śnieżce oraz spowiedzi dla turystów. Trzech księży zostało przepuszczonych przez WOP bez przepustek granicznych⁶¹.

Sytuacja Kościoła w Polsce stawała się coraz trudniejsza, jedność środowiska podważała także działalność osób skupionych wokół Bolesława Piaseckiego w Stowarzyszeniu PAX. W 1953 r. grupa ta przejęła „Tygodnik Powszechny” i stała się kolejnym narzędziem propagandy prokomunistycznej, skierowanej przeciwko katolikom.

8 maja 1953 r. prymas Stefan Wyszyński i członkowie episkopatu, wystosowali do rady ministrów memoriał „Non possumus”. Był to sprzeciw wobec prób podporządkowania Kościoła państwu oraz naruszania jego wewnętrznej struktury, szczególnie w kontekście przejmowania przez władze państwowe uprawnień należących do Watykanu⁶². Odpowiedzią rządu 26 września 1953 r. było zatrzymanie prymasa Wyszyńskiego. W odosobnieniu pozostawał przez następne trzy lata, do października 1956 r. Przewodniczącym episkopatu został ordynariusz łódzki biskup Michał Klepacz⁶³.

Represje wobec duchowieństwa, zmuszenie do złożenia przysięgi na wierność PRL w 1953 r., internowanie prymasa Wyszyńskiego miały wpływ na zachowanie duchowieństwa – nie podejmowało ono działań, które mogłyby spowodować ingerencję władz. Pilnował tego również ksiądz Lagosz. Duchowni zostali skutecznie zastraszeni, o czym może świadczyć fakt, że od 1954 r. wzmianki na temat kościoła w sprawozdaniach UB w Jeleniej Górze niemal zanikają. Sporadycznie informowano o nielegalnych zbiórkach pieniędzy czy drobnych przestępstwach. Aparat bezpieczeństwa nie musiał podejmować aktywnych działań, ponieważ skutecznie

⁶⁰ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc maj 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 VI 1953 r., k. 130.

⁶¹ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc sierpień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 IX 1953 r., k. 148–149.

⁶² *Non possumus. Memoriał Episkopatu Polski do Rady Ministrów*. zob. P. Raina, *Kościół w PRL...*, s. 413–427. Zob. również: A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 81–87; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego...*, s. 134–137.

⁶³ S. Wyszyński, *Zapiski więzienne*, Paris 1982; P. Raina, *Stefan kardynał Wyszyński...*, s. 526–559; *Stefan kardynał Wyszyński Prymas Polski w dokumentach aparatu bezpieczeństwa PRL (1953–1956)*, wyd. i oprac. Bogdan Piec, Warszawa 2001; J. Żurek, *Uwięzienie prymasa Wyszyńskiego a stosunki państwo–Kościół (1953–1956)*, „Arcana” 2001, nr 6, s. 117–124; W.J. Wysocki, *Osaczenie Prymasa. Kardynał Stefan Wyszyński jako „podopieczny” aparatu bezpieczeństwa w latach 1953–1956*, Warszawa 2002; E.K. Czackowska, *Kardynał Wyszyński*, Warszawa 2009, s. 162–237.

funkcjonował aparat administracyjny i partyjny (PRN, PZPR). Jednym z nielicznych wypadków zaangażowania UB była sytuacja z 1954 r., kiedy zaplanowano w powiecie rekolekcje tygodniowe. Zwrócono się wówczas do Wydziału IX we Wrocławiu o pomoc w zmuszeniu duchownych do ich skrócenia. Argumentowano, że wykłady i nabożeństwa mogą zakłócić przebieg wiosennej akcji siewnej⁶⁴.

W 1954 r. władze skoncentrowały swoje działania na zakonach. Podjęto próby administracyjnego ograniczenia działalności, cieszącej się dużym uznaniem w społeczeństwie (w zakresie wychowania, opieki oraz medycyny). Pretekstem do represji było nawiązywanie kontaktów z przełożonymi zakonów poza granicami Polski, negatywne nastawienie do ustroju oraz brak zaangażowania w akcje organizowane przez władze państwowe. W przypadku niektórych zakonów żeńskich działających na Ziemiach Zachodnich i Północnych, powodem szykan było m.in. autochtoniczne pochodzenie sióstr. W związku z tym, 3 sierpnia 1954 r. w ramach operacji o kryptonimie „X-2” z Dolnego i Górnego Śląska wysiedlono prawie półtora tysiąca zakonnic, które następnie osiedlono w obozach pracy w województwach krakowskim i poznańskim⁶⁵.

Aparat bezpieczeństwa na poziomie lokalnym realizował przede wszystkim wytyczne płynące z zewnątrz – kierownictwa resortu czy PZPR. W mniejszym stopniu były to inicjatywy oddolne, co w przekonaniu autora wynikało ze świadomości olbrzymiej roli, jaką pomimo starań władz, wciąż odgrywali duchowni w życiu społeczeństwa lokalnego. Ponadto działalność charytatywna, aktywność w kółkach przykościelnych, udział w nabożeństwach i świętach to tradycje i przekonania, które trudno było wyrugować ze świadomości Polaków⁶⁶.

Nie ulega wątpliwości, że księża mieli świadomość gry, jaką prowadzą z nimi władze oraz aparat bezpieczeństwa i ją podejmowali, traktowali jak zło konieczne. Przykładem może być zdarzenie z konferencji dekanalnej wiosną 1954 r., kiedy ksiądz Sendys wygłaszał propagandowy referat na temat polskości Ziemi Zachodnich. Jak donoszono, uczestnicy spotkania nie dyskutowali z tezami, a poganiali prelegenta, żeby skracał swoje wystąpienie, ponieważ zbliża się pora obiadowa. Można z tego wyciągnąć wniosek, że świadomie uczestniczyli w swoistym przedstawieniu

⁶⁴ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc luty 1954 r., Jelenia Góra, 3 III 1954 r., k. 103.

⁶⁵ A. Mirek, *Siostry zakonne w obozach pracy PRL w latach 1954–1956*. Lublin 2009; AIPN Wr, 053/216, Sprawozdania miesięczne szefa WUBP we Wrocławiu do ministra Bezpieczeństwa Publicznego, Sprawozdanie miesięczne za miesiąc sierpień 1954 r., k. 62.

⁶⁶ AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za rok 1955, Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 77.

na potrzeby przełożonych, gdyż w rzeczywistości nie przykładali do tego (treści, tematu) wagi⁶⁷.

W 1956 r. prymas Wyszyński został zwolniony i powrócił na stanowisko prymasa. Okoliczności polityczne drugiej połowy 1956 r. zmusiły rząd do nawiązania dialogu z Kościołem rzymskokatolickim. W listopadzie podpisano porozumienie, na mocy którego powstała Komisja Wspólna Rządu i Episkopatu, która przetrwała do 1962 r. W ramach normalizacji stosunków między państwem a Kościołem przywrócono religię jako przedmiot nieobowiązkowy w szkołach, siostry zakonne przebywające w obozach pracy wróciły do klasztorów. Na stanowiska w administracjach apostolskich Ziem Zachodnich i Północnych osadzono legalnych zarządców, wyznaczonych przez władze kościelne. We Wrocławiu było to biskup Bolesław Kominek, czekający na objęcie stanowiska od kwietnia 1951 r. (to wtedy był mianowany przez Watykan). Wszystkie te wydarzenia uaktywniły działania duchowieństwa oraz zaangażowanie katolików świeckich. Złagodzone także podejście państwa do mniejszości religijnych. Pozwoliło to środowiskom związanym z wyznaniem rozwijać i umacniać się organizacyjnie⁶⁸.

Inne wyznania

Poza katolikami Urząd Bezpieczeństwa rozpracowywał także przedstawicieli innych wyznań i odłamów chrześcijaństwa. Od początku lat pięćdziesiątych na skalę ogólnopolską prowadzono intensywne działania przeciwko świadkom Jehowy. Od 2 lipca 1950 r., kiedy zgromadzenie stało się nielegalne (władze odmówiły rejestracji zgodnie z ustawą o stowarzyszeniach z 5 sierpnia 1949 r.) rozpoczęły się represje w postaci aresztów, rewizji, konfiskaty materiałów o charakterze religijnym. Akcja nosiła krypt. „J”. W 1951 r. wszyscy świadkowie Jehowy zostali zwolnieni z zakładów przemysłowych o większym znaczeniu gospodarczym. Generalnie, tego typu środki były mało skuteczne, zgromadzenie nadal rozwijało swoją działalność.

Świadkowie Jehowy spotykali się w Jeleniej Górze w lokalach Cembrowskiego, Jaśniewskiego i Bachurskiego⁶⁹. Informator ps. „Burzyński” wskazywał, że są ciągle

⁶⁷ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc kwiecień 1954 r., Jelenia Góra, 4 V 1954 r., k. 116.

⁶⁸ Szerzej o tym zob. A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 114–125; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce...*, s. 126–140; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego ...*, s. 164–176; S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego ...*, s. 96–97.

⁶⁹ AIPN Wr, 053/306, Raport okresowy od 1 XII 1950 r. do 1 I 1951 r., Jelenia Góra, 7 I 1951 r., k. 33.

aktywni, ale działają ostrożnie, aby nie popaść w konflikt z władzą⁷⁰. Byli zorganizowani w 7 zakonspirowanych grupach na terenie Jeleniej Góry⁷¹. 12 października 1952 r. aresztowano grupowych kółek: Zygmunta Kuśmierczyka, Jana Żura, Antoniego Wieczorka, Eugeniusza Kowalskiego, Walentego Cendrowskiego, Michała Jaśniewskiego i Kazimierza Błaszczaka. U Wieczorka znaleziono powielacz oraz duże ilości papieru. Prowadzone śledztwo nie przynosiło oczekiwanych rezultatów (kontakty z Zachodem, szpiegostwo), tłumaczono więc, że są to fanatycy, którzy nie chcą zeznawać albo odwołują, co zeznali⁷². Po ogłoszeniu podwyżki cen odnotowano wzmożoną aktywność tej grupy, zwłaszcza Władysława Bachurskiego⁷³. Kiedy w 1954 r. uzyskano informacje o tym, że werbowali do grupy członków PZPR miejscowy Urząd Bezpieczeństwa założył rozpracowanie agenturalne o krypt. „Stado-4”⁷⁴. Zauważono też, że świadkowie Jehowy w celu uniknięcia represji zaczęli gromadzić się w mniejszych grupkach, po 10 osób⁷⁵. Urząd Bezpieczeństwa narzekał na brak agentury w tym środowisku, tym bardziej że liczba świadków Jehowy rosła⁷⁶.

Na celowniku bezpieki znaleźli się także adwentyści dnia siódmego. Urzędowi Bezpieczeństwa udało się pozyskać informatora, który donosił, że są wśród zgromadzenia konflikty związane z podziałem na zwolenników i przeciwników ustroju⁷⁷. Innym polem niesnasek była kwestia podpisania volkslisty, przez niektórych członków w czasie wojny, co, jak donosił informator ps. „Siewierski”, doprowadziło do rozłamu⁷⁸. W jednym z raportów bezpieki znalazło się ciekawe spostrzeżenie, że ostatnio widać zwiększenie nastrojów antyżydowskich, ale nie na płaszczyźnie

⁷⁰ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy za okres od dnia 1 II do dnia 29 II 1952 r., Jelenia Góra, 4 III 1952 r., k. 91.

⁷¹ AIPN Wr, 053/287, Raport sprawozdawczy PUBP Jelenia Góra za czas od 1 III do 31 III 1952 r., Jelenia Góra, 4 IV 1952 r., k. 101.

⁷² AIPN Wr, 053/287, Sprawozdanie miesięczne z pracy UB na miasto i powiat Jelenia Góra za okres od dnia 1 X 1952 r. do dnia 31 X 1952 r., Jelenia Góra, 5 XI 1952 r., k. 153.

⁷³ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc listopad 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 2 XII 1953 r., k. 164.

⁷⁴ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc styczeń 1954 r., Jelenia Góra, 3 II 1954 r., k. 94.

⁷⁵ AIPN Wr, 053/228, Sprawozdanie z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra za miesiąc kwiecień 1954 r., Jelenia Góra, 4 V 1954 r., k. 115.

⁷⁶ AIPN Wr, 053/194, Analiza sytuacji operacyjnej terenu Jelenia Góra za rok 1955, Jelenia Góra, 18 I 1956 r., k. 77.

⁷⁷ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc maj 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 5 VI 1953 r., k. 130.

⁷⁸ AIPN Wr, 053/238, Sprawozdanie za miesiąc grudzień 1953 r. z pracy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Jelenia Góra, Jelenia Góra, 4 I 1954 r., k. 172.

„rasowej”, lecz ekonomicznej. Pojawiły się bowiem głosy, że Żydom żyje się lepiej oraz że zajmują lepsze stanowiska pracy⁷⁹.

Rok 1954 przyniósł nasilenie działalności religijnej świadków Jehowy, mimo że władze kontynuowały wobec grup wyznaniowych działania inwigilacyjne i represyjne. Wyznawcy tej religii z rosnącą śmiałością nie tylko rozpowszechniali swoje przekonania doktrynalne, w tym przepowiednie o nadchodzącym końcu świata, ale także otwarcie sprzeciwiali się inicjatywom propagandowym w obszarze społeczno-ekonomicznym, szczególnie współzawodnictwu pracy i wyśrubowanym normom produkcyjnym. Ich bezkompromisowa postawa wyrażała się również w oddawaniu legitymacji organizacji młodzieżowej ZMP oraz partii komunistycznej PZPR⁸⁰. W tym samym okresie również duchowieństwo ewangelickie zaczęło wyraźniej artykułować swój sprzeciw wobec polityki wyznaniowej państwa⁸¹. Szczególnie w kręgach świadków Jehowy nasiliły się przypadki demonstracyjnego uzewnętrzniania wiary oraz otwartego prowadzenia działań ewangelizacyjnych. Tego rodzaju aktywność misyjna często kończyła się postawieniem zarzutów i procesem sądowym⁸².

W obliczu zmieniającej się sytuacji politycznej w kraju, masowe zatrzymania członków organizacji świadków Jehowy zmusiły kierownictwo aparatu bezpieczeństwa do zrewidowania swojej strategii. Wydział VI WUdsBP wystosował 16 lipca 1955 r. do lokalnych jednostek bezpieczeństwa publicznego instrukcję nakazującą ograniczenie masowych aresztowań wyznawców za ich działalność religijną. Gdy

⁷⁹ AIPN Wr, 053/394, Sprawozdanie kwartalne za III kwartał 1956 r., Jelenia Góra, 28 IX 1956 r., k. 64.

⁸⁰ Kwestie te w odniesieniu do powiatu milickiego i świdnickiego przedstawił szef WUBP we Wrocławiu w sprawozdaniu przesłanym 12 VII 1954 r. do MBP (AIPN Wr 053/216, Sprawozdania miesięczne szefa WUBP we Wrocławiu do MBP, Sprawozdanie miesięczne za miesiąc czerwiec 1954 r., k. 43).

⁸¹ Informował o tym w swym sprawozdaniu przesłanym 12 XII 1954 r. do MBP szef wrocławskiego WUBP, pisał: „W Srebrnej Górze powiat Ząbkowice zakonnik [sic] niemiecki z Wałbrzycha, odprawiając nabożeństwo w kościele ewangelickim nawoływał, by wszyscy skupili się wokół Kościoła ewangelickiego i tak, jak Luter walczyli, a zwyciężą wroga, który zwalcza religię” (AIPN Wr 053/216, Sprawozdania miesięczne szefa WUBP we Wrocławiu do MBP, Sprawozdanie miesięczne za miesiąc październik 1954 r., k. 81).

⁸² 4 IX 1955 r. w Świdnicy, podczas dożynek powiatowych funkcjonariusze MO zatrzymali Katarzynę Głowińską, której zarzucono, że „na Placu Lenina [...] agitowała chłopów, którzy przyjechali ze zbożem dla państwa, żeby przystąpili do św[iadków] Jehowy”. W czasie przesłuchania ustalono źródło pochodzenia broszur religijnych. Po przeprowadzeniu rewizji, sprawę przekazano do prokuratora, celem pociągnięcia zatrzymanej do odpowiedzialności karnej „za agitację w miejscu publicznym” (AIPN Wr 053/197, Sprawozdania miesięczne i kwartalne kierowników PUdsBP (niekompletne) – Środa Śląska, Syców, Świdnica za 1955 r., Sprawozdanie z pracy operacyjnej PUdsBP w Świdnicy za okres od 1 VII do 30 IX 1955 r., Świdnica, 30 IX 1955, k. 141).

zalecenia te pozostały bez odzewu, 18 listopada wystosowano kolejne pismo, podkreślające bezcelowość i polityczną szkodliwość aresztowań za takie praktyki religijne jak prowadzenie działalności misyjnej, dystrybucja Biblii czy organizowanie spotkań biblijnych⁸³. Te wyglądające na logiczne i rozsądne decyzje kierownictwa resortu były w istocie rzeczy przyznaniem się do fiaska stosowania brutalnych metod. Zarówno władze, jak i aparat partyjny zmierzały do uznania za konieczne poszukiwanie innych form kształtowania tożsamości Polaków, opartej w dużej mierze na wierze, tradycji. Walkę o dusze Polaków w połowie lat pięćdziesiątych komuniści przegrywali, co w dłuższej perspektywie miało duże znaczenie dla systemu politycznego i zdolności oporu społecznego. Komuniści nie rezygnowali z budowania państwa świeckiego i wspierali sekularyzację, nie zdecydowali się jednak na pozbanienie Polaków możliwości życia we wspólnocie, jakie oferowały wyznania religijne. Tak współistniały obok siebie – sfera publiczna, zsekularyzowana oraz prywatna.

⁸³ AIPN Wr 053/917, Korespondencja operacyjna po zagadnieniu wyznań lata 1954–1956, Pismo naczelnika Wydziału VI WUdsBP do kierowników PU i DdsBP województwa wrocławskiego, k. 31–32.

PODSUMOWANIE

Zarysowane w poprzednich rozdziałach przykłady aktywności funkcjonariuszy resortu bezpieczeństwa zostały odtworzone na podstawie sprawozdań przygotowywanych przez szefów UB w Jeleniej Górze. Z oczywistych względów starali się oni pokazać w jak najlepszym świetle pracę zarówno swoją, jak i podległych osób. Stąd w raportach informacje o dużej aktywności dokumentowanej prowadzonymi rozpracowaniami, różnorodności zagadnień jakimi się zajmowano, aresztach i zatrzymaniach. Jednocześnie unikali lub ukrywali dane o problemach wewnętrznych, związanych z dyscypliną czy fiaskiem działań operacyjnych. Królowała biurokracja, gigantomania i nadinterpretacja faktów i zachowań – wszystkie elementy charakterystyczne dla ustroju totalnego. Czy kreowany w ten sposób obraz aparatu bezpieczeństwa był prawdziwy? W jakim stopniu odzwierciedlał też sytuację polityczną, gospodarczą, społeczną w powiecie? W jaki sposób weryfikować zawarte w archiwaliach opisy, zwłaszcza gdy dotyczą indywidualnych losów osób, które najczęściej już nie żyją i nie zostawiły po sobie wspomnień?

Taka weryfikacja jest trudna, możemy, co najwyżej, podjąć się próby oszacowania w jakim stopniu opisywane w sprawozdaniach, protokołach zjawiska mogły zaistnieć. Czy dane, jakimi posługiwali się funkcjonariusze UB były wiarygodne? Czy ich wiedza o nastrojach społecznych, zachowaniach ludzi wynikała z pogłębionych działań operacyjnych, czy raczej była próbą spełnienia oczekiwań przełożonych lub generalnie władz? Aby na te pytania odpowiedzieć musimy dokonać oceny pracy powiatowego UB. Od końca lat czterdziestych jednostki terenowe podlegały kontrolom w zakresie działalności operacyjnej, dokumentacyjnej oraz stanu sieci agenturalnej. Zachowane protokoły pokontrolne są nieocenionym źródłem, dzięki któremu można zweryfikować jakość pracy oraz zarządzania urzędami powiatowymi. W wypadku Jeleniej Góry mamy do dyspozycji kilka tego typu dokumentów z lat 1950, 1951, 1954, 1955, 1956 i z początku 1957 r. Pokazują one w perspektywie chronologicznej wydajność i sprawność funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa w omawianym okresie¹.

Pracę Urzędu Bezpieczeństwa w Jeleniej Górze kontrolowano 25–28 stycznia 1954 r. Oceniano rozpracowania agencyjne, wstępno-agencyjne oraz agencyjno-śledcze. Jednostka prowadziła trzy rozpracowania agencyjne o krypt. „Krzyżacy”, „Łukasz” i „Aroganci”². Sprawę krypt. „Krzyżacy” założono w 1952 r. na podstawie donosów informatora ps. „Lubicz”, dotyczyła 6 osób podejrzewanych o założenie na terenie Kowar organizacji szpiegowskiej i uprawianie wrogiej propagandy. Byli to m.in. Stefan Krzyżanowski, Jan Rutecki, Zygmunt Imiołczyk. Mimo zwerbowania

¹ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Sprawozdanie z inspekcji w Powiatowym Urzędzie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze, Wrocław, 14 VII 1955 r., k. 171–177.

² AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Raport z przeprowadzonej kontroli PUBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 11 II 1954 r., k. 186.

informatora ps. „Kompas” nie osiągnięto żadnych rezultatów³. Rozpracowanie krypt. „Łukasz” założono w 1952 r. przeciwko świadkom Jehowy, którzy mimo delegalizacji kontynuowali działalność. W wyniku realizacji sprawy 7 osób skazano na kary więzienia (od 2,5 do 6 lat). W 1954 r. pierwsi z nich zaczęli opuszczać więzienia. Urząd Bezpieczeństwa miał jednego informatora ps. „Budzyński”, którego donosy umożliwiły przeprowadzenie zatrzymań w tym środowisku. Sam „Budzyński” był analfabetą, byłym członkiem grupy⁴. Sprawę o krypt. „Aroganci” założono w 1953 r. na podstawie doniesień informatora ps. „Rela” do rozpracowania osiemnastoosobowej grupy młodzieżowej pod nazwą Krajowy Ruch Oporu na terenie Jeleniej Góry, Wrocławia i Warszawy. Agent ps. „Rela” został wprowadzony do kierownictwa grupy. W podsumowaniu kontroli, wskazywano, że rozpracowań jest za mało, jak na ilość informacji, jakimi dysponował UB. Negatywnie oceniono też sposób pracy, stwierdzono, że prowadzi się ją „bardzo prymitywnie, bez określonego, konkretnego kierunku i nie stosuje się poważniejszych przedsięwzięć operacyjnych, co powoduje, że materiały w sprawach (pomimo dwóch lat rozpracowania) nie zostały potwierdzone i całość rozpracowania opiera się na jednoźródłowych danych”⁵.

W tym czasie w Jeleniej Górze prowadzono 5 rozpracowań wstępno-agencyjnych. Pierwsze o krypt. „Zdrójca” z 1953 r. dotyczyło szpiegostwa i zostało wszczęte po doniesieniach informatorów o ps. „Dzidzia” i ps. „Mały”. Drugie o krypt. „Klon” z 1953 r., także o zabarwieniu szpiegowskim, zostało założone na podstawie danych przekazanych z WUBP w Krakowie. Rozpracowanie o krypt. „Siłownia” z 1953 r. dotyczyło działalności osoby zatrudnionej w „Celwiskozie”, która utrzymywała kontakty z obywatelami Szwajcarii, co traktowano jako potencjalne szpiegostwo. Sprawę o krypt. „Góra” założono w 1953 r. na podstawie donosów informatora o ps. „Kowal”, z których wynikało, że jedna z mieszkańek powiatu zorganizowała kanał przerzutowy ludzi przez granicę. Tym, co obciążało kobietę, był fakt podpisania przez nią w czasie wojny volkslisty. Sprawy o krypt. „Niedobitki” nie analizowano z uwagi na przesłanie jej do WUBP. W ocenie kontrolerów pracownicy UB w Jeleniej Górze nie podejmowali większej liczby rozpracowań mimo zebrania wielu materiałów o wrogiej działalności⁶.

Jeśli idzie o rozpracowania agencyjno-śledcze, to PUBP w Jeleniej Górze prowadził dwie sprawy o krypt. „Szkodnicy” oraz krypt. „Bukowiec”. Rozpracowanie krypt. „Szkodnicy” założone w 1953 r. dotyczyło zatrucia świń w spółdzielni produkcyjnej w Łomnicy. Okazało się, że powodem było nieprawidłowe żywienie zwierząt, nie doszukano się wątków politycznych. Sprawę przekazano do prokuratury

³ *Ibidem*, k. 187.

⁴ *Ibidem*, k. 188.

⁵ *Ibidem*, k. 189.

⁶ *Ibidem*, k. 190–193.

powiatowej. Rozpracowanie o krypt. „Bukowiec” z 1953 r. miało wyjaśnić trzy podpalenia zabudowań spółdzielni produkcyjnej w Bukowcu. Osoby podejrzewane o podpalenia oskarżano także o działalność rozbijacką w spółdzielni. Analizujący zachowaną dokumentację kontrolerzy, ustalili, że Sekcja 3 PUBP w Jeleniej Górze wykazywała w sprawozdaniach jeszcze 8 spraw agencyjno-śledczych, które dotyczyły niewykrytych sprawców napadów rabunkowych z lat poprzednich, jednak pracownicy sekcji nie robili nic, aby je wyjaśnić⁷.

W protokole pokontrolnym wskazano także na inne zaniechania, m.in. nie prowadzono w należyty sposób zabezpieczenia rodzin i znajomych uciekinierów za granicę, nie współpracowano z WOP, ignorowano zbierane przez agenturę materiały świadczące o wroziej aktywności różnych osób. Wśród nich była Stanisława Miłkowska-Iwańska prowadząca działalność w środowisku „reakcyjnych literatów”, którzy na wieczorach literackich uprawiali wrogą propagandę⁸.

Podkreślono także fakt zamieszkania w powiecie dużej grupy ludności autochtonicznej (około 2 tys.) oraz funkcjonowania 10 autochtonicznych zgromadzeń zakonnych żeńskich, które prowadziły działalność rewizjonistyczną, gromadziły się w celu słuchania audycji zagranicznych i rozpowszechniały zasłyszane z nich wiadomości. Poza tym siostry utrzymywały kontakt z rodzinami w Niemczech Zachodnich. W Fabryce Maszyn Papierniczych zatrudniano około 100 Niemców, głównie inżynierów, konstruktorów, techników utrzymujących kontakty korespondencyjne z Niemcami. Było to środowisko niezabezpieczone agenturalnie. W całym środowisku autochtonicznym UB miał tylko 4 informatorów, którzy dostarczali dane o działalności rewizjonistycznej, mimo to funkcjonariusze nie podejmowali działań⁹.

Kontrolujący wskazywali jako kolejne bagatelizowane zagrożenie „element bandycki, sanacyjno-endecki oraz nacjonałści ukraińscy”, czyli osoby związane z przestępczością pospolitą, byli członkowie pierwszej lub drugiej konspiracji oraz przesiedleńcy z akcji „Wisła”. Pierwsza grupa (przestępcy pospolici) liczyła 127 osób, UB miał wśród niej 8 informatorów. Podziemie sanacyjne liczyło 482 osoby, obserwowane przez 6 informatorów. Narodowców miało być 24, pilnowanych przez 6 donosicieli. W ostatnim środowisku (Ukraińcy) było 106 osób i 4 informatorów¹⁰. Skupiali się głównie w Jeleniej Górze, Cieplicach, Sobieszowie, Karpaczu i w Kowarach. Problematiczne było rozlokowanie agentury, np. w Cieplicach na 67 byłych członków podziemia sanacyjnego UB nie miał żadnego informatora. Podobnie było w Kowarach, Karpaczu, Szklarskiej Porębie¹¹.

⁷ *Ibidem*, k. 194.

⁸ *Ibidem*, k. 199–203.

⁹ *Ibidem*, k. 205.

¹⁰ *Ibidem*, k. 205–206.

¹¹ *Ibidem*, k. 206.

Zwracano uwagę na fakt, że część stanowisk w instytucjach i gospodarce zajmują byli członkowie służb wojskowych oraz policji II RP. Takich osób było w powiecie 20. Poza tym wielu byłych żołnierzy przedwojennych oraz z Polskich Sił Zbrojnych. Bezpieka miała wśród nich tylko dwóch agentów. Za szczęśliwy traf uznano, że nie mieli tendencji do gromadzenia się, gdyż i tak władze nie miałyby wiedzy, co robią i o czym rozmawiają¹².

Od końca sierpnia 1952 do końca stycznia 1954 r. PUBP w Jeleniej Górze aresztował 63 osoby, aż 45 zostało zatrzymanych w ostatnim kwartale 1953 r. Sprawy powadzone były przez Sekcję Śledczą. Przyczyny aresztowań przedstawia tabela poniżej.

Tabela 28. Przyczyny dokonywanych aresztowań przez funkcjonariuszy PUBP w Jeleniej Górze między 1 IX 1952 a 15 I 1954 r.

Przestępstwa	Ogółem	Z tego w 1953 r.
Nielegalne posiadanie broni	2	-
Zabójstwo i nielegalne posiadanie broni	1	-
Wroga szeptana propaganda/w tym odnośnie do wyborów	31/7	3
Przynależność do nielegalnej organizacji	14	10
Współpraca z Niemcami	2	1
Przynależność do świadków Jehowy w ramach sprawy krypt. „Fanatyk”	7	-
Usiłowanie nielegalnego przekroczenia granicy	1	-
Nadużycia	1	-
Szkodnictwo gospodarcze	2	2
Groźenie śmiercią (art. 250 kk) – Aleksander Wiącek w ramach sprawy krypt. „Anonim”	1	1
Dezinformowanie władz (prawdopodobnie informator UB o ps. „Wadimka”)	1	1
Razem	63	18

Źródło: AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Raport z przeprowadzonej kontroli PUBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 11 II 1954 r., k. 207.

Co interesujące, aż 50 z zatrzymanych reprezentowało środowiska, traktowane jako zaplecze rządzących komunistów, a więc robotnicze i chłopskie, 5 z zatrzymanych to członkowie ZMP, 2 dwójkarzy oraz 2 osoby podejrzewane o współpracę z Niemcami w czasie wojny¹³. Jaki był rezultat prowadzonych dochodzeń? Sprawę o szkodnictwo gospodarcze umorzono, ponieważ aresztowany popełnił w celi

¹² *Ibidem*, k. 206–207.

¹³ *Ibidem*, k. 208.

samobójstwo. Na mocy amnestii umorzono 13 spraw (w tym 11 dotyczących szep-tanej propagandy). Z braku winy zwolniono 6 osób. W tym czasie dokonano także 13 innych zatrzymań, ale spraw tych nie prowadziła miejscowa Sekcja Śledcza, ponieważ zatrzymanych odsyłało do innych jednostek UB lub do MO czy prokuratury¹⁴. Ciekawe, że wątek aresztów podsumowano, że „nie stwierdzono naruszenia praworządności w prowadzonych sprawach przez Sekcję Śledczą”. Nie wspomniano oczywiście o tym, jak traktowani byli osadzeni w areszcie.

Na początku 1954 r. PUBP w Jeleniej Górze wykazywał zarejestrowanych w sieci 21 rezydentów, 8 agentów, 279 informatorów oraz 33 lokale konspiracyjne. Najcenniejszymi byli agenci, angażowani do konkretnych spraw.

Tabela 29. Agenci Urzędu Bezpieczeństwa w Jeleniej Górze na początku 1954 r.

Pseudonim	Charakterystyka	Uwagi kontroli
„Orfin”	Zwerbowany przez Wydział IV WUBP we Wrocławiu w 1952 r. do sprawy na terenie Strzelina do sprawy szpiegowskiej, miał 40 lat, był kelnerem w Karpaczu, autochton. Przy realizacji grupy został przeniesiony do Jeleniej Góry w 1953 r., tu działał jako informator	Brak pomysłu na jego wykorzystanie
„Franek”	Zwerbowany w 1952 r. do sprawy krypt. „Dżoni” o zabarwieniu szpiegowskim, zakończona w październiku 1952 r. Agenta przeniesiono do Karpacza. Miał 25 lat	Planowano wyko-rzystać przeciwko człowiekowi handlu-jącemu szwajcar-skimi zegarkami
„Białkowski”	Lat 60, były żołnierz Andersa. Zwerbowany w 1949 r. do sprawy krypt. „Mufflon” (andersiacy). Od 1952 r. i aresztowania jego kochanki odmówił dalszej współpracy i za zgodą szef WUBP pozostał bez kontaktu	Sugerowano wyeli-minowanie z sieci
„Lubicz”	Inżynier. Zwerbowany w 1947 r. przez WUBP w Białymstoku, gdzie siedział w areszcie za nadużycia. Pomagał w rozpracowaniu niele-galnej organizacji. Został zdekonspirowany i dla bezpieczeństwa przeniesiony do Jeleniej Góry. Tu zaangażowany był do dwóch spraw „Krzyżacy” oraz „Uciekinier”	Oceniony pozytywnie
„Leokadia”	Zwerbowany w 1951 r. do obserwowania środowiska NOW, na podstawie doniesień założono sprawę o krypt. „Niedobitki”	Był źle zadaniowany przez oficera prowa-dzącego
„Rela”	Kobieta, zwerbowana w marcu 1952 r. do sprawy nielegalnej organizacji młodzieżowej Ruch Oporu. Grupa została areszto-wana w lipcu 1952 r., obawiano się dekonspiracji agentki, która doniosła jeszcze pod koniec tego samego roku o istnieniu kolejnej nielegalnej organizacji. Założono rozpracowanie o krypt. „Aroganci” – doniesienia do czasu kontroli urzędu nie zostały potwierdzone innymi danymi	Określana jako nie-zdyscyplinowana

¹⁴ *Ibidem*, k. 209.

„Pogromca”	Zwerbowany w 1952 r. przez WUBP i przekazany do Jeleniej Góry. Wprowadzony do sprawy krypt. „Buntownicy”, a po jej zaniechaniu do sprawy krypt. „Papier” (nielegalna organizacja). Zdemaskował informatora ps. „Wadimka” jako okłamującego UB	Oceniany pozytywnie
„Kalkuta”	Zwerbowany w 1952 r. do rozpracowania osób ze środowiska WRN, pochodzących z województwa krakowskiego. Nie potwierdzono wrogiej działalności	Był źle prowadzony, zastraszony, co go zniechęcało

Źródło: AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Raport z przeprowadzonej kontroli PUBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 11 II 1954 r., k. 211–212.

Pewnym problemem było nierównomierne obłożenie rezydentów siecią agenturalną, którą werbowano nie ze względu na jakość, według potrzeb operacyjnych, a ilość¹⁵. Rozmieszczenie całej sieci PUBP w Jeleniej Górze na początku 1954 r. prezentuje tabela poniżej.

Tabela 30. Rozmieszczenie agentury wśród pracowników UB w Jeleniej Górze

Jednostka prowadząca	Agenci	Rezydenci	Informatorzy	LK
Szef PUBP kpt. SolarSKI	1	-	1	1
Zastępcza szefa PUBP	-	-	2	1
Sekcja 1	3	2	29	4
Sekcja 2	-	-	9	1
Sekcja 3	2	1	21	3
Sekcja 4	1	4	83	9
Sekcja 5	1	1	17	4
Sekcja 8	-	6	31	2
RW Jeleniogórskiej Wytwórni Optycznej	-	2	9	1
Referent terenowy Tarka, gmina SiedlęcIn	-	1	9	1
Starszy referent terenowy Majchrzak, Sobieszów, gmina Cieplice	-	-	7	1
Starszy referent terenowy Bednarski, gmina Janowice, gmina Karpniki	-	-	13	-
Referent terenowy Kalinowski, gmina Stara Kamienica	-	1	10	1
Starszy referent terenowy Kiełek, gmina Kowary, gmina Karpacz	-	1	9	1
Referent terenowy Tukaj, gmina Mysłowice	-	-	12	1
Referent terenowy Mosakowski, gmina Szklarska Poręba	-	1	7	2

Źródło: AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Raport z przeprowadzonej kontroli PUBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 11 II 1954 r., k. 215.

¹⁵ *Ibidem*, k. 214.

Sieć, jak widać z powyższej tabeli, nie była równomiernie czy prawidłowo rozlokowana. Na przykład w przygranicznych miejscowościach Przesieka, Jagniątków, Sosnówka, Ściegny i Michałowice nie było agentury. W Zachełmiu, Podgórzynie i Borowicach była, ale tylko po jednym OZI. Utrudniało lub wręcz uniemożliwiało to rozpoznanie wrogiej działalności. Niedostatecznie zabezpieczono także zakłady przemysłowe. Rozmieszczenie agentury w jednostkach gospodarczych w tym czasie przedstawia tabela poniżej.

Tabela 31. Rozlokowanie agentury w obiektach gospodarczych na początku 1954 r.

Obiekt gospodarczy	Zatrudnionych	Agentura
Fabryka „Celwiskoza”	3500	22
Przemysł papierniczy	2390	8
Fabryka Maszyn Papierniczych	1000	24
JWO	622	12
Zakłady odzieżowe	956	2
Huty szkła technicznego	305	1
Huta Szkła w Szklarskiej Porębie	300	1
Zjednoczenie Budownictwa Miejskiego	300	8
JZF „Labofarma”	360	4
Wrocławskie Przemysłowe Zjednoczenie Budownictwa nr 2 (obsługujące „Celwiskozę”)	700	2
DZPL „Orzeł” Mysłakowice	1200	6
Zakład Farmaceutyczny	600	4
Fabryka Wyrobów Metalowych	350	3
Fabryka Wyrobów Metalowych w Piechocicach	312	1
Energetyka	300	3
Fabryka Dywanów	500	1

Źródło: AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Raport z przeprowadzonej kontroli PUBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 11 II 1954 r., k. 216.

Agentura, która nie wywodziła się ze środowisk wrogich, nie miała często dostępu do osób, którymi Urząd Bezpieczeństwa był zainteresowany, co utrudniało jej wykonywanie zadań. Tymczasem w zakładach przemysłowych zatrudnieni byli ludzie, należący według UB do środowisk wrogich: Niemcy, byli członkowie AK, NSZ, żołnierze PSZ. Nie lepiej wyglądała sytuacja na wsi, gdzie na 60 gromad aż w 15 PUBP nie miał agentury. Podobnie było w 12 PGR, 3 spółdzielniach produkcyjnych i 2 państwowych stadninach koni¹⁶.

¹⁶ *Ibidem*, k. 217.

Rozmieszczenie tajnych współpracowników na poszczególnych funkcjonariuszy również nie było równomierne. Na początku 1954 r. na wykazywanych 28 pracowników najwięcej OZI mieli kierownik Sekcji 3 Grabiec – 14; kierownik Sekcji 8 Rudnik – 16, kierownik RO FMP Lańskiewicz – 17. Ani jednego na stanie nie miał referent Sekcji 3 Straś. Jakość pracy z siecią była bardzo różna. Do najczęściej wytykanych niedociągnięć zaliczano brak odpowiedniego zadaniowania, brak związku sprawy z treścią donosu, niską wartość przekazanej informacji (powtarzanie plotek). Nie szły za tym żadne działania operacyjne, ważne z punktu widzenia służb. Nie prowadzono kontroli pracy z agenturą i nie werbowano jej w związku ze specyficzną dla terenu wrogą działalnością¹⁷.

Nadzorowanie działalności poszczególnych jednostek na początku 1954 r. wyglądało następująco: szef PUBP kpt. Solarzski odpowiedzialny był za Sekcję 1, 3, 4, Śledczą, Biuro „B”, RW JWO, RO „Celwiskoza”, RO Fabryka Maszyn Papierniczych, RO „Labofarma”, RO „Orzeł”, RO „Józefina”. Zastępca szefa PUBP por. Ścibor był odpowiedzialny za Sekcje 2, 5, 8, „A”, referaty ds. poboru oraz referentów terenowych. Stanowisko drugiego zastępcy szefa PUBP nie było obsadzone¹⁸. Mimo przygotowywanych planów pracy przez poszczególnych funkcjonariuszy i sekcje, były one źle weryfikowane i często robione błędnie, np. bez związku z zagrożeniami. Zwracono uwagę, że nie przygotowywano planów dotyczących zabezpieczenia granicy, rewizjonizmu, części środowisk. Ponadto kierownictwo zbyt wolno weryfikowało plany i kontrolowało ich realizację, stąd niektóre sprawy przeciągano, aż stawały się nieaktualne (tak działo się np. w Sekcji 4, RW oraz RO)¹⁹.

Oceniano, że na początku 1954 r. warunki pracy oraz mieszkaniowe pracowników PUBP w Jeleniej Górze były wystarczające. Referenci terenowi, np. w Szklarskiej Porębie, Karpaczu, mieszkali w domach wczasowych. W ramach działalności kulturalnej organizowano pracownikom wycieczki (w 1953 r. były dwa wyjazdy). Nie zawsze jednak otrzymywali dostateczną pomoc ze strony kierownictwa w zakresie pracy operacyjnej. W tym czasie szef UB prowadził tylko dwie sprawy, zastępca zaś ani jednej – trudno więc, żeby stanowili autorytet dla podwładnych. W raporcie z kontroli podkreślono, że „kierownictwo PUBP w Jeleniej Górze nienależycie zrozumiało w jaki sposób uniknąć administrowania zza biurka i jak należy pracować, aby podnieść poziom pracy operacyjnej na wyższy poziom”²⁰.

Kolejna kontrola pracy operacyjnej odbyła się 13–14 czerwca 1955 r. Związana była z realizacją Uchwały i Instrukcji 03-04/55 Komitetu do spraw Bezpieczeństwa

¹⁷ *Ibidem*, k. 219.

¹⁸ *Ibidem*, k. 224–225.

¹⁹ *Ibidem*, k. 225.

²⁰ *Ibidem*, k. 229.

Publicznego²¹. W podsumowaniu wskazano, że pracownicy niewłaściwie podeszli do zarządzeń przełożonych, interesowali się głównie instrukcjami, gdyż chcieli mieć wzory dokumentów. Lekceważyli natomiast Uchwałę, która wyjaśniała zasady działania z punktu widzenia ideologii²². Generalnie dobrze oceniono pracę zarówno kierownictwa, jak i pracowników.

Pozytywnie oceniono pracę kierownictwa. Kierownik urzędu prowadził sprawę krypt. „Mewa” (szpiegostwo), zastępca sprawę o krypt. „Bukowiec” (podpalenia). Obie miały być prowadzone sposób odpowiedni²³.

Pochwalono aktywność pracowników, w momencie kontroli założonych było 57 spraw ewidencji operacyjnej: 4 agenturalne, 4 agenturalno-śledcze, 5 agenturalno-poszukiwawczych, 14 agenturalno-sprawdzeniowych i 30 ewidencji obserwacyjnej. Tylko dwa pierwsze rodzaje prowadzone były rzetelnie, pozostałe sprowadzały się do zbierania informacji, 33 były w trakcie zakładania. Według kontrolujących większość spraw była dość słabo zaplanowana, funkcjonariusze nie potrafili pracować z agenturą, nie rozumieli, że nie wystarczy sam fakt zwerbowania informatora, trzeba jeszcze z nim prawidłowo współpracować²⁴.

Kolejna inspekcja PUdsBP w Jeleniej Górze w zakresie „ofensywności w pracy operacyjnej” odbyła się 5–8 lipca 1955 r.²⁵. Wyróżniono wówczas Sekcją 2, która prowadziła 20 spraw. Chwalono jej pracowników także za werbowanie wartościowej agentury. Przeciwnieństwem był pion odpowiedzialny za gospodarkę (Sekcja 4), gdzie na 49 prowadzonych spraw, aż w 36 brakowało planów działań. W istocie były więc „martwe”. Poza tym informatorzy, których określono jako przypadkowych, nie dostarczyli żadnych istotnych danych. Ponadto w 33 sprawach nie było zaangażowanego żadnego informatora. Nawet „obiecujące” doniesienia o istnieniu tajnej organizacji niemieckiej nie spotkały się z odpowiednią reakcją funkcjonariuszy, którzy nie potrafili wyciągnąć odpowiednich wniosków i właściwie pokierować agenturą. W wypadku kleru zwerbowano tylko 1 informatora, zaniedbany był także odcinek wiejski (były PSL, kułacy)²⁶.

²¹ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Sprawozdanie z dokonanej kontroli pracy operacyjnej w PUdsBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 13 VI 1955 r., k. 178–183.

²² *Ibidem*.

²³ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Sprawozdanie z dokonanej kontroli pracy operacyjnej w PUdsBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 13 VI 1955 r., k. 179.

²⁴ *Ibidem*, k. 180.

²⁵ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Sprawozdanie z inspekcji w Powiatowym Urzędzie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze, Wrocław, 14 VII 1955 r., k. 171–177.

²⁶ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Sprawozdanie z dokonanej kontroli pracy operacyjnej w PUdsBP w Jeleniej Górze, Wrocław, 13 VI 1955 r., k. 182–183.

W dniach 15–17 lutego 1956 r. kpt. Stanisław Dusza dokonał kontroli spraw agenturalnego sprawdzenia PUBP w Jeleniej Górze. Stwierdził, że zgodnie z danymi z Wydziału X WUBP w jednostce prowadzone są 42 sprawy, z czego 15 od 3 miesięcy, 5 od 6 miesięcy a 22 dłużej niż 6 miesięcy²⁷. Od czerwca 1955 r. wyjaśniono 5 spraw, z których 3 przekazano do archiwum. Większość prowadzonych spraw założono między czerwcem a sierpniem 1955 r. na podstawie doniesień agenturalnych²⁸. W ocenie funkcjonariusza WUBP sposób prowadzenia rozpracowań poprawił się, ale dotyczyło to tylko części pracowników PUdsBP, głównie z Referatu II. Trzech funkcjonariuszy prowadziło 26 spraw, do których wykorzystywało 26 informatorów. Na uwagę zasługiwało rozpracowanie dotyczące uciekiniera Romana Urbanowskiego (do sprawy zwerbowano informatora ps. „Adam”, z którym utrzymywał kontakt listowy) oraz Grzegorza Lawczuka (podejrzewany o nielegalną działalność organizacyjną we współpracy z byłymi członkami NSZ)²⁹.

Sekcja 4, w której zatrudniano 7 funkcjonariuszy, prowadziła 34 sprawy, według raportu często zbyt długo. Sekcja 3 złożona z 4 pracowników wykazywała 26 spraw i 34 jednostki agentury. Sposób ich prowadzenia określono jako wątpliwy, prymitywny i płytki. Nie trzymano się terminów zakładanych w planach i nikt tego nie rozliczał. Generalnie jednostka nie mogła pochwalić się większymi osiągnięciami, co wyrażało się choćby w tym, że nie przekwalifikowywano spraw do rzędu wyższych form rozpracowania³⁰.

W tym samym czasie prowadzono kontrolę 5 spraw agenturalno-śledczych, które dotyczyły pożarów (krypt. „Bukowiec” od 1953 r. oraz „Pożoga” od 1954 r.), aktów sabotażu (krypt. „Gniotownik” od 1955 r.), listów szkalujących PRL (krypt. „Barbórka” od 1955 r.) i wywieszenia wrogiego plakatu w 1954 r. (krypt. „Afisz”)³¹.

Autor protokołu surowo ocenił sposób prowadzenia śledztw w jednostce, skupił się na rozpracowaniu krypt. „Bukowiec”. Pod koniec 1953 r. w spółdzielni produkcyjnej w Bukowcu dokonano 3 podpażeń w ciągu 10 dni. Od tego czasu próby wyjaśnienia podejmowało kilkunastu funkcjonariuszy, którzy przygotowali 20 analiz i planów, z których nic nie wynikało. Bazowali oni głównie na doniesieniach informatora ps. „Tygrys”, który oskarżył o podpalenia byłego sekretarza KG PZPR Romana Czubę i jego syna. Potem do śledztwa wprowadzano lub werbowano kolej-

²⁷ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Protokół z przeprowadzonej inspekcji w PUdsBP w Jeleniej Górze, Jelenia Góra, 17 II 1956 r., k. 131.

²⁸ *Ibidem*, k. 132.

²⁹ *Ibidem*, k. 133.

³⁰ *Ibidem*, k. 141–145.

³¹ Pod protokołami podpisał się ppor. R. Piotrowski (AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Raport z kontroli spraw agenturalno-śledczych w Powiatowym Urzędzie do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze, Wrocław 1956 r., k. 147).

nych informatorów o ps.: „Bek”, „Sygnał”, „Zbyszek”, „Młot”, „Oka”, „Ostrowski” czy „Nowicki”. Jak się okazało dwóch pierwszych zostało wyeliminowanych, trzeci wyjechał z terenu, „Oka” został zwolniony ze współpracy jako aktywista ZSL a dwaj ostatni nie mieli dojścia do figurantów sprawy. Sam „Tygrys” okazał się być pijakiem miejscowym, karanym za nadużycia, podszywającym się pod pracownika UB. Funkcjonariusze prowadzili działania na podstawie doniesień informatorów, z których część podawała fałszywe dane, inni byli angażowani przypadkowo. Przełożeni nie sprawowali należytego nadzoru i sprawa pozostawała w zawieszeniu³².

Podobnie rzecz się miała z rozpracowaniem krypt. „Pożoga”, dotyczącym 5 pożarów w Zakładach Przemysłu Papierniczego w Miłkowie między lutym a kwietniem 1954 r. Podpalano bele z papierem, o co podejrzewano członka straży pożarnej zakładów Józefa Rendze. Zakładano, że dokonywał sabotażu po to, żeby gasić pożary i dzięki temu otrzymywać premie. „Tak, jak ta sprawa jest prowadzona, to chyba już gorzej prowadzonej sprawy przez nasz aparat znaleźć nie można. Ze sprawy wynika, że kierownictwo w Jeleniej Górze w ogóle do niej nie przywiązuje większej wagi, stąd też taka praca śledcza i agenturalna” – pisał kontroler. W sprawie zawinił również WUBP we Wrocławiu, do którego na początku 1955 r. wysłano materiały w celu umorzenia. Przeleżały tam do listopada i wróciły do Jeleniej Góry z zaleceniami dalszego rozpracowania. Zdaniem oceniającego pracownicy jednostki lokalnej nie byli przygotowani do pracy operacyjnej, a kierownictwo nie sprawowało odpowiedniego nadzoru³³.

Sprawa krypt. „Barbórka” (lub „Barburka”) dotyczyła wysyłania listów za granicę do redakcji Radia Wolna Europa. Pierwsze przesyłki pojawiły się we wrześniu 1954 r., sprawę założono jednak dopiero w lipcu 1955 r. Od tego czasu nie przesłuchano pracowników poczty, nie dość aktywnie działała też agentura. Informatorzy o ps. „Hakar”, „Chirurg”, „V-2” i „Sterna” mieli szukać osoby, posługującej się charakterystycznym zwrotem „nasze grona”. Nie wykonano w końcu wszystkich założonych w planach akcji³⁴.

Problemy z agenturą skutkowały także znikomymi wynikami rozpracowania krypt. „Gniotownik”, założonego w celu wyjaśnienia prób dywersji, polegających na wrzuceniu do gniotownika na oddziale wiskozy w Zakładach im. K. Gotwalda w letnich miesiącach 1955 r. uchwytów od klucza, co groziło zniszczeniem urządzenia. Wykorzystywano przy tym czterech informatorów o ps.: „Aresz”, „K”, „Jan” oraz „Rysiek”. Podczas kontroli okazało się, że dwaj ostatni są kompletnie niewiarogodni jako źródła. „Rysiek” (zwerbowany we wrześniu 1955 r.) został określony

³² *Ibidem*, k. 147–152.

³³ *Ibidem*, k. 153–159.

³⁴ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Raport z kontroli spraw agenturalno-śledczych w Powiatowym Urzędzie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze, Wrocław, 1956 r., k. 160–161.

jako „kłamca, złodziej, zdekonspirował się, bumelant”. Nic dziwnego więc, że nie było rezultatów³⁵.

Sprawa „Afisz” związana była z wywieszeniem plakatów o wrogiej treści przeciwko członkom spółdzielni produkcyjnej w Kopańcu w lutym 1954 r. Wcześniej przesłano do KG PZPR anonim, w którym te same osoby były określane jako bumelanci i nieroby. Zaangażowano informatorów ps. „Lotny”, „Ciechanowski”, „Kazimierz” i „Wacek”. Do początku 1956 r. w sieci pozostał jedynie „Wacek”. Nie udało się wyjaśnić, kto jest autorem listów i plakatu³⁶.

W podsumowaniu raportu wskazano, że równie winny, jak PUBP, jest WUBP, ponieważ funkcjonariusze tego ostatniego wykonywali pracę funkcjonariuszy lokalnych, przygotowywali za nich plany, przeprowadzali przesłuchania. Ze względu na duże obciążenie różnymi obowiązkami, odkładali na pewien czas realizację spraw i nikt w tym czasie o nich nie pamiętał i się nimi nie zajmował – ani we Wrocławiu, ani w Jeleniej Górze. Ciągłe zmienianie prowadzących powodowało, że na nowo zaczynało od tych samych działań (napisanie planu itd.). Bardzo słabo pracowano z agenturą³⁷.

Likwidacji UB i powstaniu Referatu SB przy KP MO w Jeleniej Górze oraz przejmowanie obowiązków przez nowego szefa bezpieczeństwa, kpt. Winkowskiego towarzyszyła kontrola pracy operacyjnej i stanu dokumentacji. Odbyła się ona 1–9 lutego 1957 r. i odwołuję się do niej, ponieważ w istocie rzeczy opisywano w raporcie stan faktyczny z końca 1956 r. Było to więc swoiste podsumowanie działań UB w Jeleniej Górze. Jednym z powodów przeprowadzenia kontroli był konflikt między p.o. kierownika Referatu SB mjr. Gregorczykiem a komendantem powiatowym MO kpt. Wołowskim. Likwidacja UB oznaczała wzrost znaczenia milicji, pojawiły się więc spory o kompetencje między oficerami. Dokonujący kontroli stanęli po stronie milicji – oskarżono Gregorczyka o wciąganie do „walki” z komendantem MO pracowników bezpieczeństwa, co „rozkręcało” pracę operacyjną. Doszukano się także nieprawidłowości w dokumentacji (niezgodności z danymi z Wydziału X)³⁸.

Jednym z problemów było ustalenie aktualnego stanu agentury. Inne dane podawał mjr Gregorczyk, inne były w skorowidzu (który, jak zauważono, od dawna nie był uaktualniany), a jeszcze inne podawał Wydział X. Czternaście jednostek agentury nie miało przydziału i nie wiadomo było, kto za nie odpowiada. Według mjr. Gregorczyka podległa mu jednostka prowadziła 63 informatorów oraz 24 LK. W ewidencji Wydziału X odnotowano 120 współpracowników UB, a w skorowidzu

³⁵ *Ibidem*, k. 161–164.

³⁶ *Ibidem*, k. 164–166.

³⁷ *Ibidem*, k. 167–170.

³⁸ AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Protokół dotyczący pracy operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa przy Komendzie Miasta MO w Jeleniej Górze, Wrocław, 15 II 1957 r., k. 117.

było ich 189³⁹. Najbardziej wiarygodne dane podawali zatrudnieni w tym czasie pracownicy Referatu SB.

Tabela 32. Sieć informatorów pracowników SB w styczniu 1957 r.

Oficer	Sieć informatorów (w nawiasie data werbunku)
Jan Filuś starszy oficer operacyjny	8 czynnych TW: „Retorta” (11 I 1955 r.), „Zieliński” (8 V 1956 r.), „Transportowiec” (listopad 1856 r.), „Czujnik” (21 V 1954 r.), „Dąb” (20 XI 1956 r.), „Karton” (21 V 1854 r.), „List” (14 XI 1955 r.), „Brzoza” (25 V 1955 r.)
Daniel Kielek oficer operacyjny	8: jeden uchylał się od współpracy: „Antek” (15 X 1956 r.), „Stanisław” (19 VIII 1956 r.), „Janek” (18 X 1956 r.), „Drukarz” (11 VIII 1956 r.), „Jan” (3 IX 1955 r.), „Zbyszek” (13 VI 1956 r.), „Karol” (28 II 1955 r.), „Ula” (22 XI 1950 r.)
Piechocki oficer operacyjny	6: „Piszczala” (b.d.), „Nowicki” (31 X 1955 r.), „Skowroński” (11 VII 1956 r.), „Kwiatkowski” (4 II 1956 r.), „Kwiatkowski II” (3 IX 1956 r.), „Zbyszek” (30 VII 1956 r.)
Jaśkiewicz oficer operacyjny	6: „Stanisław” (28 VIII 1956 r.), „Gospodarz” (31 I 1955 r.), „Okulski” (1 IV 1954 r.), „Jan” (30 IX 1956 r.), „Róża” (25 VI 1955 r.), „Anton” (lipiec 1956 r.)
Bogdan Cetera oficer operacyjny	4: „Pióro” (od 1951 r.), „Adam” (28 III 1952 r.), „Bukowski” (6 IX 1956 r.), „Jeleń” (2 IX 1956 r.)
Piciurak oficer operacyjny	9: „Szczerba” (19 X 1952 r.), „37” (3 VIII 1955 r.), „Iro” (3 IV 1956 r.), „Morski” (11 VI 1956 r.), „Zbigniew Jamnicki” (12 IX 1956 r.), „Dąb” (17 VIII 1956 r.), „Magister” (5 IX 1955 r.), „Janosik” (25 VI 1956 r.), „Krajewski” (3 VI 1956 r.)
Jan Rusak starszy oficer operacyjny	formalnie przejął po zwolnionych pracownikach 14 jednostek agencji, z tego czynnych miało pozostać siedmiu
Zygmunt Tarka oficer operacyjny	przejął ze zlikwidowanej Delegatury nr 10 w Kowarach 8 jednostek agencji i 4 LK, m.in. „Bociek”, z pozostałą miał dopiero nawiązać kontakt
Edward Dzwonnik oficer operacyjny	5: „Kowalski” (21 III 1952 r.), „Swój” (określano go jako starego informatora, jego teczka robocza składała się z dwóch tomów), „V2” (podobnie stary informator), „Ozúk” (28 I 1955 r.), „Rybak” (3 XI 1955 r.)
Jan Bednarski oficer operacyjny	2: „As” (14 I 1954 r.), „Franciszek” (16 V 1954 r.)
Woźnicki oficer operacyjny	nie przedstawili stanu posiadanej agencji ze względu na wyjazd służbowy, zaś oficer operacyjny Wiktor Borkiewicz przebywał na zwolnieniu lekarskim
Wojtysiak starszy oficer operacyjny	

Źródło: AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Protokół dotyczący pracy operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa przy Komendzie Miasta MO w Jeleniej Górze, Wrocław, 15 II 1957 r., k. 119–125.

Na kontakcie jednostki pozostawały 34 jednostki OZI, bez kontaktu pozostawało 26, w prowadzonych sprawach angażowano 9, do eliminacji nadawało się 18 a 13 teczek agencji wymagało uzupełnienia⁴⁰. Jednostka jeleniogórska dyspono-

³⁹ *Ibidem*, k. 118.

⁴⁰ *Ibidem*, k. 119–125.

wała wówczas 27 lokalami kontaktowymi, których kryptonimy i charakterystykę przedstawia tabela poniżej.

Tabela 33. Wykaz LK Referatu SB w Jeleniej Górze w styczniu 1957 r.

Kryptonim	Data	Właściciel	Koszty	Uwagi
„Inżynier”	30 I 1956	PZPR	nie	bez zgody KW
„Skowroński”	10 IX 1945	PZPR	nie	bez zgody KW
„Suchy”	21 V 1954	PZPR	nie	zgoda KW
„Jan”	4 VIII 1955	PZPR	nie	zgoda KW
„Mira”	10 XII 1953	PZPR	50 zł	zgoda KW
„Stanisława”	14 I 1955	Bezp.	nie	nie dotyczy
„Tadeusz”	20 I 1953	PZPR	nie	zgoda KW
„Parawan”	21 III 1952	PZPR	częściowo	bez zgody KW
„Telefon”	28 I 1955	PZPR	100 zł jednorazowo	brak danych
„Telefon nr 1”	5 II 1955	Bezp.	100 zł jednorazowo	nie dotyczy
„Zorka”	30 VIII 1955	PZPR	100 zł	bez zgody KW
„Orbis”	2 V 1956	PZPR	100 zł jednorazowo	bez zgody KW, w likwidacji
„Wrocław”	4 VIII 1956	PZPR	nie	bez zgody KW
„Zorza”	26 XI 1954	Bezp.	nie	nie dotyczy
„30”	20 VII 1954	PZPR	dwukrotnie	zgoda KW
„Włodzimierz”	12 II 1952	PZPR	nie	zgoda KW
„Dolina”	10 IX 1953	PZPR	2 razy po 150 zł	brak zgody KW, legenda „przyjeżdża kolega z powiatu”
„Szary”	26 IX 1953	PZPR	w sumie 200 zł	brak zgody
„Bober”	24 I 1952	Bezp.	nie	nie dotyczy
„Henryk”	4 XI 1952	PZPR	tak	zgoda KW
„Tadek”	28 III 1952	PZPR	200 zł jednorazowo	zgoda KW
„Orzeł”	9 IV 1954	PZPR	tak	brak zgody KW
„Józef”	24 II 1955	PZPR	nie	brak zgody KW
„Radio”	23 XI 1953	PZPR	nie	zgoda KW
„Kino”	10 XI 1955	PZPR	nie	przejęto z Informacji Oficerskiej Szkoły Piechoty, brak zgody KW
„Orzech”	12 XI 1949	PZPR	tak	zgoda KW
„Włodzimierz”	9 XII 1953	PZPR	nie	zgoda KW, legenda „znajomi w delegacji”

Źródło: AIPN Wr, 053/1626, t. 3 cz. 1, Protokół dotyczący pracy operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa przy Komendzie Miasta MO w Jeleniej Górze, Wrocław, 15 II 1957 r., k. 125–129.

Na początku 1957 r. pracownicy prowadzili: 18 spraw agenturalnego sprawdzenia, 2 agenturalno-śledcze, 93 ewidencji obserwacyjnej i 70 różnych spraw nie-rejestrowanych. W sumie 183, liczba nie zgadzała się z danymi z Wydziału X⁴¹.

Przeprowadzający kontrolę w jednostce mjr Ogonowski zwrócił uwagę, że w obliczu konfliktu między oficerami kierującymi MO i SB, w co zostali zaangażowani pracownicy szeregowi, konieczne było przeniesienie zarówno mjr. Gregorczyka, jak i komendanta powiatowego MO kpt. Wołowskiego⁴².

Wskazywane powyżej opisy funkcjonowania jednostki jeleniogórskiej wyraźnie udowadniają, że popularna w publicystyce teza o wszechwiedzy i wszechmocy aparatu bezpieczeństwa nie miała wiele wspólnego z rzeczywistością. Pracownicy UB podejmowali czynności na podstawie rozkazów przełożonych, doniesień agencji lub w reakcji na zaistniałe zdarzenia (np. rozlepianie ulotek, napady z bronią w rękę, wypadki i awarie). W wypadku pierwszej z wymienionych okoliczności wiązało się to ze wskazywaniem wroga (osoby, środowiska czy zjawiska, procesu uznanego przez władze za zagrażające komunizmowi) – bez względu na to, czy faktycznie na terenie powiatu taka sytuacja zaistniała. Z kolei sieć informatorów nie gwarantowała odpowiedniej inwigilacji społeczeństwa, na mapie powiatu można wskazać „białe plamy” jeśli idzie o rozpoznanie sytuacji czy nastrojów społecznych. Były też oczywiście środowiska (autochtoni, duchowni, byli członkowie konspiracji) czy obiekty (zakłady przemysłowe, organizacje) podlegające permanentnej kontroli, jednak jakość zbieranych danych zależała od poziomu i ulokowania agencji. Wszczęcie dochodzenia (rozpracowania), nie gwarantowało sukcesu, na przeszkodzie stawały kwestie natury osobowej.

W literaturze przedmiotu wielokrotnie wskazuje się na niski poziom osób przyjmowanych do pracy w UB, zwłaszcza w pierwszych latach po zakończeniu wojny. Do pewnego stopnia wynikało to ze stanu społeczeństwa polskiego po latach wojny i okupacji. Celem zarówno Niemców, jak i Sowiec było wyniszczenie inteligencji polskiej. Dodatkowym czynnikiem w wypadku aparatu represji był fakt zatrudniania ludzi młodych, którzy nie mieli możliwości kontynuowania edukacji po wybuchu wojny. Roczники urodzone w połowie lat dwudziestych lub później najczęściej wychodziły z wojny z wykształceniem podstawowym (powszechnym), czasami z zawodowym. Nie może zatem dziwić, że wielu z nich miało duże problemy z pisaniem, wyrażaniem swoich opinii czy wręcz było wtórnymi analfabetami. W celu zobrazowania sytuacji pokazujemy meldunek dowódcy warty Małpy z sierpnia 1946 r.⁴³

⁴¹ *Ibidem*, k. 129.

⁴² *Ibidem*, k. 130.

⁴³ AIPN Wr, 056/640, Akta osobowe Jana Malinowskiego, Meldunek Małpy do szefa PUBP, Jelenia Góra, 26 VIII 1946 r., k. 37.

W 1945 r. w związku z potrzebami kadrowymi przyjmowano ludzi bez głębszego sprawdzenia ich życiorysów. I nie chodzi tylko o kwestie wcześniejszej przynależności np. do AK. Jan Krzysztofik wcześniej był zatrudniony w WUBP w Łodzi jako młodszy wywiadowca Sekcji 8, po dwóch miesiącach zwolniono go za niedbałe wykonywanie obowiązków. Wyjechał do Jeleniej Góry, gdzie w październiku 1945 r. zgłosił się ponownie do pracy w UB (ukrył fakty z przeszłości). Kiedy jego akta trafiły do MBP, sprawa się wydała i kierownictwo PUBP dostało polecenie zwolnienia go. Już wówczas jednak był podejrzewany o przynależność do jakiejś bandy, jak się okazało dokonywał napadów na Niemców i osadników polskich⁴⁴.

Na stanowiskach merytorycznych zatrudniano osoby niemające dostatecznego wykształcenia. Jako przykład mogą tu posłużyć losy Bronisława Byka (47 lat), cieśli z zawodu, który ukończył jedynie 2 lata szkoły powszechnej, a został zatrudniony jako intendent (buchalter). Jak przyznawano po kilku miesiącach, nie nadawał się na to stanowisko, wykonywał właściwie czynności magazyniera i wiosną 1946 r. został zwolniony.

Kierujący Urzędem Edward Baumgarten, który tłumaczył się z trudności jednostki w pracy operacyjnej, wskazywał, że głównym problemem były braki kadrowe, sięgające w połowie 1947 r. 50 proc. etatów operacyjnych. Tymczasem, jak pisał w ankiecie „teren jest pełny reakcyjnego elementu, graniczny, a ponadto posiada silnie rozwinięty przemysł”⁴⁵. Problem ten miał charakter permanentny, np. w połowie 1948 r. kierownictwo narzekało na zbyt małą obsadę, żeby prowadzić prawidłowo i skutecznie działalność operacyjną. Pracownicy wykonywali wiele innych czynności, zajmujących czas, jak np. wyjazdy do Lubania (współpraca z jednostką WOP) czy spędzanie czasu w zasadzkach po kilka dni⁴⁶.

Z czasem zaczęto zwracać coraz większą uwagę na wykształcenie i wyszkolenie funkcjonariuszy. Z zachowanej dokumentacji wynika, że w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych przy Państwowym Gimnazjum i I Liceum Ogólnokształcącym dla Dorosłych w Jeleniej Górze istniała Szkoła Zamknięta PUBP. Jej kierowniczką była Ida Zobczyńska⁴⁷. Pracownicy UB mieli możliwość uzupełniania wykształcenia zarówno w zakresie szkoły powszechnej, jak i ogólnokształcącej. Średnie wykształcenie, pod koniec opisywanej dekady, funkcjonariusze mogli uzupełniać w szkole ogólnokształcącej im. A. Lampego we Wrocławiu. Generalnie jednak nie garnęli

⁴⁴ AIPN Wr, 056/557, Akta osobowe Jana Krzysztofika.

⁴⁵ AIPN Wr, 056/204, Akta osobowe Edwarda Baumgartena, Ankieta Edwarda Baumgartena, Jelenia Góra, 1947 r., k. 58.

⁴⁶ AIPN Wr, 053/363, Raport sprawozdawczy od 24 V do 24 VI 1948 r., Jelenia Góra, 24 VI 1948 r., k. 20–28.

⁴⁷ AIPN Wr, 056/584, Akta osobowe Mieczysława Kwiałkowskiego, Zaświadczenie, Jelenia Góra, 30 IV 1953 r., k. 54.

Do szefa P.U.B.P.

Jelenia Góra
26/VIII-46 roku
od d-cy warty Malpa.

Raport.

Melduje o wartownikach: Malinowskiego, Tarki i Sikory. Szwary byli zwalnieni na miasto 25/VIII - do godziny 22⁰⁰. Sikora zameldował w tej godzinie, a Tarka i Malinowski wcale nie przeszli do Urzędu.

Melduję do waszej
dispozycji.

26/VIII-46 d-ca warty
Malpa.

się do nauki, nawet w połowie lat pięćdziesiątych, mimo wiedzy, że wykształcenie jest pożądane w celu uzyskania awansu. W skali całego województwa na początku 1956 r. naukę rozpoczęło 279 uczniów, ale po kilku miesiącach samowolnie zrezygnowało aż 83⁴⁸.

Kierownictwo WUBP miało świadomość ułomności podległych kadr, jak się jednak okazywało zasadniczym kryterium zatrudnienia była, zwłaszcza na początku, odpowiednia przeszłość. W ankiecie podpisanej przez Władysława Janickiego pojawiła się informacja, że na przełomie 1945 i 1946 r. problemy sprawiał szef Urzędu Wadowiec, „który nie dbał o pracę w urzędzie, tylko pił wódkę i strzelał po urzędzie”⁴⁹. Mimo tej oceny pracował dalej, ponieważ „był zasłużony”. Funkcjonariusz mógł być ograniczony umysłowo, słabo przygotowany, ale jeżeli uznano go za pewnego politycznie, to nadawał się, choćby na stanowisko wartownika. Przy czym sformułowanie pewności politycznej nie oznaczało wcale wiedzy na tematy ustrojowe itd., chodziło o przychylność i lojalność wobec systemu (w dokumentach określano ów system demokratycznym – co było formą socjalizacji przez język). Wprost napisano to w charakterystyce jednego z wartowników, reemigranta z Francji Edwarda Beloniaka: „Dla naszego Urzędu nie przedstawia on pożądanej wartości. Pozostawał on w pracy dotychczas jedynie dlatego, że politycznie jest pewny”. Nawet zgoda KW PZPR na objęcie stanowiska nie wystarczała, gdy pojawiły się wątpliwości natury politycznej ze strony kierownictwa MBP – taka była sytuacja Chojnackiego. Podobnie przedstawiała się sprawa jeleniogórskiego funkcjonariusza Edwarda Czmerka, który mimo miernych ocen dotrwał w resorcie do 1959 r.

Drugim, istotnym powodem problemów operacyjnych był brak chętnych do pracy, przyjmowano więc każdego, zwłaszcza gdy został przysłany przez jedną z organizacji komunistycznych (PPR, ZWM itp.). Tak można interpretować enigmatyczne uzasadnienie przyjęcia do pracy Wiktora Ćwiakowskiego „jest poglądów demokratycznych, ale orientuje się słabo politycznie”⁵⁰. Tolerowano pijaństwo Kozuba tylko dlatego, że był w partyzantce francuskiej. Nie odpuszczano i nie wybaczano, kiedy zatrudnieni kłamali lub ukrywali prawdę o swoim życiorysie. Klasycznym przykładem był wspomniany Edward Baumgarten, który wykorzystywał więźniów obozu w Drohobyczu (w tym więźniarki), głównie narodowości żydowskiej. Co ciekawe, nie skierowano sprawy do sądu, a jedynie zwolniono go z pracy⁵¹. Nasuwa się pytanie o to, kto krył Baumgartena (łapówka, znajomości, kwestia pochodzenia

⁴⁸ AIPN Wr, 053/464, Notatka informacyjna, Wrocław [1956 r.], k. 23.

⁴⁹ AIPN Wr, 059/1283, Akta osobowe Władysława Janickiego, Ankieta, [Jelenia Góra, VI 1946 r.], k. 91–92.

⁵⁰ AIPN Wr, 056/268, Akta osobowe Wiktora Ćwiakowskiego, Wniosek o zatrudnienie Wiktora Ćwiakowskiego, Legnica, 15 VI 1945 r., k. 12.

⁵¹ AIPN Wr, 056/204, Akta osobowe Edwarda Baumgartena.

żydowskiego). Być może chciano uniknąć rozgłosu związanego z przyjęciem do UB osoby narodowości żydowskiej, która była odpowiedzialna za zbrodnie wojenne (żydokomuna). Podobnie było ze zwolnieniem zastępcy szefa Bernackiego oraz referenta pionu V Władysława Chojnackiego. W obu wypadkach chodziło o ukrywanie prawdy o rodzinie, wysługiwanie się Niemcom (żona Chojnackiego) czy nacjonalizm ukraiński (ojciec Bernackiego). Władza traktowała kłamstwo to jako nielojalność. W szeregach bezpieki znajdowali się czasami ludzie z konspiracji poakowskiej czy narodowej. Oficerem śledczym w Jeleniej Górze był m.in. Jerzy Jordan, który od 1946 r. pracował w Świdnicy i miał być jednocześnie członkiem Zrzeszenia WiN „Inspektorat Afryka”. Miał uprzedzać jego członków o planowanych aresztach, obławach.

Plagą Ziem Zachodnich był szaber na wielką skalę, prowadzony m.in. przez Polaków. Zajmowali się nim także funkcjonariusze UB. Działalność tę ułatwiał im legalne posiadanie broni, mundur oraz zakres obowiązków (przeprowadzali rewizje, przesłuchania, areszty, konfiskaty itp.). Łamanie prawa uchodziło im na sucho, zwłaszcza że za ludnością niemiecką nie miał się kto ująć. Czasami jednak, na skutek donosu lub skargi do wyższej instancji, także funkcjonariusz mógł zostać ukarany. Taki los spotkał Antoniego Magierę (p.o. kierownik Sekcji 2), który za przywłaszczenie sobie rzeczy należących do Niemca Adolfa Hibnera został 18 lutego 1946 r. aresztowany i zwolniony dyscyplinarnie⁵². O tym, że nie był to odosobniony przypadek świadczy sprawa Mieczysława Kwiałkowskiego. Został zatrzymany pod koniec 1945 r. na 2 miesiące (razem z Janikowskim) za przywłaszczenie sobie mienia niemieckiego. Jak pisano na początku 1946 r., był on „mniej” winien, dlatego zwolniono go z aresztu i pozwolono pracować do rozprawy sądowej. Został ostatecznie uniewinniony⁵³. Inaczej potoczyła się sprawa referenta ekspozytury kolejowej UB w Jeleniej Górze, Mariana Przeździeka, który na początku 1948 r. za przyjęcie łapówki i przywłaszczenie mienia skazany został na łączną karę 4 lat więzienia. Znalezione również informacje, że podpisał w czasie wojny volkslistę⁵⁴. Trudno oszacować skalę zachowań kryminogennych w postaci wykorzystywania władzy, wymuszania usług, kradzieży. Dużą bezczelnością wykazał się np. Jachimowicz, który próbował wykorzystać druki z pieczętką WUBP do tego, żeby jego rodzina uzyskała mieszkanie w Bydgoszczy. Podobnie jak w innych powiatach, była to szara strefa funkcjonowania przedstawicieli resortu w społeczeństwie. Jedyne część z nich wychodziła na jaw, a po zwolnieniu część funkcjonariuszy trafiała na listy rezerwy kadrowej resortu, np. Józef Jeż został z niej ostatecznie skreślony dopiero w latach

⁵² AIPN Wr, 056/631, Akta osobowe Antoniego Magierę.

⁵³ AIPN Wr, 056/584, Akta osobowe Mieczysława Kwiałkowskiego, Wniosek dotyczący Mieczysława Kwiałkowskiego, Wrocław, 31 I 1946 r., k. 103.

⁵⁴ AIPN Wr, 039/9127, Akta śledztwa Mariana Przeździeka.

pięćdziesiątych, kiedy odkryto, że jego cioteczny brat uciekł po wojnie do Anglii a rodzina utrzymywała z nim kontakt.

Na funkcjonowanie jednostek terenowych wpływały, w niewielkim stopniu dostrzegane w literaturze, wewnętrzne relacje – nie tylko między pracownikami, ich przełożonymi, lecz także ich rodzinami. W aktach Jana Bednarskiego znajduje się wzmianka o konflikcie między żonami szefa PUBP i referenta Szapiro – w takim stopniu, że wpływało to na „atmosferę w urzędzie”⁵⁵. O podobnej sytuacji, kłótniach w urzędzie w 1948 r. pisała Zofia Orlik. U ich podstaw leżały często kwestie damsko-męskie czy zawieranie małżeństw w obrębie resortu. W Jeleniej Górze przykładem tego byli Wiktor i Stefania Borkiewicz.

Braki kadrowe powodowały, że kierownictwo niechętnie przychyliło się do wniosków o zwolnienie z pracy. Takie sytuacje – rozwiązania umowy na własną prośbę – nie były wcale tak rzadkie. Klóci się to z poglądem o dobrodziejstwach (zarobki, władza, awanse) zatrudnienia w resorcie. Pragnący odejść ze służby podejmowali często działania sabotujące: lekceważenie obowiązków, popełnianie drobnych przewinień w celu wymuszenia zgody na zwolnienie. Funkcjonariusz Cieślik wszem i wobec opowiadał, że nie będzie pracować po godzinach, miał ponoć nawet demonstracyjnie przerywać przesłuchania o godzinie 16.00. Braki kadrowe powodowały, że nawet chorzy funkcjonariusze pozostawali w resorcie, np. Jachimowicz był chory na gruźlicę, inny z pracowników był inwalidą.

Najczęstszym problemem, który wpływał na dyscyplinę było nadużywanie alkoholu. Już we wrześniu 1945 r. jednym z bohaterów rozkazu karnego kierownika WUBP został funkcjonariusz Jerzy Musiałek za „branie udziału w pijatyce, której rezultatem było wmieszanie się władzy rosyjskiej i aresztowanie” pracownika PUBP w Jeleniej Górze⁵⁶. O problemach z piciem pisał w swoich wyjaśnieniach Kazimierz Baszak, wskazywał, że starsi funkcjonariusze wykorzystują młodszych, m.in. do przynoszenia alkoholu do Urzędu w czasie służby⁵⁷. Często kończyło się to awanturami i bijatykami. Z powodu pobicia gońca z WUBP we Wrocławiu zwolniono Czesława Bobowskiego i Bronisława Gomola. Kierownictwo Urzędu próbowało wymusić odpowiednie zachowanie podwładnych, np. szef jednostki we wrześniu 1946 r. zabraniał pracownikom PUBP w Jeleniej Górze uczęszczania do lokali wyszynkowych. Funkcjonariusze otrzymywali niejednokrotnie drugą szansę, czasami nawet pisemnie zobowiązywali się do poprawy. Stanisław Fajer po złożeniu takiego zobowiązania został przeniesiony do Jeleniej Góry, później poprosił o zwolnienie.

W wielu aktach osobowych można znaleźć przykłady negatywnych zachowań funkcjonariuszy, które sami przełożeni traktowali jako działania celowe, mające

⁵⁵ AIPN Wr, 056/54, Akta osobowe Jana Bednarskiego.

⁵⁶ AIPN Wr, 053/932, Rozkaz nr 11 kierownika WUBP w Legnicy, Legnica, 18 IX 1945 r., k. 32.

⁵⁷ AIPN Wr, 056/203, Akta osobowe Kazimierza Baszaka.

spowodować ich zwolnienie z pracy. Przykładem są losy Mariana Junkiewicza, który zawarł związek małżeński – ślub kościelny, a gdy wezwano go w tej sprawie do Wrocławia odwołał się do konstytucji i zagroził odwołaniem się do premiera. Liczył na to, że zostanie za to zwolniony i się nie pomylił.

Interesujące są losy funkcjonariuszy, którzy zostali zwolnieni z resortu. Przed wszystkim dostali oni możliwość kształcenia się. Część z nich podejmowała dalszą współpracę z aparatem represji jako rezydenci lub dysponenci lokali kontaktowych. Eryk Brawański po przejściu na rentę w 1953 r. dostał propozycję udostępnienia swojego mieszkania za 50 zł miesięcznie. Po przeprowadzce w latach siedemdziesiątych były funkcjonariusz udostępniał swoje lokum przy ulicy Tabaki.

Jedną z najbardziej istotnych społecznie kwestii było stosowanie niedozwolonych metod śledczych przez funkcjonariuszy resortu czy kreowanie obrazu pracowników resortu jako sadystów, znęcających się nad zatrzymanymi. Jak każda generalizacja, także i ta jest uproszczeniem. W działaniach resortu znajdziemy bowiem cały wachlarz zachowań w tym zakresie – od zgodnych z obowiązującymi przepisami, po drastycznie je łamiących.

Problem wynika z błędnej interpretacji sformułowania aparat represji, ograniczając rozumienie przemocy do warstwy fizycznej i indywidualnej. Podczas używania go powinniśmy rozumieć represyjność jako wypadkową relacji władzy, zdolność wymuszania pożądanego rezultatu. Narzędziami były w tym wypadku np. zastraszanie, szantaż, prowokacje, kreowanie atmosfery strachu przed omnipotencją władzy – metody dużo groźniejsze i skuteczniejsze niż przemoc fizyczna, ponieważ czyniące człowieka bezradnym, łamiące go, choć niezostawiające śladów.

Przy dokonywaniu ocen musimy także pamiętać o tym, że część stosowanych przez funkcjonariuszy metod operacyjnych była z punktu widzenia resortu legalna i choć dwuznaczna z moralnego punktu widzenia, to stosowane przez wszystkie tego typu służby, na całym świecie. Do autora nie przemawia argument, że w państwach demokratycznych służy to dobru ogólnemu, gdyż jest to założenie naiwne i niesprawdzalne. Nie przypadkiem aktywność służb jest objęta klauzulami tajności. Nie tylko ze względów operacyjnych, lecz także z powodu metod stosowanych przy ich realizacji. Nie można także abstrahować od czasów, o których mówimy z ich kulturą przemocy, wyniesioną jeszcze z czasów okupacji i stosowaną w owym czasie powszechnie.

Takie redukcyjne stosowanie pojęć wobec Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego jest błędne także z innego powodu. Wbrew ugruntowanemu pogładowi o niezależności i autonomii, instytucja ta była w istocie częścią systemu represji, stworzonego w celu narzucenia społeczeństwu nowego ustroju. Bez współdziałania prokuratury, sądów, więziennictwa, mediów, wojska i nadzoru partii politycznej (PPR/PZPR) bezpieczeństwa byłaby urzędem bezprawia. Świadczy o tym fakt niedomknięcia systemu przez komunistów w latach czterdziestych. Część sędziów

(sądownictwa cywilnego – sądy okręgowe) ułaskawiała oskarżonych, odrzucała niektóre zarzuty⁵⁸. Jak każdy urząd, tak i bezpieka cierpiała na negatywne skutki biurokratyzacji związanej z wymogiem dokumentowania podejmowanych czynności urzędniczych i operacyjnych (protokoły, sprawozdania, plany, wnioski) nie tylko w kontaktach z przełożonymi, ale innymi instytucjami oraz obywatelami⁵⁹. Podczas analizy przestępstw popełnianych przez funkcjonariuszy UB, należy się skupiać na konkretnych przypadkach, żeby można było postawić zarzuty np. znęcania się poszczególnym osobom. Zdarzało się przecież, że trafiali przed oblicze sądów lub byli karani dyscyplinarnie, np. Eugeniusz Szczepaniak, referent Referatu III był karany w październiku 1946 r. za to, że „3 października 1946 r. nieprawnie doprowadził do Urzędu człowieka i pobił go” (dwudniowy areszt domowy i jednodniowy areszt wewnętrzny)⁶⁰. Czasami tematy te pojawiały się podczas rozpraw sądowych, były jednak zwykle umarzane przez sędziów, chroniących funkcjonariuszy resortu. Do kwestii tych wracano w czasie odwilży (1956–1957) oraz po 1989 r. Główna Komisja badania Zbrodni prowadziła dochodzenia w wypadku pracowników UB w Jeleniej Górze, którzy mieli stosować niedozwolone metody śledcze. Wymieniono nazwiska funkcjonariuszy: Tadeusza Dziobka, Edwarda Czmerka, Władysława Smazy, Józefa Jeża, Mariana Walerycha i Stanisława Wilka⁶¹.

Podczas oceny znaczenia aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej i PRL, musimy pamiętać, że u podstaw organizacji państwa po 1944 r. było stopniowe poszerzanie zakresu sprawowania kontroli nad obywatelem. Cenzura, aparat bezpieczeństwa, centralizacja administracji, nomenklatura były tylko przysłowiowym czubkiem góry lodowej systemu funkcjonowania państwa policyjnego. Istniały jeszcze inne struktury, mechanizmy nadzorujące ludzi – tego, jak żyli, pracowali, zachowywali się publicznie i prywatnie. Niekoniecznie związane z resortami siłowymi. W 1947 r. Miejska Rada Narodowa w Jeleniej Górze powołała Brygadę Obyczajową, która przeprowadzała kontrole lotne na dworcach i hotelach „oraz podejrzanych domach” w ramach zwalczania chorób wenerycznych⁶². Funkcje porządkowe pełniły komórki PPR a później PZPR, jednostki administracji (związane np. z Urzędem do spraw Wyznań) czy w końcu organizacji młodzieżowych. Aparat bezpieczeństwa był tylko częścią całego systemu, narzędziem ówczesnych polityków, którzy winni być rozliczeni w pierwszej kolejności ze stanu do jakiego doprowadzili państwo

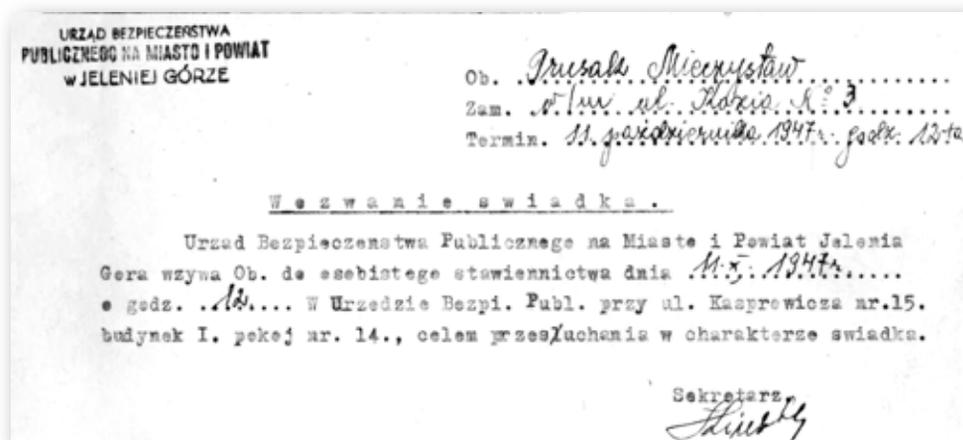
⁵⁸ W dokumentacji UB zachowały się skargi pracowników operacyjnych, śledczych czy nawet prokuratorów na zbyt łagodne traktowanie oskarżonych w niektórych sprawach.

⁵⁹ AIPN Wr, 039/9127, Akta śledztwa wobec Mariana Przeździeka, k. 30.

⁶⁰ AIPN Wr, 059/1735, Akta osobowe Tadeusza Łabudy, Rozkaz dyscyplinarny nr 26, Jelenia Góra, 5 X 1946 r., k. 68.

⁶¹ Zaznaczono ten fakt w biogramach pracowników UB w Jeleniej Górze.

⁶² *Kronika roku 1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV, s. 128.

Wezwanie świadka na przesłuchanie w sprawie oskarżonego o nadużycia służbowe funkcjonariusza Mariana Przeździeka, 1947 r.

Zdjęcie funkcjonariusza Mariana Przeździeka z akt prowadzonego przeciwko niemu śledztwa o nadużycie władzy, 1947 r.

i społeczeństwo. Na poziomie powiatu jeleniogórskiego podsumował ten czas Marian Iwanek, pisał: „lata 1945–1949 to okres powrotu miasta do Macierzy, etap zagospodarowania, organizowania się różnorodnych form życia społecznego: gospodarczego i kulturalnego. W latach 1950–1956 koncentrowano się na zagospodarowaniu istniejącej bazy przemysłowej i rozbudowie przemysłu chemicznego. Powstały wtedy dwa wielkie, podstawowe dla miasta zakłady przemysłowe: Jeleniogórskie Zakłady Celulozy i Włókien Sztucznych »Celwiskoza« oraz Jeleniogórskie Zakłady Farmaceutyczne następnie »Polfa«. W życiu kulturalnym okres ten nie zapisał się dodatnio. Centralizacja różnych dziedzin życia społecznego nie sprzyjała aktywności mieszkańców miasta. Jelenia Góra stała się »miastem powiatowym« w pejoratywnym znaczeniu tego wyrażenia”⁶³. Pracownicy UB byli jednak dumni ze swojej pracy, czego wyrazem były medale okolicznościowe podkreślające ich wierną służbę Polsce Ludowej przez cały okres PRL.

Medal „45 lat w służbie i obronie Polski Ludowej” (w zbiorach autora)

⁶³ M. Iwanek, *Rozwój społeczno-gospodarczy i kulturalny...*, s. 7.

ANEKSY

WYKAZ SKRÓTÓW

ADM	Administracja Domów Mieszkalnych
AIPN	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
AIPN Ka	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Katowicach
AIPN Lu	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Lublinie
AIPN Po	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Poznaniu
AIPN Rz	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Rzeszowie
AIPN Wr	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział we Wrocławiu
AK	Armia Krajowa
AK-WiN	Armia Krajowa – Wolność i Niezawisłość
AL	Armia Ludowa
AP	Archiwum Państwowe
BCh	Bataliony Chłopskie
CBKP	Centralne Biuro Komunistów Polskich
CGT	Powszechna Konfederacja Pracy (Francja)
CS MBP	Centralna Szkoła Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego
CW MBP	Centrum Wyszkożenia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego
DP	Dywizja Piechoty
DZPL	Dolnośląskie Zakłady Przemysłu Lniarskiego
FFI	Francuskie Siły Wewnętrzne (ruch oporu we Francji)
FMP	Fabryka Maszyn Papierniczych
FTP, FTPF	Wolni Strzelcy i Partyzanci (ruch oporu we Francji)
FWP	Fundusz Wczasów Pracowniczych
GKBZpNP	Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
GL	Gwardia Ludowa
IPN	Instytut Pamięci Narodowej
JWO	Jeleniogórska Wytwórnia Optyczna
JZF	Jeleniogórskie Zakłady Farmaceutyczne
KBW	Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KC PZPR	Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KdsBP	Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
KGB	Komitet Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów (ZSRS)
KL	obóz koncentracyjny
KM	Komitet Miejski
KM PPR	Komitet Miejski Polskiej Partii Robotniczej
KOP	Korpus Ochrony Pogranicza
KOS MBP	Krajowy Ośrodek Szkoleniowy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego
KP	Komitet Powiatowy
KP MO	Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej
KP PPR	Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej

KP PZPR	Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KPP	Komunistyczna Partia Polski
KRN	Krajowa Rada Narodowa
KW	Komitet Wojewódzki
KW MO	Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KW PZPR	Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KZMP	Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej
LK	lokal kontaktowy
MBP	Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MHD	Miejski Handel Detaliczny
MK	mieszkanie konspiracyjne
MO	Milicja Obywatelska
MON	Ministerstwo Obrony Narodowej
MOPR	Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom
MRN	Miejska Rada Narodowa
MSW	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MUBP	Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
MZBM	Miejski Zarząd Budynków Mieszkalnych
NKW PSL	Naczelny Komitet Wykonawczy Polskiego Stronnictwa Ludowego
NKWD	Państwowy Komitet Spraw Wewnętrznych (ZSRS)
NSDAP	Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza
NSZ	Narodowe Siły Zbrojne
OKK	Okręgowa Komisja Księży
OM TUR	Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
OPW	ośrodek pracy więźniów
ORMO	Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
OUN/UPA	Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów/Ukraińska Powstańcza Armia
OZI	osobowe źródło informacji
PAL	Polska Armia Ludowa
PAX	Stowarzyszenie "Pax"
PFL	Państwowa Fabryka Lniarska
PGR	Państwowe Gospodarstwo Rolne
PKWN	Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
POP	Podstawowa Organizacja Partyjna
PPR	Polska Partia Robotnicza
PPS	Polska Partia Socjalistyczna
PPS-WRN	Polska Partia Socjalistyczna „Wolność, Równość, Niepodległość”
PRN	Powiatowa Rada Narodowa
PSBS	Polski Samodzielny Batalion Specjalny
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe
PSZ	Polskie Siły Zbrojne

PTTK	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUBP	Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PUdsBP	Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
PUK	Państwowy Urząd Komunikacyjny
PUR	Państwowy Urząd Repatriacyjny
PWO	Państwowa Wytwórnia Optyczna
PZPL	Państwowe Zakłady Przemysłu Lniarskiego
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RAF	Królewskie Siły Lotnicze (Wielka Brytania)
RO	referat ochrony
RW	referat wojskowy
RWE	Radio Wolna Europa
SA	Oddziały Szturmowe NSDAP (III Rzesza)
SB	Służba Bezpieczeństwa
SD	Stronnictwo Demokratyczne
SL	Stronnictwo Ludowe
SOK	Służba Ochrony Kolei
SPD	Socjaldemokratyczna Partia Niemiec
SS	Sztafety Ochronne NSDAP (III Rzesza)
TKN	Stacja Wysokiej Częstotliwości (telefonii kablowo-nośnej)
TPPR	Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
UB	Urząd Bezpieczeństwa
UBP	Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UBP na MiP	Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat
UdsW	Urząd do spraw Wyznań
UNRRA	Administracja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy
VD	volksdeutsch
WiN	[Zrzeszenie] „Wolność i Niezawisłość”
WOP	Wojska Ochrony Pogranicza
WP	Wojsko Polskie
WSR	Wojskowa Prokuratura Rejonowa
WRN	Wojewódzka Rada Narodowa
WSR	Wojskowy Sąd Rejonowy
WSW	Wojskowa Służba Wewnętrzna
WUBP	Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP	Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUSW	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WUZ	Wojewódzki Urząd Ziemski
YMCA	Związek Chrześcijańskiej Młodzieży Męskiej
ZBoWiD	Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZG ZPP	Zarząd Główny Związku Patriotów Polskich

ZHP	Związek Harcerstwa Polskiego
ZMD	Związek Młodzieży Demokratycznej
ZMP	Związek Młodzieży Polskiej
ZNP	Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZOMO	Zmotoryzowane Odwoły Milicji Obywatelskiej
ZP PSL	Zarząd Powiatowy Polskiego Stronnictwa Ludowego
ZSL	Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZWM	Związek Walki Młodych
ZZPF	Zjednoczone Zakłady Przemysłu Farmaceutycznego

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej:

Akta osobowe funkcjonariuszy

Akta operacyjne, kontrolno-śledcze, prokuratorskie, sądowe, więzienne

Faktologie organizacji nielegalnych województwa wrocławskiego 1945–1956

Rozkazy dzienne szefa WUBP we Wrocławiu

Rozkazy dzienne kierownika WUdsBP we Wrocławiu

Rozkazy personalne szefa WUBP we Wrocławiu

Rozkazy personalne kierownika WudsBP we Wrocławiu

Sprawozdania PUBP/PUBP na miasto i powiat / PDdsBP w Jeleniej Górze 1945–1956

Sprawozdania WUBP/WUdsBP we Wrocławiu 1945–1956

Archiwum Państwowe w Jeleniej Górze

Czasopisma

„Gazeta Robotnicza”

„Rocznik Jeleniogórski”

Źródła opublikowane

Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody, cz. 1: *Lata 1945–1947*, Warszawa 1994 oraz cz. 2: *Lata 1948–1949*, red. A. Paczkowski, Warszawa 1996.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody, wybór i oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1953–1954. Taktyka, strategia, metody, wybór i oprac. G. Majchrzak, A. Paczkowski, Warszawa 2004.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: *1944–1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.

„*Bijące serce partii*”. *Dzienniki personalne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego*, t. 1: *1945–1947*, red. A.K. Kunert, R.E. Solarski, Warszawa 2001.

Dokumenty fałszerstw wyborczych w Polsce w roku 1947, wstęp i oprac. M. Adamczyk, J. Gmitruk, Warszawa 2000.

Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944–1956, Lublin 1993.

Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944–1986, Lublin 1994.

Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa 1945–1989, oprac. i wstęp T. Ruzikowski, Warszawa 2004.

Instrukcja w sprawie oczyszczenia szeregów PPS z elementów wrogich, klasowo obcych i przypadkowych, Warszawa 1948.

- Ludzie bezpieki w walce z narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978 – Centrala*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 1999.
- Referendum z 30 czerwca 1946 r. Przebieg i wyniki*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1993 („Dokumenty do dziejów PRL”, z. 4).
- Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Lubelszczyźnie (lipiec 1944 – czerwiec 1945)*, wstęp S. Poleszak, wybór i oprac. L. Pietrzak *et al.*, Warszawa 2004.
- Rok pierwszy. Powstanie i działalność aparatu bezpieczeństwa publicznego na Rzeszowszczyźnie (sierpień 1944 – lipiec 1945)*, wybór i oprac. D. Iwaneczko, Z. Nawrocki, Rzeszów 2005.

Artykuły i opracowania

- Albin J., *Życie kulturalne Jeleniej Góry w latach 1949–1945*, „Rocznik Jeleniogórski” 1968, t. VI.
- Balbus T., „Będziesz wisiał bandyto!”. *Metody śledcze stosowane w WUBP we Wrocławiu wobec aresztowanych żołnierzy i oficerów Okręgu Lwów AK-„NIE”-WiN (1946–1952) w świetle materiałów Urzędu Ochrony Państwa* [w:] *Wrocławskie studia z historii najnowszej*, red. W. Wrześniński, t. 7, Wrocław 1999.
- Balbus T., *Konspiracja Dolnośląska AK-WiN (1945–1948)*. *Leksykon*, Wrocław 2000.
- Balbus T., *Ludzie podziemia AK-WiN w Polsce południowo-zachodniej (1945–1948)*, t. 1–2, Wrocław 2003–2004.
- Balbus T., Niwiński P., „Rozbić podziemie wileńskie!” *Akcja X – nieznana operacja MBP z 1948 roku*, „Biuletyn IPN” 2001, nr 6.
- Balbus T., *O Polskę Wolną i Niezawisłą (1945–1948)*. *WiN w południowo-zachodniej Polsce (geneza – struktury – działalność – likwidacja – represje)*, Kraków–Wrocław 2004.
- Bałtowski M., *Gospodarka socjalistyczna w Polsce. Geneza. Rozwój. Upadek*, Warszawa 2009.
- Bogaczewicz S.A., *Dybiec Jan* [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989. Pomordowani – więzieni – wygnani*, t. 3, red. J. Myszor, Warszawa 2006.
- Bugaj T., *Proces prezydenta*, „Rocznik Jeleniogórski” 1981, t. XIX.
- By inni mogli żyć spokojnie*, red. M. Orzechowski, Wrocław 1967.
- Chabińska A., *Polityka władz wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce w latach 1945–1956*, „Studia Lubuskie” 2009, t. 5.
- Chumiński J., *Mentalne bariery rozwoju gospodarczego PRL (na przykładzie pracowników przemysłu)* [w:] *Modernizacja czy pozorna modernizacja. Społeczno-ekonomiczny bilans PRL 1944–1989*, red. J. Chumiński, Wrocław 2010.
- Czaczkowska K.E., *Kardynał Wyszyński*, Warszawa 2009.
- Dobierzewski A., *Kolektywizacja wsi polskiej 1948–1956*, Warszawa 1993.
- Dolata B., *Wyzwolenie Dolnego Śląska w 1945 roku*, Wrocław 1985.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.

- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem Katolickim 1944–1990. W świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003.
- Dziurok A., *Kruczoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945–1956 w województwie śląskim/katowickim*, Katowice 2012.
- Fiedorczyk P., *Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Studium historycznoprawne*, Białystok 2002.
- Fijałkowski W., *Milicja Obywatelska i Służba Bezpieczeństwa w województwie wrocławskim w latach 1945–1987*, Wrocław 1988.
- Frazik W., Musiał F., *Akta agenturalne w pracy historyka*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2003, nr 19–20.
- Friszke A., *Rok 1956 [w:] Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003.
- Gajowniczek T., *Przyczyny powstania i główne cele działalności Urzędu ds. Wyznań jako narzędzia realizacji polityki wyznaniowej władz na początku Polski Ludowej*, „Rocznik Dobromiejski” 2007, t. 1.
- Hieronim Bednarski [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Warszawa 2007.
- Iwanek M., *Pierwsze miesiące powrotu do macierzy*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII.
- Iwanek M., *Rozwój społeczno-gospodarczy i kulturalny Jeleniej Góry w 35-leciu PRL*, „Rocznik Jeleniogórski” 1980, t. XVIII.
- Iwanek M., *Życie polityczne i społeczne w Kotlinie Jeleniogórskiej 1945–1948 (zagadnienia wybrane)*, Jelenia Góra 1982.
- Jankowiak S., *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*, Warszawa 2005.
- Jankowski S., *Jeleniogórska grupa operacyjna*, „Rocznik Jeleniogórski” 1973, t. XI.
- Jankowski S., *Przejmowanie i odbudowa przemysłu dolnośląskiego 1945–1949*, Warszawa 1982.
- Jarmolukowa M., *40 lat miasta*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII.
- Jarosz D., Pastor M., *Robineau, Bassaler i inni. Z dziejów stosunków polsko-francuskich w latach 1948–1953*, Toruń 2001.
- Jarosz D., *Polityka władz komunistycznych w Polsce w latach 1948–1956 a chłopci*, Warszawa 1998.
- Jaworski M., *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Warszawa 1984.
- Jaworski M., *Udział Wojska Polskiego w budowie, rozwoju i działaniach operacyjnych organów bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1984, nr 36.
- Jelenia Góra. Zarys rozwoju miasta*, red. Z. Kwaśny, Wrocław 1989.
- Kaliński J., *Forsowna kolektywizacja rolnictwa (1948–1956)*, „Kwartalnik Historyczny” 1984, nr 1.
- Kaliński J., Landau Z., *Gospodarka Polski w XX w.*, Warszawa 1999.

- Kamiński Ł., *Antykościelna kampania propagandowa na Dolnym Śląsku w 1949 r. (po ekskomunice członków partii marksistowskich)* [w:] *Propaganda antykościelna w Polsce w latach 1945–1978*, red. S. Dąbrowski i B. Rogowska, Wrocław 2001.
- Kamiński Ł., *Kościół w dokumentach KW PZPR we Wrocławiu (1949–1956). Rekonesans archiwalny* [w:] *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, red. S.A. Bogaczewicz, S. Krzyżanowska, Wrocław 2004.
- Kamiński Ł., *Lingua securitatis*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.
- Kersten K., *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, Paryż 1986.
- Klementowski R., *Antoni Chyliński* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. V, red. K. Krajewski, Warszawa 2018.
- Klementowski R., *Jeleniogórskie Orleża*, Jelenia Góra 2021.
- Klementowski R., „*My wszyscy są od pracy fizycznej...*”. *Urząd Bezpieczeństwa w Bolesławcu (1945–1956)*, Bolesławiec–Wrocław 2012.
- Klementowski R., *Tajemnica tajemnic. Kontrwywiadowcze zabezpieczenie obiektów specjalnych w PRL na przykładzie kopalni uranu* [w:] *W interesie obcego rządu? Komunistyczny aparat represji wobec działalności wywiadowczej na terenie kraju (1945–1956)*, red. T. Krok, Warszawa 2024.
- Klementowski R., *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006.
- Klementowski R., *W cieniu sudeckiego uranu. Kopalnictwo uranu w Polsce 1948–1972*, Warszawa 2010.
- Klementowski R., *Wydział IX Departamentu IV MBP/Wydział IX „K” WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach (struktura, działalność, obsada personalna), „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”* 2006, nr 4.
- Klementowski R., *Zgorzelecka bezpieka 1945–1990*, Wrocław 2014.
- Klementowski R., *Życie pod kontrolą. Losy Józefa i Włodzimierza Włosków w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2007, R. LXII, nr 4.
- Kochański A., *Polska 1944–1991. Informator historyczny*, t. 1: *Podział administracyjny. Ważniejsze akty prawne, decyzje i enuncjacje państwowe 1944–1956*, Warszawa 1996.
- Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, Wrocław 2002; t. 2, Wrocław 2004.
- Korkuć M., *Kujbyszewiaczy – awangarda UB*, „Arcana” 2002, nr 46–47.
- Kościk E., *Osadnictwo wiejskie w południowych powiatach Dolnego Śląska w latach 1945–1949*, Wrocław 1982.
- Kowalczyk K., *Zróźnicowanie represji wobec duchowieństwa na ziemiach polskich (1945–1956)* [w:] *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2004.
- Księga bezprawia. Akta normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa publicznego (1944–1956)*, wybór i oprac. B. Kopka, Warszawa 2011.

- Księga pamięci funkcjonariuszy SB, MO i ORMÓ*, red. K. Chociszewski, Warszawa 1971.
- Kułać J., „Czarna legenda” powojennego podziemia niepodległościowego, „Biuletyn IPN” 2003, nr 5.
- Kura A., *Stanowisko aparatu bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi w świetle dokumentów*, „Studia Historyczne” 1999, nr 3.
- Kurtyka J., *Światy przeciwstawne: komunistyczna bezpieka wobec podziemia niepodległościowego*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1.
- Ligarski S., *Tajemnicza katastrofa pod Przesieką w 1946 roku*, „Rocznik Jeleniogórski” 2006, t. XXXVIII.
- Lista członków PSL zamordowanych w latach 1944–1964*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1964, z. 6.
- Łabuszewski T., *Bandy reakcyjnego podziemia czy zbrojne podziemie niepodległościowe?*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2003, nr 19–20.
- Magierska A., *Przywrócić Polsce. Przemysł na Ziemiach Odzyskanych 1945–1946*, Warszawa 1986.
- Majer P., *Aparat bezpieczeństwa w konfrontacji z chłopami w 1953 r. – w świetle własnych dokumentów*, „Roczniki Historyczne Muzeum Historii Ruchu Ludowego” 2000, nr 16.
- Majewski R., *Dolny Śląsk 1945. Wyzwolenie*, Warszawa 1982.
- Michalak R., *Kościół protestancki i władze partyjno-państwowe w Polsce (1945–1956)*, Warszawa 2002.
- Minc H., *Bieżące zadania Partii w zakresie polityki gospodarczej i społecznej na wsi*, „Nowe Drogi” 1948, nr 11.
- Mirek A., *Siostry zakonne w obozach pracy PRL w latach 1954–1956*, Lublin 2009.
- Motyka G., *Obraz polskiego podziemia antykomunistycznego w literaturze PRL [w:] Podziemie zbrojne na lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, red. S. Poleszak, A. Puławski, Warszawa 2002.
- Musiał F., *Podręcznik bezpieki*, Kraków 2007.
- Myszor J., *Kościół na Śląsku w okresie powojennym [w:] Miejsce i rola Kościoła wrocławskiego w dziejach Śląska*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2001.
- Nawrocki Z., *Zamiast wolności. UB na Rzeszowszczyźnie 1944–1949*, Rzeszów 1998.
- Niwiński P., *Czarne karty podziemia poakowskiego. Problem demoralizacji członków konspiracji niepodległościowej po 1945 roku [w:] Podziemie zbrojne na Lubelszczyźnie wobec dwóch totalitaryzmów 1939–1956*, red. S. Poleszak, A. Puławski, Warszawa 2002.
- Niwiński P., *Problem „bandycenia się” członków konspiracji na przykładzie wybranych struktur Okręgu AK Wilno 1944–1948 [w:] Polska walka, opozycja, niepodległość*, red. A.F. Baran, Sandomierz 2000.
- Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1945*, red. T. Wałichnowski, Warszawa 1989.
- Ordyłowski M., *Kolektywizacja wsi dolnośląskiej w latach 1948–1956 jako instrument stalinizacji środowiska wiejskiego [w:] Ziemia Zachodnie i Północne Polski w okresie stalinowskim*, red. C. Osękowski, Zielona Góra 1999.

- Ordyłowski M., *Kościół a życie codzienne na Dolnym Śląsku* [w:] *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, red. I. Dec, K. Matwijowski, Wrocław, 1996.
- Ordyłowski M., *Sytuacja na wsi dolnośląskiej w świetle raportów milicji*, „Sobótka” 1995, nr 3–4.
- Ordyłowski M., *Władze komunistyczne wobec kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, „Dolny Śląsk” 2000, nr 8.
- Orzechowski M., *Z dziejów polskiej ludności autochtonicznej na Dolnym Śląsku. Weryfikacja narodowościowa (1945–1949)*, „Sobótka” 1957, R. XI.
- Osekowski C., *Referendum 30 czerwca 1946 roku w Polsce*, Warszawa 2000.
- Paczkowski A., *Aparat bezpieczeństwa wobec podziemia niepodległościowego w latach 1944–1948* [w:] *Wojna domowa czy nowa okupacja? Polska po roku 1944*, red. A. Ajnenkiel, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998.
- Paczkowski A., *Od sfalszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski. Szkice do portretu PRL*, Kraków 1999.
- Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 2000.
- Paczkowski A., *Referendum z 30 czerwca 1946. Przebieg i wyniki. Dokumenty z dziejów PRL*, Warszawa 1993.
- Paczkowski A., *Sztuka wygrywania wyborów*, „Karta” 1996, nr 18.
- Pajączkowski S., *Jeleniogórska księgarnia spółdzielcza „Oświata”*, „Rocznik Jeleniogórski” 1973, t. XI.
- Pasierb B., *Migracja ludności niemieckiej z Dolnego Śląska w latach 1944–1947*, Wrocław 1997.
- Pasierb B., *Problemy repolonizacyjne rejonu jeleniogórskiego w latach 1945–1948*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, nr IV.
- Poleszak S., Wnuk R., *Niezłomni czy realiści? Polskie podziemie antykomunistyczne bez patosu*, Kraków 2024.
- Przytuła A., *Cud lubelski 1949. Łzy, nadzieje, represje*, Lublin 1999.
- Raina P., *Stefan kardynał Wyszyński, Prymas Polski*, t. 1, Londyn 1979.
- Represje wobec uczestników wydarzeń w Katedrze Lubelskiej w 1949 roku*, oprac. J. Ziółek, A. Przytuła, Lublin 1999.
- Rokicki K., *Aparatu obraz własny. Analiza wykresów porównawczych dotyczących kadry aparatu bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1955* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
- Rudnicki K., *Cuda i objawienia w Polsce 1949–1986*, Warszawa 1990.
- Ruzikowski T., *Tajni współpracownicy pionów operacyjnych aparatu bezpieczeństwa 1950–1984*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.
- Schackter D.L., *Siedem grzechów głównych pamięci zbiorowej*, Warszawa 2003.
- Sielezin J.R., *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku. Kalendarium (sierpień 1945 – marzec 1947)*, Wrocław 1997.

- Sielezin J.R., *Polskie Stronnictwo Ludowe na Dolnym Śląsku w 1945–1949*, Wrocław 2000.
- Sielezin J.R., *Szklarska Poręba – centrum polityki światowej. Kulisy powstania Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych i Robotniczych w 1947 r.*, „Rocznik Jeleniogórski” 2003, t. XXXV.
- Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu 1946–1955*, red. K. Szwagrzyk, Wrocław 2002.
- Skazani za działalność w organizacjach niepodległościowych na Dolnym Śląsku*, red. M. Kała, K. Szwagrzyk, Wrocław 2005.
- Skobelski R., *Represyjna polityka władz wobec wsi województwa zielonogórskiego w latach forsownej kolektywizacji rolnictwa (1950–1955)*, „Studia Zachodnie” 1998, nr 3.
- Skodlarski J., *Zarys historii gospodarczej Polski*, Warszawa 2007.
- Skowroński J., *Pamięć o „wyklętych” – dwa miliony za majora „Zaporę”*, „Przegląd lubański. Regionalny Przegląd Informacyjny”: <http://www.lubanski.eu/dwa-miliony-za-majora-zapore/>
- Skrzypek A., *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957*, Pułtusk 2002.
- Sodel M., *W walce o ład i bezpieczeństwo na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, Wrocław 1979.
- Szajda M., *Ludność żydowska w Jeleniej Górze po 1945 roku*, Wrocław 2021.
- Szczepański Z., *Pohitlerowskie podziemie*, „Rocznik Jeleniogórski” 1985, t. XXIII.
- Szoka H., *Wróciliśmy na Zachód*, „Rocznik Jeleniogórski” 1983, t. XXI.
- Szwagrzyk K., *Golgota wrocławska 1945–1956*, Wrocław 1996.
- Szwagrzyk K., *Jaworzno. Historia więzienia dla młodocianych więźniów politycznych 1951–1955*, Wrocław 1999.
- Szwagrzyk K., *Prawnicy czasu bezprawia. Sędziowie i prokuratorzy wojskowi w Polsce 1944–1956*, Kraków–Wrocław 2005.
- Szwagrzyk K., *Winni? Niewinni? Dolnośląskie podziemie niepodległościowe (1945–1956) w świetle dokumentów sądowych*, Wrocław 1999.
- Twarze dolnośląskiej bezpieki. Obsada kierowniczych stanowisk Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1990. Informator personalny*, red. P. Piotrowski, K. Szwagrzyk, W. Trębacz, Wrocław 2010.
- Twarze wrocławskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa we Wrocławiu*, red. T. Balbus, P. Piotrowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2006.
- Tyszkiewicz J., *Tereny wystawowe we Wrocławiu i koncepcje ich zagospodarowania w latach 1945–1950*, „Rocznik Wrocławski” 1993, nr 1.
- Warso A., *Przystosowanie czy obrona w rzeczywistości pojaltańskiej [w:] Prymas tysiąclecia w komunistycznym państwie*, red. Z. Zieliński, Radom 2003.
- Wnuk R., *Problem bandytyzmu wśród żołnierzy antykomunistycznego podziemia w Polsce (1945–1947) [w:] Komunizm. Ideologia, system, ludzie*, red. T. Szarota, Warszawa 2001.
- Wójcik S., *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Wrocław 1995.

- Wtorkiewicz J., *Wojsko polskie w akcji propagandowej i wyborach do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku*, Warszawa 2002.
- Wyszyński S., *Zapiski więzienne*, Paris 1982.
- Zajączkowski M., *Pod znakiem króla Daniela. OUN-B i UPA na Lubelszczyźnie 1944–1950*, Lublin–Warszawa 2016.
- Zamiatała D., *Instrukcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego z 5 i 18 sierpnia 1949 roku w sprawie egzekwowania dekretów rządowych*, „Archiwa, Biblioteki, Muzea Kościelne” 2002, t. 78.
- Zawiła M., *Zaporczycy na Ziemi Jeleniogórskiej. Przyczynek do powojennych dziejów żołnierzy AK z Lubelszczyzny (1945–1948)*, „Rocznik Jeleniogórski” 2003, t. XXXV.
- Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003.
- „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2005.
- Zych E., *Nazwy miejscowe ziemi jeleniogórskiej*, „Rocznik Jeleniogórski” 1966, t. IV.
- Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.
- Żaryn J., „*Księża-patrioci*” – geneza powstawania formacji duchownych katolickich [w:] *Polska 1944/45–1989. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa 1995.
- Żurek R., *Kościół rzymskokatolicki w Polsce wobec Ziem Zachodnich i Północnych 1945–1948*, Szczecin–Warszawa–Wrocław 2015.

Pamiętniki, wspomnienia, wywiady, filmy, relacje

- Błażyński Z., *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940–1955*, Londyn 1986.
- Hieronim Bednarski – wyklęty z czerwonej wsi*, reż. H. Jurecki, 2016.
- Piecuch H., *Spotkania z Fejginem. Zza kulis bezpieki*, Warszawa 1990.
- Torańska T., *Oni*, Warszawa 1997.

INDEKS OSOBOWY

- „37” 428
„Adam” 263, 425, 428
„Andi” 223
„Andrzej” 355
„Antek” 428
„Anton” 260, 428
„Ares” 427
„As” 428
„Bachus” 323
„Barbara”
„Bartek” 253
„Bek” 426
„Białkowski” 260, 420
„Bland” 270
„Błąd” 334
„Bociek” 428
„Boczek” 266
„Bodek” 332
„Borsuk” 260
„Borys” 303
„Bór” lub „Bor” 263
„Brzoza” 88, 142, 428
„Budzik” 197
„Bukowski” 428
„Burzyński” 412
„Cezary” 316, 376
„Chirurg” 426
„Chrobry” 318
„Ciechanowski” 427
„Cień” 266
„Cieplice” 321, 322
„Condor” 243
„Czarny” 253, 260, 262
„Czujnik” 428
„Dan” 309
„Dawid” 309
„Dąb” 428
„Diabeł” 223
„Drukarz” 428
„Dul” 303
„Dzidzia” 417
„Elżbieta” 373
„Erik” 253
„Etna” 150
„Ewald” 262
„Felek” 263
„Fisch” 260
„Franciszek” 428
„Franek” 254, 260, 262, 356, 420
„Gałązka” 246, 341
„Gospodarz” 428
„Grażyna” 225
„Grom” 125
„Grot” 325
„Hakar” 426
„Hanes” 241
„Hanka” 247
„Heniek” 357
„Hudy” 189, 290
„Iro” 428
„Jadwiga” 266, 315
„Jadzia” 303
„Jamnicki” 258, 428
„Janek” 262, 428
„Janina” 223
„Janosik” 428
„Janusz” 260, 264
„Jaś” 263
„Jawor” 263
„Jaworski” 266
„Jedność” 262
„Jeleń” 428
„Jodła” 303
„Józek” 263
„Jutrzenka” 264
„Kalkuta” 225, 421
„Kama” 266
„Karol” 303, 336, 428

- „Karton” 428
„Kazimierz” 303, 341, 427
„Komik” 189
„Kompas” 417
„Konrad” 209, 260
„Kości” 341
„Korzeń” 290
„Kowal” 417
„Kowalski” 428
„Krajewski” 428
„Krogulec” 254
„Kruk” 309
„Krzewik” 316
„Krzysztof” 258
„Kuba” 315
„Kulik” 260, 353
„Kwiatkowski II” 428
„Kwiatkowski” 428
„Lech” 265
„Leokadia” 315, 420
„Leszek” 225
„Leszko” 266
„Lipa” 243, 247
„Lis” 103, 180
„Lisowski” 316
„List” 428
„Liza” 260
„Lotny” 123, 427
„Lubicz” 260, 416, 420
„Ludwik” 263
„Lutek” 352
„Magister” 406, 407, 428
„Mały” 260, 417
„Marian” 225, 254
„Mars” 253
„Masza” 316, 340
„Mietek” 306
„Mirek” 254
„Młot” 426
„Morski” 428
„Mściwy” 329
„Mucha” 351
„Nadinka” 316
„Nawrócony” 344
„Nerw” 309, 323
„Nieznany” 290
„Nil” 266
„Nowicki” 426, 428
„Odwet” 246
„Oili” 262
„Oka” 306, 426
„Okno” 341
„Okulski” 247, 428
„Olszewski” 252
„Orfin” 420
„Orion” 303
„Orkan” 266
„Ostroga” 309, 320
„Ostrowski” 426
„Ozdek” 428
„Pamir” 328, 353
„Piotr” 260, 262
„Pióro” 428
„Piszczala” 379, 428
„Pogoń” 147
„Pogromca” 421
„Pohorecki” 313
„Ponury” 314
„Radca” 320
„Rakietka” 223
„Rela” 225, 317, 330
„Rena” 262
„Retorta” 428
„Roman” 254, 270, 353
„Roni” 266
„Róża” 428
„Rybak” 187, 428
„Rysiek” 260, 427
„Ryszard” 115, 303
„Rys” 321

- „Samson” 318
 „Sarna” 321, 322
 „Serwin” 264
 „Sęp” 92, 193, 355
 „Siewierski” 412
 „Silent” 327
 „Siwy” 189, 223
 „Skowroński” 428, 429
 „Sokół” 266
 „Sosna” 290, 309, 327
 „Stanisław” 428
 „Stanisławski” 260, 262
 „Staś” 263
 „Stefan” 262
 „Sterna” 225, 426
 „Stokrotka” 330
 „Strzała” 350
 „Suchy” 189, 429
 „Swój” 428
 „Sygnał” 426
 „Szczერba” 428
 „Szrama” 345
 „Śliwa” 223
 „Śmiały” 131
 „Świstak” 309
 „Tadek” 270, 429
 „Tomek” 262
 „Topór” 320
 „Transportowiec” 428
 „Tygrys” 150, 172
 „Ula” 254, 262, 428
 „V2” 428
 „Wacek” 341, 427
 „Wanda” 268
 „Wąsак” 341, 427
 „Wicher” 223, 327, 332
 „Wiesław” 303
 „Wiktor” 264
 „Wilk” 106, 333
 „Witold” 355
 „Wołodia” 267
 „Wonk” 258
 „Wrona” 114
 „Wypchał” 263
 „X 21” 223
 „Zagłoba” 344
 „Zamojski” 309
 „Zapora” 323
 „Zbigniew Jamnicki” 428
 „Zbyszek” 263, 426, 428
 „Zeus” 309
 „Zieliński” 266, 428
 „Znicz” 350
 „Zosia” 355
 „Zygmunt” 243, 263
 „Żbik” 290, 336, 342
 „Żmija” 290
 Adamczyk Jan 265
 Adamczyk Mieczysław referent UB 47, 52,
 55, 56, 60, 78, 85
 Adamczyk Mieczysław 446
 Adamowicz Jan 350
 Adamowski 284
 Adamski Feliks 348, 349
 Adamski Józef 346
 Adamski Ryszard 348
 Adamski Władysław 290
 Akawiec Abram zob. Akawiec Andrzej
 Akawiec Andrzej 47, 52, 54, 78, 79, 85
 Alberski Tadeusz 331
 Albin Janusz 302, 447
 Albrechtowa 340
 Aleksandrowicz Teresa 47, 53, 54, 60, 79,
 80, 85
 Amft Waltrauda 259
 Anders Władysław 79, 145, 183, 233, 234,
 270, 420
 Anton Ludwik 405, 407
 Augustyniak Jerzy 328, 329
 Awtuszkо Stefania 354

- Bachrij Jan 329, 328
Bachurski Władysław 412
Badoń Antoni 309
Bajer Janina 304, 340
Bajerowa 376
Balbus Tomasz 13, 21, 26, 310, 312, 320, 447
Balcarski Florian 333
Bałtowski Maciej 362, 363, 365
Banaczkowski Władysław 30, 31, 43, 80, 85
Baran F. Adam 450
Baran Paweł 305
Baran Ryszard 328, 329
Baran Zdzisław 80, 85
Barański Romuald 357
Barcicki Stefan 350
Barczyk Józef 300
Bartosz Stanisław 300
Baryła Wawrzyniec 327
Basar Józef 347
Baszak Kazimierz 60, 80, 81, 85, 435
Baumer 247
Baumgarten Edward 25, 29, 34, 73, 74, 81, 82, 85, 431, 434
Baumgarten Ożjasz 82
Bayer Heinz 242, 243
Bączkowski Marian 326
Bebech Ryszard 322
Becker Hans 257
Bednarek Ryszard 333
Bednarski Hieronim 344, 345, 448, 453
Bednarski Jan 47, 53, 55, 57, 58, 60, 67, 82, 85, 421, 428, 435
Behr Ernest 261
Beldycki Henryk 307
Beloniak Edward 34, 47, 83, 85, 433
Bendkowski Antoni 259
Benkiel 370
Bensch Hans 257
Bernacki Sergiusz 74, 75, 83, 84, 434
Bernatt Stanisław 254
Berndt 371
Bębenek Władysław 35, 84
Białkiewicz Czesław 357
Białkowski Jan 379
Białostocki Kazimierz 346
Białoszewicz Włodzimierz 320
Białys Jan 60
Biel Zofia 35, 84, 93
Bielak Jerzy 54, 60, 84, 86, 93
Bielawska Janina 47, 60, 86, 93
Bielec Mieczysław 309
Bielewski Władysław 348
Bielicka Jadwiga 349
Biełohus Józef 249
Bieńkowska Stefania 306
Bieńkowski 370
Bierut Bolesław 275, 302, 338, 342
Biesiadecki Henryk 329, 330
Bigorajski Bartłomiej 297
Bikont Anna 11
Bilgoraski Bartłomiej 296
Biliński Waclaw 281, 284, 291, 293, 296, 306
Bilski Edward 279, 290
Biłous Józef 249
Binkowski Stanisław 352
Bloch Edward 249
Błaszczak Kazimierz 304
Błaszczak Stanisław 334, 335
Błazyński Zbigniew 453
Bobowski Czesław 35, 43, 47, 86, 87, 93, 435
Bobowski Henryk 406
Bochwicowa Karolina 301
Bociek Józef 292
Bogacz Teodor 87, 93
Bogaczewicz A. Stanisław 400, 447, 449
Bogdanowicz Aleksander 355
Boguszewski Wiktor 351
Bojkiewicz 378

- Bonsch Hans 243
Borek 87
Borek Józef 344
Borek Władysław 347
Borenstein Karol 43
Borkiewicz Stefania 60, 87, 93, 435
Borkiewicz Wiktor 56, 88, 428, 435
Boroń Franciszek 301
Borowski Antoni 97
Borysiewicz Wiesław 329, 330, 336
Boznański Zbigniew 98, 101
Bożek Rozalia 305
Braun Heinz 242
Brawański Eryk 47, 53, 54, 60, 88, 436
Bremijski 371
Breuer Paul 242
Breuer Werner 242
Brodowski Bogdan 335
Browski Józef 259
Bryk Karol 335
Brystygierowa Julia 389, 393
Brzezicki Stanisław 32, 172
Brzezicki Jacek 407
Budziński Józef 353
Bugaj Tadeusz 297, 447
Bujak Mieczysław 13, 310
Bukowski Roman 305
Bulsiewicz 370
Bułganin Michał 374
Burlawski Władysław 256
Byk Bronisław 88, 93, 431
Bykowski Zygmunt 60, 67, 89, 102
Byrnes F. James 295
- Całka 89
Celiński Janusz 310
Cendrowski Walenty 412
Cetera Anna 297, 428
Cetera Bogdan 58, 60, 67, 89, 102
Chabińska Anna 399, 447
Charłasow Arteniusz 305
- Chirowski Józef 253
Chmiel Jan 282
Chmielewski 371
Chmielewski Marian 29, 31, 35, 89, 102
Chmielewski Ryszard 35, 92, 102
Chodorek Lucjan 327, 332
Chodorowski Edmund 323, 324
Chojnacki Stanisław 322
Chojnacki Władysław 35, 43, 48, 52, 55, 60, 92, 94, 96, 102, 433, 434
Cholewicki 370
Chomiszczyk Julian 336
Choraczyn Michał 249
Chruszczow Nikita 343
Chrzanowski Kazimierz 259
Chumiński Jędrzej 362, 364, 365, 447
Chwaja Kazimierz 256
Chyliński Antoni 309, 325, 449
Ciasnocha Edward 331
Cichosz Aleksander 35, 43, 53, 55, 60, 94, 96, 102, 265
Cichoszewski K. 116
Ciecka Stanisław 265
Ciemniewska Władysława 306
Cierpka Alfreda 259
Cieszkowski Stanisław 336
Cieślik Henryk 35, 43, 48, 94, 102, 358
Ciężyk Hieronim 306
Cikowski Jan 333
Cisowski Bernard 354, 355
Collik Gunter 240, 241
Cyba Alina 257
Cyrek Tadeusz 344
Cytera Stanisław 333
Cytryniak Genowefa 326
Czaczkowska K. Ewa 409, 447
Czapski Ryszard 347, 348
Czarnecki 379
Czarnik Zygmunt 348, 349
Czechowski Andrzej 316
Czekaj Władysław 35, 95

- Czekała Franciszek 35, 43, 48, 95, 102, 358, 359
Czerkawska 376
Czerniakiewicz Mieczysław 305
Czmerek Edward 35, 43, 48, 97, 102
Czop Stefania 257
Czop Tadeusz 257
Czopp Zbigniew 52, 55, 60, 98, 105
Czuba Roman 425
Czuba Tadeusz 258
Ćwiakowski Wiktor 30, 31, 35, 98, 99, 433
Ćwieczek Waldemar 252
Ćwiek Zygmunt 53, 55, 61, 99, 105
Ćwiekała Kazimierz 43
Ćwikliński Stefan 53, 54, 61, 89, 99, 105
Ćwikła 35, 99
- Dadana Bolesław 284
Dados Zdzisław 101, 321, 322
Dadusz Zdzisław 309
Danek Józef 349
Danielko Ludwik 378
Daroszewski Zbigniew 270
Dąbrowa Mieczysław 300
Dąbrowska Narcyza 339
Dąbrowski 379
Dąbrowski Jarosław 126
Dąbrowski Ryszard 61
Dąbrowski Stanisław 12, 392, 449
Dąbrowski Stanisław ps. „Brzoza” 142
Dąbrowski Tadeusz 407
Dąbrowski Zenon 35, 99
Dąbrowski Zygfryd 336, 337
Dec Ignacy 386, 451
Dekutowski Hieronim ps. „Zapora” 323, 324
Dębowski 284
Diuk Wiktor 340, 376
Dobrowolska 296
Dobrowolski Stefan 258
Dołoto Jerzy 355
Dołoto Józef 355, 356
Dranczak Stefan 329, 330
Dratwa Józef 61
Dresiewicz Tadeusz 35, 100, 105, 358, 359
Drożdżał Leander 406
Drożdżówna 284
Dudek Antoni 386, 389, 391, 392, 393, 398, 409, 411, 446, 448
Dumański Marian 48, 53, 54, 61, 100, 105
Dusza Stanisław 325, 425
Dybiec Jan 327, 328, 400, 447
Dyczak Kazimierz 322
Dyczak Romuald 322
Dyduch Tadeusz 283, 283
Dymecki Zbigniew 325
Działak Stefan 30, 35, 100
Dziawgo Bronisław 305
Dziekański Mieczysław 322
Dziemietkiewicza 341
Dziendziół Felicja 258
Dzierżyński Feliks 11, 19, 268
Dzięcioł ksiądz 405
Dzięcioł Władysław 357, 407
Dzięciołowski Władysław 355
Dziobek Tadeusz 29, 36, 43, 48, 100, 101, 105, 436
Dziurok Adam 386, 391, 443
Dziwiński Marian 326
Dzwonnik Edward 58, 61, 67, 101, 428
Dżagan Władysław 322
- Eizenberger 370
Epsztain 371
Eucken
- Fabrycki Antoni 356
Fajer Stanisław 35, 101, 103, 105, 435
Fedzin Lesław 325
Feist 247
Fejgin 453
Ferenc 315

- Fiedorczyk Feliksa 107
Fiedorczyk Piotr 215, 448
Figura Stefan 48, 103, 105
Fijałkowski 251
Fijałkowski Waclaw 13, 448
Filipczak Gustaw 30, 35, 103
Filipiak Karol 257
Filipiak Marian 376
Filuś Jan 67, 103, 104, 113, 428
Fischer 247
Fischer Anna 240
Fiust Wiesława 338
Flieger Józef 286
Forczak Julian 351
Formago Leon 35, 43, 48, 53, 55, 61, 104, 113
Franczak Tadeusz 328
Frank 239
Franke Ernest 242
Frankowski Aleksander 104
Frankowski Czesław 345
Frazik Wojciech 28, 41, 448
Fronczek 370
Fruga Józef 297
Fuchs Aureli książdz 357
Fugiel Tadeusz 258
Fusiara Kazimierz 61
- Gaber Adela 61, 104, 113, 176
Gadomski Józef 259
Gaertner Barbara 326
Gaertner Tadeusz 310, 325
Gajek Krystyna 48, 52, 54, 61, 79, 106, 113
Gajek Tadeusz 61
Gajewski Reichard 265
Gajowniczek Tomasz 399, 448
Galas Stefan 328
Gałuszka Michał 109, 185, 334, 335
Gałwiczek Tomasz 14
Garbol Bolesław 43, 87
Garbol Stefan 43
- Garnarczyk Czesław 328
Gasztold-Señ Przemysław 26
Gawrycki Józef 334
Gawrylczuk Michał 53, 54, 61, 106, 113, 358
Gazyński 370
Gądek Tadeusz 48, 52, 61, 107, 113
Gąsowska 284
Gerberg Jerzy 61, 76, 77, 107
Gerhardt Roman 325
Gielo Tadeusz 299, 300
Ginter Bruno 262
Giruc Józef 339, 375
Giza Edward 29, 31, 35, 107, 108, 113, 358, 359
Głowacka Cecylia 306
Głowacki Bartosz 112
Głowacki Jan 309, 334, 335
Głowacki Jerzy 334, 335
Głowińska Katarzyna 413
Głuszek (Okwiet) Helena 35, 108
Gniewkowski Józef 303
Godek Tadeusz 340, 376
Godlewski Edward 112
Gola Waclaw
Gomułka Władysław 67, 225, 317, 362
Gorczyca Stanisław 299
Gorzelańczyk Józef 56, 62
Gottwald Klement 192, 340, 371, 374, 377, 378, 379, 381
Górka Stefan 279, 291
Górski Jerzy 357
Grabarczyk 371
Grabiec 423
Grabiec Jakub 62, 109, 117, 358
Grabowski Edward 336, 337
Grabowski książdz 401
Grabowski Tadeusz 260
Grabski Ryszard 335
Graczyk Józef 347, 348
Gralla Giselher 240

- Granosik 279
Gray Maksymilian 279
Grądek Zdzisław 353, 354
Gregorczyk Mieczysław 62, 67, 76, 77,
109, 110, 427
Grochulski Kazimierz 276, 297
Grubel Gerhard 242
Gruchot Ludwik 243
Gruda Jan 347, 348
Gruda Stanisław 347, 348
Grudzień Ignacy 322
Grudzień Stanisław 322
Gruszczynski Roman 348, 354
Gruza Kazimierz 355
Gryc Ferdinand 259
Grygielewicz Władysław 53, 55, 62, 110
Grysko Herbert 249
Gryz Ryszard 386, 389, 391, 392, 393, 398,
409, 411, 448
Grzelka Edward 263
Grzonkowska Helena 259
Grzonkowski Alfons 257
Grzybowski Faustyn 389
Gudowski 321
Gudzczyński Roman 354
Guminiłowicz Władysław 56
Gut Filip 258, 265
Gwiazdowski Józef 249
- Habrat Adam 407
Hacz 370
Hadala 371
Halpern Tadeusz 329, 330
Hałas Stefania 357
Hałas Zdzisław 357, 358
Haugas Karol 347
Heinrich Ernest 241
Hellmuth Michael 258
Hencil Rudolf 249
Henschel Annemarie 241
Hibner Adolf 150, 434
- Hitler Adolf 240, 338
Hlond August 386, 391
Hobert Adam 403
Hoffmann Fritz 242, 243
Holecki Zbigniew 336, 337
Hollek Gunter 241, 242
Hołajda Stanisław 35, 43, 48, 111
Homar Stanisław 290
Horak Stanisław 27, 30, 111
Horwatt 370
Hulaka Czesław 331
Huminiłowicz Władysław 62, 111, 117
Hutyra Stanisław 259
- Imińscy rodzina 321
Imińska Janina 322
Imińska Wanda 322
Imiołczyk Zygmunt 416
Imiołek Bazyli 258
Imiołek Jan 258
Imiołek Józef 258
Imiołek Michał 258
Imiołek Władysław 71, 145
Irek Michał 405
Iwanek Marian 12, 24, 237, 245, 276, 278,
279, 281, 283, 290, 291, 295, 297,
298, 299, 300, 367, 368, 439, 448
- Jabłoński Alfons 320
Jabłoński Jan 279
Jabłoński Julian 339, 375
Jabłoński Krzysztof Henryk 399
Jabłoński Stanisław 350
Jabłoński mjr 67
Jachimowicz Wiesław 48, 111, 117, 434,
435
Jackiel dr 255
Jacukiewicz Jan 350
Jadkowski Bronisław 261
Jakob 112
Jakubiec Bolesław 344
Jakubieni Władysław 48, 62, 112, 117

- Jakubowski Bolesław 348
Jakubowski Stanisław 348
Jamroży Stanisław 336
Janas Roman 36, 43, 48, 112, 117
Janicki Władysław 36, 73, 112, 114, 117, 189, 433
Janikowski Edward 36, 71, 72, 73, 74, 114, 115, 117, 118, 136, 150, 159, 434
Janiszewska 342
Jank Zenon 36, 115, 124, 180
Janke Stanisław 280
Jankowiak Stanisław 276, 448
Jansen Irena 255, 376
Jańczuk 296
Jara Edward 67
Jaranowski Czesław 357, 358
Jaranowski Kazimierz 357, 358
Jaranowski Marian 357, 358
Jaremczuk Stanisław 406
Jarmolukowa Maria 12, 24, 448
Jarocki Bogdan 281
Jarosz (PSL) 297
Jarosz Dariusz 448
Jarosz Edmund 36, 43, 48, 58, 67, 115, 124, 266
Jarzębowski Władysław 327
Jasiński 346, 370
Jasiński Antoni 267
Jasiński Franciszek 116
Jasiński Julian 328, 329
Jasiński Zygmunt 87
Jasiołek Salomea 378
Jasiukowicz Andrzej 334
Jastrzębski Kazimierz 332
Jaśkiewicz Józef 56, 58, 62, 116, 124, 428
Jaśko Stefan 27, 116
Jaśniewski Michał 304, 412
Jaworski Józef 347, 348
Jaworski Mieczysław 448
Jeleń Bolesław 132
Jeleński Leon 279
Jeliński Stanisław 333
Jeziński Andrzej 363, 364
Jeż Jerzy 48
Jeż Józef 30, 36, 43, 116, 124, 434, 437
Jeżak Mieczysław 253
Jęczmyk Bernard 290
Jędruś Tadeusz 281
Jędrzejewski Franciszek 320
Jędrzejewski Marian 320
Jordan Jerzy 49, 119, 124, 434
Junkiewicz Marian 49, 53, 55, 62, 119, 120, 124, 436
Jurecki Henryk 345, 453
Jurek Gabriel 43
Juszczyk Tadeusz 29, 31, 36, 120, 124
Kacprzyński Stanisław 49, 53, 55, 62, 120, 124
Kaczmarek 62, 266
Kaczor Marian 346
Kaczyński Zygmunt 390
Kajdan Ludwik 316
Kaleski Henryk 353
Kalinowski Tadeusz 49, 53, 54, 57, 62, 120, 121, 124, 421
Kaliński Janusz 364, 448
Kaliński Zdzisław 305
Kalski Henryk 121, 129
Kała Monika 14, 452
Kałaszewska Janina 306
Kaługa 370
Kaminski 370
Kamiński Łukasz 26, 70, 392, 449
Kamiński Tadeusz 36, 121, 128, 129
Kanar Władysław 36, 49, 121, 122, 129, 138
Kanarek Rudolf (Władysław) zob. Kanar Władysław
Kapuściński Michał 259
Karp Andrzej 327, 328
Karpowicz Ryszard 27, 36, 122

- Karst Jan 300
Kasiński Jan 351, 352, 353
Kasperkiewicz Karol 29, 31, 36, 122, 128
Kasprzak Józef 253, 264
Kasprzycki Marcin 28
Kaszyński Józef 298, 299
Kawczak Stanisław 62, 122, 129
Kazimierzczak Seweryn 36, 123, 129
Kentel Romuald 352
Kędra Jan 305
Kędzior Michał 306
Kędziora 286
Kępa Stefan 306
Kępnik Kazimierz, 54, 62
Kiełek Daniel 52, 55, 57, 58, 63, 67, 98,
123, 129, 421, 428
Kiernik Władysław 281
Kiraga 265
Kirschlat Edward 250
Kisiel Franciszek 346
Kisielewski Maciej 326
Klementowski Robert 13, 14, 16, 21, 26,
31, 104, 108, 123, 132, 216, 222, 252,
258, 271, 310, 316, 325, 326, 345,
356, 366, 405, 407, 449
Klepacz Michał 409
Klimasiewicz Józef zob. Chirowski Józef
Klimczak 377
Klimek Tadeusz 338
Klimkiewicz Lucjan 331
Kluska Bronisław 328, 329
Kłaczuk Bazyli 250
Kmita Stanisław 336
Knispel Estel 347
Knurowski Zdzisław 260
Kobiałka Dominika 357
Kobiela Marian 98
Kocowski Kazimierz vel Zygmunt Mickie-
wicz 327, 328
Kodzia Stanisław 297
Kohlhoff Wilhelm 248
Kojra Stefan 331
Kol Henryk 49, 123, 125, 129
Kolczyński Kazimierz 357
Koller Kazimierz 281, 291, 293
Kołodziejski Józef 199
Komorowscy rodzina 259, 260, 310
Komorowski 78
Konar 370
Konarski Roman 332, 333, 361
Kondraciuk Władysław 63, 125, 129
Kondzieła Leokadia 316
Koniecznyński Henryk 263
Konopka Kazimierz 321, 322
Konopka Marian 322
Konopnicki Zbigniew 29, 32, 36, 125, 129
Konowalik Henryk 54, 63, 125, 126, 133
Kopczyk 258
Kopczyk Stanisław 24, 36, 43, 49, 126,
133, 223, 258
Kopeć Stanisław 356
Kopel Zygmunt 126, 127, 133
Koper Celina 36, 43, 49, 127, 197
Kopka Bogusław 449
Koppel Zygmunt 36, 43, 49, 126
Koralewski Jan zob. Kowalski Jan
Korkuć Maciej 20, 449
Korzekwa Adam 351
Korzon Piotr 63, 127, 359
Kosakowski Franciszek 326
Kosiński 370
Kosiorowski Franciszek 49, 52, 55, 63, 79,
127, 130, 133
Kostecki Henryk 43, 49, 130, 133
Kostiał Dominik 302, 402, 405, 407, 409
Kostrubiec Beniamin 332
Koszyński Józef 301
Kościelecki Edward 279
Kościszko Tadeusz 134, 178
Kot Henryk 98
Kotyła 379
Kowalczuk Andrzej 325

- Kowalczyk bracia 360
Kowalczyk Krzysztof 386, 449
Kowalski Eugeniusz 304, 412
Kowalski Jan 350
Kowalski Leonard 354
Kowalski Stanisław 350
Kowalski Zdzisław 335, 355
Kowel Ryszard 43
Koza 130
Kozak Jan 249, 250
Kozakiewicz 370
Kozik Bernard 29, 36, 43, 49, 130, 133
Kozina Mieczysław 98
Kozłowski Stefan zob. Tarnowski Wacław
Kozłowski Tadeusz 299
Kozub Paweł 130, 133, 206, 433
Kozub-Ciembroniewicz Wiesław 388
Krakowiak Stanisław 356
Krakowiak Tadeusz 305
Krasoń 370
Krawczyk Lech Antoni 36, 43, 49, 131
Krawiec Bronisław 49, 131, 133
Krawiec Czesław (Wiesław) 52, 53
Krawiec Genowefa 49, 52, 54, 63, 131, 137
Krawiec Wiesław 49, 54, 63, 132, 137
Kręžel Jan 36, 43, 49, 132, 134, 137, 198
Kriegel Jan 250
Krimmer Otto 240
Krok Tomasz 272, 449
Kruczek Jerzy 336, 337
Krupski Józef 49, 134, 137, 139
Krupski Stanisław 350
Krysiak Wiktoria 261
Krywczyk Maria 249
Krzemiński Henryk 279, 284
Krzepkowski Adam 249
Krzos Adolf 351
Krzos Jan 332
Krzos Stefan 351
Krzysztofik Jan 32, 36, 134, 137, 346, 431
Krzywiński Józef 63, 67, 104, 134, 135, 137
Krzyżanowska Sylwia 449
Krzyżanowski Stefan 416
Kubała 377
Kubicz Zdzisław 356
Kubisiak Józef 321
Kucharski Tadeusz 73, 74, 75, 135, 322, 374, 400
Kuciel Piotr 301
Kuczyński Antoni 381
Kudert 247
Kudłaszyk Andrzej 13
Kujata Ryszard 348
Kujawa Józef 259
Kulawiak Józef 304
Kułaga Władysława 300
Kunert K. Andrzej 446
Künstlich Hanna 43, 136
Kunz Urszula 246
Kunze Witold 305
Kurbakowski Stanisław 251
Kurczywo Władysław 376
Kurek Janusz 337
Kurek Mieczysław 63, 136
Kurek Ryszard 336
Kus Gerhard 403, 406
Kusiak Bolesław 36, 136, 137, 172
Kuśmierczyk Zygmunt 304, 412
Kuśnierz Józef 344
Kuziomko Edward 316
Kuznowicz Roman 49, 136, 141
Kwaśny Zbigniew 12, 288, 448
Kwiałkowski Mieczysław 29, 37, 49, 53, 54, 57, 63, 136, 138, 141, 358, 359, 431, 434
Kwiatkowski Zygmunt 326, 327, 332
Kwietnicki Józef 304, 340, 376
Labno Roman 37, 138
Lagosz Kazimierz 401, 407, 409

- Lampe Alfred 431
Landau Zbigniew 364, 448
Lander Mendel 37, 154, 160
Laskórski Franciszek 306
Lasota Alfred 138
Laszkiewicz Roman 63
Latus Wiesław 328, 329
Lau Lucjan 315
Lawczuk Grzegorz 425
Lawera Stefan 63
Leduchowicz Henryk 263
Legień Tadeusz 322
Leminowski Paweł 378
Leonowicz Ignacy 262
Lesiak Jerzy 351
Lesiakowski Krzysztof 70
Lesiecka Maria 293, 295, 306
Leski Wojciech 369
Leszczyńska Cecylia 363, 364
Leśniak Ewa 138
Leśniak Józef 63, 75, 76, 77, 138, 139
Leśniak Tadeusz 406
Leśniewski Roman 199
Leśniowska Paulina 250
Lewandowska Aleksandra 323, 324
Lewandowski Zenon 334, 335
Lewicki Stanisław 254
Lewiński 134, 139
Lewoszewski Michał 37, 43, 49, 139, 143, 190
Ligarski Sebastian 256, 257, 450
Linkiewicz Emil 249
Lipiński Czesław 327
Lipowski Henryk 56, 139, 140
Lipski Paweł 37, 43, 140, 143
Lisowski Jan autor 392
Lisowski Jan funkcjonariusz 43, 49, 52, 55, 63, 140, 143, 358, 359, 370
Liszaj Aleksander 70
Litke Stefan 339, 375
Lizak Leonard 63, 140, 142, 143
Lopott Witold 283
Lorek Jan 283
Lorenc Józef 247
Lorenz Horst 242
Lubieniecki Mieczysław 29, 37, 101, 142, 153, 174
Ludwik Mieczysław 44
Luter Marcin 413
Łabaj Tadeusz 44, 144, 153
Łaborewicz Ivo 14, 26
Łabuda Tadeusz 37, 44, 50, 144, 153, 192, 358, 359, 437
Łabuz Franciszek 345, 346
Łaskawski Jan 37, 50, 145, 153
Łatka Stanisław 328
Łękawa Józef 248
Łoboda Jan 15
Łomiński Jan 250
Łopaciński Franciszek 307
Łuczak Zenobia 249
Łukasiewicz Zenon 322
Łukowski Józef 63, 145, 147, 158
Łyczak Kazimierz 327
Łygan Czesław 305
Łyp Wiktor 252
Łyszkowicz Albin 356
Machała Władysław 29, 37, 147, 158
Machel Józef 249
Machniej Józef 306
Maciejak Alina 250
Maciejak Stefan 331
Maciejewski Władysław 37, 44, 50, 92, 147, 149, 158, 165
Macur Józef 37, 149
Maczek Stanisław 233, 234
Maczyńska Stanisława 403
Maczyński 371
Madej Wiktor 54, 63, 149, 158
Madejski Czesław 334, 335

- Madela Józef 50, 149, 150, 158
Magiera Antoni 26, 30, 37, 72, 99, 150,
172, 434
Magierska Anna 450
Magoń Józef 283
Maj Henryk 309
Majchrowski Jacek 388
Majchrzak Zygmunt 53, 55, 56, 64, 150,
151, 158, 421
Majewski 371
Majewski Ryszard 450
Makarewicz Janusz 325
Makarowski Kazimierz 151
Makomańska Maria 306
Malinowski Jan 30, 37, 151, 430
Malinowski Waław 347
Malpa Wiktor 44, 53, 55, 151, 430, 432
Małkowski Czesław zob. Wierzbicki Julian
Mankiewicz Mieczysław 330
Marciniak Władysław 37, 151, 152, 160
Marcinkowski Stefan 377
Marcinow Zbigniew 352
Margas Czesław 14
Margula Edward 64, 152, 160
Markiewicz Henryk 50, 53, 55, 64, 152,
160
Marks Karol 362
Marmola Helena 327
Marmola Stanisław 327
Martyneczko Edward 380
Marzenta Eugenia 67
Maskowski Konstanty 305
Maszyński Marian 52, 55, 152, 154, 160
Mateja Władysław 357, 358
Matuszak Stanisław 291
Matuszkiewicz Tadeusz 354
Matwiejczuk Jan 406
Matwijowski Krystyn 386, 387, 450, 451
Matyczyński Antoni 276, 279
Matysek Witold 357
Mazur Józef 347
Mazurski Józef 44, 223, 321
Meglicki Konstanty 283
Mendyk Ryszard 336
Menzel Martin 242
Meronicki Emil 346
Mescheder Friedrich 249
Metzner Jan 336
Mezglewski Artur 399
Miąsik Tadeusz 344
Micewski Andrzej 391
Michalak 370
Michalak Ryszard 450
Michalewski Stefan zob. Jabłoński Stanisław
Michalik Alojzy 407
Michalikowie 305
Michalski Józef 297
Michnacki Zenon 315
Michta Kazimierz 250
Mielczarek Marian 264
Mieloch Gerard 351
Migoń Janina 342
Miklasiewicz Bronisław 406
Miklaszewski Stanisław 403
Mikołajczyk Edward 37, 155, 159, 160
Mikołajczyk Józef 64, 155, 160, 359
Mikołajczyk Stanisław 273, 274, 281, 283,
295, 296, 305
Mikowal Maria 155, 160, 162
Miksdorf Leonora 248
Miksiewicz 379
Mikulski Eugeniusz 37, 156, 166
Mikusiński Władysław 352
Milecki Romuald 352
Milik Karol 401
Miller (ZMP) 300
Miller Michał 305
Miller Stanisław 380
Miłkowska Stanisława 340, 418
Minc Hilary 362, 450
Mincer Robert 249

- Minikiel Tadeusz 357
Minkiewicz Antoni 309, 327, 377
Mirek Agata 410, 450
Mirocznik Stefan 50, 52, 55, 56, 64, 156, 166
Mirski Światopełk 375
Misiunia Piotr 270
Miszkurko 370
Misztak Stanisław 307
Misztal Henryk 399
Mochniej Józef 297
Moczar Mieczysław 73, 159, 193
Modeła Michalina 315
Modny Michał 340
Modrzejewski Leon 44, 50, 156, 157, 166, 223
Modrzejewski Marian 260
Mokwa Marian 263
Morbitz Wilfrid 243
Morga Jan 64
Mosakowski Karol 53, 55, 56, 64, 157, 166, 421
Mosig Heinz 242
Mosler Karol 262
Mościńska 255
Mrozek 370
Mszyca Piotr 38, 159, 169
Mucha Henryk 330
Muchalski 370
Mućk Stefan 52, 55, 64, 157, 159, 166
Muller Anna 247
Musiał Edward 64, 266
Musiał Filip 28, 389, 448, 450
Musiała Józef 159
Musiałek Jerzy 38, 44, 50, 159, 166, 435
Muzyk Zygmunt 347
Myszor Jerzy 386, 387, 400, 447, 449, 450

Nagłowski Stefan 354, 355
Najman Adaś zob. Nowak Adam
Nalborczyk Władysław 38, 161, 169
Nasternak Stanisław 29, 38, 161, 169
Nawrocki Mieczysław 54, 64, 161, 169
Nawrocki Zbigniew 447, 450
Nawrocki Zygmunt 353
Neister Maria 353
Neister Stanisław 352
Nering Gerhard 257
Neugebauer Wolfgang 243
Neukirch Anton 240
Niczalidowski 370
Niedźbała Franciszek 401
Niemiec Wojciech 163, 169
Niesułowski Stefan 301
Niewiadomski Ludwik 322
Niewiarowski Waclaw 38, 163, 169
Niewiarowski Zdzisław 67
Niezgoda Józef 323, 324
Nikiel Anna 249
Nikola Józef 357
Niwiński Piotr 312, 447, 450
Nojman Franciszek 349
Nosel Krystyna 357
Nosel Ryszard 336, 356, 357
Noskiewicz Seweryn 351
Nowacka Cecylia 295
Nowacki 370
Nowacki Zygmunt 353, 354
Nowak 263
Nowak Adam 73, 163, 164, 286
Nowak Bogusław 38, 44, 50, 163, 164, 169, 170, 171
Nowak Bolesław 307
Nowak Bronisława 38, 164
Nowak Cecylia 152
Nowak Józef 284, 293, 296
Nowak Paweł 406
Nowakowski Andrzej 399
Nowotyński Tadeusz 44, 164
Nycek Zygmunt 335

Ociepa Franciszek 307

- Oczkowski Piotr 353
Ogonowski Stefan 430
Ogonowski Waldemar 349
Ogórek Tadeusz 64, 164, 169
Okwiet Teodor 27, 29, 164, 169
Olak Józefa 301
Olczyk Tadeusz 64
Olechnowicz Antoni 313
Olszewski Stanisław 307
Olszewski Stefan 326
Olszyna Ryszard 326
Opalka Jan 349
Opielak Zdzisław 346
Opitz rodzina 239
Ordon Marta 399
Ordyłowski Marek 386, 450, 451
Organa Stanisław 259
Orlik Zofia 24, 29, 38, 44, 50, 147, 165, 435
Orłowski Tadeusz 279
Orwicz Oswald Zygmunt 298
Orzechowski Marian 116, 447, 451
Osękowski Czesław 15, 450, 451
Osowski Franciszek 286
Ostapiuk Zbigniew 334
Ostrowski Stanisław 50, 64, 165, 167, 175
Ostrowski Stefan 267
Owczarz Jan 64, 167, 175
- Pabian Stanisław 64, 167, 175
Pacek Stefan 322
Paciorek Władysław 50, 167, 175
Pacoch Marian 354
Pacocha Józef 354
Paczkowski Andrzej 34, 288, 446, 447, 448, 451
Paczuski Ryszard 263
Pająk Józef 64, 300
Palczyński Beniamin 38, 44, 138, 168
Palczyński Michał 26
Palewski Jan 248
- Paluch Eugeniusz 54, 65, 168, 175, 171
Pałka Tadeusz 26, 29, 32, 38, 171
Pasierb Bronisław 12, 237, 239, 244, 451
Pastor Mateusz 300
Pasztor Maria 448
Patrikiewicz Euzebiusz 171
Pawlak 30, 72
Pawlik Józef 249
Pawlik Stefan 307
Pawłowski Kazimierz 309, 310, 323, 324
Pazurkiewicz Tadeusz 335
Pegza Edmund 38, 171, 175
Perek Teresa 262
Pertała Zenobiusz 338
Perters Klaus 240
Pestak Tadeusz 29, 32, 38, 150, 172, 175, 179
Piasecki Bolesław 396, 409
Piecuch Henryk 453
Piekański Alfons 254
Pieprzycki Edmund 305
Pierzchała Bronisław 322
Pietroszkiewicz Ryszard 380
Pietrzak 379
Pietrzak Leszek 20, 447
Pigulewski Aleksander 316
Pikus Stefan 29, 32, 38, 172, 179
Pikus Władysław 30, 31, 38, 94, 172, 173, 179, 345
Piłat Zenon 38, 173, 179
Piotrowicz Walenty 297
Piotrowska Adrianna 336
Piotrowski 370
Piotrowski Alojzy
Piotrowski Mirosław 427
Piotrowski Paweł 365, 452
Piotrowski R. 425
Pius XII 391
Piwnik Jan 314
Plaskot Bogdan 348
Plebanek Stanisław 299

- Pluta Kryspin 406
Płotnicki Aleksander 347
Pochowski Maciej 338
Podgajny Wojciech 334
Podleszanin Jan 286, 291, 296
Pohl 265
Poleszak Sławomir 20, 311, 447, 450, 451
Polowczyk Kazimierz 50, 52, 55, 65, 173, 179
Popowska Eugenia 50, 65, 173
Poprołkiewicz Jan 307
Pospieszalski Adam 249
Potaczek Wiktoria 353
Potocki Andrzej 252
Pożeczkowski 371
Prokop Tadeusz 29, 38, 44, 50, 174, 179, 358, 359
Prus Józef 307
Prusak Mieczysław 26
Pryba Stanisław 300
Prytko T. 259
Przedzielewski Julian 380
Przewoźniak Czesław 407
Przeździek Marian 26, 38, 174, 179, 434, 437, 438
Przybelski Sylwester 65
Przybyliński Aleksander 322
Przybyliński Henryk 327
Przybyliński Mansfeld 309, 322, 327
Przybyła Rajmund 326
Przybysławski 270
Przybyszewski Zbigniew 65, 174, 176, 184
Przytuła Agnieszka 392, 451
Psigaj Karol 346
Ptaszek Władysław 53, 55, 176, 184
Puc Henryk 97, 98, 328, 329

Rachmiel Janina 65, 176
Racut lub Racult Józef 331
Raczek Robert 165
Raczkowski Adolf 44, 89, 176, 184
Raczyński Wiesław 381
Rada Władysław 249
Radkiewicz Dżefar 325
Radkiewicz Stanisław 20, 32, 34
Raina Peter 391, 392, 393, 394, 397, 398, 409, 451
Rajski Zygmunt 44, 50, 176, 177, 184, 358
Rak Fryderyk 54
Rataj Stanisław 305
Ratajczak 316
Rathmann Herbert 243
Rauter von 239
Rawicki Bertram 254
Rączkowski Stanisław 259
Recker Wilhelm 248
Reczek Włodzimierz 300
Reichenbach Margarete 248
Reidels Willi 265
Reiss Edmund 38, 177, 184
Rejdych Władysław 27, 38, 177
Rekucki Franciszek 320
Rendza Józef 426
Reszka Jadwiga 261
Reszka Stanisław 261
Reszke Henryk 239
Rezler Tomasz 404
Rickmann Ludger 240
Rodka Mieczysław 309
Rodziewicz Jerzy Aleksander 334
Rogowska Barbara 392, 449
Rokicka Alina 322
Rokicki Konrad 451
Rokossowski Konstanty 338
Rola Michał 355
Rolski Zbigniew 251
Romaneczko Iwan 267
Romaszko Eugeniusz 326, 327, 332
Rosek Franciszek 327, 328
Rosienkiewicz Andrzej 276
Rosiński 261
Rosłoń Tadeusz 67

- Rozumkiewicz 377
Rózga Edward 38, 177, 184
Różańska Maria 349
Różycki Ryszard 351
Rudkiewicz Edward 177, 178
Rudnicki Kazimierz 392, 451
Rudnik Jarek 50, 53, 55, 57, 65, 178, 184
Rudyk Władysław 380
Rudzianek Halina 79
Rukasz Aleksander 306
Rumiński 370
Runge Martin 241, 242
Rusak Jan 67, 76, 77, 178, 428
Rusiecki Tomasz 29, 32, 38, 180, 184
Rusiecki Władysław 29, 31, 38, 180
Rutecki Jan 416
Rutkowski Grzegorz 70
Rutkowski Modest 340, 376
Ruzikowski Tadeusz 217, 451
Rychter Franciszek 407
Rydzek Irena 329
Rydz-Śmigły Edward 357
Rymczyński Franciszek 256
Rzepka Henryk 259
Rzęsista Tadeusz 276
- Sajewski Mikołaj 259
Sappok Richard 242
Sappok Werner 242
Saro Jan 305
Sarycki Jerzy 347, 348
Sawicki Anatol 320
Schackter Daniel Lawrance 308, 451
Schmidt Paul 243, 257
Schotke Paweł 349
Sendys Stanisław 403, 406, 410
Senkowski Jan 309, 330, 331
Seredyński Tomasz 38, 115, 180, 188
Serewa Eugeniusz 54, 65, 180, 181, 188
Serewis Czesława 65, 181, 188
Seweryn Ferdynand 316, 406
- Sęk Józef 279, 281, 284, 297, 306
Sidorowicz Andrzej 305
Siegmunt Franciszek 255, 376
Sielezin Jan Ryszard 13, 14, 251, 281, 286, 291, 295, 296, 451, 452
Siemek Bronisław 349
Siemionow Eugeniusz 65, 181, 188
Sieniutowicz Tadeusz 44, 50, 181, 182, 188
Sigajło Jan 39, 182, 188
Sikora leśniczy 264
Sikora Marian 39, 182, 188
Sikora Zbigniew 39, 73, 74, 75, 182, 183, 223
Simenauer Jan 39, 44, 51, 183, 188
Siske Karl 239
Siwecki Jerzy 323, 324
Siwik Czesław 53, 55, 56, 65, 183, 196
Siwiński Bogdan 301
Siwy Józef 98
Skibiński Henryk 183
Skibiszewski Zenon 54, 65, 185, 196
Skibowski Stefan 334, 335
Skobalska Bożena 326
Skoczylas Józef 344
Skodlarski Janusz 363, 452
Skorobogatow Aleksander 250
Skowroński Antoni 354
Skowroński Jan 185
Skowroński Janusz 324, 452
Skowroński Jerzy 284
Skraban Seweryn 328, 329
Skwarczewski Leonard 404, 406
Skwarczyński Czesław 305
Sławińska Maria 316
Słowińska Teresa zob. Teresa Aleksandrowicz
Słowiński Tadeusz 265
Smaza Władysław 53, 55, 65, 185, 196, 437
Smoliński Mikołaj 316
Smółka Leonard 13

- Smółka Władysław 53, 54, 65, 75, 76, 185, 186
- Sobczak Eugeniusz 65, 186, 196
- Sobczyk Antoni 266
- Sobieraj Stefan 24, 26, 29, 31, 39, 186
- Socąła Stanisław 331
- Sochacki Mieczysław 290
- Sodel Mieczysław 13, 452
- Sokołowska Anita 316, 317
- Solarski Feliks 54, 56, 57, 74, 75, 77, 107, 186, 187, 421, 423
- Sollorz Manfred 242, 243
- Soltan Mikołaj zob. Ostrowski Stefan
- Sołyśiak Grzegorz 392
- Sommer 239
- Sonderhaus Hans 240
- Sońta Jan 345
- Sör Stefania zob. Perek Teresa
- Sowiński Stanisław 53, 55, 65, 187, 196
- Spendowski Kazimierz 333
- Splawiński Jan 296, 306
- Sroka Jan 316
- Stalin Józef 19, 20, 304, 306, 338, 340, 342, 374
- Stall 371
- Stanisławski 270
- Stanisz Maria 322
- Stanisz Piotr 399
- Stanisz Wilhelm 297, 306
- Staniszewski Eugeniusz 301
- Stankiewicz Anna 254
- Starewicz Artur 300
- Stasiak Bronisław 322
- Staszowski Stefan 321, 322
- Stawarczyk Stanisław 56, 65, 67, 187
- Stawinóg 265
- Stefaniak Eugeniusz 327
- Stefaniak Janusz 394
- Stefaniak Remigiusz 39, 187, 189, 196
- Stefańczyk Marian 99, 189
- Stefański Ernest 262
- Stencel Maria 336, 337
- Stepanek Józef 249
- Stępień Marian 24, 26, 39, 70, 71, 72, 74, 189, 196
- Stęplewski J. 189
- Stępniewski Franciszek 263
- Stochniał rodzina 257
- Stochniał Ludwik 257
- Stoga Eugeniusz 297
- Stolarczyk 284, 371
- Stolarczyk Jerzy 319
- Stolarczyk Wincenty 279
- Stolarski E. Rafał 446
- Stradomski Mieczysław 328, 329
- Straś Władysław 44, 52, 55, 56, 66, 189, 190, 200, 358, 423
- Stryjniak Stefan 39, 190
- Strzałkowski Antoni 288, 345, 346
- Strzelecki 371
- Stuzienny Mieczysław 314
- Stulgiński 370
- Stuła Aleksander 44
- Stupa Eugeniusz 280
- Suchodolski Jan 339
- Suchowirski Jan 66, 190, 200
- Suliga Michał 400
- Swakoń Józef 52, 55, 56, 66, 190, 191, 200, 358, 359
- Syska 370
- Szabła Stanisław 306
- Szablewski Kazimierz 301
- Szadkowski Edward 297
- Szadurski Władysław 297
- Szajda Marek 14, 452
- Szapiro Michał 191, 435
- Szczepanik Eugeniusz 39, 191, 200
- Szczepańczyk Mieczysław 39, 192, 200
- Szczepański Franciszek 354, 355
- Szczepański Kazimierz 66, 192, 200
- Szczepański Stefan 56, 66
- Szczepański Zbigniew 240, 452

- Szczepiński Stefan 307
Szczerba Władysław 297, 306
Szcześniak Jan 339, 374
Szczęsna Joanna 11
Szczubarczyk Józef 307
Szczubarczyk Ludwik 297, 306
Szczucki Franciszek 352
Szczypień Marian 356
Szerment Maria 300
Szewczyk Czesław 259
Szewerda Bronisław 301
Szkwarek Józef 333
Szląmas Zenon 322
Szmalec Kazimierz 259
Sznuronek Stanisław 53, 55, 66, 192, 200
Szoka Henryk 12, 24, 452
Szpala Stanisława 353
Szponarski Dominik 39, 192, 193
Szpruch Tadeusz 84
Szredzki Witold 320
Szubarczyk Ludwik patrz Szczubarczyk
Ludwik
Szumlak Jan 73, 74, 132, 193
Szurek Zdzisław 332
Szwagrzyk Krzysztof 13, 14, 21, 26, 73, 75,
309, 310, 400, 446, 452
Szwaja Władysław 293
Szwarc Kazimierz 321
Szychta Waclaw 301
Szyller Stanisław 332
Szymański Alfred 256
Szymański Czesław 305
Szymański Edward 26, 39, 193
Szymański Jan 29, 39, 193, 194
Szymański Józef 260
Szymański Kazimierz 304
Szymański Rudolf 256
Szymański Wojciech 53, 55, 194
Szymański Zbigniew 316
Szymczak Leon 66, 194, 200
Ścibisz Henryk 305
Ścibor Tadeusz 56, 57, 66, 76, 77, 94, 107,
194, 195, 423
Ścisłowicz Bogusław 326
Śledziński Władysław 320
Śliwa Mieczysław 322
Śliwiński Artur 365
Ślusarek Horst 243
Śmiechowski Józef 39, 195, 204
Światło Józef 58, 306, 453
Świątkowski Antoni 56, 66, 195
Świerczewski Karol 340, 374
Świerepo Stanisław 301
Świstak Stanisław 29, 31, 39, 195, 204,
358, 359
Tabaka Wojciech 165, 276, 301, 436
Talik Jan 54, 55, 66, 197, 204
Tarakowski 370
Tarczykowski Antoni 407
Tarka Zygmunt 39, 44, 51, 53, 55, 57, 58,
66, 67, 197, 204, 421, 428
Tarnowski Waclaw 346
Taterka Jan 304
Tekieli Jan 39, 44, 51, 197, 204
Terebesz Maria 329, 330
Teresiński Józef 322
Terlecki Mieczysław 327
Terlecki Ryszard 20
Tetrycz Stanisław 335
Thimmer 239
Tkacz Stanisław 379
Tkocz Rufin 39, 44, 51, 198, 204
Tobolska Jadwiga 254
Tołstołucki Władysław 66, 181, 198, 204
Tomaszewski Bolesław 309, 320
Tomaszewski Eugeniusz 283, 286, 293
Tomczak Zdzisław 26, 39, 198
Tomic Antoni 259
Tomsiański Adolf 349

- Toporowski Piotr 286, 291
Torańska Teresa 453
Trębacz Wojciech 75, 365, 452
Trębiński Henryk 198
Trocki Lew 365
Trojanowski Henryk 66, 98, 199
Trojniak Stanisław 306
Trościak Kazimierz 352
Trubisz Józef 316
Tryka Stefan 326
Trzeciak 377
Trzoch 370
Tucjała Jur 305
Tuliński Eugeniusz 321, 322
Turek Franciszek 39, 44, 51, 199, 204
Turlej Stefan 405
Turowicz Jerzy 390
Turski Włodzimierz 259
Tyszkiewicz Jakub 386, 452
Tyślik Kazimierz 30, 31, 39, 199, 201
- Ulman Stanisław 250
Urbanowski Roman 425
Urbanowski Romuald 263, 425
- Volkner (Folkner) Hans 242, 243
- Wacław Mrozowski 279, 298
Wacławek Henryk 39, 201, 207
Wadowiec Julian 24, 39, 70, 74, 201, 433
Walerych Marian 51, 201, 207, 358, 437
Walner Ernest 262
Walter Edward 329
Wałachowski Stanisław 406
Wańtuch Jerzy 357
Warszawska Maria 353
Wasilewski Franciszek 29, 31, 39, 202
Wasiuk Władysław 342
Waszak Zygmunt 263
Waszkiewicz Feliks 315
- Wawruch Władysław 373, 374
Wawraszek Franciszek 283, 301, 306
Wawrzynowicz Dominik 406
Wawszczak Stanisław 407
Wąsik Antoni 250
Wąsik Julian 307
Wehrnsztejn (Wersztajn) Czesław 406, 409
Weitznerowski Jakub 39, 202
Wekera Władysław 315
Wenklar Michał 28
Wenzel Stanisław 349
Wesołowski Antoni 66, 202
Węgrzyn Józef 406
Wieczorek Alfred 355
Wieczorek Antoni 304, 412
Wieczorek Krystyna 322
Wieczorek Władysław 250
Wieczorek Zygmunt 355
Wiener Natan 40, 202, 207
Wierzba Wincenty 263
Wierzbicki Józef 328, 329
Wierzbicki Julian 309, 329, 330
Wilczek Stefan 332
Wilczyński Stanisław 348, 349
Wilk Stanisław 40, 44, 94, 203, 207, 358
Winiarski Bolesław 347
Winkowski 427
Winnicki 370
Wirkus Bernard 349
Wiszniewski Marek 40, 203, 207
Wiśniewski Czesław 327, 328
Wiśniewski Henryk 66, 203, 205, 207
Wiśniewski Józef 380
Witek Antoni 305
Witkowski Jerzy 325
Włosek Józef 345
Włosek Włodzimierz 345
Wnuk Rafał 311, 451, 452
Woas Klaus 249
Wojciechowski Klemens 258

- Wojciul Karol 305
Wojs Roman 318
Wojtarek Jan 257
Wojtyniak Wacław 58, 66, 205, 207
Wolski Jan 304
Wołk Grzegorz 70
Wołoch Genowefa 259
Wołowski 110, 427, 430
Worach Bronisław 66, 205, 207
Worbst Krystian 262
Woroch Edmund 30, 66, 72
Woronicz Adolf 315
Woroszyłow Klimont 340, 374
Woźniak Aleksander 305
Woźniak Jan 353, 354
Woźniak Marian 270
Woźniak Władysław 306
Woźniak Włodzimierz 309
Woźniak Zdzisław 161, 353
Wójcik 379
Wójcik Marian 301
Wójcik Ryszard 67, 205, 206, 210, 358
Wójcik Stefan 390, 411, 452
Wróblewski Władysław 348
Wrzesiński Wojciech 398, 447
Wrzos Bolesław 130
Wyderkowski 370
Wyřebkiewicz Henryk 278, 279, 280
Wysocki Jan 376
Wysocki Stanisław 206, 270
Wysocki Wiesław Jan 409
Wyszyński Stefan 391, 392, 401, 409, 411, 447, 451, 453

Zabawski Bolesław 67, 206, 210
Zabawski Jan 106
Zacharek 371
Zadęcki Edward 406
Zadworny Andrzej 332
Zajęc Bolesław 307
Zajęc Krystyna 252

Zajęcowski Mariusz 267, 453
Zakowicz Maria 335
Zalewski 265
Zalewski Władysław 327
Załoga Stefan 316
Zamaro Bronisław 339, 380
Zambon Angelo 268
Zamiatała Dominik 393, 398, 453
Zamojski Franciszek 40, 44, 51, 206, 210
Zapała Władysław 315
Zarzycki Alfred 301
Zatorski Mieczysław 259, 263
Zatorski Stanisław 347, 348
Zatorska Helena 336, 337
Zatorska Krystyna 336, 337
Zawadzki Andrzej (Szkłarska Poręba) 251
Zawadzki Andrzej (Zaporzczycy) 324
Zawadzki Wsiewołod 300, 374
Zawiła Marcin 320, 453
Zawisła Jan 40, 44, 51, 206, 210
Zawiślak Czesława 248
Zazyk Bolesław 27, 40, 211
Zbyl Ryszard 337, 336
Zdziech Ryszard 30, 40, 208, 210
Zemanek Wincenty 298
Zenowicz Edward 349, 348
Zieliński Henryk 29, 32, 40, 208
Zieliński Piotr 344
Zieliński Stanisław 327
Zieliński Zygmunt 387, 398, 411, 452, 453
Ziewiec Józef 58, 67, 208, 210, 359
Ziółczyk Jadwiga 354
Ziółek Jan 392, 451
Ziółek Remigiusz 325
Ziółkowski Jan zob. Bednarski Hieronim
Złamaniec Jan 344
Zmarzłak Lucjan 328, 329
Zobczyńska Ida 431
Zwierzchowska Eleonora 40, 44, 209, 210
Zych Edward 12, 24, 453
Zychowicz Zdzisław 52, 54, 67, 209

Zygarliński Zdzisław 332

Zygmunt Ernest 378

Żarnicki Piotr 353

Żarnotal Zofia 40, 44, 51, 163, 211

Żaryn Jan 386, 391, 393, 398, 409, 411, 453

Żelazny Szczepan 323, 324

Żeromski Stefan 325

Żołkoś Andrzej 40, 210, 211

Żur Jan 304, 412

Żurek J. 409

Żurek Robert 386, 453

Żyła 349

Robert Klementowski, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, historyk, antropolog, literaturoznawca. Zajmuje się dziejami utopii, atomistyki (kopalnictwo uranu oraz *atomic culture*), służb specjalnych, pamięci zbiorowej. Autor wielu publikacji, w tym m.in.: *Modelowe boksowanie ze światem. Polska literatura fantastyczna przełomu lat 70. i 80.* (2003), *W cieniu sudeckiego uranu. Kopalnictwo uranu w Polsce 1948–1973* (2010), *Jeleniogórskie „Orleńskie”* (2012) czy *Zgorzelecka bezpieka 1945–1990* (2014).

Książka *Urząd Bezpieczeństwa w Jeleniej Górze (1945–1956)* wpisuje się w nurt badań nad lokalnymi dziejami aparatu bezpieczeństwa okresu PRL. Przedmiotem zainteresowania autora jest struktura organizacyjna Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Jeleniej Górze, odtworzenie jego obsady personalnej oraz przedstawienie głównych kierunków działań aparatu represji w powiecie jeleniogórskim w pierwszej dekadzie po zakończeniu II wojny światowej. Był to okres budowania przez osadników polskich zrębów życia społecznego, politycznego i gospodarczego na ziemiach zasiedlonych dotąd przez ludność niemiecką. Na problemy z tym związane nakładały się dążenia władz do implementowania systemu totalitarnego, mającego podporządkować społeczeństwo partii komunistycznej na wzór ZSRS. Jedną z głównych ról w tym procesie odgrywali funkcjonariusze urzędów bezpieczeństwa.